188.

COMMENTARIVS IN APOSTOLORVM ACTA

M. IOANNIS MALCOLMI, SCOTI

ECCLESIÆ PERTHANÆ MINISTRI IN IERNIA, SCOTIÆ, PERSPICUUS, AC ANALITICVS, NOTIS, LOCISQVE SACRARVM literarum appoſitis illuſtratus, nec non hiſtoriarum ad rem accommodatarum inductione, & applicatione locupletatus: Denique obſervationibus multis, ut videre erit ab aliis interpretibus haud animadverſis, quod ſciam exornatus.

Nunc primum in lucem editus.

Malam conſcientiam non ſanat præconiam laudantis.
Nec bonam vulnerat convitiantis opprobrium.

Auguſt.

Conſcientia bona immotam habet eſſentiam adverſus omnes calumnias.

Judicium melius poſteritatis erit.

Quarta editio.

MIDDELBURGI ZELANDORUM,
Apud Viduam & Hæredes *Simonis Moulerti*, Typogr. Ord. Zel. Anno 1634

PRÆLVSTRISSIMO, PO-TENTISSIMO, ET AVGVSTISSIMO, *BRITANNIÆ MAGNÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ,* & circumiacentium Inſularum Regi Religionis veræ profeſſori, & inuicto propugnatori *IACOBO* VI. Gratiam, pacemque per CHRISTVM.

LICET Chriſtiano homini ad thronum gratiæ proſtrato, vt homini vermi, reiq; futili, atque caducæ diuinam, ſupremamq; Maieſtatem voce humili, ſed fideli compellare: licebit mihi ſubmiſſo ſubordinatæ Maieſtati tuæ ſecundum DEVM ſeruo addictiſſimo pauca profari bonâ cum veniâ.

Diu, multumq; animi pendebam (R. Auguſtiſs.) ſub cuius nomine tenuis, & exilis hæc lucubratiuncula in Apoſt. Acta in vulgus emanaret: Tandem aliquando rationibus vltro, citroque habitis ſummam facio cogitationum mearum, ſtatuoq; etiam reluctante indignitate, & tenuitate mea Regiæ Maieſtati multo maximè

eximiæ de me optimè meritæ, & ſemper bene ſentienti hoc paruũ opuſculum animi mei,ſyncerè affecti τεκμήριον nuncupare hiſce rationibus adductus, ſi videtur Mi Ræ

I. Quia eruditorum opellæ calumnijs maleuolorũ impetitæ, atq; exagitatæ ſub auſpicijs Ms Ræ patrocinium, & præſidium ſemper ſint ſortitæ: & cùm illuſtriſs. MsRa opera iudicioſè ædiderit, dico, quod res citra aſſentationem quam ex animo odi, vt illud in Bellarminum balatronem, ſicuti carmina noſtra pro honore Regis tuendo oſtendunt, quorum nonnullis epigrammata noſtra ſunt præfixa de aliorum laboribus optimè iudicare poſſit, quamuis nonnulli vitilitigent, & quæ facimus, calumnientur omnia, ſub alis clementiæ tuæ, vt vt ſint exigua, tanquam in aſylo conquieſcent. Vnde exoritur, exurgitq; ſolamen nobis, vt & ex illo Auguſtini dicto ad lit. petiliani, Malam conſcientiam non ſanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuitiantis opprobrium. Et Nazianz. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τὸ λαλεῖν τ' ἀλλότρια καὶ μάλιστα ἐὰν τύχωσιν, ὑπ' εὐνοιας τίνος ἢ μίσους ἑλκόμενοι ὑφ ὧν καὶ φίλει κλέπτεσθαι ὡς τὰ πολλα ἡ ἀληθεια: Nihil enim mortalibus tam iucundum, quam de rebus alienis garrire, idqúe præſertim ſi beneuolentiâ quadam, vel odio trahantur, quibus affectus veritas, vt plurimum labefactari, ac ſurripi ſolet. At Maieſtat. Regia erudita, politaqne de exigius ingeniorum piorum laboribus ſyncerè

rè conantium, & contendentium veritatis ergô in hunc vſq; diem præclariſſimè autumauit: fœtuſque ſtudioſorum etiam immaturos, præcoceſque fructus æquâ lance trutinatos fouit, atq; promouit τὸν ἀρετὴν ἐπαινῶν, τὸν θέον ἐπαίνῳ. Huc accedit, vt animi mei erga Maieſtatem Regiam pijſſimè affecti propenſionem declararem: idqúe meritiſſimè, cum ſemper verbis, nonnunquam factis Maieſtatis Regiæ beneuolentia in me iteratis vicibus fuerit manifeſtata: Nam me Regentem Andreapoli in collegio Leonardino Maieſtat. Regia non modo promouere, atque euehere conſtituit: ſed primarij officio honorifico exornatum iuſſit, amplioribus beneficijs me ornatura, ſi rerum mundanarum, honorúmve cupiditas me tuentem diuina, & aſpirantem ad cœleſtia tenuiſſet: poſſum ſine fuco dicere optimo in me vſque animo, & iam adhuc eodem ſat ſcio, quicquid charitonij garriant: Quod diuinâ gratiâ valeo peragam, precibus cùm priuatis, tum publicis pro cōcione Deo nuncupandis in Maieſtatis Regiæ gratiam, honoremque continuandum, amplificandumque, vti hactenus non defui D. g. non deero, inque coniugis Reginæ Sereniſs. Caroliq; Principis ſpei optimæ vſum, filiæque in matrimonium traditæ præclariſsimo Principi Palatino Electori Primario precum etiam noſtrarum fructum percepturo, hoc munus obire, Domino

 dante,

dante, non intermittam. Nulla ætas me immemorem κατωρθώματος arguerit. Per me fateor ſtetit: quod gratiæ Regiæ inſignia non ſint adeo, in me conſpicua: Etenim reluctante conſcientiâ luce verbi diuini colluſtratâ non audeo pace M^s R^æ dixerim, vel tantillũ admittere. Præterea, cùm nõ detur occaſio cõueniendi M^m R^m hac epiſtola animũ meum teſtatũ facere volui, & quid ſentiã è re M^s R^æ indicare. Quo in ſtatu verſetur Chriſti Eccleſia nouit M^s R^a reſq; publica quibus Rex nutritius, pater, ciuiſq; eſſe debet: In hoc maximè euigilarent curæ, & cogitationes Regię, vt Dei patris gloria per Spiritum S. in ſanctorũ cœtu renideat, ſanctaque illa Eccleſia libertate freta effloreſcat, iuxtaque diuinam voluntatem, ſupra quam non eſt ſapiendũ gubernetur. Sub auſpicijs M^s R^æ gliſcebat, etiã ſufflammante Satana, eiuſq; organis reluctantibus Eccleſia Scoticana: Domino dãte, & florebit, atq; ad poſteritatẽ Euangelij pura, puta lux propagabitur: diſciplina etiã illæſa conſeruabitur. Viri pij, doctiq; pro Regis ſalute, honore, atq; emolumento decertantes operã nauauere inſignẽ, vt cùm Eccleſia dilecta Chriſti ſponſa præclarè ageretur, reique publicæ omni modo ſancto, honoriq; R. conſuleretur, quos M^s R^a reduces cũ venia eſſe iubeat, atque propetret, vti ſuo loco in eccleſia gaudeat M^s R^a: hoſtibuſq; veritatis inſultantib. propter diſtractionẽ, imò exultãtibus obuiam eatur: ſacroſanctaque

aque Dei veritas inuiolata cõſeruetur, omnibuſq. ſuis numeris abſoluta nimirũ Doctrina ſacramẽtis, diſciplina illibata, atque intemerata ad poſteros tranſmittatur. gloriãtur plurimũ, atque geſtiunt Antichriſtiani Regni athletæ, quod Regis animus, vt falſo putant, in pios, doctos, ſynceroſq; viros videri poſſit paulo remiſſior, falſo inquã, quia, vt Meluinus, alijq; pij & eruditi verè Regẽ deamant: ſic pius Rex, ac Chriſtianus hoſce Chriſti corporis myſtici mẽbra haud dubiè diligit. Rogatam humillimè velim, vtinam exoratã R^m M^m atque obſequenter, vt hæc gloriandi, exultandiq; hoſtibus omnis præcidatur occaſio, ac penitus tollatur. Regiam Clementiã, quæ iram præcipitem tẽperat ſuppliciter imploro, vti, quos intelligo reuocentur, patrij ſoli libertate fruantur, authoritate, & gratiâ Regis Clementiſſimi redimiantur, ſic cùm & Eccleſiâ, reque publicâ optimè agi exiſtimandum eſt, dico quod res eſt pace M^s R^a citra cunctã ſupparaſitationem faceſſat omnis illa multum frequentata, atque à pleriſque vſurpata impura adulandi ratio præſertim ab hominibus indoctis, qui honori, quæſtuique ſuo magis, quam regiæ gloriæ, commodóve inuigilant, ac velificantur, quibus auerruncatis, atque ademptis Regiæ Maieſt. nõ ſunt deſeruituri: Cum fideles, pijque Dei ſerui διὰ τὴν συνείδησιν ſine honore, ſine lucro probè, & ſanctè in Reg. Maieſt. officio defungentur.

Dicam

Dicam candidè & in bona conſcientia huius farinæ homines, qui quæſtui inhiant, ad iucundiſsimum Regis aſpectum vultumque placidum non eſſe admittendos, neque in officia ſurrogandos: ſed viros pietate inſignes, ſanctitate probatos, vitæ integros, Eccleſiæ, honorique R. ſyncerè conſulentes aſſumendos, & cooptandos. Fas ſit verũ dicere, cùm veritas non quærat angulos: exiſtũt egregij viri ſummâ obſeruantiâ ſecundũ Deum R^m M^m colentes, quibus R. præſentiâ interdicitur, qua, ſi fruerẽtur, & ſe probarent $R^æ$ M^i, cauſamq; cui ſtrictè, arctèque adhærent iuxta reuelatam Dei voluntatem. Cùm verbum ſit ſat ſapienti, non opus eſt multis pręſertim prudentiſs. M^i $R^æ$. Proinde finem faciã, Deum immortalem præpotentemq; enixè precor, vt M^m R^m donis quotidie ſpiritualib. imbuere, exornare beare, ac decorare pergat his in terrarũ ſolis, vt piè, & æquè gubernet ſempiterna benedictione Sereniſs. Reginam ſerenet, Carolum Principem ſpei pręſtantiſs. Spiritus S. gratia redimiat, & vſq; tueatur, filiamque Chariſs. Præclariſs. Principi Palatino collocatam conſeruet incolumem, proleque multa det beatã: Et tandem omnibus, rebus humanis exemptis στέφανον ἀμάραντον τ̃ δόξης ἐν τοῖς ἐπουρανίοις per Chriſtũ largiatur.

Maieſtati Regiæ ſecundum Deum addictiſſimus

M. IOANNES MALCOLMVS
Perthanæ Eccleſiæ Miniſter.

CRITICORVM Cacoethes jam diu obtinuit (Lector Candide,) vti labores, ſtudia, conatuſque pios in Dei gloriam, & Eccleſiæ vſum vituperio grauent, ſermoneque incondito, & dicacitate ſatyrica inceſſant, ac inſectentur. Nihil exiſtit, quod non poſſit verbo labefactari ab ijs præſertim, qui juvandæ, ac promouendæ Eccleſiæ ergô nullam operam nauant, vel ignauia, vel imperitia deterriti.

Vidi, audiui nonnullos, vt illum Italioten, judicium ferentes ſiniſtrum de eruditiſſimorum hominum operibus, qui, ſi manum operi admouerent, & aliquid ederent, quod demorſos vngues ſaperet, de aliorum opellis præclarius ſentirent, & verius loquitarentur. Etſi fructus ex hac noſtra tenui Lucubratiuncula exiguus emergat, exurgatque vitilitigatori, cenſorique rigido, aliquem tamen percipere poſſe æqua lance trutinatorem per diuinam gratiam autumo. Studui breuitati, & perſpicuitati, atque pro menſura doni Chriſti multa paucis complexus ſum. Habes planam methodum analyticam, expoſitionem, vt res poſtulat dilucidam, obſeruationes ſuccinctas, atque appoſitas, locorum ſcripturæ inſtituto quadrantium veram citationem, hiſtoriarum inductionem, prout contextus exigit: denique applicationem brevem, cum exhortationibus ad veritatem amplectendam, retinendam, necnon vitæ emendationem, quæ Domino dante, videbis legendo in progreſſu (Lector Candide.) Atq; hic ordo opinione mea Eccleſię exædi ficationi maximè inſeruit. Tibi conſule, & beneuolo animo accipe, imprimiſq; vſui tuo applica, Deinde in commodum Eccleſiæ extende, vt gloria Dei in Chriſto IESV per Spiritum Sanctum in Sanctorũ cætu renideat. Vale, & viue in Domino.

M. I. M. P. E. E.

ANDREAS MELVINVS
IOHANNI MALCOLMO
FRATRI INTEGERRIMO, PERTHENSIS
Eccleſiæ Paſtori Vigilantiſſimo.

FIDE, vigil, quam te tu matutinus agendo es,
Perdius, & pernox dux gregis inter oves.
Voce doces viuus, ſcriptis poſt fata docebis:
Mortuus & viues, & gregis altor eris.
Inter & auricomas fulgebis ſtella coronas:
Mane nouo æternâ ſtella ſerena die.

A. MELVINUS.

NON fatuo, aut pigro, nec auaro, aut ambitioſo,
Paſtori parcis voce, ſtyliúe acie.
Macte pio, Malcolme, *animo, curâque fideli:*
Paſcere velle gregem eſt, parcere nolle lupis.

Idem A. MELVIN.

COLLY-

COLLYRIA DOCTISSIMI VIRI

JOANNIS MALCOLMI,

PASTORIS PERTHANI, SCOTHI,

IN ACTA APOSTOLICA, SCRIPTORE

S. Luca Evangeliſta & Medico.

COrporibus Lucas ægris dare pharmaca ſuetus,
    Nobilior factus nunc animi Medicus,
Munera cœleſtes miſcet ſpirantia ſuccos,
    Queis lapſis animis vita, vigorque redit.
Quod ſi quis lippis oculis malè cernat, & vnde
    Ignarus quærat lucis egenus opem,
En *Malcolmus*, opem parat, & Collyria præbet,
    Queis Medicum, & Medicas noſcere poſſit opes.
Quis Medicus? Chriſtus. Chriſto famulatur vterque.
    Vnicus is vitæ, lucis, opiſque dator.
Lux animi, ô ægris adſpira Numinis auram,
    Cujus ab vnius lumine vita venit.

IOAN. IUNSTON.

PICTVRA ECCLESIÆ, QVÆ SPONSA CHRISTI, SVB PERPETVA CRVCE ET ÆRVMNIS: QVALIS HIC DESCRIBITVR à S. LVCA in ACTIS Apoſtolorum: qualiſque futura vſque ad illuſtrem Adventum Sponſi.

E CHRISTI latere enata, atque renata cruore
Sponſa ſui, abſimilis, quam ſimilisque ſibi?
Vt tenera, à teneris exercita duriter annis,
Quot tulit adverſo turbine quaſſa vices?
Vt tenera, at rigidas quoties experta pruinas?
Quotque feros æſtus, quotque feras hyemes?
Nunc miſera, & miſere expallens: nunc lætior exit
Luce nitens: rurſum ſub Cruce inceſta gemit.
Mille inceſta malis, & mille objecta ruinis,
Quot, quoties diris præda petita Lupis?
Quamvis ſpreta nimis, quamvis in viſa Tyrannis,
Quot tamen electis pulchra petita procis?
Dura pati facilis: Sponſus præit ipſe ferendo,
Qui docet, & didicit omnia dura pati.
Tantis feſſa malis, jam jam peritura periſſet,
Si virtute Dei non bene fulta foret.
Tuta Deo, cunctis Satanæ inviolabilis armis,
Nullis fracta minis, integra perſtat adhuc.
Sponſa cui hæc ſimilis? veluti Roſa creſcit acutis
In Spinis: medijs ſic quoque & illa malis.
Seu Palmæ ſimilis, duro quæ pondere preſſa,
Altius ex ſurgit, quo mage deprimitur.
Talis ei ſpecies: cui ſpes viget integra, donec
Iungetur Sponſo Sponſa adamata ſuo.

Sponſe veni: te Sponſa vocat: miſerere laborum;
Nubilaque Adventus diſijce luce tui.
Cernis vti Mundus noctis tenebreſcit amictu,
Crimineque innumero fœta graveſcit humus.
Cernis vti Impietas turget malè perdita faſtu,
Atque Fides terris protenus exul agit.
Ergo veni, Mundoque diem, Solemque diei,
Teque tuæ Sponſæ, gaudia redde tuis.

I. I.

AD D. IOAN. MAL-COLMVM.

ΠΡΑΞΙΝ *Apoſtolicæ recolens ab origine gentis,*
Materia genio conueniente tuo.
Qualis es in magni ſacro Paſtoris ouili
Arguis iudicio eſt res manifeſta ſuo.
Qui legit hæc idem ſtudio ſecurus eodem
Gentis Apoſtolicæ facta, fidemque leget.
Elogium (Malcolme) *tuum quicunq; requiret,*
Hic habet: eſt verbo conſona vita tuo.

M. H. Anderſonus.

COMMENTARIVS

M. I. MALCOLMI SCOTI, PERTHANÆ ECCLESIÆ MINISTRI.

In Acta Apoſtolorum.

IN hiſce actis de Apoſtolorum ſorte, primæque Eccleſiæ infantia, incrementoque per Doctrinam Euangelicam ab Apoſtol. teſtimonium Chriſto perhibentibus traditam, Necnon propagatione regni gratiæ in medijs perſecutionibus agitur.

Author ſecundum Dei ſpiritum eſt Lucas, teſte Auguſtino, Hieronymo, Epiphanio Græco, qui hunc librum Hebraicè conſcriptum, & conſeruatũ olim in gazophylacijs Iudæorum in Tyberiade teſtatur *Niceph. lib. 2. cap. 43*, Lucam acta ſcripſiſſe aſſerit: Idem teſtantur Græca Scholia Oicumenij, phraſis etiam, ſtyli puritas, præfandi conſuetudo, necnon Theophili nomen, cui hiſtoria inſcribitur.

Ex Dorothæo paſſo martyrium ſub Iuliano.

Lucas Antiochenus natiuitate, arte verò Medicus, Euangelium ex commiſſione Petri Apoſtoli, acta verò Apoſtolorum committente Paulo conſcripſit. Perigrinationis comes fuit Apoſt. maximè Paulo. Huius & Paulus mentionem fecit ali-

cubi

cubi ſcribens, *Coloſ.4.14.* Salutat vos Lucas Medicus dilectus in Domino. Epheſi verò mortuus ac ſepultus eſt tandem vna cum Andrea, & Timotheo temporibus Conſtantij Regis filij Conſtantini Conſtantinopolin tranſlatus.

Hanc hiſtoriam contexuit Lucas in Eccleſiæ vſum, de aſcenſione Chriſti peracta, Spiritus S. communicatione, Eccleſiæ in periculis verſantis conſeruatione, Regniq́ue Chriſti à mundanis regnis diſcriminatione, cuius adminiſtratio pertinet ad animarum ſalutem, & à peccato, atque morte redemptionem.

Hæc hiſtoria eſt annorũ 23. ab aſcenſione Domini vſque ad primum Pauli aduentum Romam. Etenim Chriſtus paſſus eſt, reſurrexit, atque in cœlum aſſumptus ætatis ſuæ anno 34. Paulus verò Romam mittitur ad Cæſarem Neronem anno Chriſti 57. Liquet ergo hanc hiſtoriam eſſe annorum 23. Hiſtoriæ pars prima ad cap. 12. ad omnes Apoſtolos ſpectat. 2. ad Pauli perigrinationes, quas in circumſtantijs expendas, prout deſcribuntur.

Auxilium meum à te Jehova,

CAPVT I.

PRÆTER præfationem, Caput primum, complectitur actiones Chriſti 40. diebus poſt reſurrectionem, & diſcipulorum poſt Chriſti aſcenſionem ante diem Pentecoſtes, quo Spiritum Sanctum abunde acceperunt. Partes itaque capitis ſunt duæ. 1. Eſt præfatio duobus *verſ.* 2. Actiones reliquis ad finem. Præfatio habet quatuor. I. Cohæſionem huius hiſtoriæ cum *Luca Euangelio* I.
his verbis primum quidem librum confeci.

Obſervatio 1. Spiritus Sancti organum in hac τῶν πράξεων τῶν ἀποςόλων hiſtoria exaranda eſt, *Lucas Euangeliſta, Medicus Antiochenus*, & perigrinationum Pauli Comes vt liquet ſequenti capite, vbi etiam obſerua ſingularem Dei amorem in Eccleſiam qui hanc veritatem ſcribi voluerit, & conſeruari, ſimul etiam fidelitatem, & diligentiam Lucæ nobis Paſtoribus imitandam.
II. Cui ſcribit. Nominatim *Theophilo*, atque in eo omnibus II.
Deum Patrem, Filiumq; Ieſum Chriſtum θεάνθρωπον diligentibus, quare hæc hiſtoria in vſum totius Eccleſiæ eſt literis conſignata, & ad hæc vſque tempora prorogata, pro diuinæ voluntatis ratione ad mundi conſummationē conſeruanda, vnde qui Deum Chriſtumq; diligunt præſertim, aliíq; etiam ad gratiam, & ſalutem vocandi vberem fructum, & conſolationē inſignem poſſunt percipere ex vitæ æternæ per ſanguinē Chriſti partæ cognitione, & apprehēſione in hac hiſtoria lucente. Nec non ex diuinæ prouidentiæ propagantis, regentis, conſeruantiſque Eccleſiam cōtemplatione ſeruorumq; eius mirabili protectione, & cuſtoditione ab innumeris malis quibus ita impliciti videbātur, vt nullo modo, opinione hominum potuerint explicari. Sic tamen ipſis diuinâ potentiâ incubuit, vt ſemper ſalui remanſerint, donec

muneris Evangelici in prolationem regni Chriſti deſtinati partes impleuerant, quibus perfuncti, ex ijs nonnulli veritati Euangelicæ vitæ ſuæ profuſione gloriosâ teſtimonium ſuum appoſuerunt: vt Iacobus *Act.* 12. Petrus etiam, & Paulus, vt in hiſtoria

III. Eccleſiaſtica legere eſt. III. Subiectum Evangelij Lucæ, vt vocant totale nimirum. i. facta, quæ ſunt Miracula, & actiones Deitatis indices, omniumque rerum perfecta ſanctitas, atq; adeo doctrinæ ipſius exempla. 2. Dicta Chriſti, quæ doctrinam gratiæ, & ſalutis comprehendunt in Euangelio propoſitam. *Obſer.* Euangelium eſt ſuis numeris abſolutum, cùm facta Chriſti ad iudicandam diuinitatem, veritatemque obſignandum πάντα, dicta

IIII. etiam ad fidem, ſalutemque neceſſaria contineat. IIII. Tempus, in quod protenditur *Euangelium Lucæ, verſ.* 2. ad eum vſq; diem quo ſurſum receptus eſt, cùm mandatum dediſſet Apoſtolis per Spiritum Sanctum, quos elegerat: breuiter eſt ad diem aſſumptionis Chriſti in cœlum. *Obſer.* Chriſtus Dei filius ſecundum humanam naturam ad dextram Dei cœlo eſt locatus *Act.* 3. 21. Sequitur ergo cùm ſit verè homo *Heb.* 4. 15. in pluribus locis ſemel & ſimul eum non eſſe. Tametſi iuxta divinam naturam potentia impleat omnia, Eccleſiam verò gratiâ. Quare caro, & ſanguis Chriſti in Sacramento Cœnæ non ſunt localiter, & perabſurdum eſt animis, & auribus piorum, imò omnibus ſenſibus panis in corpus Chriſti vini in ſanguinem aſſerere realem traſſubſtantiationem: & tamen revera, quia fide totus Chriſtus cum beneficijs ab electis in Cœna recipitur ad æternam vitam & immortalem gloriam paſſione, morteque Chriſti acquiſitam 2. *Obſerva.* Etſi Sponſus Ieſus abſit corporali præſentia ab Eccleſia, tamen adeſt ſuo Spiritu, reliquitque poſt ſe Apoſtolos in omnem veritatem deductos per ſpiritum, paſtoreſque legitimè vocatos, & ordinatos, qui pro eo legatione fungantur in verbo recõciliationis annuntiando *Epheſ.* 4. quibus, vt & Eccleſiæ, ſpondet ſe affuturum ad ſeculi terminum, *Math.* 18. 3. *Obſer.* Quemadmodum Apoſtoli à Chriſto electi acceptum mandatum exequuti ſunt in muneris functione, ita Eccleſiarum Paſtores divinitus vocati, & rectè ordinati, illud tantum gregi dominico traderent, quod à Domino acceperunt, id eſt, Dei verbum ſacris literis expreſſum: amandatis, & ablegatis traditionibus, & commentis hominum.

Actor. 7.

Epheſ. 4.

Verſ. 3. Ab hoc ad 12. *verſ.* habentur actiones Chriſti quæ aut

ad Diſcipulos ſpectant, aut ſunt ipſi propriæ: quorum fructus ad Eccleſiam redundat. Ad Diſcipulos prima eſt *verſ.* 3. Communicatio per 40. dies viua voce de rebus ad Dei regnum pertinentibus. Expendamus circumſtantias. 1. Dicitur ſe repræſentaſſe Apoſtolis viuum πολλοῖς τεκμηρίοις multis indubitatis ſignis. Primum hic quod occurrit eſt Chriſti revificatio, & Reſurrectio per Spiritum ſanctificationis rediuiuus Chriſtus ἐν δυνάμει reſurrexit propria, quare *Coloſ.* 1.8. vocatur πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, quia ſic virtute ſua reſurrexit, vt non ſit amplius moriturus, & quia alios ad vitam vi ſuâ excitat: per Reſurrectionem demonſtratus eſſe Dei filius *Rom.* 1. 4. Dominus etiam viuorum & mortuorum, *Rom.* 14. & deniq; plenè pro omnium electorum peccatis ſatisfeciſſe, 1. *Cor.* 15. ad nos hæc redundant commoda. 1. eſt iuſtificatio noſtri, *Rom.* 4. 25. 2. Sanctificatio, *Rom.* 6. 4. Sepulti igitur ſumus vna cum eo per Baptiſmum in mortem, vt ſicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam patris, ita, & nos novâ vitâ ambulemus. 3. Reſurrectio, corporum ſanctorum ad æternam vitam, 1. *Corinth.* 15. Reſurgent etiam Impij, (ſed vi illius maledictionis, quo die comederis morieris) ad condemnationem. II. eſt paſſio Chriſti. Paſſus animâ cruciatus illos inferni horribiles, corpore, ignominioſam, & maledictam Crucis mortem, vt nos æternâ ignominiâ, & maledictione divinâ exemptos gloriâ immortali & benedictione ſpirituali in cœlis donaret. *Obſerva.* Peccatum horrendum quod non niſi Dei ſanguine potuit expiari, *Act.* 20. 2. Miſericordiam Dei ſingularem, qui filio vnigenito non pepercit, ſed pro nobis eum tradidit. 3. Beneficia, quibus fruimur fide Chriſto inſiti nimirum vita æterna gaudio perfuſa, & ſempiternâ gloriâ. 3. *Obſer.* Chriſtum ſtatim à reſurrectione non aſcendiſſe in cœlum vt ſuæ reſurrectionis plenam fidem faceret, & Apoſtolos in doctrinâ, quam audierant, præſens confirmaret, atque Iudæis incredulis oſtenderet excitatum eſſe eum, quem crucifixerunt per ſigna, quæ erant, loqui, ambulare, edere, *Ioan.* 21. manibus ſe contrectandum præbere. 3, Loquebatur de Regno Dei. Regnum Dei vel generaliter conſideratur, quatenus generali providentiâ omnia cœlo, terrâque comprehenſa gubernatur, cuius ambitu ne eximere licet Satanam, nec Spiritus infernales, vel ſpecialiter expéditur, vt reſtrictum eſt ad Eccleſiam: atque ita eſt aut gratiæ in hoc mundo

τεκμήριον à nomine τέκμαρ, id eſt, finis quod afferat controuerſiæ finem. Ariſt. lib. Rhetor.

 admi-

adminiſtratum per verbum, Sacramẽta & Diſciplinam, aut gloriæ in futuro, quo, hac adminiſtrationis forma ceſſante Deus Pater plenariè, & immediatè erit omnia in omnibus. Per *Regnum* ergo, Dei intellige gratiæ, quod tantum à gloriæ Regno modo adminiſtrationis diſtinguitur, Regnum inquã gratiæ omni modo gratuitæ, in Evangelio oblatæ, per Chriſtum partæ, perq; fidem apprehenſæ. *Obſerva* ex hac praxe Chriſti, Chriſtianos colloqui debere de rebus cœleſtibus, & ad gratiam ſpectantibus, ſed maximè cum mundo exeunt, *Pſal.* 37. 30. Iuſti os meditatur ſapientiam, eiuſque lingua loquitur ius. 4. *verſ.* Secunda actio Chriſti eſt in mandato poſita. Nam congregans eos denuntiavit eis ne abſcederent *Ieroſolymis*, ſed, vt expectarent promiſſum Patris. *Obſervatio*, Chriſtus congregat Apoſtolos, at poſtea, *cap.* 13. authoritate ipſis conceſſa à Chriſto ſeſe convocant. Sequitur ergo cogendi cœtum Eccleſiaſticum poteſtatẽ, & iuxta praxim Chriſti; & etiã Eccleſiæ primitiuæ eſſe penes Paſtores & Doctores, Chriſtiano Magiſtratu ſuam authoritatem accommodãte & interponente. 2. *Obſerv.* etſi diſgregentur Paſtores, Chriſtus tamen ſuo tempore eos congregabit ad perficiendũ opus miniſterij in Regni Dei gloriæque eius in eo conſtantis propagationem. 3. *Obſer.* Verbum Domini eſſe impletum, *Iſai* 2. *Mich.* 4. Lex Sione prodit, & verbum Iehovæ *Hieruſchalaimis*. Ergo ne dubitemus de divinarum promiſſionum impletione neque interminationum à juſto Deo emiſſarum: promiſit ſtatim ab initio mulieris contriturum caput Serpentis, id præſtitit in ſe Chriſtus, & in mẽbris quotidie, in ſecundo adventu omnẽ illam jam agentem poteſtatem Satanicam abolebit, conculcabitque in nobis, noſque in eo capite noſtro illius Serpentis antiqui caput: promiſit ſe redíturũ Dominus vt electi omnes in cœlum aſſumpti, glorificentur. De primo adventu promiſſum eſt præſtitum, certè & illud de reditu ad judicium præſtabit. Verbum judiciorum impletum in mundi originalis deſtructione, in *Sodomitarum & Gomorrhæorum* igni cœlitus demiſſo conſumptione, in *Pharaonis* ſubmerſione, in *Ieroſolymæ* everſione; quare concludo, vtcunque videatur Iehoua executionem procraſtinare, ſemper tamen, ipſius verbum ſiue fuerit miſericordiæ, ſiue juſtitiæ impletum iri, verbumq; Chriſti æquipollere ipſius facto. 4. *Obſerv.* Dona ſpiritus cõmunicari per gradus, ne ergo ſpiritũ operantem grauemus, abſit extinguamus, ſed rogemus,

Secunda actio Chriſti ad Diſcipulos ſpectans.

Ioel 1. 13. 14.

gemus Deum Patrem in Chriſto, vt donorum incremento ad opus Domini conficiendum, nos adornet.

5. *Verſ.* Promiſſum quod expectarent eſt de Spiritu Sancto mittendo, *Ioan.* 14. Quod hoc verſ. innuit comparatione facta inter Ioannis Baptiſmum, & Dei Patris, Chriſtiq; filij. Baptiſmus adminiſtratus ab Ioãne vocatur ὕδατος: à Deo & Chriſto πνεύματος ἁγίου, vocarũt quidam fluminis, & flaminis παρονομάσιαστικως diſcrimen non eſt in Sacramenti ſubſtantiâ, ſed in adminiſtrationis forma, & rei ſignificatæ communcationis, etenim Ioannes, & quilibet Paſtor Baptiſtes elementum adminiſtrat per verbum, ſed Chriſtus gratiam confert per ſpiritum.

Obſerua. Sicut à Chriſto Apoſtoli fuêre baptizati Sancto Spiritu die Pentecoſtes, id eſt, dono linguarum inſtructi, atque Prophetiæ, in diuina annuntiatione myſteriorum Regni Dei conſiſtentis. Ita baptizantur electi ſpiritu ſancto in fidei, & ſanctificationis dono, Cuius Diuinum teſtimonium eſt Baptiſmus aquæ à Chriſto inſtitutus, & à Ioanne primum adminiſtratus Filij Dei Meſſiæ προδρόμου.

6. Quæſtionem movent Apoſtoli de regno Iſraëli reſtituendo. Somniabant enim illi terreſtrem reſtitutionem, atque in huius tempus curioſè & ſollicitè nimis inquirunt. 1. *Obſer.* errori Apoſt. fuiſſe obnoxios, imò erraſſe, quare Concilia errare poſſe, & erraſſe concludendum. *Concilium Nicenum* errauit in illa Matrimonij interdictione Eccleſiaſticis perſonis, cui *Sanctus Paphnutius* ita per ſcripturas reſtitit, vt illud conſultum fuerit reſciſſum: In tertio Cõcilio *Charthaginenſi*, libri Apocryphi, vt *Syrachi Tobiæ Machabæorum* in Canonem ſunt relati; ſed à Concilio *Laodicenſi* iidem excluſi ſunt. Et *Auguſtinus* rectè Concilia priora à Poſteriorib. ſunt corrigēda: Neque huic repugnat quod habetur Chriſti dictum, *Ioan.* 16. 13. de Spiritu veritatis, qui Apoſtolos in omnem veritatem ſit deducturus, cùm illi cum Apoſtolica ſua authoritate hoc privilegium coniunctim habuerint, vt prædicando, & ſcribendo Euangelium, errare non potuerint: Itaque Concilio *Hieroſolymitano* ſic concludunt, Nobis, Spirituique Sancto bonum videtur. Quod ſi Chriſti promiſſum ad totam Eccleſiam ſit extendendum, intelligendum venit cum limitatione ſcilicet, quod conceſſurus ſit Dominus Eccleſiæ membris ſpiritum ſuum, quo ducantur in omnem veritatem, prout eorum ſaluti expedit.

Auguſt. de Baptiſ. lib. 2. cap. 3.

2. *Obſervatio*, erroris cauſam eſſe Divini verbi ignorantiam: nam Scripturæ locos de Chriſti Regno, ad mundanum accommodant, & ſtricta literæ adhæſio errorem parit, vt in verbis Cœnæ animadvertere eſt, *Hoc eſt enim corpus meum*, corporis in panem tranſſubſtantionem eſſe dicunt, cùm panis ὀσία maneat panis, & in Sacramento vſurpatus, ſit corporis Chriſti ſignum crucifixi fide percipiendi in ſalutē, atq; edere corpus Chriſti, ſit credere in Chriſtū crucifixum, *Io.*6.35. Quare ne erremus, Scriptura ſcripturæ eſt componenda, & vna per aliam exponenda, neque ſapiendum vllatenus nobis ſupra id, quod ſcriptum eſt, *Rom.*12.

3. *Obſervatio*. Res mundanæ, honoreſq; tranſituri ſic omnium animos occupant, vt ſemper eo aſpirent, etiam, tum cùm agitur de rebus Divinis. Chriſtus de Regno Dei diſſerebat, Apoſtoli interim reflectebant cogitationem ad regnum terrenum. Diſcamus hinc meditari de rebus ſpiritualibus, eaſque concupiſcere, res verò mundanas, quæ temporibus gubernantur, aſpernari.

7. *Verſ.* 4. *Actio* Reſpondet Chriſtus, Non eſt veſtrum γνῶναι τὰς χρόνους, καὶ καιροὺς, id eſt, rerum gerendarum commodas occaſiones, quas Dominus in ſua ipſius authoritate poſuit. *Obſervatio.* Curioſitas fugienda, & in patefacta Dei voluntate nobis acquieſcendum: illa verò arcana, quam ſibi reſeruarit cœleſtis Pater, quamque exerit κατ' ἐυδοκιαν, adoranda.

8. *Verſ.* 5. *Actio* Chriſti ante aſcenſionem, eſt virtutis Spiritus Sancti promiſſio, vt *Hieroſolymis*, tota *Iudæa, Samariaq;*, & ad vltimas vſque terras ipſi teſtes exiſtant. *Obſerv.* 1. Regni Chriſti ſtatum eſſe Spiritualem cùm ſit propagādum Spiritu Sancto per Evangelium operante. Regnum itaque Chriſti vt habetur *Ioan.* 18. Non eſt de hoc mundo, id eſt, potentia hominum, non conſiſtit, neque humanis legibus eſt adminiſtrandum, ſed Divinis verbo ſcripto conſignatis, quare ſi leges politicæ in hoc ſpirituali locum non haberent, multò minus illæ Papiſticæ traditiones conſcientijs jugum non ferendum imponentes: Neque fas eſt mortalium vlli huius regni authoritatem, libertatemque imminuere. 2. *Obſerv.* Incumbit Miniſtris verbi: veritati perſonæ Chriſti; officioque eius triplici, beneficijſque inde manantibus teſtimoniū perhibere ad ædificationem Eccleſiæ. 3. *Obſer.* Chriſti regnum in hoc mundo non eſt aſtrictum terræ *Cananeæ*, nec tantum populo Iudaico alligatū: verum ad terræ terminos, eſt protractum

tractum, *Pſalm.*2. gentibuſque riuulis gratiæ divinæ irrigatis, fotneque domus *Davidicæ* ab impuritate, immunditieque ablutis communicatũ, *Ezech.*47.1.2.3. *Zech.* 13.1. Omne Solum eſt terra *Cananea* vbi lucet Sol iuſtitiæ, *Mal.*4. in Evangelio, omnis vrbs, *Ieroſolyma* fide imbuta, vna quæque domus fidelis. Sion. Omnis populus credens, eſt Dei: quilibet Chriſtianus, Templum ſpiritus Sancti. Quare Dominus perſuaſit *Iapheto* ſub Evangelio habitare in tentorijs *Semi, Gen.* 9. *Verſ.*9. Sequutur Actiones ipſi Chriſto propriæ, quarum prima eſt Aſcenſio. 2. ad Iudicium reditus. Aſcenſio eſt ab infimo loco in ſupremũ cœlum motio.

Obſervatio. Chriſtus corporalem præſentiam à ſuis non ſubtrahit priuſquam promittat Spiritus Sancti plenam virtutem, qua Eccleſiam inſtituant, atque regant: quare nõ eſt putandum, etſi corpore abſit Dominus noſter, quin ſpiritu ſemper præſto ſit, quod cędit corporis ſui myſtici membris in ſummã conſolationẽ
Aſcenſionis circũſtantiæ ſunt hæ. I. Perſona aſcendens. Chriſtus I.
θεάνθρωπος, toti Chriſto tribuitur in cõcreto per κοινωνίαν ἰδιωμάτων, quod eſt humanæ duntaxat naturæ proprium vt eſt motus localis. II. Tempus, ſcilicet cùm abſoluiſſet communica- II.
tionem de Dei regno, rebuſque Divinis Apoſtolos inſtruxiſſet. *Obſerv.* Cùm evocamur ex ſtatione mundana, aſpiramuſque ad cœleſtem patriam, Sermo noſter tunc eſſet maximè de cœleſtibus, atque ſingula ad nos ſpectantia diſponerentur, vt fecit
pius ille Rex *Ezechias*, *Iſai* 38. III. Locus vnde Mons nimirum IIII.
Oliveti, qui proximat *Bethaniæ* vbi Chriſtus fuit apprehenſus, iam fit locus gloriæ. *Obſer.* ex loco afflictionis, gloriæ initium aſſurgere Chriſto, vt diſcamus huius vitæ quibus afficimur mala conuerti tandem in noſtram gloriam. IIII. Quo. Cœlum imò ſupra cœlos hos aſpectabiles, *Epheſ.*4. vbi eſt localiter ſecundum
humanam naturam. V. Modus, extenſis manibus precatur, be- V.
nedicit, abit corporaliter, viſibiliter, localiter evectus in Nube. *Obſervva.* 1. militanti Eccleſiæ in terris, Deum adeſſe non tantum generali modo, vt omnibus, ſed per gratiam: vt in Triumphante Eccleſia adeſt in gloria. 2. *Obſerva.* Quicquid de Chriſto ad ſalutem eſt cognoſcendum, eſt verbo patefactum, quare non ſunt revelationes aliæ cœlitus expectandæ, cum nubis interpoſitione inter nos, & Dominum noſtrum, id ſit adumbratũ: quod ſi verbum aliud præter ſcriptum eſſet expectandum, vel id quidem

dem foret à Deo Patre, vel Chriſto filio, vel Spiritu Sancto, Angelove, aut hominibus, Satanam non nomino, quippe mendacij patrem, Atqui non à Patre, cum ipſius teſtimonium de Filio ex tribus ſcripturæ locis, ſit depromptum, hoc nimirum. Hic eſt filius meus dilectus, ex *Pſal.*2. In quo mihi complacui, ex *Iſa.*42. Hunc audite, ex *Deut.*18. ad conciliandam verbo ſcripto authoritatem, & perfectionem, quæ omnem continet veritatem, & ſapientiam fidei neceſſariam, quo nos etiam ad filium ſuum audiendum ablegat. Non à filio ad quem mittimur divino hoc oraculo, quia iubet filius ſcrutari ſcripturas, cùm ijs vita æterna habeatur, *Ioan.*5. Non à ſpiritu, cùm Prophetæ, Apoſtoli, Evangeliſtæ, divina inſpiratione in omnẽm deducti fuerint veritatẽ, quam literis conſignarunt, *Ioan.*14. Non ab Angelo, quia 1. *Gal.* ſcribitur quod ſi Angelus evangelizet aliud, anathema eſto. Non ab homine, quia ſi aut à viuo, aut mortuo, de viuo habetur, 2. *Io.*10 Si quis venit ad vos, & hanc doctrinā non attulerit, ne recipite eum domum, Nec χαίρειν ei dicite: qui enim dicit illi χαίρειν, communicat operibus eius malis. Non denique à mortuo, cùm dicatur, *Luc.*16. Moſen & Prophetas habent, quos, ſi non audiūt,
VI. ne ſi quidem quiſpiam ex mortuis excitetur, aſſentientur. VI. Teſtes, ſcilicet Angeli, Apoſtoli, Diſcipuli, & viri Galilæi. Angeli apparent humana ſpecie & corporea, quod ſi corpora ex materia habuerunt, in illam ſunt reſoluta, ex quo munere ſibi commiſſo perfuncti ſunt, & ſi ex nihilo in nihilum redacta.

Obſervatio. Habere Dominum cœli terræ que in promptu ſpiritus adminiſtratorios, qui non ſolum veritati atteſtentur, ſed etiam electorum ſaluti invigilent, impiorumque deſtructioni: vide praxin in illo angelo τ͂ πρωτότοκων Ægiptiorum, Itemque ex-
VII. ercitus *Sincheribi* interfectore. vide *Pſalm.*34. VII. Beneficia hinc manantia. 1. Captiuam duxit captivitatem, *Epheſ.*4. Satan ergo & peccatum ſunt in vinculis vt nequeant in electis regnare. 2. Dedit dona hominibus. quare ijs bene, & legitimè vtamur. 3. Præparauit nobis locum, *Ioan.*14. eiuſque virtute aſcendemus, & merito, ibi vbi iam eſt, collocabimur. 4. Mittit nobis παρακλήτον, qui & nos in aduerſis conſoletur, atque impellat nos ingemiſcere pro peccatis, *Rom.*8.

ij. *Verſ. in fine.* Secunda actio Chriſto propria, & vt ita dicam Perſonalis. Eſt reditus ad judicandum viuos, & mortuos, qui

erit corporalis, localis viſibilis vt hic patet, & *Matth.* 25. 2. *Theſſal.* 1. *&* 3. *cap.* Quare certè ſtatuendum rediturum Chriſtum. Impletum eſt promiſſum de primo aduentu in carne, implebitur illa ἐπιφάνεια, vt cumque illuſores ſubſannent, 2. *Petr.* 3. cùm diſertè ſcriptura teſtetur, & divinæ juſtitiæ ratio idem perſuadere poſſit. Nam illo die & pijs gloriæ coronam addet, impioſque confuſionis ignominiæ, atque tormentorum mercede cumulabit, *Math.* 25. *Rom.* 2. Tempus illuſtris illius. 2. Aduentus ſacris literis non eſt definitum. Quod ad ſex illos millenarios durationis mundi *Eliæ* adſcriptos authori, qui non fuit Propheta Thesbites, errauit in duorum millenariorum ante legem exacta ſupputatione, cùm plures anni ante legem ſed non tot poſt effluxerint. Neque verè colligi poteſt ex analogia ſex dierum Creationis mundi (vt quidam volunt) citantes locum, 2. *Pet.* 3. Vnus dies quaſi mille anni, cum aliud non ſentiat Apoſt. quam nullum eſſe temporis diſcrimen apud æternum, & infinitum Deum. Denique mutationes illæ in ſupernis, conjunctiones ſtellarum, & poſitiones ſyderum certum non deſignant tempus huius ἐπιφάνειας, cum illa conjectura ipſi authori impoſuerit, Anno Domini 1 5 8 8. Nec locus *Danielis* 12. facit pro huius certitudine.

Cùm Propheta tantum denotet tempus exiguum. Imò ipſe Dei filius διὰ ἄνθρωπος vt homo diem & horam ſui reditus non nouit, *Math.* 24. Quarre concludenda ſunt duo. Primum certè reventurum Chriſtum. 2. Cum tempus huius adventus ſcripturis non deſcribatur curioſè in illud non eſſe inquirendum, *Act.* 1. 7. 1. *Theſſ.* 5. 2. Nihilominus tamen vt continuo memores ſimus huius temporis, ſignis præcedentibus, & vno cohærente illud illuſtrauit. I. Præcedens ſignum eſt Evangelij per orbem terrarum prædicatio, *Math.* 24. 18. quod accipiendum, diſtinctis temporibus, & ſucceſſiuis Evangelium prædicatum iri, atque hoc ſignum magna ex pertè impletum. II. Revelatio Antichriſti, 2. *Theſſ.* 2. 3. quæ cœpit quinquennio poſt *Gregorium VIII.* qui eum Antichriſtum pronuntiauit, qui vniuerſalis Epiſcopi titulum aſſumeret, cœpit inquam tempore *Bonifacij* tertij, quem nequā *Phocas* Imperator *Mauritij* dominicida οἰκουμενικὸν ſanxit, Anno à Chriſto 600. jam elapſi 1000. anni. III. Apoſtaſia à fide, 2. *Theſ.* 2. quæ initium habuit 300. à Chriſto paſſo, quo tempore *Arrianiſmus*

Signa præcedentia. I. II. III.

niſmus orbem peruaſit. Et à tempore *Bonifacij* 3. hæreſes ortæ longè latèque diffuſæ. hoc ſignum quadantenus præterijt, ſed continuabitur defectio donec Antichriſtus Spiritu oris Dei indies confectus illuſtri adventu Chriſti in totum abolebitur, 2. *Theſ.* 2. 8. Precemur Deum vt det nobis conſtantiam, & perſeuerantiam
IIII. in fide, ſi ſalui eſſe velimus, *Math.* 24. IIII. Morum corruptio, 2. *Timoth.* 3. 1. 2. 3. 4. talis futura, vt profiteatur Chriſtus ſe vix fi-
V. dem reperturum in terris. hoc ſignum eſt & præterit. V. Calamitates graviſſimæ, & perſecutiones, *Math.* 24. Primis trecentis annis. ſæuiſſimæ extiterunt perſecutiones ſub decem illis *Neronibus.* 1. *Nerone.* 2. *Domitiano.* 3. *Traiano.* 4. *Marco Antonio.* 5. *Seuero.* 6. *Maximino.* 7. *Decio.* 8. *Valeriano.* 9. *Aureliano.* 10. *Diocletiano.* Et iam his multis annis Eccleſia ab Antichriſto Romano eſt diuexata,
VI. hoc præterit, atque eſt. VI. Securitas magna, & cordis dedolentia tanta, vt ne que Iudicijs cœlitus demiſſis neque verbo prædicato hominum animi percellantur, *Luc.* 17. 26. atque hoc fuit &
VII. eſt. VII. Iudæorum converſio ad fidem, Chriſtique gratiam revocatio, *Rom.* 11. 25. Sed de tempore, numero, modoque nihil definitum. Hoc etiam eſt in fieri, factumq; in nonnullis. Signum conjunctum à Chriſto vocatur ſignum filij hominis, *Math.* 24. Non eſt illud Crucis, vt quidam autumant, ſed eſt gloriæ, 2. *Theſ.* 1. 4. & terribilis, conſumentiſq; ignis cum duorum luminarium obſcuratione, *Math.* 24. 2. *Pet.* 3. Mutemur opportunè, & renouemur in interiore homine ad exterioris quotidianam deſtructionem, nam hoc tempore omnia ſunt innouanda, *Revelat.* 21. ignique perpurganda.

Forma judicij paucis.

1. *Iudex.* Chriſtus pronunciabit ſententiam definitiuam irreuocabilem. 2. Veniet in nubibus potentibus Angelis ſtipatus in flamma ignis, judicabit.

Quia peccatum hic admiſſum, impijque Spiritus deiecti in cœlum non ſunt denuò admittendi. 3. Sedebit in Throno, 2. *Theſſ.* 3. 4. Citabit omnes voce Archangeli, atque Tuba Dei. 5. Separabit oves à capris. 6. Examinationem & inquiſitionem perticularem faciet. 7. Sententia vitæ & gloriæ in electos, mortis verò & ſempiternæ ignominiæ in reprobos feretur.

Obſerva.

Obſerva. Hunc diem electis ſanctiſqúe Chriſti multis modis excruciatis in hac miſeriarum valle omnium miſeriarum & afflictionum, finem allaturum, & libertatem, plenamque redemptionem: Reprobis verò ſempiterna ſupplicia, & tormina terribilia: Diſcant opportunè reſipiſcere, ſi gratiæ eſt locus.

Verſ. 12. Actiones Diſcipulorum poſt Chriſti aſcenſionem ad finem cap. Atque ſunt aut cōmunes omnibus, aut vni propriæ. Communes ſunt reditus in vrbem *Ieroſolymitanam*, precatio vnanimis, & continua 3. Electio *Mathiæ* in locum *Iudæ* proditoris. Propria eſt Petri oratio pro vno ſurrogando in *Iudæ* vicem reditus habet locum vnde.*verſ.* 12. Montem ſcilicet *Oliveti* hic Vacca Rufa ſolita eſt ſacrificari, hinc regrediuntur ex quo ſacrificiorum omnium, & legalium ceremoniarum completor Dei filius aſcendit in cœlum quare ceremoniales vmbræ exorto juſtitiæ ſole, & jam in gloria Conſtante evanuerunt, ſolumqúe Chriſti ſacrificium in cruce oblatum non iterādum fide amplectendum eſt in omnium credentium remiſſionem peccatorum. II. Quo II.
Ieroſolymam crudelem illam vrbem Prophetarum ſanguine reſperſam, *Luc.* 13. vbi *Obſervatio* 1. Populi impietatem & atrocia peccata promiſſiones Dei non efficere irritas, 3.*Rom.* Spopondit Dominus verbum *Ieroſolyma* emanaturum legemqúe *Sione*, quare, tametſi *Ieroſolymitanus* populus fuerit ſceleroſus, ſit tamen diviui promiſſi impletio, veraxqúe exiſtit Deus. 2. *Obſervatio* Mandatis Domini obediendum etiam cum vitæ diſcrimine, neque argutandum cum exit eius verbum, vtcunque difficillimum videatur, imitemur Abrahamum illum fidelem divino oraculo obtemperantem, relinquentē Patriam, & proficiſcētem in ignotum ſolum. Nec non *Moſen & Ieremiam* qui legatione *Iehovæ* functi ſunt periculi plena III. Locorum diſtantiam. Et eſt iti- III.
nere Sabbathi. De lege *Moſaica* Sabbathum ita preciſè obſervandum vt in eo ne ignem accendere licuerit, verùm iter hoc Sabbathinum per traditionem quandam Iudaicam, quam aſcribunt eruditis *Rabbinis Sammai* & *Hilleli* obtinuit, id verò conijciunt in duo miliaria. *Obſerva.* Diem Dominicam in huius Sabbathi locum ſucceſſiſſe, Chriſti praxe qui hoc reſurrexit, in cuius reſurrectione veræ illius quietis, quam vetus Sabbathum figurabat, eſt complemētum, nec non Apoſtolorum obſervatione, qui quidem

cultui divino in totum eſt conſecrandus. Sabbathi ceremonialis ritus jam deſijt, ſed moralitas vt ita dicam eſt perpetua. Quare à peccatis ceſſandum, & divinis exercitijs ſedulò incumbendum, diviniſque meditationibus Sabbathi illius æterni in cœlis concelebrandi.

2.*Precatio.* 1. Locus eſt privatus,& ὑπερῷον ſuperius conclave. *Obſervatio.* Nemo ſeſe periculis temerè exponeret. Hoc eſt enim Deum tentare: ſed vtendum medijs ordinarijs ad opus Dei promovendum. 2.*Obſer.* Secretus locus precibus Deo nuncupandis maximè eſt idoneus, *Pſal.*4.*Math.*5. 3. Perſonæ congregatæ .i. Apoſtoli vndecim obſcuro loco oriundi vocari poſſent, 1.*Cor.* περιψήματα. *Obſer.* Evangelij gloria & miniſterij dignitas non pendent ab authoritate hominũ, 1.*Cor.*1. 2. Maria Ieſu mater de qua poſtea nulla mentio in ſacris, quam Monachi dicunt aſſumptam in cœlum,quod ſi ita eſſet an non, *vt Enochi & Eliæ* tranſlationis mentio ſcripturis contineretur. Quare cùm ſcriptura eam involuit ſilentio, requieſcat Beata virgo, & papiſtæ eam patiantur requieſcere. 3. Aliæ mulieres ſcilicet vxores,quas habebant,quaſque periculorũ ſocias confirmari oportebat. *Obſerva* in his zelum pium imitandum. 4. Fratres Domini, i. cognati, phraſe Hebraica. Hinc diſcamus nos qui Chriſto arctiori, quam propinquitatis ſanguinis vinculo nempè Spiritus & fidei devincimur, illi conſtanter adhærere. 5. cir. ipſa precandi actio. *Obſervat.* Actiones noſtræ omnes inchoandæ, & ſanctificandæ precibus, *Coloſ.*3. & addò primitivæ Eccleſiæ inſignia preces, vnanimitatem, & concordiam eſſe quæ ſunt certè ſingularia Dei gratiæ beneficia, & ornamenta ſanctorum.

15.*Verſ.* Hic incipit actio Petri propria. 1. Præfatur in electionem Mathiæ, movetur ad hoc à ſpiritu, approbatur à reliquis fratribus in quos imperium habet nullum, aut authoritatem, vt colligunt aduerſarij perperam ex hoc loco. Cùm obeat tantum eas partes, quas Conſul ſolebat in ſenatu, aut σύνδικος in Preſbyterio nihilque concludat poteſtate ſua, proponit tantùm, cuiq; integram relinquens ſine omni præjudicio ſuam ſententiam: vocatque fratres ad evitandam omnem tyrannidis ſuſpicionem. Mittitur cum Ioanne 8.*Act.* Samariam cum legatione obeunda vocat ſe συμπρεσβύτερον, 1.*Petri* 5. Et eſt Iudeorum Apoſtolus,

quare

quare non Catholicæ Eccleſię caput. Reprehēditur etiam à Paulo, *Galat*.2. Huius orationis Petri membra expendenda ſunt, 1.Tempus. 2.Orator. 3.Auditores. 4.Orationis capita. 1.Tempus. In illis diebus poſt nimirum aſcenſionem Chriſti, & ante acceptum Spiritum Sanctum decem dierum ſpatio interiecto. *Obſerva* non fuiſſe Apoſtolos omnino Spiritu Sancto deſtitutos, ſed poſtea die Pentecoſtes maiori copia fuiſſe donatos: vbi rurſum obſerva per gradus,ſpiritus χάρισματα conferri prout videtur Domino,proinde donorum ſolicitè incremētum petendum, & corda diuinę ſapientię applicanda, vt indies proficiamus cum illud celebre extet verum cuiuſlibet hominis in hac vita ſumma ſapientia eſt proficere. 2.Orator eſt Petrus ordinis gratia, non poteſtatis prænominatus: quod afferunt papales ex *Math*.16. loco iam trito, & cognito. *Tu es Petrus*, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, nihil aliud vult Chriſtus niſi Eccleſiam ipſi Chriſto eſſe inædificandam, vide idem, 1.*Cor*.3. Quod verò attinet ad poteſtatem clavium, & jus ligandi, abſolvendique penes Petrum,vt illi volunt,Chriſtus diſertis verbis,*Io*.20.Cùm illarum clavium facit exhibitionem, quod dixit vni Petro,illic omnibus inquit quorum peccata retinueritis, retenta ſunt, & quorum remiſeritis, remiſſa ſunt, quæ, vt dicuntur omnibus, ſic poteſtas omnibus æquè conceditur pœnitentiam nimirum agentibus in Chriſto pronunciandi remiſſionem peccatorum, vt impœnitētibus nullam.Et apud *Lucam* 22.damnat φιλοπρωτεύοντας. & *Ioan*.13. exemplo humilitatis, lavando diſcipulorum pedes, preivit. Verùm hæc paritas nec ordinem decentem, nec donorū differentiam tollit. 3. Auditores numero 120. 1.*Obſerva*.cordis duritiem & naturalem & rebellione auctam tantum poſſe in nō regenitis,vt pauci exiſtant,qui veritati cedant. 2.*Obſervatio*.Potentia Chriſti in Evangelio lucente eſt certè maxima, qua Eccleſia ex tam exiguo numero eſt propagata & amplificata. 3.*Obſervatio*. de fide,& vera religione (vt papiſtæ volunt)ex multitudine non eſt iudicandum:Cùm via ſit arcta,quæ ad vitam ducit, *Math*.7.13. paucique eam ingrediātur: lata verò ſit,quæ ad interitum, multique eam ineant; & rurſum, multi ſint vocati, ſed pauci electi: vt hîc *Ieroſolymis* videre eſt, vbi Dominus in civitate deſperatiſſima,& atrociſſima habet hunc exiguum numerū. Ita etiam tem- *Math*.22.

pore diluuij *Noachum* & ſex arca contentos, lotum inter *Sodomitas* *Eliam qui Baali reſtitit*, eiuſque ſacerdotibus, *Michaiam* 400. pſeudoprophetis contrarium. Quare concludendum veritatem religionis, & bonitatem cauſæ multitudine non eſſe metiendam, nec definiendam.

16. *Verſ.* Petri orationis capita ſunt duo. 1. eſt de *Iuda*. 2. eſt de ſufficiendo vno in eius locum. Inchoat orationem appellatione amabili. *Viri fratres.* Et quidem fratres. 1. Naturæ communione. 2. Gratiâ in Chriſto 3. Profeſſione 4. Vocatione. Quæ faciunt ad omnem poteſtatis, & authoritatis in fratres ſuperioris ſuſpicionem amovendam. De *Iuda* hæc habentur. 1. eius delictum à Deo præuiſum, & in ſcripturis prædictum, vbi occurritur ſcandalo. 2. Eius vocatio ad Apoſtolatum, *verſ.* 17. 3. Effecta delicti. 1. Ignominioſum acquiſiuit agrũ de mercede iniuſtitiæ. 2. ſupplicium horrendum. Nam præcipitatus crepuit medius & effuſa ſunt omnia viſcera eius 1. *Obſervatio.* Scripturæ certiſſimè implebuntur ſiue gratiam, & miſericordiam in Chriſto promittant, ſiue in reprobos detonent pœnas ſempiternas. An loquetur DEVS & non præſtabit. 2. *Obſer.* nihil fit Deo non decernente & providente, omnia divina illa æterna providentia includenda, ſi quid in rerum natura videri potuit fortuitum; numquid illud quod ſcribitur de *Achabo*, 1. *Reg.* 22. at licet ille veſtem mutauerit, vt dignoſci non potuerit, nihilominus tamen quod fuit divinitus determinatum & à Propheta prænunciatum in *Achabo* lethaliter vulnerato eſt impletum. 3. *Obſer. Iudæ* non fuit impoſita neceſſitas abſoluta, ſed, vt loquuntur conſequentis, quia nimirum obtemperauit Satanæ eum impellenti ad proditionem patrandam: Neque providentia Dei excuſat delinquentem: Nam quamuis præuidet, præſcit, atque ordinat peccatutum Dominus ad ſui nominis gloriam in miſericordiæ & juſtitia relucentem, nullo tamen modo peccati, quo peccatum eſt Author dici poteſt, cum legi, adeoque ipſi Deo aduerſetur, quo nihilominus benè vtitur, vt venditione *Ioſephi*. Author itaque peccati eſt Sathan princeps tenebrarum, reprobuſque homo à Satana agitatus, qui etſi committat id quod Deus decreuit fieri: peccat tamen, cùm ſceleris patrator non DEI voluntati præſtandæ, ſed prauis & pernicioſis affectibus à Satana in malum incitatis indulgeat,

& velificetur: vide in *Nabuchadnezare*, qui ſeruus Dei dicitur, ſed per coactionem, *Ierem*.25. in populo etiam Iudaico, qui in Chriſti filij Dei crucifixione nihil fecit, niſi quod Dei manus determinauerat, *Act*.4. 4. *Obſervatio*. Scriptura ſacra Spiritum Sanctum habet authorem, 2. *Timoth*.3. eiuſdemque ſcriptores Spiritus Sancti fuerunt amanuenſes Prophetæ, & Apoſtoli, 2. *Petri* 1. Quare eius authoritas ab hominibus non pendet, nec fidem habet cum verbum Dei ſit αὐτόπιστον. 5. *Obſervatio*. Pijs Domini inſtrumentis ſua laus tribuenda, vt hic Davidi, cuius in ſcripturis mentio fit honorifica, cùm de eo prædicetur, quod iuxta cor Domini vir fuerit. Vt viri ſancti ſacris commendantur, ſic ſceleroſi etiam deſignantur, in ipſorum ignominiam ſempiternam: atque hoc quod de vtriſque judicium fertur in ſcripturis, illud ipſum eſt Dei procul omni dubio. 6. *Obſer*. Nullum eſt officium tam ſanctum, quod non violarit avaritia quæ malorum omnium radix, 1. *Timoth*.6. & Idolatriæ celebrata nomine, *Epheſ*.5. *Coloſ*.3. & quid eſt, quod non cogat pectora mortalia Auri ſacra fames. Quare precemur cum Davide, ne inclina Domine cor meum ad avaritiam. 7. *Obſerva*. Electio ad officium ſanctum, non arguit firmam electionem ad vitam. *Iudas* electus ad miniſterium, ſed non ad vitam: vide in reprobis, qui ad preclara munera obeunda eliguntur, cum tamen nihil ſunt aliud, quam vaſa ad interitum apparata. 8. *Obſer*. In ſanctiſſimo cœtu vnum aut alterum reperire eſt reprobum, vt *Chamum* in *Arca*. *Architophelem* in Davidis aula, & *Iudam* inter Chriſti Apoſtolos. 9. *Obſervat*. domeſtici fidelibus, & ſanctis Dei hominibus ſunt maximè inimici, *Iſraelitæ Moyſi*, fratres *Ioſepho*, *Davidi* familiares, *Pſalm*.41. *Math*.10. extat Chriſti dictum hominis inimici ſunt eius domeſtici. 1. effectum ἐκτήσατο (*Lucas* non reſpexit conſilium *Iudæ*, ſed eventum; ſic aliquis dicitur malum ſibi quærere habita non conſilij aut voluntatis, ſed eventus ratione) eſt Agri acquiſitio. Hoc ſenſu quod *Iudas* 30. nummos rediderit, quos *Scribæ & Phariſæi* noluerunt, vtpotè ſanguinis precium referre in *Gazophylacium*, idcirco agrum mercati ſunt pro inhumandis advenis cogitantes facinoris à ſe patrati memoriam abolere, ſed extat monumentum indelebile. *Obſerva*. Suis artibus prenduntur impij, poſteritati prodentes ſcelus quod ſtudent extinguere maleque-

parta,

parta, tametſi reddantur à morte, cedunt in facinoroſi dedecus, vide *Pſ.* 7. 14. 15. 16. *verſ.* 2. Effectum horribilis, & deſperatæ *Iudæ* interitus. Nam πρήνης γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ: quibus verbis ſignificatur pronum *Iudam* prolapſum medium diſciſſum fuiſſe, cum quodam ſingulari crepitus fragore, viſcerumque effuſione. 1. *Obſervat.* Horror malæ, & impuræ conſcientiæ, tam terribilis, atque adeo efficax, vt multos ſibi mortem deſperanter conſciſcere coegerit: vide in *Saule, Achitophele. Nerone, Diocletiano,* aliiſque ſceleroſis, Chriſtique Eccleſiæ perſecutoribus, caueant ſibi qui turpis lucri gratiâ, nihili faciunt Chriſtum, eiuſque cauſam prodere, Idem, ſi non deterior eos manet exitus, niſi ſeriò & piè reſipuerint, Nos verò ſtudeamus retinere fidem in religione, bonamque conſcientiam in rebus gerendis, vt in pace, timoreque Domini defungamur, certáque ſpe illius æternæ vitæ cum Chriſto in Deo abſconditæ, gloriæque immortalis electis in cœlo deſtinatæ. Quare in quacunque ſimus vocatione, fugiamus hypocriſin *Iudæ, Achytophelis, Elimæq;,* Act. 13. punitionem trutinantes: aliorumque facinoroſorum, vt *Arrij* Divinitatem filij Dei inficiantis, expoſitione etiam viſcerum interempti. *Antiochi Epiphanis* percuſſi etiam in inteſtinis morbo incurabili; *Herodis* à vermibus arroſi, Act. 12. aliorumque omnium inimicorum Chriſti, qui omnibus Dei judicijs ſubijciuntur, & obijciuntur cœlo, terráque comprehenſis.

2. *Obſerv.* Gradus ſunt certi ad interitum, & nemo repente evadit peſſimus, & deſperatus: expende in *Iuda,* qui fuit hypocrita, fur induratus; deſperatus, ſupplicio ſeſe affecit ignominioſo, & terribili ſtrangulatione, ſentiens anima horribiles nunc, & poſtea corpore, animáque revnitis æternas pœnas ſenſurus: In *Saule* etiam qui ab arrogantia, & præſumptione impia, 1. *Sam.* 13. ad inobedientiam, 1. *Sam.* 16. hinc ad deſperationem prolapſus ſuo ſe mandante, iugulatur, peritque gladio, & tandem ne multis in *Abimelecho* illo 70. fratrum atrociſſimo occiſore, *Iud.* 9. Proinde peccato reſiſtendum initio, ne per gradus ſerpens patratori finalem accerſat interitum: & his in terris dum viuit, & poſt obitum ſempiternam infamiam.

20. *Verſ.* Punitione, quæ attingit poſteros indicatâ. Iam Abdicationem *Iudæ* habes, vbi teſtimonia afferuntur duo, prius ex

Pſal.

*Pſal.*69.quo *David* conqueritur de inimicorum impietate γενίκως, verſuſque 26. verba ſunt hæc; Sint Caſtella eorum deſolata, in tentorijs eorum ne ſit habitator, quia, quem tu percuſſiſti, perſequuntur,& ſecundum dolorem confoſſorum tuorum narrationes contexunt. Quoniam *David* eſt typus Chriſti, inimici eius Chriſti hoſtes referunt, in quorum numero præcipuus eſt *Iudas* proditor. *Obſer.* vt ante Chriſtum incarnatum, quæ *Davidi* acciderunt, typicè Chriſto attribuũtur. Sic iam poſt Chriſtum paſſum afflictiones Eccleſiæ myſticè dicuntur Chriſti propter arctam illam Chriſti capitis, & membrorum coniunctionem, *Act.*9. *Coloſ.*1. Poſterius teſtimonium eſt ex *Pſalm.* 109. Illic *David* invehitur in hypocritas, maximè in *Doegum Sauli* ab armentis & ſupparaſitaſtrum crudelem & ſanguinolentum, qui occidit 85. ſacerdotes Domini, 1.*Sam.*23. *verſ.* 8. Citati *Pſal.* Sint dies illius pauci, & curationem eius, hic ἐπισκοπὴν accipiat alter, id eſt munus, & functionem: Solent autem paſtorum, ovium, & gregis vocabula ad Eccleſiaſticas adminiſtrationes transferri. *Obſer.* In actionibus ſpiritualibus ſecundum ſcripturas eſt procedendum, & optimè res divinæ divinis illuſtrantur, & confirmantur teſtimonijs. 2. *Obſerva.* Dominus conſueuit prædicere eventa improborum vt animadvertere eſt in originali mundo: In captivitatis *Iſraelitica* prænuntiatione per *Ierimiam*, Sacerdotumq; ſuper altare immolatione per *Ioſiam* 330. annis ante eventum, 1.*Reg.*13. atque id quidem partim Typicè vt hic & in viſionibus apud *Ezechielem*, & *Danielem*, *Ioannemq;* in ἀποκαλ. partim perſpicuè, vt videre eſt in antiqui mundi ſubmerſione, *Pharaoniſque*, & *Ægiptiorum*, quare obſeruo Dei morem hunc eſſe vt verbo præmoneat, antequam plectat, aut caſtiget; plectere etiam, atque caſtigare, priuſquam vltimis afficiat delinquentes ſupplicijs: hinc verificatum illud *Iehovæ* apud *Ezech.*33. vt viuo inquit, nolo mortem peccatoris, ſed vt convertatur, viuátque: alienum longè eſt à Creatoris natura, vt intendat immediatè interitum Creaturæ, *Luc.*13.

Ieruſalem, quoties volui congregare te,& noluiſti: Proinde præmoniti,& verbo ſiue miſericordiæ, ſiue juſtitiæ ad reſipiſcentiam vocati obtemperemus. 2. *Obſer.* Tametſi Deus peccatum præordinet, eius tamen nõ eſt Author, & quámquam per *Iudæ* proditionem humanum genus redimere ſtatuerit *Iudas* nihil minus

cogitavit, ſed potius impiæ cupiditati ſuæ ſatisfacere. Peccatum fit quodam modo volente Deo, ſed non jubente qua peccatum eſt: vt hoc ſit perſpicuum, ſunt tres actiones in voluntate divina, ac prima eſt, qua ἁπλῶς vult, & ſic tantùm vult bonum cuius per ſe Author eſt. 2. Qua ſimpliciter nō vult, & id quidem nullo modo in rerum natura exiſtere poteſt. 3. Qua vult, ſed remiſsè non vult atque fieri permittit, *Act.*14.15. εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, vt eſt peccatum quod Deus ſinit fieri quatenus ſuæ gloriæ inſeruit. Et hoc modo, quod eſt malum ratione Dei decernentis boni rationem habet: præterea omnis actio, vt eſt talis. Deum Authorem habet: omnis verò actionis pravitas ab inſtrumento malè inſtigante Satana, aut homine male patrante proficiſcitur. Perſpicuum itaque eſt omnem culpam eſſe penes inſtrumentū malum, Dominum verò ſemper ſanctum purumque. Neque peccantem ad peccandum cogere, neque ei corruptionem aut pravitatem infundere. Tametſi peccetur neceſſitate immutabilitatis, cùm Dei decretum ſtet inviolabile, nō tamen neceſſitare coactionis, cùm ſponte patretur peccatum: neque ex dictis ſequitur pugnantes eſſe in Deo voluntates, cùm & peccatum velle, & nolle dicatur, R. Diuerſimodè vult, & non vult, vult quidem vt eſt Actio, quæ arridet ipſi; quatenus talis: non vero vult, vt eſt vitioſa actio, id eſt non placet, vult, vt gloriæ ſuæ inſeruit, at non vult, vt eſt ἀνομία. Exemplum in *Davide*, caſtigato. Mandato 7. prohibetur inceſtus, Dominus tamen dicitur 2.*Sam.*12. Accipere, & Tradere *Abſolomo* concubinas Davidis, vt hoc (ſcilicet) modo *Davidis* adulterium corrigat. 3. *Obſerv.* Supplicium ſequitur peccatum. Tametſi temporis intervallum nonnunquam intercedat, illud tamen *Iſaiæ* manet verum 65.20. Peccator etiam natus centum annos, maledictus erit; Et *Rom.*6. *Stipendia peccati mors.* Proinde ſeria pœnitentia per Chriſtum cum Deo Patre in gratiam redeamus, & divina ope demus operam, ne amplius peccemus, ſaltem ne in nobis peccatum regnet, *Rom.cap.*6. 1.*Ioan.*3. 4. *Obſerv.* Pſalmorum liber legendus, cùm contineat inſtructiones, conſolationes, & præclara vaticinia de Chriſti Regno. Extat egregium *Baſilij Magni* dictum de Pſalmis κοινὸν ταμεῖον ἀγαθῶν διδαγμάτων. 5. *Obſervat.* Sanguinolentorum, & Avarorum domus erunt deſertæ. Hæc peccato-

rum genera, & Regnis & Domibus vaſtationem, & euerſionem accerſiuerunt. 1. Superbia. *Iſa.*13.19. contra *Babylonem* vaticinatur illic *Zuim, Ozim, & ijni* Scorpiones, terrificum animal, Serpenſque in Templis voluptarijs. Praxis in *Nebuchadnezare*, qui cordis arrogantia in Palatio admirabundus, ſtatim extruſus & ablegatus ad Beſtias, quibuſcum ſeptēnium eſt verſatus. 2. Idololatria. 3. Auaritia vtrumque habetur apud *Mich.*1 6.*verſ.* Itaq; diſponam *Samariam* in aceruum agreſtem, omniáque Terricula eius diſponam in vaſtationem, quia ex mercede meretricia collegit, & dum merces meretricia eſt, avertuntur. Praxis tempore *Zalmanazaris* Regis *Aſſyriorum*, qui obſedit *Samariam*, & 7. anno *Oziæ* Regis *Iſraelis* vltum, cæpit, & vaſtauit abductis *Iſraelitis*, ex quo *Iſraelitarū* Regnum ſtetiſſet annos 279. 4. Effuſio ſanguinis innoxij, *Luc.*13.34. *Ieruſalem, Ieruſalem*, quæ trucidas Prophetas, lapidaſque eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui cogere liberos tuos, quemadmodum gallina pulliciem ſuam ſub alas, & noluiſtis; ecce relinquitur vobis domus veſtra deſerta. Huius cumplementum tempore *Titi* filij *Veſpaſiani* qui 40. Anno ferè poſt Chriſtum crucifixum, Vrbem & Templum magna populi facta ſtrage euertit. addo in ciuilibus. *Roma* crudelis in Sanctos, & ſanguinolenta ſpatio 131. ſepties à Barbaris nationibus capta. 1. à *Viſgothis* 412. poſt 44. à *Vandalis, Genriſcho* præſide. 3. ab *Herulis* 471. 4. à *Theodorico*. 5. à *Belliſario*. 6. à *Totylo Gothorum* orientalium Præſide, qui vrbem ferè totam cum Capitolio flammis permiſit. 7. Ab eodem *Totyla* cùm fuiſſet quadantenus reparata à *Belliſario*, qui *Bizantium* profectus, reliquit vrbem, quam *Totylas* occupauit. 6. *Obſerv.* Hoſtium Chriſti, & Eccleſiæ capitibus Iudicium, ni donentur pœnitentiâ verâ inevitabile. Conſidera in *Pharaone, Nabuchadnezare, Sinnacheribo, Antiocho Epimane, Herode*, & perſecutoribus illis Eccleſiæ primitiuæ, noſtrique temporis atrocibus hoſtibus, vnde diſcant crudelitatem reprimere, verèque reſipiſcere, ſi velint eſſe tuti à ſupplicijs Diuinis. 2. Teſtimonium. *Epiſcopatum eius accipiat alter. Obſerv.* Prærogatiua nulla nobis proderit, ſi in officijs obeundis impiè verſemur, atque mala citra omnem fidem patremus, futurum enim certiſſimè eſt, vt prævaricatores, malèque defungentes munere ſibi demandato, extrudantur cum dedecore, & ruinam patiantur inſignem.

Vide in *Saule* primo *Iſraelitarum* Rege ex Tribu *Benjamitica*, qui ſummo conſtitutus loco non ſolum in Deum officium neglexit, ſed Davidem Chriſti typum perſequi non intermiſit divina gratia ſemper conſervatum: quare ſpiritu Domini eum deſerente à peccato in peccatum prolapſus mortis ſuæ deſperatiſſimus extitit Author. In cuius locum mirabili Dei amore, & ſingulari clementia vocatus ab ovibus David, eſt ſuffectus: Proinde omnes ſimus ſynceri & ſeduli in vſu donorum Dei, recolentes animis illud Chriſti; habenti dabitur, & non habenti, id eſt, non bene vtenti, etiam auferetur ab eo, quod habet, Rurſumq; honoratum iri eos, qui *Iehovam* honorarint, contemptoreſque eiuſdem, leves futuros: Atque etiã illud, *Malach. cap.* 2. Quod Sacerdotibus ſeductoribus interminatur Dominus, vtique inquiens immittam in vos maledictionem, maledicamque benedictionibus veſtris, quin etiã maledixi earum cuique, quia minimè inditis animo. Ecce ego corrupturus ſum vobis ſementem, & ſparſurus fimum in facies veſtras, fimum ſacrificiorũ veſtrorum. 21. *verſ.* Conſilium Petri de ſurrogando vno in *Iudæ* locum. vbi hæc ſunt ſpectanda. 1. ex quorum numero ſit eligendus. 2. Electionis modus. .i. deligendus eſt is loco *Iudæ* ex ijs qui verſati ſunt cum Apoſtolis toto tempore, quo Ieſus intrauit & exiuit inter nos, id eſt, munere ſuo functus eſt. 1. *Obſer.* Apoſtoli nihil deliberant, niſi Dei verbo in conſilium adhibito; deinde, quod totius Eccleſiæ interrerat, non niſi conſciâ Eccleſiâ exequuntur. 2. *Obſer.* Oportuit numerum duodenarium reimpleri propter typum. Duodecim poſiti ſunt lapides in Iordane. 12. Architecti cœleſtis *Ieroſolymæ*. 19. *Math.* 12. Apoſtoli ſeſſuri in thronis, & iudicaturi 12. tribus *Iſraeliticas*. ad do. 12. portas apud, *Ezech.* 48. 12. fundamẽta nouæ cœleſtis Hieroſolymæ Apoſt. 12. nominibus inſcripta, *Apoc.* 21. 1. *Obſerva.* Eligendi ſunt ad miniſterium Chriſto familiares, & piorum ſocij, cum quo ſi non perſonalem habeant præſentiam, ſaltem ſpirituale quæ in fide ex verbo & ſpiritu proficiſcẽte, cõſurgit: atq; huiuſmodi delectũ paſtorẽ egredi & ingredi oportet ante oves, vt rectâ ſequautur in caulam, *Ioan.* 10. 2. *Obſerva.* Silet ſcriptura de toto vitæ Chriſti curriculo à natiuitate ad annũ 30. niſi quod ſemel, *Luc.* 12. 12. dicatur in templo diſſeruiſſe Proinde ſupra id, quod ſcriptum eſt, ſapiunt qui vitæ illius tempus conantur

nantur depingere; quod ſic in verbo eſt deſcriptum à Baptiſmate ſcilicet Ioannis ad aſcenſionem, id eſt, quo Chriſtus ab Ioanne Baptiſta eſt baptizatus voceque patris cœlitus ſonante ordinatus ad miniſterium obeundum. 3. *Obſer.* Paſtor cognitione ad intelligendum, & ſapientia ad applicandum imbui debet, *Malach.* 2. Nam labia Sacerdotis cognitionem cuſtodirent, vt homines legem petant ab eius ore: eſt enim legatus Domini exercituum. Atque præſertim teſtis eſſe reſurrectionis Chriſti, ſub qua comprehenduntur capita religionis Chriſtianæ, 1. *Cor.* 15. Si Chriſtus non reſurrexit, ſumus falſi teſtes: de reſurrectione Chriſti, noſtrâq; ea incluſa diximus ſupra eò lectorem remittimus. 23. *verſ.* 2. Modus electionis: & iſta complectitur. 1. Præſentationem ab Apoſt. factam coram cœtu. 2. Preces ad Dominum pro aptiore ſufficiendo. 3. Sortitionem. 4. Euentum. ſcilicet hoc. Sors cecidit in *Matthiam*, qui communi conſenſu ijs eſt annumeratus. 1. *Obſervat.* In eligendis Paſtoribus procedendum ad exemplum primitiuæ Eccleſiæ ſecundum ordinem, & piâ cum deliberatione, conſultoque Domino per preces. 2. *Obſer.* Nihil gerendum alicuius vnius authoritate, cùm Petrus liberam permittat electionē, contra, ac Papa facit, qui ordinat ad ſacra, quos vult. Duo proferuntur in medium ab Apoſtolis. 2. *Obſer.* Præſentatio propriè eſt Presbyterij, nec Papæ, nec Magiſtratus, nec Patroni, vt vocant, hæc humanitus irrepſerunt in Eccleſiam. 3. *Obſer.* Nemo ſeſe in officium ingereret, neque ad id medijs illegitimis vteretur, ſed vocationem Dei, Eccleſiæque expectaret. 4. *Obſer. Matthias* vno nomine, accenſetur Apoſtolis, *Ioſephus* verò non, tribus etſi ornatus nominibus. Dei cogitationes non ſunt ſicut hominum, quoſque mundus eminere vult, Deus plerumq; non vult, ſed ipſi placet humilia, & abiecta mundi deligere, vt *Davidem Sauli* prælatum evectumq; in Regem, ita etiam Apoſtolos nullo numero homines ſeparauit ad Euangelizandum, vt per ſtultitiam ſuam confundat mundanam ſapientiam, 1. *Cor.* 1. 2. Preces. 1. *Obſer.* Omnis actio precibus eſt ſanctificanda, 1. *Coloſ.* 3. 1. *Timoth.* 4. atque preces ad Deum Patrem ſunt dirigandæ Ieſu Chriſti meditoris nomine, ita Chriſtus nos docuit, *Math.* 6. Non ergo ad ſanctos defunctos, Angelos, nec Mariam virginem. 2. *Obſer.* Miniſtrorum electio, & ad officium deputatio, pendet

à Domino. 3. *Obſer.* Nihil Deo ignotum cùm ſit καρδιόγνωστης attendamus itaque dictis, factiſque noſtris. Omnia Divinæ providentiæ patent, & ſunt ipſi τετραχηλισμένα. *Heb.* 4. *Pſ.* 139. 2. *Reg.* 6. Conſilium ſecretum Regis *Syriæ* Deo cognitum, & Prophetæ *Eliſeo* patefactum. 4. *Obſer.* In precum petitione. Pendendum à Domini voce & ore, qui vocaret, & nominaret, vocatoſque authoritate ornaret, doniſque inſtrueret, quibus in fide vterentur, ſapienterque, ſi Deum nolint ſentire vindicem, *Ezech.* 3. quos ita à Deo declaratos amplecteretur populus, ſi nolit experiri vltricem Dei manum. Qui accipiat. 4. *Obſer.* Non currendum antequam mittamur, ſed expectemus vocãtem Deum, & Eccleſiam. 5. *Obſerv.* Reprobi habent locum ad quem abeunt, nimirũ lacum illum ardentem, *Revel.* 21. Electi etiam erunt in ſuo loco cœleſti & glorioſo, *Ioan.* 14. inquit Chriſtus, Vado paraturus vobis locum.

III. III. *Eſt Sortitio. Obſer.* Sortium vſus legitimus eſt, ſi abſit à ſuperſtitione, quibus Domini cõſilium quæritur in rebus dubijs, maximique momenti, vt eſt Apoſtoli electio. & 1. *Sam.* 10. de Eligendo Rege. & in diuidunda terra *Cananæa*, *Ioſuæ* 15. 18. 20. & *Ioſ.* 7. in exploratione ſurreptæ rei excommunicatæ. & *Levit.* 16. de duobus Capris, vter dimitteretur, 2. *Chron.* 24. In aſſignandis officijs filijs *Aaronis*: ſed curioſa inquiſitio per homines, damnanda, *Lev.* 9. Aſtrologia judiciaria, quâ volũt de hominis mortis genere, & tempore determinare, ex aſpectu aſcẽdentis ſyderis, aut ſyderũ poſitione, quod ſi verè determinarẽt, quomodo fieri poſſit, tot vno conflictu diuerſis nati temporibus eodem mortis genere, eodem etiam tempore emorerentur, Et geomantia in terra per circulos deſcriptos divinans: Sortes proinde ſunt licitæ, quæ Deo approbantur, eiuſque reguntur providentia, vt *Proverb.* 16.

Sortes conijciuntur in ſinum, ſed diſpoſitio tota eſt à Domino.

IIII. IIII. *Eventum Matthias* ſorte deſignatur, reliquiſque annumeratur. 1. *Obſerva.* Magnificos titulos præterire Deum, & calculo ſuo approbare, quos vulgus hominum improbaret. 2. *Obſerv.* Tametſi deficiant mali & ruant præcipites in ſuam ipſorum exitium, Dominus tamen redintegrabit, complebitque ſuum numerum: Neque deerũt qui ſancto miniſterio obeundo operam collocent, tametſi impulſu Satanæ, vi, aut dolo facinoroſorum &

Eccle-

Eccleſiæ hoſtium crudelitate, aut quovis alio modo è medio ſe tollant, aut tollantur.

CAP. II.

PARTES Cap. ſunt tres. 1. Spiritus Sancti miſſio, iuxta Chriſti promiſſum, ad *verſ.* 14. *Ioa.* 14. *Act.* 1. 5. 2. Oratio Petri Apologetica, ad *verſ.* 37. 3. effectum. Conuerſio (ſcilicet) ad fidem 3000. hominum, qui accenſentur Eccleſiæ Chriſti. 1. *Obſerva.* Vis verbi efficax, vbi internum ſpiritus miniſterium concurrit, *Rom.* 1. 17. *Eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Heb.* 4. 12. *Viuus enim eſt Dei ſermo, & efficax, ac penetrantior quouis gladio ancipiti.* 2. *Obſerv.* Omne promiſſum Chriſti ſiue miſericordiæ, ſiue pœnæ implebitur, vt illud gratiæ, *Io.* 11. *Qui credit in me, non morietur,* Et iudicij illud, *Qui coram hominibus negauerit me, Ego illum negabo coram Patre meo cœleſti.* Prima Cap. pars habet Spiritus Sancti miſſionem, vbi intellige, perſonam Sanctæ Trinitatis tertiam non mitti, nec eiuſdem eſſentiales proprietates Apoſtolis communicari; neque Spiritum locũ mutare, cùm omnia repleat, verùm mitti per ampliora dona, & operationem efficaciorem quam prius. *CIRCVMSTANTIÆ* miſſiones ſunt tres 1. *verſ.* 2. habetur Modus. 3. Fructus duplex. 1. reſpectu Apoſtolotum in quos mittitur, & Auditorum, qui audiunt Apoſtolos diuerſis linguis loquentes *μεγάλεια τοῦ θεοῦ.* Tres Circumſtãtiæ 1. *verſ.* ſunt. 1. Perſonæ 12. Apoſtoli, Dei nuntij, donis inſtructi conuenientibus ad miniſterium obeundum. *Obſer.* Concordia in Apoſtolis laudanda, quæ regnat, vbi Dei ſpiritus locum habet. 2. Locus *Ieruſalem. Obſerva.* Impletur, quod prædictum fuit à Propeta *Iſai* 2. *cap. Lex ex Sione prodibit, & verbum Domini Ieroſolymis:* & obedientiæ Diuinitus conceſſæ præmium eſt promiſſi præſtatio. 3. Tempus. Feſto Pentecoſtes, die quinquageſimo poſt Paſcha, quo confluere ſolebat populus ex omnibus partibus *Ieroſolymam,* iuxta mandatum Domini, *Exod. cap.* 23. vt & Paſchatis, & Tubarum.

Pentecoſtes feſtum inſtitutum fuit in memoriam Legis promulgatæ, modo terribili, quæquidem litera dicitur occidens;

vt à

vt à Chriſti gratia diuellitur, terroremque conſcientijs incutit. iam quinquageſimo die poſt immolatum Dei agnum Spiritus Sanctus mittitur, quo charitas Dei effunditur in cordibus noſtris, *Rom.*5.5. Atque inchoatur Euangelij prædicatio efficacis organi in omnium credentium ſalutem: & ad eximendum credentes ab omni legis maledictione, terrore, & coactione ad præſtandam obedientiam: ex nolentibus enim natura, volentes euadunt ad obtemperandum legi per gratiam. 2. Modus eſt per media ſigna, vbi obſerua, figurare Dominum propter nos res ſpirituales ſub ſpecie rerum caducarũ, quæ cũ ſymbola euaneſcunt, occulta Spiritus ſancti virtus manet apud Eccleſiam. 2. *Obſerva.* Cùm Spiritus columbæ ſpecie deſcenderit in Chriſtum, & hic linguarum ignearum diuiſarum ſimplices eſſent Paſtores corde, & doctrinâ, atque in muneris functione ſummo zelo flagrarent inſtar exempli Davidici inquientis, zelus domus tuæ exedit me, quod reapſe in Chriſto impletum. Modus proponitur in duplici ſigno. 1. Audibili. 2. Viſibili. Audibile ſignum fuit Sonitus è cœlo tanquam ruentis flatus violenti. In apparitione Domini ad *Eliam* vide ſimile, 1. *Reg.*19. *Obſer.* Spiritus edit quendam ſonum in informandis hominum mentibus, irruptionemque facit in corda & affectus ſummo cum impetu ad expellendum veterem hominem de ſua poſſeſſione, & reparandum, redintegrandumq; nouum hominẽ. Imaginem nimirũ illam perfectæ juſtitiæ, & ſanctitatis, deijcitque alta quæque & euecta aduerſus Deum, & vnctum eius tam intus in animo & affectibus, quam foris in arrogantibus vt in *Pharaone, Nebuchadnezare, Antiocho Epimane, Herode, Iacobi* obtruncatore animaduertere eſt ἀφνω. 1. *Obſer.* Gratia Dei eſt cœleſtis, & inſperato adeſt, vt Davidi à caulis acceſito ad Reipub. Iſraeliticæ gubernacula, in Regale officium ſpiritualiter vncto. Non ergo pecuniâ emi poteſt, vt putauit *Simon Magus, Act.*8. Itaque ſi cui deeſt ſapientia, petat à Patre luminum. 2. *Obſer.* Dei judicium repente incidit in obſtinatum, vt Ventus, cuius nec eſt ſcire initium, nec exitum. 3. *Obſer.* Eccleſia tota, & quodlibet eius membrum Spiritus Sancti templum gratiâ repletur.

2. Viſibile ſignum. Linguæ diſſectæ Igneæ. Linguæ compoſitio, & informatio Paſtori neceſſaria, quandoquidem inſtrumentum

tum eſt ad prædicandum Evangelium, vnde credens ſalutem conſequitur. 1.*Obſer*. Linguæ informari debent per ſpiritum ſanctum contra blaſphemos, jurantes, turpiloquos, quorum linguæ à Satanico ſpiritu ſunt inflammatæ, & Papiſtas, qui virulentæ linguæ toxicum expectorant in ſynceros Ieſu Chriſti profeſſores. Vide *Iac.cap*. 3. de lingua. *Diſſecta. Obſer*. Vt linguarum diuerſitas Apoſtolis diuerſis nationibus prædicaturis fuit neceſſaria, ſic linguarum cognitio Hebraicæ præſertim, & Græcę Paſtoribus apprimè vtilis, ſiquidem vetus Hebraicè, Nouum Teſtamentum Græcè eſt conſcriptum: harum linguarum ignarus alienis videt oculis. 2.*Obſer*. Paſtores verbum Dei diuiderent, & ſecarent æquè, 2.*Timoth*.2.15. Stude teipſum probatum ſiſtere Deo, operarium, qui non erubeſcat, & qui rectè ſermonem veritatis ſecet, id eſt, qui nihil adijciat, nihil prætermittat, mutilet, diſcerpat, torqueat, ſpectet diligenter quid ferat auditorum captus, & quid ad ædificationem conducat: linguâque intellecta etiam vulgò annuntiarent Evangelium, quod non faciunt Papiſtæ, & Miſſatici ſacerdotes. Et Scholæ alerentur pro linguarum cognitione, vt *Samuel, Eliſæus*, Prophetæque ſcholas inſtituerunt ad pueros informandis in linguis, diuináque veritate.

Contra fecit *Iulianus* Apoſtata, qui Scholis abolitis, & Patrimonio, quo fouerentur ſerui Chriſti, non modo detrimentum, ſed perniciem Eccleſiæ adferri putauit. 3.*Obſer*. Completur Prophetia de Gentium vocatione ad fidem, cùm iam Evaugelium ijs annuntietur, *Gen*.9. Extat prima diſerta prophetia. Dominus perſuadebit Iapheto, vt habitet in Tentorijs *Semi*.

Γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός.

Spiritus igni comparatur 1.in actionibus. Ignis calefacit, ſic Spiritus conſolatur, ignis illuminat, ita Spiritus mentes cœcas, ignis conſumit ſcoriam, ſic Spiritus naturæ corruptionem, ignis purgat, ſic Spiritus ſanctificat. In paſſionibus, vt ignis deficiente materia abit in nihilum, ſic Spiritus recedit, ſanctæque eius motiones evaneſcunt, niſi alatur, & foueatur. Vt ignis à contrario reſtinguitur, ſic ſpiritus à contrario ſuffocatur. Vt hic dicitur diſpertitas linguas fuiſſe inſtar ignis, ita Dominus veniſſe fertur cũ ignea lege, *Deut*.32. quæ vim habet inflammandi animos per ſenſum iræ divinæ, atque ideò accendendi ſerium deſiderium in

cordibus Chriſti fide apprehendendi, indignationis divinæ auerruncatoris, & perfecti reconciliatoris in ſanguine Crucis ſuæ, pacificatoriſque conſcientiarum ex Dei miſericordiæ perceptione. Et *Math.* 3. inquit Chriſtus; qui pone me venit, baptizabit vos Spiritu & Igni. & venturus Dominus perhibetur, ad iudicium in flamma ignis, 2. *Theſ.* 1. quando abſumetur & exuretur rebus creatis omnis illa vanitas cui ſunt ſubiectæ, ſubſtantiâ perpurgata remanente. 1. *Obſerv.* Cum naturâ corrupti ſimus, Spiritu Sancto per Chriſti ſanguinem operante, & applicante per fidem purificamur: Cœci etiam, tenebriſque immerſi, luce ſpiritus illuminamur, deiecti etiam & diffidentes naturâ, conſolationem habemus gratiâ. Quare totum hoc regenerationis opus Sancto Spiritu aſcribendum, non naturæ, non viribus, actionibus, aut operibus noſtris. 2. *Obſerv.* Boni motus alendi pijs exercitijs, & meditationibus divinis, Spiritus idcircò, vt loquitur Apoſtolus, neque extinguendus, neque grauandus.

Ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Signo tribuitur, quod eſt rei ſignificatæ. Sic in Sacramento Cœnæ; *Hoc eſt corpus meum*, ita Baptiſmus vocatur *Lavacrum Regenerationis, Tit.* 3. & Circumciſio *Fœdus, Gen.* 17. Papiſtæ non expēdentes ſacramentalem locutionem, in verbis Cœnæ exponendis grauiter errarunt: cùm tranſſubſtantiationem panis in Chriſti corpus, viniq́ue in eiuſdem ſanguinem dictitent, cōtra Chriſti inſtitutoris mentem, qui ea voluit eſſe ſigna omnibus, & electis etiam ſigilla, quibus ſignificetur & obſignetur in corporis Chriſti fractione, ſanguiniſque effuſione, peccatorum remiſſio, vitáque æterna fide hic, poſt εἴδει in cœlis participanda. *Obſerv.* Omnes Apoſtoli replentur gratia Spiritus, non autem eſſentiâ in ipſos transfuſâ, doniſque idoneis imbuuntur, vt & illi Paſtores, qui à Domino mittuntur, quæ quidem dona non ſunt in ipſis otioſa; loquuntur enim diverſis linguis, quod mirum. Multi multos terunt annos in addiſcēda vna lingua, Apoſtoli extempore loquūtur diverſis linguis μεγάλεια τοῦ θεοῦ. 2. *Obſerv.* Elucet hic Dei bonitas, & potentia, quæ hominis arrogantiæ pœnam, vt eſt linguarum diviſio inuecta *Nembrothi* tempore turris *Babylonicæ* extructoris ad præpediendum illud ſuperbum opus, in

1. Effectum reſpectu, Apoſt.

bene-

benedictionem convertit, nam linguarum varietas inſeruit variјs nationibus informandis in via ſalutis partæ per Chriſtum, facitque vt lingua loquantur *Cananæa*, quo nihil aliud ſignificatur, niſi nationes à Chriſti Regno alienas, vitáque Dei, *Epheſ.* 4. non modò vocari ex tenebris, ſed transferri in Regnum lucis, & vnitatem Eccleſiæ. 3. *Obſer.* Qui fideliter verſantur in vocatione obeunda, gratia Dei ipſis non eſt defutura, expende in *Moſe* labiјs præputiato: Prophetis, Apoſtolis, Paſtoribuſq; omnibus divinitus vocatis: quos *Timothei* nomine *Paulus* vult ab ineunte ætate in Sacris inſtructos.

Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν. *Obſerv.* Euangelij prædicatio eſt à Dei Spiritu, & in ordinatis legitimè ad ſacram functionem ἀπόδειξις τοῦ πνεύματος cernitur. Eſt quædam eloquentia naturalis, qualis fuit in *Aarone*, eſt quædā partim naturalis, partim acquiſita, qualis in *Herode*, dicunt non hominis vocem, ſed Dei, *Act.* 12. quam dicit Apoſt. eſſe poſitam in perſuaſiuis humanæ ſapientiæ verbis, 1. *Cor.* 2. eam damnat in Euangelij annuntiatione. Eſt & tertia, ſupernaturalis quæ ſpiritum authorē habet, relucetque in ἀποδείξει τοῦ πνεύματος, καὶ δυνάμεως, hanc habuiſſe Apoſtolos ſpiritu perfuſos non eſt dubium. & nos iſtam divinam eloquentiam exoptemus. 2. *Effectus.* Auditorū reſpectu *Iudæorum*, ſcilicet, & Gentium, & ex ijs quidā boni rei nouitate obſtupeſcentes: Quidam mali ſubſannantes, muſtóque plenos Apoſt. dicētes eſſe. 1. *Obſer.* In omni cœtu reperias bonos, & malos, nec iſtorum futura perfecta ſeparatio, donec redierit iudex mundi ad perpurgandā aream ſuam, *Math.* 13. 2. *Obſerv* Nullum adeò excellens opus, quod reprobi non derideant. vide in *Pharaone*, in *Sennacheribo*, & *Iuliano* Apoſtata. Pete populorum horum deſcriptionem ex Coſmographis.

10. *Verſ. Iudæi & Proſelyti.* Per *Iudæos* intelligit eos qui origine, & Religione *Iudæi* erant, quamvis alibi nati. *Proſelyti* verò, qui è Paganis Iudæorum Religionem amplectebantur. Hi audierunt Apoſtolos diuerſis linguis loquentes magnifica Dei facta, vnde factum, vt obſtupeſcerent. *Obſerv.* Verbum Domini quoſdam percellit, vt eos impellat ad indagandam veritatem, quoſdam verò ſic redarguit, vt ſuæ ipſorum impudentiæ teſtes eſſe compellat.

13. *Verſ.* ἕτεροι δὲ χλευάζοντες. vocabulum χλευάζειν contumeliam irriſionis indicat, vbi obſerva, nullum eſſe tam excellens miraculum, cui non audeat obſtrepere, & obtrectare impietas: dicunt enim iſti cavillantes vino dulci pleni ſunt iſti: Dixit *Eli* etiam Sacerdos per ignorantiam ad *Annam* turbatam ſpiritu cum labia præcando motitaret, fuiſſe vino plenam, cui reſpondit, minimè, ſed ſpiritu turbata ſum, 1. *Sam.* 2. 14. *Verſ.* Petri Sermo reliquorum nomine ipſi aſtantium complectitur duo capita. 1. removet ebrietatis crimen. 2. agit de Chriſto, eiuſque morte, & reſurrectione præcipuè. Antequam accedat ad refutandum crimen, præfatur, vbi captat beneuolentiam, & attentionem reuocãdo in memoriam *Iudæorum*, qua gloria & dignitate fuerint exornati à Deo, vt melius ad officium faciendum excitentur. 1. *Obſerv.* Spiritus Sancti gratia Apoſtolis addit animos hac vice in tam celebri omnium nationum corona *Ieroſolymis* coactarum. Priùs dum caperetur Chriſtus, ſunt tergiverſati, *Petruſq;* ter Dominum ſuum abnegauit, potentia ergo illa Chriſti reddit eos magnanimes. Vide in *Moſe* initio perterrito cùm ad *Pharaonẽ* mitteretur, *Exod.* 3. In *Iſaia* 6. In *Ieremia* 1. In *Daniele* 10. alijſq; gratia, virtutéque ſpiritus corroboratis ad obeundum legationem Domini. 2. *Obſer.* Tametſi Petrus ordine primus loquatur, nullum hic obtinet dignitatis, aut poteſtatis gradum præ reliquis, ſed æquales vnius cauſę Patroni omnes comparent, aſſiſtuntque Petro, vbi fratrum vnanimitas maximè laudanda, qua regnum Chriſti conſeruatur, & propagatur. 3. *Obſerv.* Verbum Dei diligenter audiẽdum. Beati qui audiunt, & cuſtodiunt illud, *Luc.* 11. Et dicitur à Chriſto de Maria, Chriſti ad pedes diſcumbente, vt concionantẽ audiret, quod Paſtores potiorẽ partem delegerit: & denuò loquamur nos τὴν ἀγαθὴν μερίδα eloquia Dei. *Luc.* 10. 42.

2. Ratio. 15. *Verſ.* Duabus rationibus remouet crimen ebrietatis. 1. Eſt probabilis, Non eſt diei hora tertia, quæ poteſt noſtræ octauæ reſpondere, ergo non ſunt ebrij. Apud Germanos, noſtrique temporis homines non valeret conſequens. 1. *Obſerv.* Licet Chriſti ſeruis falſo traductis apologia vti, ſeque purgare: fecit Chriſtus *Math.* 11. *Paulus Act.* 25. neque damnãdi ſumus indicta cauſa. *Deut.* 17. & 19. *Io.* 7. 51. 2. *Obſeru.* Mane non eſt indulgendum potibus. *Iſa.* 5. 2. Væ ſurgentibus ſummo mane, vt potum inebriantem,

tem, ſectentur prærogantibus vſque ad crepuſculum, vt vinum incendit ipſos. 2. *Ratio.* Eſt neceſſaria, loquũtur per Spiritus ſancti infuſam gratiam, Ergo non ſunt ebrij. Antec. probatur ex *Ioele cap,*2. 28. Eritq́ue poſtea, vt effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, Seniores veſtri ſomnia ſomniabunt; Iuuenes veſtri viſiones videbunt. Quin etiam ſuper ſeruos, & ſuper ancillas diebus illis effundens ſpiritum meum. *Edani* oſtenta in cœlis & in terra ſanguĩnem, & ignem, & elationes fumi. Sol ipſe vertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam venerit dies Iehovæ: Magnus, & verendus eritq́ue, vt quiſquis inuocauerit Nomen Iehovæ, eripiat ſe. Quibus ſcilicet tempore Meſſiæ ſe abundanter communicaturum dona Spiritus Sancti in omnis generis hominis, clarèque patefacturum myſterium ſalutis in Chriſto. 1. *Obſerv.* Præcipua Spiritus Sancti dona, ſunt *illuminatio, conſolatio, adoptio,* per ſpiritum hæreditatis noſtræ archani obſignata, *Ephe.* 1. 2. *Obſerv.* Regnum Chriſti iam ſub Evangelio eſt ampliatum, & ex *Iudæis* & Gentibus fide donatis corrogatum, gratiáque Evangelica vberior. Vide *Ezech.* Prophetiæ impletionem, 4. 7. de aquis emanantibus ex lumine Templi, & aſſurgentibus, &c. Et *Math.* 11. De vi illa quam patitur Regnum cœlorum. Sumus grati propter copioſam hanc gratiam verbo gratiæ oblatam. Porrò tria habet hæc *Ioelis* Prophetiæ pars. 1. Eſt perhibitio effuſionis abundantis donorum Spiritus Sancti in omnem carnem. 2. Status mundi turbulenti ſub Evangelio, & tempore Regni Chriſti. 3. Modi, quo electi poſſent effugere omnem periculum, & ſeruari. 1. *Obſerv.* Per gradus certos dona Spiritus communicari ſolent; Proinde à patre luminum enixe petamus & expectemus illius ſapientiæ divinæ incrementum ad ſalutem. 2. *Obſer.* Chriſti Regnum tametſi ſit pacificum, reſpectu internæ, ad ſpiritualis pacis cum Deo in ſanguine crucis Chriſti, tamen nõ eſt liberum à turbis mundi, quarum occaſio partim eſt in electis, vel, vt exerceatur eorum fides, patientiáve exploretur, aut peccatum inhærens coerceatur, vel ne exorbitent à Domino, juxta illud *Davidis*; *Anteqnam afflixiſti me, aberravi*: ſed præcipua cauſa eſt in Reprobis, peccatum ſcilicet regnans, omniſq́ue generis iniquitates, quibus ſeſe implicant, vt vt ſic ſe res habet, Cauſas tamen

turbati & commoti mundi in electos reijciunt, vt apud Tertullianum legere eſt, in Apologetico contra Gentes impij & crudeles Chriſtianorum perſecutores has calumnias ijs impegerunt. 1. Dixerunt Chriſtianos veſci humanis carnibus, itaque filios ſuos mactare, addunt & crudis, necnon eſſe inceſtuoſos, atque capitis Aſinini, ſoliſque ac Lunæ adoratores, euerſores Romani Imperij, proditores, ſeditioſos, excitatores terræ motus, & tumultuum, & quæ non affingunt impij & atroces hoſtes, ignarique rerum hac tempeſtate Evangelio, eiúſque Doctoribus, & profeſſoribus vt & rebellis ille populus iudaicus *Ierimiæ* tempore 44. lege verùm propriam iudiciorum, Dei effuſorum cauſam nimirùm peccatum paſſim imperitas prætereunt. Has turbas ſignis quibuſdam indicat, quæ ſunt duum generum. Aut enim occurrunt tempore regni Chriſti, & ſunt partim cœleſtia, partim terreſtria. 2. Aut non longè præcedunt ſecundum Chriſti aduentum.

Cœleſtia, vt flammæ igneæ, ſaltantes Capræ, Dracones igniti, Cometæ, Stellæ oblongæ inſtar enſis, & id genus. Terreſtria, terræ motus partus monſtroſus, Riuorum in ſanguinem conuerſio, Aquarum inundatio. *Obſervat.* Cùm hæc ſigna oculis obijciuntur, cogitemus Deum iratum, & vindicem peccatorum: hæcque pœnam & vindictam protendere. 2. *Obſerv.* Dominus vno, aut alio modo præmonere ſolet, antequam plectat in Ægiptijs originali mundo, Ieroſolymitanis, quot medijs vſus antequam extremo affecit ſupplicio, hinc diſce ſingularem DEI eſſe clementiam qui non vult mortem peccatoris, ſed conuertatur, viuátque, *Ezech.* 33. Præcedentia ſigna ſecundum aduentum filij hominis, Sol in tenebras vertetur, Luna in ſanguinem. *Obſervatio.* Propter peccatum inuertitur rerum creatarum natura, idcircò peccatum deteſtandum: cùm propter id omnia vanitati ſunt ſubiecta, ingemiſcantque, & vna parturiant ad hoc vſque tempus expectentque revelationem, & libertatem gloriæ filiorum Dei, *Rom.* 8.

2. *Obſervatio.* Hoc die *Iehova* magno, & reuerendo omnes comparebunt coram tribunali Chriſti, ſine perſonarum acceptione, omni loco appellationibus, ant defenſionibus præcluſo,

cuique

cuique reddetur ſecundnm opera, id eſt, opera declarabunt iuſtos: etenim electi omnes ante diem hunc fide iuſtificabuntur, cum hic dies magnus non ſit dictus ad iuſtificandum, ſed ad retribuendum cuique ſecundum opera, vitam nimirùm æternam ijs ex Dei gratia qui per fidem Chriſti iuſtitiam apprehendentem prius in hac vita ſunt iuſtificati; reprobis verò ſempiternas pœnas, qui abſq; iuſtitia Chriſti imputatiua delicuerunt, & perierunt in peccatis.

3. *Pars Prophetiæ.* Exponit modum, quo electi poſſunt ſalui evadere. Promiſſum eſt generale. Πας. *Obſervatio.* Gratia offertur, & ſalus omnibus, quod quidam pereant, pœnes ipſos eſt: neque illa viribus noſtris comparatur, ſed per Chriſtum acquiritur, fitque noſtra per fidem. Eſtque ex hoc loco inuocationis Dei patris in filio effectum, quæ quidem, inuocatio eſt Spiritus Sancti actio, *Rom.* 8. Angeli itaque, & Maria, Sancti etiam non ſunt invocandi patet ex hoc loco, vt *Rom.* 10.13. & *Pſal.* 51. Inuoca me & inuocandus proinde DEVS pater in filio mediatore per Spiritum, & ſic prout eſt è re gloriæ Dei, ſalutiſque noſtra poſtulata conſequemur.

22. *Verſ.* Secunda pars ſermonis Petri eſt de Chriſto, vbi habemus eius perſonam deſcriptam. 2. Actiones, & paſſiones eiuſdem. Sed primum, qui deſcribitur vocatur Ieſus, id eſt, Seruator, quod nomen Dei filio ab Angelo eſt inditum. *Obſervatio.* Salutem habemus per Chriſtum, *Actor.* 4. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſeruari. Papiſtæ ſic dupliciter peccant: 1. Nimium tribuunt nudo nomini, dicunt enim nuda, & mera nominis pronuntiatione Dœmonas profligari, vt Thyrræus Ieſuuitaſter.

1. Derògant rei ſignificatæ, nam Chriſti meritis iungunt noſtra opera, ſic nos quodammodo ſeruatores eſſe volunt. 2. Satisfactiones noſtras pro temporalibus pœnis. 3. Interceſſioni CHRISTI, addunt Angelorum, Sanctorum, & Mariæ Virginis, quam imperare aſſerunt iure matris filio, vt annuat.

Ανδρὰ ἀπο τῦ θέῦ αποδεδείγμϑμον. Hic Dei filium reuera eſſe hominem indicatur, atq; etiam Deum eſſe per δυνάμεις, σημεῖα,

& τέρατα

& τεράτα ab ipſo ædita. *Obſer.* Chriſtus in vna ὑποστάσει eſt verè Deus, & homo nō hominis idea, ſed reapſe homo nobis per omnia ſimilis, excepto peccato: at quæritur nunquid peccarit Chriſtus in Adamo, cū natura aſſumpta ibi fuerit. R. non, quia Chriſtus non eſt genitus per naturalem propagationem ex Adamo, *Rom.* 5. inquit Apoſt. ſicut per vnum hominē peccatum, ita mors: Non dicit ex vno homine ſignificans Adamum nullis propagare corrūptionem ſuam niſi quos gignit. Præterea eſt in Adamo non ſimpliciter, vt alij homines ſunt ſed in parte, nimirùm reſpectu ſubſtantiæ quam inde accepit, ſed non ratione propagationis ſubſtantia per ordinariam generationem. Homines alij ſunt ab Adamo, & per Adamum, ſed Chriſtus eſt quidē ab Adamo, ſed non per Adamum vt cauſam procreantem. Habet Chriſtus corpus humanū membris ſuis, & partibus, tribuſque dimenſionibus præditum, locóque circumſcriptum, animam etiam ex nihilo creatam per potentiam divinam vt noſtra eſt, mente ratione, voluntate, & affectibus imbutam vt gaudio, dolore, videndiq́ue potentia, audiendi, olfaciendi, tangendi, guſtandi, comedendi, bibendi, dormiendi, digerendi: Necnon naturam infirmitatibus generalibus obnoxiam, vt ſiti, defatigationi, ignorantiæ rerum quarundam, quę poſtea ſenſu cognoſcuntur incremento ſtaturæ, ſapientiæque. Verùm perſonalibus, & ijs quæ ex peccato obueniunt, minimè infeſtam, vt eſt ægritudo, morbus, febris, & huiuſmodi: ſiquidem Chriſtus non perſonam alicuius, ſed communem naturam aſſumpſit. Ergò tametſi, vt Angelus Dei humana ſpecie Abrahamo apparuerit, 18. *Geneſ.* Nunc tamen cùm vt Angelus fœderis gratiæ ſeſe in carne manifeſtauit, eſt reuera homo duabus naturis cōſtans, in vnione hypoſtatica, ijſque nec confuſis, nec permixtis, nec altera in alteram conuerſa, quæ quidem eſſentia, proprietatibus, & operationibus diſtinguūtur, Itaque humana Chriſti natura non eſt vbique, tametſi divina vbique ſit cum qua humana indiuulsè cohæret, ſicuti Sol in ſuo eſt loco cœleſti; Radij tamen ſolaris cum Sole cohærētes in varijs terræ locis eſſe poſſunt. Et hæc aſſumpta Chriſti natura non eſt cœlitus per Mariæ Virginis aluum tanquam canalem tranſiens, vt Anabaptiſtæ ſomniant. Atque illud *Ioan.* 3. Nemo aſcendit in cœlum niſi filius hominis qui deſcendit, qui eſt in cœlo

dictum

dictũ eſt per *κοινωνίαν ἰδιωμάτων*, illudq; quod habetur, 1.*Cor.*15. de Chriſti corpore cœleſti, nihil aliud ſignificat Apoſt. niſi corpus Chriſti cœleſtibus donis, gratiâ nimirum & gloriâ eſſe exornatum. Præterea obſerua cùm eadem ſit Patris Filijque eſſentia, in hoc diſcrimen eſt, quod perſona filij ſubſiſtens in Divina eſſentia, quæ quidem eſt impartibilis, manifeſtata ſit in carne, 1. *Timoth.*3. Quæ *ἐνσαρκώσις*, cùm ſit actio ad extra, vt vocant, eſt omnium perſonarum trinitatis inchoatiuè, ſed terminatiuè eſt Actio filij aſſumentis, & incarnati propria, conueniebat verò filium ſecundam perſonam carnem aſſumere, quia in eo omnia creata, *Ioa.*1. ita per eum omnia reſtauranda. 2. Imago Patris eſſentialis, *Hebr.*1. jdonea fuit ad reparandum imaginem Iuſtitiæ & Sanctitatis amiſſam. 3. Filius Dei jdoneus ad efficiendum nos filios iræ per naturam, *Epheſ.*2. Dei filios ex gratia. Pater nõ potuit incarnari, quia non potuit mitti; & Spiritus Sanctus non potuit, quia ſic duo eſſent filij Dei patris. Quare concludo filium Dei trinitatis ſecundam perſonam oportuiſſe in carne patefieri, & ſic verum Deum, verumque hominem eſſe. Deum quidem ad divinæ iræ pondus ob peccatum ſuſtinẽdum: Hominem etiam, vt pati potuerit in ea natura, quæ peccauit; & obligata fuit ad præſtandam legem. Mediatorem novi fœderis habemus Chriſtum *θεάνθρωπον*. qui Diabolum, mortem, infernumq; *δυνάμει θεότητος* ſuperauit, quæ humanam naturam aſſumptam meritò, efficaciáque potentem effecit ad Redemptionis opus quaq; ſanctificarenturque electi, vitâque donarentur æterna, quæ quidem divina potentia præſtantibus factis, miraculis, & ſignis eluxit. 23. *Verſ.* Continentur hic crucifixores, genuſque mortis conſilio, & providentia Dei decretum, id eſt, præeunte æterna Dei cognitione, quæ nec à conſilio definito diuelli poteſt, quod epicurus facit, Nec interim mali cauſa eſſe: Nam peſſimum *Iudæ* factum æterno, & immutabili conſilio in optimum finem deſtinauit: Benè enim agit Deus, etiamſi male agant inſtrumenta: quare ſcelerum patratores nõ ſunt *ἀναπολόγητοι* coram Deo, quia etſi neceſſario cõmittant ratione immutabilis Dei decernentis, cùm tamen non impellãtur à Deo, ſed partim à tenebrarũ principe Satana, partim ab ingenita corruptione, quæ tantũ propendet in malum, finemque malum præſtitutum habeant, nullate-

nus excuſari poſſunt. *Obſerv.* Cùm apertè dicat hos *Iudæos* tanti ſceleris patratores eſſe iniuſtos, ſequitur peccatum publicũ publicè arguendum, 2. *Timoth.* 4. Et cùm omnibus *Iudæis* hoc crimen impingatur, vt quidam tantum actores extiterint, hinc eſt, vt cõſentientes, conſultores, & mandatores rei habeantur, tametſi facinori manum nõ admoueant. *David* homicida à *Nathane* Propheta, 2. *Sam.* 12. appellatur, quod modum præſtituerit *Vriæ* interficiendi. 2. *Obſer.* Genus mortis eſt Crux, quæ etſi gẽtibus ſit ſtultitia, Iudæis etiã offendiculo, nobis tamen Chriſtianis in ea gloriandum, cùm meritò ſanguinis crucis huius peccatorum remiſſionem habeamus, nec non eiuſdem efficaciã renouemur; addo etiam à legis maledictione nos exemptum iri, cùm nulla ſuperſit condemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto, *Rom* 8. 1. Paſſus ergo eſt Dei filius hoc ignominioſum primæ mortis genus, id eſt, Animæ à corpore realem ſeparationẽ cum ſenſu iræ divinæ. Secundamq; mortem ſed hoc ſenſu vt dictum eſt per apprehenſionem iræ divinæ, verùm à vultu patris fauoreque nunquam in totum fuit ſecluſus. Etenim in medijs cruciatibus clamauit, Deus mi Deus mi cur dereliquiſti me. *Obſervat.* Non debemus commoueri, & tangi compaſſione quadã vt Papiſtæ propter vehementes Chriſti paſſiones, neque angi ob luctum Mariæ Virginis propter filij mortem, nec odio inflammari aduerſus *Iudæos* patratores, ſed animis expendere, quam ſit Deo exoſum peccatũ, & nobis deteſtandum, quamque immenſus ſit DEI amor erga genus humanum, qui in ſalutem electorũ ſuo ipſius filio non pepercit, & denique, quot, quantaque beneficia hinc in nos redundarint, præſertim à morte nos eſſe liberatos: à prima quidem, quod nobis non ſit peccati pœna ſed tranſitus ad vitam fœliciorẽ; & à ſecunda omnino: nam renouati per ſpiritum in reſurrectione Chriſti, ſecundam mortem non ſunt guſtaturi, *Apoc.* 20. moriamur itaque peccatis; & elementis mundi, *Coloſ.* 2.

24. *Verſ. Iam de reſurrectione Chriſti.* Deus pater dicitur filium excitauiſſe per diuinam potentiam, & filius ſeſe eadem potentiã, *Ioan.* 2. deſtruite tẽplum hoc, & tertio die ſuſcitabo. Spiritus etiam ſanctus, *Rom.* 1. 4. Sequitur Chriſtum eſſe Dei filium, *Rom.* 1. 4. & viuorum, mortuorumq; Dominum, *Rom.* 14. Sacerdotiũ etiam Chriſti eſſe perfectum, etenim ſi non reſurrexiſſet, eſſemus adhuc

in peccatis, 1. *Cor.* 15. & nos eſſe iuſtificatos, *Rom.* 4 nec nō ſanctificatos, atq; generali in omniũ reſurrectione nos ad vitam æternam reſurrecturos, *Io.* 6. Quod dicitur (ſolutis doloribus mortis) id eſt, morte dolorum animi & corporis plena. Itaque cùm mors videretur eſſe ipſorum dolorum victoria, ac imperium, Chriſtus meritò dicitur lethales iſtos dolores ſuperaſſe, cũ mortuus mortem vicit, in ęternum cum patre victurus. Probatur primũ Chriſti reſurrectio à potentia divina, cui nihil poteſt reſiſtere: & *verſ.* 25. idem teſtimonio Dauidis prædicētis non modò reſurrectionem Chriſti, ſed etiã in ipſo ſepulchro ab omni corruptione fuiſſe immunem. Proponitur. 1. teſtimoniũ Dauidis, qui eſt typus Chriſti, & poſteà de Chriſto clarè exponitur. Duo ſunt hoc, *verſ.* 1. quid facit Dauid. 2. propter quid. Quid? proſpiciebam inquit Dominum coram me ſemper, aut Dominũ mihi iugiter propono. Notemus duo in Dauide. 1. fidem, qua impellitur ad proponendũ ſibi *Iehovam, Pſa.* 123. Vt oculi ſeruorũ attendunt, & obſeruant Dominos ſuos, & oculi ancillarum dominas ſuas, ſic oculi noſtri reſpiciunt *Iehovam*, donec nobis opem tulerit. 2. Obedientiam, qualē videas in *Abrahamo*, qui iuſſus ambulare coram *Iehova* obtemperat, mandatiſque eius obſequitur, & de migratione, & de filio mactando *Iſaaco*. Hæc duo reperias in Chriſto, hic reuera ſignificato, fidē ſcilicet. Nam quatenus homo in Deum patrē fide recubuit. 2. Obediētiam, cùm obediens factus fuerit ad mortem, imò mortem crucis, *Phil.* 2. & toto vitæ curriculo patrē glorificauit, munuſq; ſibi impoſitũ obijt fideliter etiã cum animę poſitione. 1. *Obſer.* fide, & obedientiâ in Deum oculos conijciamus in omnibus noſtris actionibus, ſic futurum diuinâ gratiâ, vt rarius peccemus. *Seneca lib.* 3. *Epiſt. & epiſt.* 25. ad nos coercendos ab occultis peccatis iubet præſtituamus coram nobis, & adeſſe fingamus *Scipionem, Lalium* aut *Catonem Cenſorium*, qui nos virgâ cenſoriâ exploret ſic ſignificans fore, vt minus delinquamus. Quanto igitur magis Dominũ proponeremus ob oculos, qui omnia contuetur, eſtq; καρδιογνώστης, nemoq; hominum eius conſpectũ valeat evitare, *Pſ.* 139. Bene nobiſcum agetur, ſi Dominũ cōtemplemur. *Ioſephus* reſpiciens Dominum induci non potuit ad patrãdum adulterium, *Gen.* 39. 2. *Obſer.* Diſcrimen eſt inter pios, & impios, pij Dominum præſtitutum habent; impij verò, vt idololatriæ idolũ ſuum. Ἄθεοι nullũ Deum agnoſcunt, dicuntq; cum corde ſuo non eſſe Deum, *Pſ.* 14.

Ψυχικὸς ἄνθρωπος ſuum habet genium: mundani, mundũ; voluptuoſi, voluptatem; fornicatores, ſtrictinellas ſuas; adulteri, focarias ſuas. Principes mundi, hominum multitudinem, in quã recumbant. Sed væ illi, qui facit carnem brachium ſuum, ſubtrahitque à Iehova cor ſuum, *Ierem.* 17. & vt dicam verbo, quod ipſorum prauis affectibus adlubeſcit, hoc ſibi proponunt neglecto Domino. Longe aliter *David*, & *Daniel*, qui apertâ feneſtrâ *Ieroſolymam* aſpexit Divinæ præſentiæ locum, *Dan.* 6. Quare concludo, mentis oculos in Dominum ſemper conuertendos, vt piè & honeſtè in hac vita, ſanctè etiam verſemur. Quid ſequitur? Quoniam eſt mihi ad dextram, ne concutiar. *Obſer.* Præſentia Iehovæ potens, & miſericors tutos nos reddit, & ob omni periculo immunes, *Pſal.* 27. Dominus mea lux, & ſalus, Idcircò non timebo, ſi terra moueatur, monteſque in mare traijciantur. Qui cernit oculis fidei præſentem Dominum nequaquam mouebitur, *Pſal.* 125. Qui confidit in Iehova, ſtabit ſicut mons Sion, & in æternum non remouebitur, tametſi fieri poſſit, & plerumque fiat, turbetur fidelis, iacteturque afflictionum procellis, nihilominus tamen, vt nauis anchoræ innixa, fluctibus agitata ſtationem non deſerit, nec amittit anchoram, ita cenſendum de fideli; qui, quanquam affligatur, & torqueatur, atque huc, illucque iactetur, tamen anchoræ fidei ita incumbit, vt nunquam deſerat petram ſalutis, Dominum Ieſum Chriſtum, 2. *Cor.* 4. 8. dum in omnibus premimur, at nõ coarctamur; hæſitamus, at nõ prorſus hæremus; perſecutionem patimur, ſed in ea non deſerimur; deijcimur, at non perimus. *Dominus eſt mihi ad dextram. Obſer.* Dominus eſt præſto generali præſentiâ, & providentiâ in rebus omnibus: In Eccleſiâ militante per gratiam, in triũphante per gloriam, & Deitas in humana Chriſti natura σωματικῶς, *Coloſ.* 2. id eſt, realiter, & perſonaliter; adeſt etiam electis gratioſè ad miſericordiam ipſis communicandam, iuſtèque, ad caſtigandum beatè, vbi delinquerint.

26. *Verſ. Propterea oblectatum eſt cor meum. Obſerv.* Præſentia Domini cauſa eſt veri gaudij interni, & ſpiritualis, ſed naturalis eſt à natura, Carnalis à carne, Mundani à mundo, quæ gaudia citò evaneſcunt, cum hoc ſpirituale, & ſolidum ab electis auferri non poſſit, *Ioan.* capite decimoſexto.

Obſerv.

2. *Obſerv.* Lingua electi hominis prædicabit Domini laudes contra linguæ abuſum, vide *Iac.* 3. 3. *Obſerv.* Mors eſt quaſi requies quædam, vel dormitio iuxta celebrem ſcripturæ phraſin. *Apoc.* 14. Beati qui in Domino moriuntur, requieſcunt enim à laboribus ſuis; quare et ſi affligamur, nobis tamen certa, & eadem placida proponitur reſurrectionis ad vitam expectatio, etiamſi peregrinemur à cœleſti patria, noſtra tamen peregrinatio finem eſt habitura quietum cum ſpe reſurrectionis, *Iob.* 19. Martyres huius reſurrectionis intuitu, multa pro CHRISTO libenter ſubierunt. 3. *Obſerv.* Exitus hominis diverſus ab exitu beſtiæ: Etenim Beſtię caro non requieſcit in ſpe. Sed quomodo dicitur *Eccleſ.* 3. 19. eundem eſſe filiorum hominis eventum & bruti, ambo enim moriuntur? *Reſp.* loquitur ſecundum humanam rationem; nam ex factorum ſimilitudine ſimilis vtriſque videtur eventus. Sed addit *Verſ.* 21. Quis animaduertit ſpiritum hominis ſurſum aſcendere, & beſtiæ deorſum tendere: quibus innuit, animam hominis electi cùm non educatur ex materiei potentiâ, ſed creetur ex nihilo per potentiam Divinam ex quo fuerit egreſſa corpore mortali ſurſum tendere ad Creatorem. Animam verò beſtiæ, cùm eliciatur ex potentia materiæ ſimul cum corpore interire, & in pulverem redigi. *Verſ.* 27. *Quoniam non derelinques animam meam apud inferos:* id eſt, non permittes me permanere in ſepulchro. *Nephes,* ſignificat hominem corpus animatum, *Leuit.* 2. 1. Et ψύχη pro toto homine accipitur, *Roman.* 13. 1. πασὰ ψύχη. & 1. *Corinth.* 15. 45. εγενετο πρωτος ανθρωπος Αδὰμ εἰς ψυχὴν ζωσάν. *Sceol*, ſepulchrum ſignificat, *Geneſ.* 37. Deducetis canos meos in ſepulchrum: Senſus ergò in *Davidis* perſona typo Chriſti non derelinques me Davidem in ſepulchro, ſed vi reſurrectionis Chriſti, qui eſt Reſurrectio, & vita, *Ioan.* 11. me ſuſcitabis. Quia Papiſtæ perperam hinc colligunt realem, & localem deſcenſum Chriſti ad infernum, rationibus hoc refellemus, & diluemus ea, quæ pro ſeſe afferunt argumenta. Sed primùm, vt conſtet de quo maximè loquantur inferno, cùm plures ſtatuant, Species excutiemus. 1. Sunt architectati infernum, vt vocant puerorum, in quo ſunt, vt dictitant pueri hac vita decedentes ſine Baptiſmo, privati ibidem & gratiâ & gloriâ, ſed nullâ, ſaltem admodũ exiguâ, & ferè non ſenſibili pœnâ afficiuntur, propterea, quod non

peccarint actualiter, ſed tantum in Adamo, ſecundum illos. Primùm errant hic quod tribuant Baptiſmo hanc neceſſitatem, vt ſi qui non baptizati moriantur, ferantur in Infernum, cùm privatio Baptiſmi non ſit exitialis, ſed contemptio, vt loquitur *Bernhardus*: abſit dicamus omnes in Deſerto incircumciſos, iam eſſe in Inferno, & omnes Circumciſos, & Baptizatos eſſe in cœlo. Et etiam ponunt infernum ſine pœna ſenſibili: Logici dicerent hic eſſe in adiecto repugnantiam.

2. Infernum purgandorum, ſiue purgatorium, vt eorum verbo vtar, in quo eſſe dicunt animas eorum, qui pro venialibus peccatis non ſatisfecerunt, aut mortalibus plenè per ſupplicia temporalia: has animas dicunt priuatas eſſe gloriá, affici ſenſibili pœnâ, ſed non priuatas gratia, eaſdem verò liberari viuentium precibus, & factis. Multi ſunt hic errores, primum commenti ſunt Purgatorium, quod ſcriptura ſacra non agnoſcit. 2. Diuiſionem faciunt peccatorum contra verbum DEI ſcriptum, cùm omne peccatum naturâ ſuâ, quâ peccatum eſt ſit mortale, *Rom. cap. 6. Iacob. cap.* 1. 3. Derogant meritis, & ſatisfactioni Chriſti, cùm volunt à nobis ſatisfieri pro peccatis. 4. Gratiam impoſſibilem ponunt in Inferno. 5. Preces pro mortuis ſtatuunt, & liberationem per preces, quod fieri nequeat, cùm electorum animæ ſint cœlo incluſæ; reproborum verò in infernum detruſæ, vnde evocari non poſſent.

3. Vocant limbum Patrum, & *Sinum Abrahæ*. Dicunt hic eſſe animas patrum defunctorum ante Chriſtum incarnatum, & paſſum, vt *Iſaaci, Iacobi, Ioſephi, Davidis,* aliorumque, in quo limbo nullam putant eſſe priuationem gratiæ, nec ſenſibilem pœnam, ſed tantum gloriæ, quâ per paſſionem Chriſti fruentur hoc modo: Chriſtum (ſcilicet) poſt exactam paſſionem in hunc limbum deſcendiſſe atque has animas redemiſſe, & liberaſſe. Primùm limbum patrum excogitarunt ſine fundamento veritatis. 2. *Sinum Abrahæ* perperam intelligunt, cùm nihil eo ſignificetur præter locum in quo colliguntur ſanctorum animæ, poſſis cœlum tertium cum Paulo, 2. *Corinth.* 12. vel Paradiſum cum Chriſto vocare. Atqui ponere tam Sanctorum Patrum animas in inferno, eſt perabſurdum. Sed probemus rationibus, quod dicunt eſſe à veritate alienum. 1. Si Chriſtus deſcendiſſet localiter,

ter in infernum, Evangeliſtæ non omiſiſſent hunc deſcenſum, præſertim *Lucas*, qui totam de CHRISTO hiſtoriam ἀκριβῶς perſequitur, 1. *Luc.* 3. At omnes omittunt, *Ergo.* 2. *Ratio.* Si deſcendit, aut anima, aut corpore, aut vtroque. Deitatem excipio propter omni præſentiam. Atqui non animâ, quia *Luc.* 23. inquit Chriſtus, hodie mecum eris in paradeiſo, & rationi eſt conſentaneum, vt proportio ſeruetur inter excluſionem primi Adami è paradiſo terreſtri, & ſecundi Adami ingreſſum in paradiſum cœleſtem: Ergo, vt primus Adam poſt patratum peccatum immediatè fuit excluſus, ſic ſecundus Adam poſt plenam ſatisfactionem admitti deberet in cœlum. *Non corpore,* quia fuit in ſepulchro in tertium diem. Symbola plurima generalium Conciliorum non habent articulum deſcendit ad inferos, nominatim Concilium Nicenum 312. annos poſt CHRISTVM paſſum. *Athanaſij* habet, ſed ponit pro ſepultus eſt. Rationes adverſariorum ſunt hæ, *Zachari.* 9. Emiſiſti vinctos effuſione ſanguinis teſtamenti ex lacu in quo non erat aqua. *Ergo.* Reſpondeo ſenſus eſt peccato obnoxios, itæque Dei CHRISTVS ſui ſanguinis noui Teſtamenti meritò, & virtute redemit. 2. *Oſee* 13. Inferne (nos ſepulchrum interpretamur) ero tuus morſus, Reſpondeo, id eſt, CHRISTVS vel ſpoliabit infernum omni poteſtate, vel ſepulchri terrores à ſuis amouebit. 3. *Math. cap.* 12. Sicut *Ionas* fuit in ventre Ceti, ſic filius hominis in corde terræ, id eſt, inquiunt illi, in inferno, Reſpondeo. At non ſic, quia abhorret à propoſito; nam Phariſæi ſignum quærunt, ſenſibile itaque eſſe debet, quod volunt, vt eſt mors, & reſurrectio CHRISTI, at deſcenſus animæ, non eſt ſenſibilis. *Ergo.* addo, ſi in corde terræ ſit in inferno tunc cùm dicitur ab *Ezech. cap.* 27. Tyrum eſſe ſitam in corde marium, erit in inferno, & perabſurda hac aſſertione definiunt inferno locum, quem Scriptura non determinat. 4. 1. *Petri cap.* 3. *verſ.* 19. habetur CHRISTVM viuificatum Spiritu, per quem eſt profectus, & prædicauit in carcere detentis. Reſpondeo, Senſus eſt. CHRISTVS non corporali præſentiâ, neque animâ incarceratis animabus in inferno prædicauit, ſed vi Divinitatis ſuæ agente in *Noacho* rebellibus, & refractarijs mundi Originalis, annunciauit pœnitentiam.

Contra illos ſic argumētor: Si Spiritus animam ſignificat, Tunc Chriſtus aut per animam, aut in anima eſt viuificatus, ſed neutrum verum. quia dici non poſſit Chriſtum per animam fuiſſe viuificatum, quia non coniungit ſe corpori, ſed Chriſti Deitas, λόγος ſcilicet coniungit vtrumque; neque in anima fuit viuificatus, quia ipſius anima non moritur: morte prima interire nequiuit, cùm ea ſit corporis; neque ſecunda morte, quæ eſt totalis ſeparatio à Deo, Paſſa eſt tantum mortis ſecūdæ dolores ex ſenſu & apprehenſione iræ Diuinæ, vt homo poſſit mortis primæ pœnam ſentire, & tamen non mori. Præterea nihil habet propoſiti, vt Chriſti anima proficiſcatur, & prædicet animabus, cùm nunquam ſit auditum animam prædicaſſe animæ, præſertim in Inferno, vbi omnes damnatæ, conſcientijſq; conuictæ, omniſq; reſipiſcētiæ, & redemptionis ſpes ſit ablata. Et cùm dicunt Chriſtum ſeſe ibi patefacere ad cōuincendam hoſtium infidelitatem. *Reſp.* Cùm à Deo impius homo iuſtè ſit damnatus & convictus ſufficienter, quid opus, Iudex ipſe veniat in executionis locum vt eundem convincat; addo, quod ex Petri loco malè extruunt, ipſi contextui diſertè repugnat: Nam prædicatio, de qua hic eſt ſermo, eſt illa, quæ per verbi miniſterium perficitur, vt Petrus ipſe ſe exponit, 1. *Pet.* 4. 6. Nam idcircò mortuis quoque prædicatum eſt Euangelium, vt damnarentur quidem ſecundum homines, id eſt, Carne; viuerent autem ſecundum Deum, id eſt, Spiritu: Denique nulla ratio eſt, cur Chriſtus prædicaret, ſeſeque manifeſtaret in inferno illis, qui rebelles extiterant *Noachi* tempore potiùs, quam alijs condemnatis. Verus itaque ſenſus eſt, Chriſtum animâ eſſe paſſum pœnas infernales, maximoſque cōſcientiæ horrores. Porrò tres circiter dies detinebatur in ſepulchro, tribuſq; humiliationis gradibus reſpondent tres exaltationis, morti nimirùm, reſurrectio, ſepulturæ, aſcenſio, detentioni in ſepulchro; ſeſſio ad dextram Patris. *Obſervatio.* Tametſi affligamur, ne videatur, nobis Chriſti membris alienum, cum Chriſto capiti conformati per afflictiones multas inire nos oporteat Regnum cœlorum. *Act.* 14. Divina etiam ordinatione ſit conſtitutum, vt exaltationi præeat humiliatio: exaltationem verò ſuperbam atque atrocem horrenda deiectio ſequatur, vide in *Pharaone* obruto, qui non multo antè dixit; Quis eſt ille Iehova, vt

ego obtemperem ei, & *Nabuchadnezare* ad beſtias ablegato, aliiſque multis.

Nec ſines ſanctum tuum ἰδεῖν διαφθόραν, id eſt, ſentire corruptionem, phraſ. heb. Sanctus dicitur Chriſtus ratione Deitatis ſuæ, humanitatis etiam, nec non actionum ſanctarum, quodque nos ſpiritu per ſanguinem ſuum ſanctum operante, ſanctificet. 1. *Obſerv*. Studere debet ſanctorum communio Eccleſia Chriſti, ipſum perſonarum ſanctitate, & actionum referre. Et quia manſuetudo à ſanctitate procedit, vt à matre filia, ſimus etiam mites. 2. *Obſerva*. In *Davidis* ſemine Ieſu Chriſto, omni corruptione liberabimur, quanquam nos oporteat ſentire corruptionem in ſepulchro, Tamen virtute Chriſti qui eſt reſurrectio, & vita, catnis noſtræ ſubſtantia perpurgabitur, incorruptibilitate, & immortalitate ornata in illo altero filij Dei aduentu. 3. *Obſerv*. Chriſti caro corruptionem non potuit ſentire, quia ſanctificata à momẽto conceptionis. Tametſi natura humana ſit potentialiter corruptibilis, non tamen eſt neceſſe actu corrumpatur vt corpus vulnerabile dicitur, non tamen neceſſe eſt actu vulneretur.

Et quia Divina Chriſti natura humanam nunquam deſeruit, aut deſeret, cuius virtute in puro puto ſtatu eſt conſervata, & conſeruabitur in omnem æternitatem: proinde liquet differre Chriſti carnem à noſtra, Chriſti non fuit corruptioni infeſta, noſtra eſt. Quare inanem collocant operam, qui aromatibus defunctorum corpora condiunt, acſi hoc modo ab omni corruptione conſeruari poſſent: Erat, fateor, mos Patrum, ſed in ſpem futuræ reſurrectionis, cùm iam verò Chriſtus reſurrexerit, noſtraq; reſurrectio virtute reſurrectionis eius ſit certiſſima, quorſum nũc obtineret illa condiendi ratio: Cùm illud *Iſaiæ* 40. verum ſit, ſcilicet, Omnem carnem eſſe fœnum, eiuſque gloriam inſtar graminis, quod areſcit; herbæ etiam, iucundo flore evaneſcente, quia ſpiritus Domini ipſum perflat. 28. *Verſ. Notas mihi feciſti vias vitæ. David Pſal.* 25. exponit ſemitas miſericordiæ nimirum, & veritatis, quæ vni Chriſto ad vitam viæ ſubordinãtur, *Ioan:* 14. Porrò vita aut creata, aut increata eſt. Increata eſt Deitatis propria, qua Deus in ſe, à ſe, & per ſe viuit, & eſſe, & viuere rebus creatis tribuens: Hæc vita Dei eſt nulli creaturæ communicabilis. Creata denuò eſt aut naturalis, aut ſpiritualis: Naturalis, quæ

conſeruatur cibo, potaque alijſque ordinatis per divinam prouidentiam. Spiritualis eſt, quæ hic inchoata per ſidem in cõmunione Dei poſita per ſpeciem futuro ſeculo perficietur: vocatur vita Dei, *Epheſ.*4. & conſiſtit in noſtra cum Deo patre cõmunione, & coiunctione immediata, vbi Deus erit omnia in omnibus, 1.*Cor.*15.*Ioan.*17. Precor pro ijs, qui in me per verbum ſunt credituri, vt quemadmodum Pater, egoque vnum ſumus, ſic illi ſint vnum, *Revel.*21. Tabernaculum Dei eſſe dicitur cum hominibus. In hac communione obſeruemus. 1. Ordinem. 2. In quo conſiſtit. 3. Beneficia hinc ad nos dimanantia. Hic eſt ordo huius cõmunionis. 1. vnimur Chriſto homini, & per humanam Chriſti naturam Chriſto Deo, & per cõſequens Patri, & Spiritui ſancto. Huius ordinis hęc eſt ratio, quia tametſi vita æterna à Deitate tanquam fonte ad nos fluat, nam caro non viuificat, tamen per humanam Chriſti naturam tanquam canalem in nos deriuatur. 2. In plenaria, immediata, & abſolutiſſima coniunctione cum Deo patre, eiuſq; fruitione, vbi Deus, vti dixi, erit omnia in omnibus. Quæras, eſt ne iam omnia in omnibus? R. Ita eſt, ſed per media, & parcè. Illic immediatè, & fusè. Etenim in cœlo Chriſtus non exequetur amplius per divinitus ordinata media officium Prophetæ, Sacerdotis, Regiſque: nam reddet regnũ Patri, qui in Chriſto per Sanctum Spiritum electiſque omnibus eſt regnaturus εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Tria iſta celebria adminiſtrationum genera, ſcilicet Eccleſiaſticum, Politicum; & Domeſticum deſinent, proq; his Deo Patre, eiuſq; Filio, Spirituque Sancto ab vtroque procedente, perfruemur. Beneficia hinc conſurgentia ſpectant ad perſonas, ſtatum, & actiones electorum. Perſonæ erunt perfectæ ſanctificatæ, facultates animæ purificatæ, vt mens, cor, affectiones, & quæ iam deſunt omnia, ſupplebuntur, nulla erit ignorantia, nulla infidelitas, fides perficietur, cognitio, quæ iam eſt in parte, abſoluetur, cum venerit perfectum abolebitur imperfectũ, 1.*Cor.*13. Iam videmus in ſpeculo, vt in rebus creatis, & verbo Deum inſtar ſenis vidẽtis per conſpicilia. Quæritur nunquã alius cognoſcet alium? Reſpond. non terreſtri, nec naturali modo, ſed cognitione verè cœleſti, & accuratâ. *Adam Evam* nuper creatam cognouit, nomenque ei indidit. Petrus in transfiguratione Chriſti, *Math.*17. *Moyſen* & *Eliam* quos nunquam in viuis ante viderat.

rat. 2. Corpus omnibus ſine partibus ſanctificatum conforme erit glorioſo Chriſti corpori. Iam corruptibile, tunc incorruptibile: nunc mortale, tunc immortale, & ſpirituale non quod ſit mutandum in ſpiritualem aliquam naturam, ſed quia puris ornatum qualitatibus ſpirituali modo conſeruabitur. 2. Status erit planè beatus, & glorioſus, gaudioque cœleſti abundans. Etenim omnes redempti ſanguine Agni Coronis inſtar Regum redimientur, 2. *Timoth.* 4. 1. *Iacob.* 1. *Petri* 5. & in Thronis ſedebunt, *Luc.* 22. *Apocal.* 3. Videbuntque Deum faciè ad faciem, *Math.* 5. atque erunt in nuptijs agni, *Revelat.* 19. Gaudio etiam inffabili perfuſi; quia omnes Lachrymæ ab eorum oculis abſtergentur, & non erit amplius dolor, vultuſque diuini iucunditate perfruentur ſempiternâ, *Pſalm.* 16. in quo ſalus, *Pſalm.* 80. vultum attolle tuum, & ſeruabimur, vitaque, *Pſal.* 36. *Proverb.* 16. *Pſal.* 17. Ratione etiam ſocietatis, & communionis ſanctorum: ſancta ſiquidem cum trinitate, Beatis Angelis, & Sanctis reliquis ſuauiſſimè viuemus. *Actiones* futuræ ſunt laudum, & gratiarum, perpetuum enim Sabbathum ſine interruptione, atque medijs vtpotè templo, & ceremoniis Domino glorificati omnes in cœleſtibus ſumus concelebraturi. 1. *Obſervatio.* Ignoramus natura viam ad vitam, eam Deus manifeſtauit in verbo, & Christvs Dei filius eſt via, vita, veritas, *Ioan.* 14. & 8. Lux mundi qui nobis electis præit in regnum cœlorum. Propter huius viæ, luciſque monſtrationem ſimus grati, precibuſque enixe cõtendamus à Domino, ne ſtemus, ſed in hac vera, & arcta conſtanter progrediamur, quæ ad vitam ducit, fugiamuſque latam illam, quæ ad interitum, *Math.* 7. 2. *Obſervatio.* Itineris noſtri, & peri- *Pſal.* 16. 17
grinationis τέλ☉ terminus eſt vita æterna, quare aſpiremus ad hanc, vultuſque divini viſionem, in qua omnium bonorum eſt ſatietas neque vnquam contenti eſſe valemus, donec ad infiniti Dei faciem contuendam acceſſerimus.

Verſ. 29. Rationibus probat illud laudatũ teſtimoniũ ex *Davidis Pſalmo* 16. *Non derelinques animam meam, &c.* Non poſſe intelligi de *Davide*, ſed *Davidis* ſemine ſecundum carnem Iesv Christi. *Sic. Davidis* corpus ſepulchro apud nos remanente eſt incluſum, & corruptionem ſentit. *Ergo.* Primum notemus appellari viros ad quos loquitur ἄνδρας. ἀπὸ τ ἀνδρίας. vbi obſerua ſtrenui eſſemus,

& ſortes veritatis Chriſtianæ propugnatores: Nec non fratres, ad ſignificandum quo ſumus in ſtatu per gratiam, & dignitatis loco; nimirum Chriſti fratres & filij Dei per adoptionem: atq; iſta coniunctio per ſpiritum, & fidem omnibus alijs terrenis pereuntibus, ſummis etiam exiſtimatione humana, permanebit ad vitam, & gloriam. 2. *Obſerv.* Legitima vocatio, & Spiritus Sancti præſentia in bona cauſa magnanimes reddit Dei ſervos, vt in *Moyſe, Iſaia, Apoſtolis, Ierimia* alijſq; legitimè vocatis, animaduertere eſt. 3. *Obſer.* Omnibus ſtatutū eſt mori, *Heb.* 9. 28. qui oblata occaſione ſine inani pompa honorificè ſepelirentur, & quáquam corpora ſenſura ſint corruptionem, tamen virtute Chriſti incorruptione veſtita glorioſo ipſius corpori reddentur conformia.

30. *Verſ.* Oſtendit illud teſtimonium oportere accipi de Chriſto. 1. *David* erat Propheta & de Chriſto, eiuſque reſurrectione, Regnoque prophetauit. 2. Deus promiſit *Davidi*, & promiſſum iureiurando ſtabiliuit ex fructu lumborum *Davidis*, exoriturum Meſſiam, ſecundum carnem, 2. *Sam.* 7. vbi *Nathan* Propheta indicat *Davidi*, ex quo *David* impletis diebus cum Patribus dormierit, Deum ſuſcitaturum illi ſemen quod ædificabit domum nomini Iehouæ, ſeque confirmaturum eius Regnum in perpetuū, quod accipiendum de Chriſto. Etenim *Salomonis* nati naturali modò, Regnum fuit temporarium. Item *Pſal.* 89. Dominus iurauit *Davidi* per Sanctitatem, & *Pſalm.* 132. 110. De æternitate Sacerdotij. *Ovſerv.* Salus per Chriſtum parta, cœleſtiſque regni Hæreditas eſt certiſſima, verbo quippè Domini & jureiurādo confirmata, *Heb.* 6. Quare tantam-ne negligamus ſalutem, nec de ea dubitemus, vt papiſtæ certitudinē de ſalute noſtra arrogātiæ nomine nuncupantes. In contextu iſta veniunt perpendenda, ad verſ. 34. 1. Chriſti incarnatio. 2. Regnum. 3. Reſurrectio. 4. Exaltatio. 5. eius effectum. In ενσαρκωσει concurrunt duæ naturæ. Divina (ſcilicet) & humana; nam Mediator novi & præſtantioris fœderis Ieſus Chriſtus eſt Deus & homo in vnione hypoſtatica; quæ duæ naturæ, eſſentiâ, proprietatibus & operationibus diſtinguntur vt corpus humanum, & anima, qua ipſum animatur. Proinde humana non permiſcetur cum divina, neque conuertitur in divinam, nec contra: Neque divina communicat humanæ, vt ſit multis in locis ſimul & ſemel, vt Papiſtæ ſomniant,

aut

aut in omni loco, vt vbiquitarij: Et tamen fatemur indiuulsè humanam cum divina cohærere, haud ſecus, quam Sol, eiuſque radij cohærent, cùm tamen vbi radij ſunt, ibi Sol non ſit, cum orbe ſuo includatur. *Obſerv.* Humana Chriſti natura huius vnionis ratione cum divina, eſt omni creatâ naturâ excellentior, Ergo, admiranda, eo etiam magis, quod Divina per eam opus Redemptionis noſtræ peregerit. *CHRISTVM* excitaret. Χριςὸς vnctum notat in triplex officium, Propheticum, Sacerdotale, Regium, ad morem legis veteris, ſed oleo lætitiæ, *Pſal.*45.*Heb.*1. Dei filius Propheta planè & plenè enarrauit Dei conſilium in ſalutem credentium. Sacerdos precatus eſt pro ſibi conceſſis è mundo, ſeque pro ijs obtulit ſacrificium Deo Patri gratum, æternum, & non iterandum. Videamus Papiſtarum errores contra hæc fundamenta. 1. errant in humanam Chriſti naturam, cùm contra corporis φύσιν volunt eſſe in multis locis eodem tempore. 2. Contra divinam, cùm eiuſdem eſſentiales proprietates diviſibiles faciant, & cōmunicabiles. 3. In Prophetiam, cùm nō ſint contenti verbo Dei ſcripto, ſed addunt vera non ſcripta, vt vocant, Traditioneſque, quas ſcripturæ ſacræ exæquant, quod eſt perabſurdum. 4. In Sacerdotium, cùm ſacrificio Chriſti omnibus ſuis numeris abſoluto jungant opera, & merita, humanaſq; ſatisfactiones pro pœnis temporarijs, illudq; æternum Sacrificium in ſua Miſſa iterari volunt, quod æternitati & perfectioni ſacrificij Chriſti derogat: Nec non interceſſioni, cui apponunt Mariæ virginis, Sanctorumque patrocinum: cùm Chriſtus ſolus, & vnicus Dei & hominum in ſacris celebretur Mediator & Interceſſor, 1. *Tim.*2. *Heb.*7.8. Idque propriè & digniſſimè, cùm coram throno gratiæ in ſuo nomine compareat, habeatque quod offerat merito, & efficacia ſufficiens ad placandum, auerruncandumq; Dei iram. *Sequitur Regnum* CHRISTI. Regnauit Dei filius cum patre ab orbe condito, ſed iam poſt incarnationem, & paſſionem in perſona Mediatoris θεανθρώπου. Proinde eius Regnum erit aut generale, quo regit omnia, vt ne ipſos Demonas excipere fas ſit. aut ſpeciale, quo per verbum, & ſpiritum regnat in electis filijs lucis, ſubditiſque: conſiſtitque in Iuſtitia, pace conſcientiæ, gaudioque ſpiritus, *Rom.* 14. Eſt & ſpirituale, æternumque. Quare, quacunque arte, quocunque aſtu machinentur

impij aduerſus Chriſti regnum, illud non poſſunt abolere. Papiſtæ in Dei filiũ Regem, Caputq; Eccleſiæ peccant, dum in eius locum Papam intrudunt: cùm ſeruator lucem, vitamq; membris cõmunicans vicarium nullum patiatur, neque hanc quam exercet poteſtatem in eccleſia vlli hominũ vult eſſe cõmunicabilem, nec immunitam, qua regit, conuertitque conuerſioni deſtinatos, glorificatque ſeſe in iuſta confuſione reproborum. Media quibus vtitur in Regni gratiæ adminiſtratione, ſunt Spiritus & verbum prædicatum, Sacramenta celebrata, Diſciplina exercita, quæquidem verbi annuntiatio, Sacramentorum adminiſtratio, Diſciplinæque in gloriæ cœleſti regno ceſſabunt: Atque hoc ſenſu filius Ieſus dicitur Regnum poſt illam ἐπιφάνειαν Patri tradere, 1. *Corinth. cap.* 15. *Obſerv.* Eccleſia Romana multorum errorum tutrix & fautrix veræ catholicæ Eccleſiæ nomine non eſt digna, vtcunque iactet perſonalem, localemque ſucceſſionem: etenim non inſignitur eſſentiali notâ veræ Eccleſiæ, id eſt pura ſynceri verbi DEI prædicatione, nec Sacramentis illis duobus à Chriſto inſtitutis eſt contenta, ſed quique aliena eſt commenta, hæc etiam duo multis modis adulterat, pervertitque: Et quod ad Diſciplinã, quomodo eam habere, aut exercere eſt dicenda, cùm impuri ſcortari liceat, & ſcelera patrare, quibus veniâ conceditur ab illo ἀνόμῳ, & perditionis homine, ſed ridicula quædam operata ipſis præſtiterint, atque perſolverint. Sed videamus quomodo peruertunt illa duo ordinata à Chriſto. Deinde quinque illa excogitata Sacramenta eſſe non poſſe oſtendemus. Ac primum in Baptiſmi adminiſtratione, præter verbum, addunt oleum, ſputum, Salem, in rebus ſignificatis peccatorum nimirùm remiſſione, & ſanctificatione non ſentiunt ſyncerè, vt ſatis liquet eorum errores expendentibus. In efficaciâ, vigoreque Baptiſmi falluntur, cùm putent ex opere operato, vt vocant, non ſolum reatum originalis peccati tolli; vt nobis nunquam imputetur, ſed ipſam natiuam, & hæreditariam corruptionem, quæ adhæret, & eſt adhæſura vel maximè regenitis in hac vitâ, donec gratiâ ſpiritus in morte animæ facultatib. eximatur, corporeque in illuſtri illo filij Dei aduentu. Quare eorum baptiſmus vel hoc nomine non eſt verus, vt verum corrupto opponitur. D. *Beza* ſic in hanc rem ſcribit lib. de gradib. miniſtrorum:

Bapti-

Baptiſmum qualis apud papatum eſt, non eſt ita quidē paſſus Dominus, ita vt verbum illud ſuum ſcriptum in ipſâ ſui eſſentiâ corrumpi, ſicut apud Arrianos, & Priſcilianiſtas (nam ſi hoc ita eſſet, nullus eſſet in papatu Chriſti Baptiſmus: ideoq; omnes à Baptiſmo ad Chriſtianiſmum tranſeuntes, Non quidē rebaptizandi, ſed tunc demum eſſent in Chriſto baptizandi, quâ in re diceptus fuit Cyprianus) ſed tamen miris modis conſpurcatum paulatim fuiſſe. cùm ſit apud nos extra cōtrouerſiam talem certe Baptiſmum Infātibus noſtris minimè petemus. Verum, autē, & purum Baptiſmum, non, vt quaſdam veritatis reliquias, quas abolere non potuerit papatus, ſed, vt in verbo Dei à Chriſto Eccleſiæ ſuæ traditū amplectemur, & cum verâ fidè adminiſtrabimus, hoc à Deo petentes, vt pollutiones in illo adulterato Papiſtico Baptiſmo nobis, cùm illic baptizaremur, ignorantibus applicatas, nobis non imputet. Cùm Pontificij ergo retineant verba inſtitutionis Chriſti hac, Baptizo te in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti.

Tametſi Sacramenti adminiſtratores multis inquinentur ſceleribus, multiſque modis illud conſpurcent, nihilominus tamē in adultis actualem fidem habentibus, & infantibus in fœdere comprehenſis Baptiſmus à Papiſtis adulteratus per Spiritus Sancti operationem ſpargentis conſcientias Chriſti ſanguine efficax eſſe poſſit ad inchoādam eorum ſpiritualem regenerationem, vnionemq; cum Chriſto capite, Itaq; non eſt reiterandus in cœna Domini realem panis in corpus Chriſti, viniique in ſanguinem tranſſubſtantiationem eſſe dictitant, quod fieri nequit, cùm corpus Chriſti totū, & integrum cœlo ſit contentū, & continendum donec rerum omnium fuerit redintegratio, *Act.* 3. Sed quà de hac re, ſatis alibi, pergo ad illa quinque excogitata, & illegitima ſacramenta. Confirmatio non eſt Sacramentum, quia à Chriſto non eſt inſtituta, nec ſignum habet. Longe etiam eſt alia Papiſtarum à confirmatione Patrum, quà inſtructos in Religionis Chriſtianæ elementis per preces, & impoſitionem manuum Deo commēdabant. Papiſtarum fuit hæc, Puerum alapâ percuſſum, oleoque vnctum ab Epiſcopo dicente, Accipe Spiritum Sanctum: Hoc eſt ridiculum. Pœnitentiâ eſt fidei effectum, ſed non eſt Sacramentum, cùm ſignum non habeat, neque ſit ex Chriſti ordinatione. Tertium extrema vnctio fuit ad tempus cum miraculoſo ſanationis dono, Itaque ceſſante dono, ceſſat. Quartum ordo laudabilis, Nam omnia fierent κατὰ τάξιν, Sed non eſt Sacramentum, cùm non habeat promiſſum gratiæ.

S.Matri-

S. Matrimonium non eſt ſacramētum, cùm ſignum, corporeamue materiam non habeat, neque ſit omnibus cōmune, ſiquidem illo interdicunt clericis ſuis Papiſtæ: Nec ſit noui duntaxat teſtamenti. *Verſ.* 31. Huius verſus ſumma expoſita eſt ſuperius. Reſtat tantum intelligamus quid ᾅδης ſignificat. Nominis ratio eſt, quod nihil ibi videatur: Accipe ergo non pro inferno, vt liquet *Apoc.* 20. θάνατος καὶ ᾅδης conijcientur in lacum ardentem. Infernus non poteſt inijci in Infernum, ſed mors, cuius aculeum Chriſtus remouit, & eum nimirum Satanam deſtruxit, qui mortis habebat imperium; Sepulchrum verò ᾅδου nomine ſignificatum à Chriſto deuictum conijcietur in lacum. *Verſ.* 32. De reſurrectione Chriſti, fructibuſque inde emanantibus ſupra. 33. exaltatio Chriſti, qua æterni Regis dignitas deſignatur, quod etiam oſtenditur donis Spiritus Sancti, addito *Davidis* teſtimonio. *Obſerv.* Dextera Dei exaltat, quâ nos cum capite noſtro exaltabimur. 2. *Obſerv.* Chriſtus eſt adeptus Spiritum Sanctum à Patre vt homo, & Mediator, qua ratione fatetur Patrē ſe filio eſſe maiorem, in quo reconditi ſunt theſauri γνώσεως, καὶ σόφιας, vt hinc fluentia χαρίσματα in myſtici ſui corporis membra effundātur. Quare Spiritus dona ex hoc fonte ſunt haurienda. 3. *Obſer.* Quæ ſunt prædicta de Chriſto, & Ieſu *Nazareno* in filio Dei in carne manifeſtato ſunt impleta, qui iam corpore cœlo continetur, ſpiritu, potentiaque omnia, gratia Eccleſiam replens. Nullum ex corporali abſentia detrimentum ſentit Eccleſia, cum ſpiritu eidem adſit, & aderit ad ſeculi conſummationē iam viuus electis vitam communicans, fouenſque & promouens donec perficiatur. 4. *Obſer.* Donorum largitor ædificationi Eccleſiæ ſeruiētium eſt Deus qui in Chriſto donat mediatore, & membris ſuis impertitore, proinde petamus à patre luminum, quibus humiliter, & prudenter in fide vtamur Chriſti Mediatoris θεανθρώπου nomine, cum nullū, niſi in Chriſto recipimus. 5. *Obſer.* Quicquid promittit Dominus, præſtat, decretū ergo electionis in miſericordia implebitur, & Reprobationis in iuſtitiâ. Promiſit miſericordiam pœnitentiam agentibus, *Ezech.* 33. fiet. Promiſit peccatorem centenarium maledictioni ſubijciendum, pręſtabitur, *Iſai.* 65. Proinde ſimus certi de vita, ſaluteque noſtra; cùm Deus promiſerit, ne verſentur homines in peccatis ſine cōuerſione, quia aliquando mulctabuntur, niſi reſipiſcant. 6. *Obſer.*

6. Obſerva. Cùm Dominus communicet ſua dona per gradus, ne extinguamus ſpiritum operantem. *Verſ.34.* Quod eſt dictum de exaltatione Chriſti non poſſe intelligi de *Davide* probat *Davidis* teſtimonio, ex *Pſal.*110. dixit *Iehova* ad *Adonai* ſede ad dextram meam, donec poſuero inimicos ſcabellum pedum tuorum. Quod hic habetur *Davidem* non aſcendiſſe in cœlos, de corpore *Davidis* non de anima intelligendum, *Luc.*23. hodiè mecum eris in Paradiſo inquit Chriſtus, furi, & *Philip.*1. Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Ergo electorum animæ non vagantur huc, illucque, non dormiunt cum corporibus nec per μετεμψύχωσιν, Platonicam tranſeunt in noua corpora, nec rediguntur in nihilum, nec denique abeunt ad purgatorium papiſticum, vt ibi purgentur. Cùm omnis peccatorum purgatio ſit in hac vita, ſed electorum animæ poſt ſeparationem pergunt in Dei Paradiſum, *Ioan.*5. Qui in me credit, ait Chriſtus, habet vitam æternam, in condemnationem non veniet, etenim tranſiuit à morte in vitam. Corporalis noſtra in cœlum aſcenſio non eſt ante generalem omnium reſurrectionem, quod quidem cœlum eſt locus æternitatis noſtræ, amenitatis & gaudij, ſicut reproborum locus eſt infernus, *Act.*1. *Iudas* abijt in locum ſuum. *Iehova* eſt nomen indicans Dei eſſentiam, vſurpatum præcipuè cùm Deus decreuit exequi promiſſa ſua. *Exod.*6. *Domino meo.* id eſt, Chriſto redemptionis iure, cum omnium ſit creationis, conſeruationiſque: Eſt etiam ordinationis nomine, quia eſt λόγος ordinatus ab æterno per quē Deus decreuit efficere omnia, quæ in cœlo & terra ſunt.

Sede ad dextram. Hæc verba habet Chriſtus, *Math.*22. contra Phariſeos ſi ſum filius *Davidis,* quomodo inquit, *David, Sede ad dextram,* & nihil potuerunt reſpondere. *Sedere ad dextram,* eſt poteſtatem omnem habere in cœlo, & terra, *Math.*28. & complectitur duo. 1. Statum gloriæ, & Maieſtatis Chriſti in cœlo, *Philip.*2. 2. Poteſtatem regnandi, 1.*Corinth.*15. Regna donec omnes inimici tui pedibus tuis ſubſternantur. *Obſer.* Chriſtus Eccleſiæ ſuæ Redemptor, & Dominus nullum patitur Vicarium, Reges itaq; & Principes qui ſub Chriſto ſunt operam nauarēt, vt Chriſti ſolius capitis Eccleſiæ gloria illabefactata floreat. 2. *Obſer.* Corpus Chriſti non eſt vbique, neque in cœna per localem præſentiam. *Donec poſuero.* Ne putemus Chriſti regnum omnino deſiturum, ve-

rum hic eſt ſenſus, non hoc modo, quo nunc regnabit, tota tamen Trinitas in æternum eſt regnatura. *Obſer.* Hoſtes Christi etſi inſultent, & triumphare videantur, tandem aliquando conculcabuntur ab ipſo Domino, membriſque eius in ipſo, quod fuit praxè Ioſuæ præfiguratum, *Ioſ.* 10. 14. Ille enim ſtrato, fuſoque quinque regum exercitu, illiſque eductis, in eorum collis populum, facit pedes figere. Quare futurum vt omnis aduerſaria poteſtas capitis virtute peſſundetur. Reſipiſcant inimici, Regeſq; terræ, qui contra Chriſtum armis diſceptant, cùm iſta ſors certiſſima ipſos maneat, intelligantq; neminem vnquam extitiſſe, qui Chriſto bellũ intulerat, qui nõ iacuerit tandẽ proſtratus vide in *Pharaone, Nebuchadnezare, Antiocho Epiphane, Sinacheribo, & Herode* à vermibus attrito. Non tantùm externi hi hoſtes proculcabuntur, ſed ipſe Satanas iam vinculis coercitus ad plenam dãnationem reſeruatus, peccatũ, mors denique, & infernus penitus deſtruentur, & omni poteſtate in electos priuabuntur. Hac ergo conſolatione in Domino lætemur.

Verſ. 36. Concluſio Cõcionis Petri ſummam inſtituti continens. Habebat hoc propoſiti Petrus vt Iesvs crucifixus pro Domino, & Chriſto agnoſceretur. Duo perſtringit hoc συμπερίσμαλι. 1. Peccatum Iudæorũ. 2. Dominium Chriſti, Peccatum Iudæorum eſt crucifixio Chriſti, maledictum ſcilicet, & probroſum genus mortis, vt nos æterna κατάρα & confuſione eximeret. *Obſer.* Publicum peccatum publicè arguendum, 1. *Timoth.* 5. & ſceleri conſentientes iudicio diuino rei tenentur, exemplum in *Dauide*, qui *Vriam* mandauit occidendum. *Dominium Chriſti.* Vbi expende, quis eum Dominum effecerit, nimirùm Deus Pater. *Obſer.* Honores ambitiosè, & modis illicitis vtpotè ſuffragiorum prehenſatione, aut pecuniâ aut pollicitationibus non ſunt petendi. 2. *Obſervatio.* Quicquid excogitetur, aut attentetur adverſus Chriſtum, non impediet, quo minus Dominus ſuum decretum exequatur in Chriſto exaltando, ſed lapis ille ab ædificantibus reiectus erit collocatus in capite Anguli, neque reproborum conatus priuabunt electos prædeſtinatâ gloriâ. Secundo quibus eſſet notum toti ſcilicet domui Iſraelis, id eſt, populo electo Iudæorum, adeoque toti Eccleſiæ vult hoc eſſe notum, *Galat.* 6. 1. *Tim.* 3. *Obſer.* Euangelium omnibus eſt prædicandum. Miſera, & miſeranda

miſeranda Scotia, vbi non prædicatur Chriſtus, qui eſt totale ſubiectum Euangelij, iam Dominus, Sacerdos, & Rex in ſumma cœleſti gloria Eccleſiæ ſuæ præſto per gratiam, omnibuſque per maieſtatis gloriam, & potentiam. *Obſervatio.* Electorum nemo de ſalute ſua per Chriſtum crucifixum parta, Dominum noſtrum dubitaret contra ac ſentiunt aduerſarij, qui arrogantiam vocāt hanc de ſalute noſtra perſuaſionem & certitudinem. Abſit etiam putemus cum alienis à Chriſto gentibus crucē Chriſti eſſe offendiculum, aut cum Iudæis eſſe ſtultitiam, 1.*Cor.*1. Sed hunc crucifixum gloriæ Dominum eſſe noſtram ſapientiam, iuſtificationem, & redemptionem per ſanguinem crucis ſuæ.

*Verſ.*37. *Effectus Concionis Petri.* Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ. His autem auditis compuncti ſunt corde. *Obſerva.* Verbum audiri debet cum reuerentia, & attentione, *Luc.*11. Beati, qui audiunt verbū Dei, & cuſtodiunt illud, & *Luc.*10. expendenda nobis eſt Mariæ praxis, quæ Chriſti ad pedes procumbens ipſius ſermonem audiuit, cum Martha ſoror rebus alijs eſſet occupata de Maria celebratur, quod præſtantē partē delegerit. 2.*Obſer.* verbum Dei menti lucem præbet vitæq; noſtræ, iuxta illud *Davidis* verbū tuum lucerna pedibus meis, præluceat itaq; nobis in hac valle perigrinantibus fax diuini verbi, vt recta in cœleſtem portū vehamur. 3.*Obſer.* Senſus peccati, iræq; diuinæ apprehenſio accenſæ in peccatorem gignit compunctionē in corde, eiq; terrorē incutit. Quare verbum Dei ancipiti gladio bene cōparatur, *Heb.*4. 12. quo penetrantius illic dicitur atq; hæc compunctio, cordiſq; contritio eſt ad pœnitentiam primus gradus. 4. *Obſer.* Securi in peccatis deliteſcimus, imò in æternum, niſi diuinitus excitemur. Exemplum habemus in Davide in adulterio, & homicidio deliteſcente per menſes fere. 9. Donec per verbum Dei à *Nathane Propheta* pronuntiatū fuerat excitatus, 2.*Sam.*12. 5.*Obſer.* Peccatum ſine perſonarum exceptione reprehendi debet, vt hic videre eſt ſi ad veram reſipiſcentiam via eſt ſternenda, at multi hac ætate non poſſunt ferre cum *Achabo Elia* apertam, & particularem redargutionem, ſed potius cum obſtinato illo Iſraelitico populo volunt conciones eſſe aſſentatrices, qui dicunt, ne prophetetis nobis recta, ſed adulatoria. *Iſai* 30. verùm minus conſiderant reprehenſionem legitimam parere compunctionem cordis,

quæ ipſos poſſit deducere ad quærendum remedium. *Obſer.* Diſcrimen inter electos, & reprobos. Electi ex ſenſu peccati, iræque Dei apprehenſione Spiritus Sancti ductu, volentes confugiunt ad Deum, vt in *Davide, Iobo*, alijſque videre eſt. Reprobi verò vt *Cain* compuncti deſperant, dicentes maior eſt iniquitas noſtra, quam vt ſuſtinere poſſimus, aut hypocritæ ſeſe proſternunt vt *Achab*, aut deſperabundi ſibi mortem conſciſcunt, vt *Achitophel, Iudas, Nero, Diocletianus*, Chriſtianorum perſecutores atrociſſimi vel intus contremiſcunt, vt *Caligula*, aut toto corpore concutiuntur nullum petentes remedium, vt *Baltaſſar* qui viſo digito in pariete ſcribente ita fuit conſternatus, vt concuſſis genibus vacillaret. Cœterum nemo electorum ſine fructu compungitur, qui conſolationem petere conſuerunt & conſilium ab ijs, quos Dominus dedit Eccleſiæ ſuæ Doctores, & Paſtores, *David* conſuluit *Nathanem, Ezechias, Iſaiam Prophetam*, populus iſte Apoſtolos. Bene agetur cum illo populo, qui hunc curſum tenet, 2. *Cron.* 20. 20. firmè credite *Iehova* Deo veſtro, & confirmabimini, firmè credite Prophetis eius, & proſperabimini.

38. Conſilium Petri μετανοήσατε. Reſipiſcite. Reſipiſcentia, & Remiſſio peccatorum in Chriſto, ſunt duo capita Evangelij, ac proinde ſalutis noſtræ: obtinentur autem ex promiſſionibus per fidem apprehenſis, & per Baptiſmum, cui coniungitur Spiritus Sancti virtus, in nobis obſignantur. 1. *Obſerv.* Vera μετανόια eſt mentis ad Deum couuerſio, *Rom.* 12. renouamini ſpiritu mentis: habet etiam coniunctam vitæ emendationem: verum hic attingit fontem, vnde ſyncera pœnitentia promanat. Papiſtæ etiam à contritione ordiuntur, quam non ſatis ſyncerè intelligunt, cùm ſatisfactionem iungant, multoſque ritus externos qui verbo Dei non probantur, quique à veræ pœnitentiæ natura abhorrent. Prophetæ ab hac inchoant ſuas conciones, ita etiam *Ioannes Baptiſta*, Chriſtuſque Dei filius, *Math.* 3. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Complectitur ergo duo peccati ſcilicet ſenſum, atque emendationem. Quare noluit hos *Iudæos* perire, ſed conuerti, vt *Ezech.* 33. *Ioel* 2. neq; ex his locis putandũ eſt conuerſionem eſſe penes nos, cùm diſertè dicat, *Ier.* 30. Conuerte nos Domine, & conuertemur ad te. Cùm Apoſtolus exigit à nobis pœnitentiam, nihil vult aliud, niſi, vt Deo noſtro acceptum donum retribuamus.

Βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν. Accipite Baptiſmum ſignum remiſſiònis peccatorum, ſigillum etiam electis in ſanguine Chriſti. Non hic ſtatuit exactam formã huius ſacramenti proponere, aut eam à Chriſto inſtitutã immutare: tametſi verè dici poſſit Chriſtum, & Patrem, & Spiritum in ſe complecti cùm ſint vnus, æternus naturâ Deus. *Obſerv.* Per baptiſmum aditus eſt in Eccleſiam Chriſti: atque hoc ſacramento remiſſio peccatorum in eius ſanguine, regeneratio noſtra ſpiritualis, & vnio cum Chriſto capite ſignificatur. Verùm ne putemus neceſſario, & indiuulsè coniunctam eſſe cum Baptiſmo peccatorum remiſſionem, nec, vt aſſerunt aduerſarij ex opere operato aboleri non ſolum reatum, ſed originalem, & naturalem omnem corruptionem: cùm hoc ſacramento reatus in merito ſanguinis Agni DEI tollatur, & peccatum originis, quoad imputationem: hac remiſſione donatus fœlix eſt, *Pſal.* 32.

Καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν ἁγίου πνεύματος.

Promittitur illis donum ſpiritus, quo Chriſtum cognoſcant, in cognitum credant, eumque confiteantur, cuius δυνάμει è tenebris in lucem transferantur, & fortitudine cœlitus donentur ad reſiſtendum Satanæ, eiuſque inſultibus. *Obſerv.* Dona ſpiritus non ſunt naturalia, neque viribus noſtris acquiruntur. Quare, ne gloriemur, cùm nihil habeamus, quod non acceperimus, Rectè ijſdem vtamur ad gloriam Dei, petamuſque Chriſti nomine à patre luminum quæ deſunt, vocationi noſtræ neceſſaria. 2. *Obſer.* Cor compunctum, doloreque propter peccatum affectum recipiendæ Dei gratiæ eſt accommodum, *Proverb. Iſai* 57. Qui in altis, æterniſque habitat Sanctus ille Iſraelis, habitat etiam cum eo qui eſt contrito corde.

39. Ratio, qua indicat eos accepturos donum Spiritus etenim vobis promiſſio eſt facta, liberiſque veſtris. *Obſerva.* Gratiæ Spiritus concedendæ fundamẽtum, & fons eſt gratuita Dei promiſſio, quæ facta fuit *Abrahamo*, *Gen.* 17. eiuſque ſemini multiplicando, & benedicendo, Benedictionemq; omnibus nationibus illaturo in Chriſto, qui ex *Abrahamo* ſecundum carnem proceſſit *Iudæis* ac gentibus promiſſo, ſed *Iudæis* primum, qui ſunt quaſi primogeniti in familia Dei non quidem ex ſuo merito, ſed Dei eligentis, vocantiſque gratuita voluntate

2. *Obſervatio.* Tres gradus hic recenſentur. 1. Vobis patribus. 2. Filijs. 3. Gentibus. Hoc ſuperius à prophetis prædictum, & à *Simeone* morituro Chriſtum brachijs ſuis complectente pronuntiatum nunc dimittis ſeruum tuum in pace: Nam oculi mei viderunt ſalutare tuum: lucem gentibus reuelandam, gloriamque populi tui Iſraelitici. 3. *Obſer.* Fidelium liberi cùm cenſeantur in fœdere gratiæ, ſunt baptizandi cum Baptiſmus ordinatione diuina circumciſioni ſucceſſerit fœderis ſigillo contra Anabaptiſtas, qui etiamſi emoriantur ſine Baptiſmo, abſit, putemus cum Papiſtis eos in infernum detrudi vbi priuantur gloria Dei, & gratia vt loquitantur, pœnamq; exiguam ſentiant cum nullum admiſerint actuale peccatum, ſed tantum in *Adamo*. Hoc quod dicunt abhorret à vero, cum ſint in fœdere, ſalus parta per Chriſtum ad eos ſpectat, itaque ex quo defunguntur, eorum animæ feruntur in cœlum, vbi Dei conſpectu iucundiſſimo fruuntur. Neque talis neceſſitas Baptiſmo aſcribenda, vt ſi qui moriantur non baptizati, putentur pati in inferno, cum tantum baptiſmi contemptio, vt inquit ille, non autem priuatio ſit exitialis. 4. *Obſerva.* Gentes alienæ à fœdere, vitaq; Dei per Chriſti ſanguinẽ Deo recõciliati cum ſanctis, & ex familia Dei cum diruta iam ſit maceria, cenſendi ſunt, *Epheſ.* 2. 5. *Obſerva.* Hæc gratia nobis communicata pendet ex efficaci Dei vocatione: idcircò antequam vocemur per verbum & ſpiritum, ſumus peregrini à gratia Dei: nam nemo poteſt ad Christvm accedere, niſi Pater eum traxerit, *Ioan.* 6. Proinde Deo vocanti obtemperemus, neque oblatam gratiam repudiemus.

40. Iam habetur exhortatio Petri qua ſibi caueant vt à praua hac generatione ſeruentur: vbi intelligit præcipuè Scribas, *Phariſæos*, & *Sacerdotes*. In hoc eſt vehemẽtior vel eo nomine, quod ſeſe venditarint pro *Abrahæ* filijs. 2. Quod magnæ fuerint authoritatis permultos annos continuatæ idcirco non fuit res parui momenti hiſce *Iudæis* perſuadere, vt ſeſe ſeparent ab hac generatione, monet eos periculi, ſignificatque, ſi manſerint, eorum ſalutem in diſcrimen vocari. *Obſer.* In rebus grauibus, periculoſiſque, atteſtationibus, & exhortationibus vehementibus vtendum: vt conſtat hac praxè Petri. Vbi duplex ipſis, ſi ſeſe non ſegregarint, periculum imminet, vnum quidem iudicij temporalis iuxta Chriſti,

vaticinium

vaticinium de *Ieroſolymis* euertendis, *Luc.* 13. quod accidit 40. poſt Chriſtum paſſum anno, per Titum Veſpaſiani filium vt quidam putant. Alterum iudicij ſpiritualis in illuſtri illo Chriſti aduentu vbi pœnitentiæ nihil loci relinquitur. 2. *Obſervatio.* In ſocietate impiorum nobis verſantibus periculum impendet, ſeiungamur itaque ab impijs, & exeamus Babylone, ne eius ſupplicijs participemus, & Chriſto ſalutis noſtræ ἀρχηγῷ, eiuſque Eccleſiæ aggregemur, ſimus memores illius dicti Salomonis. Qui tangit picem eum coinquinatum iri, bonoſque mores colloquia praua corrumpere, 1. *Corinth.* 15. ex *Menandro*. Sunt nihilominus tamen hac ætate plerique qui cùm excommunicatis ſocietatem coire non dubitant reprehenſionem libenter non ferentes, qui ſi tali notentur nomine, quo hic ab Apoſtoli Scribæ, & Phariſæi, ſtatim exæſtuant, acriq́ue inflammantur aduerſus Paſtorem odio, ſed nos Prophetarum exemplo nigrum appellemus nigrum, Pauliq́ue, nomina apta impijs tribuamus, & exemplo Chriſti *Herodem* vulpem appellare fas eſt.

Verſ. 41. Effecta conſilij Apoſt. hic continentur, vbi occurrit inſigne exẽplum virtutis Spiritus Sancti. 1. eſt quod ſermonem eius libenter exceperint. *Obſer.* Verbum Dei cum attentione, & reuerentia audiendum, atque recipiendum. 2. eſt. ſunt baptizati. *Obſerva.* Baptizandi ſunt qui in Eccleſiam recipiuntur infantes nimirum in fœdere comprehenſi, & adulti, qui fidei rationẽ reddere poſſunt, hoc ſacramento patet aditus in ſocietatem Chriſti. 3. addita ſunt Eccleſiæ capita quaſi ter mille. *Obſer.* Quod fuit à Chriſto prædictum de Petro *Luc.* 5. eſt impletum, nimirum poſthac homines viuos capies; & certe verificatum eſt illud *Iſaiæ* 55. Verbum Domini non eſt emiſſum fruſtra, ſed idipſum exequitur ad quod miſſum eſt. Vna concione Petri tot animas ad Chriſtum converſas, indicat Spiritus Sancti operationem efficacem.

Verſ. 42. Exercitia Eccleſiæ primitiuæ. 1. eſt. Perſeuerantia in doctrina Apoſt. Cuius ſumma eſt Ieſus crucifixus eſt Dominus, & Chriſtus 2. Cõmunicatio facultatum, & omnium officiorum charitatis. 3. Fractio panis, miniſtratio Sacramenti Cœnæ Domini. 4. Preces. in Eccleſia vera hæc reperire eſt, quæ in papiſtica nequaquam; nam Apoſtolicam doctrinam peruertit,

nec

nec ea ſola eſt contenta, cùm traditiones intrudat, veraq; vt vocāt non ſcripta obtrudat, in communicatione facultatum papiſtæ ſe mereri putant, atque ita Chriſti merito derogant. Baptiſmum, cœnamque Domini adulterant, & duobus hiſce à Chriſto inſtitutis quinque perperam adiungunt, quæ ſupra refutauimus: Dicunt etiam Baptiſmum ex opere operato efficacem eſſe non tantum ad tollendum reatum, ſed natiuam & hereditariam corruptionem, quæ pœnitus expungi non poſſit, quoad hic vixerimus. In cœna Domini panem volunt realiter mutatum, & tranſſubſtantiatum in corpus Chriſti, vinumque in ſanguinem, quod & ſcripturæ, & rationi, ſenſibuſque reluctatur, cùm *Act.*3. habeatur oportere cœlum capere Chriſtum, donec omnia reſtituantur, cumque ratione Phyſicâ corpus ſit περίγραπτον. Preces non ſoli Deo Chriſti nomine nuncupant, ſed Mariæ, defunctiſq; ſanctis, quod verbo Dei ſcripto non eſt conſentaneū, vti ſupra eſt oſtenſum. *Obſer.* Doctrinæ Apoſtolicæ adhærendū, quam pro authentica, ſuiſque partibus abſoluta agnoſceremus. 2.*Obſer.* Iuuocandus Dominus pro conferendis in Eccleſiam donis, continuandiſque ad nominis ſui, Chriſtique filij gloriam, regnique ſpiritualis propagationem, & incrementum. 3.*Obſer.* In pauperes eſſemus liberales, cùm, qui ijs dat, fœneretur Deo, *Proverb.*19. quiq; pauperibus largitur, non egebit, *Proverb.*28. vt recordemur huius officij, excitemurque ad hanc beneuolentiam in pauperes exercendam, dictorum Chriſti ſimus memores in vltimo iudicio, *Math.*25.

43. *Verſ.* Hoc indicatur, quid verbum, Spiritus, σήμεια, καὶ τεράτα produxerint in impijs. His verbis, φόβος ἐγένετο πάσῃ ψύχῃ vbi ψύχη pro toto homine accipitur, vt *Rom.*13. per τεράτα intellige quæ naturæ curſum excedunt, vt eijcere dæmonia, excitare mortuum, *Act* 5.16.20. per σήμεια, ea, quæ poſſunt arte medica curari, & tamen verbo, aut alio modo fiebant ab Apoſt. vt quod Apoſt. Paulus *Publij* patrem ſanarit, quodq; Petrus ſudario multos reſtituerit ſanitati. Senſus ergo eſt cùm deteriores ex Iudæis audirent tanta cum magnaminitate, & παῤῥησίᾳ loquentes Apoſtolos, & ſigna, atque miracula ab eis edita viderent, nec non multos per verbum prædicatum arrogatos, Eccleſiæque Chriſti additos animis conſternati, & terrore perculſi ſunt. Producitur

itaque

itaque in malis ſeruilis timor. *Obſer.* Deo viſum eſt verbo prædicato miracula adiungere initio Eccleſiæ plantandæ ad maiorem authoritatem Evangelio conciliandam, nunc miraculis non eſt æquè opus tametſi ea papiſtæ iactent, ne animi, oculíque hominum ijſdem intenti à rerum divinarum conſideratione in Euangelio propoſitarum auocentur. Porrò miraculum, quod Euangelium concomitatur, eſt mortui hominis in peccatis ad vitam in Chriſto exuſcitatio. 2. *Obſer.* Quemadmodum Spiritus in cordibus electorum operatur filialem timorem, reuerentiam, fidem, obedientiam, ita in reproborum terrorem ex peccati conſcientia, *Rom.* 8.15. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ κράζομεν ἀββὰ πατήρ. 3. *Obſerva.* Deus defendit ſuas oues in medio luporum vt *Iacobum* ab *Eſauo*, eiuſque filios à *Sichemitis* perſecuturis ad mortem, coercitis tamen potentia, & timore Domini, *Gen.* 35. ita etiā *Cananitæ*, ſunt conſeruati, & deiecti propter Dei populum, *Ioſ.* 2. & impij, vbi non timendum, plerumq; extimeſcunt, *Pſal.* 14. *&* 54. *Catilina* ille, vt ſcribitur, non mediocriter ſolebat pertimeſcere, ſi quid crepuiſſet: tanto impiorum conſcientiæ percelluntur, & verberantur metu, contra pij de ſtatu non dimouentur, tametſi rumores malè percrebreſcant, *Pſal.* 105. aliquo tamen modo afficiuntur, vt videre eſt in *Iobo*, qui dixit, aufer virgam furoris tui, & pauor tuus non terreat me. 4. *Obſer.* Hic eſt ſignorum vſus, vt per ea terror infligatur impiorũ animis, exemplum eſt in *Pharaone* & *Caligula*, qui ex profeſſo Deum contemnebant. Cùm tamen iudicium aliquod apparebat, ex horreſcebant, & trepidabant: In bonis verò filialis timor cum reuerentia Diuini Numinis & iudiciorum exoriatur. Domeſticum habemus exemplum hoc anno in vtriſque: Terræ motu impij ſunt vehementer perculſi, eclipſiſque Solis. Pij verò timore, & reuerentia iudiciorum Dei ſunt affecti, impulſique in celebrationem Divini nominis. 5. *Obſer.* Impij, & ſi magno loco conſtituti, non poſſunt tamen judicijs Divinis eximi, expende in Rege *Babylonis*, dicente: Ponam thronum meum in Septentrione, eroque ſimilis altiſſimo, tandem cum ignominia, *Iſa.* 14. detruſo. In *Idumeis* etiam ibid: & *Baltazare*, qui cùm affatim potaret in vaſculis domus Domini. Præſto 1000. Nobilium, ſumma in cordis arrogantia, vidit de-

ſcriptum in pariete iudicium ſuum, ipſoque eadem nocte iugulato Regni facta eſt ad *Medos* & *Perſas* tranſlatio. 44. 45. *Verſ.* His habentur conſenſus, & liberalitas Eccleſiæ primitiuæ: erant vnanimes, & omnia habebant communia. *Obſerva.* Fideles, & pij benè inter ſeſe conueniunt, ſed non eſt pax Chriſto cum *Beliale*, nec veritatis vero ac ſyncero profeſſore cum Papiſta.
2. *Obſervatio.* Charitas ex fide proficiſcens, & vnanimitas ex coniunctione noſtra cum Chriſto eſt cauſa liberalitatis, atque beneuolentiæ in pauperes communicandæ vbi nota iſtam bonorum κοινωνίαν fuiſſe tantum voluntariam contributionem in vſum pauperum, ne ſcilicet penuria moti, ab Euangelio ad Iudaiſmum relaberentur. Platonica bonorum communio nullum hic habet fundamentum, neque Anabaptiſtarum error hic ſtabilitur, qui ſub Euangelio omnia inter Chriſtianos ita volunt eſſe communia, vt nihil loci relinquatur proprietati bonorum, contra præſcribuntur leges divitibus, 1. *Timoth.* 5. Diuitibus officium deſignatur, 1. *Timoth.* 6. furtum & fraus prohibentur mandato 7. Exempla, *Ioſephus* ex *Arimathea* Diſcipulus CHRISTI, qui ſepulturam Domini cohoneſtauit, fuit diues, *Lazarus* reſuſcitatus, ſorores eius, *Simon* leproſus, plerique etiam alij, qui non iubentur bona abijcere: poſt aſcenſionem Chriſti *Tabitha*, *Lydia*, *Maria Mater Marci*, *Simon Coriarius*, *Philippus*, *& Cornelius*, *& Philemon* Euangelium profeſſi, bona ſua in commune non contulerunt. Ipſeque Chriſtus non celebrauit paſcha, niſi ipſo Patre familias conſentiente. Hoc loco occurrunt duo argumenta. 1. hic eſt venditio, & emptio, ergo omnia non ſunt communia. 2. diſtribuuntur bona vendita prout cuiuſque neceſſitas poſtulabat, ergo non licebat vnicuique vti, frui bonis pro arbitratu. *Pythagorici*, tametſi prouerbio dixerunt, πάντα τῶν φίλων κοινὰ, ſecundum vſum tamen priuatas, & proprias poſſeſſiones non ſuſtulerunt: Et Monachi illi, qui nihil volunt eſſe proprium, ſua tamen retinent.

Verſ. 46. Religionem exercent in templo προσκαρτεροῦντες, non vt ſacrificijs intereſſent Iudæorum quæ ſciuerunt Chriſti ſanguine fuiſſe abolita, ſed quia locus iſte aptiſſimus fuit ad audiendum verbum, & ad mutua colloquia in rebus divinis, & pertinentibus ad regnum Chriſti.

Obſervatio. Templum locus maximè idoneus ad ſacros conuentus in quo res politicæ tractari non debent. Domus inquit *Iehova*, domus orationis vocabitur. 2. *Obſerva.* Nulla negligenda eſt circumſtantia ad lucriſaciendum populum Chriſto. 3. *Obſer.* Verè conuerſi ad CHRISTVM non quærunt angulos, ſed palàm, & apertè profitentur.

Priuatum exercitium.

Fregerunt panem κατ' οἶκον. Moris erat conueſci, & conuivari in Eccleſia primitiua charitatis fouendæ ergo, atque in huiuſmodi conuiuijs celebrare cœnam Domini quæ vocabantur ἀγάπαι. Tria hic deſignantur. 1. ἐν ἀγαλλιάσει. 2. ἀφελότητι τῆς καρδίας. 3. αἰνοῦντες, ad 1. *Rom.* 12. 2. *Corinth.* 9. 2. Sine diſſimulatione, aut ſpe ſui emolumenti, quod fieri debet. 3. Laudes Deo, & gratiarum actiones. Chriſtus ipſe nunquam fregit panem, niſi gratijs actis, 14. *Math. Luc.* 24. *Ioan.* 6. & in vltimæ cœnæ celebratione. *Obſerva.* Cum cibum capeſſimus à precibus eſt inchoandum, quo ſumpto, gratiæ agendæ, 2. *Timoth.* 4. Sanctificatur creatura verbo, & precibus, qui hoc negligit, irruptionem facit in Dei creaturas, quibus vti non poteſt, niſi præmiſſis precibus conſcientiâ illæsâ.

Verſ. 47. Fructus hinc redundans eſt duplex. 1. attingit populum ad Chriſtum conuerſum. Habebant enim gratiam apud totum populum, puta ſanioris mentis. *Obſervatio.* Honorantes Dominum honorabuntur, & contra 1. *Sam.* 2. exemplum in *Davide*, & *Saule*. Omnis homines ordinis notent, præſertim Magiſtratus. 2. Dominus addebat Eccleſiæ, qui ſalui fierent. Amplificatio itaque Eccleſiæ eſt. 2. Fructus. *Obſervatio.* Nemo venit ad Chriſtum, niſi Pater eum traxerit, *Ioan.* 6. 1. *Corinth.* 3. Ego plantaui, *Apollos* rigauit, DEVS dat incrementum, & *Pſalm.* 127. 2. *Obſervatio.* Eccleſia hic non eſt perfecta, ſed perficienda, *Epheſ.* 4. quique ſaluandi ſunt, in Eccleſiam ſunt aſciſcendi, quorum numerus eſt definitus, *Math. cap.* 22. multi ſunt vocati, pauci electi. Et *Math. cap.* 7. Lata via, quæ ducit ad interitum. 3. *Obſervatio.* Salus electorum non ex hominum factis, meritis, operibuſue dependet, ſed ex DEI eligentis, & vocantis voluntate. Diſcamus ex dictis, quæ nobis conceſſit Dominus eiſdem vti ad nominis ſui gloriam, Chriſti honorem, Eccleſiæq; commodum,

ſtudeamus vnanimitati, & concordiæ alendæ, cùm ſimus vnum corpus, vnum habeamus ſpiritū, vnam ſpem, vnum Dominum, vnam fidem, vnum Baptiſma, vnumq́ue Patrem, & Dominum omnium: quæ quidem dona divinitus ſunt data, vt in vnitatem fidei per Ieſum Chriſtum adoleſcamus.

CAP. III.

HOC Cap. 1. habemus miraculum ad *Verſ.* 11. deinde concionem Petri, qua aperit myſterium ſalutis in Chriſto, taxatq́ue Iudæorum ingratitudinem, eoſq́ue ad pœnitentiam reuocat. Propoſitū miraculi eſt oſtendere in Chriſto Dei filio, ſalutem eſſe, & peccatorū remiſſionem. Hoc miraculum eſt in eorum numero quæ omnem naturæ curſum ſuperat. Cuius partes ſunt. 1. Occaſio 1. *Verſ.* 2. ipſum miraculum. 3. effecta hinc promanantia. In occaſione habemus perſonas, locum, & tempus. Perſonæ ſunt Petrus & Ioannes, ſæpe ſocij & συνέργοι, *Ioan.* 20. veniunt ſimul ad ſepulchrum Chriſti; ſimul piſcantur, *Ioan.* 21. mittuntur pariter ad *Samariam*, *Act.* 8. hic ſimul aſcendunt; ſunt tanquam vnus animus in diuerſis corporibus. *Obſervatio.* Fratrum, & ſeruorum Chriſti concurrentium, & collaborantium opera maximè promouetur Euangelium. Contra, diſtractione, & diſſentione valdè impeditur. Primum videas in hac hiſtoria Act. Secundum in Eccleſia *Corinthiaca*, quãtum illi eccleſiæ obfuerit diſſenſio, & quem locum dederit erroribus. Verùm illud, Chriſti Regnum in ſe diuiſum, deſolabitur. Studeamus itaque concordiæ & vnanimitati, quæ conſurgit ex vnione noſtra cum Chriſto capite, & per eum cum Deo Patre. Conſenſus in religione, & ſancta harmonia, eſt omnis concordiæ, & pacis ſanctæ fons. 2. *Obſerv.* Nulla occaſio propagandi, & promouendi Euangelij negligenda. Tametſi Iudæi crudeles in Chriſtum, ſuperſtitioſi etiã, ceremonijſq́; legalibus addicti, nihilominus tamen ita ſeſe comparant, atque gerunt, vt poſſint multos Chriſto lucrifacere. Nihil remorari potuit Chriſtum, quo minus perageret opus redemptionis no-

ſtræ,

ſtræ; nihil nos præpedire debet in munere noſtro obeundo, & in acquirēdis Chriſto hominibus. Paulus 1. *Philip.* gaudet ex aduerſarijs, eorumque oppoſitione, quod hoc modo promotū iri Euāgelium Chriſti perſpexerit. 3. *Obſerv.* ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν. Si velimus in cœleſte Sanctuarium ingredi, aſcendendum nobis eſt, & hinc migrandum primum animis, vt poſtea corporibus locemur in cœleſti patria. 2. *Locus.* Templum à *Zorobabele* reexſtructum *Ieroſolymitanum. Obſerv.* Locus hic ſacer verbo, & precibus conſecratus, *Iſa.* 57. Domus mea, domus orationis vocabitur, ſi alia in hac domo tractētur, prophanatio eſt. 3. *Tempus.* Hora nona, quæ reſpondet noſtræ tertiæ horæ pomeridianæ, qua ſacrificium veſpertinum celebrari eſt ſolitum, cui preces erant coniunctæ. De duplici hoc ſacrificio lex exſtat, *Exod.* 23. & *Num.* 28. Habebant Iudæi ſtata precibus tempora, vt videre eſt *Dan.* 6. & *Act.* 10. Petrus ſeceſſit ad meridiem precatum. Non ergo putandum aſcendiſce vt ſacrificarent, aut ſacrificandi ritum iam abolitum per Chriſtum Agnum Dei ſua preſentiâ approbarent, ſed accommodaſſe ſe huic tempori, quo frequens adeſſe populus ſolebat, qui erat aſciſcendus in Eccleſiam Chriſti. *Obſerv.* Eccleſia habet ſua tēpora exercitijs diuinis conſtituta per Eccleſiaſticum Senatum, aſſenſum populi, & authoritatem Magiſtratus: Nam ſecundum εὐταξίαν omnia in eccleſia ſunt peragenda. Vbi Magiſtratus approbat, ea quæ ab eccleſia ſtatuta ſunt. 2. *Obſer.* A precibus inchoandum, & gratiarum actione terminanda eſt omnis actio, *Coloſ.* 3. Quicquid egeritis ſermone, aut facto in nomine Domini Ieſu facite, gratias agentes Deo, & Patri per eum. Contra faciunt, & perperam illi negotiaturi, apud *Iaco.* 4. dicentes ſine reſtrictione, proficiſcemur in ciuitatem, atq; negotiabimur. cùm dicerent, *Si Deus voluerit, & vixerimus.* Has publicas preces frequentaremus, cùm Chriſtus ſe ſpondeat affuturum, vbi duo vel tres fuerint coacti eius nomine, *Mat.* 18. Quanto maiore cū gratiâ vbi hominum cœtus conuenerit ad precandum, & celebrandum Deum, *Mat.* 18. 19. Rurſum dico vobis, Si duo ex vobis conſenſerint in terra, quodcunque petierint, fiet ijs à Patre meo, qui eſt in cœlis.

2. Deſcribitur is, qui curatur virtute Chriſti, operante per miniſterium Petri: Propoſitum habet Chriſtus confirmare conuer-

ſos in fide,& alienos ad ſe vocare: hic eſt claudus natura, ideoque magis elucet Chriſti potentiâ in eo ſanando. Hæc infirmitas nõ eſt ipſi inflicta tam propter peccatum, quam ad declarãdam Dei gloriam, *Ioan*.9. Vtcunq; claudus hanc promeruerit. Plerique exiſtimant immitti à Deo afflictiones peccatum intuente, vt amici Iobi, cùm Deus propoſuerit Iobi fidem & patientiam exercere: obſeruemus ergo etſi huiuſmodi infirmitates ex peccato originẽ habuerint, non tamen à Domino ſemper propter peccatum infligi; Atque hinc conſolationem petamus, quod tametſi hæc impotentiâ eum 40. annos occupauerit, tandem tamen reſtitutum fuiſſe, in afflictionibus diuturnis, longiſque morbis ne deſperemus, deſtinatos enim liberationi, liberabit Dominus ſtatuto tempore. Exemplũ aliud in illo ægro 5. *Io*. annos 38. & in muliere pro fluuio ſanguinis laborante annos 12. 2. *Obſer*. Compati debemus carnis noſtræ, & languentium miſerijs, priuſquam omni deſtituantur ope, & ſolatio portandi ſunt illuc, vbi conſolatione aliqua poſſent frui. 3. *Obſerv*. confuſionẽ regnare in populo, cùm ſanxerit ſua lege Deus, *Deut*. 15, ne mendicus eſſet in Iſraele: hinc tamen videas ad oſtium templi iacentem atque petentem. Corruptio præcedit deſtructionem, & deſtructio ſequitur corruptionem: quod contigit anno 40. vt quidam putant, alij demũ 3. vel 4. de 40. poſt Chriſtum paſſum à *Tito Veſpaſiani* filio vrbis *Ieroſolymitanæ* expugnatore, vaſtatore, huiuſque rebellis populi ſubiugatore. Hic fere eſt ſtatus regni noſtri; & Eccleſiæ, ſine ordine vagantur mendici in curiâ noſtra, & ſacrilegio potentum, qui illud patrimonium iniuſtè detinent, quo pauperes, miniſterium, ſcholæq; alerentur, niſi reſipiſcant, à Domino iudicium certè exſpectandũ: additur, petit eleemoſynam, non ſanitatem, quia illi fuit deſperata; obtinet amplius, quam petit, & quod minimè expectauit. *Obſerv*. Tanta erga nos eſt Dei gratia, vt plura etiã largiatur, quam petimus. Sic *Abrahamo* ſolicito de *Iſmaele* ex *Sara* natura effæta *Iſaacum* filium dedit, non ordinario naturæ curſu, ſed vi promiſſionis; ita etiam populo ſuo Iſraelitico liberationẽ ex Ægypto cum omnibus bonis, & Ægyptiorum ſpolijs. *Davidi* multa temporalia conceſſit, promiſſumque de Meſſia ex eius lumbis proceſſuro. Sic *Salomoni* ſapientiam poſtulanti, magnas opes. *Eliam* in deſertum profligatum ab *Achabo*, & *Ieſabele*, non expe-

expectantem per Angelum, aluit. Concludo itaque hic illud ad *Epheſ.* 3. eſſe verum: Deum (ſcilicet) cum infinita redundantia poſſe omnia facere ſupra ea, quæ petimus, aut mente concipimus, pro vi illa agente in nobis.

Verſ. 4. Quid faciunt Petrus & Ioannes, intuentur claudum, oculiſque mentis Deum vt ſpiritu ſuo adſit per Chriſtum, vultq; Petrus claudũ aſpicere. i. non tam eos miniſtros contẽplari, quã potentiam Chriſti ſeſe exerturã. *Obſer.* Fruimur cum fructu Dei beneficijs, quando Deum authorem, Chriſtum impetratorem, Spiritum applicatorem agnoſcimus, vt omnis gloria Deo in ſolidum attribuatur, ſi ſecus, euenire poteſt, vt immortalis Dei honor mortalibus concedatur, vt Sanctis defunctis, à Papiſtis. *Barnabæ & Paulo* à *Lyſtrenſibus* poſt ſanatum claudum, *Act.* 14. vbi dicuntur Dij deſcendentes ex cœlo. *Barnabas* vocatur *Iuppiter*, & *Paulus Mercurius*, quia erat ἡγούμενος τοῦ λόγου. Sed quid facit claudus, attendit, putans ſe aliquid accepturum. *Obſer.* Natura pauperum eſt hæc, inhiant ſtipi, atque intentiores ſunt, vt accipiant, quam quiduis aliud habeant.

Verſ. 6. Petrus præſtat duo. 1. profitetur paupertatem atque illi omnem ſpem eleemoſinæ accipiẽdæ præcidit. 2. indicat promptitudinem ad eum curãdum. Verùm Petrus hac paupertatis profeſſione non eſt putandus Miſer, cùm Chriſto ſit inſitus, doniſque, divitijſq; ſpiritualibus imbutus, quæ boni veri nomine gaudent, mundanæ verò, & temporaneæ, cùm dentur impijs, in ſolidis bonis numerari nequeunt. Sed quomodo ſucceſſit Petro Papa Pontifex Romanus qui bonis huius mundi luxuriat. Scribitur in Põtificalibus, Patrum tempore Coronationis Papæ in cellâ vnâ vecti, dicentiſque Aurum & Argentum non habeo: In altera verò locati, Diſperſit, & dedit pauperibus; Iuſtitia eius in æternum permanet. Si nihil aliud argueret Dominũ Satanæ in papatu apertus verbi Dei ludubrioſus abuſus ſatis oſtendit; ſed illud *Thomæ Aquinatis* notandũ, ſtantis ab eorum partibus, qui *Gregorium* decimum appoſitè taxaſſe fertur in Cõcilio *Lugdunenſi*, Cùm *Neapoli* magnus reditus ad eum perueniſſet, Non poſſum inquit *Gregorius* dicere ſicut Petrus, Aurũ & Argentũ non habeo, cui *Thomas* adiecit; neque potes dicere, Surge, & ambula, quo ſignificabat donis ſpiritus, virtuteq; Chriſti *Petro Gregorium* longè fuiſſe inferiorem.

Si quæras, Ecquid Miniſtri aurum & argentum haberent? *Reſp.*
1.*Cor.*9. Statutum à Domino, vt qui Euangelium prædicant, inde vivant. Verba Petri ad *Claudum*, *In nomine Ieſu Chriſti Naza-*
Iſai 55. *reni, ſurge & ambula.* *Obſerv.* Per Chriſti virtutem & potentiam,
Heb.4. per Apoſtoli miniſterium ſaluatur *Claudus*. Proinde expēde verbum Domini eſſe viuum & efficax, cui adiuncta divinâ potentiâ, nil poteſt reſiſtere; idcirco gloria operis tribuenda Chriſto, & non inſtrumēto, cui, cùm nimium attribuant Papiſtæ in Sanctorum numerum retulerunt. Effectum 1. Sanatur *Claudus*, vbi opus Domini exiſtit perfectum, quare gratiæ agendæ Domino pro beneficijs inſtar illius leproſi, *Luc.*17. & non nouem ingratorum, qui purgati à Domino, non rediere ad agendum gratias. 2. Impleti ſunt pauore, & ſtupore. *Obſerv.* Mirabilia Dei hominum reproborum animis incutiunt terrorem; Electorum verò, reuerentiam & timorem filialem. 2. *Obſerv.* Hoc miraculum adumbrat ſtatum hominis non regeniti, qui totus quantus, quātus eſt, eſt inſtar huius *Claudi* qualitatibus, facultatum animi primis, & ſecundis corruptus, corpore etiam vitioſus ex ſeſe inidoneus ad ſeruiendum Deo, & ambulandum in via Domini, donec Chriſtus σωτὴρ accedat ad hominem totum verbo, & ſpiritu regenerandum, & reparandum. Itaque ſecundo loco conditio noſtra beata in Chriſto figuratur, qui eſt fons ille domui *Da-*
Zach.13. *vidis* recluſus propter peccatum, & immunditiem. Is eſt qui luce ſua tenebras mentis diſpellit, eamque colluſtrat; qui cor, & affectiones reformat, Corpuſque cōformaturus eſt glorioſo ſuo corpori, *Philip.*3. quique hominem erigit & ambulare facit in via vitæ. 3. officium noſtrum deſignatur in gratitudine poſitum. Atque hæc tria ab Apoſtolo *Rom.*7. comprehenduntur verbis illis, & ſequentibus ad finem, ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος τις με ῥυσέται.

11. *Verſ.* Sequitur 2. parte cap. Petri concio, qua primùm deſignat miraculi Authorem. 2. reprehendit eos propter iniquiſſimam crudelitatem in Chriſtum. 3. Revocat ad reſipiſcentiam. 4. Doctrinam à ſe propoſitam, eſſe propheticam. *Concionis occaſio:* eſt inſolita populi admiratio, cùm iam claudum ſanum, & reſtitutum, videret tenentem Petrum & Ioannem. *Obſerv.* Rapi in admirationem operum Dei inſignium eſt laudabile, cùm hoc

medio

medio ducamur in ipſius cognitionem: In hunc finem Chriſtus ſolitus eſt præmittere doctrinæ ſuæ miracula; nonnũquam coniungere, vt hoc modo populus in cognitionem veritatis traheretur. Interuenere hoc anno terræ motus, & eclypſis ſolaris, ad ducendum nos in iuſtitiæ Divinæ cognitionem, quamque ſit Dominus terribilis ſi potentiam exerat. Quod ſi tanto percellũtur homines terrore cum ſtupenda cernunt Domini opera, quãto afficientur horrore, cùm apparuerit in gloria ad judicandum: cùm dicent impij, cadite montes, noſque ab ira Agni abſcondite. *Obſerv.* In illis dignum reprehenſione, quod hominibus, quod eſt Dei, attribuant. Eſt hoc ingenium carnis ſecundis cauſis, & medijs tribuere, quod eſt DEI proprium. Hinc initium datum idololatriæ, varijſque ſuperſtitionibus apud gentes Nam Solem, Lunam, homines etiam adorauere, per quos beneficio aliquo erant donatæ; Beſtias nonnullæ, *Rom.* 2. Plantas, Arbores, atque eò tandem deuenere, vt ſanctos etiam in Deorum album retulerint nonnulli, qui Chriſtiani & dici, & haberi volunt, diviniſque honoribus affecerunt: Neque hic pedem fixit ſuperſtitio, ſed Statuas, Imagineſque erexerunt, quas adorari volunt, & ſic honore debito Chriſtum ſpoliant. Diſcamus in omni opere in Deum oculos conijcere, bonique ſucceſſus omnem gloriam ipſi aſcribere, & miracula explorare, per regulam verbi, ſi verâ ſint; ſiquidem Satan conſueuit præſtigijs ſuis ad fallendum comparatis, multorũ oculos perſtringere, vt animaduertere eſt in Magis *Pharaonicis*, qui virgas ſuas viſi ſunt in ſerpentes commutare, *Exod.* 7. Sed Virga *Moyſis* eas conſumpſit.

Verſ. 12. Corriguntur à Petro. *Obſerv.* Ignorantia ex animis extirpanda, antequam veritas inſeri poſſit, vt in terræ agricolatione videas, excolenda terra, & noxia quæque euellenda, antequam ſemen inijciendum. Sic *Ier.* 2. Extirpes, deſtruas, plantes, ædifices. Longè alius modus arridet noſtræ ætatis hominibus, qui non patiuntur ſe reprehendi, corrigi, & reformari.

2. *Obſer.* Quod Domini proprium eſt, ipſi concedatur, quod facit Ioannes Baptiſta indignum ſeſe dicens ſoluere corrigias calciamenti Chriſti. Idem præſtitere Paulus & Barnabas, *Act.* 14. curato Claudo, cum admirabundus populus cum Sacerdote *Iouis* volebat ijs ſacrificare, dicens; humana ſpecie cœlitus deſcen-

diſce Deos. *Paulum Mercurium*, & *Barnabam Iovem*. Ita etiam Angelus *Apoc.* 22. non vult honorari ab *Ioanne*: Sum inquit cõſeruus tuus, glorifica Deum, adoraq́;. Longè ſecus faciunt Papiſtæ, qui honorem Deo, Chriſtoque debitum, Mariæ, ſanctiſque tranſcribunt, & *Nebuchadnezar*, qui ſolium voluit in Septentrione collocari, & aſſimilari altiſſimo: ſic *Herodes, Act.* 12. qui orationem habens veſte ornatus Regiâ, populum in tantam rapuit admirationem, vt qui diceret vocem fuiſſe Dei, non hominis; ſed immediatè ab Angelo Dei percuſſus, vermibus abſumptus eſt, quod gloriam Deo non dederit. 3. *Obſer.* Operum vel ſupra, vel contra, vel præter naturam, Deus eſt author; quare non aſcribēda viribus humanis: impij ædiderunt nonnunquã miracula, vt *Iudas*, & multi extiterunt Pij, qui nullum vnquam protulerunt miraculum. 4. *Obſerva.* Diſcrimen inter Deum & inſtrumenta: Deus per inſtrumenta operatur, quibus aliqua vtpotè Domini ſeruis affigenda comendatio, ſed propter Deum qui hoc eos honore ornauit. Dum vocat Deum *Abrahami*, Tria vult eos expendere. 1. eſt fœdus gratiæ cum *Abrahamo*, Patribuſq́; initum. 2. Quos Patres imitari debeant (nam nimium ſeſe maioribus aſtrinxerunt, eorumq́; conſtitutionibus, à quibus Chriſtus eos avocat pleriſque locis). 3. Se non nouam aliquam invehere religionem, ſed quam Sancti hi Patres amplexi & profeſſi ſunt, qui Chriſtum fidei oculis viderunt, *Ioan* 8. *Abraham* vidit diem meum (inquit Chriſtus) & gauiſus eſt, & in eo ſalutem agnouere. *Obſervatio.* Glorificatio filij eſt miraculorum finis, & Patris, Filijque gloria, coniuncta ſunt *Ioan.* 11.

13. 14. *Verſ.* Impingit Iudæis accuſationem per gradus. 1. Quòd prodiderint Filium Dei. 2. quòd abnegarint Sanctum illum, & Iuſtum. 3. quòd ipſi Barrabam Latronem prætulerint. 4. quòd Dominum vitæ occiderint. *Obſervatio.* Bonæ cauſæ conſcientia magnanimum reddit concionatorem, ſtudeamus ergo habere fidem, & bonam conſcientiam. 2. *Obſerva.* Nemo fit repente peſſimus, ſed quibuſdam gradibus aſcenditur ad impietatis culmen, vide in Saule, & in hoc populo Chriſtum ad mortem perſecuto, iuſtum, & inſontem, ſed noſtrâ cauſâ crucifixum. 3. *Obſerva.* Sanguinis innoxij proditio eſt horrendum ſcelus, quod Dominus inultum non præterit, *Num.* 35. 33. *Pſal.* 55. &

cœ-

cœlitus deuocat vindictam, *Gen.* 3. illudque Chriſti adijciendum, qui gladium acceperit gladio peribit. 4. *Obſerva.* Mundus præfert latronem, & ſceleratum pio, & religioſo. *Gadareni* ſues præponunt Chriſto, ſacrilegi hac ætate ſacrilegiũ Euangelio, impiuſq; plures habebit fautores, quam pius apud mundum in maligno poſitum. 5. *Obſerva.* Inconſtantiſſima, & maximè fluxa eſt populi approbatio, & tanquam ventorum tranſeuntium flatus. Proinde ſtudeat ſeſe quiſque probatum Deo ſiſtere, nam cõmendatur verè, qui probatur Domino. 6. *Obſerva.* Quos impij ignominia afficiunt, Deus glorificat: hoc animadvertere in Chriſto ignominioſè crucifixo divina virtute ad gloriam excitato: Item in *Davide* ab ovibus accerſito, & in Regem *Iſraelis* evecto: contra, quos populus vult eminere, & in Dei locũ quaſi euehere, hos Deus deijcit; exemplum in *Herode*, cuius vocem populus dixit fuiſſe Dei, à vermibus arroſo: & in *Abſalomo* conſpiratore ſeditioſo adverſus patrem populo multo aſſentiente primum de quercu ſuſpenſo, & tandem per *Ioabum* tranſfixo.

Verſ. 16. Habes miraculi authorem. 2. Inſtrumentũ apprehendens nimirùm fidem. *Nomen* vel Chriſtum ipſum poteſt denotare, *Exod.* 23. vel ipſius potentiam. In nomine Chriſti eſt ſalus, ſcilicet Ieſu, quod ab Angelo ipſi fuit inditum, rationem etiam aſſignante, quod eſſet populum ſuum à peccatis ſeruaturus: nudo nomini nihil meriti, & virtutis tribuendum, etſi Papiſtæ hoc loco abutantur, legantque ἐστερεώσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ in accuſatiuo, ac ſi hoc miraculum confirmaret virtutem aliquam nomini ipſi ineſſe, quod non eſt putandum vtcumque *Thyrræus*, affirmet, vel mera, nudaque pronuntiatione nominis Ieſu Dæmonas profligari, interim valde deroget rei per nomen ſignificatæ vtpotè ſatisfactioni CHRISTI, cui humanas ſatisfactiones coniungit, & interceſſioni, cui adijcit perperam Mariæ, & Sanctorum interceſſionem. Sed alias iſta refutauimus. Inſtrumentum apprehendens ſalutem in Chriſto eſt fides ex auditu verbi aſſurgens, quæ non eſt nuda notitia mentis, ſed certa cognitio, & perſuaſio diuinæ miſericordiæ in Chriſto, eiuſdemq; applicatio, cuius author eſt Deus, *Ioan. cap.* 6. eſt hoc opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit. Ab hoc creatore fidei incremẽtum expetamus, cùm non ſit in natura noſtra, medijſque vtamur legitimis ad hoc effe-

Math. 1.

ctum producendũ, verbo ſcilicet & Sacramentis. Per hanc Chriſto inſerimur, vnde perfecta corporis animæque ſanitas promanat, nam Chriſtus lux mũdi dat lucem menti, rectitudinẽ rationi ſapientiam cordi, affectionibus ſanctificationem, voluntati propenſionem obtemperandi legi Divinæ, Conſcientiæ pacem, ex ſenſu fauoris DEI quæ hic inchoata futuro ſeculo perficientur, ſed hoc ordine, Anima hominis electi, cum corpore exceſſerit, in primis & ſecundis facultatibus perfectè ſanctificabitur, Corpus verò perpurgabitur, & conformabitur glorioſo Chriſti corpori in illuſtri illo aduentu ad judicium, *Phil* 3. quo tempore multo firmior electorum ſtatus eſt futurus, quam fuerit Adami ante lapſum, quia Chriſti gratia nos nunquam deſeret, tametſi ipſe natura in ſe ſit mutationi obnoxia: Quare opus reſtaurationis noſtræ erit abſolutũ. *Verſ.* 17. Iam viam ipſis præſternit ad reſipiſcentiam, & ſpem facit ſalutis in Chriſto obtinendæ, ſi verè convertantur. Vbi *Obſerva*, cùm dicit καὶ νῦν ἀδελφοὶ οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν ἐπράξατε, nolle eos excuſare fuco ignorantiæ, aut prætextu, vel extenuare eorum peccatum, ſed apoſtolum loqui comparatè hos cum ijs comparans, qui ſcientes, volẽtes, & ex propoſito Dominum vitæ crucifixerunt. Eſt inſtar illius, quod habet Apoſtolus, 1. *Cor.* 2. Si Dominum gloriæ cognoſſent, non crucifixiſſent, & videtur reſpicere illud Chriſti dictum, *Luc.* 23. Condona illis Pater, neſciunt enim quid faciunt. Quod ignorantia excuſet neminem, præſertim in negotio Iehouæ, hinc perſpicuum evadit, quod homo creatus ſit, vt Deum cognoſcat, & glorificet. Illud peccatum quod admittitur ex cognitione, propoſito, & deſtinata malitia aduerſus Chriſtum, eiuſque gratiam, eſt irremiſſibile, *Heb.* 10. 26. Si vltrò peccauerimus poſt acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia, ſed horrenda quædam expectatio judicij, & ignis feruor, qui devoraturus eſt aduerſarios. *Obſerv.* Duplex eſt ignorantia. 1. coniunctam habet rebellionem, vnde ſequitur obduratio, & eſt incurabilis, quæ contrahitur partim agendo obſtinatè, & contemptim contra voluntatem Dei, partim patiẽdo interminationes, iudiciaque Dei præterire ſine emendatione. Huiuſmodi fuit in *Pharaone*, & populo Iſraelitico, *Ier.* 44. & in multis noſtræ ætatis cernitur, qui ita obfirmant animos vt oblatam in Euangelio ſyncerè

cerè prædicato,gratiam amplecti recuſent: de tali ignorãtia hic non ſentit. Eſt alia quæ prætextum habet gloriæ Dei de qua hoc loco, & talis Pauli perſecutoris Sanctorum, atque blaſphemi ante conuerſionem, 1.*Timoth*.1. Quia feci (inquit) per ignorantiam, ideò veniam ſum conſecutus: Hæc eſt curabilis,& tamen per ſe peccatum, neque veniam meretur, remitti nihil ominus poteſt per gratiam ſi corrigi ſeſe patiatur,ſed ſi degenerarit,in illam incurabilem,eidem iudicio,& pœnæ ſubiacet. *Verſ*.18. Ratio, qua ſpem facit peccantibus per hanc ignorantiam ſumpta eſt à Dei prouidentia. Ita enim providit Deus vt omnia evenirent quæ præſignificauit per Prophetas deChriſto paſſuro.Ignorãtia hæc eos arguit reos, ſed tamen Deum ordinaſſe vt per mortem filij ſui ſalus æterna ad multos perveniret. Vide & expende totum caput *Iſa*.53. & 9. 1.*Obſerv*. Quodcunque prædicit Dominus,implebitur ſiue ſit Miſericordiæ, ſiue Iudicij verbum: vt quædam miſericordiæ præſtitit, ita reliqua definito tẽpore præſtiterit, & vt nonnulla judicij, ſic determinata & decreta omnia confecta reddet, diſcamus certitudinem pro nobis confirmandis, impij iudicium prænunciatum expectent,niſi ipſis detur divinitus ſeria reſipiſcentia. 2. *Obſerv*. Seruorum Dei honor præclarus, vtcunque exiſtimet peruerſus mundus; ſunt enim ad populum os Domini, proinde ſint ſapientes, & fideles: hinc elucet amor ſingularis in genus humanum,qui per homines dignatur nos alloqui, cum glorioſum eum vultum nemo homo ſuſtinere poſſit. 3. *Obſerva*. Ex paſſionibus Chriſti diſcamus patienter ferre crucem,&quam deteſtabile ſit peccatum,quantaq; erga nos ſit divina gratia,qui in ſalutem credentium filio ſuo non pepercit. *Obſer*. Omnia Dei providentiâ includuntur, imò illa quæ putantur fortuita, *Exod*.21.13. *Deut*.19. 1.*Reg.vlt*. De *Achabo*, qui veſtem mutauit ab *Aramitis* tamen occiſo. Hoc contra Epicureos,&Stoicos militat,qui ex nexu cauſarum fatalem neceſſitatem ſtatuunt.. Verum peccatum & peccatorem minimè excuſat Divinæ providentiæ decretum, cùm Deus tantum decernat peccatum & eſſe velit κατά τὶ, οὐχ ἁπλῶς, quatenus ſcilicet eſt pœna peccati. Neceſſitas quæ peccantibus imponitur eſt immutabilitatis,ſed non coactionis, etenim non coguntur à ſupremo numine,ſed partim à Diabolo,partim à malitia & corruptione natiua

extimulantur ad peccandum, Non, vt Deum glorificent, ſed vt peruerſas expleant cupiditates. Domino ſupremo per mala inſtrumenta benè, & iuſtè operante ad gloriam nominis ſui. Vbi & illud addendum, Dominum hominum malorum peruerſas actiones in bonum finem dirigere, vt in crudeli fratrum *Ioſephi*, & nefando facinore videre eſt.

Verſ.9. Μετανοήσατε ad 22. Conſilium Petri ad obtinendã gratiam, atque ſalutem in Chriſto. *Hi verſus* rationes habent duas. μετάνοια duo complectitur. 1. Peccati agnitionem. 2. Contritionem cordis, *Ioel* 2. Scindite corda veſtra, *Iſa.*57. de corde contrito. ἐπιστρέψατε. *Ierem.*31. conuerte me, & conuertar. Duo continet. 1. fidem amplectentem Chriſtum. 2. vitæ emendationem, ex *Ier.* verbis 31. liquet converſionem non eſſe in poteſtate hominis, ſed eſſe opus Divinum, dat deſtinatis ad vitam cor carneum, & gratiam hanc convertendi, neque maior in homine ψυχικῷ poteſtas convertendi ſe ad Deum, quam reſurgendi in Lazaro emortuo; & quatriduum in ſepulchro ſœtente, Cui Chriſtus dixit *Ioan* 11. Surge, cuius vox cõiunctam habebat gratiam, & poteſtatem perficiendi illud ad quod fuit ordinata. Ne itaque reſiſtamus gratiæ Dei operanti, ſed noſtram ſalutem conficiamus cum timore, & tremore Divinitus cooperantes, *Philip.*3. εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας. 1. Ratio ſumpta à remiſſionis peccatorum beneficio. *Obſer.* Si pœnitentiã egerimus, peccatorum remiſſione quæ nos beatos reddit, *Pſal.*32. fruemur in hac vita per meritum ſanguinis Chriſti ex Divinâ gratiâ, *Iſa.*43, Ecce ego ſum, qui propter memetipſum deleo iniquitates tuas, & *Pſal.*51. Laua me inquit *David*, atque ero niue candior. Lege *Ezech.*18. & 1. *Ioan.*1. ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου. 2. Ratio his verbis, quæ intelligenda veniunt hoc modo: Cùm venerint tempora refrigerij, vos quoq; hoc refrigerium ſentietis, cùm venerit Chriſtus ad iudicandum orbem, ipſum redemptorem, non Iudicem experiemini: cæterùm vita æterna refrigeriũ dicitur, quia refrigerat feſſos & laſſos, ſicut dicitur Merces, quia compenſat labores, & miſerias, quas habuerunt aliquando pij in hac vita. Ratio eſt efficax ad reſipiſcẽtiam cum reſipiſcentibus perfecta refrigeratio, & plena reſtitutio promittatur, lachrymis ab electorũ oculis abſterſis, morteq; penitus

aboliti

abolita in hac redemptione de qua Chriſtus loquitur *Luc.* 21. & Apoſt. *Epheſ.* 1. Ante hunc diem non eſt, quod Creaturæ quæ iam ſubijciuntur vanitati, habituræ ſint liberationē plenā, *Rom.* 8. quo Chriſtus cœlo emittetur, ad judicis partes obeundas. Atq; hic adventus differet à primo illo admodū humili, quia erit valde illuſtris, *Mat.* 25. 2. *Theſ.* 1. 6. Priore venit ad patiendū forma ſerui accepta, ſed poſteriore ad iudicandū cum Angelis potentiæ ſuæ iudicis glorioſi, æquiq; perſonam ſuſtinens. *Obſerva.* humana Chriſti natura eſt cœlo localiter cōprehenſa, cōtra vbiquitarios & papiſtas aſſerentes localē præſentiam corporis Chriſti in cœna. 2. *Obſer.* Reſtituentur omnia in ſtatum immutabilē virtute Chriſti, & potentia, per quam in æternum ſubſiſtent, ſicut fuit prædictum à Prophetis. *Iudas* dicit *Henochum* ſeptimū ab *Adamo* prophetaſſe de aduentu Chriſti, & *Pſal.* 110. *Sanctorum Prophetarum.* 3. *Obſer.* Serui Dei & miniſtri verbi ſancti eſſe debent, atq; hæc eorum eſt cōmendatio dictante Spiritu, & nō quod multa prædia, aut amplas poſſeſſiones cōquiſiuerint. 22. *Verſ.* Quia hoc maximè prepedire potuit Iudæos, ne ad Chriſtum ſeriâ affecti pœnitētiâ accederent legis nimirū *Moſaicæ* deſertio, cumq; graue videri poſſet eam religionis formā detrectare, quā à Deo per *Moyſen* acceperant. Ideò *Petrus* hac cōcionis parte oſtendit ſcopum legis eſſe Chriſtum. Eſt enim lex pædagogus ad Chriſtum, *Gal.* 3. eoq; omnes præmiſſæ prophetiæ collimant vt ad Chriſtū accedamus ſalutis noſtræ ἀρχηγον, vitæq; Dominum. Et deniq; quia bonitati Chriſti diffidere poterant, cū tanto ſint eum odio perſecuti, & proſecuti declarat ſalutē per Chriſtum partā ijs quoq;, ſicuti patribus eſſe cōmunē, dummodo eam fide amplectātur. Habemus duo teſtimonia explicanda. 1. *Moſis ex* 18. *Deut.* Alterum aliorum omniū Prophetarum vſq; ad vltimū. Scopus *Moſis* eſt illo Cap. admonere populum ne ſuperſtitioſis, & diuinatorijs artibus gentium aſſueſcant, quæquidē conantur indagare res futuras, per Necromātiā, Auiū garritū, perq; hepatis inſpectionē. Verùm eos revocat ad verbum Dei, quo inſtrui poſſent in omni re gerenda per Prophetam excitandum. Tametſi indefinita hic eſt Prophetæ mētio, & intelligi poſſit de vniverſali promiſſione Prophetæ conſtituti ſemper in eccleſia. *Petrus* tamē applicat ad eximiū prophetā Chriſtū, in quo omnes promiſſiones ſunt *Etiam* & *Amen.* In Chriſto enim ſiunt, & in eo complementum ſortiuntur, 2. *Cor.* 1.

Obſerva. Humilis eſt Dei ſeruus *Moyſes*, qui non vult populum à ſe pendere, ſed potius remittit ad Prophetam illum inſignem, & egregium Ieſum Chriſtum ἀρχιprophetam, qui conſilium patris de ſalute noſtra, & vita æterna perfectè adaperuit, & eos qui hunc Prophetam eximium faſtidiunt exciſione è populo, & perditione afficiendos dicit. Modeſtia *Moyſis* vel hinc etiam liquet, cum eſſet illi renuntiatum *Heldadum*, & *Medadum* prephetare, Reſpondit, vtinam omnes prophetarent. Tria ſunt expendenda in *Moyſis* teſtimonio. 1. Eſt deſcriptio Chriſti. 2. Mandatum ad eum audiendum. 3. Pœna tranſgreſſorum, & contemnentium vocem Chriſti. Deſcribitur CHRISTVS ab humana natura ſuſcitatus enim fuit ex fratribus. 2. ab officio prophetico. Hunc dicitur Dominus excitaturus. *Obſer.* Legitimi prophetæ à Domino excitantur, qui ſecum adferunt vtilitatẽ ſingularem ijs ad quos mittuntur, ſi recipiantur, vt par eſt, ſi verò non, & ceſſet viſio, populus nudatur, *Prov.* 29. 2. *Obſer.* Chriſti humana natura realis, non phantaſtica, noſtræ ſimilis per omnia excepto peccato, quam è cœlo ſecum nõ attulit in terram, quæ tranſijt per vterum virginis tanquam per canalẽ. 3. *Obſer.* Chriſti vox in Eccleſia audiẽda cum ſit magnus ille propheta cui totũ patris conſiliũ eſt communicatum, quod Eccleſiæ ſuæ perfectè patefecit. Idem vocatur *Iſa.* 61. Doctor. Quæ ibi habentur, applicat ſibi Chriſtus in Synagoga *Nazaretana*, *Luc.* 4. Accedit Patris teſtimonium de cœlis, *Math.* 3. & 17. hunc audite (ſcilicet) filium meum dilectũ. Filius verò remittit nos ad ſcripturas. *Ioan.* 5. cùm dicit, Scrutamini ſcripturas, nam teſtantur de me. Quare Chriſtus in verbo ſcripto loquens eſt audiendus. Sed paulò poſt de Patris teſtimonio. Notæ comparationis inter Chriſtum & *Moyſen*, *Moyſes* potius elegit affligi cum populo Dei, quam haberi pro filio filiæ *Pharaonis*. Sic Chriſtus voluit ſeſe conſecrari potius per afflictiones, quam vt nos in miſerando, & miſerabili peccati conditione deliteſceremus. 2. *Moyſes* reiectus à fratribus; ſic Chriſtus coram Pilato, eique *Barabbas* prælatus, Cæſarque pro ſolo Rege agnitus. 3. *Moyſes* populum Ægipto eduxit per mare rubrum, ita Chriſtus liberauit nos à ſpirituali *Pharaone Satana*, peccatiq; vinculis ſoluit. 4. *Moyſes* populum per deſertum duxit, ſic Chriſtus nos per heremum mundi in *Canaan* cœleſt. 5. *Moyſes* diſtribuit

Manna,

Manna, percuſſitque ſilicem, vnde fluxit aqua ad refocillandum populum. Sic Chriſtus panem vitæ nobis exhibet ſuum nimirùm corpus ad nos alendos, ſanguinemque ſuum bibendum, *Ioan.6.* 6. *Moyſes* interpres legis, ſic Chriſtus conſilij Dei in ſalutem credentium. 7. Vt ad *Moyſen* res graues ſunt perlatæ, ita Chriſtus ſalutis myſteria recluſit. 8. Vt *Moyſes* fuit inter Deum & populum interceſſor, ita Chriſtus mediator Dei & hominum. 9. Vt *Moyſes* voluit expungi vitæ libro propter populi ſalutem, ſic Christvs pro electis factus eſt κατάρα.

Mandatum. Eum audite. Teſtimonium patris de filio eſt deſumptum ex tribus diuerſis ſcripturæ locis, vt conſtet quantæ ſit authoritatis ſacra ſcriptura apud Deum. *Filius meus es tu*, ex *Pſal.* 2. in quo oblectata eſt anima mea, *Iſa.*42. *Hunc audite. Deut.*18. *Obſer.* Chriſtus eſt audiendus, atq; hæc auditio complectitur, reverentiam, attentionem, & obedientiam practicam. Beatus ille qui audit Domini verbum, & cuſtodit illud, *Luc.*11. voci Chriſti cunctæ ſiue miſericordiæ, & gratiæ eſt obtemperandum, vt eſt hæc; venite ad me omnes qui onerati eſtis, *Math.*11. ſiue crucis & afflictionum vt eſt illud Chriſti, qui vult ſequi me, tollat crucem ſuam, & me ſequatur, & qui cum Chriſto regnare cupiunt, ei compatiantur, eſt neceſſe, ſiue iuſtitiæ: quod maximè attingit magiſtratus, verbum auditũ in praxim ducendum, *Iac.*1. Comparatur is qui audit verbũ ſine emendatione homini ſeſe in ſpeculo contemplanti qui videns maculam in facie, eam detergere obliuiſcitur, ſed qui verbum præſtat, eſt revera beatus. *Pœna contemptorum, & reſpuentium gratioſam Chriſti vocem*: quæ eſt corporis, animæq; deſtructio, quam pœnam exprimit Apoſt. 2. *Theſ.*1. vocatq; æterni exitij pœnam à præſente Domino, & potente ipſius gloria. Pœna ipſis infligenda eſt triplex. 1. Priuatio cœli, atque Dei conſpectu iucundiſſimo, ſanctorumque eius. 2. In inferno erunt cum *Satana*, damnatiſque illis ſpiritibus. 3. In æternum torquebuntur corpore, & animâ, *Ioan.*3. Qui non credit in filium, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum, & *Heb.*10. qui legem *Moſaicam* ſunt aſpernati, *Deut.*19. morte mulctati ſunt ſub duobus, aut tribus teſtibus, quanto grauiori afficiendi ſupplicio, qui Dei filium conculcant, & ſanguinem teſtamenti noui putant eſſe prophanum, auerſanturque ſpiritum gratiæ. Proinde Paſtoris *verſ.*23.

noſtri vocem audiamus eique obtemperemus per praxim vt ſupplicium graue per diuinam gratiam in Chriſto evitemus.

2. Teſtimonium eſt aliorum omnium Prophetarum à *Samuele* ad vltimum: incipit à *Samuele*, quod eius ſcripta poſt *Moyſen* extent. Eſt præclara Prophetia de Chriſto. *Numeri* 24. vbi vocatur ſtella *Iacobi*, & ſceptrum *Iſraelis* tametſi à *Balaamo* Pſeudopropheta prolata. 2.*Sam.*7. *Nathan* Propheta ſignificat *Davidi Meſsiam* ex *Davidica* ſtirpe oriundum. *Iſa.*9. Vocatur *Gimmanuel* & 9. Puer nobis eſt datus, & quæ ſequuntur notatu digna omnia, & *Iſa.*53. multa præclara de perſona, officioque Chriſti. *Ezech.* Vocatur planta nobilis illa, *Dan.*9. *Meſsias* princeps, quid dicam multis non eſt opus, cùm omnes promiſſiones in Chriſto principe factæ, atque impletæ ſint, imò temporariæ liberationes ſpiritualem noſtram in Chriſto figurabant. Addo, *Zech.*9. de *Meſsia* Rege equitantem aſello, *Malach.*3. Vocatur Angelus fœderis, & tandem Ioannes Baptiſta Regis Chriſti anteambulo, *Ioan. cap.*1. Ecce inquit agnus Dei, qui tollit peccata mundi. *Obſervatio.* Religio Chriſtiana, quam ſecundum verbum profitemur cuius ſumma eſt Ieſus Chriſtus crucifixus redemptor generis humani, & deſtructor regni *Satanici* iuxta Dei Patris vocem enuntiatam in Paradiſo, vt eſt antiquiſſima, ita eſt & certiſſima. 2. *Obſervatio.* Qui volunt vetus Teſtamentum aboleri, præiudicium afferunt bonitati Dei, qui ſalutem noſtram tot modis confirmandam, & confirmatam decreuerit: Proinde, qui aliud attulerit verbum, ſit anathema. Nos verò huic Chriſto ſtrictè, & arctè innitamur, heri, atque hodie eidem verò Deo, veroque homini Prophetæ, Sacerdoti, Regique noſtro, qui omnes partes muneris ſui in ſalutem noſtram, & vitam æternam cum gloria perimpleuit.

Verſ. 25. 26. Aliud impediebat *Iudæos*, quo minus Chriſtum amplecterentur nimirùm ſceleris ſui conſcientia in Chriſtum admiſſi, hinc forè putare quiuerunt omnem gratiam eſſe ipſis præciſam, veniæque ſpem ademptam: Tribus itaque rationibus conatur *Petrus* eos ad Chriſtum adducere, atque in ſpem ſalutis erigere. Prima ratio eſt. Eſtis filij Prophetarum, ergo ſalus per Chriſtum parta ad vos ſpectare poteſt, modo pœnitentiam egeritis, fideque eum ſalutis veſtræ ἀρχηγον fueritis amplexi.

Sed

Sed quo nomine ſunt Prophetarum filij hoc ſcilicet, ex eadem natione oriundi vnde Prophetæ, aut filij Patriarcharum, qui fuere eximij Prophetæ, ſalutemque generi humano in Chriſto prædixerunt, & prædicarunt: vocantur Prophetæ, *Pſalm.* 105. *Petrus* nihil tribuit carnali Iudæorum generationi, quæ nullam habet vim, neque momentum in degenere populo, ſicut Ioannes Baptiſta, *Math.* 2. & Chriſtus ipſe, *Ioan.* 8. vos dicitis quod eſtis filij *Abrahæ*, poteſt Deus ex lapidibus excitare filios *Abrahæ*, Et *Ioan.* 8. Si filij *Abrahæ* eſtis, cur non facitis opera *Abrahæ*? Vult ergo prima hac ratione perſuadere ſalutem in Chriſto obtinendam modo Patrum fidem imitentur, eamq; doctrinam amplectantur, quam Prophetæ multo ante de Chriſto præmiſerunt. *Obſer.* Cùm Prophetarum meminit, ſingulare deſignat beneficium, cuius eos vult eſſe memores, cùm ijs ſit vſui habere interpretes, & expoſitores divinæ voluntatis. Verum nos in hãc incidimus ætatẽ, in qua hominũ Dei, Prophetarumq; ſummus eſt cõtemptus nec non verbi prædicati, quod ſcelus attulit *Ieroſolymis*, adferet & multis perniciem, niſi reſipiſcant, *Luc.* 13. prædicat Chriſtus deſolationem *Ieroſolymorum* quod Prophetas interfecerint. Et *Math.* 10. Chriſtus ſuum ipſius contemptum ſeruorumq; cõiungit, & *Proverb.* 29. vbi viſio ceſſat ibi populus *ij Pharag*, 2. *Ratio.* Eſtis filij fœderis, ergo ſalus per Chriſtum ad vos ſpectat: Phraſis eſt Hebraica vt & hæc filij iræ, qui iræ deſtinantur, filij mortis ad mortẽ ordinati, 2. *Sam.* 12. Primũ duo hic ſunt trutinanda, deinde forma fœderis. 3. Subſtantia eiuſdẽ. Primum in hoc fœdere eſt hoc promiſſum, *Ero Deus tuus, & ſeminis tui*, *Gen.* 17. 2. In ſemine tuo benedicẽtur omnes familiæ terræ. *Obſerva.* Pactum eſt gratuitum, liberumque ex parte Dei contrahentis, pendetque ex Dei electione, & miſericordia nulla meritorum, vel prævisæ bonitatis futuræ habita ratione. 2. *Obſerva.* Contra Anabaptiſtas pueri non ſunt ſecludendi à fœdere, cum non pendeat fœdus à carnali generatione, ſed ex DEI electione. Abſit dicamus duriorem eſſe ſortem noui Teſtamenti, quam ſit veteris. Vetus admittit infantes octauo die circumciſos in album populi Dei, & *Math.* 18. Chriſtus vocat ad ſe pueros, ad quos ſpectare ait Regnum cælorum. Paulus etiam, 1. *Cor.* 7. de diſpari coniugio non dubitat aſſerere puerum eſſe ſanctum, qui genitus ſit ex altero parente ſancto & Chriſtiano: non quod

ſanctitas per naturalem propagationem deriuetur à parentibus in liberos, ſed ratione fœderis, ſcilicet, quod ſemper Deus habiturus ſit in fœdere cõprehenſos, quibus pactum ſit confirmatum, & promiſſio præſtita. *Fœderis forma*, eſt per verbum, & iuſiurandum, quæ ſunt duo immutabilia, vt certitudo, & conſtantia pacti ſanciretur, *Heb.* 6. Teſtamentum morte confirmatum, etſi hominis non poteſt violari, multò minus pactum, & Teſtamẽtum ſupremi Dei, *Ierem.* 33. Si pactum initum cum die & noctè poſſit frangi, vt non obſeruent ſua ſtata tempora, tunc violari poteſt pactum cum ſeruo meo *Davide* initum, *Rom.* 11. dona DEI ſunt ἀμεταμέλητα & ſummè amat ſuos, ergo ſalus noſtra eſt certa, firmaque, neque de ea dubitandum. *Subſtantia fœderis.* In ſemine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Tria hic notanda. 1. Quid fructus, & commodi ex hoc teſtamento. 2. Per quem Mediatorem fructus percipitur. 3. quàm longè pateat hoc beneficium. Fructus benedictionis nomine vocatur, quæquidem complectitur exemptionem à maledictione legis, & omnis generis bona, quibus ſolet Deus ornare ſuos. *Obſerv.* Soluti ſumus legis κατάρα illa pronunciata, *Deut.* 27. 28. & in Chriſto beamur omnis generis ſpiritualibus benedictionibus, *Epheſ.* 1. 2. Mediator eſt Criſtus θεάνθρωπος ſemine Abrahami deſignatus, & à Deo ipſo in Paradiſo ſemine mulieris contrituro ſerpentis caput: hoc ſemen Abrahæ, *Gal.* 3. diſertè vocatur Chriſtus. Iudæi collectiue volunt ſemen accipi, & reliquas gentes benedictione donari ad exemplum Iudæorum: Sed oportet vnũ eſſe aliquem, qui omnis peccati ſit expers, qui Mediatoris officio fungatur, & partes diſſidentes reuocet in gratiam. Hic eſt Dei filius, Deus & homo, & non alius, qui ſeſe obtulit Patri hoſtiam ſuauem, gratamq́; cuius ſanguine hoc fœdus gratiæ obſignatur. *Hæredes fœderis*, Omnes nimirùm familiæ terræ, id eſt, quotquot ex omnium hominum genere ſunt electi ſi credant, & fidem Chriſti profiteantur, *Rom.* 3. eſt Deus non ſolum Iudæorum, ſed & Gentium, *Act.* 10. Omnes populi, qui timent Deum, & operantur iuſtitiam, ſunt Deo accepti: huc accedit Prophetia *Noachi* de *Iapheto* habitaturo in tentorijs *Semi*, *Ezech.* 47. de aquis limine Templi emanantibus adumbrãtibus etiam gratiã Chriſti deriuatũ iri ad gentes, *Mat.* 10. Chriſtus teſtatur multos venturos ab *Oriente* & *Occidente*, cumque

Abraha-

Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, futuros in Regno cœlorũ, & 11. Regnum cœlorum dicitur vim pati. *Luc.* 2. inquit *Simeon*: Dimitte ſeruum tuum in pace: nam oculi mei viderunt ſalutare tuũ. Lucem gentibus revelandam, populiq́; Iſraelitici gloriam. Duodecim portæ *Ieroſolymitanæ* hoc figurant. Prima promiſſio facta fuit primis noſtris parentibus, ſic vult poſteris eandem communicari. Atque hæc eſt ratio, quâ *Abrahamus* dicitur Pater multarum Gentiũ, quia multæ nationes coniunctæ in Chriſto efficiuntur, per fidem hæredes æternæ ſalutis. *Obſerv.* Neminem aſpernemur tanquam à gratiâ Chriſti alienum, cùm ad Regnum Chriſti omnis generis homines vocentur, in eoque ſint: neque pendeamus à prerogatiuis nationum, cùm σωτὴρ noſter IESVS CHRISTVS ſalus, lux, & gloria, vitaque noſtra ad omnes ſpectet nationes, confirmemur in fide, neque nos patiamur auelli à Chriſto, in quo omnes terræ nationes benedicuntur. 3. *Ratio.* A miſſi filij fine. Miſit primum ad vos filium ſuum excitatum. *Ergo*, Salus per Chriſtum ad vos pertinet. Excitatum, id eſt, exhibitum mundo, vel excitatum à mortuis, & in Regnum ſuum evectum. alludit ad id quod prius dixit *Moſes* Dominum excitaturum Prophetam ex fratribus veſtris. Primò venit ad Iudæos, Euangelizauit, & Evangelium miraculis confirmauit, faterurq́ue ipſe *Math.* 15. quod miſſus fuerit ad perditas oues Iſraelis. 1. *Obſerv.* Iudæorum prærogatiua eſt hæc, quod ſint primogeniti in Regno Dei, tãto grauius eos manet iudiciũ, ſi deſciuerint, quanto plura Deus in eos contulit beneficia. Cùm emiſit Apoſt. ad prædicandum Euangelium, *Math.* 10. præcepit vt ſeſe continerent inter terminos nationis, neque in gentium viam abirent, cùmq́ue aſcẽderet, mandauit vt *Ieroſolymis* prædicationem Euangelij inchoarent, & per Iudæam annunciarent, deinde ad gentes proficiſcerentur, quare non eſt quod dubitarent iſti Iudæi de gratia, niſi eam velint reſpuere, fidem tantum requirit & pœnitentiam, & certo promittit ſalutem ijs in Chriſto DEI filio mortuo, reſuſcitato, & iam glorioſe in cœlis ad dextram Patris triumphante, regenteq́ue eccleſiam. 2. *Obſer.* Medium à Deo ordinatum ad certiorandum nos de ſalute, eſt Euangelium; neque alio modo ad nos mittitur Dei filius, niſi per verbum prædicatum. 3. *Obſervatio.* Chriſti officium eſt benedicere, quod præſtat, vt Sacerdos, *Numer.* 6. ſed obſerue-

Verſ. 26.

mus diſcrimen: Sacerdos veteris Teſtamenti erat tantum benedictionis inſtrumentum eam pronuntians verbo, ſed Chriſtus reipſa benedictionem, & gratiam applicat, confertq́; quæquidem poſita eſt præcipuè in iuſtificatione, id eſt peccatorũ remiſſione, & imputatione iuſtitiæ Chriſti, vnde ab omni reatu, peccatique pœna liberamur. 2. in ſanctificatione, qua inhærens corruptio purgatur. 3. in Sapientia, quâ, ex DEI verbo inſtituimur in cognitione Dei Patris in filio miſerentis. 4. in Redẽptione, qua redimimur, atq; in filiorum Dei libertatem aſſerimur, quæ redẽptio à reatu, & pœna eſt hic perfecta, altera, qua perfruemur hæreditate cœleſti reſtat perimplenda, *Rom.* 8. 23. *Ephe.* 1. 14. Cuius ſpiritum habemus vt arrhabonem. Iuſtificatio abſoluta eſt, Sanctificatio inchoata vt & ſapientiâ: etenim ex parte regeneramur, & ex parte ſapimus atque cognoſcimus, 1. *Cor.* 13. 4. *Obſerv.* Conuerſio eſt opus Domini, nec eſt in manu noſtra, *Ier.* 31. Converte nos Domine, & convertemur. & *Lament.* 5. Quare cùm invitamur ad reſipiſcentiam, divinam gratiã poſtulemus, vt feriò nos pœniteat, & cum *Auguſt.* dicamus, Da Domine quod iubes, tunc iube, quod vis, & non fruſtrà iubebis. 5. *Obſerv.* Ne ſub Chriſti gratiâ permittamus nobis peccandi licentiam, vel impunitatem ſi in peccatis perrexerimus, 2. *Tim.* 2. 91. ab iniuſtitia diſcedat omnis qui nominat nomen Chriſti: Memores etiam ſimus veniſſe Chriſtum, vt deſtruat opera Diaboli, inter quæ peccatum tenet primas.

CAP. IIII.

PAſſiones, actioneſq; Apoſtolorum, Eccleſiæq; incrementũ in vnitate, & charitate, hoc Cap. deſcribuntur. Paſſionum membra ſunt hæc. 1. Apprehenſio. 2. Traditio in cuſtodiam. 3. Cõparitio coram Synedrio, vbi quæſtio mouetur à Cõcilio qua authoritate, poteſtate, & nomine claudum curarint, cui Petrus repletus Spiritu ſancto, reſpondet magnanimiter ſanatum eſſe nomine, & virtute Chriſti Nazareni. 4. eſt cũ minis dimiſſio. Actiones ſunt. 1. Euangelij prædicatio. 2. incrementum Eccleſiæ ad numerum 5000. hominum.

Appre-

Apprehenſionis circumſtantiæ ſunt: appræhenſores (ſcilicet) Sacerdotes. 2. ςρατηγὸς templi. 3. Sadducæi. 1. *Obſervatio.* ad præpediendum Chriſti regnum, ciuilis poteſtas concurrit cum eccleſiaſtica: diſparis religionis, diuerſarumque qualitatum homines coeunt ad malum opus peragendum, vt *Moab, Ammon,* montiſque *Seiram* incolæ, 2. *Cron.* 20. contra *Iehoſaphatum,* & Dei populum, quiquidem hoſtes mutuis vulneribus conciderunt: Sic *Abimelechus* & *Sichemitæ* conſpirarunt ad conſtituendum *Abimelechum* Regem qui 70. fratres *Ierubbaalis* filios contrucidauit, *Iud.* 9. quiquidem poſtea iuſto Dei iudicio, flamma ab vtriſq; egrediēte cōſumuntur. Ita videas in copijs *Hiſpanici Regis, Indos, Ethiopas, Italos, Iberos, Gallos,* alioſque diuerſarum Nationum, conditionumque convenire inter ſe ad præpediendum Euangelij curſum, lucemq; Divini verbi extinguendum. Verùm Iehoua ille exercituum Dominus, qui diſſipauit ante Satanicum, atrocemque eorum conatum, ſi memores tanti beneficij fuerimus cum gratiarum actione, veraque pœnitentiâ, rediget in nihilum omnes illas machinationes, vertetque in ipſorum caput ad nominis ſui gloriam, Eccleſiæque bonum. Simus grati, 2. *Obſerva.* Nulli ſæpè inveniuntur infeſtiores Eccleſiæ hoſtes ijs, qui haberi, atque ſalutari volunt eiuſdem Architecti, ſed quo ardentius ſæuiunt, eo conſtantius fideles Chriſti ſerui prouinciam, quam Divinitus nacti ſunt gratiâ per prædicationem verbi exornant: atque hi hoſtes ſunt Sacerdotes, Templi præfectus, & Sadducæi. Sacerdotes qui fuerint, liquet ex hiſtoria Euangelica, oppoſuere ſeſe Chriſto, eiuſque Apoſtolis. ςρατηγὸς verò, templi erat præfectus habuere Iudæi copiolas quaſdam ad Templi, ſacrorumque cuſtodiam, *Math.* 27. 65. His præficiebatur Dux aliquis, qualis fuit *Eleazarus Ananiæ* Pontificis filius iuuenis, audax & ſuperbus cum motum fuit bellum Iudaicum, *Ioſeph.* lib. captæ *Iudeæ.* vide 2. *Reg.* 10. De Sadducæis vide *Epipha. hæreſ.* 14. Dogmata habuere intoleranda. vt eſt Angelorum negatio, immortalitatis animarum, Spirituſque Sancti; quod eſt maximè abominandū, vide *Ioſeph. lib. belli. Iud. lib.* 2. 7. 13. *cap.* 8. & *lib.* 18. 1.

Verſ. 2. Indicatur cauſa cur prehendūtur, nimirùm quod moleſtè tulerint Apoſt. docere populum, & annuntiare in nomine Iesv, reſurrectionem ex mortuis. Duo hic ſunt expendenda.

1. Spe-

1. Spectat ad Sacerdotes, præfectumq; templi penes quos erat cõſtituere DOCTORES, qui populum inſtituerent: atque hos duos non conſtituerunt, neque ad docendum miſere: proinde grauiter ſerunt eſſe in templo DOCTORES, quos illi non conſtituiſſent. *Obſerv.* Vt hi, ſic Papa nihil legitimè geri in Eccleſia autumat à Paſtoribus diuinitus vocatis, & excitatis, niſi Papali authoritate inſigniantur, Cùm à Deo, filioque eius poteſtatem quam vſurpat, minimè habeat. 2. Eſt de reſurrectione, & facit contra *Sadducæos* hanc ſtrenuè inficiantes: de reſurrectione diximus. Vide 1. *Cor.* 15. rationes, quibus ſtabilitur: *Obſervatio.* Cùm certum ſit nos reſurrecturos, videndum nobis eſt ſedulò in hac vita vt reſurgamus à peccatis ad iuſtitiam, & ſanctitatem, quo poſſimus frui reſurrectione ſecunda ad vitam, gloriamque, *Apoc.* 20. Etenim qui peccatis immoriuntur, reſurgent illi quidem, ſed non beneficio reſurrectionis Chriſti, verum illius maledictions vi, quo die comederis, morieris, ad condemnationem, vide *Ioan.* 5. de Reſurrectione duplici.

Verſ. 3. Hic prohibetur violentia in Apoſt. exprompta. *Obſer.* Impij rationibus deſtituti, cauſæq; æquitate confugiunt ad vim. Capiuntur Apoſt. in templo, quod aſylum eſſe debuit, ſed nulla circumſtantia reprimere valet (Domino permittente) ſæuas hoſtium manus. Deinde traduntur in cuſtodiam. 1. *Obſerva.* Chriſti vaticinium impletur, prædixit enim hoc fore, *Math.* 10. *Luc.* 10. *Ioan.* 15. & alibi. Quæ Chriſtus prænuntiauit de rebus ſecundis, vt de Spiritu ſancto accipiendo, de miraculis per eos edendis ſunt & confecta. Proinde non eſt ambigendum, quin omne verbum Domini ſit complendum ſiue fuerit juſtitiæ, ſiue miſericordiæ illud verò maximè, quod cedit in ſummam noſtram conſolationem de altero filij Dei capitis noſtri aduentu ad glorificandum plene electos. 2. *Obſerva.* Hæc eſt ſors communis ſeruorum Chriſti, vt propter veritatis divinæ aſſertionem in cuſtodiam tradantur, aut alijs multentur ſupplicijs, vide in prophetis Apoſtolis, alijſque omnis temporis Paſtoribus fidis: feramus itaque equis animis qualemcunq; crucem propter nomen Ieſu filij Dei ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ὑμῶν.

Verſ. 4. Effectus ſermonis Petri eſt Eccleſiæ incrementum. *Obſervatio.* Potentiſſimus Dominus ita moderatur ſecreto modo hoſtium

conatus aduerſus Eccleſiam, vt cum eam velint imminuere, tamen augeant: etenim credentium factus eſt numerus virorum quaſi quinquies mille. Vbi obſerua etiam Euangelij ſyncere prædicati in ſalutem electorum efficaciam eſſe magnam per Spiritus Sancti operationem.

Verſ. 5. Sequitur hiſtoria dimiſſionis Apoſt. quomodo nimirũ ſingulari Dei bonitate hiſce diſcriminibus exempti ſint. 1. Deſcribit cõcilium per membra. Primores, ſeniores, & Scribas. Hi erant qui *Sannhedrim* conſtituebãt, qui omnes erant ex tribu *Iuda*, antequam *Herodes atrociſſimè in familiam Davidicam ſauiret, adde Annam Pontificem Caipham, Ioannem, Alexandrum,* & quotquot erant ex genere Pontificio, id eſt, ex quibus Pontifices legi fieriq́ue ſolebant, mutata annui muneris functione. Præſto ergo fuere ἄρχοντες, id eſt, magiſtratus, presbyteri, legiſq́ue interpretes de quibus vide Epiph. in *Hereſ.* 15. & *Annas* de quo apud *Ioan.* 19. fuit is ſocer *Caipha*, qui & adeſt. Vide de vtroq́ue, *Math.* 26. *Ioan.* 11. 18. *Ioſeph. lib.* 18. *cap.* 4. debuit vnus, & perpetuus eſſe Pontifex, ſed vt pleraq́ue alia in abuſum ſic illud quòque abijt, vt hic animadvertere eſt: in vrbe non omnes fuere ſed ex agris, vt fieri ſolet in rebus grauibus, huc confluunt. Similem pene conventum habes, *Ioan.* 11. & in hiſt. paſſionis. Vbi reobſerua diſſidentes partes multis modis conſpirare aduerſus Chriſti regnum.

Verſ. 7. Forma examinis paucis deſcripta eſt. 1. Statuuntur Apoſtoli in medio, id eſt, offeruntur ſynedrio, cœtuiq́ue ſeniorum vt cum reis agi ſolet: deinde habetur percontatio. Qua potentia, aut quo nomine vos hoc feciſtis. Vbi duo quærunt. 1. Qua virtute claudum ſanarint? Divinane? an Magicis artibus? Res enim ſuperabat humanas vires. 2. Cuius authoritate docuerint. Ergo non ſolum intenti ſunt in miraculum, ſed in Doctrinam quoque: vtrumq́ue damnatum cupiunt, Doctrinam, quia non habent vocationem ab ordinario magiſtratu, penes quem, vt illi volunt erat vocationis ius: & hoc quidem magis arridebat, quod viderentur rudes, atque piſcatores. Miraculum verò volunt damnare, quaſi non Dei digito, ſed Magicis artibus ſit præſtitum. Optarent Apoſtolos dicere, (quod *Simon* aliquis) ſua opera non verò Chriſti potentia ſe edidiſſe. Sic rem aſtu tractant. Rogant res ſibi ſatis antea cognitas ex populo, homineq́ue iam

ſanato. *Obſervatio.* Sapientiores exiſtunt tenebrarum filij in generatione ſuâ filijs lucis. Omnem quam poſſunt aſtutam nauant operam, vt ſimplices Chriſti ſerui illaqueentur, verùm DEI ſpiritus gratia, ita reguntur, & conſervantur, vt nihil quod inſtituerunt, aſſequantur aſtuti, vafrique iſti: vt Papiſtæ de perſonali ſucceſſione gloriantes doctrinæ veros DEI Miniſtros oppugnant, vocationemque, etſi DIVINITUS excitati, miſſique ſint, in dubium vocant; Imò aſſerunt Eccleſiæ Chriſti apud nos fidiſſimos, & vigilantiſſimos primos inſtauratores ſine miſſione, & authoritate cucurriſſe, cùm ab Eccleſia Romana ordinationem non acceperint: verùm vt conſueuit Dominus priſcis temporibus Prophetarum, & Apoſtolorum cùm depravatus exiſteret Eccleſiæ ſtatus, Prophetas, Apoſtolos, lectiſſimoſque, magnoq; zelo ardentes DIVINÆ gloriæ à corruptis labefactatæ excitare, atque evocare ad ſanctum miniſterium redintegrandum, & obeundum: Ita Dominus in Germania, Gallia, Anglia, *SCOTIA*, alijſque partibus orbis terrarum, DIVINO ſpiritu motos, impulſoſque emiſit, qui Eccleſiam tot, tantiſque erroribus implicatam explicarent, tenebriſque ignorantiæ, idololatriæ, & ſuperſtitionis obfuſcatam puritate lucis Euangelicæ, vt organa Sancti, purique Spiritus colluſtrarent. Proinde certo ſtatuendum, quicquid garriant adverſarij egregios. pioſque illos viros DIVINITUS evocatos ad Domini opus reſtaurandum.

Verſ. 8. Hoc habetur Petri reſponſio, cuius hæc eſt ſumma, quod iſta præſtiterint per potentiam ſibi conceſſam ab IESV Nazareno, quodq; ille à mortuis reſurrexerit, & ſit Chriſtus: In quo per praxin huius ſanati Claudi quicunque ſalutem conſequuntur, ſint conſecuturi. Deſcribit perſonam cuius virtute miraculum eſt factum, deinde oſtendit quantum boni alij in eo poſſent conſequi: Hic occurrit primùm quo impulſore hanc defenſionem ſuſceperit, nimirùm Spiritu Sancto, qui miraculi extitit Author, adeſtque ei ex improuiſo: Sic Chriſtus promiſerat *Math. cap.* 10. Ne ſitis ſolliciti, quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid reſponſuri ſitis, *Luc. cap.* 21. 1. *Obſervatio.* Cùm exigitur à nobis factorum aut religionis ratio ab ijs penes quos eſt ſumma rerum, ingenuam confeſſionem edamus exemplo Petri. Vide 1. *Petri. cap.* 3. *verſ.* 15. *Math. cap.* 10. *verſ.* 32. 33.

atque

atque hinc petamus conſolationem, cùm edenda eſt fidei noſtræ confeſſio coram Principibus, aut Magnatibus illi adverſantes, quod Spiritu Sancto ſimus replendi ad veritatem cœleſtem rectè exponendam, & ex verbo Dei demonſtrandam: hoc enim ſpoſpondit Chriſtus, *Luc.* 21. 15. 2. *Obſerva.* in Petro expende modeſtiam nobis imitandam, & ciuilitatem ἄρχοντες, inquit, ϰ πρεσβύτερο, ſignificans ordinarium Magiſtratum eſſe agnoſcendum, quamvis iniquitate, impietateque ſua contemptum ſibi accerſat.

Verſ. 9. Repetit ζήτημα, in quo exiſtebat controverſia: Si hodie de nobis quæſtio habetur ſuper beneficio in hominem ægrotum collato in cuius nomine hic ſanus nobis adſtet. Hic expende quam prudenter cauſam cum cenſura conferat. Cauſa habet beneficium, quod non poſſunt inficiari hoſtes, Cenſura verò conatum puniendi, qui non eſſet in Magiſtratu iuſto, vbi non intervenit culpa. Cuſtos enim eſſe debet legum, & compenſator benefactorum; punitor autem ſcelerum. *Obſer.* nobis præſertim Paſtoribus attendendum, vt ſi accuſemur cauſæ bonitas nos ſuſtentet, atqne ſi citandi ſimus coram cœtibus humanis, eorum, quæ bene præſtita ſunt, virtute Chriſti teſtimonium habeamus.

Verſ. 10. Quæſtio ſolutio. *Notum ſit vobis omnibus* &c. Reſponſurus. Quæſtioni attentionem captat compellando Iudices præſentes; deindè ad reliquos convertendo orationē: cauſa enim nō eſt priuata, ſed ad omnes ſpectans, atque ad perditas oues domus Iſraeliticæ imprimis erant miſſi. Subijcit deinceps, quæ quæſtionem expediunt his verbis: *Per nomen Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus excitauit à mortuis, per hoc inquam iſtum adſtare in veſtro conſpectu ſanum.* Quid poſſit dici accommodatius ad quæſtionem, quid liberius, quid acerbius contra Præſides iſtos, quos crucifixiſſe IeſumNazarenum à mortuis Divina virtute excitatū planè aſſerit. *Obſerva.* Soli Domino, vt æquū eſt, aſcribitur omnis gloria ſanati claudi, organa tamē impulſa à Dei ſpiritu agūt in actionib. propriè ad Dominū ſpectātibus, ſed inſtrumētorum ſtudia, atque praxeis in qualicumq; maximè in ſalutis negotio nihil valent efficere, niſi Dominus manū ſuam admouerit efficacem: 1. *Corint.* 3. Ego plātaui (inquit) Apoſt. *Apollos* rigauit,

ſed Dominus dat incrementum. & *Pſal.* 127. niſi Dominus domum extruxerit, extructores fruſtrà laborant. 2. *Obſerv.* Potentia Chriſti, eiuſque meriti virtus ſatis efficax eſt ab omni morbo quo laboramus ad nos ſanandos. vide *Iſa.* 53. Proinde miſeriæ noſtræ curandæ ſiue naturali, ſiue habituali, aut acquiſitæ male agendo, aliunde remedium non eſt accerſendum: Solus Chriſtus cunctis infirmitatibus noſtris mederi poteſt. In eum certâ fide in ſalutem noſtram recumbamus. 3. *Obſerv.* Publica peccata publicè ſunt arguenda. Inpingitur ipſis apertè crimen crucifixionis filij Dei: exemplo hoc docemur, vtcunque ſentiat peruerſus mundus, abſque omni perſonarũ acceptione, vitia redarguamus, collimantes ad hunc ſcopum, vt in charitate reprehenſi delinquentes ad pœnitentiam reuocentur. Et certè Divino ſpiritu imbuti, repræhẽſionem à charitate profectam, & in bonum peccantis deſtinatam æqui, boniq́ue conſulent, vt *David Nathanis,* 2. *Sam.* 12. Plerique hac ætate exæſtuarent, ſi aperte, vti par eſt, arguerentur hoſtes profecto ſalutis ſuæ: verùm vtcunque opinentur, fidi Paſtores repræhendendi partes iuxta præſcriptum Divini verbi, 2. *Timoth.* 3. atque Prophetarum, Apoſtolorumq́ue praxin fideliter, & liberè obeant. 4. *Obſerva.* Ieſus Chriſtus Dei filius reſurrexit à mortuis, proinde cùm vis reſurrectionis noſtræ in hac ſit incluſa, certo ſtatuamus nos electos ad vitam, atque gloriam in illuſtri illo capitis noſtri aduentu excitatum iri.

11. *Verſ.* Probat Ieſum eſſe Chriſtum vaticinio, *Pſal.* 118. quod in Dei filio ſit impletum. Ratio eſt talis:

Lapis ille, cuius fit mentio *Pſal.* 118. eſt Chriſtus,
Atqui Ieſus Nazarenus, quem vos crucifixiſtis, eſt ille lapis.
Ergo, &c.

Reuocat totum negotium ad Scripturam, oſtenditq́ue quid Scriptura de Chriſto prædixerit, quid etiam cenſendum ſit de illorum facto. Chriſtus inquit eſt lapis, *Iſa.* 8. 28. *Dan.* 2. *Zech.* 3. ſeptem oculos habens propter ſpiritus plenitudinem, atque perfectionem quam habet Dominus noſter. Vide *Iſa.* 11. *Ioan.* 3. *Coloſ.* 2. Dicitur lapis ob robur, vſumq́ue quem præſtat eccleſiæ, quæ illi innititur tanquam fundamento firmiſſimo. *Obſerv.* Chriſtus eſt fundamentum Eccleſiæ ſuper quod per fidem ædificari oportet

tet omnes ad æternam vitam deſtinatos, *Math.* 16. 1. *Cor.* 3. *Ephe.* 2. 20. 1. *Pet.* 2. 4. non eſt aliud ponendum, nec agnoſcendum eccleſiæ fundamentum, nec Caput: Imò ne miniſteriale quidem, cùm id nulla nitatur Scripturæ authoritate, ſed maximè quod Dei filius IESVS noſter illuminandi, viuificandique Eccleſiam ſibimetipſi poteſtatem reſeruarit, quam cùm mortalium nemine cõmunicat. 2. *Obſerv.* electi animos colligant, etſi infeſtentur à Satanæ organis, agitenturque, lapidem habent fundamentalem cui ſi innitantur, non eſt, quod metuant atrociſſimorũ hoſtium machinationes, qui ſunt atterendi, & in cineres redigẽdi ab iſto lapide in Sione poſito, *Math.* 21. expende 2. *Danielis*, quomodo lapis ille ſine manibus monte exciſus contriuerit imaginem illam terribilem figurantem quatuor ſumma mundi Imperia. Hic Lapis electis eſt ſalutis petra, ſed reprobis offendiculi. Vide 2. *Luc.* in *Cant. Simeonis.* Eſt & reprobatus à contumacibus Iudæis, qui Chriſti opus Divina virtute peractum Satanæ aſcripſerunt, quiq; coram *Pilato* dixerunt: Non habemus Regem niſi Cæſarem: Sed nominatim reiectus eſt ab ædificantibus, id eſt, à Phariſæis, Scribis, & Pontificibus, qui ædificantes haberi volebant: nam reapſe fuerunt deſtructores. Veri ædificatores fuerant Moyſes, Prophetæ, & Doctores; his ſucceſſere adulterini, quemadmodũ veris architectis mali fabri, qui vtilia ligna, lapideſque idoneos ad fundamentum iaciendum repudiant, inepta autem adhibent. ad viuum referunt papiſtas: nam illi repudiato Chriſto mediatore vnico, 1. *Timoth.* 2. eiuſque verbo ſuis partibus abſoluto alios mediatores intrudunt, traditioneſque, & vera non ſcripta, vt vocant, obtrudunt. *Sed factus eſt in caput anguli*; qui diſiunctos cõiungit parietes: ita Chriſtus Synagogam Iudaicam, Genteſque coniuit in vnam Eccleſiam, etiam invitis Doctoribus Iudæorum. *Obſerv.* Contemnatur Chriſtus, reijciatur, & pro nihilo putetur, primas tamen obtinebit, Eccleſiæ ex Iudæis & Gentibus corrogandæ æternus Princeps: omnibus hoſtibus tandem aliquando conculcatis. *Verſ.* 12. Oſtendit Chriſtum hunc eſſe σωτηρίας τὸν ἀρχηγὸν, eumq; vnicum: nihil igitur loci relinquitur meritis humanis. Verè dixit *Bernardus*, Meritum meum miſeratio Domini: & iterum, Meritum excludit gratiam, vide *Math.* 1. De ratione huius Nominis, & *Apoc.* 7. *Epheſ.* 1. *Phil.* 2. Deus ipſum in ſum-

mam extulit ſublimitatem, donauitque ei nomen, quod eſt ſupra omne nomen, *Act.* 10. huic omnes Prophetæ teſtimonium dant, quod peccatorum remiſſionē accepturus ſit per nomen eius, quiſquis in eum crediderit, & *Act.* 13. faceſſant ergo vota Monaſtica, perigrinationes, indulgentiæ, celebrationes miſſarum, opus operatum, in perceptione baptiſmi media meriti Chriſti applicatiua, vt vocant, & quæcunque ab hominibus excogitata ſunt in ſalutis negotio. Proinde ſolus Chriſtus eſt author ſalutis noſtræ quo ad meritū, nam illam ſolus nobis eſt promeritus morte ſua: quo ad efficaciam illa communis eſt Chriſto cum Deo patre, & ſpiritu ſancto.

Verſ. 13. ad 19. Duo ſunt horum verborum capita. 1. Complectitur cauſas admirationis huius Concilij ad *verſ.* 15. 2. Conſultationem. Cauſæ ſunt duæ. 1. παῤῥησία Petri, & Ioannis hominum illiteratorum, rudiumq;. 2. Ipſum miraculum præſtitum in eo quem coram aſpiciebant. *Obſer.* Παῤῥησία, id eſt, libertas loquendi cum zelo gloriæ Dei maximè confundit hoſtes Chriſti, contra, vbi deeſt, inſultant exemplum in *Moyſe*, qui audacter annuntiauit verbum *Iehovæ Pharaoni* & *Ægiptijs*; in *Elia* qui apertè dixit *Achabo*, Tu turbas das *Iſraeli*, domuſq; patris tui: in *Ierimia*. 5. qui rebelles Principes vocauit proditores, in *Amozo*, qui *Ieroboamum* Regem apertè dixit gladio periturū: in *Micha* qui populi primarios ſpinarum, & ſentium nomine notauit: hanc facultatem ſibi concedi, velit Apoſt. rogatq; *Epheſios* vt precentur Dominum, vt ipſi detur ſermo, *Epheſ.* 6. 19. apertionem oris ſui cum omni libertate ad prædicandum Euangelium Chriſti. 2. Obſeruemus cur Chriſtus delegerit obſcuro loco oriundos, vtpotè piſcatores, alioſque ad prædicandum Euangelium, nimirùm, vt huius operis gloria in ſolidū concedatur Deo, & non videatur pendere ab humana ſapientia, & poteſtate. De hoc Apoſt. 1. *Cor.* 1. vbi dicit non multi nobiles vocati, non multi potentes, verùm, quæ ſtulta ſunt in mundo, elegit Deus, vt pudefaciat ſapientes, quæque ſunt infirma in mundo, elegit Deus, vt pudefaciat robuſta, & quæ ignobilia ſunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea, quæ nō ſunt, vt ea quæ ſunt, aboleat, vt ne glorietur vlla caro corā eo. 3. *Obſer.* Qui Chriſti ſunt, bene in ſapientiâ divina ad ſalutē inſtituuntur, vt idiotæ & ignari rerum videātur. Porrò idiota ſi opponi-

ponitur magiſtratui ſignificat priuatum, in mentione artificiorũ, ſtudiorumque, indoctum, in mentione dignitatis, & præſtantiæ humilem & inhonoratum. Verùm indocti hi tali nonnunquam donantur cognitione, qualem non reperias in Philoſophis ne in Platone quidem, & Philoſophorum Principe Ariſtotele ſic vocato, qui tametſi de ſcientijs inſigniter ſcripſerit, tamen eam non habuit quæ eſt de Deo in Chriſto ſacram & ſalutiferã cognitionẽ, quam quidem Apoſt. *Philip.* 3. præfert omnibus queis ornatus fuerit prærogatiuis, præque hac, omnia dixit σκύϐαλα. Hanc ſectemur, in hac cum Apoſt. gloriemur, qui dixit, abſit mihi gloriari, niſi in cruce Domini. 2. Cauſa admirationis eſt opus præſtitum in ſanando claudo. *Obſerva.* Poſt acceptum beneficium ſequitur periculum: ex quo ad Chriſtum ſumus vocati, ſubeundæ ſunt nobis tentationes atque diſcrimina. Poſtquam *Lazarus* eſt reuocatus in vitam, ſubſecutum eſt illi periculum: nam, vt ſcribitur, *Ioan.* 12. Sacerdotes prenſarunt conſilium de eo è viuis tollendo, quoniam per eum multi in Ieſum crediderunt, ſimus quæſo fortes, & conſtantes, vbi huiuſmodi ingruerint. 2. *Obſervatio.* In medijs periculis Dominus tuetur ſuos, ne aliquid mali patiantur, exemplum in *Davide*, qui multis agitatus diſcriminibus, ſed maximè ad *Zieklage*, combuſtionem vbi cõſtituerunt eum lapidibus obruere, diuinâ manu evaſit: dixitq; *Solamen* mihi in *Iehova.* 3. *Obſerva.* Simus grati in eos, qui beneficijs nos affecerunt huius ſanati exemplo, qui non deſerit Apoſtolos per quorum miniſterium, ſed virtutum Chriſti eſt reſtitutus: facit ſe cum illis eiuſdem periculi participem, multi accepto beneficio, obliuiſcuntur, & cum vident collatores periclitari, vix agnoſcunt, ne dicam illis cùm periculis ſeſe immiſcent. 3. *Conſultatio* habet tria. 1. Confeſſionem apertam de miraculo edito, eiuſque evulgatione, notitiaque omnibus *Ieroſolymitanis* incolis. 2. Decretum. 3. Executionem. Confeſſio arguit teſtimonium conſcientiæ internum.

Obſer. Improbi tametſi conſcientiæ teſtem aduerſus ſeſe habent, volunt tamen progredi in malo propoſito, conſiliumque capere de impediendo Chriſti regno, ſed incaſſum: Magna vis eſt conſciẽtiæ nam obſeruat, accuſat, teſtatur, indicat, & executoris partes nonnunquam præſtat, vt in *Achitophele, Iuda, Nerone*, alijſq; animadvertere eſt. Conemur retinere fidem, bonamq; conſcientiam.

2. *Obſerva.*

2. *Obſervatio.* Chriſti gloria lucebit, ſplendebitque Sol ille iuſtitiæ in Euangelio reluctantibus impijs, colluſtrabitque *Ieroſolymorum* incolas: Stulti itaque cenſendi ſunt, qui conantur remorari Evangelij curſum, Chriſtique gloriam obſcurare, cùm non potuerint eum mortuum detinere in ſepulchro, tametſi lapis fuerit obſignatus ſigillo Romani præſidis, quāto minus iam cum regnet in maieſtate, & gloria impedient Eccleſiæ propagationem. 3. *Obſerva.* Impij præterito Deo, Chriſtoque ſolos homines reſpiciunt, & lucri, famæque ſuæ duntaxat habent rationem facta fidei, & conſcientiæ iacturâ.

Decretum Concilij. Interminatio, ne prædicent nomine IESV. Contra Chriſti mandatum ite prædicate, *Math.*28. *Obſer.* Impij apertè contradicunt, & obnituntur Chriſto at fruſtra, 2.*Pſal. Iſa.* conatus, & ſceleroſa conſilia comparantur *Telæ Araneæ*, quæ, vt ſit ſubtilis, vix tamen integra ſuſtinebit apiculæ vim, nullum ſiquidem eſt aduerſus Dominum conſilium. *Obſervatio.* Authoritas ſine Dei timore eſt exitialis, & quo quiſque ſanctiorem occupat locum, niſi ſit verè pius, eo furioſius ſæuit. Expende in perſecutoribus Eccleſiæ primitiuæ, atque in alijs eiuſdem hoſtibus.

Executio ſine mora. Obſerva. Mala decreta actutum executioni mandantur vt videas, *Dan.*3. *&* 6. de tribus pueris in fornacem iniectis, deque Daniele in Antrum Leonis coniecto. At decretum adverſus flagitioſos difficulter in praxin ducitur, *Ecclеſ.*8. Quia decretum non mandatur executioni contra impios, idcirco corda filiorum hominū ſunt procliuia ad patrandum malum. 2. *Obſerva.* Malum concilium profert decreta mala, itaque præclarè agitur cum Eccleſiâ, & Repub. vbi pij & boni ſunt conſiliarij. *Proverb.*11. vbi non eſt conſilium, ibi populus dilabitur; vbi multi ſunt conſiliarij, ibi ſalus, & *Proverb.*29. Cùm iuſti ornantur authoritate, lætatur populus, ſed cùm regnant impij, ingemiſcit. 3. *Obſerva.* Concilia errare poſſunt, & Eccleſia poteſt, & quodlibet eius membrum, cum nemo tam perfectè illuminetur, quin in mente habeat ignorantiæ reliquias, in voluntate prauitatem, affectionibuſque, & quod cadit in ſingula Eccleſiæ membra, idipſum & in totam Eccleſiam. Quod particulares Eccleſiæ errarint, perſpicuum eſt. Eccleſia *Epheſina* errauit vide, *Apoc.*20. deſciuit à priſtina charitate, ſic *Galatiana*, ad *Galat.*1. Concilia

verò

verò erraſſe hinc clarum. Concilium *Nicenum* ſub *Conſtantino* Imperatore Epiſc. 318. errauit in negotio Matrimonij cui reſtitit vnus *Paphnutius*, qui curauit conſultum illud de matrimonij interdictione reſcindendum. Et tertium concilium *Carthaginenſe* errauit admittẽdo in Canonem authenticum lib. *Syrach, Tobiæ, & Maccabæorum*, quos poſtea *Laodicenſe* excluſit. 4. *Obſerv.* Improborum Satanica malitia in ipſis non ſiſtit, ſed porrigitur ad quoſcunq;, ita vt non ſolum ſeſe patiantur in peccatis interire, ſed eadem damnationis pœna volunt totum humanum genus involuere. Prohibent enim ne Apoſtoli loquantur, aut prædicent nomine Ieſu Chriſti, quod non eſt aliud, niſi quantum in ipſis eſt, intercludere ordinatis ad vitam ſalutis viam: verùm probatur illud tritum impios optare pœnarum ſocios.

Verſ. 19. Petrus, & Ioannes reſpondent cum rationibus ne videantur imprudentes, impudentes, & temerarij. Obſeruemus in Apoſt. harmoniam, quo medio maximè promouetur Euangelium, opuſque Domini. *David Pſalm.* 133. prædicat eſſe bonum, & iucundum, ſi fratres cohabitent. Studeamus itaque vnitati conſeruandæ maximè nos in Chriſto & officio fratres. 2. *Obſer.* Impijs reſpondeamus, & ſilentiũ rumpamus, ſed cum ratione. & 1. Ratio eſt Dei mandato eſt obtemperandum, ſed hoc eſt Dei mandatum, vt in nomine Chriſti prædicemus. *Ergo.* Planè renuunt hac ratione obedire impio Concilio impia mandati. Propoſitio ſtatuitur extra controuerſiam per figuram conceſſionem qua, vt indubitatum quid eorum ſubijcit iudicio. Et hic eſt ſenſus. Nemo tam impiè de Deo ſentit, eiuſq; authoritate, quin velit omnẽ humanam creationem imò poteſtatem huic ſubijci, cùm Deus ſit ſupremus iudex, omniſq; obedientia, quæ præſtanda alijs ſub eo magiſtratibus ſit limitanda, & coercenda hac conditione, *In Domino*, vt loquitur Apoſt. de obedientia filiorum erga parentes, *Epheſ.* 6. Siquidem omnis poteſtas eſt à Deo, & non ſolum priuatæ perſonæ ſed etiam Reges, Principes, Imperatores, vt inquit ſapientia, Reges per me regnant, & *Dan.* 2. detrudit hic Dominus *Rom.* 13.
vt *Saulem, Nebuchadnezarem*, erigitque Reges, vt *Davidem. Aſſumpt.* expreſſum extat mandatum, *Math.* 28. & *Marc.* 16. Ite prædicate omni creaturæ, *Act.* 1. eritis mihi teſtes *Ieroſolymis, in Iudæa, Samaria*, & vſque ad vltimas terræ partes. Ergo hoc huius concilij decre-

tum apertè reluctatur mandato Chriſti, idcircò non eſt obtemperandum. *Obſervatio.* Obedientia, quæ magiſtratibus, & gubernatoribus debetur, eſt certis cancellis conſtringenda, ne nimium vſurpent, & plus, quam par eſt, ipſis tribuatur. Multi Principes arripuerunt ſibi abſolutam poteſtatem in rebus divinis, quod peperit Eccleſiæ non exiguum damnum, & ignari putant ita obediendum eſſe, vt nullus locus relinquatur conditioni. Verùm hæc erit conditio, obtemperandũ in Domino, cuius ſunt διάκονοι *Rom.* 13. & *Pſal.* 82. Stat Dominus in Concilio Deorum iudicatq;, Habemus inobedientiæ legitimæ exempla in tribus illis pueris in fornacẽ coniectis, *Dan.* 3. itaq; etiam in ipſo *Daniele* detrectanti, obedire impio ſtatuto, de non nuncupanda vlla petitione ad 30. dies niſi Dario, *Dan.* 6. & in obſtetricibus illis Ægiptiacis, quæ noluere infantes Iſraeliticos opprimendo extinguere, denique in multis præclaris martyribus vtpotè *Polycarpo, Ignatio, Dorothæo Lamentio*, alijſque innumeris, qui recuſantes impiorum impijs & nefandis decretis obtemperare vitam ſtrenuè, & conſtanter veritatis ergo poſuerunt. *Obſervatio.* Neceſſe eſt Euangelium prædicari in ſalutem omnium ordinatorum ad vitam. Nunquid ergo loquetur Dominus, & minimè Prophetabimus, ſi leo rugierit, nunquid omnes beſtiæ Agri contremiſcent. *Amozi* 3. & 1. *Corinth.* 9. Neceſſitas mihi imponitur, inquit Apoſt. atque væ mihi niſi Euangelizaro: Quare, etſi Sathan conſpiret aduerſus nos cum ſuis, ne intermittamus Euangelizare, neque vos receptam Euangelij lucem auerſari, 2. *Ratio*, non poſſumus non loqui, quæ audiuimus, & vidimus. 1. *Ioan.* 1. Audiuimus prædicantem, vidimus miracula edentem, reſurgentem, & aſcendentem, ſimus itaque teſtes oculati, & auriti. Proinde nefas ſilere, niſi exoſos nos Deo, Dominoque noſtro velimus reddere, *Proverb.* 6. *Obſer.* Teſtes teſtari diſcant quæ audiuerunt, & viderunt candidè, & ſyncerè.

Verſ. 21. *Eventus impij Concilij.* Eſt interminatio. *Obſerva.* Deus arcana poteſtate, ita coercet rabiem impiorum vt non ſolum quod volunt, non poſſint exequi, verumetiam eo ipſo, quod illis vult licere, ad amplificandam ſuam gloriam vtitur. 2. *Obſerva.* Perſecutio, ſeruorumque Chriſti afflictio eſt temporanea: hinc petamus conſolationem, feramuſque crucem patienter, cùm

leues

leues & momentaneæ ſint afflictiones æternum pondus gloriæ nobis conficiant, 2.*Corinth.*4.17. dimiſſionis cauſæ. 1. Nihil in illis inueniunt dignum ſupplicio, & tamen minantur. Peccant ergo contra conſcientiæ lucem: proinde peruerſorum impietas eſt incurabilis. 2. Cauſa, timent populum. *Obſerva.* Qui quibuſdam timorem incutiunt Satanica ferocitate impulſi; multos timere coguntur: vbi certè in hoc conſcientiæ terrore ſumma Dei poteſtas, ſapientiaq; elucent. Nonnulli Reges & Principes hoc horrore perculſi, cuſtodiam corporum noluerũt committere hominibus, ſed beſtijs, vt ſcribitur de *Maſiniſſa* Rege *Numidiæ*, qui filios habuit. 54. corporis ſui tutelam commiſit canibus, quod ſe mage tutum ſperaret, quam ſi hominibus, quos offenderat, quiq; eum è viuis tollere potuerunt. Sic legimus de *Dioniſio*, qui curauit filias doceri artem tonſoriam, quæ poſſent ipſi crines reſecare, metuens, ne, ſi in manus viri tonſoris incideret, guttur illi præcideret. 3.*Obſervatio.* Triumphus ſeruorum Chriſti eſt ſub cruce, vide in *Elia*, qui poſtquam curauit *Balaamitas* occidendos eum *Ieſabel* impia eſt perſecuta: vt vnda vndam trudit, ita crucem crux ſequitur electorum. In *Davide*, alijſque Eccleſiæ membris. 4. *Obſervatio.* Ex ſceleroſis impiorum factis & conatibus elicit Dominus gloriæ ſuæ nouam materiam vt hic: finiſque actionum Dei eſt nominis ſui gloria. 5.*Obſerva.* Nullum morbi genus tam diuturnum, & deſperatum opinione hominum, quod non ſit curabile, ſi Dominus manum admouerit. *Verſ.* 23. 6. *Obſerva.* Non eſt cenſendum quid ſeditioſum, ſi ſanctorum cœtui, quod actum ſit ab impijs evulgemus.

*Verſ.*24. Iam quid agunt Apoſtoli his auditis. Nimirùm precantur. Ad *verſ.*31. hæc veniunt trutinanda. 1. Precatio. 2. Duo precationis fundamenta, ſcilicet potentia Dei, atque promiſſum. 3. Narratio de hoſtium conatibus aduerſus Chriſtum, eiuſque regnum typicè. 4. Applicatio ad Chriſtum diſerta. 5. Petitio tria continens. 1. Vt coerceat reprobos interminatores. 2. Det ipſis cum παῤῥησία loqui verbum Dei. 3. Vt ſanationes, ſigna, atque Miracula edantur per nomen ſancti filij tui. 1.*Obſerva.* Iniquitas impiorum, & crudelitas occaſio eſſe poſſit pijs confugiendi ad Deum vt conſiderare eſt in populo *Iſraelitico Pharaonica* tyrannide oppreſſo.

Rom. 8. Quare diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Obſervatio*. Cùm externi precandi modi varij ſint, omnes vnum docent, vt in ſumma humilitate, ardoreque ſpiritus fiant ſupplicationes noſtræ. Chriſtus eſt precatus magno cum Spiritus fremitu, *Ioan.* 11. ſublatiſque oculis, *Ioan.* 17. Paulus iubet puras manus extendi, 1. *Timoth.* 2. Et ipſe flectit genua pro *Epheſiu.* 3. Preces nuncupandæ ſunt Deo, non Angelis, non Sanctis defunctis, ne Mariæ quidem virgini vt perperam faciunt Papiſtæ. Ipſe *Iehova* dicit, *Pſal.* 50. Inuoca me, liberabo te, & glorificabis me: Chriſtus etiam diſcipulos ſuos docuit precari, *Pater noſter*. Preces denique ſunt arma fidelium ὁμοθυμαδὸν. *Obſervatio*. Concordia, & vnanimitas maximam habent vim in precibus, ſi vnius oratio feruida tam extet efficax, vt *Eliæ, Iac.* 5. cuius precibus eſt impetratum, vt non plueret per triennium, & ſemeſtri ſpatium, & denuò obtentum precando vt plueret, terraque fructum proferret, quanto futuræ ſunt efficaciores multorum preces etiam iuſtorum, ſi ſimul effundantur ad Deum patrem, exemplum in populo *Iudaico Eſtheræ, & Mardochai* tempore. *Eſth.* 4. & *Iehoſophati* 2. *Cron.* 20. Duo precationis fundamenta in deſcriptione Dei comprehenduntur. Vocatur in qua Dominus ſupremus, cuius imperio terreni omnes Domini ſubiacent. Deſcribitur ab opere creationis, vnde maximè emicat eius potentia. Nam dicitur feciſſe cœlum, terram, atque mare cum omnibus, quæ in ijs ſunt. Ergo hinc Domino ſubijciuntur omnia, ita vt hiſce vti poſſit ad voluntatem, ea etiam mutare, contra quoque agere ac feruntur naturâ, imò hominis cor, quo vult flectere. Igni vſus eſt *Iehova* ad *Nadab*, & *Abihu* conſumendos, aëre ad ſuffocandum *Abſolomum*, terra ad abſorbendum *Dathanem Coreum, & Abiramum*, aquâ denique ad obruendum *Pharaonem*, eiuſque exercitum. Proinde hinc nobis aſſurgit conſolatio, quod, etſi impij minitentur nobis omnia mala, nihilominus tamen diuina prouidentia ita nobis incumbit, vt ſalui, tutiq; in medijs periculis permaneamus. *Obſerva*. Cœlum non eſt æternum contra Philoſophum, & ſubſannatores illos, 2. *Pet.* 3. Iam ſequitur promiſſum. Locutus eſt per *Davidem* puerum ſuum quod eſt impletũ. *Ergo*. Porrò *David* ſeruus Spiritus motu Deo ſeruiens ad gloriam, *Nebuchadnezar* verò & impij ſerui etiam, ſed per coactionem: nam quicquid faciunt non vt Deum glorificent ſed vt

praui

prauis ſuis indulgeant cupiditatibus, præſtant. *Obſer.* Reges ſunt tantum Dei pueri, id eſt ſerui, vtinam Deo fideliter inſeruirent. 2. *Obſer.* Cùm Dei ſeruus vera loquitur, Deus ipſe loquitur, quod ſi hac ætate homines apud ſeſe expenderent, vbi divini miniſtri maioris fierent. *Quare fremuerunt gentes,* 2. *Pſ.* praxin videas, 2. *Sam.* fere nouem primis capit. Conſilio *Abneri Iſthboſethum Saulis* filium Regem eſſe volunt: *Philiſtæi* & *Ammonitæ* contra *Davidem* inflammantur, eumque curant deijciendum, quem evexit Dominus: at incaſſum. *Obſerva.* Qui ſunt ſine Chriſto, & gratia deſtituti, alieniquè à vita Dei furere & inſanire dicuntur contra Chriſtum. Comparantur Beſtijs. 7. *Dan.* hoſtes filij Dei Eccleſiæque. Verùm quicquid moliuntur eſt vanum, *Pſal.* 7. *&* 59. cùm facillimè cœli Dominus omnes conatus, ſtudia, & actiones impiorum diſſipet qui ſunt tantum Reges terræ: obnoxij intritui ſupremique Domini poteſtati ſubiecti. *Obſerva.* Impij moribus diſpares nimis bene conueniunt aduerſus Chriſtum & Eccleſiam vt videre eſt in pleriſque hac ætate.

Verſ. 27. Applicatio ad Chriſtum, qui dicitur ſanctus. Ac primum quidem ratione Deitatis, *Lev.* 19. Eſtote ſancti vt ego ſanctus, & *Iſa.* 6. 2. humanitatis. *Luc.* 10. *Iſa.* 53. non eſt dolus in ore eius inuentus. Et quis eum arguet de peccato? 3. Effecti ratione, quia eſt noſtra ſanctificatio nos ſcilicet electos ſanctificās per ſpiritum & ſanguinem ſuum. Qui coierunt. *Herodes Antipas Ioannis Baptiſtæ* obtruncator. *Pilatus,* qui bis abſolutum Ieſum tandem morti adiudicauit, qui quidem Pontius ſibimetipſi conſtituiſſe mortem ſcribitur, ab *Euſeb.* 2. *lib. cap.* 6. hic aut talis eſſe ſolet atrociſſimorum hoſtium Chriſti exitus.

Verſ. 28. Hic oſtenditur quorſum conſpirarint, nimirùm, vt decretum Domini exequantur; vbi per manum intellige potentiam. *Obſer.* Nihil fit à ſceleratis non decernente, aut invito Deo, imò ne ipſe quidem Diabolus quicquam poteſt niſi determināte Deo cum poteſtatem habeat diuina manu circumſcriptum, *Iob.* 1. proinde pro certò tenendum Dominum omnes actiones decernere, atque agendo concurrere ſuo ſancto modo, & vt loquuntur Theologi cooperari quando peccatū eſt in (fieri) ſed non in, *Eſſe,* eiuſdemque actionis qua eſt actio, *Deus eſt Author,* ſed non prauitatis, & malitiæ, quæ initium ſuum habet intrinſecum à malo in-

ſtrumento, & extrinſecum à Satana impulſore omnis peccati, quatenus peccatum eſt, authore. Deo puro & ſancto bene operãte per inſtrumẽtum malum, per quod decretum ſuum exequitur, quod habet quandam boni rationem quà ſcilicet eſt præcedentis peccati pœna: exempli gratiâ vt ex propoſito dicitur Dominus dediſſe Concubinas *Davidis* filio *Abſalomo* ad puniendum *Davidis* adulterium. In omni actione mala concurrunt tres agentes cauſæ, diuerſos habentes fines præſtitutos. 1. Agit Deus quãdo actio eſt in *fieri*, atque benè agit finem habens gloriam ſuam vt in paſſione filij, eccleſiæque ſalutem. 2. Satan potenter agit in Reprobis in eorum exitium. 3. Inſtrumẽta Satanica, vt Iudæi, genteſq; in hac filij Dei crucifixione ad explendam cordis malitiam, ſtatumq; ſuum, vt putant continuandum, ſed falluntur, cum ſibi, ſtatuique ſuo celeriorem hac praxe accerſant interitum. Concludo in omni actione Deum purum, ſanctumq; permanere, & quicquid ordinarit fieri, confectum iri, ſiue decreuerit ex neceſſitate abſoluta, ſiue conditionali decretum reprobationis executioni mandabitur propter impœnitentiam: Ita decretum conditionale iudiciorum perimplebitur, niſi reſipiſcant, vt in *Niniuitis*.

Verſ. 29. *&* 30. Tria ſunt in *Petitione*. 1. Domine intuere minas. 2. Concede ſeruis tuis in παῤῥησία loquantur verbum tuum. 3. adde ſigna, Sanationes, & Miracula. *NVNC*. *Obſervatio*. Iſti interminatores habere ſuum tempus, Nunc Dominus ſuo gaudet, quo reprimat, coerceatque eorum conatus. *Intuere*, non putandum hoc eſſe dictum, quaſi Dominus non aſpiciat reprobos, perſpectaque habeat eorum corda, ſed quod videatur more hominum conniuere, dum eum invocant pij propter auxilium. *Obſervatio*. In afflictionibus & perſecutionibus, minarumque tempore, recurrendum ad Dominum Iacobi, qui opituletur: Sic fecit *David*, ſic *Ezechias*, 2. *Reg. cap.* 19. *Iſa. cap.* 37. Cùm *Rabſaces*, *Sinnacheribi* Regis *Aſſyriorum* Legatus convitia in Deum, & blaſphemias evomuiſſet, nec non Rex ipſe abominabilem hanc vocem ediđiſſet; Ecquid Deus tuus è manibus meis te liberabit: *Ezechias* Rex expandit coram Iehoua libellum, precatuſque eſt conditorem cœli & terræ, & Regem Regum omnium, vt *Sinnacheribi* verba expenderet, cui annuit Dominus, 185. milibus ex eius exercitu per Angelum interfectis; *Sinnacheribo* ipſo à filijs trucidato, dum Idolum ſuum coleret.

2. *Con-*

2. *Concede. Obſervatio.* Dominus poteſt dona conferre qualiacunque: Proinde, ſi cui deſint, vt nemini non deſunt, petat à Patre luminum. *Seruis tuis Apoſt.* Omnes Chriſtiani vocantur Serui, cùm Deo ſeruiant, quodquidem Seruire, eſt Regnare: ſunt enim Reges, & regnãt iam in capite Chriſto, olim in ſeſe, ſed per Chriſtum regnaturi, atque plenè triumphaturi ſupra Diabolum, peccatum, mortem. Sed quid petunt vt in παῤῥησίᾳ loquantur verbum Domini, non petunt honores mundi, divitias, applauſumue popularem, ſed quod maximè Dei gloriæ inſeruiat, propagãdoque Chriſti regno: nimirùm liberam verbi divini annunciationem, quæ eſt Dei donum. Iuxta illud dictum *Moyſi:* Quis finxit os homini? Nonne ego. Et *Ier.* 1. Ponam verba mea in ore tuo, noli timere, quia ego tecum ſum. Porrò, verbum Dei tribus modis expendendũ. 1. eſt ſubſtantiale æterna æterni Dei ſapientia, *Ioan.* 1. 2. Revelatum ſcriptum & pronuntiatum. 3. vocatur operatiuum ratione ſpiritus agentis, ſubiectique in quod recipitur. *Heb.* 4. atq; etiam ſine omni ſubiecto, iuxta illud Iehouæ, *Gen.* 1. Dixit Iehova, fiat lux, & fuit ita. *Obſerv.* Prædicandum eſt Dei verbum, nec admittendæ ſunt humanæ traditiones, docendum quidem cum omni libertate, 6. *Epheſ.* Apoſtol. poſtulat vt pro hac libertate ipſi concedenda precentur, qua inſtructi fideles Dei ſerui Prophetæ non dubitarunt cum vitæ periculo hoc verbum Regibus, Principibus, totique populo annuntiare. 3. Σημεῖα ſunt præter conſuetudinem, vt Sanatio febricitantis in inſtanti, ſed τέρατα ſunt præter naturam, vt reſuſcitatio *Lazari*, vbi *Obſerva*, omnem gloriam Miraculorum, renovationis vitæ, inſtaurationiſque generis humani Domino aſcribenda, ſiquidẽ poteſtas eſt ab Authore Deo filio tradita, quæ nobis per Spiritum Sanctum communicatur.

Verſ. 31. Locus commotus eſt in quo erant. Teſtatur Deus eccleſiæ ſuæ ſe eſſe talem, qui cœlum, terramque concutiendo, ſit eam confirmaturus.

Verſ. 32. Precationis effecta ratione Apoſtolorum replentur Spiritu Sancto, quod eſt alterius effecti cauſa, *loquuntur verbum Dei* μετὰ παῤῥησίας. effecta ratione multitudinis credentis, ſunt hæc: *vnius ſunt animæ*, id eſt, idem habent propoſitionem ad amplificãdum Dei regnũ, quod exeritur in opus, cùm nihil ducant ſuũ & proprium,

proprium, ſed omnia habeant cõmunia. Porrò, ſignum præſentiæ divinæ hiſce effectis præmittitur, ſcilicet cõmotio terræ quãdoq; ſignum potentis præſentiæ in miſericordia ad protegẽdum ſuos quandoque in iuſtitia ad concutiendũ, & terrendum hoſtes. Adfuit *Eliæ* hoc ſigno, 1. *Reg.* 19. Atque in liberatione Pauli ex vinculis, *Act.* 16. Concuſſa ſunt fundamenta carceris vincula que ſoluta: Et *Mons Sinai* quatiebatur, cum populo lex promulgaretur irati Dei iudicium, vt *Amos.* 1. *Ioel.* 3. *&* *Oſe.* 13. hocque terræ motu vſus Dominus ad *Laodiceam* evertendam, *Coloſſam, & Hierapolim* tres *Aſiæ civitates* vt ſcribit *Horoſius, & Euſebius.* Nec non indicat hoc ſignum Deum tremorem incuſſurum Euangelij hoſtibus, quod fit per eiuſdem prædicationem, vt de Felice legitur, *Actor.* 24. qui dum Apoſt. diſputaret de iuſtitia, temperantia, iudicioque futuro contremuit, *Baltaſſarque* viſo digito verbum ſcribente, ſic totus fuit concuſſus, vt tibiæ corpus vix potuerint ſuffulcire, & *Caligula*, qui dici voluit Cæſar DEVS exhorreſcere eſt ſolitus cum aliquod iudicium ſeſe exerceret divini iudicij. 3. Verbi divini hoſtes ſubuertentur, vide in ſubuerſione *Ieroſolymorum* facta à *Tito Veſpaſiani* filio, 40. vt quidam putant poſt Chriſtum paſſum anno. Multi ex Iudæis extincti, & in Romanorum ſeruitutem redacti, qui verbum ab Apoſt. prænuntiatum faſtidierunt. 1. *Obſer.* Verbũ Dei ſemper eſt efficax vel ad gignendam fidem quâ apprehendatur gratia in Chriſto, vel ad obdurandum rebellum corda, ad deſtructionem eorum, qui oblatam gratiam ſunt aſpernati: vbi, itaque locus verbo primo Domini nuntio non conceditur, locũ eſſe oportet judicijs, plagiſq; vt liquido cõſtat in multis Prophetarum locis. 2. *Obſervatio.* Dona Spiritus ſemel, & ſimul non conferuntur, quare ſpiritum in nobis lucẽtem ne extinguamus, ſed oblatam gratiam ſuſcipiamus, conceſſamque ſedulâ curâ piaque meditatione foueamus. 3. *Obſerv.* Libertas verbi aſſerenda neque ferendum, vt eiuſdem vel minimũ imminuatur, vtcumq; nauent, quam poſſunt homines operam ad mutilandam & concidendam, vel ſaltem coarctandam hanc παρρησίαν. Studeamus nos etiam ſartam tectam in fide, puraque conſcientiâ retinere, atque ad poſteritatem, ſicut accepimus à maioribus fidiſſimis, & vigilantiſſimis tranſmittere.

Verſ. 33. Attingit præcipuum verbi Articulum. *Nempe*, Reſurrectionem

rectionem Chriſti cui ſeſe teſtes præbuere cum magna potentia: eſt & ſalutis complementum, primuſque ad gloriam gradus, in qua eſt incluſa noſtra fidelium reſurrectio ad vitam, quam *Sadducæi* pernegarunt contra ac Chriſtus, eiuſque Apoſt. 1. *Corinth.* 15. Dicit multitudinẽ credentium hac affectione prædictam. *Obſerv.* Charitas eſt effectum fidei, & indiuulsè cohærent, proinde dicat, nemo ſe fide iuſtificante præditum, niſi officia charitatis obeat: 2. *Obſervatio.* Concordia maximè laudanda in Eccleſia: qua conſeruatur, & amplificatur. Ad *Phil.* 2. hortatur, vt omnes vnum ſentiant, expende *Epheſ.* 4. & *Pſal.* 133. 3. *Obſerva.* Pauperum habenda ratio, & antequam fame, aut inedia pereant, quæ in nos Deus contulit bona, in eorum vſum ſunt eroganda vt expendere eſt in pia hac primitiuæ Eccleſiæ praxe, quæ bona, quæ poſſidebat vſu, & voluntate ſed non lege communia fecit, verùm ne putes locum hinc relinqui ſtabiliendæ, Platonis aut Anabaptiſtarum opinioni de communione omnium bonorum, abrogandaque rerum proprietate, quã opinionem ſupra refutauimus, atque oſtendimus non ſentire Deum, vt noſtra omnia in confuſionem abeant, ita, vt nihil relinquatur proprium, ſed vt ex noſtris in vſum pauperum hoc modo conferatur ne intereant fame, iſtaque ratio habeatur, ne iuxta diuinum ſtatutum Mendicus ſit in Iſraele, *Deut.* 15. Verùm longè alia eſt ætatis noſtræ conditio, à ſorte huius primitiuæ Eccleſiæ: nam Euangelij profeſſores linguâ, quid dicam an ſua volunt vendere in vſum pauperum, imò quæ ad egenos ſpectant, ſacrilegi ad ſeſe rapuerunt. Contra quos, (niſi reſipuerint, dum tempus eſt gratiæ) ſtabit teſtis *Pharao* ille Rex Ægiptius, *Gen.* 47. qui Sacerdotum terras famis tempore λειτουργῶν non emerat, ſed ordinariam, qua alerentur, ipſis aſſignauit portionem. Accedit huc illud, *Proverbiorum* 20. à *Salomone* evulgatum, tendicula eſt homini deglutire ſacrum: vt ita ſit, huius ſeculi homines non ſolum dicata Deo, ſed etiam proximorum bona, quacunque poſſunt ratione ad ſe transferunt. Quod ſi diuina lege maledictus ſit, qui proximi limitem mouet, dicatque omnis populus Amen. *Deut.* 27. *Proverb.* 22. atque væ in illum ab *Iſaia* diuinitus, qui iniuſtè domum domui coniungit, enuncietur, quãto grauiore, & certiore ſunt afficiendi ſupplicio, qui in bona Eccleſiaſtica involant. Additur, depoſuerunt pretium ad Apoſt. pedes.

Obſerva. Vbi charitas obtinet, & Euangelij gratia; hæc, quæ plurimi fiunt ab hominibus bona ψύχικοις tanquam σκύβαλα ducuntur à pneumaticis. Expende hoc in praxe hac *Barnabæ*, id eſt, per μεθερμήνευται filij conſolationis, qui agrum ſuum vendidit, allatamq; pecuniam depoſuit ad pedes Apoſtolorum. *Obſervatio.* Hoc ei nomen diuinitus impoſitum cum egeni eius facto inſignem habuerint conſolationem. Danda eſt nobis opera, vt nominum divinitus inditorum ſignificationem vita, actionibus, & moribus referamus vt Ioannes Baptiſta, qui gratiam Dei expreſſit, & ille Timotheus Pauli diſcipulus, qui Deum ſedula muneris ſacri functione honorauit. *Obſervatio.* Leuites erat ſic & *Cyprius* genere. Habet Chriſtus ex quolibet hominum ordine, & ſtatu electos, qui non ſolum ſynceram Euangelij fidem verbo, ſed facto exprimant. 4. *Obſerva.* Vſus ſic eſſe debet divitiarum legitimus, vt Dei gloriæ, Eccleſiæque commodo inſeruiant. Bonorumq; in pauperes moderata eſſet diſpẽſatio, ne quis egeſtate vltra modum prematur.

CAPVT V.

HVIVS cap. partes ſunt tres. 1. Complectitur *Ananiæ*, & *Sapphiræ* peccatum, pœnamque ad *verſ.* 12. 2. Eccleſiæ ſtatum ad 17. 3. Nouam Eccleſiæ perſecutionem. Summa peccati *Ananiæ*. Vendit poſſeſſionem, vxore conſciâ, interuertit aliquid ex pretio. Videtur nomen divina ordinatione vtriq; inditum, nam *Ananiah*, vel ſignificat humilitatem Domini, & hunc Dominus, eiuſque ambitioſum ſpiritum humiliauit, vel afflictionem Domini denotat huius prauum cor afflixit, vel tandem deſignat reſponſum, quod Dominus ei dederat meritis dignum. *Sapphira* ſpecioſum importat, atque illa quidem exterius, quam interiùs formoſior. Sed videri poſſit, quod *Ananias* non peccarit: cum poſſeſſionem vendere ſit licitum, & retinere, quod ſibi videbatur ex pretio, tribuereq; in pauperum vſus ſecundum placitum, cur peccatum; cùm dicat Apoſt. 1. *Timoth.* 5. Qui negligit familiam

eſt

eſt infideli deterior, & abnegauit fidem, & 2.*Corinth.*8.nōn enim erogādum vt alijs relaxatio ſit,vobis autē oppreſſio ἄλλοις ἄνεσις ὑμῖν δὲ θλίψις, & addo illud, *Math.*10.qui dat potum frigidæ nomine Chriſti,referet mercedem.Reſp.expende quatuor concurrentia in hoc facinore vitia,quorum. 1. Eſt hypocriſis,plus enim profitetur, quam præſtat: totum deponeret, ſed partem tantum deponit. 2. Sacrilegium. Totum vult videri conferre in vſus pauperum, at partem ſurripit. 3. Diffidentia. Nam metuit, ne ipſe perſecutionis tempore egeat. 4. Eſt ambitio, vult ſiquidem apud Apoſtolorum pedes locare, eodemque gaudere nomine cum ijs, qui iuſtum pretium depoſuerunt. 1. Hypocriſis eſt vitium, quo maximè homines referunt Satanæ naturam, cuius pœna eſt ſempiternum exitium: ſæpius in Euangelio væ vobis hypocritæ. Hac ætate regnat in omnibus hominum ordinibus, qua verificatur illud Apoſt. 2.*Timoth.*3. ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. & ad *Tit.*1.profitentur Deum ſe ſcire, ſed factis negant, cum ſint abominandi,& rebelles & ad omne opus bonum reprobi reiectanei. De ſacrilegio quædam ſupra. Vbi eum reperias hominem, qui hoc ſcelere non ſit coinquinatus, tametſi vel teſtante Apoſt. Sacrilegium ſit idololatriâ grauius vitium: *Rom.cap.*2. Tu qui idola abominaris,ſacrilegium committis. Etenim cum idoli cultu, habet coniunctam ſceleroſam auaritiam. 3. Diffidentia eſt vitium multis commune qui per fas, nefaſque coaceruant huius mundi peritura bona, contra quos Chriſtus, *Math.cap.*6. & Apoſt. 1.*Timoth. cap.*6. Hi necis ſuæ authores extitere expende in *Achane, Ioſ.cap.*7. & *Gehaſi* lepra infecto, 2.*Reg.*5. denique in *Achabo,* & *Ieſabele* conſpirantibus de vita *Nabotho* propter vineam eripienda, tandem pœnas luentibus meritiſſimas iuſtiſſimo Domini decreto de eorum ſanguine à canibus lambendo. 4. Ambitio periculoſa peſtis, in quem interitum perduxit *Hamanem* perpende, qui voluit vno die diſperſum DEI populum per *Aſſueri* Regis prouincias contrucidari, patibulumque erigi ad *Mardochæum* DEI hominem ſuſpendendum, vt ſolus ipſe emineret, ſed verſa vice diuinâ prouidentiâ, & atroci propoſito contra Iſraelem & *Mardochæum* euerſo, & præpedito *Haman* ipſe patibulo à ſeſe erecto, ſuffixus eſt.

Verſ. 3. Petrus per interrogationem accuſat primumque Authorem tanti ſceleris Satanam deſignat. Sed vnde Petro hæc ſcientia: vnde Prophetæ præcognitio illa de *Ioſia* naſcituro 3 3 0. annis ante eum natum ſacrificaturo in altari Sacerdotes jdololatras, 1. *Reg.* 13. Nimirùm & hæc, atque illa à Domini ſpiritu: Et *Eliſæo* reuelatum illud concluſum in Regis *Aramitici* conclaui aduerſus *Samaritanum* Regem, 2. *Reg.* 6. *Ieremiæ* etiam diuinitus patefacti 70. captiuitatis *Babylonicæ* anni, & *Amos* 1. 3. Nullum ſecretum quod Dominus ſeruis ſuis Prophetis non retegat. Rerum abſtruſarum, & reconditarum notitia eſt à Domino, *Iob.* 32. Dicit Petrus ei; Cur impleuit Satanas cor tuum, vt mentireris Spiritui Sancto? Satan adverſarium ſignificat. qui nonnunquam intrare dicitur, vt in *Iudam*, quem incitauit ad abominandam illam proditionem patrandam aduerſus Dei filium, quandoque poſſidere, aut obſidere, vt in ἐνεργουμένοις, in quibus eſſe dicitur definitiue, vt loquuntur, ſic, vt non ſit eo tempore alibi. 3. quandoque ſtare ad dexteram, vt *Ioſuæ*, *Zach.* 3. quæ omnia arguunt varios Satanæ modos, quibus adoritur genus humanum. Quare cordi attendendum maximè, ne id repleat adeò, vt nihil loci relinquatur gratiæ divinæ, atque Diabolo eſt ſtrenuè reſiſtendum, quo à nobis fugiat, 1. *Io.* 4. 1. *Pet.* 5. *Obſerva.* Diabolus neminem non tentat, & continuò circumit ad perdendum, ſed reproborum corda implet non ſuggeſtionibus & prauis motibus ſolum, ſed operatione quidem efficaci inſtigat, inflammatque ad ſcelera admittenda hypocritas, quos vinctos tenet, & quò vult, agit precipites in perniciem. Hic aduerſarius ſpiritus ſancti bonis motibus abutitur ad quorundam interitum: prima motio in *Anania* fuit Spiritus Sancti, verùm Satan iniecit eius cordi multa vitia ad agentis perditionem.

Verſ. 4. Non eſt mentitus hominibus ſed Deo. *Obſerv.* Spiritus Sanctus eſt Deus verè contra eos qui flatum eſſe dicunt. qui mentitur, peccat in hunc Spiritum, ſed alio modo quam is cuius peccatum dicitur irremiſſibile, *Math.* 12. *Heb.* 6. & 10. cùm tot donis talem peccatorem imbui oporteat, vnde ſequitur omnem reſipiſcentiæ locum ipſi eſſe præcluſum, ſi totus, de toto, & in totum labatur. vide *Heb.* 6. 2. *Obſerv.* Spiritus Sanctus adeſt, præeſtque cœtibus pijs, ipſeque Chriſtus ſpondet ſe affuturum, non quidem corpo-

corporali præſentia, ſed ſpiritu illi cœtui vbi duo vel tres coacti fuerint eius nomine. *Verſ.*4. His auditis, cecidit *Ananias*, efflauitque animam. *Obſerv.* Repentinum exitium manet hypocritas, & ineuitabile. 2. *Obſerv.* Magna eſt vis verbi DIVINI, *Iſa.* 55. & *Heb.*4. Vide huic ſimile, *Act.*13. de *Elyma Mago*, vias Domini rectas peruertere conanti cæcitate impræſentiarum percuſſo, vti Paulus prædixit. Et 2. *Reg.*1. de Ducibus illis, & centum militibus igni cœlitus demiſſo abſumptis ad votum Prophetæ, & *Felix* ille Proconſul contremuiſſe dicitur, *Act.* 24. Cùm audiret Paulũ diſputantem, de judicio illo venturo, *Baltaſſer* etiam viſo digito in pariete ſcribente, ita legitur cohorruiſſe, vt tibiæ corpus vix quiuerint fulcire, *Dan.*5. abſit, verbum cõtemnatis inſtar illorum ſtultorum proverb. 1. quibus interitus ingruit vt Turbo, & ſubſannatorum qui pepigiſſe fœdus feruntur cum morte & inferno, acſi ab omni ſupplicio immunes eſſent, qui cùm primis omnium ſunt puniendi, *Iſa.*28. *Punitio*, *Ananiæ* eſt repentinus interitus. Repentino extincti ſunt *Pharao* in mari, *Antiochus Epimanes* viſcerum morbo incurabili, & fœtente emortuus: *Herodes* vermibus arroſus, *Act.*12. Proinde fugiẽda vobis ſtudioſè ſunt peccata, quæ huiuſmodi interitum accerſunt. *Obſerv.* etiam hominem eſſe vaporem, *Iac.*4. cuius halitus naribus eſt incluſus.

*Verſ.*5. *Effectus.* Timor omnes occupat. *Obſer.* vſus judiciorum Dei eſt hic vt timor, & reverentia hominum animis incutiatur. *Verſ.*6. Sepelitur *Ananias*, hoc eſt vltimum humanitatis officium.

*A Verſ.*7. *ad* 12. habetur *Sapphiræ* peccatum, eiuſdemque punitio: cuius hic eſt vſus, nimirùm vt impij deterreantur ab affligẽda & diuexanda eccleſia: cùm DOMINI manus poſſit momento proſternere potentiſſimos, & in cineres redigere. Rurſum etiam conſolatione erigantur pij atque hac perſuaſione ſtabiliãtur DEUM eccleſiam ſuam conſeruaturum, protecturumque contra omnes hoſtium atrociſſimas machinationes. Hæc ſunt hic perpendenda. 1. occaſio. *Verſ.*7. vbi conſiderandum quomodo euenerit. 2. Quando. 3, Quo. 4. Quod nihil cognouerit eorum quæ geſta ſunt. *Euenit* DIVINÂ providentiâ & diſpẽſatione. DEUS enim finem intuens decernit media, quæ ad finem ducunt. In hoc pec cato habuit Dominus ſuam operationem bonam & ſanctã, ſcopumque præſtitutum gloriam nominis ſui atque Eccleſiæ primi-

tiuæ commodum. In omni peccato cooperatur Deus in fieri, ſed non in eſſe vt loquuntur Theologi, in bonum finem. *Obſervatio.* In omnibus actionibus, operibuſque ſiue bonis, ſiue malis, divinam providentiam ſemper intueamur, & quicquid evenerit, ſciamus evenire certiſſimo Dei decreto illudque omne amplectamur ſiue proſperum ſiue aduerſum tanquam à Domini manu profectum.

2. *Quando,* ſcilicet poſt. 3. horis. *Obſerva.* Domini eſt conſuetudo tempus quoddam conuerſioni relinquere. Sic egit cum originali mundo 120. annos concedens ad reſipiſcentiam: ſic cum *Sodomitis* totum ipſis dedit prædicatorem: & in colloquio cum *Abrahamo, Geneſ.* 18. diſertè profitetur, ſi decem boni reperiantur in ciuitate ſe ei parſuram. Item cum Ægyptijs, quos prius admonuit verbo primo nuntio, vt dimitterent Iſraelem, deinde decem admirabilibus plagis eoſdem percuſſit, antequam in profundum demerſit ad extremũ omnium interitum & tandem ita cum *Ieroſolymis, Luc.* 13. inquit Chriſtus, ô *Ieruſalem* quoties volui congregare te, vt gallina pullos, ſed noluiſti: verùm itaque relinquitur Domini dictum, per *Ezech.* 33. vt viuo inquit, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, viuatque. Vtamur ergo hoc gratiæ tempore commodè, & fructuoſè agnoſcentes Domini longaminitatem pœnitentiæ noſtræ inſeruientem, *Rom.* 2. Ne abutamur patientiâ tam benigni patris, ne, vt inquit ille ſupplicij procraſtinationem grauitate compenſet.

3. *Quo,* eſt ſcilicet ingreſſa aliud expectans, quam reperit. Exiſtimaret *Ananiam,* maritum ſummo honore affectum, eccleſiamq; primitiuam præclarè de eo ſenſiſſe, ſed repentinò fuiſſe mortuũ, ne id quidem cogitaret. *Obſerva.* Impij malæque conſcientiæ rei propoſito ſuo fruſtrâtur. *Pharao* perſecutus populum ad mare rubrum cum magna caterua non eſt aſſecutus propoſitum, ſed illud, quod minus expectabat, ſuum, ſcilicet ſuorumq; interitum, *Exod.* 14. ſic *Sinnacherib* Rex *Aſſyriorum* ſuperbiſſimus, aduerſuſq; *Iehovam* inſultabundus magnis copijs cinxit *Ieroſolymam*, quam non ſolum expugnare, ſed funditus delere eſt conatus, ſed longè ſecus euenit, conſeruata eſt diuinitus *Ieroſolyma* eius ex *Phalange* à Dei Angelo vna nocte 95. milibus occiſis, ipſoque *Sinnacheribo* à filijs *Adramelecho,* & *Sarazero* dum in templo adoraret idolum

ſuum

ſuum trucidato. Expende idem in *Aramitis Eliſeum* Prophetam, perſequentibus primum ſcotomate percuſſis, & in *Samaria* medium perductis hoſtiumque in manus traditis, & tandem, ne multis in *Hamane* populi Dei hoſte atrociſſimo quem totum vno die interimendum decreuit, ſed deceptus ille populo Iſraelitico conſeruato in viuis, ipſe actus eſt in patibulum quod erexit pro *Mardochao*. Quare in actionibus, vitæque converſatione fruamur bonâ, purâque conſcientiâ, quocunque fuerimus profecti puros in rebus agendis nos ſeruemus. 4. *Sapphira* eſt ignara rei geſtæ. Cognouit illa pretij interuerſionem, remq; mala fide geſtam, at mariti repentinum interitum non intellexit. *Obſervatio.* Plerique peccati initium & media nouerunt, ipſumque volentes, ſcientes patrant, fine nequaquam expenſo, quem ſi trutinarent mortem nimirùm peccati eſſe ſtipendia, *Rom.*6. cauerent ab illo exitiali: *Adam*, & *Eva,* ſi mortem ſubſecuturam peccati pœnam præuidiſſent an Satanæ conſenſiſſent. Proinde piè nobis eſt viuendum vt benè, & beatè, pacificèq; defungamur. Bonam vitam ſequi ſolet tranquilla mors, finiſque hominis Deum verè timentis eſt pax, *Pſalm.*38.

*Verſ.*8. Petrus quærit de pretio. Ecquid tanti prædium vendiſtis, ſatis præſciuit, quod aliquid de pretio interuerterint ſpiritu ſancto id revelante, ſed vt convictio ſit aperta, & ex ore iudicetur ſuo mouet quæſtionem. Vbi obſerua medijs eſſe vtendum ad apertam convictionem facientibus, nec non delinquentes minimè præteriri ſine admonitione, ſi non grauiori pœna. Deus *Adamum* poſt tranſgreſſionem alloquutus conuicit, per *Noachum* originalem mundum, per tubam terribilē legis ſuæ populum *Iſraeliticum*, ciuitatem *Ieroſolymitanam* per varios Prophetas, quibus cum non obtemperarint, induratione primum rebellionis iuſtiſſimo ſupplicio, & tandem finali ſubmerſione puniuit. *Sapphira* reſp. Etiam tanti, apertè mentitur. *Obſer.* Quantum malum eſt auaritia, quæ facit vt interitus ſui homines exiſtant authores: primum mentiendo, deinde accerſendo ſibimet perditionem.

Verſ. 9. Convictio per alteram interrogationem, cur conveniſtis, vt tentaretis Domini ſpiritum? q. d. voluiſtis experiri, ecquid Domini Spiritus ſit veritatis, & omnipotentiæ necne cōtra Domini præceptum, *Deut.*6. Non tentabis Dominū Deum.

Obſerva.

Obſerva. Mendaces, & hypocritæ, qui excogitatis vtuntur artibus, ac ſi Dominus non cognoſceret, non ſolum accerſunt ſibi inſtantem damnationem, ſed aduerſum ſeſe laceſſunt Dei iram, cùm probare volunt ſit ne DEVS necne iuſtus & omnipotens. 2. *Obſerva.* Vbi eſt piorum cœtus, ibidem eſt Dei ſpiritus, *Math.* 18.

Interminatio repentini interitus: ecce pedes eorum, qui inhumarunt maritum tuum, ſtant ad fores, teque efferent. *Obſer.* Dominus habet in promptu inſtrumenta, quæ ſuam voluntatem exſequâtur. Scilicet Angelos, cœlum, ignem, aërem, terram, aquam beſtias terræ, adeoque omnes creaturas ad impios deſtruendos, pioſque protegendos, *Oſe.* 2. 18. dicitur Dominus fœdus pepigiſſe cum volatilibus cœli, beſtijſque agri in bonum populi ſui. Ne offendamus tam potentem creatorem, ſed ei ſeruire conemur cum timore, & tremore, *Pſal.* 2.

Verſ. 10. His auditis concidit, animamq; efflauit. 1. *Obſer.* Pariter peccantes pari ſupplicio afficiuntur. Omnes Angeli, qui ceciderunt eiuſdem ſceleris ſocij affecti ſunt æquali pœna. 1. In natura ſua corrupti. 2. Cœlo excluſi. 3. In vinculis reſeruati ad grauius ſupplicium, in magno illo die ipſis infligendum, ita *Achab* & *Ieſabel Nabothi* ſanguinem curarunt effundendum, eorum ſanguis iterum eſt effuſus, quem canes lamberunt iuxta Prophetiam *Eliæ*, 1. *Reg.* 22. 2. *Reg.* 9. 2. *Obſerva.* Verbi vis eſt magna prædicati à ſeruo Dei legitimè vocato, quanto maior eiuſdem efficacitas futura cum in illo illuſtri aduentu Chriſtus ipſe viuam vocem editurus eſt, quo morte repentina corripientur impij, & tanto percellentur terrore, vt dicant montes cadite, atque nos occulcate ab ira Agni. 3. *Obſerva.* Impij antequam ſciuerint, decidunt, atq; extinguntur. Vide in *Athaliæ* interitu, 2. *Reg.* 11. *Antiochi*, 2. *Mach.* 9. *Herodis*, *Act.* 12. alijſque multis. Verum euadit illud *Iobi* dictum, qui viuunt in voluptatibus momento in infernū deſcendunt, qui dicunt Deo noluimus cognitionem viarum tuarum: ſed addo, non eſſe omnes illos in impiorum numerum reijciendos, qui repentino moriuntur, cum *Ioſias* Rex pius in bello ſubito fuerit occiſus, & *Zuinglius* in *Helvetico* occubuerit: alijque multi viri pij ſubita morte ſint extincti. Proinde hic concludendū beatos eſſe qui in Domino moriuntur, quocumq; mortis genere defunguntur. Porrò dictum Petri impletur, effertur, enim *Sapphira*, atque

ſepelitur apud maritum. *Obſerv.* Verbum Domini nunquam nõ implebitur, cuius ne vnum quidem jota in terram decidet minus perfectum, ſiue miſericordiæ illud ſit, ſiue iuſtitiæ. Quare, qui ad gratiam in Chriſto participandam vocantur, & ad gloriam deſtinantur, certo ſciant illud promiſſum confectum iri: & iterum, qui in peccatis verſantur, ſine vlla ſyncera ad Deum converſione, ſibi perſuadeant illud *Iſaiæ* verificandum peccatori vel centum annos agenti, tandem DIVINAM maledictionẽ eſſe infligendam. 2. *Obſer.* Corporis locatio in terræ viſceribus aut inhumatio admonere nos debet peccati. Etenim eſt ignominioſum creaturam tantam, atque talem in terram inijci, niſi peccatum id procuraſſet à iuſto Deo, vt ſepeliatur, atq; in putredinem diſſoluatur. Quod tamen Chriſti ſepulturæ beneficio cedet in noſtrorum corporum vtilitatem, quæquidem in illuſtri illo aduẽtu expurgabuntur omni corruptibilitate, & ornata incorruptibilitate glorioſo corpori filij DEI evadent, comformiâ, 1. *Corint. cap.* 15. *Phil. cap.* 3.

Verſ. 11. *Effectum.* Timor Eccleſiam, & omnes audientes occupat; Eccleſia afficitur filiali timore, reverentiaque Divini Numinis, mali terrore percelluntur, Et qui nondum erant in Eccleſiam aſciti perpellantur huc ſeſe recipere. *Obſerv.* Diſciplina in officio retinet bonos, maloſque: grati ſimus Deo propter DIſciplinam in Eccleſia Scoticana ſtabilitam, quam Satan, eiuſque organa ſceleroſa velint profligare. 2. *Obſerv.* verificatum illud *Iobi* 20. eximium dictum: Gaudium impij citò finitur, lætitiaque hypocritarum durat tantum ad iactum oculi.

Verſ. 12. *Act.* 17. Glorioſus ſtatus Primitiuæ Eccleſiæ deſcribitur, per Miracula, ſignaque, & effecta. Miracula iunguntur Euangelio, vt promiſſum Chriſti adimpleatur, *Marc.* 16. *Ioan.* 14. *Math.* 28. Ecce ego vobiſcum ſum ad ſæculi conſummationem.

2. Vt Authoritas concilietur Apoſtolis, eorumque fides ſtabiliatur, attentiores ſint auditores, & Evangelij veritas eluceſcat, einſdemque DIvinitas comprobetur. Porrò, Σημεῖα ſunt quæ Divinam potentiam adumbrant in ijs quæ curari poſſunt τεϱατὰ ſunt, quæ fiunt præter naturæ curſum, vt reſuſcitatio *Lazari* demortui, *Ioan.* 11. & ευτυχȣ *Act.* 20. à Paulo Domini inſtrumento facta. Et hæc ſunt duum generum. 1. Quædam officio

Chriſti propria vt quæ ſanitatem adferunt: venit enim, vt ſanat, non deſtruat. 2. Accidentalia, vt ita dicam, vt percuſſio *Ananiæ* & *Sapphiræ* morte repentinâ. Omnia huc tendunt aut ad præparãdum populum, qui Euangelium amplectatur, aut amplexũ confirmet. Primùm proponuntur in genere, poſteà in parteis diſtinguntur ratione locorum in quibus, & perſonarum, quæ curantur. 3. *Quomodo.* ὀργανικῶς per manus ſcilicet Apoſtolorum. *Obſerva.* Apoſtoli tãtum ſunt ſuperioris manus ac poteſtatis organa, cap. 4. & 3. Inquit Petrus, *In nomine Ieſu Nazareni, Surge, & ambula.* & cap. 4. attribuit operationem illam ſanati Claudi Chriſto. *Obſer.* Pij dant gloriam Deo operis cuiuſlibet boni, & effecti. Impij verò viribus ſuis gloriantur, deque ſe multum vibrant, vt legere eſt *Act.* 8. de *Simone Mago*, qui voluit dici virtus Dei magna, & vt eſt apud *Iuſtinum*, & *Epiphanium*, ſibi ſtatuam Romæ erigi, ac præſtitui. 4. *Vbi.* nimirùm apud populum. *Obſerv.* Veritas non quærit Angulos, ſed qui malè facit, odit lucem, *Ioan.* 3. 5. effecta, vel attingunt fideles, aut à fide Chriſti alienos. Primum effectum in fidelibus. eſt. ὁμοθυμαδὸν perſeuerant in porticu *Salomonis*. Notemus in illis tria, ſcilicet, Perſeuerantiam, Concordiam, Zelum, & quamuis Euangelij hoſtes ſint ipſis interminati, non deſiſtunt, ſed cõueniunt in porticu *Salomonis*, quo docemur nullo diſcrimine, nullis hominum minis ab officio obeundo deſiſtendum. Cæterùm, Summa Curia erat tripartitò diſtincta, 1. *Reg.* 6. 2. *Cro.* 4. Lapidibus Dedolatis, menſiſq; Cedrinis. Prima Curia ad Occidentalem vocatur Tẽplum. 2. Curia interior, in quã ſolebant Sacerdotes ingredi, vbi erat Altare holocauſti 20. cubitorũ altitudine, totidem latitudine, Decem lebetes, & Mare. 3. appellabatur magna Porticus, & ſic *Salomonis*, per quã ſolebat *Salomon* ingredi in Templum: Cõſueuit vſurpari pro Templo, apud *Math.* & *Ioan.* 2. Hinc eiecit Chriſtus Vendentes & Emẽtes. *Obſerva.* Tametſi locus Religioni conſecratus, prophanetur, & polluatur idololatriâ, poſſit tamen à pijs frequẽtari, ibiq; verbum prædicari, pietatiſq; exercitia celebrari. Sed ſi conferas hac tempeſtate profeſſores cum hac Eccleſiã primitiua, reperias paucos, qui eam adæquent in Conſtantia: omnes penè laborant hypocriſi, putantque Religionem eſſe quid ἀδιάφορον maximè hij, qui Idololatriæ corporum præſentiam faciunt, inquientes reſeruare ſe cor Deo. Cõtra ſentit:

tit Deus apud Apoſt. *Rom.*10. Corde creditur ad juſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem, *Math.*10. & *Marc.*8. Qui me negarit coram hominibus, Ego eum coram Patre meo, qui eſt in cœlis. Horum praxin habuimus non abhinc diu, Quod ſi ſub capitis pœna ſacris conventibus nobis interdiceretur, quanta tum raritas, & ſupinitas, cùm ad imminentis periculi leuiuſculam rumuſculum, ſimus adeò terrore perculſi: Addat nobis Dominus animos nulla vt habita ratione circumſtantiarum piè & fideliter munus nobis impoſitum in ſacris conventibus & comitijs maximè obeundũ adimpleamus, *Obſervatio.* Concordia maximè neceſſaria ad ampliandum Chriſti Regnum, atque zelo gloriæ Dei, quo hi flagrant, dum in locum publicum ſeſe recipiunt, vt verbum audiant, & ædita miracula videant. Contra fit à pleriſque noſtri temporis priſtinũ zelum deſerẽtibus. Verùm longè aliter ſeſe res habuit in reformatione & inſtauratione eccleſiæ. Tãto concurſabãt & cõfluebant numero vt templum vix quiuerit auditores capere. Iam diebus hebdomodarijs vix ne cẽteſimum quidem videas in domo Dei, verificatur illud hac ætate, quod de *Epheſina* & *Laodicenſi* Eccleſia prædicat Chriſtus cœlitus, Priſtinum amorem & zelum reliquiſti, & evaſiſti χλιάρὸς in religione, *David* ſecus exiſtimauit, cùm gauiſus dicatur, cùm dicerent, adeamus domum Dei, *Pſal.*122. & *Pſal.*84. quam amabilia duxit Iehouæ tabernacula. 2. *Obſervatio.* Anabaptiſtæ hic refutantur, qui ſacros conventus auerſantur, quos ſi tollas, nullus locus relinquetur viſibili Eccleſiæ in terris, cùm in ijs verbum purè doceatur, Sacramenta legitimè adminiſtrentur, Diſciplina ſyncerè exerceatur.

*Verſ.*13. *Effectum*, ratione alienorum à fide Chriſti: non audent κολλᾶσθαι ἀυτοῖς, id eſt, ipſis adhærere: ἀλλ' ἐμεγάλυνεν ἀυτοὺς ὁ λαὸς, magnificabat eos plebs, id eſt, magnis laudibus efferebat. Vide *Luc.*1.46. 1. *Obſervatio.* Chriſto tantum agglutinari ſolent, qui electi, & divinitus ſunt vocati ad gratiã. 2. *Obſer.* Tanta in pijs relucet maieſtas, qua Dei imaginẽ referunt, vt impij coerciti ne ijs quidẽ poſſint nocere: Sic *Saul* formidauit *Davidem* propter Domini in eo coruſcantẽ imaginem, ſed *David Saulẽ* propter Satanæ quam ferebat imaginẽ. Vide tempore *Traiani* perſecutoris opera *Plin. ſecundi* multis pijs parſum, *Euſeb. lib.*3. 3. Qui ſunt Chriſti, ita agglutinantur, vt diſſolui nequeant vllo nomine, *Epheſ.*5.

Dicitur de marito & vxore, ita etiam de Chriſto atque Eccleſiâ. Itaque iſta coniunctio eſt æuiterna, cùm omnes aliæ terrenæ ſint diſſolubiles: Hanc itaque fidei nexu ſtrictè, arctè que retineamus ad ſalutem vitamque æternam. 4. *Obſervat.* Vera Eccleſia non habet hypocritas, vt membra ſunt quidem in Eccleſia, ſedt ex Eccleſia nequaquam, *Ioan.*2. 2. effectum. Laudibus efferun. Apoſtolos. *Obſer.* Illud Iehouæ dictum apud *Samuelem* 2. *cap* comprobatur verùm honorantes, ſcilicet, Iehouam honoratum iri, contemptores verò Iehouæ leues fieri. Exemplum eſt in *Davide,* Deum honore afficiente per Divinam gratiam ad Regnum Iſraeliticum tandem evecto: Alterum exemplum in *Nabuchadnezare* Iehouæ faſtiditore è Regio throno deturbato, & ad Beſtias ablegato ſeptennium. *Obſerv.* Legitima functio vocationis noſtræ, eſt apertiſſima via ad honorem.

*Verſ.*14. Eccleſiæ incrementum, vbi obſerva iterum vim & efficatiam Evangelij, quod verè ab Apoſt. dicitur, *Rom.* 1. Potentia Dei in ſalutem omni credenti. 2. *Obſerv.* Regnum Chriſti eſt vtriuſque ſexus capax, patetque fidelibus omnibus, cuiuſcunque ſint ſtatus, ordinis, aut conditionis, *Gal.*3.*Coloſ.*3. 3. *Obſervatio.* perſecutio non poteſt retardare Euangelij curſum, cùm Spiritu Sancto per verbum operante, minimè ſubiecto tyrannorum atrocitati promoueatur.

Signa quæ ab Apoſtolis eduntur per partes, & miracula dividuntur locorum, atque perſonarum ratione. *Ieroſolymis* producuntur egroti grabbatis, lectuliſque. Sed quod dicitur de Petri vmbra, ne putes vllam vim ægrotos ſanandi vmbtæ illi infuiſſe, at Chriſtum vſum hoc leuiſſimo medio, vt intelligamus, quonam modo in huiuſmodi leuiuſculis ſuam potentiam queat exerere. Papiſtæ perperam hic colligunt multo magis ſanare poſſe Petri oſſa & veſtimenta, attribuentes medijs, quod proprium eſt virtutis Chriſti, *Luc.*6. Dicitur non ex Chriſti Tunica, ſed ipſo Chriſto emanaſſe vim egrotæ ſanatricem : volunt præterea hæc adorari in Domini noſtri gloriæ ſummum præiudicium. Verùm hæc præſtita Chriſti virtute non arguunt, Potentiam vllam in Apoſt. aut medijs quibuſcunque, ſed Euangelij potentiam indicant, confirmantque talem in Dei filio Mediatore, ac Redemptore noſtro, quâ omnes noſtras infirmitates, & languores cum

animi,

animi, tum corporis poſſit ſanare. Sic de Sudario Pauli, *Act.* 19. ex vicinis ciuitatibus in vrbem, illata ſunt duo ægrotorum genera. Quidam enim morbo, quidam ſpiritu impuro vexabantur. Impuro verò ſpiritu vexantur partim qui per prauas cupiditates tentantur, & ſuggeſtiones Satanicas ad patrãdum malum. Partim ἐνεργούμενοι, id eſt obſeſſi, *Act.* 19. In quibus Dæmon ita reſidet definitiuè, vt eo tempore non ſit alibi, vtrique curantur, vt videre eſt in Euangelio, & poſtea in *Actis. Obſerva.* Summa. Chriſtus eſt is, qui in totum nobis medetur, jmaginem illam iuſtitiæ & ſanctitatis animis reſtituendo, corpora conformando glorioſo ſuo corpori, *Phil. cap.* 3. in illo illuſtri aduentu: & eſt ille Dominus gloriæ, qui regnat in inimicorum medio, propagatq; regnum ſuum invitis, & reluctantibus hoſtibus, quod quo magis premitur, inſtar palmæ magis attollitur, creſcitque.

Verſ. 17. *ad finem.*

Noua intenditur perſecutio aduerſus Apoſt. & Primitiuam Eccleſiam. Apoſtoli traduntur bis in cuſtodiam, liberantur conſilio *Gamalielis*: Extrema in eos crudelitas expromenda reprimitur, & coercetur. Cœſi tamen verberibus, cum graui interminatione dimittunrur, ne nomine I E S V loquantur amplius; dimiſſi gaudent, quod digni ſint habiti pati pro Chriſto, à 17. *Verſ.* ad 21. habemus Apoſtolorum incarcerationem. 2. liberationem. 3. obſequium Angelo mandanti vt in templo prædicent verba vitæ. Incarceratio habet has circumſtantias. 1. inſtrumenta. Sunt Sacerdos ſummus, alijque multi præcipuè, qui erant ex ſecta Sadducæorum. 2. cauſam impulſiuam internam. Repleti enim erant zelo, externa ſubticetur, verùm eadem eſt quæ Io. ſtatus ſui continuatio. 3. modum incarcerationis. Sadducæi à *Tſadukim*, nomen ſortiti his erroribus fuere implicati ex *Epiphanio*, negabant reſurrectionem mortuorum, vt conſtat ex Euangelio, Angelos eſſe ſpiritus ſubſiſtentes inficiabantur, authoritatem Prophetarum niſi Moyſis admittebant nullam, ſingularem profitebantur iuſtitiam. Hi diſſentiebant à ſummo Sacerdote in religionis capitibus, morumque diſſimilitudine; conveniunt tamen in mala praxi, nimirùm Apoſtolorum incarceratione. *Obſervat.* diſtracti, multiſque modis diviſi conſpirare ſolent in facinoribus patrandis, vt ſupra obſeruauimus, aduerſus Chriſtum, eiuſque

ſeruos, 2. *Pſalm. Iud.* 8. 9. *Abimelechus*, & *Sichemitæ* ad euerſionem domus *Ierubbaalis*, *Moabitæ*, *Ammonitæ*, & *Seirani* aduerſus *Ichoſophatū*, populumque Dei coierunt, ſed Domino dante in mutuam eorum perniciem, 2. *Cron.* 20. Ita etiam *Hiſpani*, *Itali*, *Barbari*, *Indi*, *Æthiopes Religione*, moribuſque diſpares concurrunt aduerſus Euangelium, chriſtique regnum prædicatione, diſciplinâque amplificatum in *Scotiæ*, per diuinam gratiam. Papani etiam diſſident inter ſeſe multis capitibus, nihilominus tamen concordarunt nimis benè de Proteſtantibus trucidandis, vt expendere eſt in pernicioſiſſimis, & luctuoſiſſimis illis inſidijs Pariſienſibus quibus ex proceribus multi, cum magno numero plebeiorum profeſſorum occubuerunt, quam barbaram, ac nefandam ſtragem vlciſci cœpit Dominus in Rege illo *Carolo*, cuius corporis omni meatu, vt ſcribitur dum moriretur ſanguis emanauit, quem truculentus ille non potuit concoquere. 2. *Obſeruatio.* Qui primarij Chriſti eſſent fautores, hoſtes hi eſſe conſueuerunt: vt hic videre eſt atque in papiſtarum cœtu, illi enim & Ieſuitæ noſtri temporis pretendunt religionem & ſanctitatem, cùm tamen ſint infeſti hoſtes ſynceritati Euangelij, & *Ierimiæ* tempore, quis inimicior *Ierimiæ*, quam *Paſhur* Sacerdos, & *Ananiah*, *Ierem.* 28. quis *Amozo*, quam *Amozia*, *Amoz.* 7. Impulſiua interna cauſa. Sunt repleti zelo. Zelus quandoque bonus iuxta illud à Chriſto citatum, *Ioan.* 2. ex *Pſ.* 69. Zelus domus tuæ exedit me, quandoque malus, qui ab Apoſt. *Rom.* 10. vocatur zelus ſine ſcientia, non longè diſtat ab invidia, & indignatione, 1. *Corinth.* 3. de hoc hic eſt ſermo. *Obſeruatio.* Facinoroſi ſuis nefarijs ſceleribus, nefandiſque cauſantur zelum, & quiſque, quo peccatum oblegat, rationem adinvenit: hoſteſque Euangelij pietatis fucum, religioniſque prætextum.

Factum. Incarceratio fit hoc modo. Inijciunt manus, non vtuntur ſcripturarum authoritate, aut ratione aliqua idoneâ, ſed vti factum eſt Chriſto, ita & hi faciunt Apoſtolis, venerunt cum baculis, & fuſtibus ad apprehendendum Chriſtum. Sic hic. *Obſer.* Rationes hoſtium Chriſti, ſunt manuum iniectio violenta, armiſque non rationibus diſceptare ſolent. Vide in *Michaia* Domini propheta in carcerem coniecto paneque afflictionis paſto imperante *Achabo*, lethaliter in conflictu *Aramitico* vulnerato, 1. *Reg.* 22. In *Ieremia* de carcere in carcerem traducto, in Ioanne

Baptiſta

Baptiſta ab impio *Herode Antipa.*incarcerato, & tandem mulieris impiæ ſolicitatione ſæria & atroci obtruncato, deniq; in *Petro* ab *Herode Agrippa* quem Angelus exoluit, & liberauit, *Act.*12. Addo hanc eſſe ſortem Eccleſiæ,ſeruorumque Chriſti, vt nimirùm tradantur in carcerem propter veritatis aſſertionem. Hoc eſt conſiderare omni ætate etiam maximè Apoſtolorum & primitiuæ Eccleſiæ, qua decem illæ grauiſſimæ, & atrociſſimæ exortæ ſunt perſecutiones à *Nerone* ad *Conſtantini* magni tempora anno 300. hoc tempore, *Ignatius Martyr Ioannis* Diſcipulus, à beſtijs diſcerptus ſub *Traiano* perſecutore tertio, *Polycarpus* igni abſumptus & *Dorothæus* 107. annos habens Martyrium paſſus cum pleriſq; alijs lege apud *Tertullianum* in Apologetico contra gentes,quæ quantaque, ſed omnia falſa in Chriſtianos hoſtes illi, tyranniq; commenti ſunt.Legimus in hiſtoria de *Ioanne Huſſo Pragenſi* atrociſſimè combuſto ſcientiâ hoſtium in pium illum martyrem & conſtantem adeo redundante, vt maieſtas Imperatoris,piorum rogationes, *Bohemiorum* minæ atroces illos ab infando illo ſcelere deterrere, & auertere nequiuerint: verum itaque imprimis exiſtit illud; cor crudele non ſatiatur niſi piorum ſanguine,quod cedet aliquando in ipſorum hoſtium perniciem, cùm illud verificetur à pſalmiſta exaratam malitiam ſcilicet, impellere atrocem in ſuum ipſius interitum.

*Verſ.*19. *Liberatio ex Carcere.*

Inſtrumentum liberationis eſt Angelus creatus non Archangelus ille fœderis de quo, *Exod.* 23. & *Malach.* 3. hic eſt ſubſtantia incorporea, inuiſibilis, ſubſiſtenſque contra *Sadducæos* cuius officium eſt cura Dei, thronum laudis Dei omnipotentis canere, *Iſa.*6. *Dan.*7.*Apoc.*4. Nec non actutum exequi imperata *Iehovæ* ac primum hoſtium Eccleſiæ ratione immorigerum, rebellemque populum divina potentia proſternere vt legere eſt, *Exod.* 11. de primogenitorum *Ægiptiorum* cæde, & exercitus *Sinnacheribi Regis Aſſyriorum*, de *Herodis* repentina morte vermibus corpore erepentibus arroſi, *Act.*12. Reſpectu Eccleſiæ hás obeunt partes Angeli boni in hac vita periculis educunt, vt *Lothum Sodomâ*, tuentur, & conſeruant pios vt Danielem, *Dan.*6. à rabie Leonum circa Sanctos Deique dilectos tentoria figunt, *Pſalm.* 34.

In morte piorum animas in cœlum concomitantur, *Luc.* 16. & in illa Domini ἐπιφανεία potentes illi Spiritus veniunt cũ Chriſto, cogentque electos à quatuor mundi plagis, *Math.* 25. *Obſervatio.* Dominus nunquam non ſuorum gerit curam, etſi in arctis rebus videantur Divina ope deſtituti: Qui cuſtodit Iſraelem non dormitat, ſecreta ſua virtute adeſt, ad ipſos, ſi incarcerentur, & vinculis implicentur, explicandos & expediendos. 2. *Obſerv. Aperuit fores.* Nihil naturale, aut arte factum divinæ poteſtati valeat obſiſtere, ſed omnes res creatas Creatori ad nutum oportet cedere: Mœniâ *Ierechuntinæ* vrbis per Divinam potentiam clangore buccinarum arietinarum facto ceciderunt. Mare rubrum populo *Iſraelitico* Dei gratiâ ceſſit pergenti ſecurè, quod rediens Domini manu Ægiptios adobruit. Aquæ Iordanis retro properarunt, vt tutè tranſiret populus Dei. Petra etiam in deſerto percuſſa effudit aquam. Longum eſſet recenſere omnia. Expende trium illorum puerorum in fornacem coniectorum liberationem, *Dan.* 3. & ipſius *Danielis* conſervationem à ſæuis illis Leonibus, *Dan.* 6. Quare in hanc Creatoris ſummam, ſupremã, & abſolutam poteſtatem, certa fiducia recumbamus. Huic praxi habes ſimilem 12. *Act.* de *Petro. eduxit.* 3. *Obſerv.* afflictiones Eccleſiæ, ſeruorumque Dei ſunt temporariæ; Non ſinit Dominus impiorum virgam in pios diu requieſcere, ne ad malum extendant manum, *Pſal.* 125. Ite. Idem dicit Angelus, quod Chriſtus *Math.* 28. *Ite, Prædicate Evangelium,* ſi aliam vocem ederet, eſſet Angelus, iſte Anathema. *Obſervatio.* Evangelion eſt prædicandum per Paſtores legitimè vocatos, *Epheſ.* 4. & vel hoc nomine, cùm fides ſit ex verbi auditione, quæ Chriſtum apprehendit, eiuſque iuſtitiam acquiſitam ad ſalutem, & vitam æternam. Appellatur verò Euangelium hic verbum vitæ, Cuius Ieſus Chriſtus ipſiſſima vita eſt Author, & ſubiectum, *Ioan.* 14. *Coloſ.* 3. Dicitur & virga oris Domini, quia Euangelio vt ſceptro Rex gloriæ Regnum ſuum ſpirituale gubernat; Brachium etiam Domini, *Iſa.* 53. quia per Euangelium tanquam per porrectum brachium ex omnibus locis, & ordinibus hominum colligit primum in Eccleſiam electos ſuos, poſtea in cœlis glorificandos. Regnum quoque cœlorum, *Mat.* 13. cùm viam ad regnum ſit: Euangelium etiam Regni, 1. *Marc.* Potentia Dei, 1. *Rom.* 16. Verbum reconciliationis, 2. *Cor.* 5. Verbum

gratiæ

gratiæ, *Epheſ.* & gloriæ, 1.*Timoth.*1. *Vbi.* In Templo, loco prædicationi verbi, & orationibus Deo nuncupandis idoneo, quem pij frequentarent ſtatis temporibus ad audiendum verbum ſalutis, atque precandum. *David* maximo deſiderio capiebatur Tabernaculorum Domini, *Pſal.*84. & 122. At quanto dolore afficiebatur quod exul in tentorijs Cedarinis habitaret, *Pſalm.*120. 21.*Verſ.* Obtemperant Apoſtol. fide & παῤῥησίᾳ freti: ingreſſique Templum docent. *Obſervatio.* Soluti vinculis, liberatique periculis paſtores munus ſibi Divinitus impoſitum obirent. *Moſes* fideliter Iehouæ mandatum eſt executus ad *Pharaonem* quem nō timuit, propterea quod viderit eum, qui eſt inviſibilis. Item *Elias*, tametſi atrociſſima Ieſabel ipſi Prophetæ grauiſſimè fuerit interminata, horum, aliorumque Prophetarum praxin pij & fideles Paſtores imitarentur. 2. *Obſerv.* Piorum preces exauditæ. Vt *Annæ*, 1.*Sam.*1. *Ezechiæ* 48. *Iſa. Ioſuæ* 10. *Cananitidis Math.* 15. Multū itaque valet deprecatio iuſti efficax *Iacob.*5.16. 3. *Obſerv.* Chriſti priuilegium eſt ſingulare, Regnat enim ille in medio inimicorum, atque regnabit donec poſuerit inimicos ſcabellum pedum, 110. *Pſal.* 4. *Obſerv.* Impij & ſceleroſi ſunt incurabiles, vt *Pharao*, hique hoſtes Chriſti, ſeruorumque eius. 5.*Obſerv.* conſolatoria eramus omnes quondam Diabolo, & peccato mancipati, detentique in carcere, donec Angelus ille fœderis Ieſus Chriſtus filius Dei nos redemit, pretiumque redemptionis noſtræ perſoluit patiendo, legemque perfectè præſtando.

*Verſ.*21. ad 27. Pergunt inimici Regni Chriſti; Pontifex nimirùm Maximus, & cum eo ex ſecta Sadducæorum concilium conuocant, & vniuerſum Senatum filiorum Iſraelis, determinantq; quid faciendum (ſcilicet) mittendos eſſe miniſtros, qui apportent incarceratos, at eos in carcere non inveniunt, quo audito, dubitant, quo res ſit evaſura; Tandem adeſt alius nuntius, qui in Templo eos populo prædicare refert: Tunc præfectus templi, & officiales ſine violentia adducunt Apoſtolos, quia metuunt, ne à populo lapidibus obruantur. *Obſerva.* Penes Pontificem, ſtatumque Eccleſiaſticum manet jus convocationis, & quanquā jurisdictio eccleſiaſtica paſſa ſit corruptionē multis modis, manet tamen quadantenus poteſtas ſummi Sacerdotis: vide *Deut.* 17. & *Numer.*11.

2. *Obſerrv.* Externa gubernationis forma nequaquam efficit judicationem legitimam. Itaque Papiſtarum adminiſtratio non eſt legitima, tametſi formam retineant. Proinde illi nihil adminiſtrationis puræ attribuendum, cùm judiciũ ferendum de eccleſiaſticis gubernationibus ſit penes verbum. Et quod nonnulli vrgent de generalis concilij convocatione ad dirimendum cõtrouerſias inter veram Eccleſiam & papiſticã nobis arrideret, modò legitimè convocaretur, perſonæque coactæ eſſent ſanctæ, erroribuſque minus implicatæ: Sed concilia papiſtarũ ſunt multis erroribus obnoxia, necnon perſonæ ſpurcæ, & abominabiles, Decretaque atrocia, vt Concilij *Tridentini* acta præ ſe ferunt de contrucidandis omnibus Ieſum Chriſtum verè profitentibus, quod eſt executioni mandatum in nefanda illa ſtrage Proteſtantũ Pariſijs ædita, quam Dominus in Regibus Frãcorum vlciſci cœpit, alijſque non obſcuro loco, ſed atrociſſimis perſecutoribus, pergetque vindictam exercere in reliquos conſtituto tempore κατ' εὐδοκίαν. *Determinatio*, mittunt pro incarceratis, vt adducantur: Sunt illis ſimiles de quibus *Iſa.* 29. qui ſomniantes comedunt, & cùm euigelârint, ſtomachum reperiunt cibo vacuum, ſic ſunt illi, qui dimicant contra montem Sionis. *Serui mittuntur. Obſerva.* Sunt in promptu Satanæ organa, ad exequendum quod malum eſt; vide in apprehenſione Chriſti. Sed divinâ gratiâ plerunque non aſſequuntur quod inſtituere; nam in carcere offendunt neminem, ita impiorum conatus recidit in nihilum. Sic *Pharaonis* populum Iſraeliticum perſequentis, & *Synnacheribi* magna phalange *Ieroſolymam* cingentis; ſic *Antiochi*, qui concluſit apud ſe *Ieroſolymam* locum eſſe deſtinatum corporibus inhumandis; ſic *Herodis Antipæ*, qui Petrum incarcerauit vinculis ab Angelo ſolutum, & denique *Aramitarum Eliſeum* Prophetam perſequentiũ, primum occæcatorum, perlatorumque *Samariam*, & traditorum in inimicorum manus: Solet ita Iehoua deridere, atque deludere improbos improborum conatus. 22. *Verſ. Renuntiant*, vt res ſe habet: carcerem inueniunt quã tutiſſimè clauſum, ſed ibidẽ neminẽ: nulla arte, nullo aſtu, nullo deniq; hominis ingenio liberãtur, ſed divina potentia per miniſteriũ Angeli. *Obſerva. Breuis.* Omnia creata oportet cedere Creatori. 2. *Obſer.* Teſtes efficiuntur veritatis, virtutiſq; divinæ, quibus hoſtes ſunt vſi ad ſuum inſtitutũ perficiendum: ita evenit ſeruis miſſis à Phariſæis, *Ioa.* 7. ad Chriſtũ apprehen-

hendendum: quos Chriſtus ita apprehendit vt renũciarint ſe nũquam audiuiſſe talem: ita ſatellitibus deputatis ad cuſtodiẽdum ſepulchrum Chriſti, *Mat.* 28. Ita *Pharaoni*, apud quem *Moyſes* populi liberator eſt educatus: Ita *Balaaco Moabitarum* Regi, *Balaamum* conducenti ad maledicendum populo, qui cõtra eidem benedixit, *Num.* 23. & deniq; *Achabo*, qui *Eliam* ipſi maximè exoſum reueritus eſt. Proinde Dei providentiam reuereamur, & hinc rebus in arctis petamus conſolationem. addo Deum ex mera gratia hominum corda aperire, vt qua Diaboli ſeruitute eximantur, iuſtiſſimèq; indurare obfirmatorum corda, qui divinæ gratiæ, voluntatique exequendæ omnem aditum rebellione ſua præcludunt. *Verſ.* 24. Dubitatio Concilij, quo res ſit evaſura. *Obſer.* Mirabilia Dei opera reddere ſolent jmpios ſaltem prima fronte attonitos, & dubitabũdos, vt *Pharaonem*, qui contumacior aduerſus Dei voluntatem, tandem in profundum eſt demerſus. 2. *Obſer.* vt impiorum accreſcunt peccata, ſic proportione divina judicia pleno cyatho in rebelles, & peruicaces effundẽda. *Verſ.* 25. Alter adeſt nuntius grauiora narrans Apoſt. nimirùm prædicare in Templo. *Obſer.* Verbum Dei (nequit) vinciri: corpora Dei permiſſu tradi poſſent in manus jmpiorum, ſed verbũ Domini ſemper manebit liberum, 2. *Timo.* 2. *Verſ.* 26. A Duce, alijſq; afferuntur Apoſt. ſine vi. *Obſer.* Impij non retardantur, vt multa Divina videant, ſed in malo propoſito perſiſtunt; & quo magis relucet Chriſti virtus, eo magis inſaniunt, & furore exæſtuant, aut blandè irretire ſtudent bonos. 2. *Obſer.* Qui Deum creatorem non timent, coguntur metuere creaturã: quiq; omniũ judicem non verẽtur, coguntur vereri ſubditos. 3. *Obſer.* Servi Chriſti non ſunt ſeditioſi, & truculenti, ſed mites, atq; modeſti. *David* noluit in *Saulem* manus inijcere, tametſi eum potuerit ſæpius è vivis tollere. Sic *Ambro.* epiſt. *lib.* 5. *epiſt.* 23. *ad Auxent.* longè aliter ſeſe habet, quàm vulgò loquitãtur. Dei ſerui & verbi Miniſtri, abhorrent à ſeditione, atq; factionib. ſequũturq; Agnum illum Dei immaculatũ Ieſum Chriſtũ, qui inſtar ovis ductus fuit ad mactationẽ. 4. *Obſer.* Impij operib. ſuis ſceleroſis legem, formãq; juſtitiæ & ſapientiã prætexunt, vt hi hoſtes regni Chriſti, ſic *Pharao* inquit, Agamus ſapiẽter, ſic *Haman* cõſilium prenſat in Cõcilio Regio de cõtrucidandis Iudæis omnibus vno die. Sic *Ieſabel* de *Nabotho* occidendo propter vineã:

ſic aulici apud *Darium* de *Daniele* extinguendo, ita *Iudæi* de Domino vitæ crucifigendo. Vt vt ita ſit, Eccleſia tamen liberatur, & ſub cruce triumphat in principe illo gloriæ crucifixo, qui cùm ſi patiamur, regnabimus, 2.*Timoth.*2. 5.*Obſer.* Temporibus maximè deprauatis diuinâ gratiâ habet Eccleſia ſuos fautores *Achabi* idololatræ miſerando tempore extitit *Obadiah* Prophetarum fautor, atque nutricius, *Pharaonis* populi Dei perſecutoris Regis filiam, quæ *Moyſen* in viuis conſeruatum, curauit educandum, obſtetrices etiam, quæ divino inſtinctu infantes Iſraelitarum in vita conſeruarunt: necnon *Plinium Secundum,* qui *Iudex* ſub *Traiano* perſecutore tertio ſæuitiam aduerſus Chriſtianos retardauit, imò tantus exiſtit Dei amor in Eccleſiam, vt hoſtium iram non modo ab eadem auertat, ſed in eam eorum animos leuiter inclinet: expende in praxe *Nebuchadnezaris,* ſeruique eius in *Danielem*, & tres illos pueros: & etiam cum cœli volatilibus, beſtijſq; agri in gratiam ſuorum fœdus inire feratur, *Oſe.*2.18. *Apportantur. Obſervatio.* Hæc eſt communis ſors membrorum Chriſti, ſeruorumque eius, vt ab afflictione vna transferantur in alteram. Sic eſt actum cum Prophetis, Patriarchis, pijſq; omni ætate; adeò vt vnius afflictionis finis ſit alterius initium: feramus itaque hunc ſtatum æquis animis præſertim cum hoc modo mortificetur Caro, extinguatur peccatum ſenſum, rerumque mundanarum miſeranda ſitis, conformemurque Chriſto capiti, cum quo ſi moriamur, viuemus, 2.*Tim.*2. *Siſtuntur,* vti prædixit Chriſtus. *Obſerva.* Verbum Chriſti ſtat firmum, fixumque. Vnde petenda conſolatio cùm omne Dei verbum ſit implendum, & vt promiſſum περὶ ἐνσαρκώσεως filij Dei eſt perfectum, ita præſtabitur de illuſtri eius aduentu ad nos glorificandum, *Ioan.*14. Quicquid etiam de remiſſione peccatorum, de reſurrectione, vitaq; æterna ſpoſpondit Dominus, ne dubitemus completum iri.

*Verſ.*28. Duo Apoſtolis impinguntur crimina. 1. Eſt contumacia. Nunquid inquit Pontifex παραγγελίᾳ παραγγείλαμεν, ne doceretis nomine iſto nimirũ Ieſu Chriſti. 2. Eſt grauis ſeditio. His verbis, ſed ecce repleuiſtis *Ieroſolymam* doctrinâ veſtrâ, & vultis ſuper nos inducere effuſum ſanguinem hominis iſtius. 1.*Obſerva.* Hic Pontifex tyrannum ſe præbet, quod in Apoſtolos vſurpet abſolutam poteſtatem, quidvis imperandi ſiue verbi regula: huiuſ-

huiuſmodi facere conſueuerũt Papiſtæ, qui arrogant mirabilem quandam poteſtatem vel detrudendi animas in tartara, vel ab eiſdẽ retrudendi. Habent hoc in ore legum vinculis ſoluti Principes ſic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. Quid abominabilius hoc mandato, ne ſcilicet prædicent nomine Ieſu. 2. *Obſer.* Malitia huius eſt ſingularis, cum eodẽ exitio conentur involuere genus humanũ, cum curſu prædicandi Euangelij præpedito, via vitæ, æternæq; ſaluti præcludatur: in hoc enim nomine ſalus cõtinetur, iuxta illud Angeli dictum, vocabis nomen eius Ieſum, quia ſeruaturus eſt populum à peccatis: hinc nominatur familia, quæ eſt in cælis electorum: hoc nomen eſt dignitatis, *Philip.*2. dedit ei nomen ſupra omne nomen, vt omne genu flectatur, id eſt, vt omnes hunc pro Principe agnoſcant, coram cuius tribunali ſunt ſiſtendi, *Rom.*14. *Repleuiſtis Ieroſolymam veſtra doctrina.* Hic crimen ſeditionis notatur. *Obſerva.* Impij amplificationem Regni Chriſti per ſynceram Evangelij prædicationem vocant ſeditionem. 2. *Obſerva.* Verbum Dei eſt efficax, atque viuum, *Hebr.*4. *Iſa.*55. & eo, quo vult Dominus, flectit corda, aut iuſtâ rebellionis pœna indurat peruicaces: addo Eccleſiam hac doctrina, & non alia eſſe replendam, & vnumquodque membrum myſtici corporis Chriſti hac ſalute, & gratiâ per Chriſtum parta eſſe implendum, *Epheſ.*4. omnia replet ſcilicet gratia non corporali præſentia, *Galat.*4. Parturio, donec in vobis formetur Chriſtus, oportet vnumquemque ad vitam deſtinatum impreſſione huius Ieſu, id eſt, filij Dei merito fide apprehenſo ſeruari. *Et vultis. Obſerva.* Ante Chriſtum crucifixum cædis nullum ſenſum habuere occæcati à Diabolo, ſed poſt patratum ſcelus excitatâ conſcientiâ immunes eſſe volunt. Hinc diſce atroces nefandorum peccatorum patratores antequam peccarint, nihili facere, quantum mali incurrant, dummodo crudele inſtitutum aſſequantur, verùm ex quo commiſerint, excitata conſcientia, nihil habent magis in votis, quam, vt exoneretur. Sine omni ſenſu *Adam, Evaque* peccant, ſed ex quo deliquerint, illud conantur obtegere, cumq; patrati ſceleris ratio exigitur, *Adam* in *Evam* culpam reijcit & *Eva* in Serpentem. Audias homines nonnullos dicere hac tempeſtate velle ſe eſſe in inferno modo potirentur voto atque vltionem reportarent de ijs, quos oderunt: verum poſt commiſſum facinus,

nus, quanto torquentur angore, conſcij nouerunt. Agnoſcuntque ſanguinis effuſores certum ipſos ſupplicium manere. 2. *Obſerva.* Pretium peccatorum eſt ſanguis filij DEI, imò ipſius DEI per κοινωνίαν ἰδιωμάτων: proinde nihil loci relinquitur meritis humanis aſſertis à Papiſtis, qui etiam in ſalutis negotio iungunt opera: At hic ſanguis agni Dei immaculati purgat nos ab omni peccato, 1. *Ioan.* 1. figuratus per ſanguinem hircorum, & vitulorum effuſum in ſacrificijs veteris teſtamenti.

Verſ. 29. Petri, atque Apoſt. reſponſum ad primum crimen, vbi notandum vnitatem toti Chriſti Eccleſiæ eſſe neceſſariam, ſed maximè ſeruis eius. Sed reſponſum eſt potius obediendum Deo, quam homini: regula obſeruanda in ſubiectorum obedientia erga Reges, filiorum erga parentes, ſeruorum erga Dominos: hanc *Moſes* tenuit apud *Pharaonem*, tres etiam pueri, *Dan.* 3. & ipſe *Daniel*, *Dan.* 6. Et *Eleazar*, 2. *Maccab.* 6. ſeptemque filij torminibus affecti, quod ſuillam carnem contra legem Dei comedere noluerint, Mater denique quæ conſtantiſſimè paſſa eſt, atque exhortata filium natu minimum ad patiendum conſtanter. *Obſer.* Duo ſunt crimina præcipua, quibus grauari ſolent Euangelij Miniſtri, contumacia nimirùm, & ſeditio, ita *Moſes*, *Elias*, *Ieremias* alijque Prophetæ, &, vt eſt apud *Tertullianum* in *Apologeticum*, Chriſtianis impactum eſt crimen ſeditionis, atque tumultuum excitatorum, ſed quam falſo nouit Dominus: quamquam ab huiuſmodi calumniâ abſint fidi & pij paſtores.

Verſ. 30. 2. Reſponſum ad 2. Crimen, quod Apoſtoli non ſunt ſeditioſi in Doctrina, neq; facto. In doctrina, quia non eſt noua, ſiquidem hunc Ieſum prædicamus, quem Deus patrum noſtrorũ excitauit, quaſi dicat, hic IESVS σωτήρ eſt communis patribus cum quibus Deus fœdus ferijt, nobiſcum. ἤγειρε. Iuxta Phraſin ſcripturæ intelligi poſſit de emiſſione ad opus Domini; vt dicuntur excitati Iudices & Prophetæ. Vnus ergo eſt Chriſtus in Paradiſo promiſſus, *Abrahamoque* ex eius ſemine, clarius ex tribu *Iuda*, ſpecialius *Davidi* ex fructu lumborum eius, *Pſal.* 132. & *Iſa.* 7. filius virginis qui vocabitur *Gmmanuel*, quem Angelus, *Math.* 1. cuiuſq; matrem diſertè deſignat, & quem *Abraham* oculis fidei videns, gauiſus eſt, *Ioan.* 8. idem Ieſus Chriſtus heri, atque hodie & in æternum. Accipi itaque poteſt, *verbum excitauit*, vel de incarnatione

ne Chriſti, qui humanam aſſumpſit naturã ex fructu Lumborum *Davidis*, vel de excitatione ad officium propheticum, *Deut.* 18. vult ſignificare hoc reſponſo doctrinam quam proponũt, non detrahere legi, & prophetis, ſed eandem eſſe quam patres profeſſi ſunt. Proinde relinquitur Apoſtolos per doctrinã non eſſe ſeditioſos; poteſt & accipi de excitatione Chriſti à mortuis. *In facto. His verbis, quem vos ſuſpendentes in ligno interemiſtis.* Planè impingit ipſis innoxij ſanguinis iuſtum crimen. *Obſervatio.* Diſertè, verbiſque perſpicuis atrocia ſcelera ſunt redarguenda. Vt *Iſa.* 1. Principes Iſraelis rebelles vocantur Principes *Sodomæ,* & *Gomorrhæ, Ier.* 5. proditores. *Mich.* ſpinæ. Vt, vt ita ſit, nihilominus tamen deprauatiſſima ætas in quam incidimus, non patitur apertam reprehenſionẽ: ſed potius aſſentatoria audire cupiunt, vt illi *Iudæi* apud *Iſaiam* 30. & illi apud Apoſt. 2. *Tim.* 4. qui habentes aures prurientes à vero auertunt, fabuliſque dediti coaceruant ſibi Doctores. *Obſerva.* Vt Serpentis exaltati in deſerto intuitu ſanabantur à Serpentibus vulnerati, ita Chriſtus ſuſpenſus in ligno ſanat nos vulneratos à Diabolo, peccatoque, liberatq; à maledictione, factus pro nobis maledictio, ſanguine etiã crucis ſuæ purgat nos, purificatq; conſcientias inchoatiuè, poſt perfectè. Sit in hac cruce Chriſti cum Apoſtolo noſtra gloriatio, quæ eſt gentibus ſtultitia, & *Iudæis* offendiculum: cuius tamẽ virtute in Dei patris cõmunionẽ admittuntur. *Verſ.* 31. Sequitur exaltatio filij Dei. Pater eum ὕψωσε. *Obſer.* Deiectionẽ ſequitur exaltatio: diuinitus eſt conſtitutũ, vt glorificandi humiliatione primũ conformentur Chriſto, pergendum ſiquidem nobis eſt per afflictiones multas in regnum cœlorum, *Act.* 14. hinc conſolatio, quod tametſi diuexemur, varijſq; procellis turbarum agitemur, lætum, iucundumque exitum ſumus habituri, principiſque ſocietate in æternum gauiſuri, quiquidem Princeps, pacis & Rex gloriæ imperium habet in omnia diffuſum iure, vt ita dicã, naturali, & titulo, quo eſt filius æternus ab æterno patre genitus ſecunda trinitatis perſona per totius diuinæ eſſentiæ cõmunicationẽ: ita hæres dicitur omniũ & mundi, *Heb.* 1. ne Satanas quidẽ hoc Chriſti imperio eximi debet. Aliud habet regnũ titulo magis peculiari in Eccleſia: atq; hoc partim gratiæ in hoc mũdo, partim gloriæ hic inchoatæ, futuro perficiẽdæ, & cõtinuandæ in omnẽ æternitatẽ. Huius regni ſubiecti ſunt

tantum

tantum electi, in quibus Dominus agit efficaciter per verbum & ſpiritum, & hoc Regnum eſt ſpirituale, caput ſolum habens Chriſtum, qui dat Eccleſiæ lucem, vitamque, ſalutemque: in ſalutis negotio ſocium, ſociamne patitur neminem, non Mariam matrem, non Angelos, non Sanctos defunctos, nō homines vllos cum ſuis meritis, quæ putida ſunt. Sequũtur beneficia ab hoc principe in Iſraelem collata. 1. Eſt Pœnitentia non ex ſenſu pœnæ, vt fuit *Caini:* non hypocritica, vt *Eſaui:* non temporaria, vt *Achabi:* non deſperata, vt *Iudæ:* non coacta, vt exiſtit eorum, qui deficiente naturâ peccare deſinunt, ſed vera, ſeriaque his circumſcripta. 1. Cura, ἀπολογια timore, deſiderio, indignatione, zelo, vltione, 2. *Cor. ca.* 7. *Ier.* 31. Secludimus hinc reſipiſcentiam papiſticam, quæ ſacramentum eſſe nequit, cùm non ſit Divinitus viſibili ſigno inſtitutum. Quam ita definiunt, eſt inquiunt quando quis habet in corde contritionem propter peccata, quæ confitetur, & recitat in aurem Sacerdotis miſſatici; à quo accipiens abſolutionem, ei iniungitur, vt talem ſatisfactionem præſtet, quæ accipiens vim à Chriſti meritis ſatisfaciat Dei juſtitiæ, ſed hoc eſt Chriſti gloriæ, meritoq; derogare, cùm eius meritum ſit perſonale, totaque laus iuſtificationis, ſalutiſque noſtræ ipſi in ſolidum ſit attribuenda. Syncera pœnitentia intrinſecam, & extrinſecam converſionem ad Deum complectitur: atque Dei donum eſt. *Ier.* 31. Converte me, atque cōuertar. 2. Beneficium eſt peccatorum Remiſſio, quæ meritò ſanguinis Chriſti datur duntaxat agentibus pœnitentiam, omnium quidem peccatorum originalis nimirùm, actualiſque ſiue omiſſionis ſint, ſiue commiſſionis, quare operibus vt cauſis nullus locus relinquitur in negotio iuſtificationis: atque hoc beneficio electi tantum gaudent Iſraelis nomine hic deſignati, qui vocatur *Rom.* 9. Iſrael ſecundum promiſſum.

Verſ. 32. Approbatio Euangelij per Chriſtum prædicati, nimirùm per Apoſt. teſtes, qui à Chriſto vocati, & conſtituti ſunt, videruntque, & audiuerunt quæ dixit, & geſſit: proinde fideles ſunt, verèq; teſtari poſſunt. 2. Per Spiritum Sanctũ in die nominatim Pentecoſtes dilapſum in Apoſt. cuius efficaci virtute effectum vt Eccleſiæ adderentur 330. *Act.* 2. Addo inſignes illos tres teſtes, 1. *Ioan.* 5. 1. Patrem cuius teſtimonium eſt partim in ordinatio-

natione filij, partim in transfiguratione æditũ, hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, hunc audite: ex tribus diuerſis ſcripturæ locis conflatum cuius pars prima eſt ex, *Pſal.* 2. Secunda, *Iſa.* 42. Tertia, *Deut.* 18. vnde facile apparet quanti ſit verbum ſcriptum apud Deum. 2. Per λόγον, 1. *Ioan.* 5. 6. 8. 10. 3. Per ſpiritum præſertim tempore Baptiſmi Chriſti quo in eum Spiritus Sanctus columbæ ſpecie deſcenderat. In terra per tres, aquam, ſanguinem ex Chriſti latere lancea percuſſo emanantem, qua aqua ſanctificatio noſtra, quo ſanguine iuſtificatio ſignificatur. Et tandem per Spiritum miniſterium Spiritus, id eſt, Euangelium, 2. *Corint.* 3. hiſce ſex diſertè probatur Dei filius Meſſias Euangelij ſubiectum.

Verſ. 33. Effectum in ipſis procreatum. Hoc verbo διεπρίοντο, id eſt, frendebant: & ſtridebant inſtar ſerræ πρίων enim eſt *Serra. Obſerva.* Reprobi ſunt incurabiles nullis minis, nulliſque modis deſiſtere volunt ab atroce inſtituto, ſed continuo curſu vtcumq; ſecus ipſis videatur aſtu Satanæ in ſuum tamen ipſorum caput fabam cudunt, vt animaduertere eſt in *Pharaone*, *Antiocho*, *Herode*, *Nerone*, *Diocletiano*, alijſque Eccleſiæ perſecutoribus: itaque irrita impiorum conamina, quæ huc tendũt, vt boni, & fideles ſerui Chriſti tollantur è medio, vt in *Achabi* aduerſus *Eliam* praxe obſeruare poſſis. Moliantur Satanæ inſtrumenta vel Chriſti veros ſeruos affligere, vel vita priuare, aut ſolem iuſtitiæ clarè ſplendentem in Euangelio nedum obſcurare, ſed extinguere hoc regno, ſi fuerimus grati, & obedientes, perdent operam, ſin minus, metuendum certè ne merito quibuſdam è locis regni Chriſti ſceptrum extrudatur: vt olim evenit Eccleſijs orientalibus propter Euangelij contemptum.

Verſ. 34. Hic habetur *Gamalielis* conſilij pars. 1. Qui deſcribitur à nomine, *Gamaliel*, id eſt, retributio mea Deus fortis. 2. A profeſſione eſt *Phariſæus*. 3. A functione muneris eſt Doctor legis. 4. Ab honore adiuncto, quo ab omni populo afficiebatur, & denique ab authoritate, qua imperauit, vt ſeorſum ſecederent aliquandiu Apoſtoli. 1. Obſeruatiuncula, quiſque in vocatione obeunda debet eſſe ſedulus. 2. Qui fungitur fideliter officio, honorabitur. 3. Qui valent authoritate, doniſque pollent, ſunt idonei ad officium gerendum. 4. Domino facilè eſt ex inimiciſſimis ex-

citare eos, qui exiſtant fautores, atque patroni cauſæ ſuæ, ſeruorumque. Tempore *Achabi Obadiam*, qui maximè Prophetis fauit: *Ebedmelechum Ieremiæ* patronum à carcere in carcerem detruſi: ita fecerat *Iehova Reubenem Iacobi* filium natu maximum *Ioſepho* inimicum eum tamen in viuis conſeruare. Sic *Philiſtæos* mouit aduerſus *Saulem* infenſiſſimos populi Dei hoſtes propter ſerui ſui *Davidis* liberationem vndequaque *Saulinis* militibus cincti, 1.*Sam*.23.

Oratio *Gamalielis* complectitur propoſitionem, confirmationē, & concluſionem. Propoſitio vel principalis ſtatus eſt, ne date locum iræ, ſed ab his abſtinete, ira vt inquit ille furor breuis eſt, maluſque conſiliarius: & ira hominis inquit Iacobus, non operatur juſtitiam Dei. *Auguſtus* Imperator ſecum habere conſueuit *Athenodorum Philoſophum*, qui ei ſuaſit, vt viginti quatuor, literas Alphabeti recitaret, antequam quiduis in ira mandaret executioni. Philoſophus etiam quidam noluit ſeruum iratus percutere ne omnem modum excedere videretur. Ambroſius ex quo abſoluit excommunicatum *Theodoſium* Imperatorem propter horrendam illam cædem Theſſalonicæ patratam, iniunxit ei, ne vllum ſtatutum exequendum curaret, antequam triginta dies effluerent: frænemus hanc affectionem, eſt crudelis inquit *Salo. Proverb*.27. quam ſi laxaueris, in multa flagitia præceps abire poſſis. Præfatio orationis eſt in verbo attendite. *Obſervatio*. Malum propoſitum habentes attendere debent, ne ſibimet malum accerſant. Confirmatio. Concilium, opuſque hoc eſt aut ex hominibus, aut ex Deo ſi ex hominibus, diſſoluetur, probatio per duo exempla *Theudæ* nimirùm atque *Iudæ*, ſi ex Deo non poteſtis in nihilum redigere niſi velitis reperiri θεομάχοι. *Verſ*.36. Ante hæc tempora exortus eſt *Theudas*. Quid fuerit, variant: quidam putant eſſe eum, de quo *Ioſephus lib*.18. *Antiq. cap*.20. qui ſeſe venditabat pro Propheta, qui etiam poſſit *Iordanem* ſiccare, vt populus valeat tranſire. Alij hunc *Theudam* Chriſto antiquiorem dicunt: & alij hunc referunt inter illa exempla ſeditioſorum apud *Ioſeph. lib*.17. *cap*.12. quos partim Varus, partim *Sabinus* deleuit vtcumque ſit conſtat hunc extitiſſe, & ſine vocatione legitima corrogaſſe ſibi hominum numerum, quiquidem proſtratus, & diſgregatus eſt. *Obſerva*. Auerſatores Chriſti, eiuſque veritatis, impoſtores, & Antichriſtos recipere, erroreſque amplecti

plecti coguntur Deo id iuſtiſſimè permittente, *Ioan.* 5. Veni inquit Chriſtus nomine patris, ſed me noluiſtis recipere: venerunt & alij nomine ſuo, atque hos eſtis amplexi, & 2. *Theſſ.* 2. immittitur ijs Spiritus efficax deluſionis, vt credant mendacio, propterea quod amorem veritatis non receperint, vt ſalui fierent.

Hiſtoria refert *Theudam à Caſpio Phado* occiſum. *Obſerva.* Supplicium certum manet turbatores Eccleſiæ Chriſti. *Iudas* hic *Galilaus* etiam perijt, numeruſque, qui illi adhæſit, diſgregatus tempore *Cyreni*, quo *Iudæa* deſcripta eſt eiuſque filij Iacobus, & Simon propter idem crimen in crucem acti. *Obſerva.* Vitemus inſurrectiones contra legitimos magiſtratus: ne plectamur vno, aut altero modo deplorabili vt *Abſalon*, qui pendens in ramo transfixus, & ſuffocatus eſt *Achitophel*, qui ſibi mortem conſciuit; ſic *Adomiah* contra Salomonem proditionem machinatus perijt. Hiſtoria denique illa de ruſticorum ſeditione in *Germania* arguit quam ſit exitioſum inſurrectionem mouere cõtra legitimos magiſtratus. 2. *Obſer.* Conſilium humanum aduerſus Deum eiuſq; Chriſtum diſſipabitur, *Pſal.* 2. exemplum in *Saule*, qui toties contra Dauidem in eius locum ſurrogandum cædem eſt molitus, 1. *Sam.* 18. 19. 23. Proinde divinitus ſuſceptum proſperabitur, illudque Dei inſtitutum nullis *Technis*, nulla vi præpediri poteſt, *Proverb.* 21. Nullum conſilium aduerſus Dominum, *Iſa.* 14. & 46. Loquitur Dominus & quis infirmabit. *Iob.* ſi ædifico, inquit Dominus, quis diruet: ſi diruam quis reædificabit. Decreuit Dominus veritatem ſacris conſignatam literis conſeruare, tametſi multi multis vicibus conati ſint eam extinguere (nimirùm) non potuere. Vide *Irinæum lib.* 5. *Euſebius lib.* 5. *cap.* 8. vbi videbis diuino inſtinctu impulſum fuiſſe *Ptolomaum* filium lagi, vt Biblia verterentur à 70. Senioribus *Ieroſolymis* miſſis, qui omnes ſeorſum locati in verſione conſenſerunt: & quo alio modo, niſi diuino conſilio verbum ſcriptum eſt reſeruatum, atque ad nos tranſmiſſum, cùm multa prophana ſcripta perierint. Quare vel in hoc diuinum amorem eumque ſingularem erga nos agnoſcamus, qui veritatem cœleſtẽ ad nos ſaluam permanare voluerit inſtituendos in via ſalutis ducente ad æternam vitam. θεομάχοι. Scribitur in fabulis Poëtarũ de Gygantibus, qui montes montibus cumulare ſunt adnixi ad deturbandum *Iovem* de cœlo, ſic de *Nembrotho.*

Verùm væ illi qui contendit cum factore ſuo, *Iſa.* expende praxin in *Pharaone, Sinnacheribo, Nabuchadnezare, Antiocho,* alijſque cum Divinæ maieſtatis ecclesia, armis& convitijs diſceptantib. *Quæritur,* quid ſentiendum de *Gamalielis* conſilio. Ecquid fuerit rectum necne? *Reſp.* Rectum quidem ratione ſcopi, atque finis, æquitatiſque cauſæ; ſed minus rectum, quod videatur præcludere viam reprimendi inſurrectiones, & tumultus, adimere etiam locum Magiſtratibus. Progreditur *Gamaliel* ex principijs non omnino malis, verùm videtur de qualitate cauſæ dubitare. *Obſerva. In fine.* Salus noſtra eſt firma, fixaque, cùm eam certo conſilio Deus determinarit; non erit itaq; typhus, nec arrogantia, vt Papiſtæ volunt, ſi nos de ſalute certos eſſe dicamus, *Rom. cap.* 8. πεπείσμαι &c.

Verſ. 40. Hic habetur effectum Orationis *Gamalielitica,* nempè quid concilium fecerit, & quid Apoſtoli paſſi, quidque peregerint. Concluſio. Conatus de occidendis Apoſt. reprimitur, nihilominus tamen odium animis alunt, quo impelluntur, ſi non occidere, ſaltem verberibus cæſos dimittere. *Obſerv.* Hoſtium, adeoque jmpiorum hæc eſt nota, qui ſe quadantenus retardentur, & Divinitus coarceantur, non tamen rabiem & furorem aduerſus Chriſti ſeruos omnino deponunt: vnde ad minus volunt eos aut damni, aut jgnominiæ ſtigmate ſignare inſtar Pilati, qui innocentem bis Chriſtum pronunciauit, tamen flagellatum voluit. Non eſt nouum Chriſti ſeruos, & Prophetas affligi. *Iſaias* diſſectus ſerra *à Manaſſe,* vt refert hiſtoria: *Zacharias:* filius *Iehoiadæ* obrutus lapidibus opera *Ioæ* Regis conſeruati in vita *Iehoiadæ* ope, cùm atrox *Athalia* conaretur Regiam delere ſtirpem. O ingratum *Ioam* poſtea à ſuis trucidatum. Vide in hanc rem 1. *Pet.* 4. de illa ignea exploratione ad finem. 4. *Obſervatio.* Quod fit te conſulto, ipſe illud facere diceris, præmiumque referes, vt David, qui mãdato occidit *Vriam.* 5. *Obſerv.* afflictiones non ſunt ſigna malæ, & iniuſtæ cauſæ, ſed bonæ, vt hic, & ſæpè immittuntur à Deo patre vt caſtigationes ad reprimendum peccatum, exercendamque fidem, & conformandum nos Chriſto, reducendumque nos in viam, ſi erremus, *Pſal.* 119. Denique ad nos beatificandos *Iob.* 5. Beati ſunt quos Deus caſtigat, &c. *MANDATVM* pernicioſum, Ne (ſcilicet) loquantur nomine I E S V. Vbi non ſolum ſeſe priuatum

uatum iri volunt ſalute, ſed & totum genus humanum: nam ſi non prædicetur Chriſtus, fideque apprehendatur, nihil niſi perditio. *Obſerv.* Nomen I e s v, vt eſt pijs ſuaue, & amabile, ita eſt impijs maximè exoſum, vt de illis impuris ſpiritibus legitur in Euangelio, dicunt Ieſu, Recede à nobis, Quorſum venis vt nos affligeres ante tempus: Ita hi volunt Ieſu Nomen profligare, ſed aliquando videbunt eum magno cum dolore, quem transfixerunt, *Zech.* 12. Dicentq; montes cadite ſuper nos, & occulite nos ab ira Agni. 2. *Obſerv.* Mandatum impiorum ex diametro pugnat cum mandato Dei, vt *Nabuchadnezaris, Dan.* 3. de adorando Idolo, cui non obtemperauere tres illi pueri in fornacem coniecti, ſed ſunt divinitus illæſi. Illudque *Darij Dan.* 6. De non facienda petitione ad 30. dies ſi non Regi, cui Daniel reſtitit, & tyrannorum omnium, quæ contra Dei gloriam promulgantur.
3. *Obſervatio. Dimittuntur.* ergo piorum afflictiones non ſunt ſempiternæ, *Pſal.* 125. & 34. Virga improborum non incubabit perpetuo pijs, ne convertantur ad impietatem, ſed Dei manus ſemper eſt extenta in reprobos, qui hic puniuntur pœnaliter, vt ſic dicam, vt poſt puniantur æternaliter, propterea, quod in peccatis moriuntur, qui etſi in æternum viverent, ſemper peccarent. Sed quid faciunt Apoſt, *Gaudent. Obſerv.* Ignominia, & crux pro Chriſto parit gaudium ſpirituale. *Quæſt.* an ſunt inſtar *Stoicorum* qui homines eſſe volunt ἀπαθεις. *Reſp.* Minimè verò. Cùm 12. *Heb.* habeatur nullam caſtigationem impræſentiarum videri afferre gaudium. Apoſt. gaudent (tametſi non amiſerint omnem ſenſum paſſionum, & dolores) quod digni ſint habiti pati pro Chriſto: Id quod Dominus pro ſua clementia eorum peccatis debitum conuerterit in paſſionem pro nomine Chriſti. Ac ſi Rex ignoſceret latroni, eumque in acie conſtitueret ad defendendũ imperium: hinc liquet dignitatem eſſe pati cum Chriſto, & pro Chriſto, præſertim cùm Deus Pater nobiſcum patiatur, *Iſa.* 63. & ipſe Chriſtus *Act.* 9. Saul quid me perſequeris? *Col.* 1. 24. Suppleo quæ deerant, &c. Spirituſque Sanctus, 1. *Pet.* 4. 14. Funguntur Apoſtoli ſuo munere publicè, privatimque. *Obſerv.* Afflictiones non minuunt animos ſeruorum Chriſti, ſed augent: proinde nos Paſtores horum exemplo, cùm periculis eximimur, officio nobis commiſſo defungamur probè, crucem patienter tolere-

mus, affert enim honorem, commodumq́ue, quæ duo homines hoc ſeculo maximè appetunt: commodum quidem, cum peccatum extinguat ſenſum, vt Spiritus medium, noſq́ue capiti reddat conformes. *Honorem.* Nam pollicetur Chriſtus nos fore Reges, ſi patiamur, conſtanterq́ue perſeuerando vincamus, *Revel.* 3. Qui vicerit dabo ei ſedere in throno mecũ, & coronam gloriæ ſpondet, 1. *Pet.* 5. iuſtitiæ, 2. *Tim.* 4. 8. vitæ, *Iac.* 1. 12. idcircò feramus patienter quaſcunque huius vitæ ærumnas, & meminerimus nos non poſſe cantare canticum *Moyſis* & ſervorum Dei, Agniq́ue, niſi prius natemus per mare ardentis vitri, *Revel.* 15. Vltima *Obſerva.* Cap. Materia totalis Euangelij eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, cuius cognitio eſt excellentiſſima, apprehenſioq́ue per fidem ſalutifera. *Phil.* 3. Apoſtolus omnia duxit σκύβαλα præ hac ſciẽtia, quæ eſt de Chriſto. Itaque in hac γνώσει maximè proficiendum ijs, qui regnum cœlorum velint ingredi.

CAPVT VI.

DVO complectitur. 1. Electionem Diaconorum, id eſt eorum, qui curam pauperum haberent. 2. Accuſationem aduerſus Stephanum plenum fide, atque potẽtia. In electione habes occaſionem, & temporis circumſtantiam. *Verſ.* 1. Deinde modum electionis. Occaſio eſt γόγγυσμος murmur quorundam Græcorum aduerſus Hebræos, quod viderent Viduas ſuas neglectum iri in quotidiana miniſtratione. Hi Græci maiores habuere Iudæos græcè loquentes. Hebræi verò ab *Hebero* filio *Sale* in linea *Semi. Abraham*, *Gen.* 14. Vocatur *Hebræus.* Murmurant Græci ſuſpicioſi; quod in diſtributione quotidiana Græcarum Viduarum ratio non ſit habita, atque hoc ſuo γογγυσμῷ dedere initium diſtractioni huius Eccleſiæ Primitiuæ. *Obſerv.* Eccleſiam non eſt invenire his in terrarum ſolis omnis maculæ, culpæq́ue expertem: In Regno Chriſti non eſſet προσωποληψια, hic tamen Græci Græcis: Hebræi Hebræis conſulunt. Vanum eſt putare Eccleſiam in hoc mũdo eſſe ſine næuo, vt Anabaptiſtæ ſomniant, plena purgatio, atq; ſanctificatio Eccleſiæ reſeruatur futuro mundo. 2. *Ob-*

ſerva.

ſerva. Peccatum cui maximè obnoxius eſt Populus, Murmuratio, vide in Iſraelitico queritante, & toties obmurmurante in deſerto contra Dominum, eiuſq; ſeruum *Moyſen.* 3. *Obſerv.* Maxima exiſtit huius populi in Apoſt. ingratitudo hac ſua praxe. Etenim in dubium vocant fidem, atque authoritatem Apoſt. quaſi extarent iniqui ærarij eccleſiaſtici diribitores: vnde potuit conſequi teterrimum malum, nimirùm eccleſiæ ſciſſio, & laceratio. *Circumſt.* Temporis, ſcilicet, eccleſia creſcente. *Obſerv.* Satan maximè oppugnat eccleſiam dum eſt in incremento, & propagatione, vide *Zech.* 3. Satanam adſtare dextræ Iehouæ ad reſiſtendum ei, atque præpediendum Dei opus proinde pro certo ſtatuendum non defore hoſtes eccleſiæ, quoad hic militat, neque eam hic perfectionem conſequuturam: habet tantum æternitatis, & perfectionis initia, quæ ſuis gradibus complebuntur: Interim accreſcit Eccleſia per Euangelij prædicationem. Quicumque ergo vult remorari progreſſum Euangelij, certè, quātum in ſe eſt gloriam Chriſti in eo lucentem conatur extinguere, quod ne ipſe Sathan præſtiterit, niſi ingratitudo, contemptuſque gratiæ id procuret à iuſtiſſimo DOMINO tantæ impietatis vindice, vt factitatum legimus in Orientalibus orbis partibus: exemplo hoc nobis ſapiendum, ne idem iudicium accerſamus, quod auertat Dominus. 2. *Obſer.* Viduarum piarum in diſtributione habenda ratio, vide 1. *Timoth.* 5. *Iac.* 1. *vlt. verſ.*

Verſ. 2. Habetur modus procedendi ad electionem & ordinationem Diaconorum. Apoſtoli. 12. cogunt multitudinem Diſcipulorum, qui nimirùm amplexi ſunt Chriſtum, atque in eius eccleſiam aſciti, & dicunt οὐκ ἀρεστόν. Non eſt æquū deſeramus DEI verbum, & miniſtremus menſis, id eſt, conviuis, eiſq; huc ſpectātibus vt eſt pauperum curâ. *Obſerva.* Principijs malis obſtandum, atque abſtinendum ab omni ſpecie mali, 1. *Theſ.* 5. Prudētes ſerui Chriſti animaduertunt fundamētum diſtractionis eſſe poſitum, ſapienter malum impendens atq; ſubſecuturum anticipant, præciduntque ſumma cum modeſtia. 2. *Obſervatio.* Apoſtolorum eſt Eccleſiam convocare, in qua nihil agendum priuata alicuius authoritate. Volunt hi Apoſtol. Eccleſiam delectum facere: contra Papa, qui abſolutam poteſtatem quid libet agendi in Eccleſia ſibi arrogat. 3. *Obſerva.* Miniſterium verbi magni faciendum,

quod,

quod, vt totum requirit hominem, ita in eo obeundo toti occuparemur, neque rebus à vocatione noſtra alienis immiſceremur, ſed ſpartam hãc ſanctam, quam diuina ordinatione nacti ſumus, exornaremus.

Verſ. 3. *Fratres.* In Chriſto. Hæc fraternitas omnes coniunctiones multis paraſangis ſuperat, quæ poſita eſt in communione noſtra cum Deo patre per Chriſtum mediatorem noui fœderis, cuius dignitas hac vita non percipitur, verũ in futura. Vide 1. *Io.* 3. Videte vos ex numero veſtro. 7. Viros hiſce qualitatibus ornatos. *Obſerva.* Non permittunt illis poteſtatem nominandi, & deligendi, quos volunt ſed deſcribunt, declarantque ſuis notis eligendos, ſibique reſeruant ordinandi poteſtatem: neque ex hoc numero deſignato putandum in Eccleſia ſemper retinendum eſſe numerum ſeptenarium, ſed plures aut pauciores delegi poſſunt, prout eſt è re Eccleſiæ, qui ſunt vitæ inculpatæ, boniq; nominis doniſque Spiritus inſtructi, præcipuè vero fidelitate, atque veritate, ſapientiaque: vide 1. *Timoth.* 3. eadem ineſſent magiſtratibus idoneis ad munus obeundum.

Verſ. 4. *Præcipua materia*, in qua occupantur ſerui Chriſti hic deſcribitur, videlicet in precibus, atq; verbi miniſtratione. Adminiſtratio ſacramentorũ, & diſciplinæ, tametſi ſint partes vocationis paſtoritiæ, non tamen æquè ſunt eſſentialia membra. Præmittuntur preces, quia verbi prædicatio à precibus eſt inchoãda, vt ſit ad ſalutẽ efficax operatione diuina omni credenti: quiquidẽ gratiã poſtulat, quæ verbo cooperatur, *Iacob.* 1. ſi cui deeſt ſapientia, petat à patre luminum, dabit, ſi non hæſitauerit neque exprobrabit. Proinde vti nos auſpicamur à precibus, vt ſuo ſpiritu adſit nobis Dominus, ita & vos, vt adaperiat corda veſtra ad ſuſceptionem diuinæ gratiæ: etenim neque nos concionando, neque vos audiendo profeceritis niſi Dominus ſpiritu ſuo operi benedixerit. Vide 1. *Cor.* 3. & *Pſalm.* 127. 1. *Obſerva.* Paſtor bonus, & fidelis in duobus hiſce preſertim ſeſe occuparet, neque extra vocationis ſuæ cancellos egrederetur, quos Deus ipſi circumdedit itaq; merè ciuilia non ſunt functionis noſtræ, & certè ſi trutinemus æqua lance huius prouinciæ Euangelicæ grauitatem, nemo huic par inuenietur, legere eſt in *Chronicis Scoticis* tempore *Conſtantini* ſecundi principis inſignis civiliter, à *Danis* occiſi ſtatutum fuiſſe, ne Sa-

cerdotes

cerdotes ſeſe miniſtrarét negotijs ſecularibus, ſed curæ, officijſq; defungendis jucumberent: idem in nobis obtineret, vt iure divino, ita etiam comitiorum generalium conſulto deſidaremus, toti in miniſterio obeundo: hoc iudicatur verbo προσκαρτερήσωμεν, quo innuitur perſeuerantia in hiſce partibus, & hoc vocat Apoſtol. 2.*Timoth.*4. ἀχαίρως καὶ εὐκαίρως κήρυσσειν: quod cùm miſeranda hac ætate non expendunt homines ambitioſuli, occæcati inanis glorioſæ fumo, allectique quæſtu ſedulò, atque perituro ſacroſanctum miniſterium aut negligunt, aut auerſantur, remiſque veliſque contendunt ad vilia iſta mundana, imò dicam cum Apoſt. σκύβαλα aſſequenda.

*Verſ.*5. Ηρέσεν. Notemus duo. 1. Vnitatem, atque conſenſum in Eccleſia primitiua. 2. Obedientiam. *Obſerva.* Vnitas in Eccleſia maximè probanda, qua ampliatur Chriſti regnum, vt deteſtanda diſſenſio, qua vaſtatur: maledicti itaque cenſendi ſunt, qui Eccleſiæ vnitatem ſcindunt vti pacifici prædicantur à Chriſto beati, *Math.*5. 2.*Obſerva.* Obtemperat Eccleſia paſtorum voci, vtinam hac ætate homines diuino verbo obtemperarentur tunc occaſio iudiciorum effundendorum præcideretur, verùm cum denegatur primo nuntio locus, juſtitiæ diuinæ congruit, vt ſeuerior nuntius mittatur, aut ad puniendum, aut caſtigandum, qui ſi non profecerit, vltimus ille mittendus, qui contumaces, obſirmatoſque vltimo eoque terribili mactet ſupplicio. *Electio.* Eliguntur. 7. Diaconi nullo habito perſonarum reſpectu, atque ab his qui maximè alieni ſunt à ſtudijs partium. *Obſer.* In eligendis officio functuris hoc exemplum ſequendum, ſyncerè agendum, nulla debet eſſe προσωποληψία, nulla ſuffragiorum prehenſatio, quæ apud Rom. fuit damnabilis ſed idonei viri omnibus partibus ſunt deſignandi, & renunciandi. Primus eſt Stephanus ſignificans Coronam, & benè nomini reſpondet: Nam martyrio coronatus Dominum ſuum glorificauit. Ornatur hiſce titulis, quod fuerit plenus fide, Spirituque Sancto, id eſt, donis Spiritus Sancti, cuiuſmodi ſunt charitas, prudentia, conſcientia pura, integritas, magnanimitas: Non eſt putandum fidem non eſſe Spiritus Sancti donum, ſed cùm ſit præcipuum, primo recenſetur loco, deinde alia per Spiritum Sanctum hic intellecta. *Obſervatio.* Vera hominis commendatio eſt à fide, religione, vitaque ſancta,

R non

non eſt ab honoribus ſecularibus, potētia humana imbecilli, nec diuitijs citò perituris. Sequitur *Philippus* Euangeliſta de quo, *Act.* 8. *Prochoris, Nicanor, Timon,* qui celebrantur ſeduli in lectitandis ſacris *Parmenas* & *Nicolaus* προσήλυτος *Antiochenſis*. Scribit *Euſeb. lib.* 3. *cap.* 29.

Quod hic initium dederit ſectæ *Nicolaitarum* contra quam Chriſtus, *Apoc.* 2. his verbis, odi opera *Nicolaitarum*. Hic *Nicolaus* proſtituit vxorem ſuam communem, & fornicationem pro peccato non duxit. *Obſerva*. In cætibus ſanctiſſimis reperies hypocritas, atque impios In familia *Adami Cainum, in Abrahami Iſmaelem, in Iſaaci Eſauum, in Davidis Curia Achitophelem*. In ſocietate Chriſti *Iudam*, & in hoc ſeptenario numero Diaconorum, *Nicolaum* hypocritam: Proinde minimè putandum hypocritarum, verorumque profeſſorum plenam ſeparationem forè ante illuſtrem illum filij Dei aduentum, quo paleam ſecernet à tritico, quod in horreum ſuum colliget, paleamque conijciet in ignem inextinguibilem; ætas certè in quam nos incidimus, abundat hypocritis, vt illud Apoſtoli, 2. *Timoth.* 3. verificetur, multi formam pietatis habent, ſed eius vim abnegarunt. 1. Etiam, ad *Titum*, Noſſe dicunt ſe Deum ſed factis negant quum ſint abominandi, atque rebelles & ad omne opus bonum reprobi. addo, diligenter nobis eſſe attendendū, ne labamur: Etenim, qui ſtare videtur, videat ne cadat. Cecidit *David, Salomon, Ezechias, Petrus,* pleriq; alij, proinde precibus aſſiduè apud DEVM in Chriſto inſiſtemus, vt in gratiæ ſtatu perſiſtamus. *Verſ.* 6. Nominati iſti ſeptem coram Apoſtolis ſtatuuntur, quibus cura eſt demandata, vt pauperum adminiſtrationi inuigilent, ipſiſque in mentem reuocetur, quam ſeuerè, atque repentinò percuſſi ſint *Ananiah, Sapphiraque,* qui interuerterunt aliquid ex pretio agri venditi.

Ordinatio. Porrò ordinantur ab Apoſt. per preces, & manuum impoſitionem. *Obſervatio*. Preces ſunt neceſſariæ ijs, qui in officio conſtituuntur, itaque Apoſt. iubet precari pro omnibus, maximè verò pro ijs qui authoritate exornantur, 1. *Timoth.* 2. & ipſe Apoſtolus petit, vt Romani pro ipſo precentur, 16. & *Epheſ.* 6. Primitiua Eccleſia precari conſueuit pro Imperatoribus impijs: putauit enim hoc intereſſe Eccleſiæ, atque Reipub. Quod ad impoſitionem manuum attinet, hic ritus fluxit ab Hebræis, Iacob

quo eſt vſus in benedictione conceſſa *Ephraimo* & *Manaſſe, Gen.*48. hac Ceremoniâ vtebantur etiam Sacerdotes in ſacrificijs, ad ſignificandum hoſtiam fuiſſe Deo conſecratam. In Eccleſia primitiua habebat duplicem vſum. 1. Ordinarium, eumque quadruplicem. 1. Vt excitarentur precantes ad precandum ardenti zelo. 2. Ad ſignificandum fuiſſe ἀφοϱισμένον eum cui manus erant impoſitæ. 3. Ad certificandum Domini manum ipſi affuturum in munere, ſi ſeſe fideliter geſſerit, aut manum vltorem iniecturum ſi officium non fecerit. 4. Ad reuerentiam à populo conciliandam.

Vſus verò extraordinarius fuit in dono Spiritus Sancti conferendo, *Actor.*8.17. Verùm cum vſus deſierit, iſta etiam Cerimonia poteſt ceſſare, etiã in Miniſtrorũ ordinatione vſurpari vel minus vſurpari valeat. Neq; autumandũ donum Spiritus neceſſario cum hoc ritu eſſe coniunctum. Paulus accepit cœlitus gratiam prædicandi Euangelium antequam *Ananias* ei manus impoſuit, *Act.*9. 15. Idcircò Papiſtæ perperam aſſerunt per impoſitionem manuum credẽtibus, atque baptizatis Spiritum Sanctum conferri, quando dicunt, Accipite Spiritum Sanctum, quaſi neceſſario gratia Spiritus cum hac Cerimonia cohæreret: addunt præterea raſuram, vnctionem, & crucem, hominum commenta. Quando Apoſtoli hic precantur pro donis tribuendis hiſce Diaconis ſatis indicant dona Spiritus non neceſſario coniungi cum hac formula impoſitionis manuum.

*Verſ.*7. *Euenta.* 1. Verbum creſcebat in Eccleſia, & Euangelij ſemen latius ſpargebatur. 2. Numerus diſcipulorum multiplicabatur. 3. Sacerdotes obediunt fidei, quodcertè eſt maximũ.

Obſerva. Medium quo propagatur CHRISTI regnum eſt verbum. Tolle itaque prædicationem verbi, neceſſe eſt progreſſum, atque incrementum Eccleſiæ aboleri, *Proverb.*29. Vbi viſio ceſſat, vbi populus *iaragh* nudatur, id eſt, gratia, iuſtitia, atque ſanctitate deſtituitur: idcircò verbum Dei maximi faciendum. Cùm ſit gratiæ, gloriæ, recõciliationis, brachium etiam Domini cælitus porrectũ, ad attrahendum populum Chriſto, ſceptrumq; regni, quo reguntur, atq; defenduntur ad vitam ordinati. Quare, vtcunq; Satan operetur in ſuis inſtrumentis ad eccleſiæ interitũ, fruſtra tamẽ, quo magis premitur, eo magis inſtar *Palmæ* aſſurgit,

vt expendere eſt in populo Dei in Ægipto oppreſſo. 4.*Obſervat.* De nullorum ſalute eſt deſperandum: etenim poteſt Deus,atque fecit inſignes eccleſiæ hoſtes ad fidem Chriſtianam converſos, ſtrenuos eiuſdem non modò profeſſores, ſed propugnatores, vide in Sacerdotibus iſtis,in Paulo, in Nicodemo, & Ioſepho ex Arimathæa.

*Verſ.*8. Perſecutio intenditur aduerſus Stephanum. Vbi habes perſonam patientem Stephanum: deinde Actores qui ſunt duum generum. 1. Motores in Synagoga libertinorum. 2. adducti ad hoc facinus,ſcilicet,populus,Seniores, Scribæ. 8.*Verſ.* Deſcribitur perſona patiens à nomine quod eſt Stephanus,id eſt,corona: & certè reſpondet nomini: nam martyrio coronatus, vt fidelis teſtis Ieſu Chriſti perfectè coronandus corona vitæ,atque gloriæ in cœlis cum capite Chriſto, pro quo eſt paſſus. *Obſerv.* exemplo Stephani πρωτομάρτυρος aliorumque confeſſioni nominis Chriſtiani conſtanter adhæreamus,& militemus fideliter bonam militiam cum Apoſt. 2.*Timoth.*4. certò ſtatuentes nobis eſſe repoſitam Coronã illam juſtitiæ,omnibuſq; ijs, qui expectãt illuſtrem illum aduentũ filij Dei,noſque aſſeſſuros tabulæ Domini,vt promittit Diſcip.*Luc.*22. 2. A qualitatibus,plenus fuit fide, atq; potentiâ, quod non eſt ita accipiendum, acſi fides Stephani fuerit perfecta, ita vt ei nihil poſſit addi, ſed iuxta Scripturæ phraſin, ſuit bona fidei menſura præditus, 1. *Cor.* 13. ex parte cognoſcimus, & vt bene inquit ille, perfectiſſimi hominis ſumma ſapientiâ eſt proficere. Per fidem intellige non ſolum cognitionẽ Dei Patris in Chriſto, ſed fiduciam, atque apprehenſionem divinæ miſericordiæ, cum zelo gloriæ Dei. Per δυνάμιν potentiam illam Euangelij efficacem, & ἀπόδειξιν Spirtus verbo ſalutis cõiunctam, facultatemque edendi miracula. *Obſerv.* Vera hominis laus, & commendatio apud Deum in fide, atque religione, eſt poſita. Verè laudatur *David*, cùm celebratur homo iuxta cor Dei: & *Nathaniel Iſraelita*, in quo non eſt dolus; & *Lydia* fidelis, *Act.* 16. illique omnes qui percenſentur, *Heb.* 11. longè aliter vulgus ſentit de laudandis. Laudat enim à divitijs, honoribus è vanidis, corporis viribus defecturis: at fides hominem verè Deo commendat, ſine qua ἀδύνατον Deo placere, *Heb.* 11. & quicquid à nobis fit extra fidem, ſit peccatum.

Obſerva.

2. *Obſerva.* Vera fides eſt efficax ad producendum vel opera ordinaria fructus (videlicet) & effecta obedientiæ, vt *Abrahami, Davidis*, aliorumque : vel extraordinaria, vt hic miracula in fide edita à Stephano inanem habent fidem, quæ operatione non eſt efficax, *Gal*,5. *Iſa*.2. 3. Actiones Stephani in præſtandis miraculis ad confirmationem veritatis, etſi veritas per ſe ſatis fulciatur, ratione tamen increduli populi edita ſunt miracula. 3. *Obſerv.* Donorum incrementum accipiunt, qui conceſſis prioribus bene, & fideliter vtuntur: expende in Stephano, qui Diaconatus munere officioſè functus. Nunc Euangelij evadit ſingularis præco, inſtruiturque miraculorum donis, vnde Chriſti dictum verificatur; Habenti dabitur, id eſt, benè vtenti amplius dabitur: ſed non habenti, jd eſt, non rectè vtenti, etiam auferetur ab eo, id quod habet, *Math*.25. Et dicitur ſeruo fideli qui talento fructuoſè eſt vſus, quia fidelis fuiſti in parvo, in maiora te conſtituam: Idem dicit Apoſt.1.*Timoth*.3. Qui benè miniſtrarunt, gradum ſibi bonum acquirunt, multamque libertatem, quæ eſt per fidem in Chriſto Ieſu: Studeamus itaque fideliter, ſeduloque vti donis Divinitus conceſſis, vt Deus in nobis eadem adaugeat, coronetq;. 4. *Obſerv.* Miraculis inſtructa fuit primitiua Eccleſia, quibus impelleretur populi ad Euangelium amplectendum, & Meſſiam, id eſt Chriſtum agnoſcendum. Iam verò cũ ſanguine Chriſti confirmata ſit Euangelij veritas, & lux illa clarius, quam eo tempore radios diffuderit, non neceſſe eſt huiuſmodi miracula edi: & inquit *Auguſtinus*, noluit Deus continuo in Eccleſia miracula durare, ne animus humanus ſemper quæreret viſibilia, atq; miraculorum aſſiduitate frigeſceret, quorum nouitate flagrauit: Verùm Euangelij vnum eſt ſingulare miraculum, nimirùm hominis in peccatis mortui vivificatio, & ad fidem Chriſti conuerſio.

Verſ.9. Habetur forma proceſſus contra Stephanum, vbi 1. occurrunt motores his verbis exorti ſunt quidam ex Synagoga Libertinorum, qui videntur Romani, nomenque à libertis ſortiti, qui quondam ſerui, nunc manumiſſi, & in aliquem dignitatatis gradum evecti, his adiuncti ſunt *Cyrenæi, Alexandrini* ex *Cilicia*, & *Aſia* diſputantes cum Stephano. *Obſerv.* Erant collegia *Ieroſolymis* in quibus erudiebantur confluẽtes ex varijs nationibus,

vt videmus ex varijs locis ad Academias ventitare ad Philoſophiam addiſcendam: Atq; hi Stephano ſtant aduerſarij, & euangelicæ veritati, quæ ex omnium hominum ordine, ſtatuque ſuos habet inimicos. Quare Academiarũ primarijs ſedulò & diligẽter attendendum, vt ipſorum curæ cõmiſſi in fide ſyncerè inſtituantur. Conſuerunt eſſe in collegijs nõnulli veritatis oppugnatores, hoſteſq; ſeruorũ Chriſti, *Act.* 17. 18. *Athenis* erant Epicurei, & Stoici, qui cum Paulo cõflictabantur. σπερμολόγον eum appellantes, & annunciatorem preregrinorũ Deorum, quia Ieſum & reſurrectionem annũtiabat eis: proinde facilè eſt hic perſpicere inſenſiores euangelio hoſtes nõ eſſe, quã qui fautores eſſent, ſeq; doctos & eruditos autumnant, vt ſunt Papiſtæ, & Ieſuitæ, qui ſubtili, & ſpinoſa diſſerendi ratione ipſam veritatem labefactare conãtur. Verùm iuſtiſſimo Dei iudicio myſterium ſalutis per ſolum Chriſtum partæ, & applicatæ eſt ijs abſconditum, cùm in ſuperborum corda non introeat ſapientia.

Verſ. 10. Tametſi hi ſubtiliter ſint altercati; veritati, ſpirituiq; per quem Stephanus eſt locutus, nequiuerant reſiſtere *Obſer.* Magna eſt veritatis vis, quæ nõ poſſit opprimi per Satanæ emiſſarios in Chriſti ſeruis, quibus facta eſt promiſſio impleta atque ſemper implenda, *Luc.* 22. Dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poſſent reſiſtere omnes, qui aduerſabuntur vobis. *Ergo*, Sapientiæ Dei æternæ Chriſto, & per eius ſpiritũ creatæ in nobis, quis audet obſiſtere. Ipſe impurus ſpiritus Satan in hoc operam collocabit inanem. Itaque nõ eſt quod timeamus rationem humanam, neque ſapientiam carnis, & mundi quæ nihil aliud eſt quam mera ſtultitia, & inimicitia aduerſus Deum, *Rom.* 8. 1. *Cor.* 1.

Verſ. 11. Subiectio falſorum teſtium. *Obſer.* Impiorũ malitia non ceſſat: quando rationes deficiunt, ad falſos teſtes confugiunt, vt falſis teſtib. id cõſequãtur, quod nulla legitima ratione potuere: neque deſunt falſarij, qui vel præmio, vel pollicitationibus allecti falſum accõmodent teſtimonium, inquiẽtes ſe audiuiſſe Stephanum loquentem verba blaſphema contra *Moyſen* & *Deum*. vbi *Obſerva*, qui contradicit *Moyſi*, etiam contradicit Deo, nam non ſeparantur; Quiq; Domini ſeruos aſpernatur, etiam ipſum Dominum, *Mat.* 10. 40. & contra; Qui recipit fidelem ſeruum, & Dominum recipit, 10. *Luc.* 16. 13. *Io.* 20.

*Verſ.*12. Cōcitatio populi ſeditioſa vt fuit *Demetrij.cap.*19.*Obſer.* Conſuetudo eſt malorū turbam tumultuantē concitare, cui certè non eſt adnitēdum, vtcunq; putent ſeditioſi; cùm breui momento huc, illucque impellatur, vt animaduertere eſt in omni ætate: Nominatim in praxe illa erga chriſtū: cui populus vno die dixit *Oſanna fili David*, pallijs etiā ſtratis vt Regem aſello inſidentē exceperūt, ſed paulò poſt dixit *Crucifige.* Ita de Paulo legere eſt, *Act.* 14. quem *Lyſtrenſes* vt Deum volebant adorare, ſed ſtatim poſt ab *Antiochia* venientes eum lapidibus obruere. Sic *Galatæ* ſibi oculos eruere volebant in primo eius aduentu, ſed ex quo veritatē ipſis eſt elocutus, euaſit hoſtis. addo manus inijciunt, afferuntq; ad cōcilium. Impij in impietate atroci progrediūtur, donec quod fuit in intētione primum exequātur: exemplis omnia tēpora ſcatent,

*Verſ.*13. Producuntur falſarij: dicuntq; hic non ceſſat blaſphema loqui contra hunc locum ſacrum & legem. Peruertunt dicta Stephani, vt Iudæi verba Chriſti, *Io.*2. 19. Cùm dixit, Deſtruite templum hoc, & tertio die erigam illud. Chriſtus de ſuo corpore, Illi verò putarunt eum locutū de templo *Ieroſolymitano* materiali: hiſce papiſtæ non ſunt abſimiles, qui varios ſcripturæ locos peruertunt: vti optimè cognitum eſt per eos quos ediderunt libros: praximq; quotidianā in ſuperſtitioſo illo cultu ab ijs excogitato, atque vſurpato. *Obſerv.* Hypocritæ externam laruam maximè obſeruāt in religione, totiq; in externis occupantur, quæ animos avocant à vera, altaq; Divini Numinis cōtemplatione. Idem evenit *Ieremiæ*, quod hic obiectum Stephano, nimirùm quod aduerſus ſanctam Civitatem, & Templum prophetarit. Stephanus verò nihil contra Legem, ſed intellexit Ceremonias legales ad præſentiam ſolis juſtitiæ Chriſti filij Dei evanuiſſe, & Moralem, quoad maledictionem, terrorē, & coactionem eſſe abolitam, verùm permanere credentibus gratitudinis teſtimonium, atque obedientiæ regulam, ad quam actiones vitæ noſtræ ſint exigendæ. Templum etiam materiale ſic conſiderandum vt ipſi religio ſuperſtitioſè non ſit aſcribenda, neque coarctanda: ſed iam Chriſto exhibito, atque crucifixo licere fidelibus vbiq; locorum in ſpiritu, & veritate Deum colere, *Io.*4. Chriſtiq; corpus tēplum eſſe, in quo plenitudo Deitatis σωματικως abitat, noſtraq; fidelium corpora vbicunque fuerimus, eſſe Spiritus Sancti Templa.

*Verſ.*14.

Verſ. 14. Contemptim loquuntur de Ieſu. Quare futurum vt in illuſtri illo aduentu ad iudicium ſeuerum iudicem experiantur, ſicut & illi, qui Ieſum transfixerunt, videbunt, ſed cum terrore maximè clamaturi: cadite montes in nos, & ab ira agni abſcondite.

Verſ. 15. Viderunt faciem Stephani, quaſi faciem Angeli. Singularis ergo, atque eximia fuit ſpecies vultus Stephani, vnde indicatur conſcientiæ puritas, cauſæq; bonitas: & Dominus eius vultum condecorauit, vt intuitu ſtatim ipſo animos Iudæorum percelleret. *Obſerva.* Conemur retinere fidem, bonamque conſcientiam. Conſcientia Stephani, bonitaſque cauſæ ita eum ſuſtentat, vt omnes machinationes, atq; interminationes hoſtium non valeant pium animum proſternere. Vide hiſtoriam de *Colono Germanico*, propter conſtantem fidei Apoſtolicæ confeſſionem combuſto, qui cùm ad ſe judicem vocari juſſiſſet, adeſſetq;, dixit: appone manum cordi, fecit, tunc inquit *Colonus* vtrum cor tuum an meum magis palpitat. Proinde conſolationis eſt plenum bonam habere conſcientiam quocumque in ſtatu verſemur: cuius in nobis puritatem adaugeat Dominus in munere noſtro obeundo per Chriſtum.

CAPVT VII.

PROPONIT Stephanus hoc ſermone oſtendere DEVM non delectari Templo materiali, neque externis ritibus *Moſaicu*. Partes capitis ſunt tres 1. Eſt occaſio orationis Stephani, *Verſ.* 1. 2. Ipſa concio, in qua probat *Abrahami, Moyſis*, Patrum, Dei denique ipſius teſtimonio, religionem, cultumque diuinum non eſſe aſtringendum locis, ritibuſque, præſertim cùm *Abraham* fide, & obedientia, antequam Tabernaculum ritus, & Templum extiterint, Deum verè coluerit, quod eſt præcipuum in hiſtoria *Abrahæ* ſpectandum. 3. *Euentum*, ſcilicet ſancti viri πρωτομάρτυρος lapidatio. Occaſio eſt, *verſ.* 1. ἀρχιέρευς dixit: num hæc ita habent. Dixiſtin IESVM *Nazarenum* hunc locum ſacrum diruturum, &

abroga-

abrogaturum ritus à *Moyſe* nobis traditos, velit videri concedere Stephano locum ſeſe defendẽdi: Sed propoſitum habet hic Pontifex vt obtentu juris damnetur Stephanus. Quærit de facto, ſed non de qualitate facti, quaſue rationes habeat pro ſe Stephanus. *Obſerva.* Hic mos hoſtium veritatis, vt Papiſtarum, Non ſi quid verè iuxta ſcripturas aſſerimus quærunt, non argumenta, quibus nitimur, expendunt, vt ſi dicamus Sanctos non eſſe invocandos; precesque Mariæ non eſſe nuncupandas; pro defunctis non eſſe concipiẽdas; nullum eſſe tale Purgatorium; Iuſtificationem eſſe per fidem ſine operibus legis vt cauſis, &c. ſtatim hereſeos nos damnant, mortiſque ſententiam pronunciant: nihil fit ab hoc Concilio, quod non in praxim ducunt aduerſarij.

Verſ. 2. Inchoat Stephanus orationem omni adulatione ſepoſita; Tribuſque nominibus eos compellat ad attentionem conciliandam: vbi obſerva ſummam modeſtiam atque humilitatẽ in Stephano, ſummamque tranquillitatem puræ conſcientiæ, animumque confirmatum divina potentiâ, & gratiâ ad veritatem tuendam. 1. Appellat ἄνδρας, vt conditionis naturalis, tum virtutum, quibus præditi ſunt, admoneat. 2. Fratres. quod ex eadem cum illis gente ſit oriundus. Atque hæc conſuetudo apud Iudæos obtinuit, vt ſeſe fratres mutuò ſalutarent. 3. Patres ob dignitatem in qua erant conſtituti; ſed hoc inſtituto maximè, vt ipſis in memoriam revocet primos patres, qui Deum ſyncerè coluerunt, Templo, Legalique cultu, cui tam ſtrictè adhærent, antiquiores, Ac proinde aliud eſſe ponendum veræ religionis fundamentum, nimirùm fœdus gratuitum. *Obſervatio.* Chriſtiana fides non tollit debita officia præſtanda in ſummo loco conſtitutis: etenim cùm ſint authoritate ornati, honor deferendus ijs atque obedientia, ſed in Domino vt ſupra dictum eſt, quod facit contra Anabaptiſtas, qui nullum eſſe volunt Magiſtratum: ex eò quod in Chriſti Eccleſia nullus habendus ſit perſonarum reſpectus; vt concedendum ſit ita eſſe in Eccleſia. Tamen in politia *Rom.* 13.
divinitus ordinatæ ſunt poteſtates ſupereminẽtes, quibus ſecundum Deum obſecundandum. In vocatione *Abrahæ.* 1. Habemus vocatorem ſcilicet Deum gloriæ. 2. Vocatum. *Abrahamum*, fidelium Patrem. 3. vnde ex *Meſopotamia.* 4. Quo, in terram qam monſtrabit illi Deus gloriæ. Porrò appellatur Deus gloriæ. 1. quia in

ſe eſt eſſentialiter glorioſus. 2. quia filij perſonæ cōſubſtantialis communicauit ἀπαύγασμα τῆς δόξης. 1. *Heb.* 2. omneſque creaturas gloriâ colluſtrauit, *Iſai* 6. Verùm maximè cernitur Dei gloriâ in Eccleſia, iuxta illud; glorioſa dicuntur de te Ciuitas D E I, *Pſal.* 87. vtcunque contemptui habeatur, Sion tamen eſt mundi gloria, cui pater gloriæ, 1. *Epheſ.* impertit gloriam in filio paternæ gloriæ ſplendore, quæ per regenerationem per gradus tranſfertur à gloriâ in gloriam, 2. *Cor.* 3. donec tandem perfecta in intuitu faciei glorioſi Dei perfruatur. Vult Stephanus hunc verum Deum, à DIJS gentium, fictitijs ſecernere, qui oculos habere dicuntur, *Pſal.* 115. & non vident, aures, & non audiunt, os & nō loquuntur. Quiſquis itaque eadem colit, ſit ijs ſimilis. 2. *Quem. Abrahamum* inter Idololatras cōmorantem, vt clarè conſtat 24. *Ioſ.* & ſcribitur ab *Epiphanio lib. contra hæreſes*, vt ille accepit ab alijs, *Thare Abrahami* patrem curaſſe ex luto primum jmagines conficiendas. Nunc vocatur *Abrahamus*, cùm nihil tale cogitat; Proinde vocatio noſtra vt eſt grauita, ita nō eſt merito naturali, aut actionum noſtrarum dignitate procurata: Sed Deus, qui elegit nos ad vitam ante tempora, in tempore ex miſericordiâ, ad ſe vocat & filium ſuum, donando nobis fidem, quæ nos primum Chriſto, denique Chriſti meritis atque obedientiâ vnit Deo Patri. 3. Vnde. ex *Meſopotamia*, vt *Chaldæam & Babylonem* complectitur. *Obſervatio.* Non ſumus ita alligati loco, vt perpetuò ibidem nobis manendum putemus. Sumus enim his in terrarum ſolis peregrini, quibus ne permanentem quidem Ciuitatem habemus. Quare in cœleſtem patriam aſpiremus, vbi æterna vita, gloriaque immortalis nobis eſt repoſita.

Verſu 3. & 4. Quomodo. per Viſionem, & Vocem vocantem. *Obſervatio.* Medium, quo nos vocat Dominus, eſt verbum, cui credere nos oportet: Divinæque voci alacriter obſecundare, vtcunque difficultatem maximam referre videatur. Non deſignat Dominus nominatim terram quam pollicetur, vt fidem Abrahami exploret, vtque diſcamus, nos vt relinquat ſuſpenſos, tamen quicquid dixerit perfectum iri. Qua ſpe ſuffulti propter D E V M, vel dulciſſima deſerenda ſunt. Addo. Priuſquam ingredi poſſumus Regnum gratiæ hic, gloriæque poſt, neceſſe eſt

omni-

omnibus carni noſtræ iucundiſſimis valedicere.

*Verſ.*4. Habetur Obedientia fidei Abrahami effectum: etenim paret DEO vocanti: Egreditur terra *Chaldæorum*, & habitat, primum *Charrane*, quod eſt oppidum in medio *Meſopotamiæ*, inter *Tygrim & Euphratem*: vtcunque *Plinius* videatur *Arabiæ* attribuere. *Obſervatio*. Maxima eſt fidei vis, ſi expendas. Primùm Abrahamus patriam relinquit, cognatos, Imò domum Patris vi fidei proficiſcitur in ignotam terram, cuius Incolæ ſunt potentes *Cananæi*, in qua ne latum quidem pedem accipit, ex quo ibidem paululum eſt commoratus, fame cogitur in Ægiptum migrare; deinde vbi redijt, lis oritur inter Paſtores eius atque Loti; Bellum in ipſum mouetur à Regibus Orientis; Vxor Sara manet ſterilis, ipſeque exiſtit porvectæ ætatis, efficaciâ tamen fidei omnia hæc ſuperat, Domini qui ſolo verbo nixus obtemperat: Fides ergò aptè vocatur ab Apoſtolo, *Heb*. 11. ὑπόστασις τῶν μὴ ὄντων καὶ μὴ βλεπομένων: & ab *Ioan. cap*. 1. 5. Hæc eſt victoriâ veſtra, fides veſtra, quæ vincit mundum. Quare petamus à Patre luminum, fidem in nobis augeri: In qua vt ſalutem conſequamur, nobis eſt perſeverandum. 2. *Obſervatio*. In hæc verba poſt Patris mortem tranſtulit eum DEVS in terram hanc. Ad cœleſtem patriam ſunt certi gradus. Primò Abraham in *Charranem*, deinde in *Cananæam* venit. Spiritualis noſtra regeneratio, vitæque Chriſtianæ inſtauratio certis gradibus perficitur: proinde pergamus in fide, & conſcientiâ bonâ, viamque illam arctam teneamus, quæ nos in cœlum ducit.

Verſ. 5. Sed non dedit ei poſſeſſionem, ne Tantillum quidem, vt poſſit pedem figere. Promiſſio propriè ſpectabat ad Abrahamum: Tametſi poſteritas eius Seminis vocata nomine phraſe Hebraica eam poſſederit. Eſt autem Synechdoche.

Obſervatio. Quanquam Dominus promiſſionum ſuarum complementum in annos proroget, tamen conventis ſtabit, ſiue illa ſint miſericordiæ in filio, ſiue juſtitiæ propter peccata.

Verſ. 6. Semen παροικὸν inquilinum *Geneſ. cap*. 15. Detentio, incarceratio, & oppreſſio in Ægipto hic ſignificatur. *Obſervatio*. Eccleſia DEI cùm extiterit in Ægipto, ſequitur alibi, quam in

Templo *Ieroſolymitano* verè Deum eſſe cultum. 2. *Obſerv.* Cùm hic ſimus παροίκοι, abeſenteſque à patriâ: Ita vocat ſe Dauid pſal. 39. Peregrinor (inquit) vt Patres mei: & Pſal. 119. appellat Domum peregrinationis ſuæ quærenda nobis cœleſtis patria, & civitas, quæ habet fundamẽtum cuius extructor eſt Deus. 3. *Obſerv.* Incarcerationis ſors non eſt aliena ab Eccleſia, durioriſque tractationis conditio, vt hic eſt videre, atque in Prophetis, Apoſtolis, Stephano, alijſque Sanctis Chriſti ſeruis. Verùm ad conſolationem noſtram oppreſſio Eccleſiæ non eſt ſempiterna, 400. annos in Ægipto, Anni quadringenti numerantur ab initio exorti ſeminis *Abrahami*, id eſt, à nato *Iſaaco* quadringenti autem & triginta anni, qui narrantur à Paulo, *Gal.* 3. 17. ab eo tempore, quo *Abraham* vna cum patre exiuit *Vre Chaldæorum*. 70. in *Babylone*, ſed tandem liberatus cum *Ægiptiorum* & *Babyloniorum* excidio, & in re ſpirituali, atque ad ſalutem ſpectante, Tametſi à peccato premamur, Diabolo vexemur, & mundo tentemur, Deus omnibus hiſce finem dabit, exantlatiſque omnibus tentationibus nos plenè, perfectèque eximet, ſalvoſque collocabit in cœleſti Patria.

Verſ. 7. Iudicium Dei, & vindicta aduerſus populi ſui oppreſſores Ægiptios, *Deut.* 32. vbi obſerva vltionem ad Deum vindicem ſpectare: Atque Eccleſiæ perſecutores minimè omnium euaſuros, ſed Dominum aliquãdo grauem & formidabilem vltorem experturos. Potes huius praxin animadvertere in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, *Antiocho*, *Herode*, *Maobitis*, *&* *Ammonitis* aduerſus *Iehoſaphatum*, 2. *Cron.* 20. & in decem illis perſecutoribus truculentiſſimus poſt Chriſtum paſſum, ad *Conſtantini Magni* tempora. Ac primum in *Nerone*, qui vrbis Romanæ à ſe incenſæ cauſam mendaciſſimè in Chriſtianos reiecerat, ſed pœnas dedit inſignes: etenim peſte proſtrata iacuerunt 30000. Exercitus eius *Britannia* fuſus, Provinciæ *Armeniæ* ab eo defecerunt, Senatores in eum inſurrexerunt, Ipſe denique ſibi mortem conſciuit. 2. In *Domitiano*, à ſuis trucidatis. 3. In *Traiano*, hydrope extincto. 4. In *Severo*, Eboraci in Anglia mortuo. 5. *Maximino*, cum filio in fruſta conciſo. 6. *Decio* in longinqua regione defuncto. 7. *Valeriano*, quem cùm ſuperaſſet *Zapor*, *Perſicus*, ſtapidum vice eo vſus dum in equum inſiliret, cui *Valeriano* ſenio ferè confecto cutem detraxit. In *Aureliano* à ſuis occiſo. In *Diocletiano* omnium atrociſſimo, quo

impe-

imperante menſe vno (vt hiſtoria perhibet) Chriſtianorũ 17000. interfecta ſunt: qui cùm audiſſet *Maxentium* interfectum ab exercitu *Conſtantini Magni*, ſub quo reſpirare cœpit Eccleſia deſperabundus, ſibi manũ attulit. In *Iuliano* denique in hæpate læthaliter vulnerato, qui emanantem ſanguinẽ accipiens vola, proijcienſq; verſus cœlum clamauit, *Viciſti tandem Galilae*: & certè vincet in omni conflictu quem habet in membris cum Satana, reliquiſque hoſtibus Leo ille de tribu *Iuda*. Prętereà nonne male perierunt in *Gallia* nefandæ cædis ſanctorum patratores, & authores ſtragis tam horrendæ. *Guiſius* iugulatus à Regijs ſeruis; *Carolus* Rex omni meatu corporis emanante cruore extinctus. Rex cædis *Guiſiana* Author à Franciſcano transfixus. Quare concludendum certum ſupplicium manere eos, qui Eccleſiam Chriſti affligunt, & perſequuntur. *In hæc verba ipſi exibunt* & ſeruient mihi hoc loco. *Obſervatio.* Liberati, atque calamitatibus exempti Deo ſeruire debent, *Pſal.* 50. Inuocabis me, eripiam te, & glorificabis me, *Ioſ.* 24. Ego, domuſq; mea ſeruiemus Domino & *Eſther*, Ego, Ancillæque meæ pariter Domino. *Obſerva.* Cultus Dei non conſiſtit in Cerimonijs, gratiaque divina non eſt externis alligata, vtpotè Sacramentis Cerimoniæque legales quæ præſtantiorum rerum fuere typi jam ad præſentiam Chriſti evanuerunt: itaque concludendum, cum DEVS nos evocarit è tenebrarum regno in admirabile regnum lucis per Euangelij prædicationem, lucis opera proferamus, & quamuis permiſſu diuino premamur à Satana, peccato, Eccleſiæque hoſtibus certi ſimus nos tandem liberatum iri tyrannide Diaboli, peccati labe; quod vt iam Spiritus Sancti operatione reprimitur, ita tandem extinguetur in ſempiternum noſtrum bonum.

Verſ. 8. Quia Iudæi gloriabantur in Circumciſione, atque patribus, hanc inanem gloriandi ſpem Iudæis adimit, eoſque reuocat ad fidem, obedientiamque veræ religionis, & adorationis diuinæ teſſeras, auocatque à vana illa confidentia, quam in externis, & legalibus Cerimonijs habebant, conſequenter falſa accuſatione ſe purgat, quam contra eum inſtituerunt. Ac primo agit de circumciſione: fatetur à Deo inſtitutam fuiſſe, conceſſamque *Abrahamo* cum mandato, *Geneſ.* 17. Vbi obſerua Deum ſolum habere poteſtatem ordinandi Sacramenta, & ſigilla fœderis: idcir-

cò illa adulterina quinque à Papiſtis excogitata non ſunt admittenda, ſed amandanda ad Satanam inuentorem. De ijs vide ſupra. Iam videamus quid ſit Circumciſio, *Geneſ.* 17. Eſt amputatio præputij, qua. 1. Significatur natiuæ corruptionis amputatio per Chriſtum qui dicitur, *Rom.* 15.8. Miniſter circumciſionis. 2. Separatio populi DEI à gentibus. 3. Initiatio noſtra in Eccleſia. 4. Quod eſt præcipuum, fœdus illud gratuitum in Chriſto ſancitum, cunctoſque in illum credentes eſſe ab eo circumcidendos, repurgandoſq; à peccato tam originali, quam actuali: velit itaq; Stephanus reuocare Iudæos ab externa circumciſione, ad ſeriam conſiderationem gratiæ, ſalutiſque in Chriſto in fœdere comprehenſæ: Cùm iam abolita ſit circumciſio, & in eius locum ſurrogatus eſt Baptiſmus à Chriſto qui impleuit id, quod per eam fuit ſignificatum, poteſtatem, authoritatemque habens vt princeps Eccleſiæ conſtituendi Sacramenta. Vocatur circumciſio fœdus, *Geneſ.* 17. quod ſit ſignum fœderis, & *Rom.* 4. σφραγὶς, id eſt, ſigillum illius iuſtitiæ, quæ erat fidei: etenim Abraham credidit, imputatumq; eſt illi ad iuſtitiã. *Obſer.* Phraſis ſcripturæ notãda de Sacramẽtis: ſæpe tribuitur rei ſignificatæ appellatio ſigni, vt *Tit.* 3 Baptiſmus dicitur regeneratio, cùm ſit ſignũ regenerationis noſtræ. Proinde phraſes Sacramẽtales non ſunt literaliter accipiendæ, vt Dei veritatem tueamur, cuius rei ignoratio occaſionem dedit aduerſarijs errandi, qui dicunt verba inſtitutionis Cœnæ Dominicæ iuxta, literam vt vocant, eſſe accipienda; itaque Panem per tranſſubſtantiationem eſſe realiter Chriſti corpus, & vinum eſſe ſubſtãtialiter Chriſti ſanguinem, quoquidem inepto aſſerto non modo contra mentem Chriſti ineptiunt, ſed Sacramenti naturam euertunt, abolentque in quo ſemper eſſe oportet ſignum aliquod terreſtre, & viſibile, & rem ſignificatã inuiſibilem, & ſpiritualẽ, vt videre eſt in omnibus ſacramẽtis. Scilicet in ligno in Paradiſo ſigno, & re ſignificata Chriſto: In circũciſione amputatio præputij & peccati abolitio, in Agno Paſchali ſigno, agnoque Dei ſignificato, qui tollit peccata mundi. Sanctuario, & cœlo. In Petra, & Chriſto, in Manna & cibo cœleſti Chriſto, in Baptiſmo aqua, & peccatorum remiſſio in cœna Panis ſignum & corpus Chriſti res ſignificata; non eſt opus multis. Tenet in omni Sacramenta eſſe ſignum, remq; ſignificatam. Proinde verba cœ-

næ

næ ſignificatiuè ſunt expendenda, quod etiam liquet ex Chriſti verbis. Qui habitat, inquit in me, egoque in illo, comedit meam carnem, bibitque meum ſanguinem, habitat verò in Chriſto qui fide Chriſtum apprehendit, eodemque modo bibit eius ſanguinem qui fide ſanguinem Chriſti ab omni peccato purgantem vſurpat. *Ioan.6. verſ.* 35. Qui ad me venit, ait, non eſuriet, qui in me credit non ſitiet: fide itaque editur Chriſti corpus, & bibitur eius ſanguis. Porrò fœdus hoc gratuitum quod pepigit Deus cum *Abrahamo* extat, *Gen.*12.& 17. *Obſerva.* Salus noſtra, vitaque æterna ſolidiſſimo nituntur fundamento, pacto nimirùm Dei inuiolabili, iureiurando ſtabilito, necnon circumciſione obſignato. Sequitur *Abraham* genuit *Iſaacum* non potentia naturæ. Erat enim centenarius, *Geneſ.*17. & *Sara Nonagenaria*, ſed vi promiſſionis, quod figurat filiorum Dei generationem eſſe ſupernaturalem per verbi immortale ſemen, 1.*Petri* 1. & Spiritum æternum, ad quos ſpectat promiſſio facta in *Sione*, qui vti ſunt Eccleſiæ membra, ita ſunt regni cœleſtis ſignificati per cœleſtem *Ieroſolymam* futuri hæredes: *Iſaac* genuit *Iacobum* vi naturæ ordinaria. Vbi obſerua Eccleſiam propagari & per naturam & gratiam: non quod in natura ſit vlla gutta gratiæ, quæ à fidelibus patribus in filios deriuetur, ſed quod filij procreentur à parentibus naturali modo quos Deus ſuâ donat gratiâ, filijq; ſui merito in filos aſciſcit, regniq; cœleſtis efficit cum Chriſto cohæredes, *Rom.*8.*Iac.*12.*Patriarchas, Gen.*29.30. Ex filia *Labanis Lea* natu maxima *Reubenē, Simeonem, Leui, Iudam, Iſſacarū, Zebulum*, ex *Bilha Rachelis puella, Dan, & Nepthali*. Ex *Zilpa Lea puella, Gad & Aſſer*, ex *Rachele* iunior *Labanus filia Ioſephū, & Beniamin, quem cum eniteretur Rachele eſt mortua*. Si conſiderauerimus, qui, qualeſq; ſint naturâ, actionibuſq; ſuis, nullam repeн riemus materiā, in qua *Iudæi* merito poſſint gloriari: cōmemorat fratrum facinus in *Ioſephum* à naturâ alienū quem vendiderunt *Iſmaelitis*, vide *Gen.*37.& *Aug. de venditione Ioſephi, lib. de civit. Dei.* Huius ſceleris cauſam perſtringit ſcilicet, inuidiā contra quam dicente *Salomone* nemo poteſt conſiſtere, *Prov.*27.4. Quâ Siculi maius tormētum non inuenere. Sed hæc inuidia habet cauſam impulſiuā, atq; hæc eſt, quod Pater *Iacob* præ illis amauerit *Ioſephū* in ſenecta genitū, quodq; *Ioſephus* ſomnia narrarit fratribus, quæ videbantur prælationem, & euectionem *Ioſephi* ſupra fratres portendere.

Primùm

Primùm ſomniauit, quod frugum manipulos colligerent, eiuſque manipulus eiectus ſteterit, aliorumque illi reuerentiam exhibuerint. 2. Somniauit quod Sol, Lunaque, & vndecim ſtellæ eum reuerebantur, quo audito iratus euaſit pater, qui inquit; ecquid parentes te reuerebantur, nihilominus tamen quod fuit dictum à Ioſepho apud ſe reponebat: hiſce fratres inflammati in Ioſephum, nactiq; occaſionem dixere aduentante Ioſepho, ecce adeſt ſomniator, ſtatueruntque apud ſe eum occidere, ſed *Rubeu* obſtitit truculento propoſito, itaque decreuerunt in Ciſternam mittere, quod eſt factum, deinde prætergredientibus Iſraelitis conſilio *Iuda* vendiderunt. Quid hic vides ô *Iudae* in quo glorieris in patribus tuis, ſi in ſe naturaque ſua expendantur. Vides odium ſingulare, quo accenduntur ad fratricidium, imò ad *Ammacidium*: nam *Iſmaelitæ* veri Dei cognitionem non habebant. *Ezech. cap.* 16. Optimè exprimit quales fuerint *Iudaeorum* patres: Chriſtus iactabundis *Iudais* de *Abrahamo* patre, reſpondit eſſe filos Diaboli, atque cupiditatum ſuarum opera proferre, & Ioannes Baptiſta vocat progeniem viperarum: habere bonos, pioſque maiores eſt Dei beneficium, ſed nihil ad nos, niſi Dei gratia accedat, qua poſſimus eorum fidem, & pietatem imitari, & vt loquitur Apoſt. ad Rom. *Abrahami* veſtigijs inſiſtere. Sed Deus erat cũ Ioſepho in perſecutione à fratribus attentata, in venditione, in calumnia inſtituta ab vxore *Putiphari* de ſtupro inferendo: illud itaque egregium, *Pſalm.* 27. verificatur, etſi pater materque me deſeruerint, Dominus tamen me deſtitutum non deſeret, & *Pſalm.* 57. habet piorum *Lachrymas* in vrna repoſitas, Chriſtuſque adeſt ſuis, promiſitque præſentem Spiritum, *Ioan.* 14. conſolationis. Deus ergò dum proſperè nobiſcum agitur, non ſolum eſt præſto, ſed multo potentiore, & efficaciore modo adeſt nobis, cum affligimur, vt tribus illis in fornacem cõiectis, *Dan.* 3. & ipſi Danieli in antrum *Leonum* iniecto, *Dan.* 6. Quem in ſummum honoris gradum evexit, vt & *Ioſephum*: Proinde afflictiones, piorum non ſunt ſempiternæ, *Pſalm.* 34. multæ ſunt juſtorum afflictiones, ſed Dominus omnibus eos eripit. Sequitur euectio *Ioſephi*. Deus dedit illi gratiam, & ſapientiam, id eſt, fecit illum gratioſum & ſapientem in interpretandis ſomnijs, pollentemque conſilio ad regendum. *Obſerva*. Nihil in *Ioſepho*, quod non diuinitus acceperit, proinde in

eo non gloriandum, ſed in Domino dante. Quid inquit Apoſt. habes, quod non acceperis, & ſi accepiſti, quid gloriaris? Et alibi; Abſit gloriari, niſi in cruce Domini. 2. *Obſerv. Ioſephus* verè refert Chriſtum DEI filium gloriæ Dominũ, qui à Iudæis fratribus ſecundum carnem faſtiditus, à Iuda proditus, atque venditus vt *Ioſeph. Gen.* 39. qui ignominioſam, maledictamque crucis mortem pertulit, quique triumphauit ſupra omnes hoſtes, & iam cõſtitutus ſit domus ſuæ princeps à DEO patre, Caputque Eccleſiæ ſuæ concedens ipſi lucem, vitamque, tandem conceſſurus cum æterna vita ſempiternam gloriam.

11. *Verſ.* Habemus hic cauſam impulſiuam, quà motus Iacobus in Ægiptum deſcenderat cum familia ſua, Mortem etiam patrum, & ſepulturã 15. 16. *Verſ.* Impulſiua eſt fames de qua ſomniauit *Pharao* in ſeptem illis vaccis macris, ſeptemque ſpicis turbine percuſſis. *Obſervatio.* Quicquid Deus vel verbo ſuo patefecit, vel ſeruis ſuis reuelauit, illud omne implebitur: exempla plurima extant in ſacris. 2. *Obſerv.* Fames, aliaq; Dei iudicia ab Authore Deo immittuntur neque ab hominibus, ſine Deo ordinante infligi poſſent: Ita etiam bona, & proſpera diuinitus conceduntur, proinde reverentia, atque timore Dominum hunc magnopere verendum, qui habet theſaurum plagarum effundendarum in peruerſum genus hominum, proſequamur, colamus, ſyncerèque amemus hunc Patrem in Chriſto bonis redundantem nobis concedendis fide amplexantibus. 3. *Obſerva.* Scriptura notat duplicem famem. 1. eſt verbi *Amos* 8. Qua terretur populus propter eiuſdem contemptum: Prædicitur enim profecturum à littore in littus, à terra in terram, & tamen verbum non reperient, propterea quod ſuo loco Iehouæ vocem non habuêre. 2. eſt & fames corporalis, de qua hic eſt ſermo, & ſæpe alibi in Scriptura: Sed maximè memorabilis eſt illa, qua 2. *Reg.* 6. tempore *Eliſæi* plectitur *Samaria,* quæ tanta fuit, vt caput Aſini veniret 80. argenteis: & σκυβαλον columbæ 4. argenteis. Imò quod eſt terribilius coactæ ſint fœminæ liberis ſuis veſci. Quod horrendum judicium Deus *Deut.* 28. prædixit propter rebellis populi contumaciam: Et poſt filij Dei aſcenſionem ſcribitur à *Ioſepho* in hiſtoria de bello Iudaico in obſidione Ieroſolymitana tantam *Titi Veſpaſiani* tempore fuiſſe famen, vt comederent ſuos filios.

Simus grati erga benignum Patrem, qui nos exiguo ſenſu huius plagæ affecit: Cuius cùm laudis & gratiarum celebratione in DEI gloriam recordemur. 4. *Obſervatio*. Nulla regio plagis Divinis eſt eximenda, ſi vult Dominus. Percellitur Ægiptus & terra *Cananæa* fame: Nullumque genus hominum, quod non ſit judicijs DEI infeſtum. *Iacob* hac plaga inviſitur, alijque à fœdere alieni. Temporalia ergo judicia ſunt bonis atque malis communia: & ſæpe judicium Domini à Domo incipit. Abductus eſt Daniel in captiuitatem, & etiam *Ezechiel*, cum reliqua turba: ſed nota diſcrimen. Temporales plagæ ſunt pijs caſtigationes tendentes in bonum: verùm reprobis ſunt pœnæ, atque ſempiternorum cruciatuum jnitia. Dominus ita agit in gratia cum ſuis, vt cùm mereantur propter peccatum grauius ſupplicium (nimirum) æternam mortem convertat in temporales & corporales caſtigationes in eorum vſum, atque Eccleſiæ. Addo, plagas non eſſe bonis teſtimonia ſeueri, atq; atrocis Dei, ſed potius amantis patris, qui, quos amat, caſtigat.

1. Pet. 4.

Verſ. 12. *IACOBVS* pater mittit filios in Ægiptum propter frumentum, ex quo ibi eſſe audiuiſſet. Repete hiſtoriam de prima, & ſecunda miſſione 10. patrum ex Geneſ. cap. 42. 43. 44. 45. & 46. de aduentu Iacobi in Ægiptum. *Obſerv*. Si electi, charique Deo in vna regione premantur egeſtate, & penuria, in alia Dominus pro ijs prouidebit. *Pſal*. 34. Leones fame premi poſſunt, ſed qui requirunt Iehouam, nulla re bona egebunt. addo, Dominum per partes, atque gradus ſua bona conferre ſiue ad hanc, ſiue æternam vitam ſpectantia: vt miſeriæ noſtræ, divinæque miſericordiæ recordemur. Regeneratio noſtra quæ iactu oculi compleri poſſit volente Deo, quibuſdam gradibus perficitur. Vita æterna per Chriſtum hic eſt tantum inchoata, poſt perficienda. *Iacobus* mittit prima, & ſecunda vice propter frumentum: hinc cōmodè ſequi poſſit, iteratis vicibus Divini verbi pabulum ſumendum, quo animæ noſtræ ad vitam æternam alantur.

Verſ. 13. *Ioſephus* 2. vice cognoſcitur à ſuis, mittitque propter *Iacobum* patrem, qui benignè à *Pharaone* excipitur. *Obſer*. In *Pharaone* eſt grati animi virtus, cùm *Ioſephus* illi multum commodauerit, iam gratificatur eius patri. Reges in ſummo loco conſtituti, ſolent eſſe ingrati, vt *Ioas* in *Zachariam Iehoiadæ* filium, quem cura-

uit,

uit, lapidibus obruendum, 2.*Cron.*24. quòd ei dixerit, deſerui-ſti Iehouam Iſraelis, itaque te deſeret. Eſt certè maximopere è re Eccleſiæ atque politiæ, ſi pij ſint, penes quos eſt rerum ſumma. Quandiu vixit *Iehoiada, Ioas* bene gubernauit, & fœliciter, ſed ex quo eſt defunctus, convertit ſe ad Idola Gentium. Percurre exempla in impijs Regibus Regni Iudaici atque Iſraelis, qui Idolatriâ ſuâ, DIVINIque verbi contemptu, accerſiuerunt, ſibi Babylonicam illam captiuitatem, & abductionem illam decem Tribuum à *Salmanaſſare Aſſyriorum* Rege factam. Idcircò oremus Dominum, habeamus pios, & ſanctos Magiſtatus.

*Verſ.*15. 16. Habentur hiſce duobus verſibus, Iacobi cum familia deſcenſus in Ægiptum. 2. Mors, 3. Sepultura.

Obſervatio. Nullam in hiſce terrarum ſolis permanentem Ciuitatem habemus, *Hebr.cap.* 13. David ſeſe agnoſcit peregrinum, *Pſalm.* 39. *&* 42. inſtar Cerui aſpirantis ad aquarum riuos ſe eſſe dicit. Et *Pſal.*84. proclamat Animam ſuam ſitire maieſtatis DIVINÆ aſpectum amabiliſſimum. Quando inquit apparebo coram Iehoua viuente. *Iacobus Pharaoni* inquirenti de ætate, Reſpondit ſe habere annos centum & triginta, dies fatetur perigrinationis ſuæ paucos & malos. Quare hoſpites in aliena regione nos eſſe certum eſt, cùm nobis omnibus hinc ſit emigrandum: ad locum æternitatis noſtræ anhelandum eſt. Præmittamus itaque cor, & affectiones in cœleſtem patriam, vt ſtatuto ſequamur tempore ad plenam glorificationem. 2. *Obſervatio.* Omnibus eſt moriẽdum, *Heb.*9. Vt vt eſt, pleriq; tamen hac ætate, ſic viuunt, acſi nunquã hiſce terris eſſet exeundum: vt olim illi *Epicurei* genio indulgẽtes ſuo dicẽtes, *edamus, bibamus, lætemur, poſt mortem nulla voluptas.* At longè ſecus ſentirent Regenerati, & diem quemq; putarent eſſe huius vitæ terminũ, vt parati ſint, cùm DOMINUS eos hac ſtatione evocat. Sed quæritur, Quomodo (inquit) Chriſtus *Ioan. cap.* 11. Qui credit in me, non morietur, Si omnibus ſit moriendum? *Reſpon.* Credentes non moriuntur ſecunda morte, *Apoc.cap.* 20. qua reprobi ſunt afficiendi. Morte tamen prima, quæ eſt animæ à corpore ſeparatio, communis ſors hominum non eximitur, Cui non tam mortis nomen attribuendum, quam acceſſus ad ſtatum fœliciorem. Sed reprobis hæc prima eſt formidabilis, cùm non ſint purgati

in fonte illo recluſo domui Dauidicæ, *Zech.* 13. eſt ijs quaſi æternorum torminum initium: At morte Chriſti voluntaria piorum mors eſt ſanctificata, vt ne illis quidem exeuntibus terrorem incutiat, cùm ſit medium quo in cœlum pergitur ad æternorum, & perfectoum gaudiorum perceptionem. *Sepultura,* Transferuntur Patriarchæ ex Ægipto in *Sichem*: Tametſi oſſium Ioſephi ſolùm fiat mentio, *Ioſ.* 24. inhumantur ſepulchro, quod *Abrahami* nepos Iacobus emit ab *Hamore filio Sichemi.* *Obſerva.* Tametſi in aliena regione remoti à natali ſolo emoriamur, atque ſepeliamur, nō ſumus eo miſeriores, aut Deo propterea exoſi, cùm beati prædicentur ij qui in Domino moriuntur, *Apoc.* 14. ſuâque gratiâ adſit Dominus, vbicumque terrarum diem ſuum obeant electi. 2. *Obſervatio.* Patres minimè exiſtimarunt vllam hinc terræ ſanctitatem infuiſſe, ſed vt præſenti morte teſtatam facerent mentem ſuam poſteris de promiſſionis certitudine, quam mortis inſtantia ijs excutere nequiuerat, idcircò volebant ſepeliri in terra promiſſionis. Proinde Papiſtæ valde errant, qui Sanctitatem locis alligant: Cùm τοπος, vt inquit *Chryſoſtomus* οὐχ αγνίζει τ' ἄνθρωπον & homo Chriſti ſanguine ſanctificatus per fidem, vbicunque moriatur, ſit Templum Spiritus Sancti: Quare opinio illa de ſepeliēdis in Templis defunctis propter loci ſanctitatem, prorſus eſt explodenda, & profliganda. 3. *Obſerv.* Terra *Cananæa* figurabat cœlum: Itaque volebant Patres ſignificare, etſi corpora, oſſaque computreſcant, atque in pulverem redigantur, futura tamen filij Dei virtute viua, cœlo locanda, atque glorificanda: Vide *Ezech.* 36. de ſiccis oſſibus, atque animatis: quæ ſi expendas que illo habentur capite, clarè videbis mortuorum reſurrectionem denotari.

[G]en. 33.

Verſ. 17. 18. 19. Iam ſequitur populi multiplicatio, & oppreſſio. At primùm occurrit Temporis circumſtantia. *Cùm Tempus Promiſſionis appropinquaret.* *Obſerv.* Etſi Dominus videatur verbi ſui executionem diu procraſtinare, haud dubiè tamen ſtato tēpore implebitur. Atque illud Chriſti promiſſum, quo ſpondet ſe rediturum, electoſque ſecum in cœlum aſſumpturum, *Ioan.* 14. Non eſt quod dubitemus cum ſubſannatoribus illis, 2. *Pet.* 3. de illuſtri illo filij Dei aduentu: Nam certè venturus eſt in Nubibus, flammaque ignis, 2. *Theſ.* 1. 2. *Obſervat.* Propagatur Dei populus per natu-

naturam in Ægipto renitente *Pharaone*, & opprimente pro viribus: Nauent itaque, quam valent operam atrociſſimi Eccleſiæ Dei oppreſſores ad eam opprimendam, de eâ multiplicandâ nũquam reddent irritum DOMINI decreum : Sultum eſt mortali conari aduerſus Deum immortalem atque moliri deſtruere, quod decreuit Iehoua extruere, & amplificare pro omni *Pharaonica* machinatione in DEI populum; Ægipto exierunt ſexties centũ millia virorum exceptis fœminis, puerisque. 3. *Obſerva.* Promiſſum Iehouæ Abrahamo factum iureiurando confirmatum ſtat inviolabile: vt per duo immutabilia certam, validamque habeamus consolationem intuentes in illam ſpem, quæ nobis propoſita eſt. De DEI itaque gratia in ſemine promiſſo IESV Chriſto, & prædeſtinatione noſtra ad vitam contra Concilium Tridentinum, ne ambigamus, neque hanc certitudinem ſalutis noſtræ cum papiſtis arrogantiam eſſe putemus. *Heb. 6.*

Verſ. 19. P. oppreſſio habetur, ac primùm Oppreſſor deſignatur, nimirùm *Pharao*, alius Patri diſſimilis, qui dicitur ſurrexiſſe, & quem Dominus fertur ordinaſſe, *Exod.* 9. atque excitaſſe ad oſtẽdendum potentiam eius in eo, *Rom.* 9. *Obſerv.* Impij, ac facinoroſi ſunt tantum mala jnſtrumenta Domini per quæ DEVS agit, quod decreuit, & in quibus Satan, quod cùm Iehouæ opus peregerint, etiam non inſtituto glorificandi Dei, pœnis ſunt afficiendi vt obſeruare eſt in *Nebuchadnezare*, *Ier.* 25. 2. *Obſerv.* Principes immemores eſſe ſolent rerum bonarum, atq; ingrati, ſed nimis bene memores iniuriarum: Exẽplum ſupra adduximus *Ioa* Regis Iudaici admodum ingrati, qui lapidibus obruendum curauit, *Zechariam* filium *Iehoiadæ*, qui eum in viuis conſeruauit ab atrociſſimâ, & truculentiſſimâ *Athalia* totius ſtirpis *Davidicæ* delectrice excepto *Ioa* ſic conſeruato. Verè dixit Pſalmiſta, *Pſal.* 118. Melius eſt Deo confidere quã Principibus, & *Pſal.* 146. Ne ſpem locetis in Principes, nec in hominum filios, quia nullum in ijs auxilium, citò enim pereunt, & ad terram conuertuntur. Non agnouit hic *Pharao Ioſephum*: Interceſſerunt ferè 50. anni inter mortem vt quidem putent *Ioſephi* & hunc Tyrannum. Mundani itaque honores ſunt evanidi, nec poſteris alligati; vide in *Ioſephi* poſteris, quos *Pharao* hic atrox iniurioſè tractat, decernitque, vt infantes nuper natos exponant, quo tota ſtirps Iſraelitica fundi-

tus deleatur. *Obſerva.* Impiorum ſapientia eſt crudelis, dixit hic tyrãnus cum ſtatueret, Iſraeliticum populum è medio tollendũ, agamus ſapienter. Sapientia eſt hoſtium Eccleſiæ, quæ ſumma ſtultitia eſt apud Dominum: nam quid ſtultius, quam prenſare conſilia aduerſus Dominum de opprimendo Dei populo, quem ſtatuit magno numero propagandum, ſed videamus hanc Pharaonicam ſapientiam in extinguenda ſtirpe Iſraelitica. Primùm quidem oneribus opprimit, grauatq; non ferendis, nihil proficit. 2. Imperat obſtetricibus vt infantes in partu enecent, nihil item proficit: nam non faciunt. 3. Edicit, vt maſculi eijciantur cuncti in Nilum, & adobruãtur aquis: nihil adhuc promouet: quare ſequitur, omnes Sathanicæ machinationes à ſceleroſis attentatæ cùm ingenioſa etiam atrocitate, minimè valent præpedire incrementum, atque propagationem Eccleſiæ Dei ſiue per naturam, ſiue gratiã. Comparatur Eccleſia rite Palmæ de qua ſic ſcribitur: *Nititur in pondus palma, & conſurgit in altũ: quo magis & premitur, hoc magis tollit onus.* Accedit huc illud. *Sanguine fundata eſt Eccleſia, ſanguine creuit: ſanguine ſuccreuit: ſanguine finis erit.* Hiſtoriæ teſtantur perſecutionibus, varijſque martirijs Eccleſiam maximè amplificatam fuiſſe, idcircò non eſt quod metuamus conatus, & machinamẽta hoſtium, cùm diuinitus ſit ſtatutum Eccleſiam eſſe propagandam: vt vt ita ſit, facinoroſi molitores in ſponſam Chriſti nequaquam ſubſiſtere volunt in primo atrocitatis ſuæ gradu, ſed aſcendunt, atq; progrediuntur in truculento curſu donec ad faſtigium peruenerint, poculumque vt dici ſolet perimpleuerint, quo facto in ipſos effunditur *Cyathus* diuinæ iræ ſexque pateræ indignationis *Iehoua* ad eorum confuſionem, atque perditionem. *Ezech.* dicitur de crudeli, *Pſal.* 147. Malum incitabit crudelem ad deſtructionẽ. Impij nihil aliud agunt, & moliuntur in affligenda Dei eccleſia, quam ſuo capiti perniciem accerſunt. Vide in *Pharaone, Antiocho,* Eccleſiæq; primitiuæ perſecutoribus. *Verſ.* 20. Iam ſequitur hiſtoria *Moſis* liberatoris populi, vbi habetur *Moyſis* natiuitas & educatio ad *verſ.* 23. Nulla hic mentio, quo die fuerit natus: haud dubiè factum ad coercendam populi ſuperſtitionem, qui in dierum obſeruationibus erant Cerimonioſi. Naſcitur verò cum maximè opprimitur populus qui cogitur eijcere in nilũ omnes infantes maſculini ſexus. *Obſerva.* Conſueuit Dominus nominis ſui gloriæ

ergo

ergo populo ſuo liberatorē excitare, cum liberationis ſpes omnis, atq; exſpectatio videtur adempta: naſcitur Ieſus Chriſtus cū populus *Iudaicus* amiſſa libertate Imperatori Romano ſubijcitur, & tributum, vectigalq́; cogitur pendere: populus tempore *Aſſueri* ad cædem deſtinatus truculento trucis *Hamanis* Conſilio, cum nihil poſſit niſi extremū ſupplicium exſpectare, pia, atq; diligēti opera *Mardochai*, & *Eſthera Regina* liberatur. Tantæque cædis excogitator *Haman* ſuffigitur patibulo *Mardochao* parato. Explicatur & *Dauid* difficillimo diſcrimine, cū à *Saulino* exercitu vndequaq; cingitur, 1. *Sam.* 23. cumq́; eum populus ſtatuiſſet lapidibus obruere, 1. *Sam.* 30. in combuſtione *Zicklagis*: concludendū itaque omnipotentem Deum gloriā ſibi vindicare, quādo vel liberat, vel liberatores excitat in populi ſui ſtatu periculoſiſſimo: celebratur *Moſes* hic ἀστεῖος diuinitus venuſtus, i.e. diuino fauore, & benignitate naſcebatur, adeo vt aſpectus eius eſſet elegans: huius formæ atque elegantiæ nullum meritū in *Moyſe* eſt cauſa, cum eſſet infans. Quod ſi Deus hanc elegantem, præclaramq; formā ex gratia tribuat, quāto magis dona dicitur tribuere ſpiritualia vt eſt iuſtificatio, & vita æterna, quæ fidelibus conceduntur nullo ſuo merito, ſed tantum Chriſti, vide *Rom. 6.* ζωὴ αἰώνιος vocatur χάρισμα τοῦ θεοῦ. *Moyſis educatio partim priuata, partim publica, priuata in ædibus paternis tres menſes.* *Obſer.* Quod parentes non obtemperarint mādato regio, eſt opus fidei, *Heb.* 11. vbi habetnr non timuiſſe *Moyſis* parentes regis mandatū durum eſſet, imò impiū non obedire regi, ſi cum Deo conſentiat: ſed pium eſt non obtemperare, ſi contra Deum mandet. *Audi Petrum, Act.* 14. concilio *Ieroſolymitano* reſpondentē interdicēti ne amplius prædicent nomine *Ieſu Nazareni*, vtrum inquit ſit potius Deo an hominibus obſecundādum ipſi iudicate. Refert rem hanc maximi ponderis ad ipſorū conſcientiā, *Petrus* verò, alijque Apoſtoli praxe cōfirmarunt quod dixit: nam indies priuatim, & publicè Ieſum prædicarunt: ſic tres illi pueri *Sydrach, Meſath, Abednego,* potius ſeſe ſunt paſſi in ardentē fornacem conijci, quā iuxta regium abominandū decretū proſterni corā illo idolo aureo, quibus *Iehoua* morigeris bene ceſſit, ſalui enim è flammis euaſerunt virtute Angeli potētiſſimi cum ipſis verſati, *Dan.* 3. ipſe etiam *Daniel* ſtatuto illi perſico inuiolabili vt volunt de non nuncupandis petitionibus niſi Regi *Dario* per triginta dies, non ſolum non

paruit,

paruit,ſed contra conuerſis oculis *Ieroſolymam* verſus ter in die eſt precatus: quare in antrum Leonum immiſſus, Leonis de tribu Iudaica potentiâ admirabili eſt conſeruatus. Martyres plerique, vt in hiſtoria legere eſt obnitentes impijs Tyrannorum conſultis vitam profuderunt, vt *Ignatius* ſub *Traiano, Polycarpus, Dorothæus* centeſimum ſeptimum annum agens: & alij multi. Manet ergo in Chriſtiano pectore firmum, fixumque impijs Tyrannorum decretis non eſſe obediendum.

Verſ. 21. *Eiectio Moyſis,* quem diutius retinêre non potuerunt. Exponunt itaque puerum ciſtula ſcirpia, benè picata,& bitumine oblita incluſum locantque in alga, iuxta ripam illius Rivi: egreſſa at *Maria Moyſis* Sozore, divina providentia evenit, vt filia *Pharaonis* egrederetur cum Ancillis ad lauandum,quæ cùm videret arculam, conijecit, in ea fuiſſe cuiuſdam Hebræi infantem, quam prehendere, atque aperire iuſſit, quo facto vidit vagientem, & tacta compaſſione, Nutricem adduci vult,quam deſignat Mariam matrem nimirùm *Moyſis,* quæ eum enutriuit, habitũ pro filiæ Pharaonis filio. vide 2.*cap. Exod.* 1. *Obſerv.* Tyranni jmpia acta & horrenda cogunt homines patrare, quæ certè minimè poſſunt decretum Domini de conſeruandis ſuis irritum reddere. 2. *Obſerva.* Deus ſuorum curam non abijciet, tametſi charisſimi quique abiecerint: Idcircò dignum notatu illud inſigne *Davidis, Pſal.*27. Tametſi pater, materque mei obliuiſcantur, Me tamen Iehoua colliget. Et *Iſa.* An poſſit mater prolis ſuæ obliuiſci, Minimè tamen populi ſui obliuiſcetur Dominus. 3. *Obſerv.* In ſocietate,cœtuque hominum maximè impio,& in aula vel facinoriſſimâ habet Dominus ſuorum fautores. In aula *Saulis Ionathanem Davidis* fautorem: In *Achabi* flagitioſi Idololatræ *Obadiam,* 1. *Reg.* 17. Qui 110. Prophetas, dum fureret *Iezabel,* occultauit. In *Aſſueri Eſtheram.* In *Sedechiæ, Ebedmelechum* ſummum *Ieremiæ* patronum: Hic *Pharaonis* filiam. Anteqnam itaque non bene agatur cum ſuis, efficiet Dominus per ſuam gratiam etiam ex Tyrannorum lumbis procedentes eorum patrocinium ſuſcipere.

PVBLICA educatio eſt in ſcholis Ægiptiacis,& Curia,& prædicatur hic inſtructus in omni ſcientia Ægiptiorum: id eſt in ſcientijs liberalibus, Philoſophiæque partibus probatæ, ſed non in inanibus rerum ſpeculationibus, Nec in Aſtrologia illa indiciariâ

ria in diuinatione poſita. *Obſerva.* Liberales artes, atque ſcientiæ ſunt addiſcendæ quæ vſui eſſe poſſent rebus diuinis cognoſcendis: neque *Ethnicorum* opera prorſum aſpernāda, in quibus moribus humanis, atq; actionibus appoſita dicta reperias. Paulus bene verſatus in literis humanioribus laudat ex Arato, *Act.* 17. θεῦ γένος ἔσμεν, & ex *Menandro*, 1. *Cor.* 15. φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. ad *Tit.* etiam Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργοί. Atque vt inquit Auguſt. Dei populus Ægiptiorum vaſa de mandato diuino abduxit: ita fas eſt nobis *Ethnicorum* dicta ad vſum noſtrum accommodare.

Verſ. 22. Effectū inſtitutionis *Moſaicæ* potens ſcilicet euaſit *Moyſes* verbis, factiſque. *Obſer.* Piorum ſtudioſorum laboribus benedicet Dominus, euentiſq; ſtudia eruditorum proſperabit, quorum finis hic debet eſſe, vt verbis, & factis Dei gloriam illuſtrent. Legatur hiſtoria, *Exod.* de executione officij ad *Pharaonem*, vbi facta, dictaq; *Moyſis* eluceſcunt. Vnum præ multis de illo ſcribitur, quod non extimuerit regem, quia vidit eum qui eſt inuiſibilis: vtinam nos ſerui Dei in muneris noſtri functione diuinam maieſtatem contuentes mortales Principes minimè metuamus. Concurrunt duo in *Moyſe*, quæ diſiunguntur in multis huius ætatis: verbis pleriqueabundant, ſed factis deficiunt, adeo, vt illud verum probetur ab Apoſt. dictum, 2. *Timoth.* 3. multi formam habent pietatis, ſed eius vim abnegarunt.

Verſ. 23. Duæ praxes *Moyſis* ſequuntur quibus ſignificatur ſe fore populi Iſraelitici liberatorem, & vindicem. Sed hoc verſu attingit temporis circumſtantiam. Cùm erat 40. annorū motio iſta erat iniecta animo, vt fratres inuiſeret: eſt certè à Deo, & quod ante non viſerit, à Deo quoque factum. *Obſerva.* In nullam vocationem temere eſt inſiliendum, ne non vocati ad obeūdum munus cœleſti gratiâ deſtituantur. 2. *Obſerva.* Nemo eſt idoneus ad tractanda Iehouæ negotia, niſi renunciarit prauis cupitatibus, & ſapientiæ carnali: ita exiſtimandum in cauſa ſalutis nemo ad vitam æternā aptus, niſi gratia diuinitus conceſſa imbuatur, *Ioan.* 6. inquit Chriſtus nemo venit ad me, niſi Pater traxerit eum. *Cant.* 1. Trahe me poſt te, inquit, Sponſa Sponſo atque curremus, contra naturaliſtas hoc militat. 3. Vocanti Deo tempore ſuo eſt obediendum nec detrectandū officium, quod nobis imponit, vt *Ionas* fecit

præ infirmiate. Quoſdam vocat Dominus, & ſanctificat in vtero, vt *Ieremiam*: Quoſdam in ætate media, vt *Paulum*. Vtcunq;, & quocunque vocemur tempore, ſi modo legitimè, cedendum vocanti Domino, omni ſepoſitâ excuſatione etiam cum vitæ diſcrimine: Vocanti Chriſto obtemperarunt Apoſt. *Zachæus* etiam, qui dimidium ſuorum bonorum pauperibus erogauit, & ſi quid per dolum ſubtraxit, repoſuit quadruplum, cui Chriſtus, Cuiuſq; domui ſalutem obueniſſe ait, Nomenq; filiorum Abrahæ ipſi competere, *Luc.* 19. Proinde qui efficaciter vocantur ad opus Domini peragendum, nequeunt retardari. *Honores*, divitiæ, voluptates Ægiptiacæ non remorantur *Moyſen, Heb.* 11. Sed pro his elegit infamiam cum Domini populo, afflictionem, opprobrium: vbi nota ardorem propagandæ Dei gloriæ omnibus, atque ſummis in æſtimatione hominum præponderare. Verùm paucos hac tempeſtate Moyſi ſimiles offendas. Vbi enim illum reperias hominem qui honorum, Bonorum, voluptatum vel perniciosarum propter Dei gloriam, vel Chriſti cauſam diſcrimen pati, quid dicam iacturam facere velit: Certè Chriſto dignus non eſt cenſendus, qui omnia iſta non aſpernetur, modò Chriſti honos poſtulet. Magnã pollicetur mercedem Chriſtus ijs qui omnia pro eo exponere volunt, hic plurima bona, poſt æternam vitam, *Math.* 19. 29.

Verſ. 24. Prior praxis. Magiſtratus officio fungitur quo ſignificat ſe liberatorem, atque vindicem fore. Defendit, vlciſcitur, percutit Ægiptium jniurium. *Obſer.* Magiſtratui ex officio incumbit tueri infontes: vindictam expetere de jmpijs ac ſceleroſis, & ſi jus dictet, ſupplicio afficere flagitioſos, ac in ſanguine verſatos. Non ſunt Magiſtratus à Deo conſtituti, vt otio indulgeant, voluptates conſectentur, Eccleſiam, populumque Dei negligant, ſed vt illius ſalutem promoueant, procurentque, præſertim Eccleſiæ Chriſti conſulant, ad cuius amplificationem, Imò etiam Sanctum Sinum omnem gloriam ſuam afferrent, atq; conferrẽt, cùm Nutricij eſſe debeant. *Iſa.* 48. *Revel.* 21. Sed nulli magis Regno Chriſti eiuſq; gloriæ obſiſtunt, quã qui à Deo in ſummum locum ſunt evecti. At meminerint quid *Pſalm.* habeatur 149. & 4. *Malach.* de die Domini veniente inſtar fornacis. Atq; de Rege *Babylonio*, ſeſe efferente aduerſus Iehouam, dicenteque: Ponam Thronum meum in Aquilone, & ero ſimilis Altiſſimo, tandem

dem cum ignominia in ſepulchrum detruſo, *Iſa.*14.

*Verſ.*25. Ex hoc verſu ſatis perſpicuo collige Eccleſiæ perſecutiones tempore eſſe circumſcriptas. Proinde non poſſunt Tyrãni quod volunt in eccleſiam: Dominus enim cœleſtis afflictionum omnium quantitatem, & qualitatem metitur, ſtatoq; tempore liberat, *Pſal.*34. cuius liberationis gloria, tametſi adhibeat inſtrumẽta per quæ agit, DEO eſt tribuenda: qui non carebit inſtrumẽtis ad eripiendum, & protegendũ eccleſiam ſuam. Excitaſſe dicitur Iehoua *Cyri Perſarum* Regis ſpiritum ad remittendum populum 70. annos *Babylonio* Regi ſeruientem ad exædificandam *Ieroſolymis* domum Iehouæ. Necnon *Conſtantinum Conſtantij* filium poſt illas decem perſecutiones grauiſſimas, ſub cuius auſpicijs eccleſia cœpit reſpirare: qui ex ſententia Sacerdotum Synodum cõvocauit *Nicœnam* in qua error *Arrij*, qui longè lateq; ſerpebat, eſt dãnatus, cuiuſq ope, & elaboratione Epiſcopi multis partibus diſſidentes in gratiam rediere. Dixitq; *Imperator Conſtantinus*, quod eſt notatu dignum, *Deus vos nobis Iudices* conſtituit, noſque à vobis Epiſcopis debemus iudicari: quod velim & verbis, & factis Principes ætate noſtra vſurparent ad imitationem, atque ſeſe paterẽtur verbo Dei regi, ac judicari. *Obſervatio.* Maximus hic honoris gradus, in quem evehuntur Dei ſerui vt ſint ipſius inſtrumenta ad peragendum opus divinum.

Verſ. 26. Secunda praxis Moyſis hæc eſt: Conatur pugnantes reconciliare die ſequenti. *Obſerva.* Captanda eſt quamprimum occaſio componendarum diſſenſionum. Et denuò partes ſunt Magiſtratus boni ſemotis odijs, atque inimititijs in gratiam vnire partes diſſidentes, noſtrique eſt muneris, authoritate verbi reconciliationis nobis concrediti, vt populus per peccata à Deo alienus ipſi reconcilietur, atque cum Deo, proximoque vnitas conſervetur, paxque ſancta in Eccleſia, atq; Repub. ſtatu-minetur, vide *Pſal.*133. *& Epheſ.*4. Argumenta ad hanc rem accõmodata. Similitudo illa à partibus corporis humani petita, eſt admodũ appoſita ad rem; quæ ſi non conſentiant, & cõpatiantur, neceſſe eſt tandem interitum corpori afferri. Dictum *Micipſæ* apud *Saluſtiũ* emorituri, filijs commendatum, *Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur.* Nec non *Sciluri* factum apud *Plutarchũ*, qui cùm ad mortẽ properaret, vocari ad ſe iuſſit 80. filios, quibus faſciculũ

 jaculo-

jaculorum tradidit confringendum, quem cùm nequiuiſſent, inquit oſtendam vobis facilem modum, atque ille diſſoluens faſciculum, ſeorſum quodque aſſumptum iaculum frangens indicat ſi per diſcordiam diſtrahantur, facili negotio filios perire poſſe, hac itaque praxe ad concordiam alendam eſt exhortatus eos.

Verſ. 27. Ingratitudo huius confligentis Iſraelitæ tribus membris proponitur. 1. violentia in Moyſen. 2. læſæ maieſtatis crimen. 3. homicidij. *Obſerv.* Qui ſunt maximè iniurij, & quorum conſcientia eſt ſceleribus cõtaminata, hi maximè auerſantur reconciliationem: Imò contemptores monitorum, & reconciliatorum exiſtunt, malumq́ue pro bono rependunt: Expreſſam in *Moyſe* Chriſti figuram habemus, qui ſepoſita quaſi ad tempus cœleſti gloriâ humiliauit ſeſe forma ſerui accepta ad ignominioſam, maledictamq; Crucis mortem, *Phil.* 2. vt redemptionis noſtræ opus perficeret. Sed quam gratiam retulit, ſacra teſtatur hiſtoria. Iudæi in eum vſi ſunt violentia, læſæ maieſtatis crimen ipſi impingentes, Barabbaque latrone deteriorẽ ſentientes, vide *Luc.* 4. *Ioan.* 17. Idem hiſce temporibus evenire ſolet Chriſti ſeruis, Myſteriorumq́ue regni diſpenſatoribus, qui dum ad divinam gratiam ex verbo peccatores reuocare conantur, quod nequit fieri, niſi omnes delinquentes redarguantur, vim pati, ac calumnias coguntur: adeo, vt fideliſſimi quiq́ue in munere obeundo, Magiſtratibus, eorumq́ue regimini hoſtes cenſeantur, & dictitẽtur: quod quam falſum, nouit Dominus καρδιογνώστης: Nam Paſtores ſynceri, atque fidi officia debita, Magiſtratibus ſecundum Deum, præſtanda planè profitẽtur. Quid enim moliuntur? aut quo collimant? quam, vt ſoli Deo omnis gloria in ſolidum tribuatur, Sceptrumq́ue filij IeſuChriſti primas teneat: beneq́ue, & fœliciter cum ſponſa Sponſi agatur, atque cum Repub. Statuſq́ue Regis ſit quã in Deo fœliciſſimus, quicquid garriant ſupparaſitaſtri, hoc manet verum: Additio. Ingratitudo certè omnia vitia complectitur, qua laborarunt omni ætate homines, vt *Abſolomus* in patrem, *Hunan* Rex *Moabitarum* in *Davidem*, eiuſq; ſeruis: Iudæi in Prophetas, Et inter Gentes, *Athenienſium* ſumma ingratitudo in *Miltiadem* Ducem extitit. Qui cùm de *Perſis* victoriam reportaſſet fuſis Perſarum copijs quorundam odio, quod 50. talenta Auri pendere noluerit, in carcerẽ eſt traditus, vbi eſt *mortuus.*

tuus.

tuus. Et *Romanorum* in *Scipionem*,cuius celebre extat dictum, ſcilicet, maluiſſe ſe vnum Civem ſeruare, quam mille hoſtes perdere; ſæpius cum *Hannibale Carthaginenſium* Duce confligentem,tandem Tribunitijs criminationibus impetitum, ſecedentem in rus ibique extinctum. Legimus *Lycurgum Athenienſium* Legiſlatorem, qui ex quo Rempub. cõſtituieſſet,egregijſq; legibus ſtabiluiſſet, à Civibus pene lapidibus obrutum. *Diogenes* dicere eſt ſolitus nihil citius ſeneſcere beneficio, &, vt *Siphinus* lapis naturâ mollis oleo excalfactus redditur durus, ſic plerique beneficijs redduntur deteriores. Simus itaque imprimis in Deum grati, in eos etiam,qui de nobis ſunt bene meriti.

Verſ. 29. Hic eſt fuga *Moyſis* in terram *Madianam*. Occaſio præcedentibus verſ. liquet. *Obſerva*. Plerique ſuâ peruicaciâ, & maleuolentiâ præpediunt ſuam liberationem, gratiæque D E I ad tempus viam præcludunt. Hoc in naturalibus, civilibus, ſpiritualibuſque verum exiſtit: Multi ſua ingluuie ſibi morbos accerſunt, nimia ebrietate corpora labefactant, Bonorum iacturã faciunt, patrantque plurima Divinæ maiſtati reluctantia, vt cædem, adulterium, & id genus alia. Plerique otioſam agentes vitam paupertatis ſibi ſunt authores. In civilibus oblata occaſione, quà ipſis præclare poſſit conſuli neglecta in bonis patiuntur detrimentum: In ſalutis negotio hominum plerique detrectantes DIvinam gratiam in Chriſto oblatam, juſtitiam ex operibus conſurgentem ſtabilire volunt, quorum merito ſalutem promereantur. Vnde fit, vt gratiam Dei ſuauem illam, & ſaluificam minimè guſtent. Proinde nos vocati ad Regnum gratiæ, & lucis admirandæ, ne putemus D E I manum ſolito breuiorem, vt nequeat priſtinum illum gratuitum fauorem in nos conferre. Quærit *Iſa.* Propheta 59. Eſtne Dei manus curtior? *Reſp.* Minimè, Sed peccata veſtra inter vos, atque Deum diviſerunt. Et *Ier.*5.Peccata veſtra res bonas à vobis avertunt.Peccata ſunt veræ cauſæ cur gratiam, & fauorem, hominibus non communicet Dominus. 2. *Obſerv.* Praxe Moyſis ſeruis Chriſti fas eſt nonnunquam fugere. Chriſtus ipſe ſubducit ſe, *Luc.*4.& ſæpius alibi,donec venit eius hora. Imperat Apoſt. *Math.* 10. Si vos perſecuti fuerint in Civitate vna, fugite in aliam : & hic Moyſes fugit divinitus reſeruatus ad tempus vocationis ſuæ. Ita Paſtores fidi,

atque ſynceri vti potuerunt, poſſuntque, corporis declinatione ad tempus, vt reſeruentur ad meliora tempora, quibus Domini opus cum vberiore fructu promouere valent. Verùm ſi euocationis ex hoc ergaſtulo corporis animæ tempus adſit, certoque id perſuaſum habeant, defungantur in Domino, aut martyrio veritatem obſignent, vt *Polycarpus, Ignatius*, multique alij. 3. *Obſerva*. Si Deo dilecti, vna parte terrarum excesſerint, alia fruentur. Eccleſia figurata per columbam, Petram occupabit, Mulierque illa acceptis alis aquilæ in deſertum auolabit, *Apoc*. 12. *Cant*. 2. Cùm Iehouæ ſit terra, atque plenitudo eius, *Pſalm*. 24. non eſt, quod exiſtimemus Dei hominibus nihil loci reliquum eſſe in ſolo terrarum. Perſequantur, omneſque intendant neruos Satanæ ſatellites ad diuexandam & profligandam Eccleſiam, Dominus eremum, ſi non meliorem locum ipſi prouidebit. 4. *Obſerva*. Iehoua nunquam deſtituet ſuos conſolatione vacuos, vel interna quæ eſt Spiritus, vel externa. Vt expendere eſt in Moyſe, cui duo filij in terra *Madiana* naſcuntur, quod cedit Moyſi in conſolationem.

Verſ. 39. *Moyſis* vocatio, adeoque in officio conſtitutio. Vbi habemus has Circumſtantias. 1. Tempus, ſcilicet. Cùm eſſet 80. annorum. 2. Locum in deſerto montis *Sinaici*. 3. Vocantem, nimirùm, Iehouæ Angelum. 4. Modum ſcilicet in flammeo igne rubi. 5. Huius Angeli nomen eiuſque voces binas. *Nomen*. Ergo ſum inquit Deus *Abrahami, Iſaaci, Iacobi*. 1. Vox. ſepone calciamenta. 2. Vidi videndo afflictionem. 6. Effecta duo in Moyſe. 1. Viſione rapitur in admirationem. 2. Audita voce extimeſcit, atque tremit. *Obſerva*. Ex tempore conſurgens. Dominus habet præfinitum tempus vniuſcuiuſq; vocationi vel ad officium vel Chriſtianiſmum: vocauit & ſanctificauit *Ierimiam* in vtero, *Ier*. 1. Paulum in ætate media, furem in articulo mortis. Quod eſt ſingulare, quare ne differamus pœnitentiam vnius exempli rariſſimi cõſideratione vt minis multi à Satana decepti faciunt: hic Moyſen octogenarium. Quiſque ergo debet manere tempus vocationis ſuæ, neque temerè vſurpandum munus, nec per prehenſationem ſuffragiorum ambiendum, prout in ſummum Eccleſiæ præiudiciũ nonnulli facere conſueuerunt, qui cùm non poſſent quantos velint honores adipiſci per ſacroſanctum miniſteriũ, etiam cùm

liber-

libertatis Regni Chriſti iactura, tranſuolant ad negotia ſecularia tractanda: & in Repub. & politeia eminere volunt. At ſi vocantẽ Deum expendant vocationiſque grauitatem, & muneris præſtantiam in ſubiecto excellentiſſimo Deo & homine verſantis, finem etiam vitam æternam, atque immortalem gloriam præſtitutam habentis, rebus alijs vilipenſis totos ſeſe conſecrarent ſpartæ ſanctæ exornandæ quam nacti ſunt ſi modo legitimè nacti ſunt, atque perpoliendæ. Vide *Dan.* 12. 2. *Timoth.* 4. 1. *Petri* 5. *Rev.* 3. de præmio fidum paſtorem, fidelemque ſeruum manente, *Luc.* 12. 2. *Circumſt.* Vbi. Apparet Iehoua Moyſi in eremo. *Obſer.* Locus etſi videatur obſcurus, atque horridus, non impedit, quo minus Dominus adſit ſuis in gratiâ, vt hic Moyſi, cui etiam affuit ad Tabernaculi oſtium, vbi amicè collocutus eſt cum ſeruo ſuo. Hinc petamus conſolationem, vbicumque terrarum fuerimus pij, diuino fauore, atque præſidio cingemur. 3. *Circumſt.* Quis vocat. Angelus nimirùm Dei, ſed non creatus, verum Dei filius, fœderis gratuiti mediator cum Patre coæternus, & conſubſtantialis, *Exod.* 23. admonet populum ſuum Iehoua, ne prouocent hunc Angelum, quia ſi, Non eſt ipſis parſurus: nam inquit nomen meum eſt in eo, vide *Iſa.* 9. *&* *Malach.* 3. *&* 1. *Corinth.* 10. diſertè vocatur Chriſtus. Hinc ſequitur vnam omnium electorum eſſe ſalutis viam: vnam nos, & non aliam quam patres habere religionem, *Hebr.* 13. Chriſtus heri atque hodie, vnus etiam in æternum. Cuius diem Abraham vidit, & gauiſus eſt. 4. *Circumſt.* Modus. In flamma ſcilicet ignis, atque rubo. Solet Iehoua apparere viſibili aliqua ſpecie, quia diuinam inuiſibilem maieſtatem nemo mortalium poſſit ferre. Sed nihil aliud hic ſignificatur, quam afflicta, & oppreſſa conditio populi Iſraelitici in Ægypto, adeoque totius Eccleſiæ, & quod in medio ardentis rubi ſit Chriſtus, indicat, tametſi perſecutionis igni in his terris ardeat Eccleſia, non tamen exuretur; ſed purgabitur, & conſeruabitur pura puta.

Sicut tres illi pueri in fornacem coniecti, *Daniel* 3. potentiâ huius Angeli illæſi manſerunt: & rubus figurat vilitatem Eccleſiæ in æſtimatione mundi, quæ certè in oculis Iehouæ eſt valde decora, & precioſa, *Cantic.* 1. 5. Nigra ſim, at decora ſum O IEROSOLYMITANÆ, ſimilis *Scenitis Kederinis*,

&

& ſimilis inhabitantibus aulæa *Schelomonis*, & *Cant*.2. 1. Vocatur *Roſa* agreſtis, quod exponatur omni afflictionum vento, tempeſtatibuſque, quodque vndequaque à Sathanæ organis pungatur, ipſa tamen germinet, atq; efflorescat in medio: quicquid machinetur Satan, *Pharaoque Ruko* ignem admoueat, non tamen conſumet: populus Dei hiſce flammis eximetur: & Eccleſia purificata vireſcet, ſartaque tecta permanebit.

1. *Effectum in Moyſe*. Miratur. admirationis cauſa eſt ignorantia, quare, vt rem cognoſcat, accedit proprius, auditq; Angeli vocem dicentis: Ego ſum DEVS *Abrahami, Iſaaci, Iacobi*, hoc titulo gaudet Dominus propter fœderis cum patribus initi memoriam. 2. Vt intelligamus eſſe Deum Dominumque eorum, qui diem ſuum obierunt: vocat Chriſtus Lazarum mortuum amicum. Proinde nemo exiſtimet non eſſe Deum defunctorũ benignum patrem, quorum animæ gaudent facie DEI, & corpora confruantur ad *Epiphaniam* illam Chriſti, vt conformata glorioſo capitis corpori glorificentur. Cùm ergo affligimur fœderis gratuiti recordemur in ſummam noſtram conſolationem: præſertim cum præſtiturus ſit Dominus quicquid ſpopondit, neque vnquam diuini fauoris pactum euaneſcet, vtcumque eccleſia videatur innumeris malorum procellis iactari.

2. *Effectum in Moyſe*. eſt Tremor. Cuius cauſa non eſt hæc vox fœderis conſolationis plena, ſed infirmitas, & pollutio in *Moyſe*. vide *Iſa*.6. Quod ſi *Moyſes* fidelis Domini ſeruus trepidet ad hanc vocem, quanto percellentur horrore improbi in illuſtri illo Domini noſtri aduentu in flãma ignis apparituri, 2.*Theſſ*.1. legemq; illam ſumma cum maieſtate, populique trepidatione promulgatam executuri: dicent certè cadite montes, (optata morte) vt abſcondamur à facie Agni, *Apoc*.7.

2. *Vox Dei*. Solue ſoleas pedum tuorum. Idem habetur, *Ioſ*.5. & *Ruth*.4. In more fuit poſitũ tempore redemptionis, vt vicinus vicino detractum calceum porrigeret. Hac voce nihil aliud innuitur quam afflictionum prauitatem eſſe deponendam, Moyſemq; totum eſſe reſignandum, atque tradendum in manus Iehouæ, vt præparetur, & componatur ad muneris functionem, & executionem. *Obſervatio*. Antequam Domini vocem audire poſſimus, aut eius faciem pro modulo intueri, par eſt nos ſanctificari, *Hebr*.12.

ſiue

ſine hac nemo viſurus eſt Dominum. addo præſentiam Iehouæ locum ſanctificare, proinde cœlum erit ſummè ſanctum, in quo habitat Dei honos; nihil itaque pollutum & immundum recipietur in cœleſtem Ieroſolymã. Quare iterum dico, ſtudeamus ſanctitati, *Apo*.22.

Verſ.34.*ad* 38.*Stephani* eſt inſtitutum oſtendere Legem Moſaicam ad Chriſtum, qui eſt finis legis, eſſe referendam. Cõtinet hic verſ. quatuor. 1. quod Deus viderit afflictionem populi ſui in Ægipto. 2. quòd audierit gemitum. 3. quòd deſcẽderit ad liberandum. 4. quòd Moyſen in Ægiptum miſerit. Primùm phraſis occurrit trutinanda ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ, videns vidi, eſt *Syriaca* ad certitudinem denotandam. Vidi, inquit, multo ante, ſed impræſentiarum video, vt manum admoliar ad populũ expediendum, & inimicos perdendos. Porrò videt Deus duobus modis. 1. oculo generalis prouidentiæ, ſic nihil non videt, *Pſal*. 139. 2. videt modo ſpeciali, cùm vult exerere ſuam miſericordiam in Eccleſiam, aut Iuſtitiam in eiuſdem hoſtes. Sic Iehoua hic dicitur videndo vidiſſe, quo tempore vult vindictam exercere in inimicos, Eccleſiamque diuexatam liberare: ad hoc faciendũ impellitur partim, Iehoua à Iuſtitia, partim à Miſericordia, & cõpaſſione qua afficitur ἀνθρωποπάθως: Etenim Deus pater turbari dicitur, cùm ſui turbantur, *Iſa*.63. *Zech*.3. Chriſtus filius eccleſiæ caput, *Act*.9. *Coloſ*.1. 3. Spiritus Sanctus, 1.*Pet*.4. Turbant, & affligunt itaque Eccleſiæ perſecutores ipſam Trinitatem, ſibique accerſunt ſupplicium ineuitabile: huc quadrat illud dictum Dauidis, *Pſal*.56. Deus inquit videt ſuorum lachrymas, atque in vrna reponit. Tametſi turbetur Sancta Trinitas, cùm affliguntur pij exultat Satan, eiuſque inſtrumenta, Imò plerique, qui Ieſum Chriſtum videntur profiteri non quo conuenit, afficiuntur dolore propter afflictionem Ioſephi. vide *Amozi* 6. & *Iſaiæ* 1. quomodo Iehoua vult vindictam ſumere de ſuis hoſtibus, quos, vt filios educauit. Eccleſiæ ſors eſt, vt ſit ſub cruce, ſed caueant diuexatores, etenim Deus videt in cœlo, tandemque aliquando liberatis ſuis pœnas de affligentibus expetet. 2. *Audiui gemitum*. Deus noſter non eſt inſtar *Baalis*, 1.*Reg*. 18. qui Prophetis ſuis nihil reſpondit, etſi vociferantibus à mane ad veſperam, ſeſeque cultellis cædentibus; Nunquid js qui plantauit auditum, ipſe au-

Hebr.4.

diet. Audiuit ſemper lamentantem,& ingemiſcẽtem Eccleſiam, *Ephraimum* lugentem, *Ier.*31.audijt, & eius viſcera ſint conturbata,compaſſioneque affectus eſt.Moyſen ingemiſcentem ad mare rubrum,& nullam vocem edentem: *Iehoſaphatum*,populumq; Iudaicum jeiunantem, 2.*Cro.*20. contra *Ammonitas,Moabitas,& Seiricolas*,qui mutuis confeſſi vulneribus interierunt, *Eſtherum,& Mardochæum*,cum tota Iudaica plebs ad cædem fuit deſignata *Hamanis* aſtu, qui patibulo pro *Mardochæo* ſuſpendendo erecto fuit ſuffixus. 3. *Deſcendit,vt liberet.*Dicitur Dominus deſcendere,cùm ſuam potentiam exerit, vide *Gen.*11. de deſcenſu Domini vt videret Turrim *Babylonicam*, ad quod opus impediendũ manum ſuam admouit confuſione linguarum inuectâ. Non itaque deſcendere dicitur,quod locum mutet,cùm infinita illa maieſtas nullo ſit circũſcripta loco, verùm per effecta & opera,cùm educit ſuam potentiam in actum,vt videre *Iſa.*63. Dicitur tunc cœlo quaſi deſcendere,id eſt manum operi admouere,vel ad perdẽdum hoſtes,vel liberandum populum ſuum,vt hic.Sequitur Domini eſſe populi ſui liberatorem,*Pſal.*34.& 50. 4.Iam veni,vt mittam. *Obſerv.*fœliciter currit in officio, qui à Domino mittitur. Ne itaque curramus, antequam mittamur, ne Iehouæ gratia nos deſtitutos deſerat.

*Verſ.*35. Indicat Stephanus ſeſe non eſſe Moyſis faſtiditorem, ipſorúmque Iudæorum maioribus ingratitudinis in Moyſen crimen impingit, declaratque quanto honore, & officioſo onere Deus Moyſen ornauerit: hoc verò verſ. Moyſen à Iudæis reiectũ. *Obſerv.* Serui Iehouæ maximè fideles ſolent reijci,atq; contemni vt in Moyſe,Prophetis, ipſoque Chriſto, nec non fideliſſimis illis,qui pro Chriſto legatione fungũtur,apud nos eſt animaduertere,quibus variæ calumniæ inſtituuntur, vt hic Moyſi proditionis, aut læſæ, aut imminutæ maieſtatis crimẽ, acſi Moyſes in officium *Pharaonis* vſurparet Iudicis, & gubernatoris partes. Vt vt eſt, à Deo mittitur, cui hic honos tribuitur, vt Princeps atq; Redemptor vocetur, tametſi liberationis Diuinæ tantùm ſit inſtrumentum. 2, *Obſerv.* Quibus opus ſuum commẽdat,ijſdem & nomen ſuum impertit. Magiſtatus vocantur Dij, Moyſes *Pharaonis* Deus, *Exod.*7. Et verbi Miniſtri, Seruatores, 1. *Timoth.*4. Diſcant itaque ſapienter, iuſtè, fideliter, & honeſtè obire munus ſibi impoſitum,

poſitum, ſpartamque, quam nacti ſunt, ornare. Addo, quos Deus eminere vult, quicquid fecerint impij, eminebunt: voluit Davidem è caulis accerſitum in Throno Iſraelis ſedere, obſcuroque natos loco extollit iuxta *Annæ* cantum & *Mariæ*, *Luc.* 1. Contra detrudit typho turgentes, atque ſuperbos, vt *Nabuchadnezarum*, *Antiochum*, *Herodem*, & hunc *Pharaonem* inſigniter rebellem: Collocant inanem operam, qui volunt deijcere, quos Deus vult efferre, & denuò evehere, quos vult Dominus ignominia affici. Sequitur, hunc *Moyſen* miſit ductu Angeli, qui viſus fuerat in *Rubo*. *Obſervatio.* Huius operis gloria eſt adſcribenda Domino, Si in vocatione noſtra aliquid proſperè ſucceſſerit, honos Deo in ſolidum deferendus, 1. *Corinth.* 3. Ego plantaui, *Apollos* rigauit, &c. Et, Quid nos? niſi miniſtri per quos crediditis? Cùm Dominus in miniſterio, & Eccleſiaſtico Regimine ſibi reſeruarit, omnem agendi, permouendi, imperandi, poteſtatem, *Geneſ.* 9. Perſuadebit Iehoua *Iapheto*, vt habitet in *Semi* tentorijs, omnis gloria illius operis eſt ipſi tribuenda.

Verſ. 36. *Functio muneris* Moyſi impoſiti. *Obſervatio.* Quiſque fidelium ſe præbeat in munere præſtando. 2. *Obſerva.* Quod Moyſes miraculosè eduxerit populum. Eccleſiæ afflictiones non ſunt ſempiternæ. Porrò, tres ſunt miraculorum ordines. 1. In Ægipto, & ſunt duum generum. Quædam ad confirmandum Moyſen in hac vocatione, vt eſt Virgæ converſio in ſerpentem figurantis Moyſis virgam Paſtoralem contrituram ſceptrum Regium *Pharaonis*: Alia ſunt, quæ mouere poſſent *Pharaonem* ad dimittendum populum vt decem illæ plagæ admirabiles his verſib. comprehenſæ.

Fit cruor ex vndis, conſpurcant omnia Ranæ:
Dat pulvis Cymptes, poſtea muſca venit.
Dein peſtis: poſt vlcera, grando, locuſta, tenebræ:
Tandem prototocos vltima plaga necat.

Obſervatio. Periculoſum eſt Divinæ voluntati obſiſtere, ſed ſi perſeueres, memineris eſſe pernicioſum; Qui Creatori Deo inuiſus eſt, omnes creaturas habere poteſt aduerſum ſe armatas. Non eſt minima, ne pediculum excipio, quin eam armare poſſit

Iehoua ad rebellem perdendum, vide in *Antiocho, Philiſtaïs,* & *Herode* vermibus abſumpto, *Act.*12. Et in omnium elementorum exitatione aduerſus impios. Igni *Nadab* & *Abihu* perierunt: aëre *Abſalon.* Aqua *Pharao,* Terra, *Datham,* & *Core.* Imò ſibi mortem ſuis manibus conſciuerunt, vt *Achitophel, Iudas, Nero,* & alij. Proinde ſolicitè videndum, ſimus in gratia apud creatorem, ſic futurum, vt omnes res creatæ nobis arrideāt. 2. In mari rubro Miraculum. *Moyſes* virga percutit mare: cedit, inſtar muri exurgit, ventoque flante exſiccatur, vnde tuto pergunt, atque evadunt Iſraelitæ: ſed ingreſſos Ægiptios, inſequenteſque aquarum moles complectitur, demergitque in profundum, ſubſiduntque inſtar lapidis, *Exod.*15. *Obſerva.* Quod natura interitum & perniciem afferre videtur, Dei potentia cedit populo ſuo in bonum: operari cōſueuit Dominus contra, & ſupra naturam ad conſeruationem ſuorum, vide *Dan.*3. de tribus pueris in fornacem iniectis, & *Dan.*6. de coercitione *Leonum* ne ipſi *Danieli* fidiſſimo Dei ſeruo nocere queāt, & de *Petro* ſuper mare ambulanti, ne ergo rebus difficillimis & arctiſſimis frangamur, ne dicā deſperemus. *Obſer.* Quod putant impij ceſſurū ijs in bonum, nedum in malum, ſed eorum perniciem vertitur: Expende in Pharaone, qui dixit dum moliretur populi Iſraelitici excidium, agamus ſapienter, verum operationi diuina ſapientia illa euaſit in ſtultitiam, totumque illud excogitatum in *Iſraelitas,* in *Pharaonis,* atque Ægiptiorum caput eſt retruſum: denuo expende in truculento *Hamanis* propoſito de DEI populo vno die toto extinguēdo quod recidit in ipſius machinatoris extremum malum, *Eſther* 5. *&c.*

3. Eſt in deſerto. Primum miraculoſus cibus, quo aluntur. Manna nullo artificio humano, aut induſtriâ factum, ſed cælitus demiſſum: quod ita oſtenditur. 1. Quod tantum deſcenderit, quod in diem ſufficeret, ſi quid collegiſſent præterea, computreſcebat. 2. In eremo tantum pluebat. 3. Quocumque ſunt profecti, ſequebatur populum. 4. Nihil poterat illud præpediri, omnibus deſcendebat anni partibus, cùm ingreſſi ſunt terram *Cananæam,* defecit: illa verò pars, quæ in *Aaronis* arca reponebatur, putredinem non admittebat: quare hic cibus fuit miraculoſus figurans cibum illum cœleſtem, vitæque panem Ieſum Chriſtum, quo hic ſpiritualiter, in cœlo æternaliter ſumus enutriendi. Secundum.

Aqua-

Aquarum promanantium copia ex percuſſa Petra,quibus populi ſitis reſtinguebatur, quæquidem Petra ſignificabat Chriſtum, 1.*Corint.*10. Et emanantes aquæ vitam,gratiamq́; ab eo in membra deriuatam. Tertium. Quod eorum veſtimenta non fuerint attrita 40. annis, quod mirum, quoquidem ſignificari poſſit, indumentum illud juſtitiæ Chriſti,atque ſalutis,quo ornantur electi, ne 40.annis imò nunquam detritum iri. *Obſer* Diuina potentia res corruptioni infeſtas reddere valet omnis corruptionis exortes, ne ergo dubitemus de noſtrorum corporum,tametſi corruptioni obnoxiorũ incorruptibilitate, immortalitate & æternitate,cùm plenè fuerint purgata, & Chriſti glorioſo corpori conformia, quod futurum in illuſtri illo aduentu filij Dei, *Philip.*3. Sunt & alia miraculoſa, vt illa inſignis victoria de *Amalecitis* reportata & volucrum miſſiones: ſed longum eſſet omnia percenſere. Plura pete ex *lib.Moyſis & Pſalmorum.*

*Verſ.*37. *Moyſis* teſtimonio probat legem nos referre ad Chriſtum omnium Prophetarum Principem, Prophetiarumque omnium complementum,conſilijque Dei illius quidem arcani magnum, & diſertum interpretem. Locus citatus, ex *Deut.*8. vbi *Moyſes* inquit Dominum Deum veſtrum ſuſcitaturum Prophetam vobis ex fratribus *Moyſi* ſimilem, quem iubet audiri: hoc teſtimonium ſupra explicatum, cap.3. vbi duo notanda. 1. Chriſtum ex fratribus eſſe ſuſcitatum : hic humana Chriſti natura deſcribitur, cui aſſentitur ipſe, *Pſalm.*22. Fratribus meis narrabo nomen tuum, & *Hebr.*2. dignitas hæc eſt noſtra, quod Chriſti ſimus fratres, & propterea non tantum ratione humanæ naturæ qua nobiſcum communionem habet, ſed adoptionis virtute,cuius omnibus cœleſtis Regni priuilegijs, vt eſt gloria æterna,vita, alijſque hanc concomitantibus,perfruemur. 2. Chriſtus eſt audiendus atteſtante Deo Patre, *Math.*17. hic eſt dilectus meus filius, in quo mihi complacui, hunc audite : huius itaque Prophetæ ſummi, & Principis Paſtorum, animarumque Epiſcopi vox ſonaret, & reciperetur tantum in Dei Eccleſia. Si Angelus afferat aliam vocem quam quæ Euangelio editur,ſit anathema. Si in viuis mortalium vllus aſportet aliam doctrinam, neque dicite χαίρειν, neque domum recipite : ſed ſi quis excitatus à mortuis mittatur cum *Abrahamo*,dicatur habent *Moyſen* & Prophetas,

Luc. cap. 16. audient eos, faceſſant ergo traditiones humanæ, & vera vt vocant non ſcripta Papiſtarum & ſi quæ ſunt alia ab hominibus excogitata, & vocem Chriſti Paſtoris noſtri nos oues audiamus, *Ioan. cap.* 10. Illius dicti memores, qui audit verba mea, & credit in eum, qui me miſit, habet vitam æternam, & non veniet in condemnationem, ſed tranſijt à morte ad vitam. 3. *Obſer.* Non ſolum Dei verbum, quod eſt immediata ipſius vox, & proinde errori non obnoxia, eſt audiendum, ſed & in praxin ducendum: multi audiunt, qui facto negant, 2. *Timoth. cap.* 3. *Titum cap.* 1. At beati qui audiunt verbum DEI, atque cuſtodiunt illud, proponamus ob oculos Mariæ exemplum, *Luc. cap.* 10. & *Iacob. cap.* 1. de audientibus verbum, ſed idem obliuione inuoluentibus.

Verſ. 38. Quia Stephano hoc crimen impegerant, quod Moyſen contempſerit, idcircò, vt prius, quo, quantoque honore Moyſes affectus fuerit, oſtendit. Vbi eius diligentiam, patientiamque prædicat, ſimulque indicat. Legis acceptæ ab Angelo miniſtrum fuiſſe, quæ non Moyſis vituperium, ſed laudem cedunt. Fuit in deſerto 40. annis, quibus à contumace, & peruicace populo diuexabatur, vocationis tamen ſuæ curſum tenuit. Grauiſſimis affectus iniurijs & contumelijs, quæ poterant imbecillem hominis animum conficere. *Obſervatio.* In vocatione noſtra non eſt ſuccumbendum, nec à munere commiſſo deſciſcendum, tametſi excruciemur, & diuexemur ab impijs reluctantibus diuinæ voluntati, ſed progrediamur in curſu miniſterij noſtri animosè, exiſtimantes, rebellionē, peruicaciam, & oppoſitionem aduerſus veritatem, & nos Chriſti ſeruos, vocationis noſtræ, cōfirmationiſque argumentum eſſe. 2. *Obſervatio.* Etſi mundus in maligno poſitus in nos feratur ira, excandeſcentia, contemptu, opprobrijs, nos etiam reijciat, Angelus tamen ille Conſilij magni Dei filius minimè deſeret: ſi turbemur, Angelus faciei diuinæ nobis aderit. *Iſaiæ cap.* 63. Si conijciantur in ignem in medio obambulabit, *Daniel* 3. ſi imperia mundi conſpirent, vt omnem atrocitatem in nos expromant, filius ille hominis Ieſus Chriſtus in nubibus apparebit ad atterendum omnem illam aduerſariam poteſtatem, quanta, quanta ſit. *Recipit Moyſes* λογία ζῶντα, id eſt, oracula diuinitus miſſa, ſic Græci vocare cōſueuerunt: legem hic in-

telligi

telligi par eſt, quæ viua dicitur, quod ſit lata à Domino vitæ, & quod vitam præſtantibus eam præſtituat. Poſui inquit Moyſes vitam coram vobis, vel quod ſit Pædagogus ad Chriſtum qui eſt vita, *Ioan.*14. Quæritur quomodo vocet Apoſt. 1.*Corinth.*15. Legem vim peccati. Reſpond. per accidens ſcilicet ratione corruptionis noſtræ: nam quo magis redarguitur corrupta noſtra natura, eo magis peccandi libidine exæſtuat: ab eodem Apoſtol. 2.*Corinth.*3. dicitur miniſterium condemnationis infirmitatis noſtræ, ergo, quia cùm eam præſtare non valeamus perfectè, nihil in nos tonat lex, niſi damnationem: vocatur & litera occidens, vt à Chriſti gratiâ diuellitur. Nihilominus tamen pia, & ſancta eſt Dei lex, quæ ſua natura vitam & ſalutem conferre poſſit, modo eam omni ex parte poſſemus complere. *Obſerva.* Verbi miniſtri nihil proponere debent populo, niſi quod acceperunt à Domino, 1.*Corinth.*11. Quod accepi à Domino, tradidi vobis: Moyſes ſententiam ferre noluit in colligentem ligna die Sabbathino, donec ex Iehouæ ore reſolutionem accepiſſet, *Numero* 15.

Vt daret nobis.

Hinc ſequitur legem DEI ad nos ſpectare, & perpetuam, ſpiritualemque eſſe, cui tenemur obedientiam præſtare: nam etſi à legis maledictione, coactione, terrore, atque juſtificandi neceſſitate ſoluti ſumus per Chriſtum, non tamen liberati ab eius obedientia: etenim adhuc manet juſtificatis vitæ Regula, ad quam vitæ noſtræ actiones ſunt exigendæ: vbi verò Apoſt. dicit, *Timoth.*1. Lex iuſto non eſt poſita, id verum juſtificato per Chriſtum non eſt poſita ad condemnationem: nam nulla condemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto, *Rom. cap.*8. nec ad coactionem: cum juſtificatis per fidem tribuatur Spiritus Sanctus, operans in juſtificatorum animis obedientiam voluntariam, quæ non eſt attribuenda vllis naturæ viribus ſed DEI Spiritus gratiæ effectrici.

Verſ. 39. Patrum rebellio & contumacia fundamentum idololatriæ, in quam præcipites feruntur. *Obſervatio.* Rebellionis ſemen in omnium cordibus eſt reliquum: tametſi DEI mirabilia viderit hic populus, tamen deſtinata peruicacia, verbo, voluntatique Dei obnititur, primus itaque gradus ad apertam idolola-

Idololatriam eſt Divini verbi contemptus. 2. Detractant Moyſen Dei ſeruum: hic ſecundus gradus, ſeruorum Dei faſtiditio & reiectio: hac tempeſtate huiuſmodi praxibus exuberamus, qua feruet ingratum & mobile vulgus miniſtrorum contemptu, & nihil non molitur in eorum vituperium, ſed meminerit dicti Chriſti; Qui vos contemnit, & me; Qui me, etiam meum patrem *Math.* 10. Quid ei eventurum qui Patrem Filiumque fuerit averſatus; nimirum hoc, Ipſe contemnetur hic, atque poſtea perpetua confuſione involuetur, niſi gratiam reſipiſcendi habeat. 3. *Corde reuerſi ſunt in Ægiptum*: cogitant de ſuperſtitionibus Ægiptiacis. *Ergo*, à teneris aſſueſcere multum: Quam hi viderunt ſuperſtitionem, & Idololatriam in Ægipto, firmam, fixamque animis complectuntur: Proinde attendendum vt à teneris aquas illius fontis aperti domuj Davidicæ imbibamus, *Zech.* 13. Et cum *Davide* vere dicamus; Domine à teneris me inſtruxiſti: Atque cum *Timotheo*, ſacras literas ἀπὸ τοῦ βρέφους tenēte altiori rerum ſanctarum cognitioni nos dedamus.

Verſ. 40. *ad* 44. Gradus reliqui Idololatriæ Iudæorum deſcribuntur, eorumque ſupplicium. 1. gradus fuit verbi Divini contemptus. 2. Moyſis reiectio. 3. animorum corrruptio per ſuperſtitiones Ægiptiacas. 4. Rogatio *Aaroni* facta, vt Dij fiant, qui ipſos antegrediantur. 5. adoratio vituli erecti, atque ſacrificatio. 6. exultatio in operibus manuum ſuarum. Non eſt hoc ita accipiendum, acſi autumaſſent Iudæi vitulum erectum fuiſſe Deum, Tantum illi abſente Moyſe, ſignum præſentiæ Divinæ petebant, non contenti Verbo & Sacramētis ipſis conceſſis: Habuere præter alia Columnam nubis die ad protegendum, & cōſervandum eos à ſolis calore; Ignis etiam ad dandam lucem noctu. *Obſerva.* Nulli tam barbari, quin etſi ignorent, qualem Deum habere debeant, tamen habendū ſciant. *Caligula*, qui ex profeſſo Deum cōtemnebat, cum ſignum aliquod Divini judicij eminebat, intus contremiſcebat. 2. *Obſerv.* Pronus eſt populus in lapſum abſente Dei internuntio. *Saul* abſente *SAmuele*, ſacrificando peccauit, 1. *Sam.* 13. *Ioas* defuncto *Iehoiada*, ad IdololatriamGētium ſeſe conuertit. Serui itaque Dei retinendi, vt in vijs Iehouæ, ſynceroque eius Nominis cultu perſiſtamus. 3. *Obſerv.* Simus contenti verbo ſcripto, Sacramentiſque à Chriſto inſtitutis, neque avolemus ad

animi

animi noſtri figmenta. Si verbo nos cōſtringi, & regi ſinamus, nunquam aberrabimus à verò, at ſi extra eius cancellos egrediamur, nobis erit continuò exorbitandum. 4. *Obſerv.* Inſtrumenta, Prædicationis verbi DIVINI, liberationiſque populi ex dira peccati ſeruitute Satanico contemptu grauantur, & vix de Chriſti ſeruis pro laboribus benè loquuntur. O ingratū mundum! Supplicium ob murmurationibus inflictum, vide in *Miriamo, Num.* 12. & *Dathane* cor à dehiſcente terra abſorptis. *Num.* 16.

Verſ. 41. Vitulum conflant: huius hiſtoria habetur *Exod.* 32. 1. eſt vituli conflatio repentina. *Obſerv.* malum opus citiſſimè peragitur: verùm multæ remoræ inijci ſolent ad præpediendum bonum, volentes conferunt inaures, armillaſque ad conflandum vitulum: Sic & Papiſmi tempore ad Idola ſua, atque tabernacula ſtabilienda, & exornanda ſumptuosè erogarunt. At nunc ſub Euangelio paucos admodum reperias, qui liberaliter affecti ſint erga Chriſti Eccleſiam, aut qui amplificandi Regni Chriſti curam habeant; quin plurimos offendas, qui ſacrilegi ſacrilegè detinent bona Eccleſiaſtica, quibus miniſterium aleretur, & Domini noſtri imperium apud *SCOTOS* prolataretur. 2. Sacrificant vitulo. *Obſerv.* Bona intentio non facit actionem bonam. *Vza* habere viſus eſt intentionem bonam in ſuffulciendo labentem Arcam, morte tamen percutitur, quod vocationis ſuæ limites tranſilierit. Hi Iudæi bonam intentionem prætendere potuerunt, vt Papiſtæ ſacrificuli in ſuis functionibus miſſaticis dictitant, Tamen Deus non probat, cùm neque agant, neque loquātur iuxta verbum DEI ſcriptū. addo Idololatras in ſceleroſis manuum ſuarum operibus conſueſſe exultare: vt ψύχικος quiſque in ingenij ſui fœtu: verùm minimè gloriandum, ſi non in Domino, *Ier.* 9. Quare & Apoſtolus inquit, qui gloriatur, in Domino glorietur: & rurſum; abſit mihi gloriari, niſi in cruce Domini. Qua pœna hi Idololatræ ſint affecti, lege apud Moyſen, *Exod.* 32. Ceciderunt ex populo vulneribus confoſſi à filijs Levi 3000. Etſi quadantenus remiſſus interpoſitione apud Deum precum Moſaicarum, tamen non plane ſedatus & extinctus Dei furor. Vnde collige grauiſſimum ſupplicium manere Idololatras, & tandem, ſi cultum noſtrum Deo velimus eſſe probatum, fiat ſyncerè in Chriſto, & ab operibus manuum noſtrarū abſtineamus.

 Verſ. 42.

Verſ. 42. Hactenus eorum Idololatria deſcripta in deſerto. Iam pars prima ſupplicij ipſis inflicti exponitur, & eſt ſupplicium ſpirituale ſcilicet auerſio Dei, divinæque gratiæ ſubtractio. *Obſervatio.* Cùm Deus ſeſe ſubducit, præcipites labuntur homines in omne genus flagitiorum; David præ cunctis huius mundi rebus deſyderauit divinæ faciei præſentiam, *Pſalm.* 4. & 16. ſeſe dicit ob oculos præſtituiſſe Iehovam, idcircò ſe non quaſſatum iri. Optemus ergò divinæ gratiæ præſentiam. 2. Gradus punitionis eſt traditio in ſenſum reprobum, vt Dominus dicitur induraſſe cor *Pharaonis* non nuda permiſſione, & ſubtractione gratiæ, ſed etiam actione ſua juſta & efficaci ſine peccato: ſic *Iſa.* 6. *Rom.* 1. 2. *Theſſ.* 2. mittere fertur deluſionis efficaciam, vt eos plectat, qui amorem veritatis detrectarunt: hæc traditio cupiditatibus ſuis eſt iuſtiſſima rebellionis pœna, & gradus præcedens extremum judicium. Porrò per exercitum cœlorum non Angelos, vt *Geneſ.* 2. ſed ſtellas intellige, miſer ergo homo ſi deſeratur à Deo, in fœdam labitur, & abominandam derelicto creatore creaturarum adorationem: diſcamus itaque Dei verbo obtemperare, & quandiu dies eſt, ne obfirmemus corda, ne rebelles eadem, ſi nō deteriore, quâ hi Iudæi, pœna plectamur. Huius confirmatio petenda, ex *Amos.* 5. à verſ. ad finem cap. de *Moloch* & *Chun.* Sed quæras nunquid Deus ipſis ſacrificandi ritum imperauit, ergo videntur bene feciſſe? Reſpond. malè quidem, etſi Deus mandauit: nam neque, quod præſtitere, profectum eſt à fide, neque in rectum finem deſtinatum, vide *Iſa.* 1. 29. 43. 66. *Pſal.* 50. *Oſe.* 6. *Micha* 6. 6. *Obſerva.* Nullus cultus Domino poſſit placere, niſi à fide promanet, tendatque in Dei gloriam: omnis ἐθελοθρησκεια damnanda.

Verſ. 43. Tres ſunt partes Idololatriæ in deſerto patratæ. 1. Baiulatio *Molochi*, quod fuit jdolum *Ammonitarum*, cui templum fuit à *Salamone* in Idololatriã pellecto per mulieres alienigenas extructum: ſacrificarunt huic jdolo in hominum natalitijs, pueroſque ſuos per ignem tranſmiſſos immolarunt huic jdolo initiũ *Salomon* dediſſe legitur. Huius Idololatriæ pœna immanis, *Lev.* 20. eſt lapidatio, & faciei diuinæ contra talem poſitio. *Ieroboamus* vitulos erexit *Dathane*, & *Bethele*, ad traducendum ad ſe Dei populum, 1. *Reg.* 12. *Achab Baalem* adorauit. 1. *Reg.* 16. *Amazias Idumæorũ* Idolum,

Idolum, 2. *Cro.* 25. *Ahaz Aſſyriorum*, 2. *Cron.* 28. Sed omnium peſſimus Idololatra exiſtebat *Manaſſes. Applicatio.* Cauendum nobis ne ipſi *Moloch* circũferamus, imò ne in pectoribus reſidere patiamur, & pro vocatione noſtrra ne erigi miſſaticum illud monſtrum & celebrari ad irritãdum Iehouam, & laceſſendũ ad terribiliũ plagarum in hanc patriam multiplicem effuſionẽ. 2. *Stella Dei Remphan*, Nihil lego de hoc in ſacris, neq; apud ſcriptores, niſi quod quidam putent eſſe *Saturnum*, quidam *Martem*, alij *Venerem*: verùm hoc obtinet, Gentes conſueuiſſe ſtellas adorare, quòd ipſis vim quandam DIVINAM ineſſe, animaduerterint, & quædam rerum euenta, proſpera, aduerſaq; ipſis adſcripſerint: huiuſmodi hariolationes damnantur, *Ier.* 10. Ne inquit diſcatis viam gentium, neq; extimeſcatis propter ſigna cœli, gentes enim hiſce terreri ſolent. De Regina cœli, quæ Lunam ſignificare poteſt. Loquitur *Ier.* 44. vbi habetur populũ obtuliſſe incenſum Reginæ cœli: Caueamus iterum in Creatoris locum vel excellentiſſimas Creaturas ſurrogare. 3. *Simulachra. Obſerv.* Non licet vlla effigie *Deum* repræſentare, vide *Deut.* 4. de apparitione Iehouæ, & 2. præceptũ. Sed dicunt aduerſarij Imagines eſſe Idiotarum libros. *Reſp. Ieremias*, eſſe doctrinã vanitatis atq; mendacij, *cap.* 10. *& Hab.* 2. & *Auguſt. lib.* 4. *de civitate Dei*, ait eſſe nefas non ſolum adorare, ſed DEO collocare. At inquiunt ſe non adorare, illudq; tritum in ore habent:

Nam Deus eſt, quod Imago docet, ſed non Deus ipſe:
Hanc videas, ſed mente colas, quod cernis in ipſa.

Idem dicere poſſent Iudæi; & tamen puniuntur. Præterea δουλείαν tribuunt Idolis, ſed λατρείαν Deo: at δουλεία plus eſt quam λατρεία, idcircò magis tribuunt Idolo ſuo quam ipſi Deo. Non licet ergò vlla effigie infinitam illam maieſtatem, incomprehenſibilem, ſimpliciſſimã, & maximè vnam delineare, ne dicam depingere. Vbi illud occurrit notatu dignũ, dictum quondã à Turci Legato apud Principem Chriſtiani Nominis profeſſorẽ, cùm rogaretur, cur Turci non permitterent ſe adduci ad Chriſtianiſmum. *Reſp.* Chriſtiana religio eſt cõtra ſenſus & rationẽ; Etenim Chriſtiani adorationem deferunt ijs, quæ minori ipſis poteſtate præditi ſunt. *Panicios* ſiquidẽ DEOS colunt, quibus non tantum ineſt potentiæ, quantum cultoribus: Et etiam legere eſt apud *Paulum Iouium*, lib. 40. de *Solimano* Turco, qui cùm *Budam*, præcipuam

Hungariæ vrbem expugnaſſet, noluit illius vrbis præcipuum templum ingredi ad dandas laudes omnipotenti Deo pro victoria, antequam omnes imagines deiectæ,detruſæq; eijcerentur. Quid dicam? Imaginibus exhibitus cultus diuiſit inter Orientales, & Occidentales Eccleſias. Iam ſequitur punitio temporalis figurās ſpirituale͂,ſi Idololatræ in Idolotria perſiſtant eſt nimirum tranſportatio citra *Babylon*.Decem tribus Regni Iſraelitici ſunt deportatæ à*Salmanaſſare Oſeæ* Regis vlt. 19. ex quo illud regnu͂ ſtetiſſet ann. 279. nec erant reductæ. Populus Regni judaici poſt multa divinæ gratiæ teſtimonia à *Nabuchadnezare,Sedechiæ* tempore *Babylonem* eſt abductus, qui poſt annos 70. per *Cyri Perſarum Monarchæ* licentiam reductus.Ex quo hoc Regnum duraſſet 50.anno. Sed funditus deleta *Ieroſolyma* tempore *Titi*, nec redintegrata, vt legimus. Redi in memoriam lector, eorum omnium quæ DEVS partim in Miſericordia, partim in juſtitiâ præſtitit huic populo Iudaico, vt diſcas Deo miſericordi, ſummeque benigno obtemperare, gratiamque oblatam minimè aſpernari & rurſum juſtum Deum atque vindicem cumulatione peccatorum,progreſſuque in Idololatriâ minus offendere, atque ad pœnam infligendam laceſſere, denique illius dicti Paulini: Si ramis naturalibus non pepercit inſititijs non parſurum. Det nobis Dominus, vt ipſum ſpiritu, & veritate colamus per Chriſtum, *Ioan.*4.

*Verſ.*44. Remouit Stephanus criminis blaſphemiæ priorem partem ſibi impactæ, oſtenditque ſe neque legis, neque Moyſis contemptorem, verùm vtriuſque approbatorem : Iam altera accuſationis parte ſeſe liberat,&duabus rationibus docet DIVINUM cultum locis non eſſe aſtringendum : Ac primum id probat de Tabernaculo portatili, poſtea de Templo. 1. Ratio eſt hoc verſ. in hunc modum; Tabernaculum fuit tantum RERUM DIVINARUM exemplar: *Ergo*,Tabernaculo cogitationes non erant affigendæ, quin ſpiritu altius erat aſcendendum. *Antec.* liquet, Quia omnia tabernaculi præparauit,&compoſuit Moyſes iuxta typum monſtratum ſibi in monte. *Ad verba.* Patres Tabernaculum σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, id eſt Teſtimonium. Sic græci verſores *Hud,Hebud,*id eſt,teſtificatus eſt ita vocatum, quòd præſentiam DIVINÁ teſtabatur, *Exod.*40. 2.*Ohel,Mohed,* id eſt,Tabernaculum Co͂gregationis, quia eò convenire ſolebant ad accipie͂dum oracula, & reſponſa.

Hoc

Hoc adiuncto diſtinguitur à Tabernaculo, quod Deo attribuitur, *Apoc.*21. vbi habetur Tabernaculum Dei eſſe cum hominibus quo denotatur divinæ maieſtatis habitaculum ſupra aſpectabiles cœlos, vbi gloriam ſuam clarè communicat Angelis, & nobis perfectè ſanctificatis communicaturus eſt ad eum modũ, quo Creatura poſſit particeps eſſe gloriæ Creatoris. 2. Ab illo Tabernaculo, quod dicitur de corpore humano. 2.*Corinth.*5. Et denique ab illo, quod de humana Chriſti natura prædicatur, id eſt, eius corpore, *Heb.*9. vbi vocatur Tabernaculum maius, & perfectius non huius ædificij. De hoc Tabernaculo notabimus. 1. quid ſit. 2. quid ſignificet. 3. quæ ſint præcipua eius loca. *Exod.*25.26.27.28. Tabernaculum eſt locus factus vel compoſitum opus apertũ in Iehouæ ſeruitium ex lignis *Schittim* circumtectum cortinis ſcipionibus duobus geſtatum per annulos aureos, qui ſericis globulis, & ocellis copulantur. Præcipua materia ligna *Schittim*, aliæ eius partes ex *Auro, Dibapho, Argento, Ære, coccinea.* Forma eſt ad typum in monte monſtratum. Efficientes ſunt, quotquot Deus imbuit peritiâ operãdi ſed nominatim *Betzeleel,* filius *Vri* de tribu Iuda, peritiſſimus artifex in operatione *Auri, Argenti, Æris,* & *Aholiab,* callentiſſimus in veſtè acu pingenda. 2. Quid ſignificat. Ipſum Tabernaculum compactum, & coniunctum figurat Eccleſiam, & vnumquodque Eccleſiæ membrum. Operarij Miniſtros Eccleſiæ ædificatores, 1. *Corinth.*3. *Betzeleel* & *Aholiab* Prophetas, & Apoſtolos Eccleſiæ Architectos. Loca celebria ſunt tria. 1. Atrium. 2. Sanctum. 3. Sanctum Sanctorum. In Atrium conueniebat populus omnis generis figurabat Eccleſiam viſibilem, bonis & malis, hypocritis, atque ſynceris profeſſoribus mixtam. 2. Sanctum, caput Eccleſiæ, & ipſam Eccleſiam referebat, in quo erant. 1. Candelabrum habens Lucernas 7. ſignificãs Eccleſiam ferentem facem verbi, *Apoc.*1.*vlt.* 2. Menſa aurea habens 12. Panes propoſitionis figurans cibum ſpiritualem in Eccleſia ſemper eſſe paratum eſurientibus, *Proverb.*9. ſecernebatur velo à Sancto Sanctorum, quod eſt tertius locus, quod velim carnem Chriſti adumbrabat, *Heb.*10. & Sanctum Sanctorum cœlum: in quod Chriſtus ſemel ingreſſus vno ſacrificio ſanctificauit omnes ſanctificãdos, iramque patris perfectè auerruncauit, atque pacauit. In Sanctum Sacerdos quotidie ingrediebatur ad offerendum: In Sanctum

Sanctorum ſemel in anno, & non ſine ſanguine: Ita Chriſtus in cœlum effuſo ſuo ſanguine eſt ingreſſus. Peperitque nobis æternam redemptionem, *Heb.* 9. In Sancto Sanctorum erant 1. altare, thymiamatis figurans Chriſtum, ſuper quem oportet preces noſtras, & actiones à fide emanantes offerri. 2. Arca fœderis figurans Eccleſiam. 3. Vrna in qua Manna adumbrans cibum cœleſtem. verbum è cœlo. 4. Virga Aaronis ad caſtigandum errantes electos, & puniendum reprobos. 5. Tabulæ fœderis, Legem & Euangelium repræſentãtes; quibus doceri, atq; gubernari Eccleſiam par eſt, & denique ipſam arcam operiebant Cherubini, & obumbrabant propitiatorium, ſcilicet eccleſiæ Angelos vigilaturos ad ſalutem electorum, Chriſtumq; eſſe ἱλαςήριον, quo pacatur Divina ira, cuiuſq; ſacrificio ſatisfit Divinæ juſtitiæ. Omnia iſta fuere confecta prout *Moſes* vidit in monte, nihil immutauit, neq; auſus eſt. 1. *Obſerv.* In Dei eccleſiam nihil ab hominibus excogitatum, eſt admittendum: faceſſant humanæ traditiones, conciliorumque atrocia Decreta, & impia. abſit exæquentur Divinæ ſapientiæ verbo ſcripto comprehenſæ, vt aduerſarij dictitant. 2. *Obſerv.* Dei bonitas hinc elucet, quod cùm populus multis infirmitatibus eſſet obnoxius, & minus potuerit cœleſtia contemplari, & res divinas expendere, eaſdem oculis ſubiecit per res ſenſibiles, & materiatas. Sic etiam egit Deus nobiſcũ. appendẽdo Sacramenta verbo ſuo, quibus, vt viſibilibus ſignis inviſibllem Dei gratiam, remiſſionem peccatorem, noſtram cum Chriſto capite vnionem apprehendamus.

Verſ. 45. 2. Ratio. Tabernaculũ per varia loca tranſportabatur, & certum locum nõ reperit ante *Davidis* tempora, à quo locatum eſt in *Sione*, & à *Salomone* in templo, vbi apparet fuiſſe contritum atq; cõſumptum; præſertim cùm nihil de eius deportatione in *Babylonẽ*; aut reportationẽ legatur: *Ergo* Dei cultus non eſt loco alligãdus. Primũ occurrit hic obſeruandũ, quod Tabernaculũ fuerit erectum primo anno poſt egreſſum populi ex Ægipto, anni 400. & plures interceſſere, antequã fuit perlatum *Ieroſolymam*, cùm trãſierunt *Iordanem*, terramq; ſunt ingreſſi *Gilgale* collocatũ fuit, *Ioſ.* 4. vbi manſit ad terræ *Cananeæ* cõquiſitionẽ. Poſt *Silunte* vbi 356. fere an. manſit ad tempus *Eli*, *Ioſ.* 18. poſtea quo ſtatus regni conuenerunt, apportabatur, & reportabatur. In vrbem *Cariathiarim* vbi an.

20.poſt domum *ObedEdom*, à *Davide* tandem *Sione* locatū,& à *Salomone* in templo poſitum, vbi probabile eſt igni fuiſſe crematū in illa *Ieroſolymitana* cōbuſtione à *Nabuchadnezare*. Vbi dicitur quod Patres Tabernaculū receperint; obſerva pignora Divinæ gratiæ eſſe amplectēda: At hæc ætas,in qua nos verſamur,tametſi initio lucem Euangelicam libentiſſimè,& ſummo cū zelo, atq; gaudio recepit,iam nimio quaſi ſplendore occæcata vel reijcit, vel faſtidit. 2. *Obſerv.* Ieſus Dei filius per *Ioſuam* ſignificatus eſt noſter DUX in illam *Cananaam* cœleſtem. Quem ſi cōſtanter ſequamur,tandē perueniemus,quo ſumus perducendi:atq; fruemur omnibus illis inexplicabilib.bonis,quæ iam ſpe poſſidemus,fideque in Chriſto noſtro Mediatore vnico apprehendimus. 3. *Obſerv.* Gentes huius terræ extiterunt iniuſti poſſeſſores,cùm Dei filij ſunt mundi hæredes,bonorumq́ue omnium capitis ſui beneficio conſubſtantialis filij Dei, ad quem omnia ſpectant iure naturali, vt Cœlorum Regnum ad electos, titulo acquiſitionis per Chriſtum. 3. *Obſer.* Omnis aduerſaria poteſtas eſt deturbanda, atque deijcienda, & chriſtus eccleſiæ ſuæ Princeps faciet inimicos ſcabellum pedum membraq; eius corporis myſtici,tandem aliquando ſunt proculcatura vel ſuperbiſſimos, & atrociſſimos hoſtes. 4. *Obſerv.* Nemo poteſt bene cogitare de Dei gloria promouēda,aut Regno Chriſti ampliādo,aut vllo bono opere,niſi ipſi adfuerit Divina gratia.

Verſ. 47. Iam remouet illam blaſphemiæ partem aduerſus templum: probatq́ue Dei præſentiam non eſſe neceſſario alligatam Templo. Videamus quis materiale templum ædificauit,& js fuit *Salomon Davidis* filius. De templi extructione materia, forma, cæteriſq́ue eo ſpectantibus,vide 1.*Reg.* 6. *Obſerv.* Bona opera tametſi à pijs intendantur,vt Templi ædificatio à *Davide*,tamē non abſoluuntur:quia obtinere debet Dei ſapientia in omnium operum directione. Iehova deſignauit *Davidem* ad prælia,& *Salomonem* penes eſſe voluit Templi ædificationem. Porrò *Salomon* typus Chriſti pacis Principis, *Iſa.* 9. Qui,vt ille materiale, ita hic ſpirituale Templum ædificat.i. Eccleſiam ſuper ſe fundatam, *Math.* 16. 1. *Cor.* 3. de qua ædificatione vide *Pro.* 9. vbi ſapientia dicitur ædificaſſe domum : ædificatur ſuper Chriſtum lapidem ſeptem oculos habentem, *Zech.* 3. Omnes fideles tanquam lapides coniunguntur CHRISTO fide, atque alijs ſibi invicem charitate.

Si itaque Chriſtus nos ædificet, patiamur nos ædificari, id eſt, inſtrui, corrigi, reprehendi, quo cõfirmemur fundamento, vt tandem in cœleſtem patriam tralati viuamus, & regnemus in omnem æternitatem.

*Verſ.*48. Ratio probans cultum Divinum non eſſe aſtrictum Templo, ὕψιςος non habitat in Templis manufactis. *Ergo*, vocatur Deus excelſiſſimus cùm propter locum celſiſſimum in quo præcipuè communicat ſuam gloriam conſpiciendam, tum propterea, quod omnia cuiuſcunque ſint ſtatus, ſupereminеat. 1. *Obſerv.* Cùm hic Iehoua ſit altiſſimus & καρδιογνώςης. *Ier.* nihi Ipſi abſconditum eſſe poſſit, *Heb.* 4. *Pſal.* 139. proinde abſit, quis peccet, atq; in peccatis perſiſtat opinione falſa ſecretæ patrationis, quaſi Dominus non videat: potius omnibus noſtris actionibus ſicut David Iehouam ob oculos præſtituamus, atque ita nõ quaſſabimur. 2. *Obſerv.* Nemo poteſt, ſit licet ſummus Monarcha ad cœlum pertingere, Deumque Throno ſuo inſidentem deturbare, inanes ſunt, atque irriti, conatus ſceleroſorum hominum molientium aduerſus Domini Thronum in excelſis locatum, quiquidem etiam per Divinam gratiam ad ſola terrarum eſt porrectus: Non defuerunt neque deerunt machinatores aduerſus Iehouæ regnum, quibus non defuit, nec deerit à Domino inflictum graue ſupplicium; vt *Pharaoni, Nebuchadnezari, Sinnacheribo, Antiocho Epinani, Iuliano* Apoſtatæ, & perſecutoribus illis Eccleſiæ Primitiuæ poſt Chriſti aſcenſionem; & noſtri temporis in *Gallia, Anglia*, & *Scotia* coiuratis aduerſus filij Dei regnum per ſynceram Euangelij prædicationem propagatum, potentiâque Diuinâ propagandum, & continuandum. 3. *Obſerv.* Si Deus non habitat in templis manufactis, Quorſum ſtruuntur Sacella à papiſtis, & frequentantur loca, quæ illi eſſe volunt religioſa vt fontes & luci. DEVS, vt quod verum eſt, dicamus, præſto eſt in gratiâ omnibus fide præditis vbicunque terrarũ ſint & abeſt, tametſi in templo ſedeant, ſi fide non imbuantur, abeſt inquam, vt miſericors Pater. *Ergo*, neque in cruce, neque crucis ſigno, neque in Sacel. cello, aut apud fontes quæramus Dominum, ſed præſentem amplectamur fide, vbicunque terrarum fuerimus. Confirmat teſtimonio *Iſaiæ* Prophetæ 66. verſ. 1. Cœlum (inquit) Dominus eſt Thronus meus, & Terra ſcabellum. Per cœlum intellige non aërem,

aërem; non cœlos aſpectabiles, ſed beatorum habitaculum, vbi iam maximè Angelis, atque Sanctis conſpicua eſt divina gloria, & vbi nobis omnibus fidelibus reuelabitur poſt vltimum iudicium. *Obſer.* Cùm precamur, attollamus oculos huc, atq; animos, ſtudeamus ſanctificationi, vt per Chriſtũ liceat nobis cœlũ inire. Terra eſt ſcabellum. *Obſerv.* Omnia Iehouæ pedibus ſubſternuntur, quæ in eius obſequium flecti deberent. Proinde hoſtes Domini, eiuſque Eccleſiæ, vtcunque videantur potentiſſimi, atque aſtutiſſimi, ſunt tantum Domini ſcabellum, elatiſſimis etſi incedant capitibus, magnaque caterua cingantur, *Pſal.* 110. nec Domini tantum, verùm etiam electorum omnium tandem aliquando, quod fuit figuratum per quinque illos reges à Iehoſuâ captos, cap. 10. Qui fecit, vt milites eorũ colla conculcarent, & *Malach.* 4. habetur diem Domini fore inſtar fornacis, ſuperboſque omnes inſtar ſtraminis, quos dicit proculcatum iri à timentibus Iehovam. Legimus in hiſtoria de *Zappore Rege Perſico*, qui cum *Valerianum octauum*, perſecutorẽ cepiſſet, eo ſit vſus pro ſtapede cùm equũ aſcenderet, eius dorſo pedem infigens, & quod tandem ipſi *Valeriano Imperatori* cutem detraxerit, glorientur etſi impij Eccleſiæ hoſtes in atroci ſua malitia, certè aliquando erunt Domini ſcabellum, & in Domino omnium membrorum eius. Quæritur cum domus condi nequeat, quæ excelſiſſimum Dominum contineat, neque locus, vbi conquieſcat? quomodo dicitur in Tabernaculo inter *Cherubin* ſupra propitiatorium apparuiſſe? Reſpond. apparuiſſe quidem Dominum & reſponſa dediſſe, ſed non ita, vt illius potentia, vel gratia illi loco tantum affigeretur, quaſi non alibi potentem ſeſe, atque gratioſum declararet. 2. Ratio eſt ab effectu altiſſimi nimirum rerum omnium creatione, qui cœlum, terram, omniaque eis comprehenſa condidit, quæ etiam gubernat potenter, atque ſapienter. *Obſerva.* Ne putemus Deum, vt nonnulli valde impiè & perperam humana ſpecie eſſe præditum, cùm hæc, quæ de manu pedibuſque dicuntur dicta ſint ἀνθρωποπαθῶς ad noſtrum captum: quin verè, atque fideliter iuxta Chriſti filij dictum patrem ſpiritum aſſeramus eſſe potentiſſimum, atque ſapientiſſimum, quem laudibus ſempiterns proſequamur propter omnia opera ædita, ſtatuamuſq; certiſſimè contra Philoſophum non extitiſſe hãc mundi machinam ab æterno,

ſed ex nihilo eſſe creatam, vide *Gen.* 1. *Bara*, 104. *Pſalm.* 33. *Pſal.* *Heb.* 11. 2. *Pet.* 3. contra illius temporis ſubſannatores.

Verſ. 51. Ex quo ſeſe purgauit crimine blaſphemiæ, iam hypocritas iſtos redarguit. Et quia in tribus gloriabantur, ſcilicet, 1. in Circumciſione. 2. Patribus. 3. Lege, omnem gloriandi materiam ipſis præcidit. Ac primùm, quia multum tribuebant Circumciſioni, & ſatis ſeſe religioſos, pioſq; venditabant, ſi circumciſi eſſent, vocat corde, atq; auribus incircumciſos; necnon duræ ceruicis, quòd, vt referunt Prophetæ, Iehouæ ſeſe toties, eiuſq; verbo ſtrenuè oppoſuerint, atque reſtiterint, vide *Iſa.* *Ier.* *Ezech.* alioſque. *Obſerv.* Duplex eſt Circumciſio. 1. eſt externa, quæ carnis, vel literæ *Rom.* 2. 28. dicitur. 2. Interna, & ſpiritus, quæ eſt cordis renovatio, amputatioque corruptionis inſitæ, & natiuæ: primùm quidē illius quæ in animæ facultatibus hæret in hac vita ſenſim per ſpiritum regenerantē, poſt hāc vitam totaliter. Deinde illius quæ eſt corporis, quæ in totum abolebitur in illuſtri illo adventu filij Dei, *Phil.* 3. vbi etiam hæc habentur de circumciſionis abrogatione. Cauete, inquit, Apoſt. Caues & conciſionem, alludens ad circumciſionem, quæ cum Chriſto, eiuſq; gratia in Euangelio propoſita, nequit conſiſtere, &, quòd Circumciſio ſi admittatur, amputet, atq; reſecet à Chriſto. Nos inquit Apoſt. ſumus circumciſio, qui ſpiritu Deum colimus, gaudemus in Chriſto, & in carne non confidimus. *Reſtitiſtis Spiritui Sancto.* ſcilicet loquenti in ſcriptura. *Obſer.* Spiritus Sanctus, vt eſt verbi ſcripti dictator ꝗ ϑεοπνεύστου, ita ſemper ibidem loquitur, qui non poſſit errare. Eccleſia autem errare poteſt, cùm etſi verè, non tamen plenè, & perfectè regeneretur. Voxque eccleſiæ ſit ſecundaria, Spiritus verò loquentis in verbo ſit primaria. *Sicut Patres veſtri*; Perſtringit eos, quia in Patribus gloriabantur, cùm tamen fuerint ſceleroſi. *Reobſerv.* Qui verbo reſiſtunt, verbiq; Divini ſynceris prædicatoribus, reſiſtunt Spiritui Sancto, vt, vt ſit ab impijs factitatum, Cōſolationem petamus ex verbis Domini noſtri, quæ ſunt; Dabo vobis os, & ſapientiam, cui reſiſtere non poſſunt omnes, qui aduerſabuntur vobis. 2. *Obſervatio.* Non eſt nobis gloriandum de Maioribus ſi mali, & impij exiſtant: hoc tātum, Si Boni, Conemur imitari eorum bonitatem, virtutemque.

Verſ. 52. Patrum crudelitatem oſtendit dum vocat Occiſores,

atque perſecutores Prophetarum: vt *Acbab Eliam* eſt perſecutus,& *Michaiam.. Sedechias, Ieremiam*, populuſque: *IoasZechariam* lapidibus obruendum curauit, & habetur in hiſtoria à *Manaſſe* truculentiſſimo egregium illum Prophetam etiam Regio ſtemmate oriundũ *Iſaiam* ſerra diſſectum. Expende quæ habentur *Math.*23.*& Luc.*13. Sed quos Prophetas occiderunt eos, nimirùm, qui aduentum illius juſti prædixerunt, id eſt Ieſu Chriſti filij Dei. Apertè illis impingit etiam ſub Euangelio crimen, & iure. Peccata ergò omniũ ordinum ſine exceptione arguenda. Vide Prophetarum praxin, *Ioannis Baptiſtæ*, Chriſti, *Herodem* meritò Vulpem nuncupantis, Apoſtolorum etiam, & hîc Stephani, pij fidiq́ue martyris. lege 2. *Timoth.*3. Addo hypocritas externis Cerimoniarum, & circumſtantiarum obſeruationibus ſuam Religionem metiri, DIVINŨq; cultum definire. Propter ordinem fateor locus publicus deſignatus eſt frequentandus, vbi verbum prædicetur, atque Sacramenta adminiſtrentur, ſed DIVINUS cultus, eiuſque pura Religio neutiquam eſt circumſtantijs coercenda, ſed fidelis quiſque ſpiritu, ac veritate Deum paſſim poteſt colere. *Illius Iuſti.* 1.*Io.*2. idem habetur. Vocatur Chriſtus Iuſtus, cùm propter Deitatis Iuſtitiam, tum propter humanitatis puritatẽ: deniq; propter juſtitiam nobis partam paſſione, partim obedientiâ legis, quæ noſtra evadit partim per imputationem ex parte Dei, & per fidem ratione noſtri: hinc liquet nos coram Deo cenſeri juſtos iuſtitiâ illâ Chriſti acquiſitâ, fide eam apprehendentes.

*Verſ.*53. Tertium in quo gloriabantur, fuit Lex. Omnem ipſis præripit, hac in parte gloriandi occaſionem. Cõcedit Stephanus, quod legem acceperint miniſterio Angelorum. vide *Deut.* 32.*& Gal.*3. At eandem non obſeruarunt: Hac quidẽ DOMINUS Iudaicum populũ prærogatiua ornauit præ gẽtibus, vt triplicẽ legem ipſis dederit, ſcil. *Cerimonialẽ* ad ritus DIUINOS, *Moralẽ* ad officium præſtandũ DEO; proximoq́;: *Iudicialem* ad conſeruandã ſocietaem: Verùm hinc nõ captarent anſam ſeſe efferendi, cum legis extiterint tranſgreſſores. *Obſer.* Beneficia DEI, atq; prærogatiuæ quales, quales fuerint nobis cõceſſæ, non approbabunt nos Deo, niſi ijſdem legitimè vtamur. Conemur itaque Dei donis in fide vti, abſitq́; à nobis gloriari, aut altũ ſapere, quod dignatus ſit Dominus nos bonis exornare, ſed potius vt omnia, quæ habemus in DIVINI nominis honorẽ cõſecrentur.

Verbum purum & Sacramenta nobis conceſſit, ne propterea putemus nos Deo approbatum iri niſi rem verbo ſubſtratam amplectamur, nimirùm Ieſum Chriſtum, vitamque eidem conformemus, & rem Sacramentis figuratam apprehendamus ad ſalutem noſtram. 2. *Obſervatio.* Mercedem ſuam retulerunt Divinæ legis tráſgreſſores. Propter peccata ex egreſſis Ægipto ſupra 20. annos præter *Ioſuam & Calebum*, nemo eſt ingreſſus terram *Cananæam*, at omnium cadauera in deſerto computruerunt. Quare, vt loquitur Apoſt. *Heb.* 12. Si perierunt qui legem Moſaicā faſtidierunt, quonam ſupplicio digni ſunt hi cenſendi, qui Ieſum conculcant, ſanguinemque fœderis rem minus ſanctam autumant, Et ſpiritum illum gratiæ Euangelij comitem aſpernantur. *Caueamus* & nos ab his ſcopulis: formidabile eſt certè incidere in manus Dei viui. Abſit, aures obturemus divino verbo: ne in illud graue iudicium incidamus, *Proverb.* 13. Qui verbum contemnit, deſtruetur. Et 38. Qui ab auditione legis auertit aurem, eius preces futuræ ſunt abominabiles: Contra Chriſtus enuntiat illos Beatos, qui verbum Dei audiunt, cuſtodiuntq; illud. Vide *Luc.* 10. de *Maria* procumbente ad pedes Chriſti ad eum audiendum. 3. *Obſerv.* Qui legem Domini non cuſtodiunt, tranſgreſſionis ſuæ Angelos teſtes habent. Proinde ſtudeamns vitam exigere ad legis divinæ normam, ne aliquando Angelorum teſtimonio convicti meritas pendamus pœnas.

Verſ. 54. Effectus in hiſce hypocritis. Ex quo hæc audiuere διεπρίοντο καὶ ἔβρυχον frendebant & ſtridebant. *Obſerva.* Quo magis arguitur Satan in ſuis, eo magis furit, atq; odio inflammatur in Chriſti ſeruos: hic eſt ille effectus in impijs per verbi prædicationem productus, quiquidem certè eſt accidētalis verbo: cùm verbum Dei propriè, & per ſe vitam operetur: eſt enim potentia Dei credentibus ad ſalutem, *Rom.* 1. 17. At per occaſionem ſubiecti malè affecti contrarium plane effectū educit. Vide 2. *Cor.* 2. etenim quo magis redarguitur corrupta noſtra natura, eo magis exæſtuat, atq; furit: obſerua in *Pharaone* aduerſus *Moyſen*. In *Achabo*, & *Ieſabele* aduerſus *Eliam* ſæuientibus. Contrarium vide in *Davide* reprehenſo à *Nathane*, 2. *Sam.* 12. In *Ezechia* ab *Iſaia*, quod Regis *Babylonici* Legatis ſua oſtenderit omnia. Rectè itaque vocatur verbum odor mortis ad mortem vaſis iræ, ad interitū deſtinatis.

Simili-

Similitudo operationis Solis in diverſa ſubiecta rem illuſtrabit: Nam Sol caloris ſui vigore indurat lutum, ſed emollit cerã, cùm vnum, non autem contrarios producat, naturali operatione ſuâ effectus. Sed contrariorum horum effectuum cauſa eſt in diſpari rerum ſubiectarum diſpoſitione. Facilè eſt ſimilitudinem accõmodare.

Verſ. 55. Quomodo afficitur Stephanus. illi deſæuiunt, at Stephanus repletur ſpiritu Sancto, oculoſque in cœlum conijcit. 1. *Obſer.* Hoſtium atrociſſimorum rabies Sancti Spiritus ſolamine Chriſti ſeruos priuare non poteſt. Inſaniant, fremant, conſpirent, coniurent licet, aderit ipſis divina gratia, nunquam eos in arctis deſtitutura: Conſueuit divina potentia cingere electos in diſcrimine verſantes, etſi permittat, ipſis temporalis vitæ vſuram eripere, nihilominus ſpiritum largitur Sanctum, gloriamque DIvinam præbet intuendam, filijque Chriſti vultum explicatque fideles grauiſſimis periculis implicatos ita *Dauidem*, 1. *Sam.* 18. 19. 23. & 30. Sic Paulum terra, marique agitatum, & quis eſt qui non nunc, atque olim DIvinum fauoren ſenſerit? 2. *Obſerv.* Quò ſit refugiendum in periculis? nimirùm ad cœleſtem illum Thronum gratiæ, quò certè ſpiritu Dei ducti vehuntur: Plerique alio acti modo confugiunt aut ad auxiliationem humanam, quæ vana eſt, 55. *Pſal.* & carnem faciunt brachium ſuum, qui maledicti ſunt, *Ier.* 17. aut quod eſt maximè pernicioſum ad Satanam tranſvolant, eiuſque organa dum in arctum coguntur: Diſcamus verò nos in cœlum oculos attollere, & ad cœli, terræque Creatorem Deum noſtrum Patrem in Chriſto. 3. *Obſerv.* Qui afficiuntur, vt Stephanus gloriam Dei videbunt, quæ partim relucet in rebus creatis; Imò etiam minimis, vtpotè in formica quæ perhibetur colligere æſtate, quibus fruatur hyeme, *Proverb.* ſed clarius in homine *μικροκόσμῳ*. 2. In verbo illuſtrior conſpicitur Dei gloria. 3. In filio, qui eſt *ἀπαύγασμα τ̃ δόξης τȣ̃ πατρὸς*, *Heb.* 1. Sed ſpeciali quodam viſionis modo percipitur à Stephano: Atque à nobis plenè ſanctificatis, atque glorificatis, ſicut Deus eſt videbitur, 1. *Ioan.* 3. Viſio huius gloriæ ſummam præbet martyri conſolationem. 4. Et Ieſum ſtantem ad dextram, id eſt, regnantem, 1. *Cor.* 15. Quod dicunt ſtare Chriſtum vt advocatum, ſedere verò, vt Iudicem, eſt hoc quidem ſubtilius, atq; alienum: Cùm per

ſedere, aut ſtare ad dextram, nihil aliud ſignificetur, quam regnare, ipſique Chriſto omnem in cœlo, terraque tributam eſſe poteſtatem, *Math.* 28. Regnat itaque Chriſtus Rex Regum: haſque partes Regni ſui obit. 1. Colligit Eccleſiam per ſpiritum verbo cooperantem. 2. Gubernat eandem. 3. Cruce exercet. 4. Contra hoſtes tuetur, quos partim propter rebellionem indurat vt olim *Pharaonem*, partim in deſperationem ruere ſiuit vt *Iudam* alioſque.

Verſ. 56. Cœlos vidit apertos. Vtrum iſta fuerit mutatio phyſica, non diſputo. Vide huiuſmodi phraſin, *Math.* 3. in Baptiſmate Chriſti, & *Ioan.* 1. *vltimo.* Verùm eſt aciem mentis Stephani fuiſſe ſatis perſpicacem, vt peculiari quodam modo filium hominis Ieſum Chriſtum iam in carne regnantem fuerit conſpicatus. *Obſerva* Cœli propter peccatum clauſi, per Chriſtum ſunt recluſi, qui mediator noui fœderis per ſanguinem ſuum ingreſſus eſt Sanctum Sanctorum, *Hebr.* 9. 10. Quare de cœlorum poſſeſſione realiter capeſſenda ſimus certi, cùm iam aditus nobis pateat per Redemptorem noſtrum θεάνθρωπον, viaq; patefacta ſit quam inſiſtamus, *Ioan.* 14. Caroque noſtra ſit cælo locata ſpiritumque adoptionis habeamus obſignantem cordibus noſtris vitæ æternæ, immortaliſq; gloriæ certitudinem. Proinde non pro arrogantia ducendum ſed veritate ſanguine filij Dei obſignata nos in cœleſtibus, vbi caput noſtrum eſt, ſalutiſq; noſtræ ἀρχηγὸς eſſe conſtituendos. Vocatur Chriſtus hic filius hominis, vt *Daniel* 7. *Bar, Enos,* ad ſignificandum nobis carnem illam, quæ paſſa eſt, iam eſſe glorificatam, noſtramq; vt nunc vilem & corruptibilē carni Chriſti conformandam. Cæterùm, quod Chriſtus cœlo ſit incluſus, diſertè facit contra vbiquitarios, & tranſſubſtantiatores.

Verſ. 57. Atroces Iudæi aduerſus Stephanum crudeliter procedentes exclamant, vt contra Paulum, *Act.* 21. quæquidem exclamatio arguit ſeditionē, qui cùm nec iure, nec ratione poſſint agere, ad inſolens vociferandi genus ſeſe conferunt. 2. obturant aures, nolunt auribus aditum ad mentem patere, quæ valeat Dei gratiam admittere, qui verò vocantem Iehovam per verbum audire detrectant, ſeſe eos minimè auditurum profitetur Dominus, *Mich.* 3. & *Proverb.* 1. vide illam ſapientiæ proclamationem, & reluctantibus pœnam infligendam. Si contumaces audire recuſarint primarium Domini nuntium, id eſt, verbum diuinitus deſti-

natum

natum ad conuerſionem peccatoris, cogentur vel inviti ſecundum admittere, id eſt judicium, & ſupplicium animadverte in *Pharaone*, aliјſque quos ſeuerum Dei judicium apprehendit, quod verbum ad ipſos miſſum aſpernati ſint. Quare, abſit verbum faſtidiamus, amandatis auribus prurientibus cum reuerẽtia, ſanctaq; auiditate & alacritate id recipiamus in ſalutem noſtram, atque gloriam. 3. Eſt. impetum in eum fecere omnes. *Obſer.* Diuerſi generis, & conditionis ſatis bene cõſpirant ad opus malum, & perniciofum peragendum: *Moab, Ammon,* & *Seiricolæ* aduerſus *Iehoſaphatum,* 2. *Cron.* 20. qui mutuis vulneribus confoſſi tanti ſceleris pœnas pependerunt. *Abimelechus* truculentus fratricida, *Sichemitæ* domuſque millo in filios *Ierubaalis* conſpirarunt, qui diſſenſionis face divinitus admota interiere, *Iud.* 9. Romani atque Iudæi adverſus Chriſtum quibus à Romanis tandem allatum eſt exitiũ: *Hiſpani, Itali,* necnon omnis ordinis, & diuerſiſſimorum morum homines in Chriſti regnũ: quod factum non ita pridem, ſed pater miſericordiarũ ita omnem illum conatum evertit, vt nedum diſſipati, atque diſgregati fuerint, ſed in profundum deiecti. Non eſt mirandum inſtinctu Diaboli maximè diſſidentes partes in odium Chriſti Eccleſiæq; ſuæ coire, atque concurrere. Vide *Pſal.* 2. 4. Extrudunt ſanctum Dei hominem civitate, vt Iudæi Chriſtũ. *Luc.* 4. *Obſerva.* Poſſunt, ſed Domino permittente, hypocritæ, atroceſque hoſtes, etſi præ ſe ferant pietatem, Chriſti fideles ſeruos civitatibus terrenis, atq; terrarum ſolis depellere, ſed civitate illa DEI cœleſti minime poſſunt excludere: conſolatio eſt noſtra. 5. Lapidant. Sed cur hoc? cùm quatuor extiterint in vſu apud *Iudæos* ſuppliciorũ genera. 1. ſtrangulatio. 2. obtruncatio. 3. cõbuſtio. 4. lapidatio. R. quia lege Dei fuit ſtatutum, *Lev.* 24. vt *Blaſphemus* civitate educeretur, & lapidibus obrueretur: legem ergò pro ſe habere volunt. 1. *Obſer.* Flagitioſi, adeoq; eccleſiæ hoſtes æquitatis legem ſceleribus ſuis prætexũt, vide *Dan.* 3. contra illos tres in fornacem coniectos, & *Dan.* 6. contra ipſum *Danielem*. *Haman* ille typho inflatus atrociſſimus hoſtis populi Dei *Iudæos* mentitus eſt legis Regiæ non fuiſſe obſeruatores: & ſacrilegi direptores bonorum Eccleſiaſticorum legem cauſantur, quæ vim quandam, atque potentiam ipſorum ſceleri addat. Solent itaque flagitioſi æquitatis tegumento flagitia ſua obnubere.

2. *Obſerva.*

2.*Obſerva.* Malitiæ ſuæ, atq; ſæuitiæ abſiſtere nolunt impij, donec iniquitatis ſuæ menſuram adimplerint, qua perimpletâ, extremum certè indignationis diuinæ pondus ſunt experturi: Peccatorum itaque & ſcelerum principijs occurrendum, ne continuus progreſſus in peccatis inevitabile DEI judicium accerſat. 6. Eſt teſtes depoſuerunt veſtimenta vt paratiores eſſent ad imponendum manus lapidibus obruendo: vt erat lege præſcriptũ. *Obſerva.* Non defuerunt, nec deſunt falſi, ſubornatiqne teſtes ad teſtimonium perhibendum contra inſontes, vide hiſto. *Suſanna.* Et paſſi Chriſti. Sed pijs ſummoperè cauendum à falſi teſtimonij perhibitione: cùm Iehouæ anima teſtem falſum abhorreat, *Proverb.6.* Quod veſtimenta dicuntur depoſita ad pedes cuiuſdam juuenis. 1.*Obſerva.* Iuuenes ſibi maximè cauerent ab impiorum conſortio, facilè enim imprudentes in malum conſentiunt. 2.*Obſerva.* Non eſt de Iuuenibus, etſi prauis, maleque affectis deſperandum, cum habeat Dominus vocationis ad gratiam præſtitutum tempus. Vocauit Paulum in ætate fere media, *Ieremiam* in vtero, *Ier.*1.Sed inſolentes, atque laſciui: ne præſumant in vocãtis gratiam, vt præcipites abeant in omnia flagitiorum genera: fatetur Paulus, *Act.*22.ſe conſenſiſſe in mortem Stephani, & occiſorum veſtimenta cuſtodijſſe. *Obſerv.* Qui vocati ſunt ad gratiam, ſpirituque Dei aguntur, parati ſunt ad confitenda peccata vt hic Paulus, *David.2.Sam.*12.*Pſal.*51.*Dan.*6. Sed retardantur motu Satanico ad retegenda ſcelera, in quorum retectione glorificatur Dominus, verùm in eorundem admiſſionem facillimè perpelluntur. Confeſſio certè eſt Dei Spiritus opus, ſed obtectio DIABOLI, cùm itaque ſit è re gloriæ Dei, ſalutiſq; noſtræ, ne nos pudeat apertè peccata coram Domino confiteri, quæ velo miſericordiæ ſuæ in ſummum noſtrum bonum cooperiet.

*Verſ.*59. Iam habetur Stephani paſſio, & quomodo ſeſe geſſerit in ſummo hoc diſcrimine: vbi duo occurrunt expendenda ſingularia. Videlicet. 1. Fides. 2. Amor in inimicos. Fides in hoc apparet, quod invocato Deo Domino IESV dixerit, recipe ſpiritum meum: Amor hinc liquet, quod inimicis, & perſecutoribus ſit precatus remiſſionem. Primũ eſt, quod inuocarit Deum. Hinc ſequitur in aduerſis, adeoque in extremo rerum diſcrimine invocandum eſſe Iehovam, *Pſalm.* 50. Inuoca me, & *Rom. cap.*10.

Quiſquis

Quiſquis invocauerit nomẽ Iehouæ,ſeruabitur. Vocat Chriſtum Dominum nõ ſolum creationis iure ſed maximè Redemptionis. Hic enim Dei filius populum ſuum redemit poſitione animæ: & illud ipſum nomine IESV ſignificatur: in quo ſalus, *Math.* 1. *Act.* 4. *Recipe Spiritum meum.* eſt inſtar orationis Chriſti in cruce pendentis, qui dixit, *Domine in manus tuas commendo ſpiritum meum.* 1. *Obſerv.* Veri Chriſtiani vt vitam Chriſti imitantur,ita etiam vocẽ edunt eandem, Spiritu Sancto moti ſeſe tradunt Deo. 2. *Obſerv.* Lymphati, atque furentes Eccleſiæ hoſtes nullam in animas poteſtatem habent,corpora tantum Divino permiſſu ferire poſſunt,nullamque pœnam valent infligere, quâ ipſi ſunt exempti, ſi DEO placet. 3. *Obſerva.* Spiritus non ſunt evanidi flatus,ſed ſubſtantiæ, qui poſt ſeparationem à corpore non vagantur, neque alia ſubintrant corpora vt *Pythagorei* dixerunt μετεμψύχωσιν, ſed virtute Chriſti electorum feruntur in cœlum, iuxta illud Chriſti, *Hodie mecum eris in Paradiſo.* & *Philip.* 1. Cupio diſſolui, atque eſſe cum Chriſto: & *Heb.* 12. In cœleſti *Ieroſolyma* ſpiritus iuſtorum, atque perfectorum hominum ſunt.

Verſ. 60. Deſcribitur eius amor,poſitis genibus orat. 1. *Obſerva.* Genua etiam corporis ſunt flectenda, *Epheſ.* 3. atque adeò omnes partes cum ſumma humilitate, & reuerentiâ componendæ, cum coram tam glorioſa maieſtate cõparemus. *Abraham* ſe puluerem &cineres vocauit in conſpectu Iehouæ proſtratus. *Precationis ſumma. Domine,* ne ſtatuas eis hoc peccatum:id eſt,ne imputes ipſis ad mortem. *Obſerv.* fides, charitaſq; ad extremum halitum, Dei ſeruos concomitantur: Stephanus ſingulari amore,& patientia Dominum ſuum refert, *Luc.* 23. inquientem; Pater ne hoc ipſis imputes: ignorant enim quid faciunt. Hæc praxis imitãda, hoſtibuſq; ignoſcendum, & iuxta Apoſt. regulam,malum bono vincẽdum. Sed quomodo hoc dictum Stephani congruit cum *Zechariæ* lapidibus obruti jmprecatione, 2. *Cron.* 2. qui dixit Iehoua hoc vide atque require. *Reſp. Zecharias* filius *Iehoiadæ* præuidit ſpiritu prophetico *Ioam* à vero Deo Iſraelis auerſum violenta morte extinguendum, quod evenit, vt patet in eodem contextu. Stephanus verò gratiâ ſpiritus præſciuit quoſdam per ignorantiam lapſos in gratiam cum Domino redituros,vt in Paulo videas, qui ad fidem Chriſtianam divinitus conuerſus, vas electionis euaſit, qui

nomine Ieſu ſalutem gentibus prædicaret. Et tandẽ dicitur: Obdormiuit, id eſt mortuus eſt. vide 1. *Theſ.* 4. *Obſerv.* Mors Sanctorũ eſt quædam dormitio: proinde Chriſto inſitis, mors non eſt pertimeſcenda, nec ſupra modum ſunt lugendi mortui. Sæpius hoc verbum occurrit in ſacris, vt certiſſimè conſtet mortua corpora, quæ à Chriſti ſpiritu cõſeruantur eſſe in vitam reuocanda, & exuſcitanda: cùm dormitio nõ in animam, ſed in corpora cadit, ne dubitemus de corporum reſurrectione in illo altero Chriſti aduentu. Vide totum cap. 1. *Cor.* 15.

CAPVT VIII.

ABSOLVTA eſt prima pars hiſtoriæ hiſce actis comprehenſæ, quæ continet amplificationem Regni Chriſti *Ieroſolymis* per prædicationem Euangelij ab Apoſt. Audiuimus qua fide & diligentiâ prædicarint, quomodo miraculis cõfirmarint, quid ſint paſſi, quem ſucceſſum Euangelium habuerit, & tãdem quomodo plerique confirmati ſint in veritate Euangelica, ſaluteq; per Chriſtum parta per Stephani conſtantiſſimi martyris lapidationem. Iam quomodo propagatum fuerit Chriſti regnum, & incrementum cœperit apud gentes, Domino dante ſumus audituri. per cõmune miniſterium Philippi Diaconi, Petri, & Pauli, ad cap. 13. Inde ad finem peregrinationem Pauli deſcriptam. Hoc cap. ſecatur in duas partes. 1. eſt de prædicato Euangelio *Samariæ*, ad verſ. 26. 2. eſt de Eunucho Reginæ *Candacis* Æthyopum gubernatore præcipuo ad fidem chriſtianam conuerſo ad finem cap. Prior ſubdiuiditur in illius eccleſiæ *Samaritanæ* plantationem, ad verſ. 14. 2. Amplificationem, ad verſ. 26. In plantatione primum habes occaſionem. 2. plantatorem illius Eccleſiæ, nimirùm Philippum. 3. euentum. Occaſio. verſ. 1. eſt perſecutio, vnde ſecuta profeſſorum Chriſti diſperſio per Regiones *Iudeæ, & Samariæ*. Poſt occaſionem, verſ. 2. Sepultura Stephani. 3. Perſecutio *Sauli*. 4. prædicatio verbi per diſgregatos Doctores habetur. Prima verba ſunt, conſenſerat Saulus in Stephani necem. 1. *Obſerv.* Conſentiens, maliq; facinoris approbator eodem crimine cum actore inuolui-

voluitur. Sic *David* homicida dicitur, cùm tantum mandatũ dederit ad occidendum *Vriam*, 2. *Sam*. 12. Proinde videnduui ne cõſenſu noſtro malè, & ſceleroſè patrata corroboremus. Si minus conſcij coram Dei tribunali velimus cenſeri. 2. *Obſer*. Paulus fatetur ſe conſenſiſſe, *Act*. 22. Peccata itaq; ſi ſint interna, non ſunt contegenda, ſi per eorum detectionem Dei gloriâ promoueri queat. Paulus 1. *Timoth*. 1. magnificat Dei miſericordiã, qui voluit in eo exemplum Diuinæ gratiæ extare omnibus credituris ad vitam æternam. *David* ſummè pius peccata non ſolum eſt cõfeſſus *Pſal*. 51. ſed & confeſſionem ſcriptis mandauit *Pſal*. 32. in Dei gloriam, & Eccleſiæ vſum: Sic *Daniel cap*. 9. pro ſe, atq; populo apertè edidit peccatorum confeſſionem, quod quidem eſt nobis in praxin trahendum, ſed aſtu Satanico fit, vt obtegere ſemper conemur peccata, & fateri ſuffundamur pudore, quorum retectio eſſet è re gloriæ Dei, cùm tamen admittere paucos pudeat: Eſt turpe certè, atq; pudẽdum peccare, quod eſt Diaboli opus, ſed confiteri eſt glorioſum, quod eſt Spiritus Sancti opus. *OCCASIO*, Perſecutio eſt, vbi. 1. occurrit tempus, dum inquit hoc tempore, quo ſcilicet Stephanus eſt lapidibus obrutus. *Obſerv*. Perſecutionem ſerui Chriſti fidelis, ſanctiq; ſequitur perſecutio eccleſiæ, vide in 10. illis inſignib. poſt Chriſti aſcenſionem, cùm crudeliter martyres & chriſtiani ſunt ſublati, ſubſecuta eſt eccleſiæ perſecutio. Putat maleſuadũ vulgus immune ſe fore ab afflictione, perſecutione, atq; turbis, tametſi Dei ſerui affligantur, ſed intelligant pro certo ſi fidem retinuerint nõ fore eos eximendos, ſed laturos ſortem parem: Et cùm judicium incipit à domo Dei, quis futurus eorum exitus, qui minus obediunt euangelio, 1. *Pet*. 4. & ſi hoc viridi accidat, quid futurũ ligno arido? Impij ſtato tempore haud dubiè grauioribus afficientur ſupplicijs. 2. *Obſer*. Statuta periodo perſecutiones ſuboriuntur; Neque citius, Neque tardius euenire poſſunt, quã Deus cõſtituit, & vt tempore incipiunt, ita etiã finem ſunt conſecuturæ, eaſdemq; ſempiterna iucunditas excipiet. Sed vnde procedit hæc perſecutio? *Ieroſolymorum* civitate, quam Deus multis adauxit beneficijs. *Obſerv*. Inimiciſſimi ſunt Regionũ, & vrbium incolæ à Domino donis maximè ornati, vt *Hiſpaniæ*. *Italiæ*, atque *Pariſiorum* in Gallia. Contra Eccleſiam intenditur hæc perſecutio.

Obſerva. Nulli in naturâ rerum æquè affliguntur, atque electi ad vitam in Chriſto,qui in eo peccatorum remiſſionem, reſurrectionem corporum,vitamq́ue æternam profitentur. Ex perſecutione hac conſequitur Diſcipulorum, atque Doctorum verbi diſperſio per regiones *Iudea*,& *Samaria* exceptis Apoſtolis.Licet ergò in graui perſecutione fugere, vt hic videre eſt, atque,vt Chriſti verba præ ſe ferunt, ſi vos perſecuti fuerint,in vna civitate,fugite in aliam.*Auguſt.* inquit in graui perſecutione,neq; omnes fugere,neque omnes manere debent,ſed maneant,qui ad rem præſentem ſufficiãt, at ſi omnes eligant cum vitæ diſcrimine manere,tunc inquit,res ſortibus eſt committenda. *Obſerva.* Si fideles, Chriſtianiq́ue nominis profeſſores vno loco referto turbis,& calamitatibus ceſſerint,in alium recipientur,cum Domini ſit terra, atque plenitudo eius:non deerit eccleſiæ in terris receptaculum, ſi eſſet heremus. *Exceptis Apoſtolis.* hi manent *Ieroſolymis*,quia nullum habent mandatum adhuc exeundi.*Obſerva.*Nobis manendũ cum grege in perſecutione,temporeq́; effuſionis plagarum Dei,etiam cum capitis periculo , niſi nobis Dominus verbo ſuo ſecus conſuluerit,proinde conſtantes,atq; fideles nos eſſe par eſt,timoreq́; vacuos in munere noſtro obeundo. 2.*Obſerva.* Gratia Dei in protectionem Apoſt.ita euigilat,vt in hoc extremo periculo tuti ſint à Satana,eiuſq́; inſtrumentis,qui,vt ſint atrociſſimi Eccleſiæ perſecutores extra cancellos divinæ providentiæ exire nequeunt. Imò ipſe Sathan cancellis divinæ providentiæ coërcetur, & vtcunq́; mare in littus ſæuire videatur , & extra præſcriptas metas erumpere, atque irrumpere, reprimitur tamen : ita ſceleroſiſſimi quique Eccleſiæ hoſtes ne latum vnguem extra præfinitos limites poſſunt progredi in ſanctis diuexandis, atque excruciandis, quibus Dominus,& quantitatem,&qualitatem afflictionum determinauit. Hinc aſſurgit nobis conſolatio.

*Verſ.*2. Habetur ſepultura Stephani.Ευλαβεις,id eſt, religioſi quidam Stephanum inhumant,eumq́ue lugent.*Obſerva.*In omni fere hominum ſocietate quoſdam reperire eſt pios, Sanctorumq́; fautores. In *Pharaonis* aulâ, eius filiam fautricem,& educatricem *Moyſis.* In *Achabi, Obadiam* amantem *Elia* , atque Prophetarum, in *Traiani Imperio,Plinium ſecundum*,qui retardauit *Traianum* à perſecutione : hanc habet Dominus ſuorũ curam , vt nolit omni ſolatio deſtitu-

deſtitutos relinquere. *Duo praſtant.* 1. ἐκόμιζαν, id eſt, extulerunt ad ſepeliendum. *Obſervatio.* Hoc ſuo facto admonere nos volunt hominem ex terra prodijſſe, atque in terram rediturum: deinde reſurrectionis noſtræ, cùm corpora humo mandentur, vt ibi tanquã in arcula conſeruentur, donec à Chriſto in illa *Epiphania* reſuſcitentur: & 3. humanitatis eſt enim vltimũ humanitatis officiũ ſepelire mortuos. Hic redarguendi illi qui nullo officio erga Paſtores defunguntur, ſed potius ipſis dolorem, atque ærumnas incutiunt, quos optarẽ ſubinde meminiſſe illius exhortationis propoſitæ ab Apoſt. *Heb.* 13. Obedite ducibus veſtris, 1. *Cor.* 9. 1. *Theſſ.* 5. 1. *Timoth.* 5. & etiam dicti illius prophetici, ſi afflictionem addiderint afflicto, *Ioſephumq;* turbarint, ipſos tandem grauiſſimo ſupplicio eſſe afficiendos: niſi reſipuerint. 4. Hi deſignant hoc ſuo facto iniuſtitiam, atque iniquitatem Iudæorum, qui hunc ſanctum virum lapidarunt, neque hi inhumatores extimeſcunt perſecutionis flammã, paucos videas ex noſtris profeſſoribus adeò bene animatos. 5. Nullũ ritum obſervant, nulla vtuntur invocatione, nullis (vt barbare dicam) dirigis, nullis ſacrificijs ad expiandum defuncti peccata, nulla deniq; cananizatione in album ſanctorũ, quæ tametſi hac omnia derogent Chriſti gloriæ, eiuſque meritis, perfectoque ſacrificio, atque æterno, nihilominus tamen à Papiſtis, & vſurpantur, & frequentantur. Quare illud χαχονθες eſt explodendum, quod inoleuit, ſuperſtitionis, inanis gloriæ, & oſtentationis plenum frequentatum à pleriſque, qui nobiles celebrari volunt, atque ſimpliciſſima ratio ſepeliendorũ corporum, & honeſtiſſima adhibenda. 2. quod faciunt, eſt, *Lugent. Obſerva.* Licet deflere defunctos, ſed Chriſtiano more, id eſt, in fide, & ſpe, vt docet Apoſt. 1. *Theſſ.* 4. 13. nec recipienda illa ſtoicorũ opinio, qui homines eſſe volunt ἀπαθεῖς, cùm affectio naturalis ſic expreſſa in propinquorum obitu pietati, veræque religioni non reluctetur. *Abrahamus Saram* vxorem defunctam luxit. *Ioſephus* atq; fratres Iacobum patrem, filij *Iſraelis Aaronem, Moyſen, Samuelem:* ipſeque Chriſtus noſter Dominus Lazarum: fas eſt itaq; deflere mortuos pios, atque fideles, ſed in fide, ac ſpe, vt hic *Ieroſolymitani* quidam, dolent, & leſſum faciunt, quòd Chriſti eccleſia huiuſmodi ſancto homine, ſtrenuoque Euangelij propugnatore, & veritatis divinæ conſtantiſſimo aſſertore priuetur.

Verſ. 3. Agitur de perſecutore, *Saulo*, & 1. eſt de eo prædicatum ελυμαινετο vaſtauit. *Sauli* crudelitas ſuis aſſurgit gradibus. 1. Ingreditur domus, extrudit viros, fœminaſque, & in carcerem tradit: quidam ex ſcriptoribus autumant partem illam Prophetiæ Iacobi de lupo proceſſuro è tribu *Benjamitica* Paulo applicari debere: fatetur quidē ipſe, *Philip.* 3. quod ex tribu *Benjaminis*, quodque Chriſti Eccleſiam fuerit perſecutus. *Obſerva.* Antequam per gratiam ad Chriſtum vocemur ſumus lupi, id eſt, hoſtes CHRISTI membrorumque eius: Monarchæ figurantur, *Daniel* 7. per 4. beſtias ad naturam noſtram denotandam extra Chriſtum: naturali inclinatione in brutam ferimur ſæuitiam, quæ in Eccleſiæ perſecutoribus non ſubſiſtit in primo gradu, ſed eo extenditur, vt nulli ſexui parcat, ne fœmineo quidem, cuius ratio eſſet habenda. *Obſerva.* Regno Chriſti coërcentur omnis generis, atque ordinis homines, quibus via in Chriſto patet ad vitam, *Galat. ca.* 3. *Coloſ.* 3. 4. *Obſervatio* Peritia legis ſine Chriſto nihil aliud eſt, quam veritatis odium: expende in Paulo legis perito, Euangelij tamen oſore, atque perſecutore. 5. *Obſerva.* Profeſſores Chriſtianæ religionis carcer manet, & vincula vt *Michaiam* verum Dei Prophetam, 1. *Reg. vlt. Ier.* Io. Baptiſtam incarceratum, & tandem veritatis ergò obtruncatum.

Verſ. 4. Diſperſi prædicant verbum Doctores nimirùm quibus docendi munus incumbebat, vbi vide diſperſionem fidelium eſſe eccleſiarum vnionem: perſecutionemq; nos minimè retardare debere ab officio præſtando, ſed verbum DEI, Euangelium ſcilicet gratiæ eſſe tradendum non hominum commēta: etenim divina ordinatione eſt ſtatutum, vt legitimè, & divinitus vocati prædicemus, verbum ſacris conſignatum literis, neq; cum phantaſticis illis *Anabaptiſtis* nouas ſubinde expectemus cælitus reuelationes. 2. *Obſerva.* Media quibus impij, & Eccleſiæ hoſtes vtuntur ad præpediendum Euangelij curſum, ijſdem bene vtitur Dominus ad propagandum, atque ampliandum Regnum filij ſui. Potens & ſapiens eſt Iehova, qui ex tenebris lucem callet evocare, maliſque appoſitè vti ad bonum opus promouendum: itaq; exiſtimare debemus animorum hac etſi miſeranda, & miſerabili diſtractione, atq; diſiunctione apud nos *Scotos* feliciter vſurum Dominum ad Eccleſiæ ſuæ integritatem, & libertatem firmius,

quam

quam antea ſtabiliendam: Det Dominus in Chriſto.

Verſ.5. Sequitur Eccleſiæ *Samaritanæ* plantatio ad verſ.14.& eiuſdem amplificatio ad verſ.26. *Samaria Cananeæ* pars cis *Iordanem:* hic notat regionẽ, præcipuamq; in ea vrbem, quæ cæpta eſt ædificari ab *Amri* 6. Iſraelis Rege impio. *Samaria* Regio tres habet civitates, *Samariam Sichem* vel *Sichar*, & *Silo*. In plantatione huius Eccleſiæ. 1. habes plantatorem. 2. media. 3. euenta & ſucceſſus. Plantator eſt Philippus non Apoſtolus: nam Apoſtoli *Ieroſolymis* manſerunt, ſed ille Diaconus, *Act.6.* cui, etſi pauperum cura incumbebat, tamen aliquando Euangelium prædicabat, vt Stephanus. *Obſerva.* In quacumque ſis vocatione, ſi eam fideliter obeas, in maiorem honorem evehet te Deus, 1. *Timoth.3.* Qui bene miniſtrarint, bonum gradum ſibi anquirunt. Et vt inquit Dominus noſter. *Serue*, ſi fueris fidelis in exiguis, præficiã te magnis. Addo, ſupra dictis de *Samaria*, quæ eſt μεζοπολις 10. tribuum condita ab *Amri* vti dixi, & ab *Hircano* ſubuerſa, reparata per *Herodem* & nuncupata *Sebaſte*. *Ioſeph. antiq. lib.13.* Hæc civitas fuit maximè corrupta, atque dementata per *Simonem Magum*, ex ea tamen prodijt Iuſtinus Martyr, vbi obſerua, in hominum cætu perditiſſimo Dominum habere ſuos, *Lotum* inter *Sodomitas* ſceleroſos, *Obadiam* in *Achabi Curia, &c.* Media quibus vtitur Philippus ad plantandam hanc Eccleſiam *Samaritanam* ſunt verbi prædicatio, cuius materia eſt Chriſtus, Sacram. adminiſtratio & miraculorum editio. Primum dicitur prædicaſſe Chriſtum Regem ſcilicet noſtrum, qui omnem aduerſariam poteſtatem devicit, regnumque nobis acquiſiuit, & in nobis erexit, quos ſpiritu ſuo ſancto per verbum operante regit: Prophetam, qui patris conſilium in ſalutem noſtram plenè patefecit: Sacerdotem, qui ſeſe in cruce pro peccatis noſtris ſuauiſſimam hoſtiam patri obtulit, in quo habemus peccatorum remiſſionem, reſurrectionẽ, & vitam æternam inchoatiuè, & in ſpe, qua perfectè in cœlis fruemur per Dei filium, qui nobis factus eſt ſapientia per verbum, juſtificatio, vt per ſuam juſtitiam nobis imputatam, & per fidem apprehenſam juſtificet: Sanctificatio, qui ſpiritu ſuo nos ſanctificet, & Redemptio per ſanguinem ſuum, cuius effuſi pretio nos redemit. *Obſerv.* Materia prædicãda gregi noſtro eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, præter quem æſtimauit Apoſt. nihil ſcire, 1. *Corinth.3.*

Verſ.6. attendebant. *Obſerv.* Dei verbo diligenter attendendũ, & cum cura recipiendum. *Maria* ſedit ad Chriſti pedes vt prædicantem audiret, cùm *Martha* alijs rebus fuerit intẽta non omnino negligendis, quæ de ſorore Maria conqueſta Chriſto. Reſpondit Mariam bonam partẽ delegiſſe, quæ non auferetur ab ea. Populus *Troianus* ad mediam vſq; noctẽ Paulum ſermonẽ producentẽ, audijt, *Act.* 20. 7. Concludo, Beatos eſſe eos, qui audiunt verbum Dei, atque cuſtodiunt illud, *Luc.* 11. & deſtructũ iri eos, qui idem deſpiciunt. Longè alij ab his Samaritanis exiſtunt ætate noſtra auditores, qui aut raro audiunt, aut cum tedio & contemptu reijciunt: Impelluntur ad attentionem, quod audierint, & viderint miracula quæ duplicem vſum habuere. 1. præparatur populus his ad recipiẽdum verbum. 2. ex quo ſunt amplexi verbum, confirmabantur. Papiſtæ ſe habere miracula iactant, ſed ſunt inania Diaboli, malorumque hominum inuenta. Miracula, quibus iam Duce Chriſto, eiuſque ſpiritus operatione fruimur, ſunt animarum conuerſiones ad fidem, mortuorumque in peccatis excitationes ad vitam in Chriſto participandam. Evãgelica veritas non eget miraculis, cùm ipſa veritas ſanguine Agni immaculati ſit obſignata.

Verſ.7. Miraculorum æditorum genera tria. 1. eſt impurorum ſpirituum eiectio. 2. paralyticorum ſanatio. 3. Claudorum curatio. Impuri ſpiritus quoſdam ſic occupant, definitiue (ſcilicet) vt loquuntur Theologi, vt non ſint alibi in ſumma operatione vexationis. Vbi *obſerva*, quantæ, qualique miſeriæ obnoxij ſimus propter peccatum, nimirùm ipſi principi tenebrarũ Sata æ, qui in quibuſdam reſidet. 2. Quàm ſuperior, atque efficacior ſit Chriſti potentia Satanicis motionib. prauis: quiquidem Satan virtute Chriſti per miniſterium Philippi de poſſeſſione deturbatur, & extruditur. 3. *Obſerva.* Chriſtus cunctos noſtras infirmitates, atque νοσήματα curat, ſanctificatq; mentem judicium, rationem, cor, voluntatem, affectiones, corpus, denique ipſum perpurgat, vt conformetur ipſius glorioſo corpori.

Verſ.8. *Euentum.* ſcilicet, Gaudium magnum in illa vrbe. *Obſervat.* Annuntiatio de gratuita ſalute per Chriſtum parta producit, gaudium non auferendum. Varij varijs moti occaſionibus lætantur, ſed ſolidum hoc exiſtit gaudium, quod gignitur in

cor-

cordibus ex ſenſu miſericordiæ Dei; & perſuaſionis de vita æterna, per Chriſtum conquiſita. In rebus itaque bonis gaudendum, præſertim cùm amplificatur Regnum Chriſti: præclareque agitur cum eius Eccleſia. Sicut *David Pſal.* 122. Gauiſus ſum inquit, cùm dixerunt mihi Domum Iehouæ adire volumus. Rectè dicitur verbum ſalutis, & reconciliationis *Euangelium*, id eſt lætum nuntium, cùm animis apportet lætiſſima noua de Redemptione noſtra, reconciliatione cum Deo Patre, vitaq; æterna potiunda.

*Verſ.*9. Intertexitur hiſtoria *Simonis Magi*, qui Euangelij curſum ad tẽpus maximè præpedire eſt viſus, vt intelligamus Philippũ nullis vſum præſtigijs, nullis incantationibus in miraculis edendis, ſed tantum Chriſti virtute efficaci. Habemus nomen, eſt *Simon*, & qnod vſurpauit Magni alicuius, quod attribuebant ei Samaritani ϰ̀ δυνάμιϛ τȣ̃ θεȣ̃ μεγάλης. 2. Artem, quam exercuit (ſciliet) Magicam. 3. quid effecit. Omnes obſtupefecerat, atq; dementauerat. *obſerv.* Diabolo, eiuſque inſtrumentis, magna cõceditur licentia ad deludendum populum, quæq; Divina virtute fiunt, Satanicis deceptionibus, illuſionibus, præſtigijſque adumbrantur, vt videre eſt in Magis Ægyptiorum. Illi enim, quæ virtute Dei per miniſterium *Moyſis* mirabilia ſunt peracta incantationibus ſuis adumbrabant: verùm vnum occurrit expendendum, quod non potuerint vel pediculum facere, atq; illud, quod virga *Aaronis* in ſerpentem conuerſa conſumpſerit, & deuorarit virgam illam Magorum in apparentem ſerpentem verſam: vide quid reſponſi retulerit. Impius ille *Saul*, qui *Pytoniſſam* conſuluit de reſuſcitando *Samuele* defuncto, permiſſu Divino Satan egreditur *Samuelis* ſpecie, qui reſpondit, Regnum tuum vicino tuo dabitur *Davidi*, tu verò cum tuis traderis in manus *Philiſteorum*, tu etiã cum filijs mecum eris craſtino. Hinc liquet primum artem veneficam eſſe, qua maximè perſtringitur infidele genus hominum facilè deluſum technis, atque præſtigijs Satanicis. *Obſerva.* Seductoris nota hæc eſt, Si Divinos honores ambiat, ſi ambitioni ſuæ velificetur, facilè agnoſcas impoſtorem eſſe, qui velit, ſi poſſit, in ipſius Dei locum evehi: Contra videas in fidis Chriſti ſeruis nominatim in *Paulo* atque *Barnaba, Act.* 14. Qui cum impotentem pedibus curaſſent, Sacerdotes *Iouis* Deorum nomine eoſdem ſalutarunt, quibus Paulus ſcindens veſtimenta ſua, inquit, nos

peccatores ſicut vos, ab idolis ad Deum viuum vos reuocamus, & Angelus, *Apocalip.* 22. detrectat prorſum adorari ab Ioanne, inquiens, conſeruus tuus ſum, Deum adora.

Verſ. 10. Attendunt hunc *Simonem*, vocantque δυνάμιν τȢ Θεȣ̃ μεγάλην. Teſtis eſt *Iuſtinus* 2. ἀπολ. quod hic *Simon* ſtatuam habuerit inter pontes Tyberis cui inſculpebatur *Simoni* Deo ſancto. Et *Epiphanius* hereſeon antiquarũ indagator memorat hunc Magum vocaſſe ſe Deum patrem, & filium, & *Helenam* meretricem ſuam (quod eſt abominandum) Spiritum Sanctum. *Obſer.* Impij ac ſceleroſi non ſunt cõtenti honorum mediocritate, ſed ambiunt honores divinos, expende in Rege *Babylonis*, *Iſa.* 14. qui dixit ponam Thronum meum in Septemtrione ſtelliſq; cœli, eroque altiſſimo ſimilis, qui repentinò detruſus eſt in ſepulchrum cum ignominia, in *Nembrotho* ſtultiſſimo turris *Babylonicæ* extructore, ſtatim cum ſuis linguarum confuſione invecta præpedito; in *Alexandro Magno* orbis terrarum conquiſitore, qui de alio mundo acquirendo cogitabat; in *Caligula* qui inſcribi voluit Cæſar DEVS; in *Diocletiano*, qui pedes ſubiecit adorandos, tandem multis præteritis in Papa divinos honores vſurpante. addo populum prophanum, atque mobilem promptum eſſe ad exornandum divina dignitate illuſores in gloriæ Dei omnipotentis, ſummum præiudicium; & rurſum etſi divexetur ad tempus Diabolicis præſtigijs, tamen per Dei gratiam liberandum eſſe, Satanamq; ipſum cum ſuis illuſoribus eſſe profligandum per Euangelium: erant aliquando ſpectra, & fauni, oberranteſque *Lamiæ* Papiſmi tempore, atque tenebrarum, quæ ad lucem ſolis juſtitiæ ſplendentis in Euangelio evanuere.

Verſ. 12. *Effectum.* Crediderũt verbo prædicato & ſunt baptizati. *Obſerva.* Verbo divino credendum. Pleriquc credere nolunt, ſed ſtrenuè reluctantur, quod vertitur in ipſorum perniciem: etenim ſi non dederint locum primo nuntio nimirùm Dei verbo, cogentur ſecundo ſcilicet judicijs atque ſupplicijs locum dare. Vide in *Pharaone* populoquè *Ieroſolymitano*, qui verbo annuntiato credere recuſarunt, quare funditus ſunt exciſi. 2. *Obſerva.* Prædicare debemus, quæ ad Dei Regnum ſpectant, & in nomine Ieſu, in quo ſalus comprehenditur, *Act.* 4. 3. *Obſerv.* Qui matura ætate credentes ſunt baptizandi, quo Sacramento ſignificetur eorũ ſpiritualis re-

gene-

generatio, peccatorum remiſſio in ſanguine Chriſti, vnioq́; cum Chriſto capite. Hinc colligunt Anabaptiſtæ infantes rebaptizandos, cùm ex hoc loco credentes baptizentur. R. Baptizantur quidem hic actuali fide præditi, & ætate matura, infantes actualem fidem minimè habentes baptizari debent, cùm in fœdere ſint comprehenſi cuius verba ſunt, ero Deus tuus, ſeminiſque tui, & ſi octauo die circumciſi fuere ex præſcripto divino, cur non baptizandi iure? Proinde ſequitur, cùm legitimè baptizentur infantes non eſſe rebaptizandos.

*Verſ.*13. *Simon* credidit. Hypocrita vult ſeſe intrudere in numerũ filiorum DEI, cùm eo videat populũ inclinare. Fides huius *Simonis* nõ fuit vera, ſed temporanea: etenim maieſtate divini verbi percellebatur quadantenus vt credere ad tẽpus coactus fuerit. *Obſer.* Impij quadam fide imbuuntur, verùm non illa, quæ parit ſynceram Dei, atq; proximi dilectionem, 2. *Timoth.* 4. de *Dema* ſcribitur, quod Paulũ reliquerit, atq; mundum ſit ſecutus. 2. Baptizatus eſt *Simon. Obſer.* Sceleroſi poſſunt externa ſacramenta vt ſigna ſortiri, verùm vt σφραγῖδας, minimè, quibus divina gratia in ipſorũ animis obſignetur ad vitam æternã, quæ certè ſignis non eſt alligata vt perperã ſentiunt papiſtæ, qui ſic dicũt, niſi quis ponat obicem peccati mortalis, cum ſignis eum recipere veritatem, atq; effectũ, & ex opere, vt loquuntur operato non ſolum reatum originalis peccati tolli, ſed ipſam corruptionem: atq; baptizatos omnes recipere effectum, & originalẽ labem tolli eſt falſum: nam ſic *Simon* baptizatus accepiſſet ſaluificam gratiam, deinde nemo peccaret poſt Baptiſmũ ſi natiua corruptio prorſus tolleretur, & fons peccati omnino exhauriretur. 2. *Obſer.* Hypocritæ frequentare conſueuerunt Paſtorum conſortiũ, vt vel ſibi, vel bonis ſuis conſulãt, & boni à malis, quamdiu hic mundus durarit, ſeparari perfectè nequerint, vide *Math.* 13. & 1. *Cor.* 5. ſed cùm Dei filius in illo illuſtri aduentu cum Angelis potentiæ ſeſe manifeſtarit, tunc ovium, atque caprarum futura eſt perfecta ſegregatio.

Verſ. 14. ad 26. Sequitur Eccleſiæ *Samaritanæ* amplificatio: amplificatur, atq; confirmatur in Euangelicâ veritate, per Petrum, & Ioannem, qui mittuntur in hunc finem ab Apoſt. qui erant *Ieroſolymis* à verſ. 14. ad 18. & hæc ſunt membra. 1. Miſſio Petri, & Ioannis. 2. Eorum actiones. 3. Donum Spiritus, quod per eos,

vt organa Chriſtus in quoſdam *Samaritanos* contulit. In miſſione Petri & Ioannis. i.Miſſores, qui ſunt Apoſtoli *Ieroſolymis* manẽtes Dei ſubordinati, qui in rem eccleſiæ mittit ſeruos ſuos ad eam informandam in via ſalutis vitæque æternæ per Chriſtum: vbi apparet ſingularis Dei amor. Ipſe enim eſt conſumens ignis, cuius vocem terribilem, & præſentiam tremendam miſeri homunciones ferre non poſſent, itaque dixit populus Iſraeliticus Moyſi, loquere tu nobis, & ne loquatur Iehova, ne moriamur. Ordinauit idcircò homines ijſdem infirmitatibus obnoxios, quibus alij ad Evangelium annuntiandum, quorum præſentiam ferre, vocem audire, vultum denique contueri valeant: qui dici conſueuerunt, filij hominis, vt Propheta *Ezechiel*, & homines Dei vt *Timoth.* ab eo miſſi atque vocati ad divinum hoc opus peragendum. *Obſerva.* Nihil poſſunt atroces Eccleſiæ hoſtes invito Deo, conſidera hic quomodo eorum rabies vi divina coërceatur, ne poſſint manus immittere in Apoſtolos: ipſe Satan poteſtatem habet terminatã: coërcetur eum divinæ providentiæ, atq; naturæ ſuæ limite, 1.*Iob.* *Math.* de venia obtenta exeundi in ſues *Gadarenorum*: hinc conſurgit nobis cõſolatio ſumma. Quod ſi ſpiritui impuro liceret, quod lubet, totum humanum genus repentinò pertraheret in exitium. 2.*Obſerva.* Apoſtoli perſeuerant, rerumque ſibi à Domino impoſitarum ſatagunt. Ergo in periculis non eſt nobis fatiſcendum, ſed in medijs perſecutionibus ſtrenuè pergendum in provincia ſancta nobis demandata. Vide conſtantiam Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, omniſque ætatis fidelium ſeruorum Chriſti vt *Dorothæi* verberibus affecti à Principibus *Iuliani* Apoſtatæ præcipientis, qui interijt vulneratus læthaliter in hepate cuius ſanguinem volâ accipiens proijcienſque in cælum dixit miſer apoſtata viciſti tandem *Galilæe*: poſt obitum deſperabundi, atq; truculentiſſimi illius *Diocletiani & Licinij* ex quo *Dorothæus Tyrum* redijt, multis cæſus verberibus tandem expirauit anno ætatis ſuæ 107. Scripſit hic *Dorothæus* Apoſtolorum Diſcipulorum 70. & Prophetarũ vitas, nec non *Athanaſij* veritatis aſſertoris ſtrenuiſſimi, & tandem *Ambroſij* qui minis *Theodoſij* Imperatoris mandantis per milites vt *Mediolanenſi* Eccleſia cederet, cedere noluit, ſed cum grege ſuo, munus ſuum obiens fideliſſimè permanſit: ipſumque *Theodoſium* Imperatorem etiam, qui tantæ, tamq; horrendæ cædis *Theſſalonicæ*

ex-

extitit author iure cõmunionis priuauit,ſub qua ſententia remanſit,donec humiliter expetiuit relaxationem, quam pronuntiauit ei *Ambroſius*,addita hac commonefactione,vt legem ferret,vt poſt reſcripta Imperatoris differãtur ſupplicia capitalia triginta dies, ne rei iniuſtâ irâ rebus non ſatis inquiſitis interficerentur, ſumptum autem eſt exemplum ex Attica conſuetudine. Singularis hæc conſtantia, & ſpiritualis magnanimitas,& verè divina παῤῥησια omnibus in Iehovæ negotio verſantibus eſt imitanda.
Occaſio miſſionis horum duorum ad eccleſiam *Samaritanam* ampliandam fuit,quod audierint eam eccleſiam verbum DEI admiſiſſe. *Obſerva.* Admodum gaudent Dei ſerui cum Iehovæ gloriam promoueri,atque Chriſti Regnum amplificari audiunt per Euangelij prædicationem, quod ab Apoſtolo gratiæ, gloriæ, 1.*Timoth.*1. reconciliationis, 1.*Corinth.*5. & potentia Dei, *Rom.*1. vocatur,tantum itaque bonum amplectendum,niſi velint homines ſuam ipſorum ſalutem atque gratiam, gloriamque præpedire. *Obſervatio.* magna eſt veritatis vis non ſolum ad gratiam cum Deo patre per Chriſtum ineundam, ſed hominum mutuis diſſidijs diſiunctorum animos coniungendos: *Samaritani*, & *Ieroſolymitani* ex quo *Reboam* tempore facta eſt tribuum diuiſio perpetuas exercuerunt inimicitias,odioq; ad inuicem flagrabant, iam tandem virtute ſpiritus operantis perEuangelium deuinciuntur: Religio itaque,& fides Euangelica abolebit omne illud odium, atque diſſenſionẽ, quam in hac vita natura duce homines alunt. Miſſi ſunt Petrus,& Ioannes pari poteſtate præditi. *Obſerva.* Verè ſpectat ad Paſtores mittere ad munus aliquod in Eccleſia obeundum, eoſdemque ad miniſterium ordinare, populus tantùm habet conſenſum & approbationẽ per χειροτονιαν,ſed qui mittuntur eſſent idonei, & in miniſteriũ minimè euehendi,moribus,ætate, & eruditione,juuenes,nemini currendum, ante quam mittatur, ne ipſos gratia deſerat in curſu. 3.*Obſervatio.* Petrus mittitur à reliquis vnde ſequitur, quod in reliquos imperium non habuerit, ſublato hoc fundamento,thronus Papæ ſuper hoc ſtabilitus corruit, qui in collegas poteſtatem vſurpat, & ad comitia mittere conſueuit legatos vt vocant à latere,poteſtate,& authoritate papali indutos, quam exerceant in omnes illius ordinis, papiſmiq; profeſſores.

Verſ. 15. Obtemperant Petrus ac Ioannes. Mos itaque pijs Eccleſiæ conſultis gerendus, neque rebus ad divinam gloriam ſpectantibus, eccleſiæq; bonum eſt reluctandum. *Actiones Petri & Ioannis.* 1. precantur. *Obſerv.* Paſtoribus incũbit precari pro Eccleſia. Vis precũ eſt maxima in fide Mediatoris effuſarum ad Deum Patrem. Vide *Exod.* 17. de eventu proſpero illus conflictus cum *Amalacitis, Exod.* 32. *Ioſ.* 10. *Eliæ, Iacob.* 5. Concludo multum poſſe precationem juſti, ſi fuerit feruida. Multi hac ætate hanc feruentem formam precum negligunt, alij nõ apprime vtilem eſſe putant, qui vix, ac ne vix quidem dedignantur rogare miniſtrorum preces, etiamſi in diſcrimine verſentur, imò ne grates agere volunt, ſi proſpero fruantur ſucceſſu. O ingratum, atq; irreligioſum genus hominum! 2. eſt. quid petunt? ſcil. ſingulariâ Spiritus dona. *Obſerv.* Preces Domino nũcupandæ ſunt præſertim pro gratia Sancti Spiritus. Mundani, ſi precentur, alia poſtulant huius ſpiritus DEI immemores. Inquit *Daaid, Pſalm.* 4. quidam oleum, quidam vinum, alij frumentum petunt; ſed vultum tuum amabilem mihi Domine largire. Addo, omnes noſtras actiones precibus inchoandas, & terminandas eſſe, atque ad certum finem deſtinandas.

Verſ. 16. Hic oſtenditur nondum in quenquam illorum illapſum fuiſſe ſpiritum, nimirùm per operationem in donorum effuſione. Quæritur, Ecquid fidem habuerint cùm Baptizati fuerint? *Reſp.* Etſi ſpiritu fuerint præditi, quod eſt Spiritus Sãcti opus, atq; donum. Nam nemo poteſt dicere Ieſum eſſe Dominum, niſi per ſpiritum, 1. *Cor.* 12. Singularia tamen dona, atq; excellentia ſpiritus nondum accepere, quæ inſeruire poterant eccleſiæ *Samaritanæ* propagandæ, & amplificandæ, vt ſunt linguarũ χαρίσματα Prophetiæ, Miraculorum. 2. Quæritur, Num Philippus per preces, & impoſitionem manus hæc dona quiuerit conferre? *Reſp.* vt munus Apoſtolicum in eccleſia fuit primum, & ſupremũ, ita cum eo horum donorum communicatio fuit cõiuncta. Philippus præditus fuit docendi, & Sacramenta adminiſtrandi gratiâ. Vnicuique enim data eſt gratiâ pro mẽſura doni Chriſti. *Epiphanius* in hæc verba loquitur de Philippo Φιλίππος διάκονος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας τοῦ διδόναι δι' αὐτῆς τὸ πνεῦμα ἅγιον. Sed fuere baptizati. Intellige ſub Ieſu nomine Patris etiam, Sanctique Spiritus,

iuxta

iuxta illud Chriſti, *Math.*28. Ite, prædicate Euangelium, Baptizantes in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti, id eſt Communis gratiæ, adoptionis, regenerationiſque, peccatorum etiam remiſſionis, atque vnionis cum Chriſto, erant participes facti per fidem, quæ in Baptiſmo fidelibus offertur. Salus itaque & peccatorum remiſſio in Nomine Ieſu nobis confertur, & offertur. Vocabis (inquit Angelus) Nomen eius Ieſum, quia populum ſuum ſeruaturus eſt à peccatis, *Act.*4. *& Apoc.*7. Tametſi Dei filius Ieſus Chriſtus ſit omnium Dominus, peculiari tamen modo, eſt fidelium ipſi inſitorum Dominus nimirùm, quod ipſos ſanguine ſuo redemerit à Satana, atque peccato, peperitque ipſis Regnum cœleſte, atque ſempiternum.

*Verſ.*17. *Electio Petri, & Ioannis.* eſt Impoſitio manuum, quâ habitâ quidam ex Samaritanis huic Eccleſiæ *Samaritanæ* inſeruituri ſingularia dona ſpiritus acceperunt. Vſus huius Cerimoniæ impoſitionis manuum erat duplex, Ordinarius nimirùm, atque extraordinarius. Huius triplex erat vſus ordinarius. 1. fuit precum adiunctum, quo precantes maiori cum zelo inflammabantur ad precandum, *Math.cap.*19. *Act.cap.*6. In Diaconorum ordinatione, Apoſtoli precati ſunt, & manus ijs impoſuere. 2. In ordinandis Paſtoribus, *Act.*13. Ex quo dixit Spiritus Sanctus, Separate mihi Saulum & Barnabam ipſis manus impoſuerunt, quo ſignificabant ipſos ad Sanctum munus fuiſſe deſignatos. 3. Significabatur hac Cerimonia Dei manum affuturam auxiliatricem fideliter, & piè, puraque conſcientia hoc ſanctum munus obeuntibus. Extraordinarius vſus fuit, Cùm hoc ritu donorum Spiritus Sancti Communicatio fuit coniuncta. vide *Act.cap.*19. Paulus *Epheſinis* manus impoſuit: ibique dicitur, quod linguis varijs ſint locuti, atque Propheta rint. Ceſſante iam hoc dono ſingulari, atque temporaneo, neceſſe eſt ipſam Cerimoniam evaneſcere. Itaque hic locus nihil facit, pro papiſtica illa Confirmatione Sacramenti nomine ab ipſis vocata, Papiſtæ ſine fundamento veritatis Confirmationem, vt appellant Sacramentum in Eccleſiam intruſerunt, qua dicunt Chriſtianorum filios adultos, oleo in fronte delibutos, alapâque ipſis ab Epiſcopo impactâ, Spiritum Sanctum recipere, Etiamſi nullam fidei edant confeſſionem.

Sacramen-

Sacramentum eſſe non poteſt, cùm non ſit Divinæ inſtitutionis, nec vllum habeat legitimum viſibile ſignum. 1. Preces ſequitur manuum impoſitio, proinde gratia in hac cerimonia non eſt incluſa, & vt Deus per ſigna, & Sacramenta operari conſtituit, nihilominus tamen ipſe manet in ſolidum gratiæ Author, atque Largitor per ſpiritum ſuum. 2. Mutuum auxilium Paſtorum, animorumque coniunctio maximè proſunt regno Chriſti promouendo. Disiunctio verò obſtat. Abſtinẽdum idcircò ab omni ſpecie mali, per quam turbatio, vel ſciſſio Eccleſiæ obtingere queat. *Vnitatem* fidei *Samaritanorum* imitemur, Et cùm Deus in filio ſuo erga nos *SCOTOS*, & imprimis erga vos *Perthenſes* gratiam ſuam exprompſerit, atque hoc honoris gradu redimiuerit, vt Sol Iuſtitiæ, atque Euangelij lux affulſerit, date operam vt ſartam tectam hanc veritatem conſeruetis, retineatis, vitamque huic cõformem inſtituatis, vt in vobis glorificetur nomen Iehouæ per Chriſtum.

Verſ. 18. *Petitio Simonis Magi.* 18. 19. *verſ.* 2. Petri reſponſum ad 24. 3. quid *Simon* fecerit poſt reſponſum. 1. Petit *Simon* ſibi dari collatâ pecuniâ poteſtatem conferendi Spiritum Sanctum. Nihil cogitat de Chriſto, eiuſque poteſtate, ſed partim propter ambitionem, partim propter quæſtum quærit hanc ἐξουσίαν. *Obſerv.* Ambitio, & Auaritia ſunt pernicioſæ peſtes in Eccleſia, atque Repub. Extruſi ſunt Angeli creatione boni, cœlo, reſeruatiq; ad iudicium magni diei in vinculis propter arrogantiam, & φιλοδοξίαν. Adam lapſus ſibi, poſteriſque corruptionem, reatum, atque ſupplicium æuiternum accerſiuit, quòd non extiterit creationis ſtatu contentus, ſed ad altiorem dignitatis gradum adſpirarit. Auaritia verò, 1. *Timoth.* 6. celebratur omnium malorum radix, ab Apoſt. *Coloſ.* 3. Idololatriæ nomine vocata. Omnibus fugiendæ hæ peſtes, ſed maximè fungentibus munere in Eccleſia. Quid mali attulerint Eccleſiæ omnis ætatis hiſtoriæ clarè teſtantur, & verendum, ni occurratur, ne damnum, ſi non perniciem eccleſiæ Chriſti in hoc Regno afferant. *Obſer.* vt hypocritici profeſſores pecuniâ omnia metiuntur, venaliaque habent, ita Spiritus Sancti dona eâ comparari poſſe autumant.

Verſ. 20. Petri Reſponſio cõplectitur primum Imprecationem grauem, atque acerbam cum ratione. 2. Secluſionem *Simonis* à fideli-

fidelium ſocietate addita ratione. 3. Exhortationem ad pæniten-tiam, preceſque. 4. Scopum, vt ſi fieri poſſit, cogitationem cordis condonet Dominus. 5. Diſpoſitionem, ſtatumq; in quo verſatur *Simon.* 1. Pars *Reſpon.* pereat pecunia tecum. Enuntiat hoc Petrus Spiritus Sancti motu, & non paſſione aliqua naturali, atque inordinata, quo oſtendit quantum, & quam odioſum ſit *Simonis* peccatum, qui putet divina pecunijs emi poſſe. Paulus *Galat.6.* vult eum eſſe reſtituendum qui aliquo delicto præoccupatus fuerit in ſpiritu manſuetudinis: Hic Petrus longè aliter, vbi notandum, quando res eſt cum ijs, qui lapſi ſunt ex infirmitate, aut ignorantia, & ipſi manēt infirmi, illiſcum leuiter eſt agendum, vt Paulus præcipit, ſed cum hypocritis, ſeuerius, vt hic Petrus, & vt de Domino dicitur cum peruerſo oſtendas te peruerſum, *Pſal.* 18. Quāto itaq; zelo flagraremus invehēdi in ſceleroſos hypocritas, qui res divinas proſtitui volunt ad nundinationem, maximè cùm DEI gloria attentatur, aut aliquid ei deciditur. Perpende quonam zelo accendebantur Prophetæ aduerſum hypocritas divinæ gloriæ diminutores, & nominatim, qua imprecatione cum divini judicij ſubſecuta effuſione, *Elias cap.* 1. *Reg.* 2. cùm *Abazias* egrotaret ex caſu, & conſuluerit *Beelzebum Deum Elkronis*, miſeritque ad prophetam ducem 50. militibus ſtipatum, vt intelligeret, ſit nec convaliturus, qui dixit *Eliæ* vir Dei imperat tibi Rex, deſcendas, cui *Elias*, Si homo DEI ſum, deſcendat cælitus ignis, atque te, tuoſque 50. conſumat, quod eſt factum: quo renuntiato Regi mittitur alius Dux totidem cinctus qui etiam abſumpti ſunt. Tertiò, cum tot mittitur alius, qui poſitis genibus precatus eſt Prophetam, vt ipſius vita in ipſius oculis eſſet precioſa, cui, & quibus eſt parſum: admonenteque Angelo adijt Regem *Elias* cui planè, & animosè dixit è lecto non deſcendes, donec emortuus fueris. 1. *Obſervatio.* Turpis lucri cupidos exitium manet: & auaritia eſt exitialis niſi reſipiſcant, vocatur merces iniquitatis, quam promiſit *Balaac Balaamo*: Quo iudicio affectus fuerit *Achan*, quod rem excommunicatam abſtulerit, *Ioſ.7.* Ipſe, filij, eiuſque omnia lapidibus obruta, ignique conſumpta, quo *Gehaſi*, qui inſcio *Eliſæo* Propheta, Dominoque ſuo præmium curatæ lepræ reportauit à *Naamane Syro*, ipſeque *Gehaſi* lepra eſt percuſſus, quæquidem eius ſemini adhæſit in perpetuum, 2. *Reg.* 5. vide quid Propheta *Micha*

habet cap.1. de conquiſitis mercede meretricia, reuerſuris ad mercedem meretriciam. *Habac.*2. Væ illi, qui cōdit, quæ ſua non ſunt. Et *Malach* 3.de Dei ſpoliatione. *Prover.* 20. deſtructio annũtiatur in eum, qui exedit, quod Sanctum eſt. Sacrilegi nihil hiſce omnibus mouentur, ſed ſceleri ſuo agglutinantur, & ſacrilegium etiam per nefariam legem ſtrictè arcteque tuentur. Deus oculos hominum aperiat, vt videant veritatem. 2. *Obſervatio.* Ex ratione. Dona ſpiritus ſunt gratuita, quæ noſtris meritis, quæ nulla ſunt, aut putida ſunt, nequeunt comparari vita æterna gratuita, *Rom.cap.*6. *Apoca.cap.*21. *Iſa.ca.*55. Venite, qui ſititis, emite ſine pecunia vinum, & lac. Vere, & benedixit *Bernhardus*; Meritum meum, miſeratio Domini, & Meritum excludit gratiam. Et *Auguſtinus*: Gratia nullo modo eſt gratia, quæ non ſit omni modo gratuita, & aut tota recipitur, aut tota reijcitur.

Nullam partem habes in hoc λογῷ. *Obſervatio.* Hypocritæ conſortio fidelium non ſolum ſunt excludendi, ſed à participatione bonarum rerum fidelibus communicatarum, earumque adminiſtratione, quorum corda, vt vt ſint abſtruſa, DEO tamen patent, eorumque intima ipſi ſunt manifeſtiſſima. Studeamus itaque ſeruare purum cor, bonamque conſcientiam, qua nos valeat ſuffulciri temporibus turbulentiſſimis.

*Verſ.*22. Exhortatur ad pœnitentiam, & preces. Pœnitentia, quam requirit Petrus in Simone eſt vera conuerſio ad Deum cum vitæ emendatione. Eſt pœnitentia non vera, quæ exiſtit vel ex ſenſu iræ Divinæ, aut pœnæ infligendæ, vt *Caini.* 2. eſt hypocritica, vt *Eſau,* lachrymas fictas effundentis. 3. eſt Temporaria, vt *Achabi.* 4. eſt coacta, quæ eſt, cum natura in flagitioſis deficit, & amplius peccare nequeunt 5. eſt deſperata, vt *Iudæ* proditoris, qui confeſſione facta, pecuniaque reddita, ſeceſſit, atque ſeſe ſuſpendit. 6. eſt papiſtica, quæ vt illi volunt poſita eſt in cordis contritione, & ſingulorum peccatorum exacta enumeratione in Miſſatici Sacertotis aurem, à quo accipiens peccatorum abſolutionem, ipſi pœnitenti hoc modo iniungitur ſatisfactio per opera, quæ vim accipientiâ à merito Chriſti, Divinæ juſtitiæ poſſent ſatisfacere. At Chriſti meritum eſt perſonale, & hæc aſſerta ab aduerſarijs nullo veritatis funda-

fundamento nituntur, & etiam eſſe volunt Sacramentum, ſed eſſe non poteſt, cùm non ſit Divinitus inſtitutum, nec viſibile, & materiale ſignum habeat. 2. eſt Precare DEVM. *Obſervatio.* Preces ſunt Deo nuncupandæ, & certè ad gratiam ineundam apud Deum in Mediatoris nomine, pœnitentia, atque preces viuæ fidei effecta ſunt efficacia. εἰ ἄρα non eſt vox dubitantis, ſed potius aſſerentis grauitatem & pondus peccati Simonis, non itaque, cùm verè recipiſcimus, & fideliter precamur, hæſitandum nobis de Dei fauore per Chriſtum obtinendo. Vide *Iac.* 1. 6. qui dubitat διακρινόμενος ſimilis eſt fluctui maris, qui ventis agitatur & iactatur.

*Verſ.*23. Verbis metaphoricis innuit prauam & impiam diſpoſitionē cordis; fel amaritudinis vocat interiorem cordis malitiam, & virus illud Diabolicæ impietatis, quo Magus iſte totus erat expletus, dicitur Magus ille eſſe in felle εἰς τὴν χολὴν πικρίας quaſi oppreſſus eſſet totus felle, & ideò ſepultus: & quod ſit poſitus nexu iniuſtitiæ, nihil eſt aliud, quam, quod ſit vinculis iniquitatis irretitus. In priore alludere videtur ad illud *Deut. cap.*29. Vbi mandat Dominus ne in populo ſit radix amaritudinis, aut abſynthij. *Obſervatio.* Praua cordis cogitatio eſt peccatum pro qua precandum, vt remittatur, & maximè ſi ſint cenſendi malitioſi, qui pietatem ſimulant.

*Verſ.*24. Quomodo Simon ille iſta acceperit. Iubet Petrum precari. Ipſe interim nihil de precibus cogitat DEO nuncupandis: quod eſt argumentum diffidentiæ: Nec poſſunt aliorum preces prodeſſe hypocritis, qui omni gratiâ precandi priuantur. Prohibet Dominus *Ieremiam* precari pro populo rebelle, precandique ſpiritu vacante, abducendoque in *Babylonem.* Et *Ezech. cap.*14. Si *Iobus, Danielq́;* coram me ſteterint, animas tantum ſuas ſunt conſeruaturi. At verò fidelium preces per Spiritum Sanctum effuſæ in Patris ſinum meritis filij vnici Mediatoris noſtri magnum pondus habent. Paulus iubet Romanos pro ſe precari, *Rom. cap.*15. atque etiam *Epheſios cap.*6. *Obſervatio.* Semper extitere, atque futuri ſunt hypocritæ in Eccleſia militante, vide *Math.cap.* 3. Ideò minimè omnium putandum Eccleſiam fore omnimodo puram, atq; purgatam his in terrarum ſolis, vt ſomniant Anabaptiſtæ.

Impius Pharao iubet Moyſen pro ſe precari.

Verſ. 25. Vltima pars actionum Petri & Ioannis, quæ ſeruit ad confirmandam veritatem Euangelij à Philippo apud *Samaritanos* prædicati. Quatuor hoc verſ.continentur. 1. Teſtificantur. *Ergo* Euägelij prædicatores ſunt Divinæ veritatis teſtes, comprobantque ſuo teſtimonio veritatem Chriſti. Teſtium partes ſunt teſtari omnia clarè ipſis cognita, & nihil præterea. 2. Prædicant verbum Dei. *Obſerv.* eſt Divinitus ſtatutum, vt Euangelium prædicetur, & prædicatores Euangelio viuant, *Mat.* 28. 1.*Cor.* 9.3.eſt. Reuertuntur *Ieroſolymam. Obſer.* Nihil deterrere debet fidos Paſtores à munere ſuo ſacro obeundo. Vox *Pharaonis* interminata mortem Moyſi Domini ſeruum non deterruit. *Achabi* & *Ieſabelis* minimè *Eliam,* qui dixit; Tu das turbas Iſraeli, domuſque Patris tui: Non *Amaziæ* impij ſacerdotis *Amozum.* 7. quin in *Ieroboamum* Regem mortem, in Iſraelem captivitatem denunciauerit, ipſumque *Amaziam* interiturum in terra polluta: Nec illud prætereundum quod *Ioannes Knoxius* conſtantiſſimus, & fideliſſimus, vigilantiſſimuſque Eccleſiæ *SCOTICANÆ* inſtaurator fecerit, cùm Magnatum, Procerumque Regni impietatis ſtudio, atque Idololatriæ zelo in Scotia ſtabiliendæ, & continuandæ flagrantium. Verba atrocia ad eum perlata eſſent, de eo è viuis tollendo: & propterea quidam amicorum ſuaſiſſent, ne *Andreapoli* concionaretur, propter capitis periculum quod ipſi imminebat, Reſpondit animoſè, & ſtrenuè, ſe in deceſſu ſpoſpondiſſe in reditu (Domino dante) concionaturum ibidem, & ideò ſe hominum mortalium minas nō extimeſcere, ſed in Deum ſpe certâ recumbere, cuius ope, atque auxilio Divinū illud opus prædicādi Evangelij apud *Scotos* inchoatum proſequuturum ſe, & pro menſura gratiæ conceſſæ promoturum: atque ita, piam, ſanctam, præclaramque in Templo *Andreano* cōcionem habuit, magno cum fructu, & fælici ſucceſſu, & auditores celeberrimos. 4. eſt. Prædicant redeundo Evangelium in vrbibus *Samaritanis:* Omnem ergo operam collocant in promouendo Chriſti Regno, & extra cancellos vocationis ſuæ non egrediuntur. Toti itaque & in totum occuparemur ἐυκαιρως ἀκαιρωςε in annuntiando illo læto ſalutis nuntio.

Verſ. 26. Habetur altera Cap. pars. Nimirùm Eunuchi ad fidem Chriſti converſio. Vbi. 1. occurrit inſtrumentum converſionis.

onis. 2. modus. Inſtrumentum eſt Philippus. In quo hæc habes. 1. Vocationem. 2. Directionem. 3. Obedientiam. 4. Actiones cum Eunucho: quæ eo tendunt, vt per hunc Eunuchum conuerſum Euangelium deriuetur ad Chriſtique Regnum propagetur apud Æthiopas. In vocatione Philippi vocans primarius eſt Dominus. Sed ſubordinatus eſt Angelus naturâ ſpiritus, officio executor mandatorum, Imperantis Domini, & DIVINæ Maieſtatis celebrator in cœlis. Sic Angelus locutus eſt Philippo. *Obſerva.* Salutis noſtræ initium, & complementum eſt attribuendum gratiæ DEI. 2. *Obſerv.* Deus varijs modis eſt locutus Antiquitus. ſcilicet ante Legem, Reuelationibus, Moyſis tempore per Legem, per Prophetas. & ipſi Moyſi facie ad faciem, *Num.* 12. Tãdem per Chriſtum, *Heb.* 1. & nunc per Angelum. 3. *Obſerv.* Particularem curam gerit Dominus membrorum Eccleſiæ, vt huius Eunuchi, quem gratiâ ſuâ præuenit. 2. eſt directio, Angeli, Surge, & vade meridiem verſus. Ergo non ſurgendum, antequam vocemur, neque currendum antequam mittamur; ſed vocãte Domino, obſecundandum. *Gaza* vrbs *Paleſtinæ* everſa ab *Alexandro.* vbi obſerua, cùm vides Imperia, Regna, magnificaſque Vrbes everſas, mundana omniâ vtcunque videantur præluſtria, tãdem eſſe peritura: ſic *Nineue. Ion.* 5. *Tyrus, Iſa.* 23. 3. eſt obedientia Philippi. *Obſerva.* Domino obtemperandum, neque ratio quærenda, vide praxin obedientiæ ſingularis in Abrahamo, *Gen.* 12. Etſi ſerui DEI præ infirmitate nonnunquam velint detrectare prouinciæ DIVINæ adminiſtrationem, vt in Moyſe animaduertere eſt, quod fuerit labijs præputiatus, tamen gratiâ Domini confirmatus legationem ad Pharaonem ſuſcepit, quam fideliter obijt. Sic *Iſai ca.* 6. *Ier.* 1. *Chryſoſtomus & Baſilius,* vt ſcribitur, difficillimè miniſterium ſuſceperunt. 27. *ἰδοὺ ἀνὴρ αἰθίοψ* Eunuchus deſcribitur. 1. à natura. 2. officio. 3. Religione. Notatio nominis eſt ab εὐνὴ id eſt cubile, & ἔχειν, caſtratum ſignificare poteſt, ſed hic Cubicularium, alijs aulicis tribuebatur hoc nomen vſu, & conſuetudine Αἰθίοψ verò quaſi *ἐκκεκαυμένην τὴν ὄψιν ἔχειν*. vel à *γαῖα*, id eſt terra, & ὄψ, quaſi terræ colorem referens nigrum. ſcilicet. Scribitur Æthiopas eſſe ſub Meridiano, & proinde Solem habere ardentiſſimum, vnde corporum deformitatem atram contrahunt. 2. eſt officium Eunuchi, quod tribus eſt expreſſum, nempè cubicula-

rij nomine δυνάςȣ. 3. Theſaurarij. *Obſerva.* Nobiles Deum cole-rẽt, & certè ſi Æthyops qui longè diſtabat venerat *Ieroſolymam* adoraturus, multo maxime reddētur ἀναπολόγητοι qui propè ſunt, & domum Iehovæ non accedunt ad ſacra peragenda: ſimul & illi qui congreſſus inſtituunt, atque celebrant, cùm Dei verbum prædicatur, quos, niſi pœnitentiâ renouentur, graue manet ſupplicium, cùm illud firmum ſit, atque omni tempore verificãdum: *Proverb.* 13. Qui verbum auerſatur, excidetur. *Obſervatio.* Officium neminem ſecludit à Chriſti Regno, *Coloſ.* 3. nec munere abdicarent ſe, qui ad Chriſtianam fidem vocantur. Vide in *Ioſepho* Chriſti Diſcipulo, & tamen Senatore Romano, in Cornelio conuerſo, & tamen manente Duce Pauloque *Sergio* conuerſo *Cypri* proconſule, *Act.* 13. Contra illam ſeditioſam Anabaptiſtarũ ſectam, qui magiſtratibus nullum in Repub. Chriſtiana locum eſſe volunt. 2. Actio Eunuchi cum redit: Legit *Iſaiam.* Benè & piè vtitur occaſione. *Obſerva.* Scriptura ſacra legenda, iterque vtiliter conficiendum. Plerique ſunt, quid dicam, qui ne foris quidem, imò domi ne quidem ſacra legunt, aut in templis libros habeant, longè diſſimiles illis *Beraenſibus, Act.* 17. qui ſcripturas ſcrutabãtur, vt videre poſſent, num illa ab Apoſt. prædicata ita ſe haberent.

Verſ. 29. Philippus admonetur à ſpiritu, vt adiungat ſe ad currum. *Obſerva.* Medijs vti ſolet Dominus in commodum ſuorum. *Verſ.* 30. audit. Quæritque Philippus, ecquid intelligit quod legit? Reſpondit modeſtè, & fatetur ignorantiam. 2. humaniter jubet Philippum in currum aſcendere vt doceatur. *Obſerv.* Dei verbum eſt exponendum, ignaroſque fateri par eſt ignorantiam cum modeſtia, & humilitate, *Iſa.* 57. 66. vt inſtruamur per genuinam & conformem veritati ſacrarum literarum interpretationem, quæ in ſe perſpicuæ ſunt, ſed nobis in naturæ tenebris verſantibus obſcuræ, demus itaque operam precibus, ſtudijſque, vt intelligamus divinam voluntatem verbo ſcripto revelatam, & comprehenſam. Addo in Eunucho, quod magnum iter confecerit ad adorandum Iehovam *Ieroſolymis,* magna certè cura teneremur colendi Dei, vide *Pſalm.* 84. quanto deſiderio David tenebatur viſendi tabernacula Dei, quantaq; cum difficultate, ac moleſtia populus perrexerit per vallem *Baca,* & curſum non intermiſerit, donec coram Iehova apparuit in *Sione.* Quantoque gaudio affe-

ctus

ctus fuerit *David, Pſal.* 122. cùm ipſi dixerat populus, adeamus domum Dei. 2. *Obſerva.* Honorat eum, quem Deus donis exornauit Æthyops Philippum. Sic *Pharao*, etſi *Ethnicus Ioſephum* propter Dei χαρίσματα. *Nabuchadnezar Danielem, Dan.* 2. *& Darius Danielem* 6. *Aſſuerus* etiam *Mardochæum* pium.

Verſ. 32. Locus ſcripturæ in quem Æthyops incidit, *Iſa.* 53. 7. 8. quo capite Prophetia habetur de morte Chriſti, exaltatione, Regniq́ue ſui æternitate. Hoc verſ. continetur Mors Chriſti, quæ duobus ſimilibus illuſtratur. 1. Ovis. 2. Agni muti. Cùm dicit ductum fuiſſe, innuit duo. 1. Mortem Chriſti fuiſſe voluntariam: nam volentes ducuntur. 2. Obedientiam filij paternæ voluntati, *Ioan.* 3. Deus ſic dilexit mundum, vt dederit filium ſuum, quo credentes vitam haberent vitam æternam, & *Ioan.* 4. Chriſtus ſeſe appellat domum Dei, & *Ioan. cap.* 10. dicit ſe ponere animam pro ovibus ſuis, nulla proinde Chriſto illata iniuria, cū iuxta patris æternum decretum mortem ſubierit, & de obedientia habetur, *Hebr.* 5. Quod tametſi extiterit Dei filius, nihilominus obedientiam didicerit per ea, quæ paſſus eſt, & conſecratus evadit ſalutis æternæ author omnibus ipſi obedientibus, vide *Philip.* 2. diſcamus hinc, ſi Deo videtur, vt pro veritate Euangelica patiamur, vltrò vel atrociſſimam mortem toleremus propter Dei patris filijq́; capitis noſtri gloriam, aliorumq́; confirmationem in ſalutis, vitæq́; æternæ negotio. Ovis nomen indicat Chriſti ſimplicitatem: ſimus itaque ſimplices, hacq́; virtute Dominum noſtrum referamus. Agni verò, notat innocentiam, vocatur Agnus mactatus ab origine mundi, *Apoc.* 14. quod fuerit quidem in Dei decreto, & legalibus ſacrificijs, & *Ioan.* 1. Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, & à Petro Agnus immaculatus, quocirca ſtudeamus vitæ innocentiæ, atq́; ſanctitati, ſine qua nemo Dominum eſt viſurus, Sequitur, & non aperuit os ſuum. Hinc liquet patientiſſimum fuiſſe Dominum noſtrum. Simus itaque patientes. Si cùm capite patiamur, corregnabimus. *Obſervatio.* Cùm terminus vocationis noſtræ venerit, nobis ſilendum, & hinc exeundum: Dominus noſter non patitur ante præſinitum tempus, quo inſtante, & ſi potuiſſet omnes ſolo ſpiritu proſternere, nō fecit, ſed volens morti ſe ſubmiſit, cùm convitijs eum proſciderunt, non retorſit convitia, ſed ſiluit, & ſi perſpicuū ſit; *Io.* 18. ſola voce hac, ſum ego, pro-

proſtratos fuiſſe, qui venerant ad eum apprehendendum, vt ad Petri vocem *Ananiah* & *Sapphira*, & *Eliæ* bis 50. milites cum ducibus extincti ſunt. Mortis genus eſt crucifixio maledictum ex lege, vt nos legis κατάρα eximeret, paſſus eſt: hinc iſta beneficia habemus. 1. Deſtruitur Diabolus, qui mortis imperium habebat, *Heb.*2. 2. Mortis aculeus remouetur ſcilicet peccatum, 1. *Cor.*15. 3. Mors, qua omnes ſumus afficiendi nobis electis ſanctificatur. 4. Fœdus nouum confirmatur ad nos certiorandos de ſalute, & vita æterna. *Heb.*4. Interueniente teſtatoris morte ſtabilitur Teſtamentum, & non alio nomine.

*Verſ.*33. Sequitur Chriſti exaltatio. Apud *Iſaiam, menetſer, vmimmiſpat, luccath.* i. clauſtro, vel carcere, & judicio aſſumptus, id eſt, cùm fuerat in ſumma deiectione in ſepulchro tanquam in carcere, vinculis mortis coërcitus, ſentiens etiam patris indignationẽ, iramque, ſoluit dolores mortis, atque vincula, poſuitque in ipſo ſepulchro, atque carcere ſuæ gloriæ initium. *Obſerva.* Humiliatio præcedit glorificationem. Mors itaque Chriſto non amplius dominabitur, neq; membris corporis ſui. *Apoc.* Ego primus inquit, & nouiſſimus mortuus ſum, nunc viuo in æternũ, & *Rom.*6. Chriſtus excitatus à mortuis non amplius moritur. Et addo mortem eſſe viam ad gloriam, vitamque ne proinde terreamur morte, cùm per eam nobis acceſſus ad Regnum cœleſte. Nunc ſequitur æternitas Regni Chriſti *dor,* Generationem, vitæque durationem ſignificat. Quidam intelligunt de æterna Chriſti generatione, vt Patres nonnulli. Quidam de æterna, perpetuaque Chriſti vita, regnoque in cœlis, quidam de Eccleſia. Omnia iuxta veritatem. DEI filius iam regnat, viuitque, atque regnaturus eſt, donec poſuerit inimicos ſcabellum, & deinceps, & ſi non hoc regnandi modo tamen in ſuis membris regnaturus, & eadem conſeruaturus in ſtatu optimo in omnem æternitatem per δυνάμιν καὶ χάριν αὐτοῦ. Hinc ſequitur inanem operam nauare ſceleroſos homines Sathanæ organa aduerſus Chriſtum, eiuſque Regnum, *Pſalm.*2. quod eſt conſtitutum abiectis omnibus mundanis, vide *Daniel* 7. *Quoniam tollitur è terra vita eius.* In *Heb. Iſa.* 53.

Ci, nigzar, meerets, haym, & excinditur è terra viuentium deſignat mortem. In hac terra, viuunt quidam naturaliter tantum per alimenta naturalia, quidam ſpiritualiter per verbum, atque

ſpiritum

ſpiritum hic inchoatiuè, poſt in cœlis æternaliter, & completiuè. Quidam brutam agunt vitam ingurgitantes ſeſe in omne genus flagitiorum. Sed obſeruemus Terram hanc non fore electorum habitaculum in æternum; verùm illam permanentem civitatem eſſe in cœlis. *Heb.* 11. & 12. ad quam enixè aſpiraremus.

Verſ. 34. Rogat Eunuchus de quo loquitur Propheta, de ſe, an de alio quopiam. *Obſerv.* Cùm dubitamus de genuino Scripturarum ſenſu, conſulendi ſunt ij, qui habent donum, & jus interpretandi iuxta ſcripturas: Sed hoc fine, vt inſtruamur. Non quo Phariſæi, qui Chriſtum rogare conſueuerunt, non diſcendi, ſed tentandi ſtudio, vt multis legere eſt locis in Euangelio; ſed nominatim *Math.* 21. 22. Vnde inquiunt tibi hæc authoritas, aut quis dedit tibi. Reſpondet per dilemna interrogatiuum: Baptiſmus Ioannis, vnde, cœlitus ne? an ab hominibus, Ignorant, quid reſponſuri ſint. Nota humiles eſſe par eſt, qui in ſacris velint proficere.

Verſ. 35. Philippus aperuit os tanquam locuturus de re graui, & maximi ponderis. Euangelizauit ei Ieſum, quod eſt læta annunciare cum in Ieſu ſit vita æterna, atque ſalus, *Math.* 1. *Act.* 4. *Apoc.* 7. hoc nomine includitur ſalutis ſumma. Seruat etenim Dei filius populum ſuum, id eſt ordinatos ad vitam, vtpote fideles, *Act.* 13. per ſanguinem ſuum ab omni peccato, 1. *Ioan.* 1. originali, actuali, ſiue commiſſionis, ſiue omiſſionis. Proinde certò ſtatuendum Peccata credentium ipſis ad mortem non imputatum iri, cùm in fonte DOMUI *Davidicæ* recluſo propter peccatum, & immunditiem perpurgata ſint, *Zech.* 13. 1.

Verſ. 36. Hic agitur de Baptiſmo Eunucho cõmunicato, quem Eunuchus fide petit ſibi concedi. *Obſerva.* Antequam hoc Sacramentum adminiſtretur, verbi prædicatio præmittẽda. 2. *Obſerva.* ex eo quod petit, & aquam reperiunt. Dominus nedum rerum exitus, atque euenta determinat, ſed & media ad finem tendentia: nihil proinde hic, neque vllis in rebus fortuitò evenit. 3. *Obſervatio.* fides regeniti hominis non poteſt ſe continere intra pectus, ſed exerit ſe in apertam profeſſionem. *Rom.* 10. Corde creditur ad juſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem: hoc militat contra eos, qui lucri gratiâ, aut impendente periculo non dubitant profeſſionem ſuam diffiteri, exiſtimantes ſatis preclarè ſecum agi, ſi

fidem, eamq́ue ſimulatam intus latentem habeant vtpote hi, qui apud *Hiſpanos* negôtiantur, perituri quæſtus gratiâ, nō audent Ieſum Chriſtum eiuſq́ue ſynceram religionem verè & apertè profiteri. 4. *Obſerva*. fides illud cenſet vtile, quod Chriſtus vtile duxit, atque ordinauit, vt Sacramenta, contra Baptiſmi contemptores, cuius contemptio eſt exitialis.

Verſ. 37. Reſp. Philippus. Requirit in Eunucho fidem ſynceram, ſed non omnino perfectam, verùm gradibus ſuis perficiendam, inſtar illius dicti *Davidis, Pſal.* 119. Diligo ex toto corde Dominum, quo nihil aliud ſignificatur, quam *Davidem* ſyncerè deligere Dominum. Et fides hic imperfecta eſt. Dicunt Apoſt. *Luc.* 17. Adijce fidei noſtræ. Non eſt hinc colligendum, infantes non eſſe Baptizandos cùm fidem non habent actualem, quæ aſſurgit ex verbi auditione, & in praxin educitur: at comprehenduntur fœdere, idcirco baptizandi, vt Infantes Iudæorum octauo die erant Circumciſi: verùm hic verſus eſt de homine adulto olim à Chriſto alieno, iam ad eius Regnum vocato, quem oportet fidei rationem reddere, antequam poſſit baptizari, atq; confirmari de peccatorum remiſſione in merito ſanguinis Chriſti, & regeneratione, atque ſanctificatione eiuſdem virtute. Addo de infantium baptizatione: habent illi fidei ſemen, & potentialiter per Spiritus gratiam, placentq́ue Deo in Chriſto, Angeliq́ue eorum vident Dei faciem.

Verſ. 37. Parte vltima. Confitetur Eunuchus Dei filium eſſe Ieſum Chriſtum, qua confeſſione ſumma fidei continetur. Porrò Chriſtus eſt Dei filius duplici modo. 1. per æternam generationem, tota Patris eſſentia filio communicatâ ſecundæ perſonæ, αγίας τριάδος. Non eſt hic indagandum πῶς eſſet illud ελεγχος τῆς απιστιας. vt loquitur *Iuſtinus & Nazianzenus* θεοῦ γεννήσις σιωπῃ τιμάσθω. μεγα σοι μαθειν οτι γεγεννηται. 2. ratione vnionis hypoſtaticæ, iuxta illud *Math.* 3. & 17. Filius meus dilectus hic eſt, in quo mihi complacui. Fatetur Eunuchus ſe credere eſſe Deum, eiuſq́ue filium eſſe Ieſum Chriſtum, id eſt Seruatorem, & vnctum oleo lætitiæ, *Pſal.* 45. vbi vnguens eſt Deus Pater, vnctus eſt Chriſtus, & vnctio Spiritus Sancti gratiâ præter menſuram in officium triplex, Regnum, cuius functione omnem aduerſariam po-

teſtatem debellauit: Sacerdotale, quo ſeſe hoſtiam gratam & ſufficientem pro electorum peccatis obtulit. Propheticum, quo Patris voluntatem plenè, atque perfectè, planèque patefecit in ſalutem credẽtium. Veritatis hoſtes Papiſtæ in omnia hæc delinquunt. Deitatis proprietates ſcindunt, cùm dicunt Deitatem concedere humanitati, vt ſimul, & ſemel multis ſit in locis. Verùm quamuis Diuina & humana Chriſti natura, indiuulſe cohæreat, ſintque cohæſuræ in omnem æternitatem, Tamen eſſentia, proprietatibus, & operationibus diſtinguntur. Humanam naturam ſuâ proprietate ſpoliant, cùm nolint certo loco circumſcribi, contra ſenſus & Scripturam, *Act.* 3. Cœlum oportet capere CHRISTVM, donec reſtituantur omnia. Regium munus, dum Chriſti loco caput, Principemque Eccleſiæ ſubſtituunt ſcilicet Papam. Sacerdotale, cùm non contenti vnico, & per ſe ſufficienti Chriſti ſacrificio non reiterando quotidie in ſua Miſſa pro viuis & mortuis offerunt. Propheticum, cùm traditiones, & vera non ſcripta in Eccleſiam intrudunt, verboque Dei ſcripto authoritate exequant. Peccatur in Propheticum, & Regium Chriſti munus intruſione in regimen Eccleſiæ pſeudoepiſcopalis DOMINATUS, quem Chriſtus Propheta & Rex vnicus non modo nõn inſtituit, ſed etiam preciſè prohibuit, & damnauit, *Luc.* 22. In Nomen IESV cùm plus nomini tribuunt, quàm oportet. Dicunt enim DÆMONAS ſola, nudaque nominis pronũtiatione profligari, vt Ieſuitaſter *Chyrræus,* eiuſque ſectæ fautores, Cùm tamen rei ſignificatæ detrahant maximè, iungentes ſatisfactioni CHRISTI tanquam imperfectæ ſatisfactiones humanas, eiuſque interceſſioni, Mariæ, & Sanctorum: Sic plures inuehunt, atque conſtituunt ſeruatores. Nos verò melius edocti à Spiritu Sancto verbo cooperante in veritate demonſtrata acquieſcamus.

Verſ. 38. *Verbum vltimum.* Baptizatur Eunuchus à Philippo. Elementum eſt Aqua. Figurans Chriſti ſanguinem. Miniſter eſt Philippus, *Ergo* legitimè vocatus debet Sacramentum celebrare: Non vetula, aut mulier, in caſu, vt loquuntur, neceſſitatis. Modus, rituſque planus, atque ſimplex, non addit Oleum, Sputum, Sal, Exorſciſmum, quæ in adulterato Papiſtarum Baptiſmo vſurpantur, & retinentur. Locus eſt in itinere obuius:

non eſt multum diſputandum de loco, ſi res poſtulet, vbi eccleſia vel non eſt cōſtituta, vel turbata, eſſe poſſit in agris, at in pacato Eccleſiæ ſtatu, locus maxime idoneus eſt DomusDei vbi verbum prædicatur. Hoc baptiſmo non primum inſeritur Chriſto, ſed inſitus ante per fidē Chriſtianus declaratur, & confirmatur. Vtrum immergatur baptizandus: An aſpergatur aqua non eſt admodum materiale. Commodius aſpergi poſſunt infantes, quam demergi. Aſperſio aquæ aſperſionē ſanguinis Chriſti notat, mora ſub aqua, mortificationem veteris hominis, at emerſio noui hominis viuificationem. Per baptiſmum ſignificatur etiam reatus abolitio, ſed non naturæ corruptionis, quæ adhæret, atque adhæſura eſt donec defungamur, hac vita nobis tamen merito ſanguinis Chriſti non imputatur ad mortem contra papiſtarum opus operatum.

Verſ. 39. Baptiſmo adminiſtrato, Philippi, atque *Eunuchi* fit ſeparatio. Philippus à ſpiritu rapitur *Azotum* vſque: *Eunuchus* lætitia perfuſus pergit in itinere. Raptus Philippi innuit iſta omnia divina diſpenſatione eveniſſe, inſeruitque ad maiorem *Eunuchi* cōfirmationem in veritate audita, & expoſita. *Obſerva*. Spiritus ille ſacer Chriſti ſeruis inuigilat, adeſtque ipſis in muneris ſui adminiſtratione, & quanquam amoueantur Paſtores ab Euangelij profeſſoribus ſpiritu ſuo tamen DEVS ipſis aderit ad ſummam conſolationem, & gaudium. Quid poteſt nobis lætius obtingere, quam divini fauoris ſenſus, & miſericordiæ in Chriſto. Lætatur itaque *Eunuchus*, quod non ſolum Chriſto ſit inſitus, verumetiam in fide Chriſtiana confirmatus.

Verſ. 40. *Azotū, Heb. Aſdod, Ioſ.* 11. *&* 15. Pergit ſedulò in obeunda legatione de ampliando Chriſti Regno. *Obſerva*. Officio noſtro peragendo fideliter, & diligenter nobis incumbendum. Vide de præmio, *Dan.* 12. *Luc.* 12. 2. *Timoth.* 4. 1. *Pet.* 5. 2. *Obſerva*. Seruos ſuos Dominus in exilium miſſos facit gloriæ ſuæ illuſtratores, Regniq; filij ſui prolatatores conſolationē hinc petamus, ſi malis afficiamur, & nominatim exilio multetur, Dominus ad nominis ſui, filijque gloriam, noſtrumque bonum id conuertet.

Δόξα μονῷ τῷ θεῷ.

CAPVT IX.

CAPITIS partes ſunt hæ. 1. eſt de Paulo ad verſ.31. 2. de ſtatu Eccleſiæ in *Iudæa, Samaria, Galilæa*, verſ.31. 3. *de Petro*. Ac primũ de curatione per Petrum *Ænea* paralytici 8. annos laborante ad verſ.36. inde ad finem de exuſcitatione *Tabitha* à morte in vitam. In *Saulo* habemus eius converſionem ad verſ.9. ibi vocationem. Inde euenta ad verſ.31. conuerſioni hæc præcurrunt. 1. Pauli interna diſpoſitio. 2. actio externa. Interna per verbũ, ἐμπνέων exprimitur. *Spirans minas, & cædem.* Ετι. Prius cap. 7. dicitur de Saulo, quod interfuerit lapidationi Stephani. & 22. 20. verſ. fatetur aſſenſum, veſteſque cuſtodiiſſe eorum qui Stephanum occiderunt. Adhuc ſpirat aduerſum Chriſti Diſcipulos, & anhelat ſcelus. *Obſerv.* Nulla remora atrocibus Eccleſiæ hoſtibus inijci poteſt, niſi aut Dominus in miſericordiâ eos vocet ad gratiam in Chriſto, aut confuſione involvat in juſtitia. Primum vides in *Saulo*, ſecundum in *Pharaone*, qui verbo DIVINO, nec plagis DIVINITUS miſſis poterat reprimi, ac coerceri ab exercẽda crudelitate in Dei populum, donec tandem admota potẽti Dei manu iuſtè cum ſuis adobrutus eſt. Diſcamus pro Eccleſiæ hoſtibus ſic præcari, vt vel in miſericordiâ convertãtur: Si ad electionem Dei ſpectent, aut confundantur in juſtitia, ſi ſint vaſa ad interitum apparata. 2. *Obſerva.* Crudelitas primum occupat animum. De Iuda dicitur, quod Satanas eius cor ſubintrarit: idcircò diligenter obſervandum eſt cor, vt retineatur in bono ſtatu. Retinetur verò per fidem. Etenim fide purificatur: fides verò fit per verbum, eiuſque incrementum; verbum itaque frequentandum, audiendum, legendum, in praxin ducendum, vt omnis occaſio peruertendi cor atroci hoſti præcidatur per preces aſſiduas, rerumque divinarum meditationem. 3. *Spirans.* Perſecutores ergo Eccleſiæ permiſſu divino ſpirare poſſunt, atque anhelare ſcelus: at nihil valent invito Deo peragere: concipiunt, & prauo corde machinantur malum ſed producunt ventum, & vt loquitur

Propheta, *Iſa*.59. ovis aſpidis incubant: Telamq́; texunt *Araneæ*, id eſt, machinationes impiorum ſunt atroces, & ſubtiles, verum & cedunt in eorum ipſorum perniciem, atq; facillimè diſſipantur. Expende in *Pharaone* meditante populi *Iſraelitici* excidiũ atq; tunc dicente agamus ſapienter, *Exod*.1.& *ca*.10.ad *Moyſen*, ne poſt videris faciem meam. Nam quando, morieris. Cui *Moyſes*. Rectè reſp. non videbo amplius faciem tuam, & verè: nam cum exercitu ſuo detruſus eſt in profundum, ſubſiditque, vt lapis. In *Ieſabele*, 1.*Reg*.19. *Eliæ* dicente per nuntium ex quo Prophetæ *Baalis* occiſi ſunt, ſic dij faciant, & ſic pergant, vt hoc ipſo tempore cras poſitura ſum vitam tuam, vt eſt vita vniuſcuiuſque illorum. At *Eliæ* vita conſeruata eſt, & *Iezabelis* carnem comederunt canes, iuxta dictum Iehovæ per Prophetam, 2.*Reg.cap*.9. & 1.*Reg*.21. In *Sinnacheribo* blaſphemo, & ſceleroſo. In *Antiocho, Iuliano*, multiſque alijs Eccleſiæ hoſtibus: fundamentum itaq; poſitum de ſceleroſis manet firmum, qui affligunt electos, in ſuum ipſorum caput inevitabilem perniciem apparaſſe reperientur. *Contra quos ſpirat Saulus*, ſcilicet Chriſti Diſcipulos. *Obſerva*. Vt Diſcipuli Chriſti maximè ſint obnoxij perſecutionibus, ita in rebus arctiſſimis, atque periculis grauiſſimis, fidei Chriſti adhærentes ſtationem, Chriſtianã minimè deſerunt: in maximâ illâ prophetarum ſtrage edita, *Achabi* & maledictæ *Ieſabelis* tempore: relicta erant 7. milia hominum, qui non curuarunt genu *Baali*, & non eſt dubium quin ſuos habeat Iehova in Eccleſia *Scoticana*, qui divinâ gratiâ, veritatem, & profeſſionem Chriſtianam ſanguine ſint obſignaturi: atque hunc honorem ſi Deo placet poſtulaturi, vt conſtantes eſſe valeant aſſertores, & teſtes veritatis. 2. *Actiones Sauli externæ*. 1. Accedit ad Pontificem maximum. *Obſerva*. Aſtutia Satanæ eſt ſingularis in Sanctorum perſecutoribus, cuius inſtinctu *Saulus* adhibet ad muniendam aduerſum ſanctos perſecutionem, Perſonæ Eccleſiaſticæ authoritatem: idem tentare, & efficere conſueuerunt, quicunque contra Eccleſiam, eiuſque libertatem machinantur, ſcilicet aſciſcere ſibi præcipuos aliquos è Paſtorum numero, quorum conſilio, & approbatione abutantur ad prauum ſuum inſtitutum conficiendum. Iudæi ad Chriſtum crucifigendum, Iudæ vnius ex diſcipulis operâ atque proditione ſunt vſi. Obſeruemus hanc Satanicam technam, ne

præ-

præiudicium Eccleſiæ afferatur. 2. *Actionis pars.* Petit ab eo Epiſtolas perferendas *Damaſcum*, ad *Synagogas. Obſervatio.* Non ſolum id efficit Sathan, vt atroces Eccleſiæ perſecutores authoritate obtinentium præcipuum locum in Eccleſia inſigniantur, ſed etiam lege, literiſque crudelitatem in ſanctos expromendam muneri velint. *Petit itaque literas. Quod non eſt nouum*, nam tempore *Achabi* & *Iezabelis*, quo *Achabus* ſeſe affligeret propter *Nabothi* vineam, hanc artem excogitauit *Iezabel* maledicta, vt obſignatæ literæ mitterentur, & jejunium indiceretur: interim adeſſent ſubornati teſtes duo qui *Nabothum*, vt blaſphemum in Deum, & Regem accuſatum lapidibus obruerent: quod eſt peractum, 1. *Reg.* 21. ſed *Achab*, atque *Ieſabel* tanti ſceleris pœnas pependerunt, vide 1. *Reg.* 22. 2. *Reg.* 9. vt alijs menſus fueris, ita remetientur tibi.

Sic *Aman* literas impetrauit à Rege *Aſſuero, Eſther.* 3. de contrucidandis vno die Iudæis omnibus, patibulumque erexit pro *Mardochæo*, cui ipſe liberatis Iudæis opera *Eſthera* Reginæ eſt ſuffixus, & *Daniel* 3. expende edictum Regium Idololatricum, & abominabile promulgatum, & *Daniel* 6. vides hunc Satanicum modum agendi contra pios, & Sanctos diu obtinuiſſe, Satanæque organa repentinum interitum ſibi accerſiuiſſe. Porrò literarum quas optat hæc eſt ſumma vt *Saulus* adducat *Ieroſolymam* vinctos omnes tam viros, quam mulieres, qui ſunt huius viæ, id eſt ſectæ, qui IESVM CHRISTVM profitentur, eiuſq; in nomine æternam ſalutem: Chriſtus ſeſe viam appellat. *Io.* 14. Quòd nemo patrem accedere poſſit niſi per eum. *Obſerva. Sauli* ſæuitia eſt ſingularis, nulli ſexui parcit, ſed indifferenter vult omnes adduci *Ieroſolymam*, quæ eſſet omnium vrbium orbis terrarum gratiſſima in Deum, eam tot inſignibus ornarit, prærogatiuis, ſed atrociſſima exiſtit in Chriſtum, eiuſque ſeruos: ita vſuvenire ſolet, vt quos oportebat eſſe religioſiſſimos, & officioſiſſimos, ſepiſſimè ſint impijſſimi, & hoſtes ſæuiſſimi: qui crudedelitatis ſuæ debitum ferunt ſupplicium, vt animadvertere eſt in *Ieroſolymorum* excidio à *Tito Veſpaſiani* facto. 2. *Obſerva.* Conatur *Saulus* profeſſores CHRISTI vinctos adducere, & ipſe poſtea converſus vincitur Chriſti cauſa.

Si

Si malum patrare tentaueris, proportione ſeruata Dominus te remunerabitur: *Davidis* adulterium traditione concubinarum filio caſtigauit, 2.*Sam.*12.*Achabi* patratum facinus in effuſione ſanguinis *Nabothani* pari pœna puniuit: & *Adonibezecum* tali affecit ſupplicio, quali ille 70. *Reges. Iud.*1. Atque hoc facit Dominus in miſericordia erga ſuos, in juſtitia erga reprobos.

*Verſ.*3. Habetur modus conuerſionis *Saulinæ.* 1. Circumſtantia eſt temporis. Cùm fuit propè *Damaſcum.* 2. Lux circumfulſit eum. 3. Cecidit in terram. 4. Vocem audiuit, *Saule Saule* quid me perſequeris? 5. Ipſe edit vocem hanc. Quis tu Domine? 6. Reſpondit Dominus, ſum Ieſus, quem tu perſequeris durum tibi πρὸς κέντρα λακτίζειν. In temporis circumſtantia obſerua Dominum ſuis opitulari conſueſſe, conatuſque perſecutorum, & atrocium hoſtium præpedire in executionis puncto verſantium: expende praxin in populo tyrannide *Pharaonica* exempto, quem cùm *Pharao* perſequeretur, montibuſque vndiquaque cingeretur, mareque rubrum præ oculis fuiſſet (mirùm) Iſraelem dat ſaluum obruto *Pharaone atque Ægyptijs: in Davide multoties,* 1. *Sam.*18.19.23.30. *in Ezechia in obſidione Ieroſolymorum à Sinnacheribo facta. Reg.*19. in *Iehoſaphato,* 2. *Cro.*20. & deniq; in Eccleſiæ *Anglicanæ*, atque *Scoticanæ* conſeruatione ab immani illa claſſe *Hiſpanica,* divinitus fuſa, atque demerſa, cùm nulla ſupereſſe videretur ſpes euaſionis. 2. *Obſervatio. Lux illum circumfulſit.* Dominus exercituũ habet in promptu omnes res creatas ad peragendum, quod ipſi videtur. Cœlum elementa, vt ſupra oſtendimus, minimas creaturas ſi armet potentiâ, quis valet obſiſtere? quid dicam ſi ipſius hominis conſcientiam excitet, quãtum tormentum? ne laceſſamus hunc omnipotentem, cuius ira ſi tantillum arſerit, quis poteſt ſubſiſtere. Ἐξαίφνης. *Obſerva.* Nonnunquam eveniũt atque incidunt, judicia Domini repentinò, *Prov.*1. comparantur Turbini. Expende in *Baltazaro, Dan.*5. qui deſcriptũ digito judicium ſuum viderat in pariete inter conuiuandum, & dum ſeſe cum magna caterua procerum pleno poculo prolueret. *E Cœlo:* Domini judicia decidunt cœlitus, itaque Dominus omnes terrenos monarchas ſupereminet: quos rebelles, impios, & contumaces, quando vult poteſt opprimere, & in nihilum redigere. *Cecidit. Obſerva.* Si viſio lucis hunc producit effectum, vt ipſa proſternatur *Saulus,* quã terribilis futura impijs, & ſceleroſis

apparitio

apparitiò Agni,cùm ſeſe manifeſtabit in nubibus in flāma ignis, 2.*Theſſ.*1. vide *Iſa.*6. adde viſionem potentiæ divinæ, quæ non fit in miſericordia,tantum formidabilem eſſe:proinde petamus frui potentiâ divinâ, quæ gratiam coniunctam habeat. *Vox edita. Saule,Saule*, quid me perſequeris? Ergo licet nominatim compellare Eccleſiæ perſecutores. 2.*Obſerv.* Qui Chriſti membra perſequuntur, ipſum Chriſtum caput perſequuntur, vt hic videre eſt, imò ipſum Deum patrem, *Iſa.*63.9. Spiritumque Sanctum, vt ſupra fuſius, 1.*Pet.* 4. 14. *Quis Domine? Obſerva.* Idonei ſunt ad audiendam Domini vocem, qui ſunt humiliati,atque deiecti,ſpirituſq; Sancti gratiâ præparati: vt in *Saulo* videre eſt, nemo enim poteſt vocare Ieſum Dominum, niſi per ſpiritum, 1.*Corinth.*12. *Reſpon.* IESVS, σκληρον σοι. Durum tibi contra ſtimulum calcitrare. Proverbium hoc mutuatum ab equis,qui calcitrant,aut Bobus reluctantibus,quando punguntur, quo ſignificatur bellatores aduerſus Chriſtum ſibi malum accerſere. Vide *Dan.*2.de lapide exiguo è monte exciſo ſine manibus,conterente imagiuem illam terribilem,fignranteChriſtum DOMINUM caputque & principem populi ſui, & *Math.*21. *Obſerv.* In hac *Sauli* conuerſione notemus potentiam Dei ſingularem,atque miſericordiam,ne de ſalute cuiuſquam deſperemus:vocat DOMINUS in vtero,vt *Ieremiam*: in ætate media *Saulum*,in mortis articulo,Latronem. At ne rarum hoc, & vnicum exemplum nobis proponamus, ad gratiæ divinæ, atque miſericordiæ abuſum, pœnitentiæque ſeriæ procraſtinationem, verum cum animis noſtris cogitemus DEUM,vt miſericordem,ita etiam juſtum eſſe omnis peccati, quod non conſequitur vera reſipiſcentia,vindicem *Iſa.*56.

*Verſ.*6. Effectus alius,quem vox Chriſti in *Saulo* produxit. Eſt tremor, & pauor. Supra fuit reuerentia, appellauit enim Chriſtū Dominum. 3. Eſt obedientia. His verbis, quid vis Domine faciam. *Obſervatio.* Vbi gratia Spiritus Sancti cooperatur verbo, hæc tria conſurgunt reuerentia, timor, obedientia: vbi verò iſta non producūtur, certum eſt ſpiritum operatione cum verbo non cucurriſſe. 2.*Obſervatio.* Correctio Domini eſt *Saulo* ſalutaris: verum deprehenditur illud, *Iob.*5.Beatus ille eſt, quem DEVS caſtigat, & *Pſal.*94. Si non fuiſſet præpeditus atque coërcitus in atroce, & ſceleroſo hoc propoſito de vinciendis Sanctis *Damaſcenis*,

adducendiſq; *Ieroſolymam* potuiſſet in ſuum ipſius interitum præceps abire. *Reſp. Dominus IESVS Surge.* Dicetur tibi &c. jubet eum ſurgere. Cui oportet ipſum Ieſum ſurgendi poteſtatem tribuere. *Obſervatio.* Tametſi fiant denturque nobis mandara, atque exhortationes, nulla ijs præſtari poteſt à nobis obedientia, niſi gratiam Dominus largiatur: penes quem eſt etiam proſtratos, atque deiectos quouis modo, excitare. 2. *Obſervatio.* Chriſtus vult docere Saulum hac deiectione modeſtiam, qui tametſi ſit leguleius, beneque doctus, nihilominus tamen cum humilitate ſeſe tradat in diſciplinam: hinc diſcant, perſonis hominum minimè faſtiditis, divinam vocem audire, atque amplecti, cum reuerentia, animorumque ſubmiſſione. 3. *Obſervatio.* Ordo à Chriſto inſtitutus de inſtituendis hominibus ad ſalutem per prædicationem Euangelij obſeruandus atque retinendus eſt, *Rom. cap.* 10. fides eſt ex auditu, & *Epheſ. cap.* 4. Non ſunt itaque de cœlo expectandæ nouæ revelationes, vt ſomniant Anabaptiſtæ, ſed perfecta vitæ æternæ ratio ex verbo Dei ſcripto petenda: vbi Chriſti vox ſonat, quæ tantum in Eccleſia audienda, iuxta patris teſtimonium; *Hunc audite.*

Verſ. 7. Socij itineris audiunt vocem *Sauli*, at neminem vident. *Obſerva.* Qui ſcelus aliquod aggrediuntur, eiuſdem ſocios habebunt ad manum, vide in apprehenſione Chriſti, & in Eccleſiæ hoſtibus omni ætate: hoc etiam tempore, in quo verſamur, qui haud dubiè iudicij eiuſdem futuri ſunt participes cum ſceleris authore, vt & hi qui exiſtunt ἐνεοὶ attoniti, fugiamus proinde praua commercia, ſi minus poſſimus prauorum præſentiam declinare: Nam ſic, vt loquitur Apoſt. 1. *Corinth. ca.* 5. mundo nobis eſſet exeundum: ad minimum corruptos mores, atque ſceleroſa facta devitemus.

Verſ. 8. Paulus ſurgit apertis oculis, neminemque videt, lux, quæ illum circumfulſit adeò oculos ipſi perſtrinxit. Introducitur cæcus à comitibus itineris, ille idem, qui proficiſcebatur *Damaſcum* ad ligandos ſanctos, quos perferret *Ieroſolymam. Obſervatio.* Impiorum propoſita redeunt in ipſorum caput, & quæ in alios decreuerunt, in ipſos retruduntur, vide *Reg.* 2. *cap.* 6. de *Aramitis Eliſæum* virum DEI perſequentibus, occæcatis, atque in vrbem

Samaritanam introductis, & in *Balaamo*, qui maledictionis loco, benedictionem populo contulit: deniqúe in ijs qui miſſi ſunt ad apprehendendum Chriſtum ipſi ab Ieſu vera, & pia loquente apprehenſi ſunt. Mira eſt Domini potentia non ſolum reprimendis impiorum inſultibus, ſed retrudendis, atque conuertendis in ipſorum bonum.

Verſ. 9. Vocatio *Sauli* non videntis, qui nec edit, nec bibit. 3. dies. Ieiunat miraculoſè, & in officium præparatur, cui erat ſufficiendus, interim pijs cogitationibus occupatus.

Verſ. 10. Colloquium Domini cum *Anania* diſcipulo, quem mittit ad Saulum reſtituendum, & inſtituendum. Tria, vt patebit, præſtat *Ananias*. 1. Reſtituit ipſi viſum vt Domini inſtrumentum impoſitione manuum. 2. Communicat Spiritum Sanctum inſtrumentaliter. 3. Baptizat. & hoc Sacramento declarat Saulum eſſe aſcitum in numerum filiorum Dei, atque ſocietatem Chriſti. Alloquitur Dominus *Ananiam* in viſione, vt moris erat antiqui, quo teſtatur ſuam præſentiam. *Reſp. Ananias adſum Domine. Obſerva.* Vocanti Domino, atque imperanti eſt obediendum. Supra fusè.

Verſ. 11. Præſcribit Dominus, quid *Ananiæ* ſit faciendum: Nimirum, vt eat ad vicum qui rectus dicitur. *Obſerva.* Omnia divinis oculis patent, ne idcircò peccemus obtectionis ſpe, ſiquidem cuncta ipſi ſunt manifeſta, ipſa etiam media ad finem ducentia. Paulus precabatur. *Obſervatio.* Exemplo Sauli ſimus precibus intenti quibus mediatoris nomine nuncupatis impetrantur bona à Deo patre, atque depelluntur mala. Supra.

Verſ. 12. Eodem tempore vidit *Saulus* per viſum virum nomine *Ananiam. Obſerva.* Vt prius Dominus media componit, & diſponit ad propoſitum tendentia.

Verſ. 13. Videtur *Ananias* detrectare cum ratione. 1. Nam hic *Saulus* fuit perſecutor, etenim audiui & verè quod malis affecerit Sanctos *Ieroſolymis. Obſervatio.* Fama mala volat: attendendum itaque actionibus noſtris, prout enim quiſque ſeſe geſſerit in vocatione, & muneris functione, ita futurum à pleriſque vel bene vel male audiat: Et ſi de bonis mali male loquantur, boni tamen & piè ſentiunt, & bene loquentur de bonis.

πνεύματος ἁγίου repleamur, præſertim cœleſti luce ad muneris functionem.

*Verſ.*18. Quaſi λεπίδες. Λεπὶς eſt Squama, & etiam porrigo genus morbi: Significatur Pauli ſtatus ante conuerſionem: Qui tametſi ad pedes *Gamalielis* fuerit educatus & inſtitutus, tenebris tamen denſiſſimis mentem habebat offuſcatam, donec lux mundi I E S V S in ea lucere cœpit. Fatetur ipſe *Philip.*3. ex quo enumerauit, quibus ornabatur, prærogatiuas, omnia duxit σκύβαλα præ illa excellenti Ieſu Chriſti cognitione. In Iudaiſmo, & Phariſaiſmo erat eius mens quaſi obuelata ſquamis, vt & omnes, antequã per gratiam Chriſti illuminentur. Iudæi dicuntur habere velum, quo eorum cor obtegitur, ne videre queant eius finem, quod eſt abolendum, id eſt legis, cuius finis eſt Chriſtus, 2. *Corinth.cap.*3. Moyſes fuit velata facie, quando deſcenderat à Domino, cuius faciem ne Iudæi quidem intueri poterant, hanc duritiem cordis figurabat. In Euangelio ſine velo licebit Domini faciem in Chriſto ſplendentem intueri, 2. *Corint.cap.*3. *Obſerv.* Antequam poſſimus videre cœleſtia, naturalem cæcitatem, cui omnium mentes ſubijciuntur, profligari oportet. Sequitur. Et Baptizatus eſt. Non eſt per hoc Sacramentũ factus Chriſtianus, ſed declaratus, cuius certè contemptus eſt exitialis: Proinde qui contemnit, ſibimetipſi exiſtit cauſa pœnæ, atque ſupplicij grauiſſimi.

*Verſ.*19. 1. Capeſcit cibum. *Obſervatio.* Naturæ habenda ratio, quæ in ſano ſtatu eſt conſeruanda per alimentum, quo poſſumus demandato munere ſani defungi, 1. *Timoth.* 5. Apoſtolus iubet *Timotheum* ὀλίγῳ οἴνῳ χρῆσθαι propter crebras ſtomachi infirmitates. In abſtinentia à cibo, quidam ſuperſtitioſuli religionem collocant. vide 2. *Coloſ.cap.*2. περὶ τῆς ἐθελοθρησκείας, & 1. *Timoth.ca.*4. vocat Apoſtolus Doctrinam Dæmoniorum hanc abſtinentiam. 2. Manſit cum Diſcipulis *Damaſci. Obſerv.* Iuxta hanc Pauli praxin bonorum ſodalitio delectaremur, qui habitabunt in tabernaculo Iehovæ, pios, timenteſque Deum, magno habent loco: & David oblectatur Sanctis, ad quos eius bonitatem ait extendi, *Pſal.*16.

*Verſ.*20. Iam Paulus prædicat Chriſtum eſſe Dei filium, quem paulò ante tam ardenter eſt perſecutus: Magna mutatio per Spiritus

ritus Sancti operationem. Hæc verba fuere expoſita in Baptizatione Eunuchi. Hoc tantùm hac vice. Conſilium carnis non eſſe admittendum in ſuſcipiendo, atque obeundo noſtro munere.

Verſ. 31. Effectus prædicationis Paulinæ. Stupor ſcilicet omnes occupat, atque meritò, cùm extiterit Eccleſiæ vaſtator, ſummuſque Sanctorum perſecutor, vbi iterum habes admirandam Dei in Paulum miſericordiam. Quos vult vocat ad gratiam, & quando ipſi videtur: Nouit optimè qui ſunt ſui. Non eſt volentis, vt loquitur Apoſtolus *Rom.* neque currentis, ſed miſerentis Dei. vide 1.*Timoth.*1.

*Verſ.*22. Paulus non ſolâ authoritate contendit, ſed allatis Prophetarum teſtimonijs, atque collatis Scripturæ locis, vt artifices aliquid compacturi ſolent ſingulas partes comparare, vt aliæ alijs ad Amuſſim quadrent: Demonſtratque eum eſſe Chriſtum. *Obſervatio.* Optima ratio comprobandi veritatem, eſt per verbum Dei à Prophetis atque Apoſtolis, Spiritus Sancti amanuenſibus conſcriptum.

Verſ. 23. ad 31. Comprehenduntur hiſce verſibus duo. Sauli pericula, duæque evaſiones, eiuſque cum Diſcipulis Ieroſolymitanis reconciliatio per *Barnabam.* Primum periculum ipſi imminet, quod Chriſtum Dei filium prædicauerit. *Obſerva.* Prædicantibus veritatem diſcrimen impēdere ab hoſtibus, certum eſt. Verùm conſolatione fruamur ex liberatione Saulinâ, cuius Sauli protectioni Divina provideutia ita inuigilauit, vt ſemper tutus, ſaluuſque manſerit, donec finis vocationis inſtaret, quo tempore in Paulo martyre per cōſtantem veritatis aſſertionem glorificatus eſt Dominus. Iudæi duo machinantur in Saulum. 1. Conſilium prenſant de eo interficiendo. 2. excubias agunt per gubernatorem ſub *Areta,* 2.*Cor.*11.*vlt.verſ.* De eo etiam occidendo. 1. *Occurrit* temporis deſcriptio, ἱκάνῳ ἡμέρῳ. Spatium temporis eſt Triennium, quo Apoſtolus *Damaſci,* atque in circumiacente Regione docuit. *Obſerv.* Cùm tempus omnibus præſtitutum ſit implendum, benè, & ſapienter eodem vtamur, gratiamq; oblatam præclara hac occaſione abſit, repudiemus. Etenim vel in hoc vitæ curriculo gratiā amplecti, & pœnitentiā agere oportet, vel certò ſtatuendū poſt hanc vitam nullum locū hiſce relinqui.

Obſerv.

3. *Obſerva.* Impij quod volunt, exequi nequeunt, nec quando: non fuit penes *Pharaonem* populum Dei extinguere, tametſi πολύτροπως & atrociſſime ſit conatus. Ipſe Satanas in ſummam conſolationem noſtram, divinæ providentiæ cancellis coercetur, extra quos nefas egredi, niſi permittente Iehova. 3. agunt per conſilium. *Obſervatio.* Peſſimi quique Eccleſiæ hoſtes inſtinctu, & Satanico aſtu, conſilio ſcilicet prenſato, vt volunt, res pernicioſiſſimas aggrediuntur. Dixit *Pharao*, dum ſcelus meditaretur de opprimendo Iſraelitico populo, operemur prudenter. Et gubernatores principeſque ſub *Dario*, de *Daniele* è viuis tollendo ſtatutum inſtar Perſici curarunt promulgandum: Etiam Iudæi concilium coegerunt de crucifigendo Dei filio. Ita infeſtiſſimi Eccleſiæ aduerſarij à Satanâ occæcati, cùm in Chriſti membra machinantur malum, autumant ſe conſulto, atque bene operari: ſed quod faciunt divinâ diſpenſatione recidit in ipſorum caput, & reapſe probant euentuque redundante in ipſorum perniciem ſeſe in omnibus machinationibus fuiſſe ſtultiſſimos. Expende in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, *Hamane* in Patibulum acto, quod erexit pro *Mardochæo*, & in alijs. 4. *Obſerva.* Qui eſſent præcipui Eccleſiæ defenſores, cauſæque Chriſti, ſæpiſſimè reperiuntur in eandem machinatores, zeli indumento religioniſque velati, vt hic Iudæi, & Papiſtæ, necnon *Ieſabel*, quæ fuco divini cultus jejenium jubet indici, teſteſque ſubornari, qui *Nabothum* accuſarent atque lapidibus obruerent, 1. *Reg.* 21. huc accedit, quod decreta impij concilij ſemper exiſtunt pernicioſa.

Verſ. 24. *Saulo* innoteſcunt eorum ἐπιβολαί. Sed quomodo, hic non exprimitur. Deus ſecreta revelat ſuis ſeruis, *Amoz.* 3. excitat etiam fautores eorum ſaluti conſulentes vtpotè *Obadiam Achabi* tempore, qui edocuit *Eliam* de Regis, atque Reginæ *Ieſabelis* pernicioſo propoſito: necnon ſororis Pauli filium, qui centurioni detexit 40. Iudæorum conſpirationem de trucidando Paulo, *Act.* 23. 16. 17. militibus ſtipato, ſaluoque miſſo ad felicem gubernatorem: decretum Regis *Syriæ* in conclaui *Eliſæo* revelatum: rumoremque quendam eſſe à Deo teſtatur Propheta *Obadiah*: hinc perſpicuum Iehovam in bonum Eccleſiæ, ſeruorumq; eius vno, aut altero modo de impiorum conatibus conſueuiſſe præmonere. 2. membrum periculi: obſeruant portas die, ac nocte. Iudæi

inſtigarunt

inſtigarunt gubernatorem *Areta* Regis ad hoc præſtãdum, 2.*Cor.* 11. *Obſerv.* Sceleroſi, & ſanguinolenti nihil non moliuntur ad complẽdum ſuum facinus. Hi volunt civilis Magiſtratus authoritate muniri, magnoſque & multos aſſumunt labores, vt impiè faciant, *Iere.*9.5. peruerſe agendo defetiſcuntur: *Prouerb.*4. 16. Ne quieſcere quidem valent, niſi aliquid mali patrauerint.

*Verſ.*25. Euaſio Sauli, cura Diſcipulorum & modus. *Obſerva.* Licet etiam vocatione ſalua hoſtium inſidias, atque conatus devitare. 2. *Obſerv.* Vbi in arctum coguntur Chriſti ſerui, omniſq; effugij ſpes videtur ipſis adempta Dominus offert evadendi occaſionem. 3. *Obſerva.* Veri Diſcipuli ſunt hi, qui cum capitis periculo non dubitant manum admouere ad conſeruationem ſeruorum Chriſti in diſcrimine verſantium. Paucos admodum reperias hac tempeſtate hiſce ſimiles ex noſtris profeſſoribus. Quotuſquiſque eſt ille, qui vitæ, imò bonorum, & quod eſt minus exiſtimationis, atque famæ iacturam, velit facere pro eius defenſione, qui Chriſti vice legatione fungitur. At pleroſque, qui Miniſtrorum vitam inſectentur, eoſque calumnijs, ludibrijs, cõvitijſque proſcindant. Boni eſt Magiſtatus officium, adeoque omnium Chriſtianorum has partes implere, quas hi Diſcipuli. 4. *Obſerv.* fas eſt ad tempus hoſtium furori cedere, vt ad meliora reſeruati, munere nobis commiſſo perfungi valeamus. *Luc. ca.*4. *Math.cap.*10. extat præceptum, Si fuerint vos perſecuti in vna civitate, fugite in aliam.

Verſ. 26. 27. Reconciliatio Sauli cum Diſcipulis *Ieroſolymitanis*. Ac primum perhibetur *Ieroſolymam* redijſſe longe mutatus ab illo, qui exijt. Erat enim atrox Sanctorum perſecutor. Redit verò Paſtor, & Apoſtolus ad prædicandum Ieſum eſſe Dei filium, in quo crucifixo ſit apprehendenda per fidem ſalus, & vita æterna. Conatur ſe adiungere Diſcipulis. *obſervatio.* Verè conuerſi tentant ſe pijs iungere: quodque impiè fecerunt, id ipſum toto animo odiſſe: vbi verò conuerſionem non ſequitur anteactæ vitæ deteſtatio, atque emendatio, nequaquam cenſendi ſunt ſyncerè converſi; vt animaduertere eſt in ijs, qui armis, auroq; *Hiſpanico* contra Chriſti cauſam conati ſunt diſceptare. Sed (Deo gratiâ) incaſſum. Addo, non eſſe in ſocietatem Chriſtianorum, ſinumque Eccleſiæ admittendos temerè, & nimis cito, qui vel

veræ religioni ſeſe oppoſuerunt, aut in eandem ſunt machinati. Certè nobis hic opus eſt prudentiâ ſerpentinâ.

Verſ. 27. Reconciliator eſt *Barnabas*, qui adducens Saulum ad Apoſtolos, nominatim *Petrum* & *Iacobum*, tribus vtitur rationibus, quibus impulſi eum pro Diſcipulo, Chriſtique ſeruo agnoſcant. 1. quod viderit Dominum in via. 2. quod ei ſit locutus; quod *Damaſci* ἐπαῤῥησιάσατο liberè prædicauerit ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ. *Ergo*, & ſi periculis vndequaque cingamur liberè, atque animoſè eſt prædicanda veritas. Hæc in nobis verbi præconibus eſt ſolito multis numeris remiſſior, quam ſi non poſſent extinguere, & in totum abolere; ſaltem imminuere nituntur, hac ætate, quodquidem Chriſti liberrimi Regis ſceptro magnum affert præiudiciũ: Nos autem audentius eamus in curſu ſyncero aſſerendæ & continuandæ libertatis Regni Chriſti, quam ne quidem patiamur vllatenus labefactari, ne dicam aboleri: approbatique bonorum teſtimonio ſanctè, piè, ac fideliter in vocatione nos geramus.

Verſ. 28. Conſtantibus Dei ſeruis pericula ex periculis ſunt expectanda, ſed Deus eorum conſeruationi invigilat.

Verſ. 29. Prædicat Ieſum, atque diſceptat cum Græcis, vel natione Græcis Iudaicam religionem amplexis, vel Iudæis in Græcia verſantibus. Duo hic nobis incumbunt. 1. prædicare debemus, vide 1. *Cor.* 9. Væ mihi niſi Euangelizaro. 2. Diſputare συζητεῖν ſi opus fuerit, per ſcripturas, confirmare, quod prædicamus. Saulus incurrit nouum vitæ diſcrimen, ſed Divinitus liberatur, ducitúrque *Cæſaream*, atque mittitur *Tharſum*.

Verſ. 30. *Obſerv.* Eccleſiæ conſilio verbi miniſtris licet locum mutare, præſertim cùm ab hoſtibus impetũtur. Vide in hoc Saulo, Prophetiſque excellentiſſimis, nominatim *Elia*, qui vitam pro Divina veritate profundere non hæſitaſſet. 2. *Obſer.* Quid ſit expectandum ab impio mundo vigilantiſſimis, atque fidiſſimis Dei ſeruis veritatem cœleſtem ſtrictè, arctèque tenentibus, & aſſerentibus, nimirùm mors. Si libere loquantur in peccata ab hominibus cuiuſcunque ordinis patrata, læſæ, imminutæque majeſtatis cenſentur rei. Vide in praxi *Achabiana* aduerſus *Eliam*: *Sedechiana* aduerſus *Ieremiam*, *Amazia* in *Amozum*, alijſque: qui cùm rationũ

mo-

momentis præualere ſeſe nō poſſe vident, armis ad piorum mortem velint diſceptare.

*Verſ.*31. 2. Cap. pars: in quâ *Fælix* ſtatus eccleſiarum in *Iudæa*, *Galilæa*, *Samariaq́*; deſcribitur hiſce notis. 1. Pacem habent. 2. ædificantur. 3. pergunt in timore Domini. 4. multiplicantur per conſolationem Spiritus Sancti. *Obſerv.* vt conuerſo Paulo perſecutore ſummo tranquillatur eccleſiæ ſtatus, ita ſublatis inimicis maximis Satanâ, atque peccato, couculcatiſque tranquiliſſima, & pacatiſſima omnis miſeriæ expers futura eſt ſanctorum, in cœlis conditio. 2. *Obſerv.* Eccleſiæ perturbationes, & perſecutiones non ſunt ſempiternæ. Dominus enim ſtatis temporibus reſpirationem eidem concedit, atque pacem; ne prorſum fatiſcat continua oppreſſione, & ſpem omnem amittat, *Pſalm.* 125. Non ſinit Dominus virgam impiorum perpetuo requieſcere in ſortem juſtorum, ne & juſti manum extendant ad patrandum ſcelus. Pax Eccleſiæ hoc in terrarum ſolo eſt interrupta, & etiam conſcientiæ, ſed in illa ἐπιφανείᾳ Domini noſtri futura perfecta omnibus partibus, perpetua, atque æterna. Vide 2. *Theſſ. cap.* 1. 4. 5. Verùm non ſemper cum Eccleſia externi tumultus, & perturbationes cohærent: Divinâ gratiâ in CHRISTO Sanctorum precibus effuſis pax Eccleſiæ tribuitur: vt in Pſalm. legere eſt, nominatim 122. & 1. *Timoth. cap.* 2. 3. *Obſer.* Diſſimulatione minimè vtendum ad procurandam pacem, vt quidam mundani, atque carnales, Sapienteſque ſupra id, quod ſcriptum eſt facere couſueuerunt. Paulus ἐν παῤῥησίᾳ prædicat Chriſtum eſſe DEI filium, & iam pax eſt ſubſecuta: Liberè ergò annuntiemus DEI verbum prout accepimus, & eventum, atque ſucceſſum committamus Domino. 2. Ædificantur in Domino, fideique Chriſtianæ incrementum capiunt, & ſtabiliuntur in fundamento, quod poſitum eſt in Eccleſiâ, 1. *Corinth. cap.* 3. Porrò, Metaphora eſt ſumpta ab ædificatoribus, quibus Paſtores conferuntur, fideleſque domui, *Proverb. cap.* 9. Qui etiam ſunt inſtar lapidum locandorum ſuper hoc ſundamentum, Spiritu Sancto per verbum prædicandum operante extruendorum, per Sacramenta cōfirmandorum, per diſciplinam reformādorum, & conformandorum fundamento, capitique Chriſto.

Obſerva. Cùm Sancti ſint Domus, Spirituſq́; templa debent ſtudere ſanctitati, & puritati vitæ: ne opus regenerationis inchoatum præpediatur. 2.*Obſerv*. Muneris noſtri eſt omnia, quæ prædicamus ad ædificationem perſonarum non deſtructionem dirigere, ſed ad vitiorum inhærentium perſonis aut peccatorum ab ipſis admiſſorum abolitionem: vniuſquiſque etiam ſe vt eſt apud Iudam, verſ.20. in ſanctiſſima fide ædificare debet. Queruntur quidam quod non ædificentur per Euangelij prædicationem: & certè mirùm, niſi gratiâ deſtituantur etenim oportet ædificationem ſequi, vbi annuntiatur ſyncerè Dei verbum, niſi hominum corda partim gratia priuentur, partim rebellione fuerint indurata. 3. eſt. Pergunt in timore Domini, quod vitæ conuerſationem arguit eſſe piam. Hic timor propriè eſt ille, qui cadit in filios Dei, vocaturque filialis, qui complectitur divini nominis reverentiam, amorem, & obedientiam in fide, qui eſt vt inquit *Salomon* ſapientiæ initium: eſt & ſeruilis, qui competit ſeruis peccati: timent Deum propterea, quod pœnam metuant ab obirato Domino, iuſtoque vindice ipſis infligendam: quanquam non prorſus ſecluſerim DEI filios à metu ſuppliciorum divinorum, ſed impij eo duntaxat nomine Deum timere dicuntur, quod pœna inevitabili ſint afficiendi. Pij verò ardenti amore divini nominis inflammantur, reuerentia etiam, & obedientiâ delectantur, cùm timent. Præclarè nobiſcum agetur, ſi Dei timorem ob oculos præſtitutum habeamus in omni actione. 4. eſt. Multiplicabantur. Numerus ad Chriſtũ vocatus creſcebat ſed quomodo, per conſolationẽ Spiritus. *Obſer*. Verbum prædicatũ prodeſſe nonpoteſt, niſi Spiritus cõſolationis operetur, itaq́; propter Eccleſiæ ampliationẽ optandos eſt Dei Spiritus, &, ſi quouis affligaris modo, vel conſcientia divexeris, hinc conſolationẽ pete. Quidam cum affliguntur, aut vexantur alio modo nituntur ſeſe refocillare, vel confugiendo ad hominum facetorum cœtum, vel viuo ſeſe ingurgitando, ſed verum, & ſolitum refrigerium manat ab hoc ſpiritu conſolationis, qui ſanguinem crucifixi, Chriſti agniq́; Dei mactati conſcientijs inſpergit ad eas tranquillandas, pacandaſq́;.

Verſ.32. 3. Pars cap. Continet Miraculum de *Ænea* paralytico ſanato: cuius ſcopus eſt Dei gloriam illuſtrare, Eccleſiæque prodeſſe per veritatis confirmationẽ. Hæc habemus. 1. occaſionem.

2. per-

2. perſonam reſtitutam. 3.modum. 4.effectum. Occaſio eſt. Petrus peregrinabatur in illis partibus vt ipſi ex officio incumbebat, docebat Euangelium, Eccleſias plantabat, in veritate confirmabat, errores refutabat: Chriſtique regnum ſedulò propagabat. Hic velit colligere Papa argumentum pro vſurpata illa authoritate,& poteſtate,quam prætendit: at perperam: cùm Petrus nihil præſtet præter id, quod omnibus Apoſtolis fuerat commune. Sed cur non Papa verè vera docendo, obeundoque regiones Eccleſiam Chriſti inſtruit, ſtabilitq; iuxta verbum Dei ſcriptum omnibus ſuis numeris abſolutum. Hac Petri praxe ſedula diſcamus nos Paſtores prouinciam nobis concreditam fideliter obire. Quo peruenit Petrus ad ſanctos ſcilicet, qui habitabant *Lydda*. Quæ civitas eſt in Paleſtina à mari mediterraneo non procul diſtans, in Rupe edita ſita, quæ διοσπολις dicitur in hanc permeat Euangelium Chriſti per Petri prædicationem: ſicut ad nos *Scotos* perlatum eſt ordinatione divina ſed piorum, fidorumque hominum miniſterio ſimus grati.

*Verſ.*33. 2. *Perſona curata. Æneas Liddenſis* 8.annos paralyticus in lecto decumbens. Ex temporis circumſtantia obſeruo cùm egrotamus aut quouis laboramus modo ſpe certa expectemus liberationis noſtræ tempus,ſi ipſi videbitur,eximet nos,nec illud divinum opus vlla temporis diuturnitas impediet. 3. Modus eſt per verbum,quod eſt tale, Ieſus Chriſtus te ſanat. Hinc ſequitur ſanationem eſſe Chriſti actionem, & ſanitatem eius donum, qui nedum corporis infirmitates curat,ſed,& animarum:etenim verbum incarnatum præbet medicinam omnibus noſtris languoribus.

*Verſ.*34. *Dixit,Surge.* Nulla inerat huic paralytico potentia ad ſurgendum 8.annos iam laboranti. Quare exhortationes ad virtutes amplectendas, & vitia deuitanda minimè arguunt ineſſe nobis naturalem potentiam obtemperandi: ſed potius ἀδυναμίαν, & proinde nullo nomine nos penes eſſe parere, niſi gratia cœlitus nobis fuerit conceſſa: itaque cum *Auguſtino* diceremus, *Da Domine, quod jubes, jube quod vis, & tunc non fruſtra jubebis.* Cùm Dominus noſter dixit Lazaro ſurge quadriduum in ſepulchro fœtenti,*Ioan.*11. nulla in eo δυνάμις ſurgendi, ſed qui dixit ſurge, ſurgendi poteſtatem dedit: ſic nihil bonarum virium in

nobis naturâ ad obediendum divinis mandatis, tota obedientiæ gloria gratiæ eſt aſcribenda.

Verſ.35. Effectum. Liddenſes & *Saronenſes* in circumiacente Regione conuertuntur ad fidem Chriſtianam: quod certè pro miraculo ducendum, cùm in peccatis mortui viuificantur, & in Chriſti Regnum aſciſcuntur. Faceſſant alia fictitia miracula, & iſta miraculoſa vis, admirandaque virtus convertendorum hominum ad Dominum ſub Euangelio per divinam gratiam continuetur.

Verſ.36. Aliud miraculum: quo Petrus ſuſcitato per nomen Chriſti cadauere omnibus ſatis indicat ſeſe verbum vitæ annuntiare. Cùm *Tabitha* mortua vitæ reſtituitur, multi *Ioppenſes* ad *Meſſiam* convertuntur. Partes miraculi, & circumſtantiæ ſunt hæ. 1. Perſona vitæ reſtituta. 2. Inſtrumentum per quod operatur Dominus noſter. 3. Effectum miraculi: conuerſio ſcilicet multorum *Ioppenſium* ad fidem Chriſtianam, verſ. 36. 37. Deſcribitur perſona reſtituta. 1. ab vrbe in qua habitat nimirùm *Ioppa* maritima, quo appellere conſueuerunt profecturi in Iudæam ex Æthyopia. *Obſervatio.* Executioni quadam ex parte mandatum eſt Chriſti præceptum Apoſt. datum vt ſcilicet Euangelium prædicarent, teſteſque ipſi aſſiſterent ad vltimas terræ oras, *Act. cap.* 1. 2. à profeſſione eſt μαθήτρια, id eſt, diſcipula, quæ ſemet Chriſto in diſciplinam tradidit, profeſſa remiſſionem peccatorum in eius ſanguinis merito, reconciliationemque cum Deo patre. Hoc certè præcipuum tuum elogium ſi pro Chriſti diſcipulo commenderis ab eo inſtitutus in via ſalutis, & gloriæ. 3. à nomine: *Tabitha* ſignificat *Ceruum. Dorcas.* à perſpicacia videndi deductum nomen, & iſta fuit bene perſpicax in rebus divinis *Nabat*, Hebræis videre, & δέρκειν Græcis eſt aſpicere. *Obſerva.* Et vtile, etiam eſt laudabile in rebus divinis eſſe perſpicacem. 4. à religionis praxi. Dicitur plena bonis operibus, & eleëmoſynis, quæ à fide, Charitateque proficiſcuntur. Veri Diſcipuli Chriſti hæc eſt deſcriptio, is eſt, qui agnoſcit Chriſtum pro Domino, ſalutiſque petra, & ei per fidem incumbit, producit pietatis fructus in DEI gloriam redundantes, charitatiſque in proximi vſum. Si examinemus, & exigamus ad hanc deſcriptionem huius ætatis miſerrimæ in quam incidimus, profeſſores, facilè videmus diſcipulo-

rum

rum verorum nomen minimè in eos quadrare, cùm dicta, factaque ex diametro pugnent cum Chriſtiana profeſſione, officijque debiti partibus. Obſeruare eſt pleroſque deditos operibus tenebrarum producendis paucos verò, qui fructibus Spiritus delectentur, aut huiuſmodi proferant, qualia hæc pia, & religioſa *Ioppenſis* matrona: multis omiſſis, pro amplificando, atque continuando Chriſti Regno nulla cura tenentur. Imò rerum impiarum & periturarum ita ſolicitè ſatagunt, vt quibus promoueretur Euangelium bona ſacrilegi ſacrilegè ad ſe traxerint. Vide interminationem *Malach.* 3. *Proverb.* 20. Domus etiam materiales in Dei cultum erectas, & conſecratas nedum pollui, ſed corruere miſerrimè patiuntur. Sed ad vos Perthenſes vbi opera fidei: eſtne divini nominis blaſphematio quæ regnat, opus fidei, tranſgreſſione Sabbathi? cædes, adulterium, ſcortatio, ebrietas, odium, inuidia, hypocriſia, & quæ non apud vos, religioniſve ſyncerae fructus? quid dicam de incuria veſtra continuandi miniſterij; & ad poſteros tranſmittendi: alendique pauperes in ξενόδοχιῳ, imò dicam quod res eſt, à pleriſque veſtrum citra conſcientiam retineri bona, quibus alerentur, fruerentur egena Chriſti membra: velim, atque divinam maieſtatem in Chriſto imploro, hæc per gratiam emendentur in vobis ad Dei gloriam bonumque veſtrum: Memores ſitis veram fidem non eſſe mortuam, ne otioſam quidem, atque fidelium nomen minimè mereri eos, qui in vſus pauperum nihil conferunt: Proinde in teſtimonium fidei veſtræ ſitis in pauperes beneuoli, atque liberales. 5. egrotauit *Dorcas.*

Obſervatio. Nemo mortalium eſt, qui non ſit νόσοις infeſtus, ne liceat Reges excipere egrotant *Ezechias*, David alijque, *Pſalm.* 32. Ita etiam morti ſunt obnoxij, proinde omnibus ita viuendum, ac ſi actutum eſſet ipſis hinc emigrandum: cunctis maximè attendendum ſanctitati vitæ. Cùm piam & religioſam vitam beata mors ſequatur in Domino. 6. *Lauerunt* corpus. Obtinuit hæc apud Iudæos, atque Gentes conſuetudo, vt patet hoc verſ. (Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & vnxit:) Hac lotione reddebantur memores reſurrectionis, vt per illa aromata, atque vnguenta, quibus inungebantur antiquitus: Necnon purificationis, & ſanctificationis per ſanguinem

Chriſti.

Chriſti, *Heb.9.* 12. 13. *Obſerva.* Tractari debent mortuorum corpora decenter, & humaniter, omni ſuperſtitioſâ funerum pompâ amandatâ, nec non ſæuitiâ & atrocitate in cadauera ab hominum animis profligatâ, & expulſâ. *Amoz* 1.16. Sic ait Iehoua, propter tres defectiones *Moabi*, etiam propter quatuor non auertam iſtud eo quod combuſſerit oſſa Regis *Edomæorum*, vt calcem.

Verſ. 38. Inſtrumentum Chriſti eſt Petrus in hac reſtitutione *Tabithæ.* *Obſerv.* *Tabitham* religioſam velint in vitam reuocari in rem Eccleſiæ: quæ ſublatione piorum non poteſt non damnum pati, qui divinitus tolluntur, ne mala futura videant, *Iſa.cap.*51. 2. *Obſerv.* Natura fidei eſt hæc, certò expectare ea, quæ omnem naturæ rationem ſuperant: vt eſt mortuorum Reſurrectio. *Hebr.* 11.1. Petrus vocantibus obtemperat. *Obſervat.* Serui Chriſti obtemperare debent accerſentibus ad aliquam muneris ſui partem obeundam, vt eſt ægrotorum viſitatio: conſolationis collatio.

*Verſ.*39. *Flent.* *Obſerv.* Fas eſt deflere defunctos, atque lugere in ſpem reſurrectionis, 1.*Theſſ.*4. Sed ſupra. 2. *Obſerva.* Fidei teſtimonia poſt nos relicta pietatem, atque religionem noſtram teſtantur, vt hæc *Tabitha* inſignia.

[V]ide Pro[u]erb.3. de [m]atronis [s]edulis. [A]poc.14. [d]e morien[t]ibus in Do[m]ino.

*Verſ.*40. Modus hoc habetur reſtitutionis *Tabithæ.* 1. Petrus procumbit in genua, qui eſt precantium geſtus. *Obſerv.* Antequam vlli operi manuum admoueamus, ardenter, atque ſummiſſè precemur poſitis genibus ad indicandam animorum deiectionem. 7. *Tabitha ſurge.* *Obſerv.* Quoſdam Chriſtus ſanat virtute, vt *Ioa.*5. Rectoris filium ſanitati reſtituit: nonnunquam voce, vt *Lazarũ*, *Ioan.*11. Nonnunquam medijs repugnãtibus, vt luto admoto curauit cæci oculos: hic Petrus voce, ſed virtute Chriſti revocat in vitam, vt *Elias*, 1.*Reg.*17. *Sareptanæ* viduæ filium, & *Eliſæus*, 2.*Reg.*4. *Sunamitidis.* Hinc diſcamus adeò excellentem eſſe Chriſti potententiam, vt per media, contra media, & ſine medijs valeat quæ vult efficere. 2. *Obſervatio.* In *Tabitha* emortua, nulla fuit potentia reſurgendi: ſic in nobis nulla eſt obediendi vis natura exhortationibus ad virtutes amplectendas, & vita fugienda, ſi quam habeamus inclinationem ad bonum eſt certè ex gratiâ. *Aperuit oculos.* & viſo *Petro reſedit.* Chriſtus. Ergò eſt vitæ mortiſque Dominus, *Apoc.*1. *Rom.*14.

*Verſ.*41. Vitæ reſtituta vocatis ſanctis repræſentatur.

*Verſ.*42.

Verſ. 42. Miraculi effectum ſcilicet multorum converſio ad fidem Chriſtianam: hic non eſt papiſtis præſtitutus ſcopus in ſuis miraculis fictitijs, ſed vt vulgus rapiant in admirationem, deludant ſenſus, lucrum querant, anram popularem, applauſam, honoreſque vænentur. Quæritur cum huius matronæ anima omnibus mundanis miſerijs fuerit exempta, cur ſit corpore reſtituta ad nouas miſerias ſubeundas? Reſp. propter Dei gloriam, quæ in potentia DIvina reluceat, Euangelij veritas ſtabiliatur, multique ad fidem convertantur.

Verſ. 43. Manet multos dies *Ioppæ* apud Coriarium. Papa qui vult ſeſe haberi: Petri ſucceſſor, non dignatur Proletariorum domos ingredi, ſed palatiâ Regum: Imò vult Monarchas ſibi ſubijci, & quod eſt fœdum pedes exoſculari. Nos verò Paſtores hinc modeſtiam, atque humilitatem diſcamus. *Obſerv.* Plebei homines gratiores exiſtunt, & melius affecti erga Chriſti ſeruos, quam ἐυγενεις, illuſtrique loco oriundi. Vidua *Sareptana Eliam*, *Martha* Chriſtum, *Lydia* Paulum *Silamq;*, acceperunt. addo in fine ſinu Eccleſiæ contineri omnis ordinis homines, qui fide Chriſtum τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸν amplectuntur.

CAPVT X.

CORNELIVS ad Chriſti fidem adducitur miniſterio Petri gentibus Euangeliũ prædicantis, quæ, accepto ſpiritu ſancto, baptizantur. Partes principales ſunt. 1. Cauſæ impulſiuæ ſermonis Petri ad *Verſ.* 34. 2. Sermo ipſe cum effecto ad finem. A 1. verſ. ad 9. *Cornelius* εὐσεβὴς, καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν iubetur ab Angelo accerſere Petrum eum erudituro quid ſit faciendũ, cui obtemperat. *Cornelij* deſcriptio duobus primis verſibus habetur. Vbi obſerua γενικῶς verificatam eſſe illam *Noachi* Prophetiam, *Geneſ.* 9. Deus perſuadebit *Iapheto*, vt habitet in Tentorijs *Semi*. Iam per Euangelij prædicationem vocatur *Cornelius*, Genteſque ad Chriſtum, in cuius nomine ſalutem aſſequantur per fidem.

Verſ. 1. habetur officium eius Centurionis nomine deſignatũ.

Præerat enim in *Caſarea* militibus 100. ex cohorte Italica. Cohors 1000. Legio cohortes 5. ex recepta opinione *Calvini* cōplectebatur. *Pomponius Mela* lib. 2. 10. refert *Romanos*, ex quo *Iudæam & Syriam Pompeius Magnus* ſubegit ſuos milites in vrbibus habuiſſe, qui ſub Romanorum Imperio eaſdem conſeruarent, & in obſequio retinerent. *Obſerv.* Ingratitudo in Deum, contemptuſque verbi populum nedum libertate, ſed glorioſâ Euangelij luce priuat. Iam temporis hæc terra manet redacta in poteſtatem Turcicam: Si Deus non pepercit naturalibus ramis, Quid fiet de inſititijs, ſi tales reperiantur. Plura, & magis abominanda in *Scotia* peccata regnant: Proinde grauius judicium tibi *SCOTIA* expectandum, niſi DIVINÂ gratiâ reſipueris.

Verſ. 2. Cornelius celebratur εὐσεβὴς bene colens DEVM, & religioſus, timenſque Deum. Religio ergo Cornelij non pēdebat à ſupremi Magiſtratus authoritate, atque opinione. *Tertullianus* ſcribit, lib. 5. in Apologet. Quod Senatus, quos decreuit Deos colendos, eoſdem populus colere tenebatur. Miſerabilis & miſeranda religio, quæ pendet ab hominum præſcrito, & approbatione. Tres illi pueri impio Decreto & Idololatrico obtemperare detrectant, potius eligentes conijci in fornacem, quàm coram Idolo ſeſe proſternere, qui injecti DIVINÂ potentiâ illæſi remanſerunt. Religioni itaque cultuique DIVINO ſtrictè adhærendum verbo ſcripto conſignato. *Obſerv.* Vera hominis commendatio conſurgit ex vero timore Domini reuerentiam & obedientiam complectente, qui filialis dici conſueuit, charitatiſque opera à fide promanantia coniuncta habet. In hoc Centurione hæc licet animaduertere, nimirùm fidem in Meſſiam venturum: nondum credebat in Chriſtum incarnatum, ſed poſtea à Petro edoctus in Chriſtum crucifixum credidit, eiuſque in Nomine remiſſionem peccatorem, Salutem, Reconciliationem cum Deo Patre, Vitam denique æternam, atque glorioſam certiſſimè ſperabat. 2. Obedientiam, quæ patet per ipſius actiones & opera. Diſertis habetur verbis, quod aſſiduè ſit precatus, populoque eleemoſynas tribuerit egenti, erogaritque. Paucos milites, Imò dicam profeſſores Chriſtiani nominis reperias hunc adæquantes, at pleroſque reperire eſt, ita Auaros, ſordidos, parcos, vt nihil in egenorum vſum velint impertiri, quos, ſi DO-

ſi Domino placeret, *Salononis* dicta optarem,expēderent, *Prov.* 19. 17. *&* 28.27. *Eccleſ.* 11.1. 3. eſt. Precabatur aſſiduè. *Obſer.* Precibus continuò incūbendum, 1. *Theſ.* 5. Quæ Deo ſoli per vnicum Mediatorem Ieſum Chriſtum ſunt nuncupandæ: & religionis officia ita ſunt obeunda, vt Eccleſia ædificetur, & prolatetur. *Cornelius* nō ſolum ſui,ſed familiæ rationem habet,vt & *Abraham, Gen.* 18. *Ioſ.* 24. *&* *Eſther* 4. eximia certè illius laus,qui domeſticos, atque neceſſarios curat eſſe pios, Religioſoſque.

Verſ. 3. Vidit Angelum humana ſpecie ad horā nonam. *Obſer.* Pij non egebunt cōſolatione Divina: aut per Spiritus Sancti internam operationē,aut Spiritus miniſtratorij præſentiam ſolatij plenam viſitabuntur. De Angelorum bonorū officio paulò ante diximus..Vox verò Angeli ad *Cornelium* eſt nominatim eum appellans. *Corneli. Verſ.* 4. effectum quod ſequitur, eſt Pauor: ſic *Dan.* 10. *Obſer.* Si Angelorum aſpectus terrorem pijs incutit: quanto magis terrebit impios Divinæ maieſtatis præſentiâ in magno illo judicij vltimi die. Revereamur, & ſyncerê colamus hanc verendam, atque tremendam Maieſtatem. Et ſi Gornelius tantâ reverentiâ Angelum compellat, quantâ nos Creatorem proſequeremur. Dicit ei Angelus: Preces tuæ, & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt memoriæ cauſa in Dei conſpectum. Vbi nota phraſin eſſe tranſlatitiam, Hebræis:familiarē ab holocauſti ritu ad preces & ſenſus hic, Preces tuæ, & eleemoſynæ tuæ non ſinunt Deum veluti tui obliuiſci. Sic enim ſolet interdū Scriptura quaſi balbutire. *Obſerv.* Sanctorum preces exaudit Dominus, tametſi nō largiatur ſemper quod petunt: ſed nonnunquā præſtātius: vt Paulo petēti ipſi adimatur ſtimulus carnis, nō cōcedit Dominus, verū ipſi gratiam atq; potentiā reprimēdi dat:quod eſt melius, cū ita in Apoſtoli infirmitate δυνάμις τȣ̃ θεȣ̃ perficiatur: aliquādo differt piorum petitis annuere, vt fides, atq; eorum patientiâ exerceatur. Vide in praxi illa mulieris *Cananeæ, Mat.* 15. Proinde indeſinēter precemur in fide certò nobiſcū ſtatuentes preces iuſtorum, ſi ſint feruidæ, apud Deum patrem magnū pondus habere, *Iaco.* 5. Non eſt exiſtimandum preces *Cornelij*, hancq; in pauperes beneuolentiam apud Deum promeruiſſe, ſed Deum expēdiſſe fidem *Cornelij*, in quo opus ſuum coronauit. Porrò ne regenitorū quidem opera poſſunt mereri, cū ſint contaminata peccato, ſint imperfecta, *Luc.* 17. & tandē ſint debita.

Obſerva. Recordatur Dominus, ſi quid in pauperes fuerit collatum, vide *Math.*25. Chriſti duplicem ſententiam vnam latam in pios, alteram in impios. Et expende locum, *Prov.*19. & 28.27. Qui largitur egenis ipſe non egebit. *Mandatum Angeli.* Mitte *Ioppen* pro Petro. Hic quæras quomodo hoc reſciuerit Angelus. *Reſp.* per revelationem divinam: habent Angeli cognitionem triplicem. 1. naturalem, & certè natura ipſis eſt inſita ſingularis notitia. 2. revelatam vt hic, & *Dan.*9. *Gabrieli* revelatur 70. hebdomadum interpretatio. 3. experimentalem, vt, ita dicam, *Epheſ.*3. Poteſtatibus in cœleſtibus multiformis ſapientia eſt per Eccleſiam. Obtemperat *Cornelius. Obſervatio.* Verbo divino obediendum. At ætas in quam incidimus renititur maximè DEI verbo, vt animadvertere eſt in hominibus huius ſeculi refractarijs, ebrioſis, blaſphemis, ſacrilegis, adulteris, qui toties præmoniti minimè adhuc ſeſe recipiunt ad meliorem frugem: quare ipſis expectãdum divinitus iudicium inevitabile. Mittit duos, & militem timentem Deum. *Obſerva.* Fructus piè inſtitutæ familiæ redundat in ipſum patremfamilias. Partes fidelis ſerui præſtitit *Abrahami* ſeruus religioſè inſtitutus, *Geneſ.*24. *Nero* impius, & crudelis queſtus eſt quod totâ vitâ fidelem neminem reperire potuerit: & meritò cum ipſe ſceleroſus ſeruorum piè inſtituendorum nullam habuerit rationem. 2. *Obſerva.* In omni hominum ſtatu habet Deus, qui ipſum verè timeant. *Obadiam* apud *Achabum* Idololatram, hic Centurionem, & *Math.*8. hominem illum cuius filium Chriſtus curauit vitæ reſtituendum, illum etiam de quo ſermo, *Math.*27. qui dixit Ieſum Chriſtum fuiſſe verè Dei filium. Scribitur, *Theodoſium, Ruff.* 2. *lib.* 33. quod antequam prælium feciſſet cum *Eugenio* tota nocte eſſe precatum, & inde victoriam eſſe conſecutum. Et *Conſtantium Conſtantini* magni, patrem cultores alienorum Deorum curiâ ſuâ expuliſſe, at contra fit apud nos, admittuntur, atq; tractantur Idololatræ, quibus χαίρειν non eſſet dicendum, nec hoſpitium dandum, cùm veram Chriſti doctrinam minimè afferant, neque profiteantur, imò eandẽ conentur ſubuertere. *David* nolit mendacem, deceptorem, arrogantẽ impium apud ſe commorari, ſed in ſuis ædibus fidelem, qui in vijs Domini continenter ambularet, *Pſal.*10. faxit Deus, pietatem ſynceramq; religionem excolamus familiaſque curemus piè inſtituendas.

*Verſ.*9.

Verſ.9. Serui amandati à *Cornelio* veniunt,cumque appropinquant civitati Petrus aſcendit precatum. *Obſervatio.* Serui mandata Dominorum ſuorum in ſupremo Domino,cœli, terræque creatore exequerentur: hac ætate videre eſt pleroſque Dominis legitima imperantibus obniti, immò Divinæ voluntati reluctari: contra præſtant hi. Eminus properant ad vrbem. At ſunt ex noſtris qui haberi, dicique volunt Domini ſerui, qui ædibus ſuis vix, ac ne vix quidem egredi dedignantur ad audiendum verbum Iehovæ qui redduntur ἀναπολογητοι per horum ſeruorum praxin, atque Iudæorum *Ieroſolymam* per difficilia loca pergentium,neque vnquam ſubſiſtentium donec coram Iehova in *Sione* comparuerunt, *Pſalm.* 84. *Actio Petri* ante viſionem eſt precatio quâ petit gratiam divinam ſibi concedi pro Regni Chriſti amplificatione. *Obſervatio.* Omnes actiones ſunt per preces inchoandæ. Antequam capeſſit cibum, precatur memor muneris obeundi, Eccleſiæque Chriſti apud Gentes amplificandæ imitatur Dominum ſuum,qui dixit, eſca mea eſt exequi voluntatem eius, qui miſit me,& perficere opus eius, *Ioan. cap.*4.34. 1.*Timoth.*2. & *Daniel, Dan.*6. Certè preces, Chriſti vnici mediatoris nomine effuſæ in fide, multum poſſunt ad Thronum divinæ gratiæ, vide *Exod.*17. *Ioſ.*10. *Iſa.*38. *Iacob.*5. Simus itaque precibus intenti. Locus eſt ſuperior pars domus, vide *Math.ca.*10.27. *Obſerva.* Etſi omni loco precari liceat,idoneus tamen,& tranquillus locus deligendus. Chriſtus in montem conceſſit oraturus, David vult, te conclaui tuo includas precaturus, ſed quod ſeſe receperit in æditiorem domus partem docere nos vult corda in cœlum attollenda inter precandum, precanteſque eſſe debere à rebus terrenis alienatos,ſed in cœleſtibus cõtemplandis occupatos. *Tempus.* Eſt hora ſexta circa meridiẽ: trinis vicibus ſolebãt precari. *David* *Pſal.*55.17.
ſeptenis imò noctu ſurrexit ad precandum. Extat Apoſt. præceptum, 1.*Theſſ.*5. vt precemur indeſinenter, & rite quidem cùm nunquam non peccemus,Dominuſque noſter nos jubeat vigilare,atq; precari, ne intremus in tentationem, Petrus etiam ad vigilantiam nos exhortatur, cùm Diabolus inſtar rugientis leonis circumeat,quærens quem deuoret.

*Verſ.*10. Erat Petrus πρόσπεινος, id eſt,valde eſuriebat. Ergo precabatur jejunus, ſed nullum in jejunio collocabat meritum,

at vt moris eſt naturalis eſuriebat, non ſolum cupiens cibo hanc vitam alere, ac prorogare, quo munere commiſſo melius defungi poſſit, ſed & eſurie ſpirituali tangebatur propter Dei gloriam, gratiamque gentibus declarandam per Euangelij prædicationem. Sequitur interim præparantibus ipſi cibum incidit in eum mentis exceſſus. Quanquam non ſtupet Petrus, ſed Dei colloquio fruitur, & myſteria eius docetur, mens tamen quaſi exceſſu altius euecta fuit, breui ad locum, ſtatumq; ſuum reditura. 1. *Obſervatio.* Seruis Chriſti fidis non deerunt alimenta, vtcunque à magnatibus reijciantur, ac faſtidiantur. Leo poteſt premi eſurigine, ſed timentibus Iehovam nihil deerit, *Pſalm.* 34. Præmiſit Dominus Ioſephum in Ægyptum qui Eccleſiæ ſuæ fame preſſæ prouideret. Coruum emiſit ad alendum Eliam: viduam etiam illam *Sareptanam* deſignauit, cuius exiguâ farinâ, ſed divinitus aucta enutriretur. Vt ingratus mundus Chriſti ſeruos alimento indignos putet & ſacrilegi, qui ad ſeſe ſacrilegè rapuerunt bona Eccleſiaſtica, tamen divinâ gratiâ nihil ipſis deerit: Si regnum Dei, juſtitiamque eius quæſierimus, illa adijcientur nobis. *Math. cap.* 6. Porrò hæc ἔκστασις fuit quædam ſenſuum alienatio: Tali affectus Paulus, cùm raptus fuiſſe fertur in cœlum tertium, & vtrum in corpore, an extra corpus ipſi non conſtabat, 2. *Corinth.* 12.

Verſ. 11. Propoſitum viſionis eſt oſtendere ciborum diſcrimen eſſe tollendum, genteſque ad Chriſti Regnum eſſe vocandas. Viſionis partes ſunt hæ. 1. Cælum vidit apertum, vt & fuit tempore Baptiſmi Chriſti, & cùm Stephanus πρωτομάρτυς à ſceleroſo, impioque populo lapidibus adobrueretur, *Act.* 7. hac apertione cœli ſignificatur gentibus reſeratum, & recluſum iri cœlum propter peccatum primorum parentum clauſum per ſemen illud benedictum ſerpentis caput contriturum. Aperitur itaq; nobis cœlum olim clauſum merito ſacrificij Chriſti in cruce peracti fide apprehendentibus, qui pontifex magnus penetrauit cœlos, *Hebr.* 4. 14. Quum igitur habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per ſanguinem Ieſu ea via, quam dedicauit nobis recentem, & viuam per velum, hoc eſt per Carnem ſuam, quumq; habeamus ſacerdotem magnum præfectum domus Dei, accedamus cum vero corde, & certa perſuaſione puris cordibus à

con-

conſcientia mala, & abluto corpore aqua pura teneamus confeſſionem ſpei non vacillantem: fidelis enim eſt, qui promiſit. *Hebr.* 10. 19. 20. 21. 22. 23. 2. Σκεῦος ὡς ὀθόνην μεγάλην τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον. Quo figuratur Eccleſiam ex omnibus mundi plagis corrogandam vt conſtat ex Prophetis. 3. Demittitur in terram, quo ſignificatur locum militantis Eccleſiæ eſſe terram ad tempus donec in cœleſtem patriam transferatur. Perperam, atque arroganter faciunt, qui locum in terris Sponſæ Chriſti, niſi ipſis videatur, denegant. 4. Contenta vaſculo, quadrupedia feræ, reptilia, volucreſque cœli, quæ figurant gentes à Republica Iſraelis, vitaque Dei alienas. *Obſerva.* Mens omnium hominum, antequam efficaciter vocentur, eſt tenebris obfuſcata, cor peruerſum, voluntas praua, affectiones corruptæ, denique quicquid eſt in nobis minus regenitis, eſt brutum. Quatuor Monarchæ Danieli repreſentantur per quatuor animalia terribilia, quæ ad viuum exprimunt atrocem, ferocemque eorum naturam: & Chriſtus meritò appellat Herodem vulpem, *Luc.* 13. Crudelitate, prauis moribus iniquis actionibus ad Chriſti gratiam non vocati naturam Immanium Belluarum referunt. Cœterùm *Iſaias* 11. vaticinatus eſt de gentibus coaptandis in Chriſti Regnum, vbi dicit Leonem, & Agnum, Lupum, Ovemq; cohabitare, quo innuit, tametſi natura ſimus feri, & ab omni gratiâ alieni, futurum tamen, ex quo fuerimus vocati, vt praua noſtra natura ſubigatur per Spiritum in verbo operantem, & inchoatiuè componamur ad illam juſtitiæ, atque ſanctitatis imaginem, vt tandem aliquando ipſi Chriſto capiti nos membra cõformemur. 5. Vox auditur θῦσον, καὶ φάγε. Hic ſublatum iri vult Dominus ciborum diſcrimen, vide *Lev.* 11. & *Deut.* 14. de comedendis, & non comedendis animalibus, ſed aliud hic inſinuatur nimirùm, Petrum eſſe debere mactatorem corruptionis, & prauitatis quæ latet in gentibus per gladium Spiritus, id eſt, Euangelium, quibus reſectis, aut ſaltem coercitis conſormentur Chriſto in ſanctitate vitæ: atque huius adminiſtrationis fidelem, ac diligentem executionẽ vult eſſe Petri cibum, juxta illud Chriſti: τοῦτ' ἐστι τὸ βρῶμα μοῦ vt faciam voluntatem patris, & exequar opus, at quod me miſit. *Obſer.* Etſi hac ætate homines egerrimè ferunt reprehẽ- *Ioan.* 14.
di, ſpiritualiq; gladio ſecari ad carnis deſtructionẽ, incumbit tamen

men nobis ὀρθοτομεῖν, atque ad viuum reſecare vitiâ vt perimatur illud quod offendit Iehouam,ſeparationemq́ue facit Creatoris, & Cteaturæ,ſcilicet, *Peccatum*. Petrus (inquit) non Domine, cùm hactenus non comederim commune aut pollutum. *Obſerv.* Petrus vult retinere bonam conſcientiam, Etenim adduci non poteſt, vt comedat, quod lege eſt vetitum. Sic *Eleazar* ille, 2. *Macch.6.* mortem potius oppetere, quam ſuillam carnem contra legem comedere maluit,& religioſa Vidua,legiſq́ue Divinæ obſeruatrix paſſa eſt omnes ſeptem filios ſeq́ue morte extingui,quã legem Dei violari, 2.*Macch.7.* ad finem. 2.*Obſeru.* Cognitio noſtra eſt tantum ex parte & inchoata, 1.*Cor.*13.& vt ait ille perfectiſſimi hominis ſumma ſapientia eſt proficere, Itaque demus operam indies magis, magiſq́ue in fide proficiamus. 3.*Obſervatio.* Iudicio noſtro Divina decreta non ſunt metienda, cùm ciborum diſcrimen iam ſub Euangelio ſit ſublatum, mundiſq; omnia exiſtant munda, *Tit.*1. Proinde perperam faciunt aduerſarij adhuc obſeruantes ciborum certorum differentiam,Nec non damnantes coniugium, quod inter omnes eſt honorabile, *Heb.*13.vide 1. *Timoth.*4. *Siritius* Papa ſanctum Matrimonium vocauit pollutionem contra ſanctam inſtitutionem Divinam, *Gen.*3.

*Verſ.*16.Ter hoc factum ad confirmandum Petrum,& vas rurſus in cœlum ſublatum, quo intelligat Petrus hoc cœlo emanaſſe, quod vidit. *Obſerv.* Eccleſiæ origo eſt cœleſtis,*Apoc.*21. & ipſa exiſtit καθόλικη perſonarum, locorum, temporumq́ue reſpectu. Cuius locus deſignatus ad tempus eſtTerra,ſed in æternum,cœlum: nam poſt omnem electorum aggregationem, futura eſt eorum tranſlatio in cœleſtem patriam, vbi vita æterna, gloriâque perfruentur.

*Verſ.*17.*ad* 24. Tria ſunt membra. 1. Seruorum Cornelij conuentio cum Petro. 2. expoſitio mandati à Cornelio accepti. 3. Obedientia Petri. *Verſ.*17.Quando venerint,Nimirùm cùm dubitaret Petrus quid viſio ſignificaret. Diſce ignorantiam rerum Divinarum nobis omnibus ingenitam. Ψύχικος enim ἄνθρωπος non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Hæc obſcuritas non eſt in ipſo verbo, cùm verbum in ſe ſit perſpicuum, atque lucidum, *Pſal.*19.8. 119. Sed penes nos eſt, qui non poſſimus lucentem illam veritatem apprehendere, & oculis mentis iam obfuſcatis

vſur-

vſurpare. In hoc Diuino verbo ad praxin *Davidis* dies noctesque meditandum, & ad informationem & conſolationem noſtram. 3. non faſtidit viſionem. *Obſerv.* Divinæ Viſiones ſumma cum reuerentia ſunt recipiendæ. Porrò Viſionum varia ſunt genera: Quædam ſunt naturales exigui momenti. 2. Sunt & Satanicæ per ſuggeſtionem atque deluſionem Satanæ oblatæ, quæ vt in ſeſe ſunt impiæ, & abominabiles, ita nos admonere debent, vt in Deum oculos mentis continuo conijciamus, & maximè eius prouidentiæ, atque Regimini nos commendemus, cum imus cubitum. 3. Viſiones divinitus ſubminiſtratæ diligenter, & attentè ſunt perpendendæ cum cœleſte quippiam, ſpiritaleque è re ſalutis noſtræ figurent. *In ſeruis miſſis & inquirentibus* Domum *Simonis* coriarij obſerua ſummam modeſtiam, qui nullam facientes irruptionem in Domum cum judicio ſeſe gerunt. Longè aliter ſeſe res habet in quibuſdam ſatellitibus præſertim papiſticis, qui domos effringere conſueuerunt, in bona involare, Virginibus, pudiciſque matronis abuti. Rarum quidem, atque ſingulare ſi reperias Scloppetarium pium, & bene moratum. Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur. Sæpè exiſtit verum. Sed hero exiſtente pio, & religioſo, exiſtunt & ſerui pij. Certè magnopere refert Principem eſſe pium cùm ab eo populi mores pendeant. Sed quid dicunt ſerui: nimirùm ſe eſſe miſſos pro Petro. *Obſerv.* Seruorum eſt fideliter exequi Dominorum ſuorum mandata in Domino Dominantium.

Verſ. 19. Petrus à Spiritu admonetur de ſeruorum Cornelij aduentu, dicente: Ecce tres viri quærunt te; iubeturque deſcendere ad eos ſine omni hæſitatione à ſpititu miſſos. *Obſerv.* Divina meditantibus DEI ſacer ſpirirus adeſt, qui verbum concomitatur. Proinde ſi ſpiritus Sancti præſentiâ velimus frui, ſimus occupati in verbi cœleſtis contemplatione, ſeriâque veritatis indagatione. 2. *Obſerv.* Spiritus ille Sanctus eſt omniſcius: idcirco ne putemus poſſe nos aliquid patrare hoc Spiritu inſcio: vide *Pſal.* 139. Quare ita moderemur actiones noſtras, atque obſeruemus, vt DEI ſpiritum ſemper nos intueri certò ſciamus. Si flagitioſi præcipites euntes in omnia ſcelerum genera, hoc trutinarent pudore ſuffunderentur vitæ tam turpiter actæ, in huius Spiritus Sancti præſentiâ. 3. *Obſerva.* Vera obedientia à fide promanans

non dubitat de Dei verbo, ſed pro certiſſimo accipit, quicquid divinitus eſt revelatum, vide in Abrahamo, alijſque fidelibus.

Verſ. 21. Petrus obedit. *Obſerv.* Verbo Dei ſine diſceptatione eſt obtemperandum, vtcunque diffidenti, corruptæque naturæ noſtræ videatur obluctari. vide praxin Abrahami, aliorumque fidelium, *Heb.* 11. deſcriptorum.

Verſ. 22. Tres ſerui rogati à Petro exponunt, quod à Domino ſuo acceperint in mandatis, & ſine omni adulatione eum deſcribunt: & primum eum vocant ἑκατοντάρχην. Cēturionem. vbi obſerua milites eſſe poſſe pios, & religioſos Divinâ gratiâ, contra Anabaptiſtas. 2. appellant Iuſtum: non quod ille juſtitiam ſuis actionibus pepererit, qua poſſit in ſe juſtus ſubſiſtere coram Dei tribunali: cùm Chriſtus illam obedientiâ ſuâ atque paſſione acquiſierit, ſed quod iuſtè ſeſe geſſerit in rebus agendis, vt *Simon* juſtus vocatur, *Luc. cap.* 2. & *Nathaniel, Ioan. cap.* 1. & *David* prædicat integritatem ſed comparatè cum hoſtibus ſceleroſis. Verùm cùm Deum reſpicit, & eius reſpectu ſeipſum explorat, inquit, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Quis poſſit conſiſtere? *Pſal.* 130. & in conſpectu tuo non juſtificabitur omnis caro. Illa ergo juſtitiâ quâ cenſemur juſti apud Deum, eſt Chriſti merito parta, & noſtra per fidem, atque imputationem. 2. Timentem Deum. Timor hic eſt filialis, qui complectitur, jnuocationem, obedientiam, & charitatiuam agendi formam. 3. Ornatum teſtimonio totius gentis Iudæorum. Hæc eſt vera laus, Si quis Devm ſyncerè timeat, juſtitiam exerceat, bonique ſit nominis apud bonos. Mundani celebrari volunt ab opibus citò perituris; Ambitioſi ab honoribus malè partis; Strenui à fortitudine defectura. At, vera hominis commendatio eſt à Pietate in Deum, & juſtitia in homines. Alijs deſignatur notis *Ieroboamus* ille Rex Iſraelis, quā hic Centurio, nam non ſolam ille Idololatricâ ſuâ praxi in Iehouam grauiſſimè deliquit, ſed etiam Iſraeli occaſionem peccādi præbuerat: proinde ille, etſi Rex indelebili ignominiæ macula notatur in Dei verbo ad omnem poſteritatem. Legitur de *Heroſtrato*, qui cùm bene geſtis nomen ſibi comparare nequiuerit, quod Templum *Dianæ* flammis permiſerit. Studeamus nos piè juſtèque viuere, qui Deo Patri filij merito approbemur. Ex quo hiſce titulis Dominum ſuum ornarunt inſtitutum exponunt; admo-

admonitumque dicunt Cornelium ab Angelo vt pro Petro mitteret, & ab eo quædam audiret. *Obſervatio.* Eſt Divinitus ſtatutum, vt de voluntate Divina in ſalutem per miniſterium hominum legitimè vocatorum inſtituantur electi. vide *Math cap.* 28. 1. *Cor.cap.*9. *Epheſ.cap.*4. Abſit proinde medium, prædicationẽ (ſcilicet Euangelij) auerſemur, quo Dominus docendos, & ſeruandos decreuit ordinatos ad vitam. 2. *Obſerv.* eloquia Dei in ore ſeruorum eius poſita attentè, & reuerenter ſunt audienda: & certè Domino dicente Beati ſunt qui audiunt, verbum Dei, cuſtodiuntque illud, *Luc.*11.

Verſ. 23. Accipit eos hoſpitio, obeditque Petrus. *Obſer.* Hoſpitum receptio fieri debet, *Heb.*13. exemplo Abrahami, qui hoſpites opinione ſua præſtantiores admiſit. Ita, evenire ſolet, vt qui bonum præſtant, præſtantius quid agunt, quam opinantur. Qui verò malum, deterius peccatum exiſtimatione ſua cõmittant: vt in inceſtuoſa praxi *Iudæ* cum *Thamare* legere eſt, *Geneſ. cap.*38.

Verſ. 24. *ad* 34. Hæc habentur. 1. Praxis obedientiæ Petrinæ. 2. conventio Petri cum Cornelio. 3. mutuum vtriuſq; colloquium. *Obſerv.* Deo vocanti per verbum eſt obſecundandum. 2. *Obſer.* Non deerunt fratres, & bene affecti erga Chriſti ſeruos; Tametſi mundi in maligno poſiti pars maxima eoſdẽ perſequatur, aut in temporib. perturbatis deſerat. expende in illis *Epheſinis*, qui Paulum flentes ad nauim ſint concomitati, *Act.* 20. Sunt & alterius generis homines, qui, vt *Demas*, Paulum derelinquere conſueuerunt, mundumq; ſequi: vt, vt ita ſit, Divina providentia ſic invigilat ſeruis ſuis, ad praxin cœleſtis gloriæ deſtinatis, vt vbi eſſe debeant, in tuto collocet. *Cæſaream* Petrus, & multis exantlatis laboribus, periculiſque ſuperatis ſaluus Ieroſolymã Paulus perducitur: In hanc Domini curam certa ſpe recumbamus. 3. *Obſervatio.* in hæc verba *Cornelius exſpectat cum amicis, & neceſſarÿs*, fidei propriũ eſt Dei verbo inniti, omniq; ratione cõtrariâ ſemota ſtatuere omne illud perficiendũ, quod promiſit Dominus. vide in *Abrahamo*, pleriſq; alijs: necnon aliorum commodum expetere *David* eſt gauiſus, quando dixerunt *Adeamus* domum Dei. Eſt certè Chriſtianorum non ſolum ſalutis ſuæ rationem habere, ſed & aliorum, quo Regnum gratiæ prolatetur: denique fidei proprium

eſt nullum periculum extimeſcere, quod poſſit religioni imminere: verè enim fideles non ſolum cum vitæ huius diſcrimine, verum cum iactura, & poſitione Chriſtianam profeſſionē ſtrictè arcteque tenent, vt in multis martyribus, *Polycarpo, Ignatio, Dorothæo* animaduertere eſt, & hic in *Cornelio*, qui alienam à Rom. religionem profitetur: ſtatuerunt Romani Senatores (referente *Tertulliano*) vt deſignati à ſenatu dij colerentur, quare *Cornelius* periculi exors eſſe nequiuit verum, & æternum Deum colens.

Verſ. 25. Petrus conuenit *Cornelium*, qui honoris ergo deferendi Petro procidit ad eius pedes, ϗ προσεκύνησεν inſigne documentum ſingularis amoris in DEI ſeruum; At modum excedit *Cornelius*, cum adoratio religioſa vni Deo conveniat, civilis autem, & ipſa periculosè miniſtris verbi tribuatur: qui cùm DEVM verè timuerit, non eſt exiſtimandum eum divinam gloriam Petro cōceſſiſſe, cui, cùm quandam divinitatem ineſſe perſpexiſſet, humilem iſtam reverentiam defert. Non omnino ab ſimile fecere *Lyſtrenſes Paulo*, ac *Barnabæ*, *Act.* 14. qui dixerunt, cùm claudus evaſerat ſanatus Deos humanâ ſpecie cœlitus deſcendiſſe *Barnabam Iouem*, & Paulum *Mercurium* appellantes, quem honoris gradum planè ſunt auerſati DEI homines ijſdē quibus illi paſſionibus obnoxij: ita Ioannes, *Apoc.* 19. ſtatuit adorare Angelum, cui ait conſeruus tuus ſum, Deum adora. Opinio hæc deitatis in creaturis multos peperit errores, atque in Eccleſia papiſtica initium dedit ſanctorum adorationi, & reliquiarum vanè circumlatarum. *Obſervatio.* Fidis Chriſti ſeruis obedientia in Domino, *Hebr.* 13. reverentia. 1. *Timoth.* 5. deferenda, ſed non ſupra modum honorandi, quo divinæ gloriæ præiudicium afferatur: hoc ſeculo homines in id extremum vergunt, vt contemptu potius, quam honore nimio Evangelij miniſtros afficiant, ij præſertim, qui redargutionem ſceleris non valent ſuſtinere; idcircò in pleriſq; noſtrum verificatur illud Apoſtoli, *Gal.* 4. factus ſum vobis inimicus quia veritatem prædico, quem, vt Dei Angelum initio ſuſcepiſtis. Hinc petamus conſolationem, quod conformemur Apoſt. adeoq; Chriſto propter veritatis aſſertionem, memoreſque ſimus dicti Chriſti inquientis, qui vos contemnit, & me, *Math.* 10.

Verſ. 26. Petrus hunc honoris modum detrectat, aitque homo ſim. Eiuſdem naturæ cum quolibet homine proinde minimè

adoran-

adorandus ego, qui DEI miſericordia, & gratia, meritoq; Chriſti egeo, quamuis ſim Domini ſeruus, id mihi collatū divinitus, vt tota gloria miniſterij in collatorem redundet. Nuncupantur Paſtores, & internuntij Domini exercituum, hominis filij, *Ezech.*3. ad arguendam infirmitatem, cui ſunt obnoxij, necnon ijdem vocantur homines Dei, 1. *Timoth.* vt intelligant divinum quiddam ipſis tributum eſſe, nimirum ſacroſanctam vocationē & Spiritus gratiam quam enixè obire debeant, atque exequi. Diſcant verbi miniſtri imbecilles ſeſe eſſe naturâ, verū gratiâ ſtrenuos ad opus Domini peragendum. Diſcat populus reuereri, atque amplecti fidos Paſtores, vt qui legatione pro Domino funguntur. 2.*Cor.*5. *Obſervatio.* Longè aliter quam Petrus, ſentit, facitque Papa venditans ſeſe pro Petri ſucceſſore divinos honores arripiens, volenſque Principes mundi, Regeſque ad eius pedes procumbere, & eoſdem exoſculari, Turpe dictu, Turpius viſu.

*Verſ.*27. Excuſat ſē Petrus, quod ad gentes acceſſerit, ex eo, quod mandatum habuerit à Domino prohibente ne quem pollutum, aut impurum hominem vocitaret. Fuit hæc recepta, & obſeruata conſuetudo, ne Iudæi commercium haberent cum alienigenis, vide *Ioan.*4. in colloquio Meſſiæ cum muliere *Samaritana,* & *Deut.*7. Prohibentur Iudæi fœdus ferire cum gentibus, aut matrimonia mutua contrahere, vt & *Ioſ.*23. & *Exod.*23. Sed mandatum hoc interdictionis iam expirauit gentibus ſub Euangelio ad Chriſti gratiam vocatis, & ſanctificatis. Verum hæc pro tempore eſſe poſſit obſeruatio fugiendam nimirùm eſſe eorum ſocietatem, qui diſparis ſunt religionis, illaque ſacroſanctæ ſcripturæ dicta animis retinenda. 1. *Salomonis,* qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. 1.*Corinth.*15. Bonos mores corrumpunt colloquia praua. & *Apoc.*18. Exite *Babylone,* & *Corinth.*6.15. non eſſe pacem Chriſto cum *Beliale:* ad devitandum, impiorum & irreligioſorum ſodalitium. Quod ſi Iudæi gentium non vtebantur ſocietate: Certè nos Chriſtiano nomine ornati minus eorum vteremur conſortio, qui à ſyncera Religione ſunt alieni. Arduum quidem eſſet maximè omnium prauorum paſſim & ſemper conſortio eximi, atque excludi: Nam ſic dicente Apoſt. 1.*Corinth.*5. Nobis eſſet mundo exeundum, ſed cùm ita acciderit, vel nobis inſcijs, vel invitis, attente attendendum ne coinquinemur vllatenus

tenus ſalua manente relgione noſtrâ,& quoad fieri poſſit impiorum vtili ratione habitâ. At profeſſores noſtri modo quæſtum faciant, parui pendunt, quos in ſocietatem admittant, vt omiſſis multis hoc tempore animaduertere licet, quo legatus ille veræ religionis ſecũdum verbum ſcriptum hoſtis, papiſticæ verò propugnator amabiliter,ac nimis gratioſè recipitur, qui non ſecundum verbum admitteretur, neque cui eſſet dicendum χαίρειν, 2.*Ioan.*10. Cùm aliam doctrinam à ſyncera afferat: quam ſubuertere, ſi queat, enixe conaretur. Diſcamus, nos non modo puros ſeruare,ſed fidem,bonamque conſcientiam in omnibus, ſed maximè in rebus religioſis retinere. Petrus pro ſe affert ſolidũ fundamentum ſcilicet Iehovæ oraculum. *Obſerva*. Mandato divino inniti debemus in rebus agendis, & præſertim in officij obeundi ratione huic dicto (*Dominus dixit*) Sed eſtne hic divini oraculi ſenſus ne quempiam vocet pollutum, cum omnis homo in peccato ſit conceptus, *Pſal.*51.ex verbis Davidicis, & *Gen.*6. Tantum malum in homine, & nemo exiſtat mortalium, qui ſeſe ſæpius peccando non polluerit *Reſp*. Vera iſta,quæ adducta ſunt,omnia,verum Dominus hic hoc vult diſcrimen Iudæorũ, & gentium jam per Chriſti gratiam eſſe ſublatum,ita,vt nequaquam via ad ſalutem in Chriſto percipiendam gentibus ſit præcluſa, ſed vtrique populo in vnum coaleſcenti patefacta, illeque fons toti domui Davidicæ, id eſt, Eccleſiæ ex Iudæis, atque gentibus corrogatæ pro peccato,immunditieque ſit recluſus, *Zach.*13.1.

*Verſ.*29. *Obſervatio*. Vocati ad munus præſtandum ſine contradictione praxe hac Petri pareamus.

*Verſ.*30. Habetur Cornelij Narratio, quæ. 1.complectitur occaſionem miſſionis pro Petro. *Verſ.*31. Quomodo preces,& Eleemoſynæ Cornelij fuerint acceptæ. *Verſ.*32. Mandatum pro mittendo Petro. *Verſ.*33. Optationem, qua deſyderat,Petrus omnia ipſis loquatur,quæ à Domino in mãdatis acceperat. Occaſio fuit apparitio hominis veſte candida ornati, prius Angeli nomine appellati humana ſpecie induti ad obeundũ munus impoſitum, quam juxta voluntatem divinam poſſit deponere. Vide *Geneſ.*18. 2. Preces Cornelij quod fuerint exauditæ obſerua fideliũ preces nomine Chriſti vnici mediatoris effuſas exauditum iri. *Verſ.*33. Habes optationẽ qua Petrus loquatur omnia ipſi divinitus imperata,

pata, aitq; præſto eſſe eos ad audiendum coram Domino. Vbi obſerua in populo alacritatem eſſe debere ad audiendum Dei verbum, & præparationẽ ſanctam cum attentione diligenti, necnon ſeſe eſſe in conſpectu Iehovæ, cùm verbum prædicatur, quod ſi expenderent, vt par eſt hac ætate homines non tot occurrerent otioſi, atq; ſomniculoſi auditores, quot in æde ſacra tempore cõcionis videas: hoc à vobis vellem emendatum nobis in diſciplinam traditis: hac admonitione ad vigilantiam, & attentionem comparatis: necnon repetituris illud Domini noſtri dictũ, Beatos eſſe eos, qui DEI verbum audiunt, atque cuſtodiunt, *Luc.* 11. Troani concionantẽ Paulum ad mediam noctẽ audiuere, *Act.* 20. Maria diſcubuit ad pedes Chriſti, quem prædicantem neglectis rebus alijs, quibus occupabatur Martha ſoror, audijt, *Luc.* 10. Vt populo incumbit attente atque ſolicite audire verbũ, ſic Paſtoribus ſedulò, & ſyncerè prædicare tantum ea, quæ à Domino acceperunt, ſiue ſint gratiæ ad DEI miſericordiam promittendam populo pœnitentiam agenti, ſiue ſint juſtitiæ ad judicium detonandum aduerſus obfirmatum, atque rebellem. Refutantur illi, qui cerebri ſui commenta, & traditiones in Eccleſiam invehunt: & arguuntur illi, qui libenter audire volunt verbum miſericordiæ, ſed judicij, & odij expromendi in obduratos, & contumaces averſantur. Proinde libertatem illam verbi omnium in peccata exerendam, & exercendam miniſtris præciſam volunt, maximè proceres Regni ſed fidi Paſtores tenendæ, tuendæq; libertati divinitus conceſſæ ſtrictè, arctèque adhærebunt.

Verſ. 34. Concio Petri habetur, in qua agitur de Chriſto, eiuſque morte, & Reſurrectione, atque beneficijs medioque adferente nobis, & communicante beneficia, populo denique, in quem conferuntur, ſeruemus ordinem contextus, & primum hæc verba attingamus, quæ modum, quo locutus eſt Petrus proponunt, qui dicitur os aperuiſſe, vt & Chriſtus, *Math.* 5. In monte ad rei de qua verba eſſet facturus grauitatem indicandam attribuit Deo, quod non ſit προσωπολήπτης, *Deut.* 10. 2. *Cro.* 19. *Iob.* 34. *Rom.* 2. *Gal.* 2. *Eph.* 6. *Coloſ.* 3. 1. *Pet.* id eſt, nihil reſpicit Dominus, quod in hominis perſonam queat cadere, vt Nobilitates, Imperia, poteſtates, honores, paupertatem, divitias, his, & huiuſmodi nihil mouetur ad communicandam ſuam gratiam, quam

quam gratuitò ex parte noſtri, ſed Chriſti merito nobis impertitur. Tollitur hic omne hominis meritum, omnis dignitas, atque quicquid eſt in homine, aut ab eo proficiſci poteſt, quod mereri poſſe dicatur, cùm Deus huiuſmodi hominis accidentia, vt ita dicam, minimè expendat. Meritum meum (inquit *Bernardus*) eſt Domini miſeratio: nihil in Abrahamo impulit Dominum, aut ad ipſum, aut populum in gratiam ſuſcipiendum, & ad Iudæorum reiectionem vt ita dicam actualem, niſi ſumma contumacia, quâ rebellibus maiorum veſtigijs inſtitere. *Obſervatio.* Iudices in ferendis ſententijs nullam haberent perſonarum rationem, videant *Pſal.* 82. 2. *Cro.* 19. & ob oculos proponant praxin illam *Cambyſis* Regis *Perſarum*, qui *Siſamnis* pellem curauit parieti pro Tribuuali affigendam, propterea quod iniquum tulerit iudicium, quam filium *Othanem* iuſſit intueri, ac cauere ne ſimili ſupplicio afficeretur.

Verſ. 35. Deo acceptum eſſe eum, qui Deum timeat, atq; juſtiam operetur, oſtendit. Per timorem Dei Hebræi vniuerſum cultum intelligunt. Vnde percipitur Cornelium fidelem fuiſſe & religioſum, *Hebr. cap.* 11. 6. non modo antequam baptizaretur, ſed etiam antequam ſciret Ieſum eſſe verum Meſſiam, velut qui ante tempora Chriſti vixerunt, fideles extitere. Ineptè & ſceleroſè faciunt, qui ex hoc loco opera præparatoria, & liberum arbitrium colligunt, vt notat D. Beza. *Obſervatio.* Gratia Dei in Chriſto ad gentes eſt perducta, & maceriâ illa partitionis eſt diruta ad Chriſtiani Regni propagationem ex Iudæis, Gentibuſque. 2. *Obſervatio.* Is verè Deum timere dicitur, qui in Deum credit, ei obtemperat, Nomenque Divinum invocat, quique in vijs Iehouæ conſtanter ambulat, atque is Beatus prædicatur à Pſalmiſta, *Pſal.* 128. Timent & reprobi Domiũ quod eum ſint ſenſuri ſeuerum Iudicem, omniſque impietatis vindicem & hic timor recepto nomine ſeruilis appellari conſueuit, vt prior filialis. 3. *Obſerv.* Illud eſt iuſtè viuere, ita ſeſe gerere in rebus agendis, vt nihil à te, quoad fieri poſſit Divinâ gratiâ indignè fiat. Sic ſeſe geſſit *Nathanael, Io.* 1. *& Simeon, Luc.* 2. *Davidq;* Propheta regius qui in integritate ambulaſſe fertur. Hinc pete religioſi hominis deſcriptionem.

Verſ. 36. Medium per quod beneficiâ Chriſti conferuntur ſuis eſt

nificauit D E V S Iſraelitis ex quauis gente Deo eſſe acceptum, qui piè viuit: Nam pacem hominibus denunciauit per Chriſtum non vnius gentis Iſraeliticæ, ſed omnium fidelium Dominum ac Mediatorem. Verbum dupliciter accipi queat, aut pro Chriſto Dei filio eſſentiali verbo, *Ioan.cap.*1. quod caro eſt factum ad præſtandum præclarum illud opus Redemptionis electorum. Hic filius eſt à Patre miſſus ἐν ἐνσαρκώσει. Aut verbum ſumi poſſit pro miniſteriali verbo prædicato filijs Iſraeliticis. Cuius materia eſt Ieſus Chriſtus crucifixus. Vtrunque ſi ita intelligas, à Deo eſt emiſſum in ſummam eccleſiæ conſolationem: Et hæc ſolis juſtitiæ lux Divinâ gratiâ ad nos *Scotos* perlata, & nominatim, ac primum ad *Perthenſes* luce Euangelicâ colluſtratos præ cæteris, quos nulla ætas ingratitudinis coargueret, ſi modo veritate ſarta tecta frui velimus; hacque pace, omnem intellectum ſuperante, *Epheſ.* 2. quæ in reconciliatione cum Deo Patre per ſanguinem crucis Chriſti eſt poſita: & *Rom.*5. ex qua manat pax noſtra cum omnibus rebus creatis. 1. Angelis, *Ioan.*1. 2. Membris Chriſti myſticis. 3. quâ hoſtium regni CHRISTI animi in bonos inclinantur, vt *Nabuchadnezaris* in *Danielem*. 4. Creaturarum etiam ἀλόγων *Pſal.*91. *Oſe.*2.18. Omnia iſta beneficiâ meritò Principis pacis Dei filij aſſequimur, Chriſti nimirùm, qui eſt omnium Dominus æterno atque naturali titulo, quo eſt coeſſentialis Deo Patre, ſed magis peculiari electorum cum Iudæorum, tum Gentium, quorum eſt Redemptor & caput, lucem vitamque vtriſque tribuens, qua ratione nullum vicarium in ſolis terrarum patitur. Hunc Dominum agnoſcere, ac revereri debemus, qui nobis è poteſtate Diaboli, & peccati liberatis cœleſte Regnum peperit.

Verſ. 37. Oſtendit hoc verbum per totam Iudæam prædicatũ poſt baptiſma Ioannis præcurſoris Chriſti in ſpiritu *Eliæ, Mal.*4. qui pœnitentiam annuntiauit, & Baptizauit. Verbũ ergo & Sacramenta ſunt coniungenda.

*Verſ.*38. Et deinceps Euangelij ſumma habetur Chriſtum, ſcilicet, promiſſum Patribus, ſuoque tempore patefactum ſingulari Dei virtute (quam omnibus modis oſtendit) ac tandem propter noſtri reconciliationem crucifixum, tertio die reſurrexiſſe, vt quiſquis in eum credit, peccatorum remiſſione accepta ſeruetur, Sicut vltimo illo die viuorum ac mortuorum ipſo Iudice mani-

feſtabitur. Hoc verſ. habes ordinationem Chriſti per vnctionem divinam ſpiritu peractam: cuius prædicationem lege apud *Iſa.* 1.2. *&* 61. *Luc.* 4. *Ioan.* 3. *Coloſ.* 2. Quibus locis perſpicuum evadit perfuſum fuiſſe Dei filium donis Spiritus Sancti citra menſuram ex quo denuo κατὰ μέτρον deriuata ſunt dona in corporis ſui myſtici membra in Reges, Prophetas, atque Sacerdotes inuncta. Sed quid fecit Dominus noſter Ieſus: beneficijs affecit, ſanauitq; omnes ſub Diaboli poteſtatem redactos, & ratio eſt. Quoniam Deus erat cum eo. Vide Euang. venit Chriſtus, vt ſeruet, quod fuit perditum, & peccatores ad pœnitentiam vocaret, cùm itaq; ſimus exempti Diaboli tyrannide, regnoque tenebrarum, tranſlatique in regnum lucis admirabile, militemus militiam præclaram, & in fide depugnemus aduerſus hunc hoſtem, quo debellato virtute, atque potentia Chriſti in æternum cum Trinitate ſancta in cœleſti patria glorificati triumphemus. Porrò vexantur à Sathanâ vel quos realiter occupat exempla quorum, vide in Euang. quibus fuit eiectus perniciosus ille Spiritus potentia Dei, vel quos deludit partim falſis, partim ambiguis reſponſis. Conqueritur Satan, vt legere eſt, *lib.* 2. *Euſeb.* tempore *Diocletiani*, quod vera nequeat reſponſa reddere propter Chriſtianos, quos ibi vocat juſtos, & apud *Ruff. lib.* 1. *cap.* 33. Conſpiratores in *Athanaſium* idem queruntur. Hinc collige Satanicum ſpiritum non modo divina providentia, & limitibus naturæ ſuæ coerceri, ſed etiam à male agendo ſanctorum precibus reprimi.

Verſ. 39. ad 44. De morte Chriſti, reſurrectione, atque poteſtate judicandi viuos ac mortuos agitur, confirmatis per Apoſt. vt teſtes verſ. 44. De remiſſione peccatorum nomine CHRISTI confirmati per Prophetas: deinceps habetur duplex effectus Sermonis Petri. 1. Eſt Spiritus Sancti communicatio auditoribus. 2. Receptio eorum in regnum Chriſti per Baptiſmi conceſſionem. 1. Apoſt. teſtimonium ſuum accommodant morti Chriſti, eumque ſuſpenſum probant de ligno, quod genus mortis lege divina eſt maledictum, non iure naturali, non poſitiuo neque vlla humana conſtitutione, *Deut.* 21. 1. *Petri.* 2. *Obſervatio.* Maledictione legali exempti ſumus, & in Dei gratiam accepti cœleſtemque beatitudinem aſciſcendi merito ſanguinis crucis Chriſti. Non nobis metuendum legis ἀκριβοδίκαιον, cùm nulla exi-

ſtat

ſtat ijs condemnatio,qui ſunt in Chriſto Ieſu,*Rom.8.* 2.*Obſervatio.* Si probris, contemptu, ſannis etiam afficiamur Chriſti, vocationiſque noſtræ gratiâ nihil moueamur, ſed nos exemplo Chriſti conſolemur, qui nullo ſuo merito hac ignominioſa morte affectus fuerat à Iudæis ſceleroſis, qui, etſi, id quidem præſtiterint, quod Dominus decreuerit, tamen grauiſſimi peccati tenentur rei, qui non vt placerent Deo ſanguinem juſti, Dominique vitæ effuderint: quare impœnitentes juſtiſſimum manet ſupplicium.

Verſ. 40. De reſurrectione perhibetur teſtimonium. Hic Deus Pater dicitur excitaſſe filium, filius denuo ſe, *Ioan.cap.*2. deſtruite Templum hoc, de corpore ſuo loquens, & die tertio reædificabo, & Spiritus Sanctus dicitur, *Rom.*1.4. *Obſervatio.* Concurrunt actiones, & virtutes Trinitatis ad hanc actionem peragendam, vt & in omnibus, quæ dicuntur ad extra, qua certi ſimus noſtram reſurrectionem ſuo tempore eſſe perficiendam. verſ. 41. Teſtatur Petrus,quod Apoſt.ederint atque biberint cum Chriſto poſt reſurrectionem, *Luc.* 24. 42. 43. Habetur diſertè Chriſtum ediſſe partem aſſi piſcis, & fauo apiario aliquid: quod ab eo præſtitum eſt nullius neceſſitatis ergo, ſed vt teſtaretur ſe eſſe eundum illum Chriſtum θεάνθρωπον, quem impij Iudæi crucifixerunt. Si quæratur in quid reciderit ille cibus, quem acceperit poſt reſurrectionem, Reſponderi poſſit non eſſe verſum in corporis ſubſtantiam, ſed in nihilum abijſſe. Ex reſurrectione Chriſti diſcimus. 1. Chriſtum eſſe Dei filium, *Rom.*1.*cap.*4. 2. Dominum viuorum, ac mortuorum, *Rom.*14.*cap.*9. 3. Reſurrectionem electorum ad vitam æternam incluſam eſſe Reſurrectione Chriſti, qua ratione dicitur primogenitus ex mortuis: Quia ipſe virtute ſua reſurrexit non amplius moriturus cuius virtute nobis eſt reſurgendum. 4. Plenè ſatisfeciſſe pro peccatis noſtris, 1.*Corinth.* 15. 17. 5. Propter juſtificationem noſtram, *Rom.*4. 6. Propter ſanctificationem fidelium, *Rom.cap.*6. Tertium eſt. Teſtantur ordinatum eſſe Chriſtum ad judicandum viuos & mortuos ſine vlla perſonarum acceptione, in quos omnes aut vitæ, aut mortis æternæ feretur ſententia & reprobi, quem iam aſpernantur agnum Dei, videbunt leonem; & terribilem judicem ſentient adeo, vt ſummè velint ſeipſos à montibus

adobrutum iri, quibus reddetur ſecundum opera, vt electis, quæ-quidem ſunt fidelibus effecta declarantia juſtificationẽ in Chriſto: atq; illud tribunal, non eſt ſtatutum ad juſtificandum, ſed ad retribuendum juſtificatis antea per fidem coronam vitæ meritò & ſatisfactione Chriſti partam. Vide 2. *Cor.* 5. Si expenderent hac ætate homines flagitioſi huic judicio formidabili eſſe ſeſe ſubijciendos, divinâ gratiâ reſipiſcerent: nulla enim ratione poſſent evadere niſi ſeriâ tacti pœnitentiâ, meritoq; Chriſti freti in gratiam recipiantur: Optarem ſceleroſos, atrociſſimoſque Eccleſiæ hoſtes trutinarent, omnipotentem Deum impium judicare quotidie, *Pſal.* 7. necnon in morte ipſius animam ſempiternis ſupplicijs accenſeri, & tandẽ in hoc generali iudicio corpus, animamq; reunita æternæ morti eſſe addicenda. Ponderarent trina iſta Iudiciorum tempora, ſi ſaperent, quandiu locus relinquitur miſericordiæ, ſanctiorem vitam inſtituerent.

Verſ. 43. Teſtimonium Prophetarum de remiſſione peccatorum per Chriſtum: ac primum occurrit teſtimoniũ *Moyſis, Gen.* 15. Credidit *Abraham*, & ipſi ad juſtitiam eſt imputatũ, & clarè *Rom.* 4. Perſpicuè Chriſtus, *Ioan.* 8. *Abraham* vidit diem meum atque lætatus eſt. *Pſalm.* 32. *Iſa.* 53. Vulneratus eſt propter peccata noſtra, caſtigatioq; noſtra in eo eſt poſita, & per eius vulnera ſanati ſumus, *Ier.* 31. *Ezech.* 18. *Michæ.* 7. Quorſum multa, cùm prophetarum ſcripta locis ad hãc rem probandã ſcateant. Hinc liquet ex gratia Dei propter Chriſti meritum remitti nobis peccata, non imputari nobis ad mortem, ſed obtegi divinâ miſericordiâ, vbi vide nullum locum operibus vel naturalibus, vel à natura emanantibus, imò ne quidem à gratia, cùm ſint imperfecta, contaminata, atque debita ad promerendum apud Deum, ſupereſſe. Etenim fideles ante legem, ſub lege atque Euangelio per meritum mortis Chriſti peccatorum condonationem, & ab omni inquinamento, ac immunditie ablutionem per ſanguinem crucis eius ſortiuntur, quod, vt pleriſque locis, ita hoc ſatis liquet. Addo prophetarum, ac Apoſtolorum in remiſſione peccatorũ per nomen Chriſti eſſe conſenſum, & proinde vnam eſſe ſynceram religionem, ſalutiſque, vitæque æternæ viam nimirùm Chriſtum, *Ioan.* 14. heri, & hodie eundum, atque in ſecula, *Hebr.* 13. 8. *verſ.* 44. 1. *Effectus.* Auditores verbi donantur ſpiritu, ergo Spiritus Sanctus concomita-

mitatur Euangelium, quare eiuſdem prædicatio plurimi fieret. Hoc perſpicuum, *Galat.*3. dicite ecquid per opera legis an per fidei prædicationẽ Spiritum accepiſtis, & 2. *Cor.*3. Euangelij Miniſtri dicuntur Spiritus quia Euangeliſtarum prædicatio cõjunctam habet Sancti Spiritus operationem, quæ fidem creet, adaugeat, mentes illuminet, corda reformet, atq; affectiones, vt totus Dei homo perficiatur. *Verſ.*45. 2. *Effectus.* Mirantur, atque obſtupeſcunt fideles, qui ſunt ex circumciſione. *Obſervatio.* Mortalium nemo ita eſt inſtructus, quin opus habet qui inſtituatur: tametſi gentium vocatio à pleriſque Prophetarum ſit apertè prænuntiata, nihilominus tamen hi ignorãt, proinde diſcamus indies proficere, ac petere fidei incrementum.

*Verſ.*46. Spiritus Sancti effuſi in gentes dona ſeſe exerunt linguarum diuerſitate auditâ, ac magnificatione nominis divini. *Obſerva.* Extraordinarium illud linguarum donum Eccleſiæ primitiuæ conceſſum, quod jam deſijt: jam linguarum cognitio ſtudio comparatur, at obſerua Spiritu per Euangelium efficaciter agente, & corda, atque linguas ſanctificari ad divini nominis laudes concelebrandas: Et quamquam in tali menſura Spiritus Sancti extraordinaria dona nobis non conferuntur, tamen regenerationis, adoptioniſque donum in nos electos confertur. Nota etiam hunc eſſe linguarum vſum, vt Dei nomẽ magnificetur, noſtraſque partes eſſe, vt diuinum nomen ſummis laudibus proſequamur: & certè præbetur nobis occaſio multiformis celebrandi DEI, præſertim cùm luci Euangelicæ, qua ſumus colluſtrati raram pacem, & tranquillitatem, aliaque multa bona conjunxerit, ac continuauerit.

*Verſ.*47. Iam Spiritu Sancto donati baptizantur, vbi obſerua. Baptiſmum non eſſe contemnendum etenim eiuſdem contemptio eſt exitialis. 2. *Obſervatio.* Gratia Sacramento non eſt alligata nam ſpiritu imbuti baptizantur. Baptiſmus non facit ſanctos, ſed ſanctificationem obſignat, regenerationem repræſentat, remiſſionem peccatorum in ſanguine Chriſti ſignificat, atque cum capite noſtro Ieſu Chriſto vnionem. 3. *Obſervatio.* Per aquam ſolam adminiſtratur Baptiſmus, ergo non ſunt adhibenda Oleum, Sal, Sputum vt Papiſtæ, qui ſuis additamentis legitimè inſtitutum baptiſmum adulterarunt. Non putandum ſecludi infantes

cùm fidei non ſint compotes, & gratiâ actuali Spiritus minime donentur, cùm in fœdere comprehendantur, & ſint fidei quaſi domeſtici, quippè ex fidelibus, ac pijs parentibus oriundi. Præcepit Petrus, vt baptizarentur, atque hoc ſigno declararentur illi ad Chriſti gratiam vocati, ipſiuſque corporis myſtici membra. Siue Petrus per ſe aut alium adminiſtrarit hoc Sacramentum, nō magnopere refert. 1. *Cor.* 1. fatetur Apoſtolus ſe non baptizaſſe, cùm miſſus fuerit potius ad prædicandum Euangelium. In fine precati ſunt vt Petrus apud ipſos dies quoſdam permaneret. *Obſerv.* ad fidem converſis ineſt beneuolentia, qua proſequuntur Chriſti ſeruos; expende in hiſce, atque in Martha, quæ Ieſum receptum humaniter tractauit, *Luc.* 10. In *Lydia* purpuriſſâ, quæ Paulum, & Silam coegit domum ingredi, inquiens, ſi me fidelem iudicatis, eamus ad me. Longè aliter afficiuntur hac ætate homines, qui Paſtoribus contemptum pro beneficio, omneque genus ingratitudinis repēdunt, at meminerint dicti Chriſti, *Math.* 10. Qui vos contemnit, & me aſpernatur; & rurſum, qui Prophetam recipit Prophetæ nomine, referet mercedem Prophetæ, de qua vide *Dan.* 12. 2. *Timoth.* 4. 1. *Pet.* 5.

CAPVT XI.

PARTES huius Cap. ſunt duæ. 1. habetur Apologia Petri ad verſ. 19. 2, Plantatæ Eccleſiæ deſcriptio in *Phœnicia, Cypro,* & *Antiochia.* In prima parte hæc ſunt perpendenda. 1. Occaſio 1. 2. 3. *verſ.* 2. Ipſa Apologia ad 18. *verſ.* 3. *Euentus verſ.* 19. *Verſ.* 1. dicitur Apoſt. & fratres audijſſe quod Gentes ſermonem Dei receperint. Vbi fratres nominat, jnnuit coniunctionem cum Chriſto per fidem, quæ eſt omnium maxima: aliæ mundanæ coniunctiones huic minime æquiparandæ, quæ præterquam, quod ſit æterna inexplicabilibus bonis eſt refertiſſima. Studeamus itaque retinere huius coniunctionis vinculum inviolabile, ſcilicet fidem, Neque vllo nomine ſinamus nos divelli à Petra ſalutis, &

Prin-

Principe noſtro Ieſu Chriſto. *Receperunt verbum Dei. Obſerva.* Sermo Divinus amplectendus, non traditiones humanæ, nec vera ἄγραφα, vt vocant, minus ſcripta, quæ ad falſitatem proximè accedunt: & ex diametro cum verbo Dei ſcripto pugnant omnia comprehendente ad fidem, ac ſalutem neceſſaria, quo quidem non ſolum Eccleſia eſt informanda, ſed & reformanda, Imò à gloria in gloriam transformanda, vt tandem Chriſto in ſanctitate, atque juſtitia conformetur. Proinde externo quodam modo verbum non eſt admittendum, ſed in corda recipiendũ, Imò in praxin ducendum, *Iac.*1. confert eos, qui Dei verbum audiunt, & non in praxin ducunt contemplanti ſe in ſpeculo, maculamque obſeruanti, ſed ex quo receſſerit, obliviſcenti, qualis fuerit. Quapropter vult Dei Spiritus in Iacobo nos non auditores tantùm, ſed præſtitores verbi eſſe. 3.*Obſerva.* Impletur Prophetia de Gentium vocatione: coaptantur enim in Regnum Chriſti Divinâ gratiâ per Euangalij prædicationem.

*Verſ.*2. Adverſus Petrum aſcendentem *Ieroſolymam*, certamen inſtituitur ab ijs qui erant ex Circumciſione, nondum intelligentibus Cerimonias impletas, atque abolitas per Chriſtum, putantibus ſaluari neminem poſſe niſi circumcidatur, vt clarius habetur Cap.15. Vbi obſerua nullos eſſe infeſtiores hoſtes ſeruis Chriſti, quam ſint illi, qui tuentur traditiones, atque cerimonias humanas, cuiuſmodi ſunt Papiſtæ, quorum Religio pro parte maximâ videtur ab obſeruationibus, atque hominum commentis pendere.

*Verſ.*3. Petro duo impingũt. 1. quod introierit ad Gentes. 2. quod cum ijs comederit. Lex quidem habetur diſertis verbis de non ineundo fœdere cum Gentibus, & contrahendis nuptijs, *Deuter. cap.*7. Verùm conſuetudine valuit, ne Iudæi conſortium Gentium frequentarent, quod vellem tam præciſe obſeruari à noſtris profeſſoribus, qui pro nihilo ducunt non ſolum cum Apoſtatis, veræq; religionis aduerſarijs dextras committere, ſed conviuari, in hoſpitium recipere contra diſertum Ioannis præceptum, 2. *Io.* ne dicatis eis χαίρειν, qui aliam doctrinã afferunt. Idcircò multorum profeſſorum Religo eſt tantũ externa larua, de quibus verificatur, quod Apoſt. habet, 2.*Timoth.*2. ſunt habẽtes ſpeciem pietatis, vim eiuſdem abnegantes; & *Tit. cap.* 1. Dicentes ſe Deum

cogno-

cognoſcere, negant tamen opere, cùm ſint ἀδόκιμοι ad omne opus bonum. 2.*Obſer.*Nemo fidus Chriſti ſeruus omnibus placere poteſt, *Gal.*1. Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem: *Moyſes* fidelis non placuit *Pharaoni*, *Elias* minimè *Achabo*, *Ieremias* nequaquam *Zedechiæ*, *Amoz* non *Ieroboamo*, *Ioannes* haud *Iudæis*, neque ipſe Chriſtus, vt videre eſt *Math.* 11. vbi ait Ioannes, venit nec edens, & bibens, atque dicebatis eum Dæmonium habere, filius verò hominis venit edens, bibenſque, & dicitis eum amicum eſſe Publicanorum, ac peccatorum. Verùm ſapientiâ à ſuis filijs iuſtificabitur.

*Verſ.*4. Habetur Petri Apologia, qua ſe tuetur, vbi obiter obſerua neminem eſſe in Eccleſia, qui non teneatur factorum ſuorum rationem reddere: Imò ne Papam quidem excipere licet, ſeſe pro Chriſti vicario proſtituentem. *Irinæus Victorem* Papam reprehendit *Euſeb.*5.*cap.*25.26. vult tamen eximi vt perhibetur Canone quodam, *Si Papa*, diſtinct. 24. Non eſſe inquit Papa reddendam rationem, tametſi ſuam, ac aliorum ſalutem negligat, imò ſi animarum aceruos in tartara detrudat: quo quid dici poſſit abſurdius. Summa defenſionis *Petrinæ* eſt Quicquid fecit *Petrus* pro eodem mandatum Dei habet vt liquebit. 1. occurrit viſio. 2. auditur vox ad verſ.11. De viſione prius. Summa eſt Gentes ſine Cerimoniarum obſeruatione, præſertim Circumciſionis admiſſione in *Regnum Chriſti* ſunt adſciſcendæ. Repete atque expende, quæ ſupra in hanc viſionem, vocemque bis æditam à Domino, & ſuſceptione lintei in cœlum obſeruauimus, *Act.* 10. *verſ.* 15. 16. De miſſione ſeruorum Cornelij pro Petro, de Petri admonitione per ſpiritum, vt Cornelium adiret: & reliqua, vide illo cap. *Act.*10. Verum de verbis, quæ Cornelio locuturus eſt, Petrus pauca dicenda, quæquidem verba quibus ſeruetur Cornelius, eiuſque domus non ſunt nudi ſoni, quibus ſalus includatur vt exorciſtæ, atque incantatrices autumnant, ſed potentiam habent Spiritus Sancti coniunctam in ſalutem credentium. Perperam, atque ſceleroſè impium vulgus facit verbum ſalutis cauſam plagarum quarum propria eſt peccatorum patratio, coacertuatio, & continuatio ſine reſipiſcentiâ. Verbi eſſentiale effectũ eſt vita, Mors verò non niſi per accidens ijs nimirùm, qui verbo ſeſe ſtrenuè opponunt.

*Verſ.*15

*Verſ.*15. Communicati Spiritus fit mentio. *Obſerv.* Spiritus gratiæ Euangelio coniungitur. vide *Gal.*3. Vtrum accepiſtis Spiritum per opera legis, an per prædicationem fidei?

*Verſ.*16. Tunc memini dicti illius Domini, cùm diceret Ioannes quidem baptizauit aquâ, vos verò baptizabimini Spiritu Sancto. Eſt duplex ergo Baptiſmus. 1. eſt fluminis, qui adminiſtratur à Miniſtris Divinitus vocatis, atque legitimè ordinatis. 2. eſt flaminis à Chriſto celebratus Spiritus Sancti gratiam cōmunicante. Idem vt ſupra dictum Chriſti & Ioannis Baptiſma eſſentiâ.

*Verſ.*17. Cùm Deus ijs contulerit donum ſpiritus ſicut nobis, quis Deum præpedire potuit omnipotentem, quin quibus vult ſuam gratiam communicet, & ijſdem Sacramentum ſit concedendum.

*Verſ.*18. *Euentum.* 1. Silent. *Obſerva.* Protinus ſilendum nobis cùm rationes afferuntur legitimæ, atque validæ contra aſſertionem noſtram. 2. glorificant Deum. *Obſervat.* Non ſolum gaudendum pro ſalute nobis partâ, ſed pro ſalute, atque pœnitentiâ alijs conceſſâ, vide *Pſal.*122. Cauſa lætitiæ redditur, ſcilicet Quod Deus pœnitentiam dederit, Ergo Reſipiſcentiâ eſt Dei donum, qui non vult mortem peccatoris, ſed potius cōuertatur, atque viuat, *Ezech.*33. Et hæc eſt vera, ſeriaque non hypocritica, & falſa. Habet enim ſyncera ortum ex dolore, qui eſt ſecundum Deum, 1. *Cor.*7. De falſæ pœnitentiæ ſpeciebus ſupra cap.3. vide. In hac hiſtoria de converſione Cornelij, eiuſque, familiæ ad fidem Chriſtianam, habes omnia ad ſalutem noſtram ſpectantia ex mera Dei gratia pendere. Etenim quem elegit in filio ad vitam æternam ab æternitate, eundem efficaciter vocat, id eſt fide donat, quâ iuſtificat, vt tandem in æternum glorificet.

*Verſ.*19.*ad*25. A 19. verſ. ad finem continetur ſecunda pars Cap. In qua oſtenditur quomodo ſit amplificatum Chriſti Regnum in *Phœnicia Cypro*, ſed maximè in *Antiochia*. 1. Media proponuntur, quibus hoc opus peragitur. 2. Cura Eccleſiæ *Ieroſolymitana* pro continuanda Eccleſia *Antiochiana* in veritate, quam eſt amplexa. 1. Media ſunt prædicatio verbi per diverſa inſtrumenta 19. 20. verſ. & operatio Spiritus, Divinæque manus. 21. verſ. *Cura* Eccleſiæ *Ieroſolymitanæ* pro *Antiochianâ* cernitur in miſſione

Barnabæ boni viri, qui cum *Antiochiam* veniſſet, vidiſſetque gratiam illic, gauiſus eſt, atque ad perſeuerantiam eſt exhortatus. verſ. 19. quidam ex diſcipulis diſperſi poſt Stephani lapidationem venerunt, ſolis Iudæis verbum prædicantes. 1. *Obſerva.* Eccleſiæ *Ieroſolymitanæ* diſgregatio cauſa exiſtit collectionis aliarum Eccleſiarum: ita Dominus ex Eccleſiæ ſuæ diſperſione, & perſecutione eiuſdem propagationem operatur in ſummā noſtram conſolationem. 2. *Obſerva.* Eccleſiæ ſors eſt, atque fuit diſperſioni, atque perſecutioni obnoxia, quod ſic evadit perſpicuum in primi parentis *Adami* familia *Cainus* ad mortem *Abeelem* fratrem eſt perſecutus, in *Abrahami Iſmael Iſaacum*: in *Iſaaci, Eſaus Iacobum, Galat.* 4. verè inquit Apoſt. qui natus eſt ſecundum carnem perſecutus eſt eum, qui natus eſt ſecundum ſpiritum: ita eſt & nunc. *Galat.* 4. & 2. *Timoth.* 3. Omnes, qui volunt piè viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. Non opus eſt in trito, atque amplo hoc perſecutionum loco omnium temporum periodos perſtringere, cùm ſatis liquet, turbis, afflictionibus, perſecutionibus Eccleſiam ſemper fuiſſe infeſtam, quæ ſingulari Dei clemētia ſæpius liberata fuit. Poſt Chriſti aſcenſionem memorabiles illæ 10. perſecutiones viguerunt in ſumma atrocitate aduerſus Chriſtiani nominis profeſſores nimirùm ſub *Nerone, Domitiano, Traiano, M. Antonio, Seuero, Maximino, Decio, Valeriano, Aureliano, Diocletiano, iunge Iulianum Apoſtatam*: multi ſub his martyres cōſtanti profeſſione. Chriſtiani nominis diem ſuum obierunt: contra quos impij & atroces tyranni cōmenti ſunt multiplices calumnias, vt legere eſt apud *Tertullianum* in apologetico contra gentes, qui dixere Chriſtianos fuiſſe ſeditionum, ac turbarum authores inceſtuoſos, plagarum procuratores, carnium crudarum comeſtores propriorum etiam liberorum, quod abſurdiſſimum eſt. Et certè non deſunt hac ætate, qui huiuſmodi crimina Dei ſeruis conſuerunt impingere, aſſerentes quod exiſtunt pacis publicæ turbatores ſeditioſi, ſed quam longè abſint ab hoc facinore, nouit Dominus, conſolemur nos communi ſorte Chriſti, atque Eccleſiæ illoque Apoſt. dicto, 2. *Timoth.* 2. ſi cùm Chriſto paſſi fuerimus συμβασιλεύσομεν. 2. *Obſerva.* Diſperſione iſta admonemur, nimirùm per diſgregationē Sanctorum veritatis ergò occaſionē præberi propagandi Regni Chriſti: Etenim vt ſemen ſpargi oportet huc, illucque in terra, antequam fructificet, ſic ex

diſper-

diſperſione tanquam ſemine Eccleſiæ Chriſtianæ amplificatio, atque incrementum renaſcitur. Mirabilis Dominus ex tenebris lucem, qui nouit euocare, è morte Chriſti ſolius vitam elicere, ex malo, bonum, vtpotè ex perſecutione Eccleſiæ gloriæ ſuæ ampliationem: Ex peccato etiam materiam exercendi ſuam in miſeros miſericordiam. 3. *Obſerv.* Ingruente perſecutione fas eſt fugere corporumque declinatione ad tempus vti, vt ſedatis turbis, compoſitaq; perſecutione Dei ſerui reſeruentur ad meliora tempora, quibus Dei gloriæ prædicando Euangelium inſeruire queant. Extat præceptũ Chriſti, *Math.* 10. inquientis, ſi perſecuti fuerint vos in vna civitate, fugite in aliam: huc accedit ſententia Auguſt. in graui perſecutione omnes non debent manere, neque fugere. Verùm manere debent, qui rei præſenti ſufficiant: quod ſi omnes eligant manere, tunc res ſortibus eſt committenda. Nemo itaque ex fidelium ſeruorum Chriſti declinatione ad tempus offenſam capeſſat, cùm id quidem ſit licitum atq; nonnunquam valde è re Eccleſiæ. 4. *Obſer.* Quid fecerunt, verbum, ſcilicet prædicāt in *Phœnicia, Cypro, Antiochia,* nobis Paſtoribus maximè incumbit ſedula Euangelij annũtiatio, in qua toti occuparemur. Porrò *Phœnicia* eſt regio *Syriæ* proxima, non longè diſtans à *Iudæâ,* in qua ſunt *Tripolis, Cæſarea, Philippi, Sidon,* aliæque civitates. *Cyprus* eſt Inſula *Ciliciæ,* in qua *Venus* amoris Dea colebatur. *Antiochia* à *Seleuco* ædificata, nomen vero ſortita ab *Antiocho* celebris quidē vrbs, *Syriæ* nimirùm Metrapolis, Paſtoribus egregijs quondam ornata, in hiſce Euangelium Chriſti prædicatur, ad eiuſdem Regni propagationem. Vbi 1. *Obſer.* Prophetiam de gentium vocatione eſſe impletam, officiumq; Paſtorum maximè, vt ſupra eſſe poſitum in prædicando verbo, *Mat.* 28. *Epheſ.* 4. Prædicatio vero duo complectitur ſcilicet explicationem, & applicationem. Explicatio eſſe debet ſecundũ λογον γνωσεως: applicatio juxta λογον σοφιας, quæquidem eſt verbi prædicati quaſi anima, quam nonnulli male affecti conati ſunt ab officio Paſtoris exterminare cōtra expreſſam verbi ſacri deſcriptionē, 2. *Tim.* 3. non eſt ergo, quod ſeſe negotijs ſecularibus Paſtor implicet, cùm materia tota in qua verſari debet ſit Dei verbum ſcriptum: cuius ſubiectum eſt eſſentiale illud verbum caro factum Ieſus Chriſtus Dei filius, æternaq; patris ſapientia, quam fideles apprehendunt ad ſalutē, & vitam æternam.

Verſ. 20. Sunt alij prædicatores Ieſu Chriſti nimirùm qui ſunt ex *Cypro*, & *Cyrene*, quæ eſt in *Aphrica*. Prædicant vero ἑλληνιςαῖς, id eſt, græcis gentibus, ſic accipio, tametſi fuerint Iudæi ἑλληνιςαὶ, id eſt, loquentes græcè, & Prædicant Dominum Ieſum qui eſt Dominus. 1. Creatione, & modo quodam generali per titulum naturalem, rationeque æternæ ſuæ ex patræ generationis ante tempora quo modo hæres vocatur omnium, atque in omnes creatas res imperiũ habet. 2. Redemptione, & acquiſitionis titulo: Etenim ſanguine ſuo cum ſenſu iræ divinæ peperit ſibi Eccleſiam, Regnumque, quod poteſt hic vocari gratiæ, quodquidẽ ſceptro verbi ſui, Spirituſq; Sancti operatione colligit, regit, exercet, defendit, hic eſt ſolus regni huius Dominus, & caput, neque in vllã creaturam poteſtatem hanc, & ἐξουσίαν conferre vult, neque contulit: quare Papa poteſtatem quam arripit in Eccleſiam, ſine titulo legitimo vſurpat. 2. Ieſus id eſt ſeruator, Angelo hoc nomen ipſi indenti, quod eſſet populum ſuum à peccatis ſeruaturus, non eſt, quod ad merita, humanaſq; ſatisfactiones tranſuolemus, cùm in hoc nomine, id eſt, non in literis, aut ſyllabis, ſed merito mortis Chriſti ſalus noſtra ſit incluſa, atque in ſanguine crucis ipſius reconciliatio noſtra ſit facta, in hunc Ieſum ſalutis noſtræ vnicam petram certa fiducia recumbamus.

Verſ. 21. Principalis cauſa operatiua eſt Dei manus, quæquidẽ aut ſeſe in juſtitiâ vt in *Pharaonis* ſubmerſione, *Sinnacheribi* exercitus deſtructione, *Aſdodæorum* punitione, atq; percuſſione, 1. *Sam*. 5. Aut in miſericordia, vt hic, exerit. *Obſerva*. Fideliter fungentibus officio non deerit Dei auxiliũ, *Philip*. 3. Omnia poſſum per Chriſtum, qui me corroborat. 2. *Obſer*. Incrementi, ædificationiſq; Eccleſiæ atq; amplificationis laus, atque gloria tanti operis eſt aſcribenda Deo, ſine cuius aſſiſtente virtute, & potentia Eccleſia ne quidẽ poſſit ædificari, aut propagari, *Pſ*. 127. niſi Dominus ædificarit domum, fruſtra ædificant, & 1. *Cor*. 3. Ego plantaui, Apollos rigauit, ſed Dominus dat incrementũ. Effectum huius aſſiſtentis divinæ virtutis eſt fides, & conuerſio: etenim multi crediderũt, atque converſi ſunt ad Deum. *Obſer*. Fides non eſt natura nobis inſita, ſed eſt divinæ potentiæ productum opus per verbum, *Rom*. 10. *Ioan*. 6. hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit, *Philip*. 1. datum eſt vobis credere. Effectum denuo fidei eſt conuer-

ſio,

ſio, quæ non eſt in poteſtate hominis, *Ierem.*31. Conuerte nos Domine, & conuertemur. Vbi vero habetur, *Zach.*33. Conuerte, Conuerte Domus Iſrael nihil aliud importat, quam ne ſcilicet Domus Iſrael reſiſtas Iehovæ te conuertenti; eiuſque gratiam,ne reſpuas. In huiuſmodi exhortationibus cum Auguſtino dicamus da Domine,quod jubes,jube,quod vis,tunc non fruſtra jubebis.

*Verſ.*22. Cura Eccleſiæ *Ieroſolymitanæ* pro *Antiochena.* Mittunt *Barnabam* virum bonum, ac Idoneum, cuius deſcriptionẽ habes. *verſ.*24. *Obſer.*Eccleſiæ quæq; aliarum plantatarum,vel plantandarum curam habere debent: Eccleſiæque legati debent eſſe fidi viri ac ſynceri,quales faxit Deus ſimus nos Paſtores.

Verſ. 23. Cùm venit *Antiochiam* vidit Gratiam Dei. Dei vero gratia eſt duplex.1.eſſentialis ipſi Deo,atque coæterna fons omnium bonorum.2.ab hac procedens,quæ dicitur data:de qua hic ſermo,per quam ſignificatur Euangelij gratioſum effectum,& ab *Antiochiana* Eccleſia gratuitam ſalutem eſſe amplexam.*Obſer.*Fructus ex Euangelio promanans gratiæ diuinæ in ſolidum aſcribi debet: & nulla humano merito. Hoc animaduerſo. Gauiſus eſt *Barnabas. Obſerva.*Obiectum gaudij noſtri eſſe debet bonus,atque fœlix Eccleſiæ ſtatus, vbi contra doloris,luctuſque noſtri pij miſerabilis eiuſdẽ conditio, gaudent divites atque Auari rebus malè partis, ambitioſi honoribus. Sapientes mundani ſapientiâ ſuâ, ſed vere Chriſtianus gaudet in ſinu & exultat cum audit, vel videt Chriſti Regnum eſſe propagatum, Deique gratiam pleriſq;, & vultum amabilem in Chriſto eſſe communicatum. David Propheta regius, *Pſal.*4.præ cæteris omnibus appetitis ab huius ſeculi hominibus optauit ſibi vultum Domini concedi, vnde magis gaudere valeat,quam affluentes illi oleo,vino,frumento.2.quod præſtat *Barnabas.* Hortatur ad perſeuerantiam. *Obſer.* Huiuſmodi exhortationes ſunt perquã neceſſariæ, cùm partim corruptâ naturâ noſtrâ, partim motibus Satanicis, partim maligni mũdi exemplo pernicioſiſſimo proni ſimus ad defectionem: Proinde expetamus ſolius mediatoris nomine Ieſu Chriſti perſeuerantiæ gratiam, atq; in memoriã reuocemus dictum illud capitis noſtri, & principis ſalutis filij Dei,*Math.*24.qui perſeuerauerit ad finem, ſaluus erit; nec non illud,*Luc.*9.Inidoneum eſſe ad regnum Dei,

qui admouerit manũ aratro, & retro ſpexerit. Det nobis Dominus in Chriſto, vt veritati adhærentes cõſtanter pergamus in cœlum.

Verſ. 24. Ad finem cap. habemus 1. Commendationem *Barnabæ* per deſcriptionẽ quandam. *Verſ.* 24. 2. Propagationẽ, atq; Incrementum eccleſiæ Chriſti apud *Antiochenos*. 3. Prædictionem vniuerſalis famis. 4. Auxilium Diſcipulorum miſſum fratribus in *Iudæa*. *Barnabæ* deſcriptio complectitur eius bonitatẽ à ſpiritu, atque fide promanantẽ. Sed quomodo vocatur bonus cùm ſolus Deus ſit bonus? *Reſp.* Comparatè, ratione nimirùm hominum Deus eſt bonus ſimpliciter, imò ipſiſſima bonitas. Homines verò nõ ſunt alio modo boni, quam per ſpiritum in ipſis habitantem, & fidem. Rari ſunt hac ætate *Barnabam* referentes, vtcunq; oſtentare conẽtur bonitatem, atque iactitare, *Prov.* 20. verùm vbi reperias fidelem. *David* appellatur vir iuxta Domini Cor, & *Moyſes* fidelis in tota domo Dei: & *Nathaniel* verè *Iſraelita*, in quo nõ eſt dolus per gratiam Spiritus Sancti, & non alio modo. 2. πλήρης πνεύματος ἁγίου. Plenus Spiritu Sancto, non quidem eſſentiâ, ſed χαρίσμασι & donis Spiritus, vt Sapientia cœleſti, cognitione, judicio, conſilio, timore Domini, atq; fide. i. cognitione Dei in Chriſto fide apprehenſo ſeſe exerente in charitate erga proximum. Cognoſce virum bonum per actionem: *Barnabas* gauiſus eſt, quod *Antiochiæ* gratiã Dei viderit, in qua ad perſeuerandũ exhortatus eſt *Antiochenos*. *Obſer.* Vera hominis cõmendatio eſt ex Dei gratia, & timore, quo perfunditur, & imbuitur, nõ ex honore mũdi evanido, nõ opibus plerunq; collatis in reprobos. *Huius Barnabæ* laus eſt ſacris cõſignata literis ad noſtram imitationẽ, vt & malorũ ignominia, quo poſſimus peſſimos eorum mores abhorrere. Scribitur de *Ieroboamo* impio quod fecerit *Iſraelem* peccare: de *Elyma Mago*, *Act.* 13. Quod perverterit vias Domini rectas: de *Demetrio*, quòd ſeditionẽ concitarit, & turbam aduerſus *Paulum*: de *Alexandro*, quod reſtiterit *Paulinæ* doctrinæ, hi fugiendi ſunt, eorumq; mores: Etſi hominum facinoroſæ praxes nõ referantur in codicem ab vllo mortalium, nihilominus tamẽ habet Dominus librum ſuum cui inſcribũtur peruerſorũ opera, iuxta quæ ſunt iudicãdi, niſi divinâ gratiâ tẽpeſtiuè reſipuerint. Conemur nos *Barnabã* imitari, bonitate, ſpiritus donis expetẽdis, atq; fide, vt ſi ab hominib. de nobis, quæ vera ſunt, minus ſcribantur, ſaltem volumini divino, quales exiſtimus

ſtimus per gratiã inſeramur ad æternam noſtram cõſolationem. 2. *Obſer.* Contendamus Spiritu S. repleri, non malitiâ, nõ vino, & ſi nos anguſtiæ premant, aut dolor exagitet, ad Deum confugiamus, vt ſpiritu imbuamur, cuius virtute ſuffulciamur. Multi ſunt, cùm anguntur, ad tabernam ſe conferũt, aut ad facetorũ hominũ contubernium vt leuentur, ſed momentaneũ illud gaudium, & minus ſolidũ: ſiquidẽ verum à ſpiritu Chriſti proficiſcitur inquientis ſuis. Gaudium meum nemo auferet à vobis. 2. Caput diviſionis: Eccleſiæ nimirùm incrementum *Antiochenſis* per *Barnabam, & Paulum.* Ac dicitur, quod multa turba ſit adiuncta Domino. Iſta adiunctio eſt ſpiritualis, atq; per fidem. *Obſer.* Dei verbũ non fruſtra emittitur, ſed peragit id propter quod mittitur, *Iſa.* 55. Aut enim per ſe, & naturâ ſuâ vitam & ſalutem producit omni credẽti *Rom.* 1. 16. Aut per accidens mortem, 2. *Cor.* 2. vbi dicitur odor vitæ, atq; odor mortis. De Peccato modo prorſum cõtrario exiſtimandũ. Etenim peccatum naturâ ſua mortem affert, *Rom.* 6. vlt. & *Ia.* 1. ſed per Dei miſericordiam, meritumq; Chriſti fit, vt abundantioris gratiæ ſit occaſio. Προσετέθη. Eccleſia per Deum incrementũ capit, & nõ eſt penes homines amplificare regnũ Chriſti, cùm ſint tantum inſtrumenta per quæ operatur Deus, *Pſal.* 127. *&* 1. *Cor.* 3. Proinde & boni ſtatus eccleſiæ, paciſq; gloriâ in ſolidum tribuenda Iehouæ. *Obſer.* Paſtorum curæ, ac cogitationes in hoc evigilarent, non vt ſibi diſcipulos adſciſcant oppoſitarum partium diuerſa ſtudia ſectantes, ſed vt deſtinatos ad vitã, & gloriam in regnum gratiæ corrogent. *Fugiendum* omne ſciſma, quale olim viguit in Eccleſia *Corinthiaca,* in qua aiebant nonnulli, Ego ſum Pauli; Ego Cæphæ; Ego Apollo. Verum in hoc enixe incumbamus, vt Domino noſto Ieſu Chriſto diſcipulos vt Spiritus Sancti organa lucrifaciamus.

Verſ. 25. Cura *Barnabæ* pro adducendo Saulo *Antiochiam.* 2. Vtriuſque ſtudiũ, & labor in propagando Chriſti regno, & permouendis multis ad fidem in vrbe *Antiochena*: vbi primum ſunt nuncupati Chriſtiani. *Barnabas* proficiſcitur *Tharſum* Sauli patriam: quo eſt miſſus à Diſcipulis, propterea quod Græci conati ſint eũ occidere, Cap. 9. Vti apud ſuos Euangeliũ Chriſti promoueret. *Obſer. Barnabas* non eſt ſtudioſus exiſtimationis ſuæ, ſed gloriæ Dei, Chriſtique in Euangelio lucentis dum aduocat Saulum,

virum

virum ſingularibus donis ornatum. Itaque minimè debemus honori noſtro velificari ita, vt DIVINÆ gloriæ præiudicium afferatur. At ex munero noſtro non pauci maiorem evanidi honoris ſui, quam Regni Chriſti propagandi rationem habere videntur, qui hoc vnum ſtudent, vt ſoli emineant cum fratrū ſuorum contemptu imbutorum etiam excellentioribus donis ad miniſterium exercendum, eruditione maiori, linguarumque cognitione Paſtori perneceſſaria. Hi φιλοπρωτεύοντες eccleſiæ noſtræ & vulnera, & turbas dederunt, vnitatemque eccleſiæ SCOTICANÆ ſynceram reſciderunt, libertatemque regni Chriſti, & illam verbi παῤῥησίαν coarctari, miſerè paſſi ſunt: quam Dominus redintegrabit tempore ſuo, adhibitâ Regis præluſtriſſimi cura, quem Deus tueatur, protegatque. Conemur nos interim exemplo *Barnabæ* nominis noſtri exiſtimationem apud deteriores parui facere, dummodo illibata maneat Dei gloria. Veniunt *Antiochiam*: ibidem annum commorantur, docentque turbam multam. *Obſerv.* Paſtores elaborarent enixe in ſuo miniſterio perimplendo negotijs ſecularibus, in quibus nimium occupantur, valere iuſſis. Quicquid dicant nonnulli, ac comminiſcantur, peruertendoque Scripturarum locos effutiant, prædicationem verbi habet ſuum ſubiectum in quo ſeſe exerceat fidelis Paſtor, *Math.* 28. *Ioan.* 21. 2. *Timoth.* 4. non iubet te in Parliamento ſedentem Dominum rebus civilibus ſuffragio tuo ſubſcribere, neque mundanis congreſſibus temet immiſcere. Hunc honorem *Antiochiani* ſortiuntur, vt ibi primùm Chriſtiani à Chriſto ſint denuncupati, ac ſi dicas à Meſſia meſſiani, ſignificante vnctum: & fuit Dei filius vnctus non naturæ, ſed lætitiæ oleo, *Pſal.* 45. in Regem, Sacerdotem, & Prophetam. Sic Chriſto inſiti per fidem vnguntur Spiritus Sancti donis in Reges ad triumphandum de peccato virtute Chriſti; Sacerdotes ad offerendum nō victimam pro peccato, ſed ſpirituales hoſtias ſub nouo teſtamento: In Prophetas, id eſt, ad intelligendum Prophetarum ſcripta in ſalutem noſtram. Chriſtiani itaque ſunt qui in ſeſe Chriſtum habent per fidem. 2. *Cor.* 13. non per realem naturæ communicationem, Non per commutationem proprietatum, aut localem præſentiam, ſed ſpiritualem, ita, quæ ſunt Chriſti, evadant noſtra, faxit Deus nos & quæ noſtra, ſint Chriſti; memoreſque ſimus Reges nos eſſe, libertate donatos,

natos, ne miſerrimæ ſeruituti peccati nos rurſum ſubijci patiamur, cùm iam prorſum reatu omni pœnaque peccati liberati ſimus, tametſi naturæ omnium corruptio adhæreat tandem abolenda. Stemus in libertate qua Chriſtus nos liberauit, & conemur Divina virtute hoſtes ſuperare, cùm Regum, quales nos ſumus, ſit proprium imperare, Ne regnet itaque peccatum in mortali noſtro corpore: fungamur etiam Sacerdotis munere minimè in offerendo ſacrificio propitiatorio pro peccatis, cùm illud Chriſtus ſemel nimirùm ſeipſum obtulerit, quod non eſt reiterandum, quippe æternum, & ſemper efficax, ſed corpora, imò animas, & quicquid eſt noſtrum illud omne in Dei gloriam conſecremus. *Obſerv.* Dignitatis gradus eſt eximius in quem Chriſtiani nomine evehimur, quo Chriſti ſimus participes, omniumq; donorum eius. Mundani honorificis titulis gaudent, & volunt haberi, atque dici Domini, Comiteſque: At nullum nomen huic comparandum, ſi modò verè ſis Chriſtianus: Hoc nomine nihil tibi deerit, Chriſtus tuus eſt, & Deus pater per Chriſtum: Sic omnia tua ſunt, quæ ad Regnum gratiæ & gloriæ ſpectant, tua inquam per fidem, poſtea per aſpectum, plenamque fruitionem poſſidenda.

Galat. 5.

Rom. 6.

Verſ. 27, Tertium Caput diuiſionis noſtræ, Prædictio nimirùm vniuerſalis famis per *Agabum* Prophetam, qui fuit eorũ vnus *Ieroſolymis Antiochiam* venientium. *Obſerva.* Prophetarum ſcholæ fuere *Ieroſolymis*, in quibus filij ſunt inſtituti; & certò apprime vtile eſt habere ſcholas ad erudiendam iuventutem in cognitione veri Dei, atque Ieſu Chriſti, qui poſtea eccleſiæ ædificandæ, ac propagandæ inſeruire poſſent. Propheta prædicens famem eſt *Agabus*, qui non rapitur inſtinctu, aut impetu aliquo naturæ ſuæ ſed Spiritu Sancto impellitur ad hanc famem præſignificandam. Non nititur hæc prædictio cœli reuolutioni, ſtellarum poſitioni, aut ſyderum, quo modo ſolent *Arioli* conijcere res futuras, & fruſtra diuinare; ſed Spiritus revelationi. Etenim non ſunt locuti olim Prophetæ priuo motu ſuo, ſed prout Divino Spiritu impellellebantur, 2. *Pet.* 1. Hæc fames incidit in *Claudij* 4. Imperatoris tempora, de qua vide *Ioſephum* Antiq. 20. *Oroſium & Suetonium.* *Obſer.* Nullum ſecretum, quod nõ revelet Iehoua ſeruis ſuis Prophetis, *Amos* 3. *Ioanni Knoxio* ſynceræ religionis ſecundum Deum „

 inſtau-

» inſtauratori, qui de tenentibus Caſtellum *EDINBVRGEVM*, ni-
» mirùm de *GRANGIO*, alijſque verè eſt vaticinatus. 2. *Obſervat.* Fames, aliaque DEI judicia non eveniunt, niſi Divina providentia propter peccata populi, *Deuter. cap.* 11. Et *Amos cap.* 3. Habetur nullum malum in Civitate, quod non fecerit Dominus. Pœnæ (ſcilicet) non culpæ, cùm Deus omni labe peccati prorſum ſit exors. Inſtar huius maxima ac terribilis fuit fames tempore *Maximini* crudeliſſimi Eccleſiæ perſecutoris, quâ in plateis locupletiſſimi plerique occubuerint, alij in agris, alij à canibus ſibi metuentes ſeſe occidendos curarunt: Iuſto Dei judicio illud judicium ipſis imminebat, cùm ad Beſtias Chriſtianos in perſecutione illa ſub atrociſſimo *Maximino* proiecerunt. vide *Euſeb. libro* 9. *cap.* 8. raræ famis fit mentio, 2. *Reg. cap.* 6. in *Samaria. Obſervatio.* Immittuntur plagæ Divinitus fames, peſtis, gladius, propter peccata. Proinde culpa non eſt reijcienda, vt impium vulgus facit inſtar populi Iſraelitici, *Ierem. cap.* 44. in Dei verbum, ſed in tranſgreſſiones atque delicta populi. Quicquid mali evenit, illud ſceleroſi aſcribunt Euangelij prædicationi: & *Tertulliani* tempore gentes ſeditionis commotionum, & nefandorum facinorum Chriſtianos authores fecerunt. *Obſerv.* Impij Eccleſiæ hoſtes quæ non comminiſcuntur inſtinctu Satanico in Chriſtiani nominis profeſſores? ad promouendum regnum tenebrarum? & impietatis. Feramus æquis animis, cùm vel falſò traducimur, & clandeſtino, vel publicè ſiſtimur pro tribunali mundano, atque accuſamur: Etenim hæc fuit, atque futura eſt piorum ſors. 2. *Obſerv.* Prædictiones Divinitus emiſſæ ſuum procul omni dubio conſequuntur complementum: Prophetiæ de Chriſto multò ante præmiſſæ ſunt impletæ, quæ reſtant implebuntur, præſertim promiſſum illud de illa ἐπιφανεία filij Dei ad judicium in plenam omnium Sanctorum glorificationem.
Cæterum hic *Claudius* fuit ventri, libidiniqúe obediens: A matre *Antonia* Stultus habitus, quæ ſolita eſt ita loqui de ſtulto quopiam, Tu es inſtar filij mei *Claudij*, adiecitque, quod natura *Claudium* Monſtrum productum inchoauerit, ſed non perfecerit. Et *Livilla* ſoror Romanos eſt deteſtata, quod eum admiſerint Imperatorem, qui corruptis militibus ad Imperium pervenit: Itaque tali exiſtente ſceleroſo Imperatore, facilè conijcere eſt plebem
mul-

multis fuiſſe deditam inquinatamque peccatis, quibus à Domino ſcelerum vindice hanc famem accerſiuerint.

*Verſ.*29. 4. Caput diviſionis comprehendens ſubſidium Diſcipulorum *Antiochenſium* miſſum ad fratres in Iudæa. *Obſerv.* Hic eſt certè fructus Religionis Chriſtianæ, vt egenis IESV Chriſti membris ſubveniamus. Lege *Act.*2.9. 2. *Obſerv.* Grati ſunt *Antiochenſes*, qui ſeminantibus Iudæis ipſis ſpiritualia rependerunt corporalia, 2. *Cor.*9. Longè aliena mundi eſt mens, qui non ſolum gratorum animorum officium negligit, dum verbi miniſtris de ſuo nihil communicant ingrati verum etiam illud quod propriè & legitimè ſpectat ad miniſterium alendum miſerè ac ſacrilegè ſurripiunt, longè abhorrentes ſacrilegi ab Apoſtoli præcepto, *Galat.cap.*5. κατηχούμενος τὸν λόγον κοινωνείτω τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. Conſolationem petamus nos ex Dei verbo, & oculos conijciamus, vt *Moyſes* in præmium quod nos manet, iſta porrò exhibita benevolentia eſt iuxta dantium facultatem. vide 2.*Corinth.cap.*9. atque voluntaria. *Obſerva.* ordinem eſſe ſeruandum in miſſione, ac diſtributione: Etenim, ad ſeniores hoc ſubſidium mittitur, vt Diaconi, de quibus cap. 7. poſſent pauperibus ſubminiſtrare. Omnia ritè, & κατὰ τάξιν adminiſtrari oportuit. Proinde miſiſſe feruntur ad Presbyteros, id eſt, Eccleſiæ Gubernatores, quorum officium eſt populi mores obſeruare, ac in regimine domus Dei per Diſciplinam Paſtoribus ſuccurrere, ſententiamque accommodare ad legitimam collectarum diſtributionem in vſus pauperum. Presbyteri, atque Diaconi debent eſſe viri boni, ſpiritu, & fide donati, quadantenus *Barnabam* referentes. Faxit Dominus functuri hoc anno hiſce officijs fideliter, & in bona conſcientia perfungamini.

CAPVT XII.

NOVA intenditur perſecutio, ab *Herode Agrippa* aduerſus Eccleſiam vermibus corpore excreſcentibus abſumpto. Perſecutor ergo eſt *Herodes Agrippa* perſecutionem patitur eccleſia, & nominatim Iacobus, atque Petrus. Iacobus obtruncatur, Petrus incarceratur. De Iacobo hæc habentur. 1. Quis eum perſequitur nimirùm *Herodes.* 2. Quo mortis genere afficitur, ſcilicet obtruncationis. 3. Quando. Et hæc temporis circumſtantia primum occurrit: eodem fere tempore, quo fames occupat, & peruadit vniuerſum terrarum orbem. Vbi nota calamitatem, ſubſequi calamitatem Eccleſiæ, finemque vnius perſecutionis eſſe plerumque alterius initium, vt vnda trudit vndam, ita vna afflictione elapſa, ac extruſa, illabitur, & intruditur altera. Expende *Abrahami* afflictiones, evocatur natali ſolo in terrã *Cananæam*, vbi fame preſſus cogitur demigrare in *Ægyptum Iſaaci, Iacobi, Ioſephi,* populi in Ægypto detenti, atque in deſerto oberrantis Prophetarum, Chriſti etiam Dei filij, Apoſtolorum, necnon poſt Chriſtum paſſim Chriſtianorum atrociſſimas miſerias tunc temporis, & futurorũ omnium ad conſummationẽ mundi: Proinde ne exiſtimemus alienum quid perſecutionem pati, cùm hæc ſors omnibus piè viuere
2. Tim. 3. volentibus in Chriſto divinitus incũbat. 2. Perſecutor eſt *Herodes* non *Aſcalonita* infanticida, non *Antipas* Ioannis Baptiſtæ obtruncator. *Sed Agrippa Herodis Aſcalonitæ* & magni nepos, qui arte eam fere dominationem obtinuit, ſub *Claudio* ab *Herode* magno occupatã. Hic aggreſſus eſt vexare quoſdã Eccleſiæ, in græco ἐπεβαλὲν τας χειρας immittere manus. Vbi nota diſcrimẽ inter illam *Ieroboami* impij Regis Iſraelitici manus extenſionem ad prehendendum Prophetam, & hanc *Herodis* ad accipiendũ male quoſdam ex Eccleſia: *Ieroboamus* porrexit manum, ſed Prophetam nequiuit prehendere, qui vaticinatus eſt de oſſibus ſacerdotum immolandis in illo altari Idololatrico per *Ioſiam* regem naſciturum 330. poſt annis, 1. *Reg.* 13. huius *Ierob.* manus euaſit arefacta, qui rogans Prophetam, vt reſtitueretur, eſt reſtituta. *Herodi* verò huic permittitur

non

non ſolum apprehendere Iacobum,ſed & eundem obtruncare,vt alij in Euangelica veritate,ſanguine huius martyris cõfirmarentur & ipſe *Herodes* reſeruaretur ad inſigniorẽ plagam vt videre eſt infra.verſ.12.Porrò dicitur afflixiſſe quoſdã.*Obſer.*Eccleſia Chriſti vniuerſalis ſimul & ſemel à Satanæ organis nõ poſſit diuexari, ſed ſi vexetur in vna regione, aut civitate, in alia eſt libera divina diſpenſatione, vt animadvertere eſt in Chriſti Eccleſia apud nos: quæ nullo noſtro merito hactenus perſecutione aperta remanſit ſoluta, cum *Anglicana, Gallica, & Hiſpanica*, fuerint multis ijſque grauiſſimis perſecutionibus obnoxiæ,multoque ſanguinis martyrum effuſione inſignes. 3. Subiectum, quod patitur eſt Iacobus. *Obſervatio.* Serui fideliſſimi Ieſu Chriſti gladijs, ignibuſq; hoſtium maximè ſunt obiecti. Vide in *Ignatio, Polycarpo, Dorothæo*, alijſque. Et genus mortis quod patitur, eſt obtruncatio indicta cauſa etiam judicium incipit à domo DEI. 1.*Pet.*4. Sed quæras qui convenit cum juſtitia Dei, vt Iacobus fidelis Dei ſeruus tali plectatur ſupplicio. *Reſpon.* fit quidem juſtè, nam etſi non mereatur Iacobus ratione *Herodis* atrocitatem iſtam, exercentis, tamen cum nemo ſit, qui mortem non mereatur, quippe peccator, fit hoc ſecundum Dei juſtitiam quod patitur, & pariter miſericordiam, quod mortẽ, quam omnes meremur, conuerterit in hoc glorioſum mortis genus ad alios in Euangelij veritate ſtabiliendos. *Obſervatio.* Mors violenta non eſt iræ divinæ, ac indignationis argumentum accenſæ aduerſus eum,qui patitur.Etenim plerique egregij martyres martyrium ſunt paſſi Deo decernente,ac permittente, quibus adfuit potenti ſuo Spiritu quo conſtanter impulſi fidem ſtrictè arctèque tenuerunt in Dei gloriam, Eccleſiæque bonum,quos beatos pronuntiat Dominus noſter, *Math.*5. verùm obſeruandum,ne patiamur vt malefici,ſed pro Dei gloria tuenda, 1.*Pet.*4.

*Verſ.*3. *De Petro.* Vbi habes. 1.Petri incarcerationem. 2.Liberationem. 3.*Euenta.* In incarceratione denuo habes cauſam impulſiuam his verbis, ἀρεστον τῷ λαῷ expreſſa cauſa,ſed latens eſt,defectus populi opinio, ab imperio ac obedientia *Herodis*, qui neque obſeruatione legis *Moſaicæ*,neq; odio Euangelij mouetur. Quemadmodum *Ieroboamus* vitulos curauit fingẽdos, & erigendos *Dathane,ac Bethele* ne populus rediens *Ieroſolymam* religionis ergo, ad

Deum verum *Davidis*, eiuſque imperij obedientiam rediret. *Obſervatio.* Periculoſum hoc fundamentum niti populo in rebus gerendis. *Herodis Antipas* curauit obtruncãdum Ioannem Baptiſtam, dum placere ſtudet illi ſaltatrici ſtrictinellæ. *Pilatus* bis abſolutum Dominum noſtrum tandem cruci, qui populo rem faceret gratam, adjudicauit. *Nero* ex quo vrbem Romam permiſit incendio, Chriſtianorum milia occidi juſſit quo populo gratificaretur. *L. Flammeus* obtruncauit nobilem quendam, vt focariæ animo reſponderet. Et hic *Herodes*, ſic *Saulus* vnicè optauit illud, vt omnis populus eum honoraret. Plerique hoc vnum ſtudent, vt populo inſeruiant ad nutum: quod omnem æquitatem, iuſtitiamque peruertit. 2. *Obſerva.* Peccata impiorum non ſunt in ſupremo gradu ad primum, ſed à peccato in peccatum pergunt, donec *Cyathum* perimpleuerint, ſibique extremum judicium æternum illud horrendum accerſiuerint. *Pharao* quibuſdam gradibus ruebat in ſuum ipſius interitum, ita *Saul* pergens ab vno in aliud facinus tandē ſuo ipſius gladio perijt. Impeditur ab executione *Herodes* propter dies azymorum. *Obſer.* Bene vtitur Dominus ficta hypocritarum Religione, & ſimulata ſanctitate ad procraſtinandum ſeruorum ſuorum ſupplicium: coercetur obſeruatione azymorum abolitorũ aduentu Chriſti *Herodes* ne Petrum morti det: quem tradit in carcerem vt *Achab Michaiam.* Et *Sedechias Ieremiam* qui Dei Prophetæ vera verè prædixerunt. *Obſerva.* Impij ac facinoroſi in Regnis Regum impune paſſim graſſantur, ſed fidiſſimi Chriſti ſerui propter veritatem in cuſtodiam traduntur. Nec deſunt mali ſerui ad exequendum impia mandata tyrannorum. Vide in illa hiſtoria, *Dan.* 3. de tribus pueris in fornacem cõiectis, atque in Chriſti prehenſione. 3. *Obſer.* Quod ſtatuerit Petrum reducere, & populo producere: impij malum ſuum propoſitum non deſerunt donec extremum pertentent, quod crudelem perſequetur malum in ſuam ipſius perniciem, *Pſalm.* 140.

Verſ. 5. Tradito Petro in carcerem, & ibidem collocato eccleſia intensè precatur. *Obſer.* Grata, & fidelis erga Petrum eſt hæc Eccleſia, quæ Deo preces nuncupat in Petri gratiam: hanc praxin imitemur, atque recordemur eorum, qui in vinculis ſunt, ac ſi ipſi vinculis coerceremur, *Heb.* 13. & cũ lugẽtibus lugeamus, *Rom.* 12. ſic futurum in Chriſto Deo patri placeamus, ſimul etiam à fidis

Chriſti

Chriſti ſeruis laudemur,vt ab Apoſt. laudati ſunt Hebræi,quod ipſius vinculis condoluerint,& tolerarint bonorum ſuorum ſpoliationem expectantes meliorem ac permanentem ſubſtantiam in cœlis obſerua etiam magnam eſſe efficaciam feruidarum precum expende multorum exempla,ſed nominatim *Eliæ.Iacob.*5.

Verſ. 6. Statuit *Herodes* educere Petrum, inter duos milites ſecurè cubantem in vinculis. *Obſerv.* Bonæ conſcientiæ vis eſt magna,vt nihil timeant,qui non peccarint,mortem verò ſemper ob oculos verſari putent,qui deliquerint.

*Verſ.*7.Habetur Petri liberatio per Angelum illuſtrantē locum, vbi fuerat,pulſantē,atq; dicentem,ſurge. *Obſer.* Angeli incumbūt electorum ſaluti, paratiq; ſunt ad exequendū, quod Dominus in rem eccleſiæ ipſis injungit,*Pſal.*34. dicūtur circa ſanctos tentoria figere: paruulorumq; Angeli videre faciē Dei, *Math.*18. vbi vincula decidunt ſoluta,obſerua nihil eſſe tam firmum,quod divina potentia non valeat comminuere: imò ipſam naturæ vim atque curſum invertere: vt expendere eſt in ſaluo populi ſui conductu per mare rubrum, & in conſeruatione trium illorū puerorum in ignis fornaē conjectorum. *Surgit Petrus* egrediuntur acceptis ſandalijs. *Sandalium* eſt genus leuis calciamenti ad iter accōmodati. *Daniel.* 3.
Cingitur Petrus pallio, pergunt vna, putat Petrus rem non eſſe geſtam,ſed tandummodo viſionem pertranſeunt primam, & ſecundam cuſtodiā,perueniuntq; ad portam ferreā,quæ ipſis ſponte eſt aperta. 1.*Obſer.* Omnipotenti Deo cedūt cuncta cælū,ignis, aër,aqua,terra, hiſq; cōprehenſa omnia obtemperant creatori ad nutum:proinde videndū,ſimus in gratia creatoris, ſic futurū, inſeruiant nobis omnia,cedantq; in bonum.Si ſecus,ſentiamus, & experiamur creaturas in nos omnes eſſe armatas, vide *Pſalm.*91. *Oſe.*2.18.*Dan.*3.*&* 6. 2.*Obſer.* adeſt Dominus, & invigilat ſuorum liberationi præter expeccationē, vide 1.*Sam.*23.Cùm *Saul* vndiquaq; exercitu cinxiſſet *Davidem* rumor ad *Saulem* permeat, quod *Philiſthæi* terrā inuaſerint vnde exoluitur, & explicatur *David* & 1. *Sam.*30.cùm ſtatuiſſent: apud *Zicklagum* civitatē lapidibus obruere *Davidem,Iehova* ipſum tuetur incolumem.3.*Obſer.* Hæc Petri incarceratio referre poteſt ſpiritualē noſtram, cùm omnes ſimus in peccatis mortui,*Epheſ.*2.proinde in cuſtodiā traditi &detenti donec redemptor generis humani *Ieſus Angelus* fœderis nos libertate donauit,

donauit, qui omnibus hoſtibus expugnatis in cœlum aſcendit, inde reuerſurus ad plenam electorum redemptionem peragendam, & in cœleſti patria perfectam glorificationem.

Verſ. 11. *ad* 20. Habentur eventa Petri liberationem cōſequentia. 1. in Petro. 2. in cōverſis ad fidem Chriſti. 3. in cuſtodibus. Petrus ad ſe rediens fatetur Dominum eſſe liberationis authorē. Prius putauit fuiſſe viſionem, & non rem geſtam: vbi obſerv. infirmitatem, atq; ignorantiam, cui omnes ſubiacemus, vt manifeſta Dei opera minimè percipere valeamus. vide *Mat.* 17. In transfiguratione Chriſti, quæ dixerit Petrus nimirùm; Bonum eſt nobis eſſe hic, faciamus tria tabernacula, quæ ab infirmitate humana profecta ſunt; Cui quidem petitioni, ſi annuiſſet Chriſtus, opus Redemptionis generis humani fuiſſet præpeditum. 2. Praxi Petri Dominum liberationis noſtræ Authorem agnoſcamus. *David* Iehouam liberatorem ac ereptorem ex ore Leonis, ac Apri liberaturum eum ex manu *Philiſtæi* certò ſibi perſuadet. Ita Paulus 2. *Timoth.* 4. fatetur Deum liberaſſe eum ex ore Leonis, & proinde reſeruaturū ad Regnum cœleſte. 3. *Obſer.* in hæc verba, *E manu Herodis.* Tyrannorum potentia eſt limitata, qui vltra præfixos Cancellos à Divinâ providentiâ manum nequeunt extendere; Imò ne Satan quidem, mundi ac tenebrarum princeps citra Divinæ providentiæ circinum operando, & vexando poſſit egredi. 4. *Obſerv.* Qualis Rex, talis populus plerunque exiſtit: proinde Eccleſiæ, Reique publicæ maximè intereſt, pium, Santumque Regem habeant.

Verſ. 12. Quo venerat. Nimirùm domum mulieris Religioſæ, ac piæ *Mariæ.* Sed primum occurrit quod hanc rem conſiderarit. *Obſerv.* Opera Divina ſunt altius expendenda, quæ præſertim potentiam, eiuſque gloriam in ea relucentem declarant. Facit nos negligentiores in prædicando Dei nomine defectus conſiderationis, ſi trutinaremus animis nobiſcum, quam benignus extiterit Iehoua in hanc patriam nedum in luce hac Euangelica accendenda, & inducenda, etiam ſine ſanguine; verùm eiuſdem continuatione cum pace admirabili, meritiſſimè omnes Divinā miſericordiam celebrare debemus. *Maria* domi ſuæ habet Euangelij profeſſores exemplum religioſæ, ac ſanctæ matronæ, viris & mulieribus imitādum. Maria ſedit vna ad pedes Chriſti evangeli-

gelizantis: alia vnxit pedes vnguento: & hæc tertia, religioſa: Cui non abſimilis *Lydia* purpuriſſa Paulo, ac Barnabæ fata, Si me fidelem cenſetis, venite ad me, & coegit intrare. Tametſi *Herodis* perſecutio fuerit ſumma, nihilominus tamen, ac ſi nullum exiſteret diſcrimen, apud ſe Eccleſiam habet. Paucos profeſſores reperias huic ſimiles. 3. *Noctu*, hinc initium datum matutinis vt videtur conuentibus, & veſpertinis. Si cauſa eccleſiæ poſtulet, huiuſmodi conventus eſſe poſſent, & obſeruari. At in Eccleſijs conſtitutis non eſt ἁπλῶς ἀναγκαῖον. *Obſer.* Si hi cum periculo, & noctu non ſine moleſtia cõvenerunt, quid de quibuſdam dicendum, qui interdiu ſine moleſtia, cùm libertate conuenire nolunt ad audiendum Dei verbum. In *Gallia*, alijſque partibus, vbi cum capitis diſcrimine convenitur, gaudent, ſi ſub DIO liceat Euangelium audire: *SCOTIA* tamen tanta luce colluſtrata ac libertate donata, vix dedignatur ſtatis temporibus ædem ſacram accedere ad verbi DIVINI auditionem. Proinde metuendum nobis ne hac luce priuemur, & cogantur *Scoti* proficiſci à mari in mare ad inveniendum Dei verbum, & minime detur reperire, cùm vberem gratiam, ac coruſcantem lucem ſpreuerint, *Amos* 8. Quapropter, dum dies eſt ne obdurate corda, ſed pijs atque DIVINIS exercitijs frequentandis operam date.

Verſ. 13. Pulſat Petrus. Ianua cœli eſt nobis pulſanda precibus donec propter Chriſtum intromittamur. Egreditur *Rhode*, quæ nõ aperit, ſed agnita Petri voce præ gaudio reuertitur, vt annuntiet cæteris eſſe Petrum veſtibulo aſtantem. *Obſerv.* Quando veri, ac fideles Chriſti ſerui periculis exoluuntur, aut carcere eximũtur, Pij ac bene affecti lætari conſueuerunt, ſed impij contriſtari. Qui ſunt intus aiunt eam inſanire, quæ cùm cõſtanter affirmaret, Petri Angelum eſſe ferunt, nouerunt ex verbo aſſignatos eſſe Angelos, qui electorum ſaluti invigilent, taleſque viſiones ipſis aliquando occurrebant. Autumant nonnulli ex hoc loco Angelum vnicuique eſſe deſignatum. Verùm Scriptura ſacra pluribus teſtatur locis plures eſſe præſtitutos Angelos electorum conſeruationi incumbentes. vide *Gen.* 28. de Angelis invigilantibus vitæ Iacobi aſcendentibus, atque deſcendentibus in ſcala viſa. 2. *Reg.* 6. de Aurigis & equis figurantibus magnum Angelorum numerum, *Pſal.* 34. & 91. Cedit hoc in ſummam noſtram conſolatio-

nem,cùm non vnum, ſed plures habeamus animarum & corpo-rum cuſtodes. Pulſans adhuc Petrus admittitur, quo viſo obſtupeſcebant,cuius rei cauſa,eſt ignorantia.

*Verſ.*17. *Sermo Petri* ad eos. Demiſſione manus facta requirebat pacem . *Obſervatio.* Dei verbum pacifice reuerenter,& attentè audiri debet, contra, ac plerique faciunt.Exponit ijs quod Deus ipſum ſoluerit. *Obſer.* Pro liberatione noſtra ſolus Deus agnoſcédus eſt. 3. Iubet ſignificari fratribus eodem munere fungentibus præſertim *Iacobo Alphæi* filio vbi nota Dei gloriam ac potentiam non eſſe tacenda. 4. Aliò ſe confert. *Obſerva.* Licet in graui perſecutione ad tempus , vti declinatione corporis, ita tamen vt officium faciamus, vbicunque terrarum extiterimus, ex noſtris viri pij ac fideles ſubduxerunt ſeſe temporibus illis reſeruati divinâ gratiâ ad meliora. Extat præceptum Chriſti de fuga, *Math. cap.*10.

Verſ. 18. Euenta iam ratione cuſtodum, multum turbantur die craſtino propter ſolutum Petrum. *Obſervatio.* Impij perturbantur quod eorum manibus ſæuis elabantur boni ſed graſſari impunè ſinunt impios. *Herodes* inquirit, examinat cuſtodes, ducit ad ſupplicium. Iniquè quidem facit *Herodes*, ſed DEVS æquè , cùm huius ſceleris aduerſus Petrum patrati cum atrociſſimo *Herode* ſocij extiterint, incidunt in ſoueam, quam fecere, & naſſa implicantur, quam nectebant Dei ſeruo. *Obſerv.* Reprobi ſunt incurabiles. Expende in *Pharaone* non ad meliorem frugem revocato, varijs etſi plagis affecto, in *Herode*, cuius furor nequaquam remittitur donec vermibus corpore emanantibus eroſus interierat : Et in hiſce cuſtodibus juſtiſſimè punitis ab eo etiam , quîcum in ſcelus conſenſerant expende , in *Abimelecho* , & *Sichemitis*, *Iudic.* 9. *Moabitis*, *Ammonitis*, & *Seiranis*, 2. *Cron.*20. In *Nabuchadnezaris* ſeruis igni abſumptis , *Daniel* 3. & *Daniel* 6. In Danielis accuſatoribus à leonibus attritis. Myſtica obſerv. IESVS Dei filius Princeps ſalutis noſtræ è poteſtate Diaboli nos exoluit , fideque per Spiritum ſuum nos imbuit eum ipſum apprehendente ad æternam vitam , quam conſtanter retineamus, donec redierit ad nos perfectè glorificandos.

Verſ. 20. Ad finem cap. *Herodes* meditatur bellum aduerſus

Tyrum,

Tyrum, ac *Sidonem*. Quatuor habentur hoc verſ. 1. *Herodis* propoſitum de bello mouendo. 2. *Tyri* ac *Sidonis* conſilium de pace ineunda cum *Herode*. 3. Inſtrumentum, quo vtuntur ad hanc pacem conciliandam, & procurandam. 4. Ratio huius pacis. 1. *Obſervatio*. Nemo ſortè ſua viuit contentus, ſed omnium hominum animis cupiditas habendi eſt ingenita, imò ordinatus ad vitam non ſatiabitur, donec glorioſo, & ſummè, ac æternaliter jucundo vultu divino perfruatur, *Pſalm*. 16. & 36. Ψύχιχος vero plura ſemper appetit, vt hic *Herodes*, cui limitibus Imperij ſui minime ſatisfit, ſed vult *Tyrios* & *Sidonios* ipſi ſubiugari. Illud *Demoſthenis* eſt verum, Rara Concordia inter *Monarchas*, & civitates liberas. Hoc omnes fere ſtudent nomen, familiamque ad poſteros propagare: inquit Pſalmiſta terras ſuis nominibus inſcribunt, vt cum non poſſint in ſeſe hic eſſe æterni, ſaltem in poſteris eſſe velint, at fruſtra, cùm hic mundus, atque mundana omnia ſint tranſitura. 2. *Petri* 3. Neque contenti modo ſunt terreni Principes Imperij ſui fines prolatare, ſed in Regnum CHRISTI facere volunt irruptionem, illudque Domini noſtri ſceptrum ſuo ſubijci, in quos ſic interminatur Propheta *Hoſe*. 5.10. Principes Iuda ſunt ſimiles remouentibus limites idcircò effundã in eos excandeſcentiã meam, vt aquam. Diſcamus hinc viuere contenti ſtatu noſtro, abſit appetas res alienas cum fidei, ac conſcientiæ iactura. *Tyrus ac Sidon* civitates ſunt *Phœnicia* non longe diſtantes à *Syria*, *Tyrus* admodũ opulenta, & glorioſa maris regina vocata, Mercatoreſq; Principes, & inſtitores Nobiles, delenda prædicitur à Propheta quod riſerit ad *Ieroſolymitanum* excidium. Videte ne inſultetis aliorũ malis, effugite ſuperbiam, quæ hic regnabat, quæquidẽ ipſi Deo reſiſtit, cum peccata alia ipſum fugiant. 3. Pro pace agunt. *Obſerva*. Pax optanda pia, nihil inſidiarum habitura: Bellum ſiquidem melius eſt pace impiâ, & à Deo diſtrahente. Sed Sancta Concordia exiſtit ſingulare ornamentum Eccleſiæ ac Reipub. David precatur pro pace *Ieroſolymis* concedenda, ac continuanda, *Pſal*. 122. & 1. *Timoth*. 2. precari jubet Apoſt. pro Regibus, & in dignatis gradu conſtitutis, vt piam, & tranquillam vitam agere liceat. Admiranda pace ornauit Iehova Eccleſiam *SCOTICANAM*, qui ſine ſanguinis effuſione invexit Euangelium & idem cõtinuauit ad hæc vſque tempora. *Ezech*. 27.

Det Dominus nos gratos, qui agnoſcamus, quæ ad pacẽ noſtram ſpectant. 4. Inſtrumentum ad pacem procurandam comparatum eſt *Blaſtus* præmijs adductus ad hoc præſtandum. *Obſerva.* Principes plerique hoc laborant morbo, qui apud ſeſe habeant adulatores, qui ſupparaſitentur, quos pluris faciunt, quam viros candidos, & ingenuos. Nonnunquam viri etiam boni aſſentatorum opera ad rerum ſuarum procurationem vti coguntur, *Saul* habebat *Doegum* ſacerdotes Iehovæ eurantem occidendos, at *Dauid* apud ſe manere mendacem, & adulatorem, non eſt paſſus, *Pſalm.* 101. Eſſet certè maximè è republicâ ſi curiâ exularent huiuſmodi homines, & admitterentur ingenui, ſanctique viri. 5. Cauſa impulſiua eſt, quod eorũ Regio fuerit alta Regis agro, reſpiciunt quod eſt è re ſuâ, nunquid magis ſoliciti eſſemus nos de coeunda pace cum Rege noſtro, cœleſti patre tot in nos beneficia, præſentis vitæ, ac futuræ coaceruante, cuius quidem fauore ſi fruamur omnes res creatas experiemur amicas: & contra, inimicas: proinde maximopere refert nos in gratiâ eſſe cum omnium Regum Rege potentiſſimo, ac benigniſſimo, quod fiet, ſi vnice, atque enixe conemur ipſi obtemperare, vitamque exigere ad canonem divinæ voluntatis.

Verſ. 21. Glorioſus hic *Herodis* ſtatus. Obſerua tria eſſe, quæ Principes reddunt ſuperbos. 1. Eſt veſtis Regia. 2. Thronus. 3. Eloquentia. Hæc hunc inflant, verum miſer homo non nouit, quam proximet ipſius capiti extremum ſupplicium. Mirum videri poſſit tyrannum hunc habere omnia, ex animi ſententia ſuccedentia, at non debet, ſi expendant florere impios inſtar floris ad breue tempus, ſed ſtatim vix agnoſci, vbi tales extiterint, *Pſal.* 37. *&* 73. 52. de *Doego. Obſerva.* Iudicia Dei ſunt ſecreta, & repentina, antequam effundantur, minime percipiuntur à ſceleroſis verum effuſa potentiæ divinæ veſtigia relinquũt. *Iſa.* 63. Si impij ſaperẽt, ex medijs ab ipſis præparatis certo colligerent ſuum ipſorum interitum appropinquare. Fœliciter cum iſto fuiſſet actum, ſi ornatus veſte ſalutis, Thronum gratiæ Chriſti fide apprehendiſſet ad conſequendam miſericordiam, ſapientiamque illam patris in animo reſidere ſiuiſſet, non ita miſere, ac repentinò interijſſet. Vide *Ioſeph.* Lucæ aſſentientem, *lib. antiq.* 19. *ca.* 7. Necnon *Euſeb. lib.* 2. *cap.* 10. Hunc diem conſtitutum fuiſſe dicunt ad celebranda ſpectacula,

ctacula, & ludos in gloriam *Cæſaris*, quo celebrior evadit huius tyranni interitus. Aſſentatores dicunt vocem *Herodis*, non hominis, ſed Dei eſſe vbi aliã agnoſcunt præter hominis in *Herode* naturã vbi obſerua adulatorum ingenium, Principes mortales divinis titulis, ac nominibus exornare volunt, quo facile ſeſe ijſdem inſigniri patiuntur. Vide in *Caligula, & Domitiano, Simoneque Mago* apud Sabellicum, & *Act*.8. Petrus longè aliter ſenſit, ac fecit, qui noluit adorari à *Cornelio*. Ita *Barnabas*, & *Paulus, Act*.14. divinos honores detrectarunt. Proinde cauerent pij, ne collatis in ſe honoribus divini nominis gloriæ præiudicium afferatur. Supplicij inflicti executor eſt Angelus, qui percutit de mandato divino, ſic *Ægyptiorum* primogenita, ſic *Sinnacheribi* exercitum. Pœnæ inflictæ ratio, eſt, quod non dederit gloriam Deo: & non coercuerit aſſentantis populi vocem. Hinc diſce verè DEVM timere, ipſumque glorificare genus mortis eſt *Pthiriaſis*, vermibus arroditur ſic *Antiochus*, *Mac*.2.9. & *Sylla* ex *Plinio* & *Plutarcho*. Ita Imperator, quod templa Deorum ſpoliarit, ſic *Vandalorum* Rex, ſic *Maximinus. Euſeb. lib*.8. *cap*.6. vbi expende quale, quantumque judicium maneat atrociſſimos Eccleſiæ perſecutores in hac praxe, alijſque. *Obſerva*. Conſiderent Principes oloſericati, auroque gemmiſque inſignes quid fuerint, ſcilicet ſperma fœtidum, quid ſunt vas nimirùm ſtercorum, & tandem quid futuri, puta, eſca vermium.

Verſ. 24. Status Eccleſiæ tranquillus ad tempus ſublato hoc Tyranno, Petrus officio ſuo reſtituitur, verbum creſcit, & multiplicantur Chriſtiani. *Obſer*. Flagitioſi conſpiratores, neque vincire queunt Dei verbum, quid dicam extinguere, quibus ſublatis propagatur Euangelium.

Verſ. 25: *Barnabas* & *Saulus* reuertuntur *Antiochiam*, ex quo munere ipſis demandato ſunt perfuncti nimirùm diſtributionis Eleemoſynæ *Antiochia* miſſæ. *Obſervatio*. Simus fidi in miniſterio obeundo.

CAPVT XIII.

QVOMODO propagetur Chriſti Regnum ad Gentes, luceque colluſtrentur Euangelicâ per Barnabam & Paulum hoc cap. oſtẽditur. Cuius partes ſunt duæ. 1. Euangelij apud Gentes prædicatio. 2. ſucceſſus. In prima hæ occurrunt circumſtantiæ. 1. Spiritus Sancti inſtrumenta. ac 1. habes authorem Spiritum S. 2. Ordinatores. 3. opus ad quod. 4. Modũ ordinationis. 5. functionem vocationis in *Cypro*, eiuſque duabus Ciuitatibus, nominatim *Salame & Papho. Verſ.* 1. Habetur *Antiochenæ* Eccleſiæ ſtatus, quæ Prophetis, Doctoribuſq; exornatur, & recenſentur quinque nimirùm *Barnabas, Simeon, Lucius, Cyreneus, Manahen* σύντροφος. *Herodis Antipæ*, qui obtruncandum curauit Ioannem Baptiſtam, & Saulum: Prophetæ ſunt ij, qui non ſolum prædicendi futura dono pollebant per reuelationem DIvinam, vt *Agabus*, ſed etiam interpretandi Scripturas. vide 1.*Cor*.14. Doctores, qui exponendis Scripturis operam nauabant. Ex his vnus *Manahen* educatus cum *Herode*. Vbi nota Deum habere in omnium hominum ordinibus ſuos: In *Syria Manahem:* In curia *Achabi Obadiam:* In *Babylone Danielem*, ſocioſque eius: In Aula *Neronis* quoſdam credentes, *Philip*. 1. Inter Ægyptos *Moyſen* eligentem pati cum Dei populo, præ opibus Ægyptiacis. Eligamus nos potius Chriſtiano cum cœtu pati, quam divitijs evanidis affluere, & honoribus tranſituris ornari.

Verſ.2. Temporis circumſtantiâ quádo (ſcilicet) miniſtrabant λειτουργούντων. Peruertunt, non autem verè vertunt. Sacrificantibus, aut Miſſam celebrantibus. Sed λειτουργεῖν ſignificat officium publicum obire, & tribuitur Magiſtratui civili, *Rom*.13. & Miniſtro verbi, *Rom*. 15.16. Et Angeli dicuntur πνεύματα λειτουργικὰ Spiritus adminiſtratorij, *Heb*.1.verſ, vlt. Cùm hæc ſit verbi vis, quomodo reſtringunt ad ſuam miſſam, ipſi viderint. Præterea omnes hic dicuntur λειτουργεῖν. Non dicent vnumquemque Miſſam celebraſſe. Interpretemur ergo ſyncerè Munere ſuo fungentibus, & vt habent Græca Scholia κηρυττόντων, id eſt prædicantibus Euangelium, & publicè precantibus. Hinc diſcamus officium noſtrum eſſe Euangelium verè annunciare, quod eſt mini-

ſtrare

ſtrare Domino. 2. Author vocationis eſt Spiritus Sanctus, quem Deum proinde eſſe oportet, & diſtinctā in Trinitate perſonam, à quo vocantur, & impelluntur ad miniſterium obeundum omnes legitimè vocati. Α᾿φορίζατε. Miniſter debet eſſe ἀφορισμένος *Rom.cap.*1. Aſſumit Apoſtolus ſibi quod ſit ſegregatus ad Euangelium prædicandum. Proinde Paſtores ſeſe continere debent intra Cancellos vocationis ſuæ, neque negotijs ſecularibus paterentur ſe implicari, quò accuratius, & ſedulius officio defungi poſſint: Sedulitas Pauli fuit eximia occupati in Euangelio annuntiando, quod abundare fecit ab *Ieroſolymis* vſque ad *Illyricum*, *Rom.*15. Largiatur nobis, amandatis rebus mundanis, ſiue politicis, ſiue cuiuſcunque generis rerum, divinarum ſatagere, quarum certè Domino, capitique noſtro reddenda ratio. Et cùm dicit hic mihi, vult ſignificare nos non eſſe ſeparatos vt nobis inſeruiamus, aut bonis comparandis ſtudeamus, aut honori noſtro amplificando velificemur. Sed, vt Spiritus Sancti nos vocantis, ac mittentis opus peragamus fideliter, ac diligenter, quod eſt omnium præſtantiſſimum, vtcunq; ſecus exiſtimet peruerſus mundus, atq; excellentiſſimum Deum, ſcilicet, Chriſtum, homineſq; ſanguine Dei redemptos, *Act.*20. huius miniſterij ſubiectum habens, finemq;, qui eſt gloria Iehouæ relucens in miſericordia, ſaluteq; electorum: in quo exerceret ſeſe fidus, & prudens paſtor, 2.*Tim.*2. Stude teipſum probatum ſiſtere Deo operarium ἀνεπαίσχυντον, & qui rectè ſecet ſermonem veritatis: & *Hebr.*5. honoris nomine inſcribitur opus ſanctum: hinc honori, atq; oneri nos totos conſecremus, & cùm Divinitus vocati ſimus in vocatione omnes vires noſtras & ampliores requirente maneamus, Spartamq; ſanctam, quam Spiritu S. impellente nacti ſumus, exornare conemur. 4. Modus ac forma ordinationis eſt per jeiunium, preces, & manuum jmpoſitionem. Ieiunant, vt aptiores ſint operi, quod eſt in manibus. In jeiunio nullum collocant meritum, vt Papiſtæ, non alligant ſtatis temporibus, neque aſtringunt certorū ciborum abſtinentiæ, ſed, vt magis exiſtant idonei huic actioni & precibus concipiendis. 3. Imponunt manus. Manuum jmpoſitio antiqua Cerimonia à Patribus vſurpata, cùm benedicebant ſuis, vt videre eſt, *Gen.cap.*48. *Iacobus* dextram imponit *Ephraimo* natu minori, & ſiniſtram *Manaſſi* maiori cùm ipſis benedixit.

In

In Sacrificijs conſueuerunt beſtiæ immolandæ manum imponere ad ſignificandum ſacrificij ſeparationem, & conſecrationem in vſus ſacros. Sub nouo teſtamento habuit vſum duplicem, ordinarium quidem, eumque triplicem. 1. in precibus, & benedictionibus nuncupandis, *Math.* 18. Pueris ad ſe adductis Chriſtus manus imponens benedicit. 2. In Miniſtrorum & Paſtorum ordinatione, 1. *Timoth.* 4. quâ ſignificabatur conſecratio ad Sanctum miniſterium, & ab alijs rebus ſeparatio. 3. denotabatur hac ceremoniâ manum Dei affuturam efficacem, & auxiliatricem fideliter obeunti officium: contra negligenti, ac prætereunti eandem fore vindicem. Extraordinarium hunc vſum habuit nimirùm Spiritus Sancti dona per impoſitionem manuum conferebantur, *Act.* 8. Deſijt iam huius ſignificationis ratione: vtcunque Papiſtæ arrogent ſibi Spiritus Sancti collationem per hanc Cerimoniam hiſce verbis effuſis, *Accipe Spiritum Sanctum*. In ordinãdis Paſtoribus Manuum impoſitio eſt quid ἀδιαφορον: Cui iam non eſt annexum Spiritus S. donũ. 5. eſt Muneris functio, poſtquam deſignati ſunt, & hac ordinatione mediatâ quaſi vocatione nouâ Paulus cõfirmatus ad gentes, vt *Iſaias*, *Iſa. cap.* 6. Hæc poteſtas ordinandi eſt fratrum plurium non vnius.

Verſ. 5. Veniunt *Seleuciam*, quæ eſt vrbs *Syriæ*, vocata etiam *Pieriâ Appiano*, à *Nicanore Seleuci* filio condita, à quo *Seleucia* eſt nuncupata: deinde *Cyprum*, quæ eſt Inſula in mari mediterraneo omnium vt perhibent Coſmographi Antiqui Inſularum, ibi nobiliſſima propter divitias & fertilitatem: dicitur & *Ceraſtis*. Ingreſſi *Cyprum* veniunt *Salaminem*, civitatem eiuſdem Inſulæ primam Orientalem, peragrantque totam Inſulam, donec perveniunt ad Occidentalem *Paphum*. *Salamine* in Iudæorum Synagogis verbum gratiæ, vitæ, ac gloriæ prædicant. Iudæi huc aduecti, & delati nos docerent obedientiam, reverentiam, gratitudinem, cultuſque Divini Nominis legitimum vſum. Si eorundem ſcelerum rei extiterimus, ijſdem, ſi non deterioribus judicijs nobis ſubiacẽdum. Quod Euangelium prædicent obſerva verbum Salutis in Eccleſia eſſe prædicandum. vide *Proverb.* 30. *Apoc.* 22. quod ad ſalutem, fidemq; neceſſaria omnia complectitur. Summa prædicationis eſt, Quod Chriſtus Dei filius ſit crucifixus, in quo credentibus eſt vita, ac ſalus.

6. *Veniunt*

6. *Veniunt Paphum, Cypri* (ſcilicet) civitatem Occidentalem, vbi *Veneris Idolum* colitur: vnde *Venus* dicta eſt *Paphia*. . Dei gratia in Chriſto huc eſt delata, vt hic *Paphenſis* populus ſeſe in varia libidinis ſcelera ingurgitans, ad fidem Chriſtianam convertatur, & ordinati ad vitam in eo ſalutem æternam conſequantur.

Verſ.7. In *Papho* eſt quidã *Iudæus* natione pſeudopropheta nomine *BarIeſus.* qui reſiſtit Apoſtolis, ſtudetque proconſulem peruertere à fide, aſſumpſit ſibi nomen præclarum *BarIeſus*, id eſt filius Ieſu, acſi ex Salvatore eſſet oriundus. *Obſerv.* Fucati profeſſores, Chriſtique, Eccleſiæque hoſtes præclaris titulis ſeſe exornari volunt, quo melius ſeſe inſinuent in hominum animos alliciendos, & decipiendos. Sicut noſtri temporis Ieſuitæ ſeſe venditãtes pro Chriſti vitæ imitatoribus: ſed quam referant verè vitam Chriſti, iudicent, qui ipſos benè noverunt; doctrinâ falſâ aduerſus Chriſtum, Euangelijque ſynceram lucem indefeſsè pugnant. Hic fuit cum Proconſule viro prudente. De quo perverſore audiemus in colloquio inter eum, & Saulum. Proconſul aduocatis Barnaba, ac Saulo, efflagitauit audire verbum Dei, quo in via ſalutis, vitæque æternæ inſtituatur: Præclarè ageretur cum pleriſq;, nominatim illuſtri loco natis, & conſtitutis, ſi feruenti deſiderio, ſanctoque zelo audiendi verbi caperentur: Verùm ætatis noſtræ vel hoc nomine miſerrimæ hæc eſt diſpoſitio, quâ verbum auerſetur, faſtidiatq; inſtar populi Iſraelitici in deſerto cibum illum Angelorum cœlitus demiſſum faſtidientis: proinde Divinitus varijs affecti ſupplicijs: quorum exemplo ſapiamus nos, & verbum veritatis cenſeamus, vti eſt admodũ precioſum, quoquidem informamur mentibus, reformamur cordibus, ac affectionibus, actionibuſque, vt toti Chriſto capiti, principique ſalutis noſtræ in ſanctitate conformemur.

Verſ.8. Cùm hoc aduertit *Magus*, obſiſtebat eis vt *Iamnes & Iambres Moyſi, Exod.7. 2. Timoth.3. Alexander Paulo, 2. Timoth. 4. Zidkiah Michaiæ, 1. Reg. vlt. & Paſſur Ieremiæ* 20. & eidem *Ananiah* 28. *Ier. Amazia Amozo, Amos cap.7.* Ita certè eſt vnicum ſtudium, atque indefeſſa ſolicitudo Pſeudoprophetarum, vt ſeſe opponant veritati, conenturque à fide avertere, ac pervertere credentes, aut volentes credere præpedire, vt illi irreptitij Miſſatici, & Ieſuvitaſtri omnem quam poſſunt operam nauantes vti populus ſeducatur,

& Idololatricis tenebris involuatur denſiſſimis, quibus miſericors pater nos exemit merâ ſuâ gratiâ. At quid dicit Apoſt. Spiritu plenus, intentiſque in eum oculis. O plene dolo omni, ac ῥᾳδιουργίᾳ facilitate, aut procliuitate ad malum patrandum, fili Satanæ, quem ſcilicet Satan nuper edidit, ac formauit ad obſiſtendum veritati, omniſque juſtitiæ hoſtem, qui ſeſe ſtrenuè opponit Euangelicæ juſtitiæ per Chriſti obediẽtiam legi præſtitam partæ, nobiſque gratuitò imputatæ ratione Dei, ſed electorum fide apprehenſæ ad remiſſionem peccatorum, vitamq; æternã. *Obſerva.* Serui Dei Sancto zelo flagrant aduerſus pernicioſos hoſtes veritatis, quos ſuis nuncupant nominibus, vt hic animaduertere eſt in Apoſt. & ipſo Chriſto, qui *Luc.* 13. *Herodem* vulpem meritò vocat, prophetiſque nominatim Ieremia, qui populi Principes proditores, Michaque, qui eoſdem ſentes, ſpinaſque appellat. Hac παῤῥησίᾳ iure vti poſſent fidi Paſtores in veritate aſſerenda, erroribus confutandis patroniſque, ac defenſoribus omnis iniuſtitiæ, ac impietatis convellendis, vellicandiſque. Crimen quod impio huic Satanæ nato impingitur, eſt quod vias Domini rectas peruertat: & ſic viam in cœlum præcludere velit: quæ eſt IESVS CHRISTVS. *Ioan. cap.* 14. Ego ſum via, veritas & vita: huius viæ in cœleſtem patriam ducentis peruerſores, ſunt filij Diaboli, & ſine hæſitatione ſic ſalutandi cuiuſcunque exiſtant ordinis. verſu. 11. Interminatio judicij, quod eſt occæcatio ad tempus. Manus Domini importat potentiam ſeſe exerentem in feriendis, & proterendis hoſtibus: vt interminatur Apoſtol. ita evenit. Vbi obſerua efficaciam verbi divini eſſe magnam & virtutem virgæ Apoſtolicæ potentiamq; extraordinariam in rebellibus, ac contumacibus puniendis quâ nonnunquam percellantur hoſtes, vt contremiſcant, *Actor. ca.* 24. De felice, nonnunquam animis excecantur, & cordibus obdurantur vt Pharao Exod. populus Iſraeliticus. *Iſa.* 6. Nonnunquam ſolis viſione priuantur vt hic *Elymas*, & paucis dicam aliquando in ordinatis ad vitam verbi divini effecta ſunt lætiſſima, ac ſaluberrima, in impijs grauiſſima, ac formidanda. 2. *Obſervatio.* Reprobi per divinam manum repentinò feriuntur, vt percipere eſt in Ieroboami manu arefacta, præcibus Prophetæ, quem prehendere conabatur, reſtituta. 1. *Reg.* 13. In centum il-

lis

lis militibus, ſuis cum ducibus igni cœlitus demiſſo extinctis, 2.*Reg*.2. In pueris Prophetæ *Eliſeo* illudentibus 42. ab apris abſumptis, 2.*Reg*. 2. In *Aramitis Eliſeum* perſequentibus occecatis. 2.*Reg*.6. In *Anania* & *Sapphira*, quod poſſeſſionis venditæ pretium interuerterint læthaliter percuſſis. *Act*.5. de hac δυνάμει verbum comitante, vide 2.*Corinth*.14. 3. *Obſerva*. Qui rectum callem inſiſtere nolunt, coguntur deuiare, ita vt certum terminum aſſequi minimè valeant: Et, ſic declinãtes à Chriſto vnica in cœleſtem patriam viâ, ſalutiſque noſtræ petra exorbitantes, fidei τέλος animarum nimirùm ſalutem obtinere haud quaquam poſſunt.

Verſ. 12. Effectum in proconſule. Credit, ac percellitur doctrinâ Domini. *Obſerva*. Praxis judiciorum divinorum cedit in commodum ordinatorum ad vitam.

Verſ.13. Diligentia *Sauli* ac *Barnabæ* in prædicãdo Euangelio, promouendoq; Chriſti regno perhibetur. Veniunt iam *Pergam* vrbem *Pamphyliæ* vbi templum *Dianæ* eſt, quæ vocata *Pergama*. *Obſervatio*. Diligentia in nobis Paſtoribus ſummaque fidelitas requiritur in officio obeundo, in magiſtratibus, etiam ſedulitas, vt mutuò coeuntibus Eccleſiæ, reique publicæ bene ſit. Ioannes ab ijs diſcedit, & *Ieroſolymam* reuertitur. *Obſervatio*. In Eccleſia ſunt nonnulli, qui rationem ſui habentes, otium conſectantur, ſibique magis, quam Chriſti Regno prolatando conſulunt. Conqueritur ſuo tempore Paulus, 2.*Timoth*.4. quod *Demas* eum reliquerit, & mundum amplexus fuerit. Reperias etiam hac ætate, qui miniſterij functionem grauem autumant, proinde vel alijs negotijs mage arridentibus occupantur, aut perſunctoriè ſacro defungentes munere, otio, & ſegnitie capiuntur. Det nobis Dominus in conſcientia bona, ac fide miniſterium noſtrum complere.

Verſ.14. Veniunt iam *Antiochiam*, quæ eſt *Piſidiæ*, vt diſtinguatur ab illa quæ eſt *Syriæ* vbi primum nominati ſunt chriſtiani, de quâ ſupra. Hæc condita fuit à *Seleuco Nicanore*. Hic magnum iter ſuſcipitur, & difficile: tranſeunt enim taurum montẽ, nullis parcunt laboribus, tanto inflammantur zelo cauſæ Chriſti, vnde fit, vt huc incolumes perducantur, atque cum fructu verſentur.

Ingrediuntur Sabbatho Synagogam ibiq; conſident, quo ab omni opere ſeruili, & mechanico vacandum. Erat in more poſitum apud Iudæos Sabbathũ legale celebrare eoque audire in publico cœtu legis, ac prophetarum lectionem. Vbi nota quæ debeant eſſe Sabbathi exercitia, nimirùm hæc verbi prædicatio, & auditio, precum effuſio, & nuncupatio, divini nominis celebratio, meditatioq; in operibus Dei ad eius potentiam, miſericordiam, juſtitiam, ſapientiam prædicandam. Proinde Sabbatum non eſt prophanandum, neque exercere ſeſe debet quiſquam in ordinaria ſua vocatione à ſacris exercitijs hoc die frequentandis alienat. Vide *Numer.* 15. *Nehem.* 13. quo ſupplicio affectus fuerit Sabbatho ligna colligens, nimirùm ex DEI decreto lapidibus eſt obrutus, & *Ierem.* 17. Quam grauis denuntietur in *Ieroſolymitanos* interminatio, Si onera exportent, atq; importent Sabbatho. Nimirùm *Ieroſolymam* igne conſumendam, quæ flammis commiſſa eſt à *Nabuchadnezare Babelis* Rege ſicut prædictum extat à Ier. Propheta. Sed dicant Sabbathi tranſgreſſores ſtrictiori jure tenebatur populus Sabbathi obſeruandi Cerimonialis quam nos ſub Euangelio Sabbathum conſtitutum. *Reſpon.* cùm finis ac complementum ſit in Domini reſurrectione illius quietis quam vetus Sabbathum figurabat, in cuius locum dies Dominicus eſt ſurrogatus, tenemur hunc diem divino cultui deſtinatum totum, & integrum obſeruare: ceſſante, Cerimonia, quod morale eſt, id exiſtit perpetuum. Itaque vnice optarem, vt penes quos eſt authoritas in coercendis Sabbathi tranſgreſſoribus, *Nehemiam* divinæ gloriæ zelo flagrantem imitarentur, qui *Nehem.* 13. ſic propolis, & inſtitoribus eſt interminatus, ni deſiſterent venire *Ieroſolymam* ad exercendam Sabbatho mercaturam, fore, vt in ipſos manus inijcerentur: proinde deſtiterunt. Cùm idcircò ſit è re divini cultus diei Dominicæ obſervatio, incumbit certè magiſtratibus ſolicitè videre, ſtudijs rerum humanatum ſepoſitis, meditationibus divinarum & actionibus ſeſe dedant. Lege lecta Synagogarum Rectores ad Apoſtolos mittunt, qui, ſi habeant exhortationis verbum, eloquantur populo: vbi nota non eſſe ſatis verbum legere, ſed idem explicandum eſſe, & applicandum, neminemq; debere arrogare ſibi exhortationis munus, niſi dono inſtructus extiterit, & conciones noſtras, cunctamq; exhortationem eo eſſe deſti-

deſtinandam, vt populo vſui ſit ad ædificationem, atque conſolationem. *Verſ.*16. Sermo Pauli habet tres partes. 1. præfationem. 2. narrationẽ. 3. ſucceſſum. Summa eſt Deum in populũ Iudæorũ magna cõtuliſſe beneficia, ſed hoc exiſtit præcipuum quod Meſſiam filium ſuum ipſis Liberatorem, ac Redemptorem dederit: in quo habere poſſent peccatorum remiſſionem, vitamq; æternam per fidem. Præfatio duo cõplectitur nimirum auditorum deſcriptionẽ. 2. exhortationẽ ad audiendũ. Prima pars deſcriptionis eſt viri Iſraelitæ hoc nomen ſortiti ſunt ab Iſraele Iacobo, quod ipſi fuit inditũ ab Angelo qui cum eſt luctatus, *Gen.*32. idem eſt, quod Dei princeps, cur *Iacobus*, ſic vocetur, ratio ibi redditur, quia apud Deum prævaluit, apud homines etiam prævaliturus eſt. 1. *Obſer.* Nomina divinitus imponi ſolent partim ad declarandã Dei potentiam in miſericordiâ, partim in juſtitiâ lucentem. Vt horum recordatione divinũ nomen laudibus proſequamur. 2. *Obſer.* Qui verè Iſraelitæ ſunt ſiue ex *Abrahamo* & fideles, ſiue nõ ex *Abrahamo* & tamẽ fide præditi verbum Dei ad informationẽ vitæ, & reformationẽ morum diligenter audire debent. 2. eſt, timentes Deum. Dei timor conſiſtit in fide, obedientia, invocatione, gratiarumq; actione qui *Salomoni*, atque pſalmiſtæ vocatur initium ſapientiæ: timore *Iehova* imbutos Propheta prædicat beatos: indicium eſt in illorum animis timorem Dei regnare, ſi diligenter, atq; attentè verbum ipſius audierint.

*Verſ.*17. 2. Narratio beneficiorum Dei collatorum in populum ſuum Iſraeliticũ: & recenſentur hoc verſ. tria. 1. eſt electio. 2. exaltatio in Ægypto. 3. liberatio, quæ omnia à miſericordi Dei potentia ſunt profecta. Dicitur θεὸς ἐξελέξατο electio eſt duplex. 1. Arcana, quæ ad vitam æternã ordinatos tantummodo ſpectat. 2. Aperta, quæ eſt huius populi à gentibus ſegregatio etenim ſibi hunc aſciuit vt peculiarem, *Deut.*6. *Ier.*13. vt cingulum hominis lumbis adhæret, ita Iehova devinxit ſibi totam domum Iſraelis atq; Iudæ: vt, vt ita eſt, quanta laborarit ingratitudine, teſtis eſt ſacra ſcriptura locis pleriſq;. 2. *Exaltatio.* Tametſi *Pharao* operam nauarit, vt vocat ſapienter, at hunc Dei populum operimendum oneribus in ipſos grauiſſimis coaceruatis, nihilominus tamẽ eum Dominus & multiplicauit, & extulit: qui inſtar palmæ accreuit quæ quo magis premitur, magis tollit onus, &, in altum cõſurgit.

Obſervatio. Fruſtra conantur atroces tyranni Eccleſiam Dei opprimere, ac deprimere, quam vult Dominus evehere, efferre, & ſic eminere tanquam in monte ædito, tametſi nonnunquam pro Divinæ voluntatis ratione ſit minus conſpicua. 3. Liberatio. Extenta manu Iehoua vinculis *Pharaonicis* eum exoluit, ex quo Ægyptum plagis decem mirabilibus percuſſiſſet, *Exod.* Nec hoc tãtum, ſed per mare rubrum ſaluum, & incolumem traduxit, in quo truculentus ille Pharao cum ſuis eſt demerſus: vbi nota validiſſimam eſſe exertam hanc Dei dextram ad liberandum ſuos, atque deſtruendum hoſtes: Itaque in hanc fideliter recumbamus.

Verſ. 18. Patientia Dei deſcribitur, quod rebellem hunc populum, atque contumacem annos ferè 40. tulerit. vide *Exod.* 13. 14. 32. qui cùm tentando Iehovam carnem petendo, Idololatriam committendo, cibum illum cœleſtem Angelorum faſtidiendo finem non feciſſet, Dominus extendit manum ad ipſos perdẽdos. *Obſerv.* Etſi in ſcripturis celebretur Deus longaminis, praxeque enoteſcat, verboq́; quod nolit mortem peccatoris, ſed converſionem, vt viuat, *Ezech.* 33. tamen cùm populus peccata peccatis coaceruando ipſum laceſſit, iuxta normam iuſtitiæ ſuæ ipſum aut punit, aut perdit. Patientia Dei nos ducere debet ad pœnitentiã, *Rom.* 2. Si hac abutamur, ne promittamus nobis impunitatem aliam ab Iſraelitis, ex quibus in deſerto pereuntibus ferè cunctis, ſupra annum viſeſimum nati præter *Calebum & Ioſuam*, nulli terram ſunt ingreſſi *Cananæam*, *Num.* 14. 29. 30.

Verſ. 19. Potentia Dei perhibetur in deſtruendis hoſtibus terram *Cananæam* occupantibus. *Obſerv.* Nulla potentiâ Divinæ obſiſtere poſſit ſi in actum educatur. Potentiſſimus Deus Iacobi valet vel minimam Creaturam armare in atrociſſimorum perniciem; vt animaduertere eſt in *Pharaonis, Herodiſq́;* interitu, aliorumque miſerabiliter pereuntium. 2. Claret Dei potentia in terræ *Cananæorum* diviſione, quam præſtat per ſortes vnicuique tribui portionem ſuam aſsignat. Applicatio: Sicut Deus colluſtrauit Gentes luce Euangelicâ, Ita nos *Scotos* copioſè, vtinam fructuoſè, vt populum. Hunc Iſraeliticum elegit, ſibique ſeparauit, ita huius patriæ Incolas, vt hunc extulit, ſic in nos ſingularẽ miſericordiam extendit: Et vt hunc vinculis *Pharaonicis* exemit, ita

nos

nos Satanæ, atque peccati catenis coercitos expediuit. Vt hunc 40. annos tolerauit admodum rebellem ac peruicacem; nos certè longius contumaciâ non inferiores gratiosè perfert. Vt *Cananæos*, alioſque terræ promiſſæ occupatores euertit, Ita etiam hoſtes noſtros perdidit, perditque & perditurus eſt: & tandem vt populo Iſraelitico terrã *Cananæam* diviſit, ſic nobis cœleſtẽ illam diſtribuit ſanguine filij ſui acquiſitam, qui nomine noſtro carneque noſtra poſſeſſionem accepit, Spiritum illum Sanctum arrham relinquens hæreditatis cœleſtis à Dei filijs in æternũ poſſidendæ. Simus grati.

Verſ. 20. Pergit in percenſendis beneficijs in populũ Iſraeliticum collatis. Et primum eſt, Regimen Iudicum ad politeiam, ac ſocietatem conſeruandam. fuere numero 16. à *Moſe ad Saulem* Regem primum in furore Divinitus conceſſum, ſcilicet *Moyſes, Ioſua, Othniel, Ehud, Deborah, Gedeõ, Abimelechus, Thola, Iares, Iepthe, Abeſſam, Elom, Abdon, Samſon, Eli, Samuel.* vbi dicuntur iudicaſſe circiter 450. annos. Pauciores his reperiuntur, ſi ſupputaueris, verùm ὡσει pro hac Paulina ſupputatione loquitur. Inter *Ioſuam & Othnielem* interuenit *Cuſſam Rethſathaim* ad populum explorandũ; Si velit nec ne pergere in mandatis Domini, quod non fecit: Etenim inter Iſraelitas, atque *Cananæos* mutua intercеſſerunt matrimonia, vnde ipſis præbita occaſio ſeruiendi Dijs alienis. Expende quid damni apportent jmpiæ nuptiæ, nimirùm. 1. peccatum. 2. tyrannidem. *Obſerva.* Iudices ac Magiſtratus ſunt ex Divina jnſtitutione, qui etiam Dij in Scripturis dicuntur, *Pſal.* 82. proinde in Domino, & ſecundum Deum iudicarent, quibus eo modo obtemperandum: Qui poteſtati reſiſtit, etiam Divinæ ordinationi, *Rom. cap.* 13. 1. *Petr.* 2. 13.

Verſ. 21. Quærunt Regem Iudiciaria hac poteſtate non contenti. *Obſerv.* Id non eſt petendum, quo Deus offenditur, ne Divinitus in ira conceſſum, nobis in ſummum malum vertatur. Lege Cap. 8. *Sam.* 1. *&* 9. 10. Iehoua Regem ipſis dat ad morem gentiũ, ſed in excãdeſcentia, Cõcedit quod petitur duob. modis. 1. In gratia, atq; fauore vt ſæpius *Davidi* multoties afflicto, & fidelib. peccatorum remiſſionem ſanguinis Chriſti merito, aliaque bona huic vitæ tolerandæ neceſſaria. 2. In indignatione, ac furore,

vt

vt hic expendere eſt, & *Pſalm.*78. perhibetur, quod petentibus carnem dederit, cui ovibus impoſitæ divina maledictio adhæſit, ipſiſque incubuit. Cæterùm Rex vnctus à Samuele in regnum ſuffectus eſt *Saul* filius *Cis* è tribu *Beniamitica* annis 40. In hoc ſpatio coniungi debet tempus *Samuelis* cum temporibus *Saulis*: Illius enim quaſi abſorpta fuit à Regno adminiſtratio. Hic *Saul* perſonam ſuſtinebat præclarā, qui vocatus nihil minus cogitans cùm ſcilicet patris aſinos quæreret dono regendi inſtructus, ſed vita pleriſque peccatis infeſta, ac polluta. 1. abſente *Samuele*, ſacrificauit, 1.*Sam.*13. A Propheta eius à Regno reiectio, *Davidiſq;* vicini ſurrogatio prædicitur, quem atrociter perſequitur. Varijs obiectum & exemptum periculis. vide 1.*Sam.ca.*18. 19.22.*cap.* Parcit *Agabo* contra præceptum Iehovæ Regi *Amalechitarum*, rebuſque pinguibus: Mortuo *Samuele*, conſulit *Pythoniſſam*, vt ipſi *Samuelem* reuocet à mortuis, quo ſcire poſſit, quid de ſe, ſuoque Regno eſſet futurum, 1.*Sam.* 28. Inquiſitione hac nefanda dignum recepit reſponſum, nimirùm Regnum diſruptum iri, dandumque *Davidi*, *Saulemq;* filioſque morte mulctandos, populumque in *Philiſtæorum* manus tradendum. Cuius exitus miſerabilis: Nam deſperabundus procidens in ſuum ipſius enſem extinguitur, 1.*Sam.*31. 4. *Obſerv.* Impij ac ſceleroſi quibuſdam gradibus in ſuum ipſorum interitum ruunt, à peccato in peccatum progredientes, donec cyathum impleuerint, quo perimpleto ſordidiſſimas feces Divinæ indignationis, ac excandeſcentiæ bibunt in perniciem ſempiternam. Proinde imprimis naſcenti peccato occurrendum ſi non ſenſim ſerpet ad creaturæ deſtructionem.

*Verſ.*22. Amovetur *Saul*, Rexque eis excitatur *David*. *Obſervat.* Vt Reges à Deo conſtituuntur vel in miſericordia, vel in ira, ita etiam ab eo deturbantur: Regnaque pro Divino arbitratu tranſferuntur: Expende in ſummis quatuor Imperiis. Quare conentur Reges Regum Regi regnare, ac militare, qui benè, fæliciterque imperantes in Domino piè defungi poſſent. Sufficitur David in locum *Saulis*. Vide omnem formam vocationis, & ordinationis *Davidis* ad Regnum, 1.*Sam.* 16. Hic eſt longè alius Rex ab impio illo *Saule*. In hoc inchoatur Regnum Iudaicum, cui Deus præclarum tribuit teſtimonium, nimirùm quod extiterit homo ſecundum cor Divinum, 1.*Sam.*13. Sed quæras quomodo

do poſſit eſſe verum elogium, cùm David adulterium patrarit, necnon in cordis ſui arrogantiâ populum percenſeri voluerit? *Reſp.* Lapſus eſt *David* in his ex infirmitate, in quo regenerationis ſemen ad tempus langueſcebat, quo tempore ratione delictorum nequiuit placere Iehouæ, ſed pœnitentiâ ductus minimè ſimulata, divinamque miſericordiam fide apprehendens in gratiam cum Domino redijt, cui placuit. vide 2.*Sam.* 12.& *Cron.*12. Si vita *Davidis* trutinetur, atque Pſalmi legantur, videris *Davidem* Divini obſequij ſtudioſum: proinde *David* ornatur verè hoc elogio, & qui hiſce titulis exornantur à Deo, rectè commendandi ſunt. 2. *Obſer.* Deus eſt ſuorũ promotor nulla in ipſis exiſtente, aut extitura dignitate præviſa. vide 1.*Sam.*16. Potentiæ ſuæ & gratiæ oſtendendæ ergo humili, atq; obſcuro loco oriundos evehere ſolet Dominus, vnde ſciant honores non ex Oriente nec Occidẽte exurgere, ſed Iehouam, vt inquit Pſalmiſta omniũ eſſe Iudicem.

*Verſ.*23. In præcipuum ſermonis ſcopum iam illabitur ſcilicet Chriſtum quò eius originem ſecundum carnem nobis deſcribat. Hunc eſſe Meſſiam & Ieſum probat. 1. Teſtimonio Divino. 2. Ioannis Baptiſtæ. Divino quidem, quia Dei extitit promiſſum ſtatim à mundo condito: Semen mulieris cõtriturum caput ſerpentis; Et clarius atq; reſtrictius in teſtamento Iacobi; Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, donec veniat Silo, quo ſignificatur humana Chriſti natura: denotat enim ſecundinam illam quâ involuitur infans in vtero: magis perſpicuè, *Iſa.*7. Virgò concipiet atque pariet, vocabiſque nomen eius *Emmanuel.* & quo proximabat magis ἐνσαρκώσεως tempus; eo lucidius hoc myſteriũ apparebat. At ex quo humanã aſſumpſit naturam, Ioannes Baptiſta digito eum monſtrans, dixit: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Quod ex ſemine Davidis naſciturus eſſet Meſſias ſecundum carnem, hiſce locis liquet, *Pſalm.*89. 122. *Iſa.*11. *Ier.*23. alijſque. Quibus datus eſt σωτὴρ Iſraelitis, id eſt, verè credentibus in hoc ἀρχηγῷ: Salus hinc haurienda. vide nominis ab Angelo inditi rationem, *Math.*1. *Act.*4. *Apoc.*7. *Obſer.* Quicquid pollicetur Iehoua, idipſum præſtat. Omnia de Chriſto prædicta ſunt impleta, quæ reſtant, complebuntur in æternam ſalutem electorum. Omnium beneficiorum hoc eſt primum, quod Deus Pater Ieſum nobis conceſſerit, qui nos ſit ſeruaturus ab omnibus pec-

catis pacaturuſque patris iram, diuinæque juſtitiæ omni ex parte reſponſurus.

*Verſ.*24. 2. Teſtimonium eſt Ioannis Baptiſtæ, & eſt duplex. 1. Meſſiam eſſe probat hoc verſ. 2. Dignitatem indicat Chriſti, ſimulque tollit opinionem illam ſiniſtram, quam de Ioanne habebant. 1. Ante Chriſti aduentum prædicabat Ioannes Baptiſmum reſipiſcentiæ, quo ad Meſſiam acceſſuros præparabat, vide *Iſa.*40. *Malach.*3. & 4. Probat ergo eſſe Meſſiam. *Obſerva.* Idonei ad Chriſtum amplectendum ſunt, qui pœnitentia peccatorum ſuorum ducuntur. Proinde vt cedat nobis in ſalutẽ σωτηρίας ἀρχηγὸς peccatorũ nos pœniteat. 2. Teſt. oſtendit Chriſti excellentiam, & opinionẽ de *Ioanne* conflata conuellit: ait enim *Ioannes* non ſum is, quem vos me putatis fore, vide *Ioſeph. de antiq. & Euſeb. lib. hiſtoriarum.* Autumabant quidam Ioannem fuiſſe magnũ illum prophetam, quidam Meſſiam. Inquit ergo, qui pone me venit, non ſum dignus ſoluere calceamẽti eius corrigiã, quo innuit ſe nullo habendum loco reſpectu Chriſti. 1. *Obſer.* Populus aut nimium vt *Lyſtrenſes Paulo*, & *Barnabæ* quos pro dijs habuere, aut debitos honores minime tribuunt Chriſti ſeruis: vt ſæpe in actis in Petri, Paulique exemplis obſeruare eſt. 2. *Obſerva.* Chriſti gloria nobis maximè eſt aſſerenda, & huic promouendæ, atque amplificandæ, ſyncerum ſtudium collocaremus, neque aſcribi nobis pateremur, quod ipſi eſt proprium. Longè aliter à multis agitur, qui honori ſuo velificantur ſolicitè neglecto Chriſto, eiuſq; causâ, ac membris. Det ipſis Dominus meliorem mentem.

*Verſ.*26. ad 38. Partes ſunt hæ. 1. oſtenditur, ad quos verbum ſalutis mittitur verſ. 26. 2. remouetur ſcandalum crucis Chriſti. 3. agitur breuiter de eius morte, & ſepultura. 4. reſurrectio eius probatur. 1. teſtibus. 2. rationibus, Teſtimonijſq; duobus. 1. petito ex *Iſa.*55.4. altero ex *Pſal.*16. deſcribit Iudæos ad quos verbũ ſalutis eſt miſſum hiſce nominibus. 1. vocat eos viros ac fratres ad attentionem conciliandã, ſimul etiam animi affectum in ipſos indicat, quo pro fratribus agnoſcit ab eodẽ puta Patre Iſraele oriundis. 2. filios nuncupat generis *Abrahæ* in memoriam ipſos reuocans fœderis initi cum *Abrahamo*, eiuſq; ſemine. Porrò *Abrahæ* filij ſunt duum generum: quidam ſunt ſecundum carnem tantùm, qui nequeũt eſſe regni, patriæq; cœleſtis hæredes, *Gal.*4. Sunt alij

ſecun-

ſecundum promiſſionem, & fidem ad quos propriè fœdus gratiæ ſpectat. Sic cenſendum de filijs Iſraelis, *Rom.cap.9.* Ad filios ergo *Abrahæ* ſecundum fidem, etſi ſecundum carnem exiſtant gentes verbum ſalutis eſt miſſum, atque ita ad nos *Scotos* orbis terrarum vltimos, &, vt reſtringatur, quod dixit indefinitè περὶ γένους *Abrahæ* addit, qui Deum timent, id eſt in fide, obedientiaque perſeuerant. *Obſervatio.* Fideles ſunt ordinati ad vitam quibus Evangelium eſt miſſum, id eſt, cuius prædicatione vocantur prædeſtinati ad gratiam percipiendam in Chriſto, vitamque, & gloriam.

Verſ.27. Remouetur crucis ſcandalum, reijciturque patrati ſceleris in Chriſtum cauſa in ignorantiam: quæ fuit partim de Chriſto, partim de verbo in Prophetis comprehenſo. Hoc verſ. deſignantur. 1. Authores cœdis nimirùm incolæ *Ieroſolymitani*, ac gubernatores. *Obſervatio.* Qui maximè Chriſto fauerent, eiuſque gloriæ prolatandæ conſulerent, deprehenduntur ſæpe hoſtes ipſi, regnoque eius, vide *Pſalm.2.* & in hac patria docemur experientia, & vbique fere locorum. 2. *Obſervatio.* Ignorantia exiſtit cauſa cur in Chriſtum inflammentur, atque inſurgant, 1.*Corinth.2.* ſi Dominum gloriæ cognouiſſent, nequaquam eum crucifixiſſent, & *Philip.3.* Apoſtolus agnoſcit ſeſe perſecutorem, antequam Chriſtum cognouit, ſed ex quo excellenti illa cognitione, quæ eſt de Chriſto fuit imbutus, ſceleris eum pœnituit admiſſi, omniaque quibus prius ornabatur, σκύβαλα duxit. 3. *Obſer.* Multi verbum audiunt, ſed non intelligunt, quod cordibus obdurati gratiaque divina ſint deſtituti, idcirco cum prædicatur verbum inuocandus Deus, vt ſpiritu ſuo corda adaperiat ad ædificationem noſtram in Chriſto. 4. *Obſervatio.* Sabbathi exercitia eſſe debent divina, quiſque ab omni vocatione ſua ordinaria, & quotidiana huic vitæ inſeruiente vacare debet, ſeſeque dedere ſanctis, ac pijs exercitijs. 5. *Obſerva.* Nihil in condemnando Chriſto, crucifigendoque præſtitere Iudæi niſi quod fuerat ſcriptis propheticis conſignatum, & à Deo ipſo præſtitutum & determinatũ, *Act.4.* nunc dicet quidam ſi hoc in Chriſtum facinus admiſerunt ex Dei decreto, tunc ſunt excuſabiles. *Reſp.* ordinatio Dei non excuſat ſceleris patratorẽ: cum patrator nullam rationem gloriæ Dei id ordinàtis, ac tolerantis, eiuſq; voluntatis

 implen-

implendæ habuerit, ſed vt prauis ſuis cupiditatibus indulgeret. Fuſius. Exiſtunt quædam quæ DEVS decreuit fieri, & vult, quæque ipſi arrident, & hæc ἁπλῶς bona ſunt. Sunt & alia, quæ κατά τι vult, & reſpectu quodam, & ſic vult peccatum non ſolum quâ eſt actio, ſed etiam quâ inſeruit gloriæ ſuæ illuſtrandæ. Decreuit mortem filij, atque voluit quatenus eius gloriæ inſeruiebat lucenti partim in juſtitia, partim in miſericordiâ fidelibus communicata per mortem filij. Relinquitur hos admiſſores tanti ſceleris non excuſatum iri, neq; penes Deum in hoc ſuo decreto eſſe vllam mali ſpeciem.

Verſ. 28. De morte Chriſti, cuius nullam in ipſo fuiſſe cauſam aſſerit, quod certè verum, cùm extiterit, immaculatus Dei agnus, tametſi naturam noſtram aſſumpſerit, naturæq; infirmitates cõmunes, peccatum tamen non aſſumpſit, neque vnquam patrauit. Sed vt habetur, 2. *Corinth.* 5. Is qui non nouit peccatum, pro nobis peccatũ factus eſt, vt nos per eum eſſemus Dei juſtitia. Obtinuit idcircò noſtrum locum eo quod ſit paſſus, & juſtè quidem, cùm id requirebat divina juſtitia, quod pertulit. Et vt innocens fuerit Dei filius à Pilato tamen petunt, vt occidatur, qui bis ab eo abſoluitur ad indicandam Agni Dei innocentiam, tandem importuna Iudæorum ſollicitatione morti crucis adiudicatur, vnde nobis exemptio conceditur ἀπὸ τῆς κατάρας τοῦ θεοῦ & νόμου, communiſque ſalus, & vita eſt communicata.

Verſ. 29. Cùm impleſſent omnia, quæ ſcripta ſunt. *Obſer.* Atroces, ac ſceleroſi homines in patrandis ſceleribus nihil poſſunt, niſi quod vel divinitus eſt conſtitutum, vel libro Dei inſcriptum hinc aſſurgit nobis conſolatio, cùm nobiſcum reputamus nihil præſtari poſſe à flagitioſis niſi quod Dominus decreuit, & extra huius decreti cãcellos, ſi maximè vellent, egredi nequeũt. Quare, qualicunq; exerceamur modo, oculos cõijciamus in divinam providentiam, neglectis inſtrumentis, & ſemper ſtatuamus, vtcunque iniquiſſimè, ac crudeliſſimè agant impij, Dominum tamen & iuſtiſſimè eam crucem decreuiſſe nobis eademque exerceri permiſiſſe. *David* agnouit *Simeium* divinitus miſſum ad maledicendum. Quod Chriſtus in ſepulchro locetur obſerva Chriſtum perſecutum fuiſſe mortem in antrum maximè abſtruſum, ipſamque ſuperaſſe.

Verſ. 30.

*Verſ.*30. Habetur reſurrectio Chriſti, quē Deus dicitur à mortuis excitaſſe, idque potentia ſua diuina, & Chriſtus ſeſe reſuſcitaturum: verè vtrobiq; cum reſurrectio Chriſti fuerit præſtita divina virtute,ex ea diſcimus Chriſtum eſſe Dei filium, *Rom.* 1. 3. 2.Dominum viuorum,ac mortuorum, *Rom.*13. Plenè ſatisfeciſſe pro peccatis, 1. *Cor.*15. 4. ratione noſtri. 1.Reſurrexiſſe propter noſtram juſtificationem, *Rom.*4.propter noſtram ſanctificationē, *Rom.*6. 3.virtutē reſurrectionis noſtræ incluſam eſſe reſurrectione Chriſti, adeo vt liceat certo ſtatuere reſurrexit Chriſtus meū caput, ergo haud dubie ego reſurgam, ad vitam, quod, vt fiat, neceſſe eſt fiam prioris reſurrectionis particeps,id eſt, à peccato reſurgam vi reſurrectionis Chriſti, vt ſecunda reſurrectio in Chriſti ἐπιφανεια ſit ad vitam, *Ioan.*5.29.

*Verſ.*31. Probatur Chriſti reſurrectio. 1.Teſtibus hoc verſ. deinde teſtimonijs duobus vno quidem ex *Iſa.*55.& *Pſal.*16. in qua probanda ſedulior eſt Apoſtol.cum reſurrectione Chriſti ſummæ conſolationis materia comprehendatur. Teſtes multi extiterūt, qui à *Galilæa* venerunt *Ieroſolymam* ex quo Chriſtus reſurrexit, 1.*Cor.*15. *Luc.*24.42. In terris conſpicuus manſit dies 40.antequā aſcendit & ibidem fertur comediſſe non neceſſitate aliqua, ſed vt praxe comprobaret non reſurrexiſſe alium, quam eum quem crucifixerunt.

*Verſ.*32. Irerum interſerit impletionem promiſſi præſtiti patribus de excitatione Chriſti, hoc loco intelligenda de manifeſtatione filij Dei in carne,& eſt phraſis ſcripturis vſitata,ſicut dicitur Iehova excitaſſe Prophetas,ita filium excitaſſe,quādo eum in carne manifeſtauit, quod probatur teſtimonio petito, ex *Pſ.*2. filius meus es tu,ego hodie genui te. Non ſum neſcius quoſdam interpretari hanc ἀναϛασιν reſurrectionem:ſed trutinata cōtextus ſerie & verſ.34.expenſo,in quo diſertè loquitur de reſurrectione à mortuis,liquebit ἀναϛασιν illam verſ.33.eſſe intelligendam de exhibitione Dei filij in carne. Vbi ſunt. 1.expendendæ duæ naturæ in hac incarnatione cōcurrentes. 2. harum naturarum vnio per divinam potentiam. 3. naturarum diſtinctio in hiſce tribus. 1.eſſentia. 2.proprietatibus. 3.operationibus. Eſſentia quidem, quia divina natura non eſt humana, nec contra. Proprietatibus vt infinitate, æternitate,quæ deitatis ſunt, non humanitatis, niſi

quatenus æternitas humanæ conceditur quæ non eſt æternitatis Deitatis pars. 3. Operationibus, vt hæc eſt humanitatis operatio poteſtatem habeo ponendi animã: hæc verò Deitatis poteſtatem habeo eam reſumendi, *Io.* 10. Teſtimonium allatum ex 2. *Pſal.* filius meus es tu. Chriſtus eſt Dei filius. 1. naturâ. Siquidẽ ab æterno pater filium ſecundam Trinitatis perſonam per totius Diuinæ eſſentiæ communicationem genuit pari authoritate, & gloriâ præditam. 2. Perſonalis vnionis reſpectu, vt hoc Patris teſtimonium ſatis indicat. Senſus eſt jam te eſſe meum filium ab æterno genitum in carne exhibitum, atque ordinatum Regem, Prophetam, Sacerdotem, hodierno die liquido conſtat per meum Teſtimonium, perque naturam humanam aſſumptam.

Verſ. 34. Prius teſtimoniũ probans Reſurrectionem Chriſti depromptũ ex *Iſa.* 55. habet Propheta *chaſde*, Apoſt. ὅσια ſancta, Phr. Heb. Beneficentiæ in *Davidẽ* collatæ, πιστὰ fidelia, firma. i. ratio eſt talis, Dominus promiſſiones *Davidi* factas præſtabit, nimirũ dabit *Sancta* illa vobis, *Ergo* Chriſtus reſurrexit atq; viuit, ſi ſecus nequiuerant illa *Sancta* fidelibus cõmunicari: vt itaq; gratia Chriſto cõmunicata eſt permanens, ſic vita chriſti eſt æterna: At æterna eſſe non poſſet, niſi reſurrexiſſet ad ſepulchrum minimè rediturus.

Verſ. 35. 2. Teſtimoniũ eſt ex *Pſal.* 16. *Non dabis Sancto tuo videre corruptionẽ*, quod non de *Davide*, ſed de Chriſto eſt intelligendũ, cùm *David* corruptionẽ viderit. i. ſenſerit: de quo hæc prædicãtur verſ. 36. 1. quod *David* ætate ſua Dei cõſilio inſeruierit. *Obſer.* Tempus cunctis præfinitũ, quo Deo inſeruirent, idcircò tẽpore piè vtendum. 2. eſt, Quod obdormierit, 1. *Reg.* 2. *Obſerv.* Mors electis eſt inſtar ſomni, minimè omniũ tamen putandũ dormire animas electorum, cùm ex quo corporib. emigrarint, recta in cœlum ferantur. 3. appoſitus eſt patribus ſuis. *Obſer.* locus electorũ animabus eſt definitus, *Luc.* 16. vocatur *Sinus Abrahæ*. 4. quod ſenſerit corruptionem. *Obſer.* Nemo corruptione eximi poſſit, quæ quidem eſt quaſi Regenerationis initium: cum *Iobo* dicamus 17. Corruptionem eſſe nobis patrem, vermẽ matrem, ſororemq;, & meminerit homo, quod ſit cinis, & reuerſurus in cinerẽ. Concludamus cum *Iobo* hanc obſeruatiunculã conſolationis ergo. 19. inquiente; Sum quidem perſuaſus Redemptorẽ meum viuere, & tametſi vermes hoc corpus conſumpſerint, Deum tamen in carne videbo, hiſce

ocu-

oculis,& pro me alius non videbit,quo tẽpore eximet, & expurgabit omni corruptione corpora noſtra, conformabitq; glorioſo corpori ſuo. *Phil.*3.1.*Cor.*15.

*Verſ.*37. Habetur Aſſumptio. at is,quem excitauit Deus,nõ ſenſit corruptionem, *Ergo. Obſer.* natura Chriſti aſſumpta à momẽto conceptionis ſanctificata. *Verſ.*38. *Ad Cap. finem.* Tria cõtinentur. 1, beneficiâ,quibus fruimur in Chriſto 38.39.ver. 2. habetur cõcluſio,ſermonis Pauli continens cõminationem,verſ. 40. 41. 3. *Euẽta* reliquis verſib. In *Gentibus,in Iudæis,Proſelytis, Pauloq; & Barnaba.* 1. Beneficiâ ſunt duo; Remiſſio peccatorũ,& Iuſtificatio per imputatã chriſti juſtitiam,fide apprehenſam. Atq; his cõprehendũtur reliqua omnia quibus fruimur in Chriſto,cuius ſanguinis merito remiſſionẽ omniũ peccatorũ habemus, à quibus abſolui per legem nequiuimus. Hic.1,expendamus omnes nos eſſe peccatores,gloriâq;Dei deſtitos,1.*Io.*1.Proverb. *Quis eſt,qui bonum patrat,& non peccat?* Proinde ſors omniũ miſerrima extra chriſtũ,quippe in peccatis mortuorũ quibus pro ſtipendijs mors eſt deputata,*Rõ.*6. 2. Quis remittit? nimirùm Deus. iuxta illud *Iſa. Ecce ego ſum,qui deleo iniquitates:* nemo itaq; mortalium poſſit peccata remittere, nedum Papa: penes miniſtros legitimè vocatos tantũ eſt verè reſipiſcentib. nomine Chriſti peccatorũ remiſſionẽ pronũtiare. 3. Cuius meritò nimirũ ſanguinis Agni Dei immaculati, 1.*Io.*1. *Sanguis Ieſu Chriſti purgat ab omni peccato:* ſine quo nulla exiſtit remiſſio,quæ humanis meritis, aut dignitati naturæ,aut actionib. hinc promanantibus minimè concedenda. 4. Hanc peccatorũ remiſsionem, quâ evadimus beati,*Pſal.*32. eſſe fælicitatẽ noſtrã: non aliter applicari,& apprehendi à nobis,quã per fidem. Proinde qui excellenti hoc beneficio gaudere velit neceſſe eſt cognoſcat Chriſtum credatq; per Euangelij prædicationẽ. 2. Beneficium eſt juſtificatio. juſtificamur per hunc credentes,non per legem.i.juſti cenſemur, *Rom.*3.28. λογίζομεθα ἄν πίςἐ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. Idem verbum,quo hic vtitur. Iuſtificari δικαιωθῆναι eſt abſolui, & ex iniuſto imputata Chriſti iuſtitia fieri juſtum. Iuſtitia ergo Chriſti, implendo legem, & patiendo quam peperit, coram Deo juſtificamur, quæ quidem fit noſtra non alio modo quam per imputationem ex parte DEI, & per fidem ex parte noſtra; ſic peccatum noſtrum fuit Chriſti, 2. *Corinth. cap.*5. *Heb.*9.

Lex

Lex itaque non fuit data, ad nos iuſtificandum, ſed potius ad arguendum ac indicandum miſeriam noſtram, eſſetque nobis pædagogus ad Chriſtum, qui nobis fide imbutis exiſtit δικαιοσύνη, 1.*Cor*.1. per quam ab originali, actualibuſque Baptiſmum præcedentibus, ac ſequentibus abſoluimur.

Verſ.40. Concluſio ſermonis Paulini, qua continetur grauis interminatio ex Propheta. *Abac.* Cap.1. verſ. 6. jubet, & præmonet, attendant, ne judicium idem ipſos invadat à Prophetis prædictum. *Obſerv.* Coniungendæ ſunt minæ cum Euangelio; & Miniſtrorum ſub Euangelio eadem eſt παῤῥησία interminandi, redarguendique, ſi non maior, & amplior, quæ erat Prophetarum. vide in Chriſto, *Luc*.13. Iohan. Baptiſta, *Math*.3. 2. *Obſerv.* Eximiâ eſt Dei miſericordia in præmonendis jmpijs antequam judiciâ effundat. adde etiam idem judicium manere eos, qui ijſdem ſceleribus ſeſe contaminant, ſi non deterius, quibus olim populus ille Iſraeliticus *Manaſſis* tempore.

Verſ.41. Alloquitur nefandos verbi Divini, judiciorumq; contemptores loco citato, *Habac.* 1.5. qui *Manaſſis* impijſſimi Regis, tempore Prophetauit efficientis Ieroſolymam jnnocentum ſanguine fluere. Propheta prænunciauit futurum, vt à *Chaldæis* populus in Captiuitatem abduceretur, qui etſi minus credidit, tamen evenit. *Obſerva.* fieri nequit, quin verbum Dei perimpleatur, vt cachinnentur impij, ſceleroſique fatuique homines, *Prover*.1. *Iſa.* 28. An loquetur Iehoua, & nequaquam præſtabit? abſit. Cœlum, terraque præteribunt, ſed ne jota quidem verbi Dei minus completum ſupererit. adde grauiſſimis ſupplicijs mactandos verbi Divini faſtiditores, expende in Originali mundo, *Pharoane, Saule, Achabo,* & certè verbi Deì contemptus omnium plagarum effuſarum, effundendarumque ipſiſſima cauſa eſt.

Verſ.42. Gentes rogant vt ſequenti Sabbatho eadem prædicent. *Obſervatio.* Verbum Dei non eſt fruſtra emiſſum, ſed id operatur propter quod emittitur, *Iſa.* 55. 2. *Obſerv*, Sabbathum divinis, ſacriſque exercitijs, & præſertim auſcultationi verbi deſtinandum.

Verſ.43. Iudæi multi, ac Proſelyti alieni quidem à Repub. Iſraelis, Religionem tamen Moſaicam amplexi ſequuntur Paulum, ac Barnabam, & eſt 2. *event.* *Obſerv.* Qui veritatem amant, eam

non

non deſerunt,nec Chriſti ſeruos in diſcriminibus, quod cedit ipſis in beneficium: ſortiuntur eam piam exhortationem ad perſeuerantiam in divinâ gratiâ. Proinde expendamus non ſatis eſſe bene cœpiſſe, ſed in via in cœleſtẽ patriam perſeuerandum: cùm qui perſeuerauerit, ſaluus ſit futurus, *Math.*24. & rurſum, qui manum admouerit aratro, retroſpexeritque, non extet appoſitus ad Regnum Dei. 2. *Obſerva.* Qui Euangelio obſiſtunt, ſimul etiam gratiæ divinæ: caueant prophani euangelium aſpernari,ne prorſum fauore Dei priuentur.

Verſ. 44. 3. *Euentum.* Tota fere civitas Sabbatho coit ad audiendum verbum,exemplum certè eſt pietatis, atque optimi zeli, vbi nos admonemur Paſtores oblata occaſione euangelizare, ſicut Chriſtus fecit *Nicodemo*, *Ioan.cap.*3. & mulieri *Samaritanæ*, *Ioan.cap.*4. & Apoſtol. præcipit, 2. *Timoth.*4. ἀκαίρως καὶ εὐκαίρως, verbum prædicandum, & ſi ſic, quodnam tempus negotijs ſecularibus deputandum, à quibus vult nos cauere ne implicemur, 2.*Timoth.*2.

*Verſ.*45. 4. *Euentum* Iudæi viſo hoc cœtu, replentur inuidiâ, obloquuntur dictis Paulinis, blaſphemantque. *Obſervatio.* Euangelium vt eſt reprobis odor mortis, ita electis eſt odor vitæ, 2.*Corinth.*2. 2. *Obſerva.* Non defuere,neq; deſunt,qui veritati contradicunt, *Zidkia Michaiæ*, 1.*Reg.*21. *Phaſſur Ieremiæ* 20.*&* *Ananiah* 28. *Amazias Amoz.o* 7. Et ſunt hac ætate non pauci veritatem labefactare conantes præſertim Papiſtæ,ne miremur. Sors hæc veritatis conſtans contradictionis minimè expers.

*Verſ.*46. 5. *Euentum.* Apoſt. Reſponſio cum παῤῥησίᾳ qui vſi ſunt oratione libera,aperta, ac confidente dicentes primum fuiſſe neceſſe vt verbum ipſis imprimis prædicaretur ita Deo ordinante, vt liquet varijs ſcripturæ locis, vbi Dei amor apparet erga hunc populum quem in nos pari modo declarauit,cauendum ne contemptu, & ingratitudine noſtra idem judicium accerſamus: hic populus fuit in cauſa,cur Deus lucem ſuam ipſis ſubtraxerit. Etenim ipſa praxe vitâ æternâ ſeſe indignos iudicarunt in hiſce poſita, nimirùm cognitione DEI eiuſque quem miſit, Ieſu Chriſti, *Ioan.*14.

Verſ. 47. Rationem aſſignat cur derelictis Iudæis ad gentes conuertantur ex *Iſaiæ cap.*47. authoritate munitam, vbi habetur

Pp Pro-

Prophetia de Gentium vocatione, hiſceque verbis diſerta Prophetia de CHRISTO, qui eſt lux Gentium, vt & 2. *Luc. in Cant. Simeonis:* Hic enim illuminat Spiritu ſuo lucente, & per Evangelium operante omnem venientem in mundum, *Ioan. cap.* 8. Ambulemus itaque in luce, & fugiamus opera tenebrarum, *Rom. cap.* 13. *Ephe. ca.* 5. Et de Chriſto additur, vt ſit ſaluti omnibus credentibus ad vltimas terras: Itaque nobis SCOTIS exiſtit ſalutis ἀρχηγὸς Dei filius in extremo ferè orbe verſantibus. Simus grati, vocationiſque noſtræ, tantæque lucis fructus dignos proferamus.

Verſ. 48. *Euentum.* 6. Gentes lætantur, glorificant ſermonem Domini; & quotquot ordinati ſunt ad vitam, credunt. Hinc liquet non omnes ad æternam vitam fuiſſe prædeſtinatos, & ſupremam electionis, ſalutiſque noſtræ cauſam, vitæque æternæ eſſe Dei εὐδοκίαν, nihilque in hoc præuidit cur eum elegerit, neque in illo, cur eum reprobaret, ſed elegit quoſdam ſecundum voluntatem vnicam juſtitiæ regulam, in quibus propter
Rom. 9. miſericordiam, & quoſdam reprobauit, in quibus propter juſtitiam in ipſos actu peccantibus, & perſeuerantibus in peccatis declaratam glorificaretur. 2. *Obſerv.* gaudium Spiritus eſt verbi effectum in electis: qui Chriſto per fidem inſiti verbum glorificant. 3. *Obſer.* Cùm credentes ſint ad æternam vitam ordinati, certitudinem hinc collige ſalutis tuæ ſi fidem habeas: neq; cum Papiſta putes arrogantiam eſſe perſuaſionem de electione tua: de qua certus eſſe poſſis per DEI Spiritum atteſtantem ſpiritui tuo te eſſe Dei filium, *Rom. cap.* 8. Et hic Spiritus Sanctus eſt teſtis, & quid certius teſte Divino, eſt ſigillum, *Epheſ. cap.* 4. & Dei ſigillo quid firmius, eſt etiam arrha, *Epheſ. cap.* 1. quæ omnia ſatis arguunt perſuaſionem ſalutis ſine ſpeciali aliqua reuelatione. Spiritus etiam noſter ſanctificatus idem probat per τεκμήρια interna, quæ vel reſpiciunt peccata noſtra, vel Divinam miſericordiam. Atque internum ſignum quod peccatum ſpectat præteritum eſt dolor ille ſecundum Deum, qui efficit reſipiſcentiam in ſalutem, 2. *Corinth. cap.* 7. aut preſens, vt eſt conflictus inter carnem, & Spiritum; aut futurum, vt eſt cura & ſedulitas cauendi in poſterum ne peccemus. Ratione miſericordiæ Divinæ, vt eſt pium deſiderium ea fruendi, necnon ſupra omnia poſſidendi

Chriſtum.

Chriſtum. Signum externum eſt Obedientia legi Divinæ toto vitæ curriculo, ſi expendantur hæc τεκμήρια certos nos poſſunt reddere de electione, ſaluteque noſtra per Chriſtum.

Verſ. 49. Tota illa Regio eſt illuſtrata verbo. *Obſerv.* Moliantur quicquid poſſunt jmpij, nequeunt curſum Euangelij præpedire.

Verſ. 50. Impij Iudæi novam technam machinantur in Apoſt. hoc modo; inſtigant mulieres opinione populi religioſas ac honeſtas cum præcipuis civitatis Incolis ad perſequendum Apoſtol. 1. *Obſervatio*. Genus fœmineum aptum ad dolos, & atrocitatem exercendam. vide in *Dalila, Iud.* in *Ieſabele*. 1. *Reg.* 21. In *Salomonis* focarijs, 2. *Reg. cap.* 11. 2. *Obſervatio*. Qui eſſent veritatis patroni ſæpè deprehenduntur atrociſſimi hoſtes, 1. *Cor. cap.* 1. Non multi nobiles vocati. Paulus & Barnabas expelluntur, ſors eadem quæ Chriſti à *Gadarenis* exterminati, & *Nazarenis, Luc. cap.* 4. non nouum ſi benefeceris, male te tractari.

Verſ. 51. Cedunt, excuſſo pedibus puluere in ſignum execrationis iuxta Chriſti mandatum, *Math. cap.* 10. *Luc. cap.* 9. quo etiam ſignificant inimicos Domini, hoſteſque Euangelij diſſipatum iri vt pulverem ante turbinem. Abeunt *Iconium* vrbem *Phrygiæ* maioris. *Obſerv.* Si Dei ſerui vno extrudantur loco, alius præparatur ad eos recipiẽdos. Prætera hoc facinore vtitur ſapienter Dominus ad amplificandum Chriſti Regnum, & propagandum Euangelium in alias vrbes.

Verſ. 52. Diſcipuli lætantur, replenturque donis Spiritus. *Obſervatio.* Verum, ſolidumque gaudium naſcitur ex Spiritus Sancti habitatione efficaci in nobis per dona, Euangelij prædicatione aucta, & confirmata.

CAPVT XIIII.

PERHIBETVR hoc Cap. quibus in partibus apud Gentes Euangelion fuerit prædicatum, nimirùm *Iconij*. 1. ad verſ. 7. deinde *Lyſtra, &* *Derbæ* reliquis. *Iconij* habes quid præſtiterint *Paulus* & *Barnabas*, & quid paſſi fuerint, ſcilicet, perſecutionem talem tantam, quâ coacti ſint fuga ſeſe ſubducere *Lyſtram, Derbenq́;*, ac in circumiacentes Regiones. De *Iconio* ſupra, nomẽ habet ab εἰκων, fingunt Poëtæ *Prometheum*, & *Mineruam Iouis* iuſſu imaginem ſufflatione animatam erexiſſe poſt fluuium *Deucalionis*, vtcunque comminiſcuntur, certum eſt civitatem hãc fuiſſe Idololatricam, & in tenebris ignorantiæ veri Dei, Chriſtique verſantem, Iam verò eſſe colluſtrandam luce Euangelij, & ad fidem Chrſtianam vocandam in ſalutem vitamq́ue æternã. Vbi illud Iehouæ dictum apud *Iſaiam* verificatur. Inuentus ſum ab ijs, qui me non quæſiuerunt: gratia ergo DIvina inopinantes occupat, cùm animis noſtris illabitur, vel nos reperit otioſos prorſum, aut malè agentes, expende in vocatione Paulina, dum perſecutionem atrocẽ meditaretur, ac moliretur in Sanctos *Damaſcenos* luce circum coruſcante, voceq́ue cœlitus ædita ad gratiam, & Apoſtolatum vocatur, *Act*. 9. & in *Scotorum* ad fidem converſorum vocatione, qui deliteſcentes, ac cæcutientes in denſiſſimis Idololatriæ, ſuperſtitioniſq́ue tenebris evocati, clara Euangelij luce illuſtrati exiſtunt. Simus grati, tantumq́ue beneficium, crebris ſermonibus Euchariſticis vſurpemus. Sed quid agunt: in contextu. Loquuntur, id eſt Euangelium annunciant duobus in locis. 1. In Iudæorum Synagogâ. 2. publicè in civitate, verſ. 3. Quod Paulus & Barnabas ſimul Iudæorum Synagogam ingrediũtur Paſtoribus vnitatem, conſenſum, atque harmoniam in ſtadio Euangelij decurrendo commendat: Quod Synagogam introeunt; nota iniuriarum ipſis illatarũ immemores ſumma affici compaſſione inſtar Chriſti magiſtri, qui cùm præſciſſet deſolationem *Ieroſolymitanam*, fleuit, *Luc*. 20. Inquiens: O ſi cognoſceres ad pacem tuam ſpectãtiâ, diemq́ue

emque viſitationis tuæ Ieruſalem,&c.Simili animati ſunt modò erga hunc populum. Paulus ac Barnabas contendentes vt peccatorum remiſſione obtenta,per fidem inChriſto vitâ æternâ fruantur, quod ſi oblatam gratiam faſtidierint, & propterea perierint,omnis culpa penes ipſos eſſet. Hinc admonemur nos vti ita ſaluti veſtræ invigilemus, vt minus admonitos nequaquam eſſe velimus, quo ad ſaniorem mentē redeuntes Divinâ miſericordiâ conſeruemini, ſi verò admoniti minimè reſipueritis perditionis veſtræ tota cauſa vobis merito aſcribatur,noſque ſanguinis veſtri prorſus ſimus exortes,*Ezech.* 3. 3. *Obſerv.* Diſgregationis cauſa eſt huius populi peccatum,nominatim verbi Divini cōtemptus. Rebellis hic,& contumax detrectauit vero Deo verè ſeruire *Ieroſolymis*,eiuſque verbo obtemperare,*Iconij* ſuam habent Synagogam, & paratius cultui divino ſtudent: Exules *Babylone* fleuerunt amarè propter *Sionem*, ſed in *Sione* peccata ſua Iehouam ad puniēdum impellentiâ noluerunt deflere. Horum exemplo præmoniti ſapiamus,ne eiuſdem ſceleris rei eodem, ſi non deteriore, mulctemur ſupplicio. 4.*Obſerv.* Euangeliū eſt prædicandum,cuius ſumma eſt Chriſtum datum eſſe credentibus in ſalutem,*vlt.* parte *ver.* 1. Habetur ſermonis fructus,qui eſt fides; multi ſiquidem ex Iudæis,& Gentibus crediderunt. *Obſer.* In ordinatis ad vitam verbum prædicatum fidem progignit, *Rom.* 10. quæ eodem alitur, donec perficiatur,τελοςε nimirùm τὴν ψυχῶν τ̃ σωτεϱιαν ſortiatur, 1.*Pet.*1.

*Verſ.*2. Huius intentatæ aduerſus Apoſt. perſecutionis Authores deſignantur, nominatim increduli Iudæi, qui doctrinæ minus paruerunt ἐκκαωσαν, id eſt deprauarunt, id eſt male affectos reddiderunt gentium animos aduerſus fratres. *Obſerv.* Hi capitales exiſtunt hoſtes contra Chriſtum, ſeruoſq; eius, qui fide carent fideles verò coniuncti ſuo capiti Chriſto , ne meditantur contra eum,ſeruos eius,Euangeliumve. Sed ἀπειθȣ̃ντες in Dei filium, fratreſque machinantur malum. *Obſervat.* Conſolatoria duplici ratione. 1.quòd Chriſtum crucis ſuæ ſociū ϗ συμπασχοντα habeat Eccleſia, cū quo ſi patiatur, glorificabitur. 2.quòd in Eccleſia fideles iniurioſius tractati fratrum nomine inſigniantur, qui, vt ſint naturâ filij iræ, atque in offenſis mortui,*Ephe.*2. tamen adoptionis gratuitæ iure exiſtant filij Dei, fratres Chriſti, Regnique

cœleſtis cohæredes. Eximia certè hæc filiorum DEI fratrumque Chriſti dignitas, quæ perfectè revelabitur, cùm Deum ſicuti eſt, videbimus, 1.*Ioan.*3. videndum nobis attente, atque ſedulò ne fraternam iſtam communionem cum capite noſtro vllatenus labefactari, ne dicam dirimi patiamur.

*Verſ.*3. Quid Apoſtoli præſtiterint, nimirùm multum tempus ibi demorati liberè loquuntur in Domino. *Obſervatio.* Tametſi periculum nobis impendeat, malumque intentetur, minimè diſcedendum donec Euangelij partes ibi obeundas impleuerimus, proinde non ſemper furori, machinationibuſq; impiorum dandus locus, ſed manendum, ſi ſit è re gloriæ Dominicæ. *Moyſes* minis *Pharaonicis* ab officio faciendo non fuit deterritus, *Exod.*10. *Elias* fideliſſimus Dei Propheta non *Achabi,* nec *Ieſabelis,* ſceleroſæ, qui dixit Regi, tu Domuſque patris tui Iſraeli turbas datis, ſic *Ieremias,* ſic *Amoz:* alijque ſynceri Prophetæ omni ætate conſtantes divinæ gloriæ aſſertores etiam cum extremo periculo extitere. Atque hæc magnanimitas cum παῤῥησίᾳ Dei ſpiritum authorem habet, quo moti, actique multi præclari, atque inſignes martyres pro veritate tuenda, confirmandaque in aliorum animis vitam profundere non dubitarunt: addo eloquia DEI non hominum commenta eſſe enuntianda in ſalutem, & ædificationem ordinatorum ad vitam. Præterea verbo gratiæ teſtimonium accommodat Dominus per miracula, & ſigna. Porrò Euangelium vocatur verbum gratiæ, quia per id offertur, & operatione Spiritus gratia, atque ſalus communicantur: proinde Euangelij faſtiditores ſunt & divinæ gratiæ contemptores, quos, quantum maneat iudicium, vide 2.*Theſſ.* 1. 6. Quod miracula coniuncta ſint huic verbo. *Obſerva.* Euangelicam veritatem hoc modo confirmatam, ſanguineq; Agni Dei immaculati obſignatam eſſe, proinde nova miracula non eſſe quærenda: vt Papiſtæ perperam faciunt ad abominabile illud ſuum purgatorium ſtabiliendum, invocationem Sanctorum, Tranſſubſtantiationem, aliaq; id genus. Miracula nunc temporis Euangelium vere annuntiatum concomitantia ſunt peccatricis animæ converſio, atque totius hominis in peccatis demortui viuificatio.

*Verſ.*4. *Euentum.* Multitudinis ſcilicet diuiſio. Etenim quidam Iudæis adhærent, & quidam Apoſtolis: cuius diuiſionis occaſio

eſt

eſt Ieſus Chriſtus Euangelij ſubiectum, ſed non cauſa. Peccatum occaſio cur abundet gratia, non autem cauſa, *Math.* 10. veni inquit Chriſtus miſſurus gladium. Hac ratione quia Chriſtum ſyncerè prædicatum vnicum ſalutis principem diſſenſiones, & diſtractiones conſequuntur, veritatiſque prædicatæ occaſione, Regna vrbes, atq; Imperia ſcinduntur in diverſa ſtudia: cuius rei tota culpa penes eſt homines ſceleroſos à cacodæmone impulſos. *Obſer.* Diuiſio propter veritatis aſſertionem eſt legitima, de qua clarum extat Apoſtoli præceptum, 1. *Timoth.* 6. 3. Si quis diuerſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei, quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, ſecede ab ijs, qui eiuſmodi ſunt ἀφίςασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Proinde Synceræ religionis profeſſores in diſceſſu ſuo ab Antichriſtiano Regno, minimè reſciderunt vinculum vnitatis veræ Eccleſiæ, cùm non ab Eccleſia, ſed ab erroribus in Romana Eccleſia ſuffultis deceſſerint: adhærere veritati tuendæ eſt ipſiſſimam veræ Eccleſiæ vnitatem ſartam, tectam conſeruare: Quibuſcum, ſi Papiſtæ in capite convenirent Chriſto, articuliſque fundamentalibus ad eius perſonæ gloriam, tripliciſque officij dignitatem illibatam ſpectantibus, ſtatim futura eſſet in ſancta vnitate ſancta conſpiratio, verùm quandiu non modo præjudiciũ veritati Chriſti per errores ſuos afferre nituntur, ſed eandam labefactare, atq; imminuere, reditus in gratiã eſſe non poſſit: cùm nulla eſſe poſſit concordia Chriſto cum *Beliale*, luciq; cum tenebris communio nulla.

2. *Epiſt.* *Io. verſ.* 10.

2. *Cron.* 6. 14.

Verſ. 5. Nominatim deſignantur, qui hanc moliuntur perſecutionem aduerſus Apoſt. & quod ſupplicium intendunt, nimirùm lapidationem. Perſecutores ſunt Iudæi, gentes, ac primores. *Obſervatio.* Diuerſorum generum, atque morum homines plurimum diſſidentes, in malo ſatis conveniunt patrando aduerſus Eccleſiam *Pontius Pilatus*, ac *Herodes* alioqui inimici in crucifigendo Chriſto amici, *Abimelechus*, & *Sichemitæ* ad deſtruendam *Ierubbalis* poſteritatem animo prius diſpari, tunc concurrentes ad illud facinus: *Moabitæ, Ammonitæ,* atque *Seirani* admodum diuerſarum, ac diſſidentium qualitatum conſpirauere contra *Iehoſaphatũ*, qui mutuis armis confecti occubuerunt. Supplicij cogitati genus eſt lapidatio, quâ affectus inſtigatione *Ioæ* Regis, ingrati *Zacharias* filius *Iehoiadæ* Sacerdotis conſervatoris Regis, & etiam

Iud. 9.

2. *Cron.* 20.

2. *Cron.* 24

Stepha-

Stephanus πρωτομαρτυς, *Actor*.7. 2.*Cron*.20. Iſti impij prætexunt legem pro iſta lapidationis pœna, quâ blaſphemi erant afficiendi. *Obſervatio*. Sceleroſi, & atroces Euangelij hoſtes crudelitati ſuæ pretendunt velamen legis, quo æquè, cùm ſummè atrociter agunt, facere videantur, in crucifixione Chriſti legem dicebant ſeſe habere, rebelles, & crudeles Iudæi, ſecundum quam oportebat filium hominis mori.

Verſ.6. Apoſtoli fugiunt *Lycaoniam*, *Lyſtram*, *Derbem*, ac in circumiacentem Regionem. *Obſerva*. Seruis Chriſti magnanimis propter Eccleſiæ amplificationem fugere licet, vide *Math.cap*.10. 2. *Obſervatio*. Perſecutio quæ eſt res mala perſequentium ratione, tametſi bona, atque è re Eccleſiæ Dei decernentis reſpectu, occaſio, exiſtit amplificationis Regni Chriſti apud gentes, moderatione, ac diſpenſatione divinâ. 3.*Obſerv*. Si Prophetæ vno expellantur, aut profligentur loco, in alium recipiuntur. *Pſalm*.24. Domini enim eſt terra, & plenitudo eius, & pone priuari poſſe terrâ Chriſti ſeruos ab impijs tyrannis Sathanæ inſtrumentis, cœlo tamen impij minimè omnium poſſunt excludere fideles.

Verſ. 7. Prædicant Euangelium. *Obſervatio*. Noſtri eſt muneris, vbicunque terrarum fuerimus, quoad fieri poſſit prædicatione Euangelij propagare Chriſti Regnum, nec malis cedere.

Verſ.8. Habetur Miraculum, eiuſque eventa ad verſ.20. Miraculi ſumma. *Claudus* ab vtero ſanatur virtute Chriſti agente per Pauli miniſterium. *Obſerva*. Multis infirmitatibus exiſtimus obnoxij propter peccatum: iſta clauditas non inflicta fuiſſet divinitus niſi peccatum in mundum introijſſet, tametſi non ſit electis immiſſa ob peccatum puniendum, ſicuti liquet ex Chriſti reſponſo ijs, qui rogarunt de cæco, non hic peccauit, inquit, neque parentes, ſed exiſtit iſte cæcus, quo in eo DEI gloria manifeſtetur. Petamus à Iehova, qui huic miſeriæ noſtræ medeatur, ſenſimq; cauſam aboleat in plenam imaginis juſtitiæ, ac ſanctitatis reſtitutionem. 2. *Obſerva*. *Claudi*, ac egeni non ſunt contemnendi, cùm Dei decreto, atque ordinatione exiſtant: ſintque corporis eiuſdem membra, quorum certè & à Paſtoribus, Magiſtratibuſque longè alia habenda ratio, qua inſtituerentur in fide, quibus irreligioſiores in orbe terrarum vix eſt reperire. 3 *Obſervatio*. Medium, quo ad ſalutem in Chriſto percipiendam peruenitur, eſt

eſt verbi divini auſcultatio: proinde Euangelium prædicatum ſedulo audiendum per quod operante Sancto Spiritu fides apprehendens Chriſtum τ̃ σωτηρίας ἀρχηνον in electorum animis progignatur: qua in eo ſpiritualibus, & corporalibus bonis potiamur. Porrò curatur Claudus ex quo eum fide præditum intellexit Apoſt. Quod ſi Pauli verbum potentia divina munitum hunc claudum ſanat, quanto magis Euangelium animas in offenſis mortuas ſyncerè prædicatum ſanabit, ac viuificabit. Addo verbum eſſe alta, claraque voce annuntiandum, ſed ſecus muſſitant Papiſtæ.

*Verſ.*11. *Euentum* in populo, qui dicit Deos cælitus deſcendiſſe, vocantque Barnabam Iouem, id eſt, Patrem juvantem, Paulum vero Ερμῆν. Mercurium, quoniam erat ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. *Obſerva.* Nulla eſt gens tam barbara, quæ etſi ignoret qualē Deum habere debeat, tamen habendum ſciat: & certè facile eſt in Idololatriam labi, cùm in eandem naturâ proni exiſtamus, proinde danda nobis opera eſt, vt vero Deo colendo ſecundum verbũ inſeruiamus. 2. *Obſerva.* Conſuetudo eſt tanquam altera natura: Iſti ex Poëtarum fabulis audiuerunt olim *Iovem*, ac *Mercurium* cœlitus deſcendiſſe ad viſendum *Licaonem* progenitorem, quem fingunt in lupum fuiſſe converſum, vnde fit, vt conſueuerint ijs offerre, ac ſacrificare: cuius certè Idololatriæ vera cauſa eſt veri Dei ignorantia: quare Poëtæ attentius legendi, &, ſi prælegendi, divinâ ſapientiâ opus eſt.

*Verſ.*13. Cùm ſoliti, ſint *Tauros Iovi, & Mercurio*, coronas offerre, ſacerdos Iovis egreditur cum Tauris, ac coronis ad ſacrificandũ. Expende quantis involuantur tenebris luce verbi deſtituti, ſimul etiam progreſſum Idololatriæ. Deos nuncupant, iam ſacrificare volunt, hæc fere in Eccleſia Romana conſuetudo obtinuit, vt homines in Deorum numerum referantur, deinde templa exſtruantur, altaria erigantur, ſacerdotes ad offerendum deſignẽtur, imagines omnium generum conficiantur, & proſtituantur, quibus omnibus debito honore ſuo Iehovam ſpoliant. Simus grati hiſce ſuperſtitionibus Satanicis exoluti divinâ gratiâ.

*Verſ.*14. Quomodo ſeſe geſſerint Paulus, & Barnabas hiſce auditis, viſiſq;: nimirùm indignabundi ſcindunt veſtes, irruuntque in populum ac ſi extra ſeſe eſſent poſiti. Hic invaluit mos apud

Iudæos cum patratum quid ipſis admodum diſpliceret, veſtimenta ſcindendi vt legere eſt, 2. *Sam.* 3. in funere *Abneri, Ezechias* etiam cùm audit blaſphemias expectoratas à *Rabſace Sinnacheribi* Regis *Aſſyriorum* legato in Deum verum, ſcidit veſtimenta, 2. *Reg.* 18. *Caleb,* & *Ioſuah* cum viderent populum diffidere de occupanda terra *Cananaa* ſciderunt veſtimenta. Proinde magno flagraremus zelo, cùm vel minimum videmus divinæ gloriæ præiudicium afferri, longè aliter fecere *Caligula,* & *Diocletianus,* qui ſeſe tanquam Deos volebant honorari, necnon Romanus Pontifex Papa ſibi divinos honores arrogans, poteſtatemque Chriſti vnici capitis, in Eccleſiam. *Obſervatio.* Cùm divinos honores in terris ſibi oblatos recuſent, ne quidem ſuſtinerent in cœlis honorari, aut adorari. Proinde à vero aberrant Papiſtæ, cùm preces ipſis nuncupando cultui Dominico præiudicant, præſertim cùm particularis ſtatus Eccleſiæ ſunt ignari, Pondera illud ad rem, *Iſa.* 63. Certè tu es pater noſter, tametſi *Abraham* neſciat, & Iſrael non cognoſcat nos. Præterea Angelus detrectat adorari, *Apoc.* 19. & 22. *Pet. Act.* 10.

Verſ. 15. Conatur reuocare eos ab hoc errore duobus argumentis. 1. Ab eorum natura. 2. A fine prædicationis. 1. Sumus homines ijſdem quibus vos, affectionibus obnoxij. Ergo non ſumus Dij, & nobis minimè eſt ſacrificandum. *Obſervatio.* Chriſtiani non ſunt ἀπαθεῖς, vt Stoici, nec eſt eorum quiſquam, etſi verè, non tamen perfectè regenitus. 2. Prædicamus vobis, vt conuertatis à vanis iſtis Idolis ad Deum viuentem, qui fecit cœlum, ac terram, ergo non debetis exiſtimare nos eſſe Deos, nec ſacrificare: hinc vide Idola res eſſe vanas, & libros vanitatis, ac mendaciorum minime omnium inſeruientes rudis populi informationi: Cùm infinita, ac incomprehenſibilis maieſtas divina ἀόρατος viſibili ſpecie verè nequeat repræſentari: Proinde ſculpta imago, & dolata præpedit mentem à vera veri Dei contemplatione, qui, vt eſt Spiritus, *Ioan. cap.* 4. ita Spiritu coli vult: Deſcriptio Dei hic eſt ab opere creationis. Vnde liquet mundum ab æterno non extitiſſe, vt perperam Philoſophi autumauere. Quæritur cum omnia Iehova crearit. Nunquid peccatum? *Reſp.* minimè, cùm ſit malum, & priuatio boni, contrarijque inhæſio: verum eſt Deum ordinaſſe peccatum, atque permiſiſſe,

qua-

quatenus demonſtrandæ ſuæ gloriæ in juſtitia coruſcantis inſeruit.

*Verſ.*16. Occurrit obiectioni qua obijci poſſit diu apud eos hanc conſuetudinem valuiſſe, & propterea nequaquam eſſe deferendam maximè hoc nomine, quo Deo arridere videatur. *Reſp.* Deum ſiuiſſe Gentes in vijs ſuis ambulare, id eſt, ex arbitrio ſuo viuere nulla præſcripta ipſis religionis ratione, quod ipſi ἁπλῶς non placuit: Pleraque fiunt ſecundum θελήμα τȣ̃ θεȣ̃, quæ haud ſecundum ἀρεσκείαν. Fere idem obijcitur à Papiſtis, nunquid tot annos tenuerunt hanc religionem Patres, maioreſque noſtri: ſed temporis diuturnitas nequaquam, verbum vero Dei, veram religionem definit. Succumbat omnis caro, neque Deo reſponſet cuius gratia nemini, vllo humano merito (Chriſti ſemper excipio) eſt obligata, eam quibus vult, largitur, & quibus non vult, minimè.

*Verſ.*17. 2. Ob. Videtur Deum non eſſe beneficum hac ſua praxe. *Reſpon.* Deus ſemper bonus, cùm bonum operetur dans pluuias, ac tempora fructifera: implens cibo, ac lætitia corda noſtra. Cùm itaque gentes potuerint ex rerum creatarum contemplatione creatorem cognoſcere, ſunt in cauſa, quod detinentes veritatem in iniuſtitia Deum non glorificarint, *Rom.*1.18. addo Iehovam cœleſti rore gratiæ ſuæ gentes irrigare pabuloque vitæ refocillare, lætitiaque ſpirituali ad æternam ſalutem imbuere. Quare relinquitur Deum eſſe beneficum atque bonum.

*Verſ.*18. Tametſi hæc dicuntur, vix tamen coerceri poſſent à propoſito ſacrificandi. Verùm illud *Ierem. cap.*13. de verſatis in malo. Poteſtne inquit Æthyops pellem mutare aut leopardus maculas, tunc benefacerent ij, qui aſſueti ſunt male facere: quod vt in multis actionibus humanis verificatur, ita in dierum ſuperſtitioſarum apud nos obſervatione, quæ ſic animis multorum inſedit, vt admodum difficile ſit evellere. Valeat verbum Dei ſcriptum in vobis, pondusq; habeat ad ſalutem, vitamque, & gloriam. In fine huius partis ſubiungo habere nos in hoc claudo omnium mortalium conditionem deſcriptam. Omnes enim natura claudi exiſtunt, cæcique ſpiritualiter, à Domino noſtro in fide animarum medico laborantium petenda ſanatio, vt ſanati, ac ſanctificati Deum veritate, & ſpiritu colamus in Chriſto.

*Verſ.*19. Iam oſtenditur nonum periculum, quo involuitur Paulus. 2. quomodo evaſerit. 3. Quomodo perrexerit in munere obeundo. Authores huius ſunt Iudæi, qui *Antiochiâ* & *Iconio* venere. Medium quo vtuntur ad facinus eſt illectio turbæ *Lyſtrenſis*, quæ pro Dijs *Ioue* ſcilicet & *Mercurio* non ita pridem Paulum, ac Barnabam habuit. Supplicium eſt lapidatio, eque civitate extruſio. 1. *Obſer.* Iudæi ſunt incurabiles, *Iſa.*26. 40. Oſtendatur impio miſericordia, tamen non vult juſtitiam diſcere in terra juſtitiæ: Hi conquieſcere non poſſunt, donec malorum continua coaceruatione extremum malum ſibi accerſiuerint; in quibus depingitur natura hoſtium eccleſiæ, qui minimè ceſſant, donec extremum pertentent, quo ipſis malum intruditur. 2. *Obſer.* Non omnes Iudæi ſunt huius ſceleris rei. *Obſer.* Reſeruare ſolet Deus quoſdam bene animatos in ſeruos ſuos, qui etiam veritatis fautores extent. In Curiâ Saulinâ multos habuit *David* inimicos, cui tamen Divinâ gratiâ fautor, & amicus datus eſt *Ionathan* etiam filius *Saulis*, *Eliæ Obadiah*, *Ieremiæ Ebedmelechus*, *Ier.* 38. 3. *Obſerv.* Ex locis vnde venerant. Impij nulla difficultate retardantur à facinore perpetrando, quod inſtigatore Satanâ in perniciem ſeruorũ Chriſti machinati ſunt, *Proverb.* 4. Non dormiunt, niſi malum patrarint. Optarẽ equè ſoliciti eſſent boni in opere bono perficiendo, cui Satan multis modis ſeſe opponit. Copiæ Hiſpanicæ longa, & periculoſa maria traiecere ad regnũ Chriſti in puritate, & veritate ſtabilitum euertendum. *Nabuchadnezar Babylone Ieroſolymam, Sinnacheribus è Syria, Salmanaſſar ex Aſſyriâ* emenſi ſunt longum interuallum ad propoſitum implendum: quorum impia diligentia excitaret veros Chriſtiani nominis profeſſores ad qualiacunque pericula ſubeunda pro DEI gloria, & ſyncerae religionis cauſa. Periculum eſt lapidatio, quo ſupplicij genere plerique fidi Dei ſerui afflicti fuerunt, nominatim *Zecharias Ieboiadæ* filius impelente *Ioâ* Rege ingrato, & Stephanus πρωτομαρ-
*Ierem.*17. τυς, *Act.*7. *Obſer.* Renaſcens ex medio, quò vtuntur. Populo admodum mobili nequaquam fidendum; mutatur vulgus in horas, & celebratur ille à Propheta, maledictus qui facit carnem brachium ſuum: expende hanc vulgi inconſtantiam in Iſraelitis, & extremam ingratitudinem in *Moyſem*, ſecundum Deum liberatorem lapidibus obruere conantibus, ijſdemque *Davidem* iuxta cor

DIVI-

Divinum hominem Regem,ac Prophetam ad *Zicklagum* eodem ſupplicio afficere adnitentibus, deniq; in Iudæis dicentib, Chriſto aſino vecto *Ieroſolymam* ingredienti ſtratis veſtimentis in via, Oſanna; ſed ſtatim poſt conclamantibus, Crucifige, Crucifige. Proinde minimè omnium nitendum vulgo, At Iehouæ in præſidio maximè recumbendum, cùm qui confidit in Iehoua,ſtabit ſicut mons Sion,atque in æternum non remouebitur. 2. *Obſerva.* *Pſal.1.25.*
impij,ac ſceleroſi lege ſeſe muniunt pro perpetrãdis facinoribus. Paulum lapidibus extinguere volunt, quòd hoc genus ſupplicij lege Divinâ ſit irrogatum in blaſphemos,*Lev.*20. *&* 24. Conſueuerunt atroces hoſtes eccleſiæ nefanda acta poſtulare, ſenatuſconſulta ad committendum ſcelus nefarium cõſtituere, vt *Achab, & Ieſabel*,in *Nabothi* perniciem qui debito tempore iuxta vaticinium *Eliæ* pœnas pependerunt, canibus vtriuſque ſanguinẽ lambentibus,quia innoxium eo nomine *Nabothi* ſanguinem effundẽdum curarunt. Præclarè ſecum agi exiſtimant mali, ſi pro ſe ſtatutum quamuis ſatanicum habeant. At conemur nos Chriſtiani nominis profeſſores ablegatis ad cacodæmona technis, omniq; verſutia,vafritièque amandata in rebus gerendis retinere fidem, ac bonam conſcientiam: addo impios nullum tenere modum in exercenda crudelitate, donec ad extremum gradum peruenientes capitibus ſuis vltimum, ac inevitabile ſupplicium accerſiuerint, ſed ſupra diximus.

*Verſ.*20. Diſcipulorum partes fideles, Etenim Apoſtolum cingunt. *Obſerva.* incumbit Chriſti Diſcipulis ex officio, & conſcientiæ iure cauſam Domini, eiuſque ſeruos tueri, ſi minus potentia,armiſque valeant, ſaltem conſilio, pijque animi affectu, qui maximè cauerent ne conſentiant in impiâ, ac abominanda facta. Quod Paulus ſurgat. *Obſerva.* Non aſſequuntur inſtitutum impij, Nihilque poſſunt in electos extra cancellos Divinæ prouidentiæ, ac prædeſtinationis: Ne pilum quidem boni viri valent attingere, niſi permittente Iehoua. Crudeles ſimul,ac con- *Math.6.*
tumaces Iudæi Dominum noſtrum haud quaquam potuere apprehendere, quid dicam crucifigere, ante tempus Divino conſilio determinatum: Nec ijdem atroces Paulum, neque beſtia illa abyſſo prodiens, occidere duos illos veritatis teſtes ante obitam legationem. Hinc petamus conſolationem : nihil poſſe

atrociſſimè animatos in Eccleſiam, fidoſq; Dei ſeruos, niſi quod ſit DIVINITUS determinatum in omnibus circumſtantijs: neq; vnquam huius lucis vſuram nobis queunt eripere, donec teſtimonium DIVINUM, officiumque perimpleuerimus, quo functi, ſi DIVINÆ voluntati videtur, veritatis ergò morte honorabili patiamur nos decorari. Optimè moritur, qui pro veritate tuenda conſtanter obit. 2. *Obſervat.* Fœlix exitus manet perſtantes in veritate aſſerenda, diſcrimine duro, ac difficili explicatur Paulus reſeruatus ad meliora tempora, quibus per prædicationem Euangelij gloriç DIVINÆ amplificandæ in terrarum orbe inſeruire queat. Simus nos Paſtores in officio peragendo conſtantes, etiamſi capiti periculum impendeat, certò ſtatuentes vitam nobis minimè poſſe eripi ante tempus evocationi noſtræ præfinitum. Apoſt. cũ *Barnaba* in vrbem proficiſcitur, poſtridie *Derben.*

Verſ. 21. Euangelium prædicant, ſalutem nimirùm gratuitam in Chriſti nomine, remiſſionem peccatorum merito ſanguinis eius, reſurrectionem, æternamque vitam per mortem Agni Dei immaculati partam, ibidem multos docent. *Obſer.* Pericula non debent nos remorari ab officio præſtando, ſed per medias mortes in vocatione pergendum: expende in Prophetarum, fidorumq; ſeruorum Chriſti praxi omni tempore. Reuertũtur *Lyſtram, Iconium, Antiochiam. Obſer.* contendẽdum nobis aduerſus populi ingratitudinem, ac contemptum, quo fidelius munus exequi videamur, populumque ingrati animi vitio laborantem, magis reddere ἀναπολογητον

Verſ. 22. Tria præſtant. 1. Diſcipulorum animos confirmant. *Obſerv.* Cùm multis exiſtant obnoxia mutationibus corda noſtra cõfirmatione in veritate opus eſt: atq; noſtrarum eſt partium nõ modo veritatem docere, ſed eãdem ſtabilire in animis hominũ: In hoc multus eſt Apoſt. in epiſt. nominatim ad *Heb.* 3. Ne ſit in vobis cor prauum, quo deſciſcatis à Deo viuo. 2. eſt. Exhortatur ad perſeuerantiam, idq; merito, cùm perſeueranti ſalus promittatur, *Math.* 24. Et iterum, cùm is qui manum aratro admouerit, retroſpexeritque, ad regnum Dei non ſit appoſitus, *Luc.* 9. 62. atque dicente illo inſigniter, qui non procedit in via Domini, retrocedit: cùm homo ſemper aut proficiat, aut deficiat; proinde attendendum ſedulò, vt fides in nobis incrementtum capiat: atque eo

ſedulius,quod pleraq; occurrant in maligno mundo excitata à Satana atq; obiecta,quæ fidei non ſolum damnũ, ſed perniciem afferre poſſent, vt ſunt peſſima exempla Apoſtatarum, ſtatus apparitione bonus infidelium rerum copiâ affluentium, & dicã ſemel plurima malorum irritamenta. Idcirco videant qui ſtare videntur,ne cadant, 1.*Cor.*10. 3.eſt.per multas oppreſſiones oportere nos ingredi in Regnum Dei. *Obſer.* plana via ad patriam cœleſtem eſt crux. Inquit Chriſtus; qui me ſequi vult,crucem tollat, ac me ſequatur. *Rom.*8.quos Deus præſciuit, eos prædeſtinauit fieri conformes imagini filij ſui: & 2.*Tim.*3. Omnes qui volũt piè viuere in Chriſto,perſecutionem patientur. *Phil.* 1. Datum vobis non ſolũ credere, ſed & pati pro Chriſto. Dicit multas, quia ſunt diuerſorum generum,& continuo quaſi curſu conſequuntur,ſic, vt vnius exitus, ſit alterius initiũ, quas omnes excipit lætiſſimus fructus juſtitiæ nimirùm vita æterna glorioſa, *Heb.*12. *David* dixit ad ſummam piorum conſolationem afflictiones iuſti magnæ ſunt,ſed eum omnib.exoluit,eximitq; Iehoua. Patiẽter certè ferendæ,quia ſunt apprimè nobis vtiles, valent enim ad veterem hominem mortificandum,*Rom.*6. 2.ad nos exorbitantes reuocãdos,*Pſal.*119.antequã afflictus ego exorbitaui. 3. ad nos inſtituendos in ſtatutis Iehouæ,*Pſal.* 119.bono mihi fuit affligi,vt diſcerem ſtatuta tua Domine. 4. ad afficiendos nos huius vitæ tœdio, atq; excitandos ad fælicioris ſeriam cõtemplationem. 2.Sunt & honorificæ.1.quia nos chriſto capiti noſtro reddunt cõformes,cũ quo ſi paſſi fuerimus,regnabimus,glorificabimur. Porrò electorũ gloria in hoc ſeculo cũ Chriſto, & propter Chriſtum afflictorum cernitur partim in perſonis,quæ animâ,corporeque perfectè ſanctificatæ Dei filio cõformabũtur,partim in ſtatu,qui vt inchoatione hic, poſt in cœlis perfectione planè futurus eſt Regius, quiquidem coronæ juſtitiæ, 2.*Timoth.*4. 8. vitæ, *Iaco.* 1. 12. & etiam Throni nominibus in ſcripturis exprimitur, *Luc.*22.29. *Apoca.* 3. 21. Si quis vicerit, dabo ei ſedere mecum in Throno meo, vt, & ego vici, & ſedeo cum patre meo in throno eius. Cur non ergo æquis animis crux toleranda, rectâq; in cœlum pergendum via quâ *σωτὴρ* noſter præceſſit nimirùm per afflictiones,expedit certè, imò opertet per mare vitreum igni mixtum pergere, antequam valeamus canere canticum *Moyſis* atque Agni, *Apoc.cap.*15.

Tandem

Tandem obſervo quæ nobis cuncta eveniunt regi divinâ providentiâ, itaque non tam in media, quam in Deum oculos conijciamus, ſimuſque in fide conſtantes, qui eiuſdem τέλος aſſequamur, ſcilicet æternam animarum ſalutem per Chriſtum: viamq; teneamus & Chriſtum, eiuſque crucem feramus in cœleſtem patriam, pauci exiſtunt minus cupientes in æternum viuere in Regno Dei, ſed ijdem recuſant arctam illam viam inire, quæ eò ducit, at eam nimis libenter tenent quæ videtur bona, ſed cuius finis eſt mors, *Proverb.* 14. rurſum fere omnes infernum abhorrent, torminaque ſempiternæ mortis: qui in lato illo calle ad interitum ducente præcipites pergunt.

Verſ. 23. Apoſt. in alias regiones profecturi iam Eccleſias conſtituũt in hiſce tribus civitatibus per Presbyteros legitimè ordinatos, quorũ ordinatores ſunt Apoſt. ergo poteſtas ordinandi verè, ac propriè eſt Paſtorũ, populus aſſenſum quidem habet, qui innuitur per χειροτονίαν. Eccleſia bene conſtituta cenſenda in qua Paſtores, ac Doctores in verbo, doctrinaque laborantes exiſtunt, & presbyteri, qui diſciplinæ manum admoueant, vt quod verbũ prædicatum non præſtat ob humani cordis contumaciam ac duritiem, diſciplina id obtineat, ſi fieri poſſit. Paſtores, Doctores ac Presbyteri in diſciplina occupati communi nomine vocantur Presbyteri, 1. *Timoth.* 5. Atque hi ordinantur κατ' ἐκκλησίαν, vt *Tit.* 1. κατὰ πόλιν, qui quidem Titus ordinat non privata authoritate, ſed cæteris præeundo. Huic vide miniſterium eſſe divinitus ordinatum. *Math.* 28. & *Epheſ.* 4. Proinde incumbit magiſtratui, Chriſtianiſque cunctis, qui videant quibus modis foueri poſſit, ac continuari Euangelij prædicatio, expende quæ habentur in hanc rem, 1. *Corinth.* 9. ponderentque ſacrilegi bonorum eccleſiæ ſurreptores. *Modus ordinationis* eſt per preces, ac jejunium. *Obſervatio.* Iejunium precibus cõjungitur, non quod aliquid meriti in eo ſit, aut partis divini cultus, ſed quia jejuni aptiores ſunt, ad nuncupandas, fundendaſque preces. Iejunium eſt ἀδιάφορον, bonumq; eſt ratione alterius ad quod refertur. Porrò precantur, jejunantq;, quo divino dirigãtur Spiritu ad ordinandum idoneos viros muneribus hiſce Eccleſiaſticis functuros, qui deſignati donis inſtruantur convenientibus ad ſacra peragenda: nullus locus hic relinquitur conſilijs humanis, neq; modis illis peruerſis quibus

Eccleſia Papiſtica eſt aſſueta, in qua præferuntur, & ad officia ſufficiuntur non magis idonei, ſed authoritate ac potentia valẽtes, & auro, atque argento in illos honorum miſerorum excogitatos gradus aſcendentes, quod malum etiam latius protẽditur, ſerpitque. Imò apud nos locum obtinet: Etenim nominantur ad beneficia minus idonei antequam Divinitus vocentur, aut donis imbuantur ad ſacram functionem neceſſarijs, vnde fit, vt nõnulli fidei iacturam facientes, miniſterium turpiter deſerunt, alij divinâ gratiâ deſtituuntur, qui non miſſi cucurrerunt: cui malo miſerabili medeatur Dominus, Eccleſiamque ſuam libertati reſtituat Paſtorum legitimè ordinandorum. Fælix illa Patria, fælix civitas hac libertate, beneficioque exornata. 4. Commẽdant ordinatos Deo, in quem crediderunt. Sic Chriſtus ante ſuum hinc deceſſum Deo Patri Diſcipulos ſuos commendauit, *Ioan.* 17. Ita etiam Apoſt. Eccleſiam *Epheſinam*, & 2. *Cor.* 13. *Obſervatio.* Divina gratia, atq; benedictio adeo eſt neceſſaria divino officio functuris, vt abſque ijs inanem operam collocauerint. vide 1. *Corinth.* 3. Ego plantaui, &c. & *Pſal.* 127. Niſi Dominus civitatem extruxerit, fruſtra laborant extructores. Proinde enixè petamus à Deo benedictionem, quâ miniſterium ſit efficax, ſuumque ferat fructum: Perſuaſi etiam ſimus ſalutem noſtram gratiæ Dei inniti, non hominum meritis, per cuius potentiam cuſtodimur in ſalutem, 1. *Pet.* 1. quæ certiſſima eſt in Petra Ieſu Chriſto *ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας* fundata, ac ſtabilita. 2. *Obſer.* In Deum certâ fide recumbendum, 2. *Cro.* 20. *Iehoſaphati* Regis pij dictũ, Credite in Deum, atque ſecuri eritis. Et *Pſal.* 125. Qui confidit in Iehoua, ſtabit ſicut mons Sion. At maledictus atteſtante Propheta *Ierem.* 17. qui facit carnem brachium ſuum, ſubtrahitque cor à Deo viuo. Plerique hac ætate relicto Creatore confugiunt ad creaturas miſerabiles, præſertim ij, qui ſagarum ac incantatricum Satanicâ arte, & operâ vtuntur ad ſanitatem recipiendam, & nominatim alij equis, armiſque fidentes *Davidi* admodum abſimiles, qui omni huiuſmodi fiduciâ ſepoſitâ, vt inani & deceptrice elegit nominis Domini exercituum recordari, *Pſal.* 20. 8.

Verſ. 24. Peragratâ *Piſidiâ* venerunt in *Pamphyliam*, vbi nulla habetur expreſſa mentio verbi prædicati.

Verſ. 25. *Pergam* veniunt, quæ eſt civitas *Pamphyliæ Dianæ* cul-

trix quæ fertur Pergea, ibi Dei ſermonem ſunt locuti. *Obſer.* Gratia Dei præter expectationem Pergenſes incolas occupat luce Evangelica colluſtratos: vere dicit Iehova apud Prophetam *Iſaiam* repertus ſum à non quærentibus me: gratia vt inquit *Auguſt.* nullo modo eſt gratia, quæ non eſt omni modo gratuita contra merita operum & præuiſam fidem libertatemque arbitrij. Addo hãc gratiam offerri, ac communicari per Euangelij prædicationem cuius ſubiectum eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, qui ſanguine crucis ſuæ peccatorum omnium remiſſionem, ſalutem æternam, vitam, gloriamq; nobis peperit. Sequitur deſcenderunt *Attaliam* vrbem *Pamphyliæ* maritimam *Lyciæ* vicinam.

Verſ. 26. Illuc abnauigarunt *Antiochiam Syriæ* metrapolim vbi primum Chriſtiani ſunt nuncupati, *Act.* 11. vnde fuerãt commendati gratiæ Dei ad opus quod expleuerant. *Obſerv.* Supra. Gratiæ divinæ præſentia paſtori, populoq; apprime neceſſaria, propterea paſtoris ac gregis mutuæ eſſent preces Iehovæ nuncupatæ pro donorum ſpiritualium incremento, proſperoque operis divini complemento.

Verſ. 27. Ex quo *Antiochiam* venerunt, Eccleſiam coegerunt. *Obſer.* Plana. Poteſtas cogendi Eccleſiam eſt propriè paſtorum, vt hic iteratiſque Apoſtolorum conventibus expendere eſt. Vt, vt ita ſit, mundi tamen Principes nonnulli hanc arripiunt, qui à Propheta *Oſea* 5.10. comparantur ijs, qui mouent terminum, ſuper eos effundam velut aquam excandeſcentiam meam, inquit Iehova, exponunt quæ per eos effecerit Dominus μετ' αὐτῶν. *Phraſ. Hebr.* Per ipſorum ſcilicet miniſterium, quo innuunt, eventa, atque effecta diviniæ gratiæ eſſe tribuenda. *Obſervatio.* Fœlice operum omnium ſucceſſu glorificetur Iehova: nihil divini honoris inſtrumentis tranſcribatur. Dominus dicitur oſtium fidei gentibus aperuiſſe nimirùm per prædicationem Evangelij. Ergò qui Evangelium aſpernantur, ipſis fidei oſtium eſt præcluſum & per conſequens Regni cœlorum, per quod qui ingredi velint, prius eos oportet in regno gratiæ per fidei oſtium tranſire.

Verſ. 28. Tandem multis exantlatis laboribus requieſcunt. Det Dominus nobis in Chriſto tam diligenter officio defungi, perfruique æquè proſpero ſucceſſu vt tandem aliquando gloria redimiti,

dimiti, gaudioque æterno perfuſi in cœleſti patria cum celeberrimo illo ſanctorum cœtu requieſcamus in omnem æternitatem.

CAPVT XV.

DV Æ ſunt huius Cap. partes præcipuæ. 1. Indicatur quidnam fecerit concilium *Ieroſolymitanum* in controverſia *Antiochiæ* exortâ de circumciſione gentium fidem Chriſtianã amplexarum, & de juſtificatione ad verſ. 35. 2. Agitur de diſſidio Pauli, & Barnabæ propter *Ioannem Marcum*, huius Concilj cauſæ indicantur ad verſ. 6. In *Verſ.* 1. Circumſtantia prima eſt temporis, ſignificata per καὶ. Eo nimirùm tempore, quo conſtituta eſt Eccleſia *Ieroſolymitana, & Antiochena*, & Satan per operarios ſuos etiam tunc aggreditur conſtitutam Eccleſiam concutere, qui nonnunquam ſeſe opponit operis divini initio vt *Zach.* 3. fertur dextræ *Iehoſuæ* aſtitiſſe ad præpediendum opus Iehovæ, & idem impedijſſe per Sanballatum *Nehe.* Cùm hæc ſit hoſtis Chriſti, ac Eccleſiæ vafrities, diligenter invigilemus nos operi Domini promouendo. 2. *Circumſt.* eſt perſonarum etenim quidam deſcenderant à Iudæa, hos adhibet Sathan ſuperbos ad dandum turbas Eccleſiæ verè informatæ, ac bene conſtitutæ, fuit autem prima contentio de Chriſti officio, ſcilicet ecquid eius iuſtitiâ fide apprehenſa juſtificati ſeruemur, an etiam legis obſeruatione ſit opus? *Obſerva.* excitare conſueuit Sathan authoritatis & eruditionis nomine inſignes ad veritatẽ labefactandam, Eccleſiamq; perturbandam, imò è numero diſcipulorum Chriſti *Iudam* proditorẽ, & Prophetarum Pſeudoprophetas, qui veritati reſtiterunt. *Zidkiam Michaiæ*, 1. *Reg.* 22. *Ananian Ieremiæ* 28. *Amazian Amozo* 7. Chriſto Scribas & Phariſæos: Apoſt. falſos fratres hac ætate ſynceris, veriſq; Paſtoribus, Papiſtas oppoſitores. 3. *Circumſt.* eſt loci indicantis Satanæ etiam aſtutiam, præſertim cùm Iudæa veritatẽ ſuſceperit. Sed quid faciunt, docent fratres niſi circumcidantur ritu Moſaico non poſſe ſeruari, itaque volunt circumciſionẽ in ſalutis negotio eſſe neceſſariã: non eſt nouum ſi ſuboriantur in Eccleſia, qui veritatẽ labefactent, ſtatumq; eiuſdem quaſſent. Porrò controuerſiæ cardo eſt, ſitne circũciſio neceſſario adhibenda in materia juſtificationis, affirmãtem partẽ tuentur *Phariſæi*, negantẽ verò credẽtes.

 Paulus,

Paulus,ac Barnabas,aſſerentes nos iuſtitiam,ſalutemq; fide conſequi ſine legalium Cerimoniarum obſervatione. At hi Phariſæi adducuntur ad circumciſionis neceſſariã adhibitionem. 1. quod fuerit à Deo inſtituta in ſignum, ſigillumque fœderis, *Geneſ.*17. 2. quod *Ieroſolymis* iterata praxè pleriq; fuerint circumciſi, verum cum Chriſtus Dei filius circumciſione rem ſignificatam perimpleuerit eam aboleuit, atque in eius locum Baptiſmum noui fœderis ſacramentũ ſurrogauit,quo peccatorum ablutio per Chriſti ſanguinem,noſtraque cum eo Eccleſiæ vnico capite vnio ſignificatur.Papiſtarum nobiſcum non longe alia eſt cõtrouerſia,etenim illi in juſtificationis negotio cenſent opera adhibenda, ſine quibus vt cauſis neminem volunt juſtificari:nos verò ſola fide vt inſtrumentali cauſa apprehendente Chriſti juſtitiam acquiſitam paſſione, legiſq; quæ fit noſtra per imputationẽ præſtitione verè affirmamus hominem juſtificari. Differunt à *Phariſæis* hac ineptâ ſuâ aſſertione Papiſtæ, quod *Phariſæi* divinæ ordinationi quondã vigorem habenti nitantur,illi verò commentis Satanicis,humaniſque traditionibus in juſtificatione coram Deo per opera: qui certè, vt inquit per Prophetam Iehova, *Iſa.*29. fruſtra me colunt pro doctrina obtrudentes præcepta hominum: quique reliquerunt fontem viuum aquarum,effoderuntq; ſibi ciſternas, *Ierem.*2. nos autem ad gratiam divinâ gratiâ vocati patiamur nos lauari in illo fonte domui Davidicæ recluſo propter peccatum, ac immunditiem, *Zach.*13.

*Verſ.*2. Secunda cauſa minus præcipua, atque huius primæ effectum ſcilicet diſſenſio. *Obſervatio.* Diſſenſionis cauſa eſt error, & certè ita eſt inter nos,& aduerſarios,etenim ab ijs diſſentimus in multis veræ religionis capitibus, quod illi errores ſatis perſpicuos tueantur: qui ſi nobiſcum in veritate convenirent,libentiſſime ſanctam vnitatem amplecteremur,ac coleremus. 2.*Obſer.* Errori obſiſtendum, neque peruerſæ opinioni in Eccleſiam irrepenti dandus locus: ſic *Elias* Prophetis *Baaliticis*, *Zidkiæ*, *Michaiah*, *Ananiæ*, *Ieremias*, *Amaziæ*, *Amoz*, *Athanaſius*, *Arrio*, & omni ætate ſancti doctique viri falſis fratribus. 3. *Obſervatio.* Legitimus modus decidendarum controuerſiarum eſt, vti Eccleſia iuxta verbum determinet, quæ ſi extra verbi ſcripti cancellos egrediatur, certè non audienda; Siquidem verbum ſcriptum omnia

ad fidem, ſalutemque neceſſaria complectitur.

Verſ. 3. Paulus, ac Barnabas parent. *Obſerva.* Authoritatem Eccleſiæ agnoſcunt ſuperiorem: ſecus Papa ſeſe pro Eccleſiæ capite venditans. Hi ab Eccleſiaſtico cœtu deducti peragrarunt *Phenicem*, & *Samariam*, quæ interiacent inter *Antiochiam Syriæ*, & *Ieroſolymam* in *Iudæa*, narrantes conuerſionem gentium, vnde ſummum gaudium fratribus eſt allatum. *Obſerva.* Verè Chriſtianis nihil lætius, nihil iucundius, quam audire de fœlice ſtatu Eccleſiæ propagationeque Regni Chriſti. David maximè gauiſus eſt cum dixerint, Adeamus domum Dei, *Pſal.* 122. & pij ſolidè, ſanctèque gaudent audientes Eccleſiam Geneuenſem truculento, & aſtuto hoſte Subaudiano eſſe liberatam, fidem datam per legatum de colenda pace, contra ius gentium turpiter violante, repulſam fœdæ perfidiæ paſſo per gratiam, potentiamque divinam.

Verſ. 4. Veniunt *Ieroſolymam*, & recipiuntur ab Eccleſia, Apoſt. & Presbyteris. *Obſervatio.* Serui divinitus miſſi, non ſunt contemnendi, nec reijciendi verbum Iehovæ aſportantes, ſed hac ætate peruerſa Paſtores ſyncerius & vigilantius munere ſacro fungentes maximè faſtidiuntur. *Ieroſolymis* exponunt quid per eos Deus effecerit. *Obſerva.* Gloriam operis, propagationiſque Regni Chriſti in ſolidum Deo tribuunt, cuius Spiritus vi, ac operatione fit, vt Euangelium ſit credenti Dei potentia ad ſalutem, nemoque valeat accedere ad Chriſtum, niſi pater eum traxerit, vide 1. *Cor.* 3. *Pſal.* 127.

Verſ. 5. Phariſæi quidam credentes dicunt circumcidi vos oportere, legemque Moyſis obſeruari. Hæc aſſertio eſt bimembris. 1. Aſſerunt circumciſionem eſſe neceſſariam. 2. Legis etiam Moſaicæ obſeruationem. *Obſerva.* Satan conſueuit oppugnare veritatem per inſtrumenta maximè idonea, nimirùm per Phariſæos ſeſe religionis velo obtegentes, ſic Iudam è numero duodecim Apoſt. excitauit magiſtri ſui proditorem: & addo hanc eſſe Satanæ aſtutiam qui per verbum ipſam verbo comprehenſam veritatem labefactare conetur juſtificationis noſtræ per fidẽ, ſicut Dominum noſtrum productione ſententiarũ ſcripturæ tentaſſe perhibetur, qui per verbum rite accommodatum à Domino noſtro *Math.* 4.
repulſam eſt paſſus: Optimum eſt vti rectè verbo divino ad de- *Luc.* 4.
bellandum Satanam, eiuſque inſultus reprimendos.

Verſ.6. Congregati ſunt Apoſt. ac Presbyteri Eccleſiæ *Ieroſolymitanæ. Obſervatio.* Medium idoneum componendis in Eccleſia controuerſijs exiſtit concilium legitimè convocatum, Chriſtiq; nomine celebratum iuxta verbum ſcriptum determinans, extra quod ſi egrediatur, haud dubiè errare poſſit, vt *Nicenum* in re matrimoniali: cui *Phaphnutius* authoritate verbi inſtructus reſtitit, curans illud decretum reſcindendum de matrimonio ſacerdotibus interdicto, errauit etiam. 3. Concilium Carthaginenſe admittendo in Canonem lib. apocry. quod decretum in Laodicenſi Concilio fuit reſciſſum. 2. *Obſervatio.* Poteſtas cogendi Eccleſiam eſt penes Apoſt. Ergò penes Paſtores legitimè vocatos, magiſtratu approbante, Chriſtiano & edicente; ipſe DEI filius Eccleſiæ ſuæ Princeps Apoſt. convocaſſe fertur, *Act.* 1.4. Poſt Chriſtum authoritate data ipſi ſtatim convenerunt, iteratiſque ſuis conventibus in actis ſatis arguunt hanc poteſtatem propriè ſpectare ad Eccleſiam & Conſtantini praxis, *Ruff.* 1. huic aſſertioni non præjudicat, cùm ille ex ſacerdotum ſententia concilium convocaverit, & ita executioni curauerit mandandũ, quod ab Epiſcopis-Paſtoribus fuerat conſtitutum, quibus candidè dixit Imperator Chriſtianus vos de nobis habetis poteſtatem iudicandi, nos verò non de vobis, cùm nobis à Deo Dij ſitis dati. Ibidem *Ruff.* 1. 2. quod dictum dat Eccleſiam libertate ſuâ gaudentem, minimè verò Eccleſiaſtici ordinis viros, in civilibus, Magiſtratus Imperio eximit.

Verſ.7. Poſt longam diſputationẽ Petrus. 1. Sermonem. facit. 2. Paulus, ac Barnabas. 3. Iacobus. Petri ſententia eſt bimembris. 1. Oſtendit gentes ſeruatũ iri ſine circumciſione. 2. Obſervationem legis Moſaicæ ad ſalutem non eſſe neceſſariam. Antequam accedat Petrus ad ſententiam dicendam electionem ſuam ad munus ſacram probat, cuius Deum authorem facit. *Obſerv.* veri Paſtores, ac legitimè vocati divinitus mittuntur, qui donis cõvenientibus exornantur, atq; hic Petrus ante vocationem fuit Piſcator. *Obſer.* Non vult Dominus Euangelij gloriam à generis nobilitate pendere, quæ hoc nomine obſcurari queat, ſtatuit itaque in opere ſuo vti obſcuro loco oriundis, vt Evangelium appareat potentia Dei

Rom. 1. in ſalutem omni credenti. 3. *Obſerva.* Populus verbum attentè, &

1. *Cor.* 1. cum fructu audire debet, vide praxin Mariæ, *Luc.* 10. dictumque

Chriſti,

Chriſti, *Luc.*11. Beati qui audiunt verbum Dei, atque cuſtodiunt illud. Vocatur λόγος τοῦ εὐαγγελίου, quod lætum afferat credentibus nuntium de peccatorum remiſſione in ſanguine Agni DEI, liberatione ab æterna morte, participatione deniq; vitæ æternæ, ac gloriæ cœleſtis. Scopus prædicati Euangelij eſt fides, *Rom.*10. *Obſerva.* Cùm annuntiati Euangelij effectum ſit credere, videndum eſt vobis vt per Spiritum Sanctum, verbo cooperantem fides progignatur, quâ apprehendentes juſtitiam Chriſti coram Deo juſti cenſeamini, ac proinde vitæ æternæ coronâ redimiendi. 1. Pars ſententiæ Petri hac rationis forma eſt incluſa Deus me elegit ad prædicandũ Euangelium gentibus, vt crederent abſq; circumciſione: ergo circumciſio non eſt neceſſaria ad ſalutem perſpicuum eſt Antec. ex cap. 10. vbi inſtruit Cornelium, eiuſq; familiam oſtendens remiſſionem peccatorum eſſe per Chriſtum: genteſque in gratiam eſſe receptas à Deo, quod deinceps patet per Spiritus Sancti communicationem, atque per purificationem cordium per fidem.

Verſ. 8. Deus celebratur καρδιογνώστης vt *Ierem.* Renum ſcrutator, quod nihil in natura rerum exiſtat tam abditum atque abſtruſum quod non ſit optimè ipſi cognitum, vide *Pſal.*139. *Heb.*4. vbi cuncta ipſi dicuntur τετραχηλισμένα: Hoc maximè trutinandum hypocritis fidem, ac religionem cum aëre mutantibus, qui tametſi alto corde diſſimulationem profundam alant, nihilominus tamen recondita cordium penetralia Deo clariſſimè patent, qui aliquando occultiſſimas hominum cogitationes in apertum proferet, atque vlciſcetur, & vos in diſciplinam nobis traditi animorum ſynceritati attendite, neque vnquam peccandum exiſtimatote modo clandeſtino, vt plerique faciunt, cùm nihil à vobis cogitari, nihil fieri queat quod Iehova non videat, imò quod non præviderit. Proinde rebus agendis Dominum ob oculos habeamus præſtitutum, ſic minimè concutiemur, *Pſal.*16. *Obſerva.* Spiritus Sanctus cum Euangelio eſt coniunctus, *Gal.*3.2. hoc ſolum cupio diſcere ex vobis, ex operibus legis Spiritum accepiſtis an ex fide per auditum percepta? Proinde de ſalute certi eſſe poſſumus, cùm ſpiritum per euangelij annuntiationem acceperimus, qui eſt arrha redemptionis noſtræ, ſigillum etiam adoptionis ibidem, & teſtis, ſpiritui noſtro attestans

attestans

atteſtans nos eſſe filios Dei, *Rom.* 8. Quare ſalutis noſtræ certitudo arrogantiæ nomine minimè ſalutanda, quò ſalutant aduerſarij.

*Verſ.*9. In eodem perſiſtit Argumento, docetque diſcrimen Gentium, ac Iudæorum eſſe ſublatum, ex quo Deus corda fide purificauit, quod eo tendit, vt demonſtret Gentes ſalutem eſſe conſecutas ſine circumciſione. *Obſerv.* Prophetia *Noachi*, *Gen.* 9. eſt completa de *Iapheto* in *Semi* tentorijs habitaturo. vide *Rom.* 3. *Ephe.*2. & eadem verificatur in nobis Scotis ad gratiam vocatis, fideque per SpiritumEuangelio cooperantem præditis, qui quõdam extiteramus alieni à Repub. Iſraelis Dei: hinc conſolationem noſtræque electionis, atque ſalutis certitudinem colligamus. 2.*Obſerva.* Qui vocantur ad ſocietatem Regni Chriſti fide cordibus purificantur, quæ ſanguinem Agni Dei apprehendit. Porrò ſanguis Chriſti purgare dicitur vtpote ipſiſſima materia electorum conſcientijs per ſpiritum aſperſa, & applicata, 1.*Ioan.*1. Sanguis Ieſu Chriſti, purgat nos ab omni peccato, & Spiritus purgat, vt cauſa efficiens, verbum etiam iuxta illud *Ioan.* 17. Pater per verbum eos ſanctifica, quod eſt medium DIVINITUS ordinatum, organumque, efficax in ſalutem omni credenti, *Rom. cap.* 10. 16.

*Verſ.*10. Habetur altera pars ſententiæ Petri, ſcilicet ſalutem noſtram non pendere ab obſeruatione legis Moyſaicæ, quia ſic nulli ſeruarentur. Ne Patriarchæ quidem cum legis iugum ſuſtinere non valerent, popterea quod perſectè nequiuerint legem præſtare, atque dicatur *Deut.*27. Meledictum eſſe eum, qui non permanſerit in omnibus lege præſcriptis. Sed poteſtne homo legem præſtare per Dei gratiam? *Reſp.* Dei gratia etiam homini regenito ad certam menſuram eſt conceſſa, quâ non poſſit: Neque enim in hac vita reperire eſt vllum hominem perfectè regenitum, Et ipſe etiam homo ſuo ipſius malo hanc impoſſibilitatem attraxit. vide *Rom·cap.*8. Id quod Lex nõ potuit, quia infirma propter carnem, &c. Lex vocatur jugum quod portari nequit, quatenus à Chriſti gratiâ ſeiuncta terrorem & maledictionem incutit conſcientijs, cùm eam minimè omnium valeamus naturæ viribus complere: quæquidem iuſtificatis, Spirituq; Sancto perfuſis leue jugum eſſe perhibetur, *Math.* 11. qui legi DIVINÆ tan-

tanquam regulæ vitæ, & actionum ſtrictè adhærent teſtãtes gratitudinem, & obedientiam minimè coactam erga Deum.

Verſ..11. Concludit Petrus ſuam ſentẽtiam ſic, Credimus nos ſeruatum iri per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quâ concluſione remouet à ſalutis noſtræ materia & Circumciſionem, legiſque Moſaicæ obſeruationem. Vbi obſerua neceſſario ad ſalutem requiri fidem, quæ Chriſtum, eiuſq; gratiam apprehendat, *Vt Illi. Obſerva.* Hinc liquet vnicam eſſe ſalutis rationem: ſcilicet per fidem in Chriſtum vnum, eundemque hodie, & cras, *Heb.* 13. *Abraham* vidit diem Chriſti, & gauiſus eſt. Vna ergo eſt Religio vera, ac ſyncera. Patriarchæ Dei filium in carne manifeſtandũ fide apprehenderunt; nos eiuſdem fidei oculis verbo prædicatum, & Sacramentis, Baptiſmo nimirùm, & Cœna repreſentatum, in carne manifeſtatum, paſſum, crucifixum, mortuum, excitatum, in cœlum vectum, glorificatum, venturum tandem ad viuos, mortuoſque iudicandum vſurpamus in humanâ naturâ abſentem, præſentem verò Eccleſiæ potentiâ, ac gratiâ, atque in hunc vnicum σωτῆρα certâ fiduciâ recumbimus.

*Verſ.*12. Tacuit multitudo: ſilentioque conſenſum eſt teſtata. Expende effigiem legitimi concilij gubernati verbo Dei, eiuſq; Spiritu. Barnabas, & Paulus exponunt ſigna, miraculaque per Deum ab ipſis edita, ſententiam etiam Petri probant de circumciſione minus neceſſaria ad ſalutem, cùm ſine ea multæ gentes ad fidem ſint converſæ; Tribuunt verò Deo omnem gloriam huius operis.

*Verſ.*13.*ad* 22. *Iacobus Alphæi* filius verba facit, ac primum attentione poſtulatâ judicium ſuum profert duabus cõprehenſum partibus. 1. confirmat duabus rationibus ſententiam Petri. 2. ſuam ſubijcit. Petri ſententia fuit de Gentium vocatione ad Chriſtum, & ſalute in eo vnico σωτηρίας ἀρχηγῷ percipienda ſine circumciſione, hanc approbat Prophetarum authoritate huic veritati aſſentientium, & nominatim *Amozi*, cuius locum citat Cap. 9. de reextruendo Davidis tabernaculo, Gentiumque vocatione ad Divini Nominis celebrationem. 2. ratione ſumpta à Divina naturâ, atque ſapientiâ, quâ omnia cognoſcit, cuncta etiam opera ſua, & ſic vocationem gentiũ ordinauit, & decreuit fieri in tempore abſque circumciſione.

*Verſ.*14. Simeon, inquit, Iacobus Alphæi frater Domini dictus expoſuit quomodo Iehova viſitarit ἐπισκέψατο gentes, vt ſumeret ex ipſis populum nomini ſuo. Poteſt nomen Dei Chriſtum denotare, *Exod.*23. & hic evadit ſenſus, ex gentibus collegit ſibi populum, qui ſe Deum agnoſcerent, ſalutemque in filio Ieſu Chriſto ἀπαυγάσματι τῆς δόξης, ϗ χαρακτῆρι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ipſius Dei nomen gerenti, eiuſdem potentiæ, maieſtatis, & authoritatis cum patre, per fidem aſſequerentur. Omiſſis multis teſtimonijs affert ex *Amoz.*9. quo nihil aliud vult, niſi Dominum, tametſi hoſtes deſtruxerit, nihilominus tamen promiſſum completurum de propagando Chriſti Regno, quod ſignificatur per reædificationem tabernaculi Davidis. 1. *Obſerva.* Tabernaculum vetus fuit abolendum, quo figuratur Cerimoniarum omnium abolitio, & Eccleſiæ exſtructor eſt Dominus, qui etſi iudicia effundat ſua ad reproborum perditionem propter ſcelera, Eccleſiam tamen ſua ipſius manu ædificabit, gentibuſque in eandem aſcitis, ac coaptatis amplificabit, quæ Dominum in fide quærant, eiuſque nomen celebrent.

*Verſ.*18. 2. Ratio probans Petri ſententiam, vbi obſerua obiter mutuam eſſe debere ſeruorum Chriſti de veritate approbationem. Ratio eſt à Dei naturâ: qui nouit omnia opera. *Obſerva.* Omnia, vt eveniunt juxta divinum decretum, ita nihil Deum latere poſſit, proinde attendendum nobis diligenter, cogitationibus verbis, factiſque, & ſemper reputemus Iehovam in remotiſſimas, & abditiſſimas animi partes penetrare; vt omnia proinde divinâ gratiâ à nobis fiant, cum Davide ob oculos Dominum præſtituamus, *Pſalm.*16.

*Verſ.*19. 20. Iacobus expromit ſententiam, quâ. 1. Minimè vult Gentes ad Deum converſas obturbandas eſſe, id eſt, ne cogantur circumcidi, cùm id quidem non ſit neceſſe. 2. Cenſet abſtinendũ ab his 4. 1. ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων. à pollutionibus Idolorum, id eſt, à ſacrificijs ſeu conviuijs quæ in Idolorum templis agitabantur. 2. Πορνείας, ſcortatione. 3. Τοῦ πνικτοῦ, ſuffocato. 4. Αἵματος, ſanguine. Duo ſunt omnino illegitima, ſcilicet Idolorum pollutiones & fornicatio. Præceptum extat, *Deut.*17. 1. *Corinth.*10. qui celebrant huiuſmodi conuiuia in Idolorum templis dicuntur bibere poculum Dæmoniorum, quod certè hor-

rendum,

tendum, vide *Deut.7.* de cremandis igni imaginibus. 2.Eſt ſcortatio, quæ in orientalibus partibus plurimum vigebat. Præter alia, hæc allata ab Apoſt.argumenta, homines ab hoc carnis opere deterrerent, 1.*Cor.6.*corpora ſunt Spiritus Sancti templa, ergo ab ea abſtinendum. 2. Qui fornicationem committit in ſuum ipſius corpus peccat, ergo, appoſitè dixit ille Moritur in ſuo, ſed viuit in alieno corpore, qui mulieris ſordido amore capitur. Duo ἀδιάφορα ſunt πνικτον, ſuffocatum, καὶ αἷμα, lege fuiſſe vetita liquet, *Deut.17.* A quibus adhuc Iudæi non aſſequuti plenè libertatis Chriſtianæ vim, abſtinuerunt, itaque volebat & gentes ad fidem converſas ab hiſce abſtinere. Suffocatum fuit, id cuius ſanguis è venis non fuit effuſus, ſanguinis vero comeſtione ijs interdicebatur, quia vita eſt in ſanguine. Conceditur Iudæis infirmis horum vſus ad tempus, donec melius ſtabiliti in fide, & confirmati in libertate Evangelica extiterint: Papiſtæ hinc colligunt licere ſibi traditiones in Eccleſia ſtatuere, quæ nullum vnquam in ſcripturis habuere fundamentum. Perperam argutantur ab hoc, quod Iacobus velit iſta tolerare propter Iudæorum infirmitatem, poſſe ſeſe quicquid volunt comminiſci, atque pro Orthodoxo obtrudere, vt verbi gratia eſt illa abſtinentia à certis cibis, quam Apoſtol. 1.*Timoth.cap.*4. vocat doctrinam dæmoniorum.

*Verſ.*21. Ratio cur æquè cito, vno quaſi impetu nequeant aboleri Cerimoniæ, quia iam multis ſeculis aſſueti eſſent Iudæi legis doctrinæ, Moyſeſque ſuos præcones haberet, ideoque conſulendum concordiæ ad tempus, donec clarius innoteſceret libertas per Chriſtum parta.

*Verſ.*22. Sententia concilij *Ieroſolymitani* eſt hæc vt mittantur, delecti viri literis inſtructi ad gentes *Antiochenſes*, mittendi ſunt cum Paulo, & Barnaba Iudas qui cognominabatur *Barſabas*, & *Silas* ἄνδρες ἡγούμενοι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς viri primarij inter fratres. *Obſerva.* In rerum eccleſiaſticarum adminiſtratione, & functione deputandi ſunt viri idonei, qui prudenter, ac fideliter legatione tanta defungi poſſent.

*Verſ.*23. Habetur propoſitum de literis ſcribendis vbi occurrunt expendendæ hæ partes. 1. Salutatio. 2. Expoſitio decreti. 3. Concluſio. Salutatio hoc verſu, vbi habes perſonas

 decer-

decernentes nempè Apoſtolos,Presbyteros,& fratres. 2. Perſonas ſalutatas ſcilicet gentes *Antiochiæ*,& in *Syria, Ciliciaq;* ad fidem conuerſas,fratrum nomine inſcriptas. 3.Quid ipſis optent? nimirùm χαίρειν, Saluere,vel gaudere in Domino. *Obſervatio*.Ex parte prima liquet quantus exiſtit DEI amor in Eccleſiam ſanguine immaculati agni conquiſitam qui Apoſtolos vocauit conſtituit, & poſt ſe in terris reliquit, qui verbum ſalutis vere annuntiarẽt, & poſt hos Doctores & Paſtores,qui in Euangelio prædicando, docendoque operam nauarent ad coaptandos ordinatos ad vitã in regnum gratiæ hic, poſt aſciſcendos in cœleſtem patriam inexplicabili gloriâ, atque gaudio abundantem. 2. *Obſervatio.* Tametſi Apoſt. authoritate, ac poteſtate extiterint exornati à Chriſto Domino ſuo, nihil tamen per ſe agunt in hoc negotio, ſed in conſilium adhibitis Presbyteris,Eccleſiaque *Ieroſolymitana* decernunt, ergo in rebus Iehovæ ad Eccleſiæ ædificationem ſpectantibus nihil fieri debet, & concludi ab vno,inconſulto Presbyterio, penes quod totum illud regimen Eccleſiaſticum eſſe debet. Contra Papa;qui non ſolum ſupremam in Eccleſiam Chriſti poteſtatem arripuit, ſed in hominum conſcientias ius atque imperium, quod vni, ſolique Deo eſt proprium. 3.*Obſerva.* Præclarè agitur cum illo cõcilio atque fœliciter,cuius membra ſancta animorum conſpiratione in ſententiam dicendam eunt: qua fit, vt cauſa Chriſti maximè promoueatur. 2. *Perſonæ ſalutatæ*, ad quas mittuntur literæ ſunt gentes *Antiochenſes, Syrianæ & Cilicianæ* fratrũ nomine nuncupatæ, cùm iam adoptionis gratia exiſtant DEI Patris filij,fratreſque Chriſti, atque inter ſe fide, & charitate devincti.Quanta ſit hæc filiorum Dei dignitas,vide 1.*Ioan*.3.*Heb*.2. admonemur nos ad gratiam vocati mutuam ſanctam fraternitatem colere, *Pſal*.133. atque in rebus aduerſis ſub cruce bono animo eſſe, cùm fratrem habeamus Ieſum Chriſtum nobiſcum patientem, *Act*.9.*Coloſ*.1. qui etiam, nos, quando voluerit,leuaturus eſt omni, qua afficimur calamitate 3. Eſt. Quid optant. χαίρειν. Mundani,& πολιτικότεροι titulis magnificis literarum ſuarũ ἐπιγραφὰς inſignire ſolent, precanturque ijs ad quos ſcribunt imperiorum amplificationẽ mundanamq; fœlicitatem tranſiturã, ſed inter Chriſtianos hæc obtinere debet conſuetudo, vt optent ijs, quibus ſcribitur, miſericordiam, gratiam, pacem, ſalutemque in Chriſto.

*Verſ.*24. Cauſa impulſiua in decreti expoſitione occurrit conſideranda, atque hæc eſt, quod nonnulli ab Apoſtolis diſceſſerint turbantes verbis *Antiochenſium* animas, ϰὴ ἀνασκευάζοντες, id eſt, labefactantes (metaphora ſumpta ab illis qui diruunt, quod ædificatum eſt. Eccleſiam verò ædificari pro conſtituti metaphora eſt ſcripturæ familiaris :) atque aſſerentes circumciſionem eſſe neceſſariam legiſque Moſaicæ obſeruationem in juſtificationis negotio, quibus Apoſtoli verius edocti, atque docentes tale mandatum non dedere. *Obſerva.* Satanæ eſt aſtutia ex ipſius Eccleſiæ ſinu evocare eos, qui Eccleſiæ Chriſti turbas dent vt Iudam ad prodendum Chriſtum, Papiſtas noſtro tempore nomine Chriſtiano gaudentes ad labefactandam Euangelij ſynceritatem, atq; in eo ſplendentem lucem ſi non prorſus extinguendam, ſaltem obſcurandam, nobis ſedulo cauendum, ne technis Satanicis, fucoque veritatis deludamur. 2.*Obſer.* Qui legis opera vt cauſas in ſalutis, juſtificationiſq; materia ſtatuere volunt neceſſaria, nihil aliud efficiunt, niſi turbant, ac labefactant animas hominū. Præſertim cum conſcientiæ nequeāt tranquillari niſi puro Dei verbo innitantur, petræque ſalutis Ieſu Chriſto vnico τ͂ σωτηρίας ἀρχηγῷ, *Hebr.*2. *Rom.*4.14. ſi juſtificatio ſit per opera, fides inanis facta eſt, κεκένωται ἡ πίστις, ϰὴ κατήργηται, ἡ ἐπαγγελία, & promiſſio vana eſt reddita, & *Gal.*5.12.14. ſi circumcidamini, oportet vos totam legem ſeruare atque ſic Chriſtus vobis non proderit, gratiaque excidiſtis. Proinde ablegatis omnibus cerimonijs, traditionibus humanis veris non ſcriptis, operibuſq; noſtris, vt cauſis, atq; meritis, in ſolo Chriſto per fidem eius juſtitiā apprehendentē verè, & rectè juſtificati acquieſcamus. At quæri poteſt nunquid legem moralē obſeruaremus? *Reſp.* maximè vt obedientiæ noſtræ, atque gratitudinis regulam, ſed minimè exiſtimaremus nos inde juſtificatum iri aut ſalutem nanciſci, cùm eam in Chriſto nacti ſimus ſoluti legis maledictione, coactione, atque terrore. *Obſer.* Falſa obtrudentes eo ſunt ingenio, vt aliena à veritate aſſerant tanquam Apoſtolorum authoritate, atque fundamentis ſuffulcirentur, ſic Papiſtæ noſtri temporis ſeſe ornant denominatione Chriſtiana, religioniſque prætextu, ſucceſſione Apoſtol. Conciliorum authoritate, principumque poteſtate, cùm maximè à Chriſti, atque Apoſtolorum doctrinaque, moribuſque

abhorreant, quibus aliquãdo dicetur, cucurriſtis, at non miſi vos, neque mandatum dedi vobis.

Verſ. 25. *ad* 30. Exponitur decretum. Ac primum de legatis ſic habetur: Viſum eſt nobis mittere delectos viros cum dilectis noſtris Paulo, ac Barnaba, vbi ſuum amorem in hos profitentur, quo maior ipſis concilietur authoritas, excitenturq; ipſi ad obeundum munus diligentius.

Verſ. 26. Singulari ornantur laude *Iudas* atque *Silas*, qui animas pro nomine Chriſti, id eſt extremis periculis vitam expoſuerint. *Obſer.* Parati eſſent Chriſtiani, ſed maximè Chriſti ſerui, pro Domini ſui gloria, atq; cauſa, ſi res poſtulet, vitam deponere: quod præſtitere inſignes pleriq; atque præclari martyres: & cur non cũ σωτὴρ noſter Dei filius animam pro ouibus poſuerit, *Ioan.* 10. Apoſt. Paulus *Act.* 21. Non ſolum paratus ſum vinciri pro Chriſto, ſed ſi ferat Dei voluntas, pro eo mori.

Verſ. 27. Indicant ſeſe miſiſſe *Iudam*, *Silamq;*, qui, quæ ſcripta ſunt, verbis renuncient. *Obſerv.* fidi eſſent Eccleſiæ ſyndici.

Verſ. 28. Veritatem literis conſignatam ſpiritui ſancto acceptã ferunt, nolintque videri negotium eſſe humanũ. *Obſerv.* Optimè regitur illa ſynodus, legitimè decernit, fruiturque ſucceſſu bono, cui Spiritus Sanctus præſidet, nihilque concilijs tribuendũ, niſi ſpiritu ſancto, verboque Divino regantur. Vbi habetur Spiritui Sancto & Nobis, non quod tribuatur propria authoritas hominibus, ſed vt miniſtrij fidelitas demonſtretur πλὴν ἐπανάγκες τούτων, quam hæc neceſſaria. Neceſſitas illa non fuit abſoluta, ſed referri debuit ad temporis conditionem, vt aliarum gentium cum Iudæis eſſet magis apta ac minus diſſentanea vitæ ratio. Proinde res charitatis rationem habentes vocãtur neceſſariæ, i. vtiles quæ ad tempus ferantur.

Verſ. 29. Repetita Iacobi ſententia iterum approbatur, cuius partes ſunt ſupra expoſitæ, atque hortantur iſta præſtent ad tempus tantum permiſſa Iudæorum infirmitatis ratione, donec planius, & plenius cognoſcant Chriſtianam libertatem. Itaque hoc decretum, vt ante diximus, nihil promouet illud Papiſtarũ decretum de traditionibus non ſcriptis admittendis. *Obſerva.* In rebus adiaphoris habenda eſt Eccleſiæ, infirmorumque fratrum ratio, & omnis ſcandali occaſio vitanda.

Verſ. 30.

Verſ. 30. 1.*Euentum.* Veniunt *Antiochiam*, coacta multitudine, epiſtola reddita legitur, gauiſique ſunt ſuper exhortatione, vbi obſerva. 1.quæ omnes attingunt,publicè ſunt tractanda,vt communis gaudij ac conſolationis ex veritate redundantis exiſtant participes.

*Verſ.*32. Oſtenditur *Iudam, Silamq́;* prophetas, multo ſermone, & exhortationibus fratres confirmaſſe, quod nobis Paſtoribus incumbit: tandem dimittuntur cum pace à fratribus ad Apoſtolos,id eſt, fratribus illis fauſta omnia precantibus cum bona Eccleſiæ venia. Sed *Silæ* viſum ibi manere.

*Verſ.*35. Paulus ac Barnabus agentes *Antiochiæ*,docent Euangelium. *Obſervatio.* Paſtoribus non ſegneſcendum, ſed officio peragendo diligenter incumbendum ad Eccleſiæ informationem, atque confirmationem in fide.

*Verſ.*36. Ad finem cap. habetur diligentia Pauli, & Barnabæ, curaque in viſitandis fratribus. 2. diſſidiũ triſte ortum inter Paulum & Barnabam. 3. *Euentum.* 1.*Obſer.* Expedit eccleſiæ vt excolatur,alioqui degenerare poſſit, ideoq́ue inſtitutæ erant tum ſynodi, tum inſpectiones. 2. *Obſerva.* Nemo tam perfectè eſt regenitus,quin in eo ſint reliquiæ diſſidij:Perſpicuum hoc evadit vel hac vna praxi Pauli ac Barnabæ diſſidentium, ſed non in doctrina, neque in rebus priuatis, at propter Ioannem Marcum,qui ab ipſis diſceſſit,nec eorum comes in opere fuit. *Obſerv.* Non ſtatim admittendi ſunt in ſocietatem,qui opus Domini deſeruerunt.

*Verſ.*39. *Obſervatio.* Diſſidium vocatur παροξυσμὸς, graue quidem & vehemens. *Obſervatio.* Vtitur Dominus ſuorum etiam delictis ad Eccleſiæ ædificationem; Cauendum tamen in optimis cauſis ne ſupra modum exæſtuemus, quo inflammari poſſit aduerſum nos Dominus. Barnabas aſſumpto Marco,*Cyprum* nauigat, Paulus Sila allecto abijt commendatus gratiæ Dei à fratribus. *Obſervatio.* Coniunctiſſimi viri occaſione diſſidij exorti propter Marcum, ſed DIVINA providentia propter amplificationem Regni Chriſti diſiunguntur.

CAPVT

CAPVT XVI.

TRES perhibentur præcipuæ ſtationes Pauli in hoc Cap. 1. eſt *Lyſtris* ac *Derbæ.* 2. *Troade.* 3. *Philippis.* Sed 1. occurrit deſcriptio *Timothei* 2. Traditio decret. Concilij *Ieroſolymitani* civitatibus quas peragrarunt. 3. Cõfirmatio Eccleſiæ in fide, eiuſque incrementum. Deſcribitur *Timotheus.* 1. à parentibus, matre Iudæa, atque fideli, patre verò Græco. 2. à nomine. *Timotheus* ſonat honoratorem Dei. 3. à Religione, & profeſſione, extitit enim Chriſti Diſcipulus. 4. à fama, Boni nimirùm nominis fuit apud fratres. 5. à præparatione ad opus circumciſione ſignificata. In hac parentum Timothei coniunctione lex Divina fuit violata, quæ extat *Exod.* 34. *Deut.* 7. de non contrahendis nuptijs cum alienigenis, ne hac occaſione verò Deo Iacobi derelicto in Idololatriá prolaberentur, vt in *Salomone* animaduertere eſt, 1. *Reg.* 11. Huic datum initium ſciſſionis Regni Iudaici. Atque in *Iehoramo, Athaliam* illam atrocem *Achabi* ducente, quæ totam ſtirpem Davidicã, excepto *Ioâ* in viuis conſeruato *Iehoiadæ* Sacerdotis conſilio, deleuit, cuius filium *Zechariam* ingratus, atque impius Rex *Ioas* curauit per ſeruos lapidibus obruendum. Vitanda huiuſmodi matrimonia gloriæ Dei, atque ſynceræ religioni præiudicium afferẽtia. Nomen ſonat cultorem Dei. & certè illi Divinitus aſſignatũ verè expreſſit: nomina ordinatione Divinâ quibuſdam eſſe indita ex ſacris patet. Vt *Ioſiah* jgnem Dei ſonare poteſt, quod nomen fuit ipſi impoſitum 330. annis, antequam extitit, 1. *Reg.* 13. à Propheta contra *Ieroboamum*, atque altare prophetante illud, ſcilicet, Idololatricum, quiquidẽ *Ioſias* eſſet in illo altari ſacerdotes jdololatras ſacrificaturus, cuius executionem vide 2. *Reg.* 23. Nomen etiam inditũ Ioanni Baptiſtæ *Zechariæ* filio patre in tabulis ſcribente, *Luc.* 1. quod ſignificat Dei gratiam, ex quo fuerat circumciſus, lingua eius ſoluta locutus laudauit Dominum. Nemo exiſtimet me religionem aliquam, aut pietatem nudis verbis ex literis, ſyllabiſque conflatis tribuere, illud minimè ſentio, ſed eſſe à Deo decretâ nomina, atque impoſita actiones futuras figurantia,

rantia, & melius eſt infantes nominibus ijs exornare, quorum mentio vel recordatio ipſis eſſe poſſit ad pietatem incitamento, quam alijs prophanitatem redolentibus. 3. à religione, etenim Timotheus ſeſe Chriſto in Diſciplinam tradidit, nouitq; ἀπὸ τ̃ βρέφους literas ſacras, quæ poſſent hominem ſapientem reddere in ſalutem, quique fideliter, ac prudenter Euangeliſtæ officio eſt perfunctus. Erinice mater bonam operam collocauit in filio inſtituendo, & educando, cuius fides, auiæque prædicatur, 2. *Timoth.* 1.5. quam deriuatam fuiſſe per propagationem nequaquam putandum eſt, ſed gratuito vtrique cōmunicatam, Timotheo etiam in ſacris inſtituto, vbi obſeruandum parentum curam debere eſſe ſedulam in liberis probè, pièq; educendis, qui reuoluant animis horribilem exitium filiorum *Eli* non ſatis caſtigatorum, vt oportebat, nec coërcitorum, 1. *Sam.* 3. nec non obedientiam illam à filijs Ionadabi bene edoctis patris mandato præſtitam de vino non bibendo, *Ierem.* 35. quos Dominus gratiâ, poſteroſq; eâdem continuata eſt proſecutus.

Verſ. 2. 4. Eſt Teſtimonium de Timotheo datum à fratribus. *Obſerva.* Frater divino operi peragendo idoneus etiam bonorum fratrū teſtimonio ornandus, 1. *Timoth.* 3. 5. Eſt præparatio Timothei ad iter, ac perigrinationem cum Paulo per circumciſionem. Eum Paulus circumcidit. Sed nunquid hoc reluctatur decreto Cōcilij *Ieroſolymitani?* quod minimè neceſſariam eſſe circūciſionē ſub Euangelio determinarat: *Reſp.* non repugnat, cùm Apoſtolus Timotheum haudquaquam circumciderit, quod circumciſionem putarit ad ſalutem eſſe neceſſariam, ſed propter quorundam Iudæorum infirmitatem, quos maximè vellet lucrefacere Chriſto. vide 1. *Cor.* 9. Factus eſt Iudæis Iudæus, atque omnibus omnia, quo omnes Chriſto acquireret: Hoc itaque medio eſt vſus, vt Iudæi non adhuc converſi, ad fidem Chriſtianam paulatim adducantur, neque Timotheum patre Græco oriundū aſpernentur. *Galat.* 2. 5. Titum noluit circumcidere, quia ſic obtrudi poterant legales Cerimoniæ: circumciſio ſub lege ante Chriſtum paſſum neceſſaria, poſt Domini noſtri aſcenſionem initio ratione gentium convertendarum ad fidem, atque Iudæorum in veritate euangelica confirmandorum tolerabilis ad tempus, quo ſunt aſſecuti plenam libertatis Chriſtianæ cognitionem, jam ſub

tanta luce Euangelij omnino ceſſat legalis illa verum locum habet cordis circumciſio, qua operatione Spiritus Sancti in verbo ſalutis perimitur ſenſim, enervatur, atque tandem aboletur peccatum.

*Verſ.*4. Traditio decretorum civitatibus, per quas tranſierunt obſervandorum. Summa eſt. Circumciſionem non eſſe neceſſariam ad ſalutem, eamque minimè pendere ab obſeruatione legis Moſaicæ, ſed nos ſeruatum iri per gratiam Ieſu Chriſti. Hæc altis animis reponantur, & ſtrictè, arctèque teneantur. Nihil loci hic pro traditionibus papiſtarum non ſcriptis, cùm hæc non ſint alia Decreta ab ijs, quæ fuere concluſa in concilio *Ieroſolymitano*, Comminiſcuntur traditiones non ſcriptas Apoſtolorũ propter eorum impia aſſerta, cuiuſmodi ſunt pro miſſa illa Satanica ſtabilienda, pro invocatione Sanctorum, precibus pro defunctis nũcupandis, &c. quæ veritatis ſcriptæ nullo nituntur fundamento.

*Verſ.*5. Vltima actio primæ ſtationis, quæ eſt Eccleſiarum confirmatio in fide: Supra annotauimus non eſſe ſatis veritatem docere, ſed & neceſſe eſſe vt ſtabiliantur in fide, cùm pleraq; occurſent fidem quaſſantia, nimirũ atrox ille hoſtis Satan, interna noſtra corruptio in qua ſtrenuè elaborat ille in perditionẽ noſtram, deniq; peſſimum mundi exemplum, in quo videas nobiles, potẽteſque à vera, atque ſyncera religione abhorrere. 2.*Obſerv.* vbi diligentia impenditur, fideliſq; nauatur opera, ibi regnum Chriſti propagatur, quod, conamen, ſtudiumque hoſtium maximè molientium non poſſunt præpedire, ita decernente Deo, atque per ſpiritum operante.

*Verſ.*6.7. Peregrinatio Pauli per partes quaſdã *Aſiæ*, propriè dictæ ad *ver.*8. vbi deſcribitur ſecũda ſtatio, ſcil. *Troade*. Tranſeunt ergo *Paulus, Silas, & Timotheus* per *Phrygiam*, ac *Galatiam Aſiæ* maioris Regiones, prohibentur proficiſci in *Aſiam* minorem. Idcircò per *Myſiam* quæ *Bulgaria* dicitur, pergunt, cogitantes in *Bythiniam*, quæ eſt in minore *Aſiâ*, ſed prohibentur à ſpiritu. Hic moueturne maieſtas Divina dignitate aliquâ, aut meritis vllis illarũ Regionũ ad quas accedunt, & in quibus cõmorantur prædicantes Euang. *Reſp.* Minimè: Sed eſt Dei voluntas, vt ita ſit, quæ eſt vnica, veraq; iuſtitiæ regula, quorum vult Iehova, miſeretur, & quos vult præterit. Ele-
*Rom.*9. ctionis & reprobationis alia cauſa non eſt quærenda quam εὐδο-
κια

κια Dei: aliter ſeſe res habet in mundanis,in quibus ratio petitur à rebus ſub deliberationem cadentibus, nō ſic in decreto Iehouæ æterno. ac immutabili. Etenim non elegit hanc, aut illam creaturam reijcit quod ſit bona, ſed quia elegit, exiſtit bona. Quare non eſt alia ratio habenda,cur Deus *Scotiam* luce Euangelica colluſtrarit,alijs pleriſque nationibus præteritis quam ipſius gratuita voluntas. Vtinam ſimus grati. 2. Statio eſt *Troade* in *Aſia* maiore, quæ quidem dicta eſt à Geographis *Alexandria*, vt ab *Appiano Antigonia*. Hic occurrit viſio Paulo, & poſt viſionē ſequitur Pauli actio. Hæc viſio non eſt phantaſtica deluſoria, qualis illa exhibita *Bruto* cum contra *Philippos* eſſet depugnaturus,ſed realis. Summa viſionis eſt vir quidam *Macedo*.ſcilicet, Angelus humana ſpecie apparet Paulo qui veniat in *Macedoniam*, vt ipſis opituletur. *Obſervatio*. Conſueuit Dominus ſpiritus illos miniſtratorios ſpecie humana ornatos emittere ad legationē Divinam obeundam, vt ſupra cap. 11. At quomodo poſſit Apoſt, *Macedonibus* opitulari vel hoc nomine luce Euangelica colluſtrare, Idololatriam profligare, & ad Chriſtum convertere, cùm hæ actiones ad ipſum Deum ſpectent? *Reſp.* opitulantur ijs Apoſt. tanquam miniſtri ac inſtrumenta, per quæ Deus ſuum opus exequitur, proinde vocantur τȣ̃ θεȣ̃ συνεργοὶ. *Gen.* 18.

Verſ. 10. Paulus perſuadente Domino, obtemperat. *Obſervat*. Sancti non credunt temerè quibuſdam viſionibus. 2. Nulli labores defugiendi, quibus queat amplificari CHRISTI Regnum. Etenim Dominus noſter, & in vallibus, montibuſque oues ſuas quæſiuit, *Iſai. cap.* 53. Atque non deſtitit vt legere eſt *Luc.cap.*15. donec ouem illam perditam, readinvenit, ac recuperauit.

Verſ. 11. Prouehuntur *Troade*, rectoque curſu veniunt *Samothracem*, & ſequente die *Neapolim*, quæ eſt in finibus *Macedoniæ*. 12. illinc *Philippos*, quæ eſt prima partis *Macedoniæ* vrbs, colonia *Philippi* nuncupati ſunt à *Philippo*, his natus eſt *Alexander Magnus* orbis terrarum conquiſitor, qui quidem redacti ſunt in poteſtatem Romanorum, qui eo confluxerant, atque ibi habitarant, Vrbs verò deſignatur Græco, Latinoq; nomine *Colonia*: vbi nota Imperia, Reges, Vrbeſque transferri, prout videtur è re Divinæ gloriæ, *Dan.* 2. *&* 7. ibi vide tranſlationē 4. ſummorū Imperiorum:

quare meminerimus permanentem noſtram civitatem hic non eſſe,atque ita aſpiremus ad permanentem illam civitatem cœleſtem, cuius conditor eſt Deus. Vltima parte verſ. habetur, quod egerint illic aliquot dies & verſ.13. die Sabbathi exiiſſe vrbe ad flumen,vbi ſolebat eſſe prædicatio,vbi cum conſediſſent,allocuti ſunt mulieres,quæ convenerant. Vbi obſerva nullam occaſionem eſſe negligendam ædificãdæ,ac prolatandæ Eccleſiæ, 2. *Timoth.*4. atque ex mulierculæ *Lydiæ* conuerſione diſce nullam eſſe in Euangelio perſonarum acceptionem.

*Verſ.*14. *Lydiæ* ad fidem Chriſtianam conuerſæ deſcriptio continetur. 1. à nomine. 2. ab occupatione eſt πυρφυρόπωλις venditrix purpuræ. 3. à religione, etenim colebat Deum notione nimirùm generali. *Obſerva.* Vtitur Dominus medijs humilibus ad ſuum propoſitum conficiendum,ita *Ioan.ca.*4. muliere *Samaritanâ* polluta illa quidem eſt vſus ad adducendum *Samaritanos* ad Meſſiam. 2. *Obſerva.* Excogitatæ ſunt veſtes ſericæ ad fouendam ſuperbiam in nonnullis,in quibus quod eſt ἐυσχημον,& πρεπον retinendum. *Converſio Lydiæ.* Dominus dicitur aperuiſſe cor, ergo, converſio non eſt in manu hominis, nec viribus liberi arbitrij, *Ierem.*31. Converte nos atque convertemur : etenim admodum inepta ſunt hominum corda ad ſuſcipiendam Dei gratiam, quæ niſi Iehova ſpiritu verbo cooperante,vt Petram in deſerto, vnde effluxerat aqua, percuſſerit, idonea minimè eſſe valeant ad conuerſionẽ,conſequẽs huius apertionis eſt προσεχει τοῖς λαλȣμένοις ἀπὸ τȣ παυλȣ,ſcilicet attentio verbis Paulinis. *Obſer.*Nemo cum fructu audire poſſit Dei verbum , niſi cuius cor Dominus adaperuerit:petant à Domino,qui divinâ gratiâ frui velint enixè Chriſti nomine,vt claue divini verbi corda naturaliter obſerata reſerentur ad ſalutem in Chriſto percipiendam. 3.Eſt.Chriſto *Lydia*, cùm tota familia per baptiſmum inſeritur,&, vt ita dicam incorporatur,id eſt, declaratur membrum myſtici corporis Chriſti per ſacramentum,quo ſignificatur peccatorum remiſſio in Christi Agni Dei ſanguine,ſpiritualis regeneratio, & vnio membrorum cum capite quod ſacramentum in circumciſionis locum ordinatione Chriſti ſurrogatum nequaquam eſt contemnendum : etenim huius contemptus eſt exitialis, at non priuatio. *Bern.* 2. *Obſerva.* Fidei proprietas eſt hæc, quâ alijs etiam bene cupiat, gratiamque

tiamque

tiamque divinam pleriſque velit eſſe communicatam. 4. Eſt. Beneuolentia *Lydia* erga Paulum, *Silamque*, quæ ad ſe invitat, ſi ipſam fidelem indicent, eoſque coegiſſe perhibetur. In hoc exemplo, & praxe animi bene affecti erga ſeruos Dei argumentum habes, paucos reperias viros, paucas mulieres huic ſimiles, at hac ætate pleroſque ingrati animi vitio laborantes, imò inhumaniter vel reijcientes, vel tractantes verbi miniſtros maximè fidos, ratio ad impellendum Paulum *Silamq;* quâ obtemperent, petita eſt à fide ChriſtumDominum vitæ apprehendente, & certè ratio eſt ad perſuadendum omnium efficaciſſima. Verùm hac ætate homines alijs vtuntur argumentis ad ſalutem, atque fidem minus ſpectantibus, ſed res mundanas redolentibus. Amandi ſunt Paſtores propter opus divinum, 1. *Theſſ.* 5. 3. *Obſervatio.* Cedere debent Paſtores pijs fideliter invitantibus ad ædificationem, fideique, & charitatis, ſpiritualiumque conſolationum incrementum.

Verſ. 16. Summa eſt, involuuntur Paulus, & *Silas* noua perſecutione, vbi notanda occurrũt. 1. Occaſio. 2. Perſecutio ipſa quam patiuntur. 3. Liberatio. 4. *Eventa* ad finem cap. 1. Occaſio hæc eſt. Priuantur Domini quæſtu ipſis importato per divinationem, cuiuſdam Ancillulæ ſpiritum *Pythonis* habentis, qui verbo Pauli, ſed potentia Chriſti ab ea exijt. *Apollo Pythius* dicebatur quod *Pythonem* ſerpentem occiderit, atque reſponſa dabat, de quo multa confabulantur Poëtæ, adeo vt arreptitios *Pythonis* ſpiritu dicerent afflari, & Lucas receptum loquendi morem ſequitur. Certum eſt ſub larua Apollinis Diabolum luſiſſe, & hunc *Pythonis* ſpiritum nihil aliud fuiſſe, quam impoſturam Dæmonis. Temporis circumſtantia. 1. Occurrit, ſcilicet cum proficiſcerentur ad precationem. *Obſerva.* Precandi tempus obſeruandum, cùm ſancta actio effundendarum precum per Chriſtum noui fœderis mediatorem Deo patri ſit accepta, quâ depelluntur, avertunturque mala, & bona procurantur. Deſcriptio Ancillæ eſt hæc. 1. Perhibetur habuiſſe ſpiritum *Pythonis* de quo paulo ante: addo quandoque è quercu, quandoque è ſtatuâ, nonnunquam per puellas quæ vocabãtur *Phœbades* à Poëtis fingitur Apollo oracula dediſſe, verùm huius ſpecie ipſe Satan quandoque vera, quandoq; ambigua eſt locutus, qui mira pollet aſtutia ad fallendum, etenim illa non-

 nunquam

nunquam per vaticinationem loquitur vt hic, & *Levit.*20. quandoque per operationem quandam agit, *Deut.*18. divinare facit vel per media, vt per *Iecinoris* inſpectionem, *Ezech.*21. Rex *Babeli* dicitur *Iecur* inſpexiſſe, aut per evocationem Spiritus hominis defuncti ad cognoſcendum futura vt in praxe Saulina animadvertere eſt, 1.*Sam.*28. vbi habetur quomodo *Saul* voluerit *Samuelis* ſpiritum evocari, vt quid de ſeſe, populoque Iſraelitico eſſet futurum reſciret, cui Satan apparet *Samuelis* ſpecie, loquiturq; *Samuelis* voce, inquientis regnum tuum eſt ſciſſum, traditumque vicino tuo *Davidi*, *Philiſthæi* etiam contra te prævalebunt, & tu, tuique filij cras apud me eritis: Reſponſum petendi modo dignum. Nonnunquam ſine medio externo divinat Satan, vt percipere eſt in huius Ancillæ praxe. Per operationem vt ita dicam agit, vel per præſtigias, ſenſuumque deluſionem, vt in illis Pharaonis præſtigiatoribus, qui non reapſe, ſed tãtum ſpecie tenus videbantur eadem edere miracula quæ *Aaron*, at *Aaronis* virga in ſerpentem conuerſa eorum virgam conſumpſit. Vel per incantationem, quæ fit aut verbis, aut poſitione quarundam rerum circa collum, vt Amuletorum & huiuſmodi. Omnis hæc magica in oculis Iehovæ eſt abominabilis. Sed quæras cur Deus permittit Diabolo hanc poteſtatem deludendi, ac perſtringẽdi hominum oculos? *Reſp.* id quidem merito, cùm amorem veritatis detrectent, 2.*Theſſ.*2. Hic obſerva aſtutiam Satanæ in regno tenebrarum amplificando, & Chriſti, quod eſt lucis diruendo, ſcilicet Ancillæ propoſito idoneæ delectu habito, vt *Evam* initio ſubornauit ad *Adamum* maritum ſeducendum, quæſtu etiam medio conveniente, quo plurimum moveri ſolet populus, huiuſque Ancillæ Domini, & tandem veritatis abuſu ad ipſam veritatem evertendam: etenim loquens Dæmon per hanc ancillam quod verum eſt de Apoſtolis, hoc habet præſtituti nimirùm vt turbentur, & affligantur tanquam ſeditioſi, atque inducentes religionem alienam, ſicuti huius loci exitus ſatis arguit: *Balaam* pſeudopropheta de Chriſto vera eſt vaticinatus, ſcilicet quod fuerit ſtella Iacobi, *Numer.*24. Ipſe Dæmon tentando Dominum noſtrum in deſerto ſcripturam adduxit, nihilominus tamen eam non verè protulit, nam eſt ab initio mendax, etiam tum hypocrita, cùm vera loquitur, ſeſeq; in Angelum lucis transformat.

*Verſ.*18.

Verſ. 18. Eiectio ſpiritus ſatanici ex Ancilla verbo Pauli, ſed virtute Chriſti efficaciter agente. *Obſerva.* Nihil eſt tolerandum, quod divinæ gloriæ præjudicium affert. 2. *Obſervatio.* Verificatur illud Iehovæ dictum in Paradiſo. Semen mulieris conterit ſerpentis caput, *Ioan. cap.* 3. venit Ieſus, qui deſtruat opera Diaboli, & *Hebr.* 2. deſtruxit eum, qui mortis habebat imperium, nimirum Satanam, vnde liquet Domini noſtri poteſtati ſpiritus illos tartareos ita ſubijci, vt nihil valeant exequi invito Deo, *Iob.* 1. *Math.* diſcamus in tentationibus, quibus nos adoritur Satan, ad Dominum recurrere, qui poteſt, atque vult omnibus inſultibus illius pernicioſi ſpiritus eximere, & explicare ad nominis ſui gloriam noſtramque ſalutem. 3. *Obſerva.* Nulla vis ineſt nudo Ieſu nomini pronunciato ad profligandum Diabolum, vt *Thyrreus Ieſuita,* alijque Papiſtæ ſunt commenti, qui plus, quam par eſt mero nomini tribuunt, ſed rei ſignificatæ detrahunt, id eſt, Chriſti meritis in ſalutis negotio, eiuſq; ſacrificio omnibus numeris abſoluto, non iterando, *Hebr.* 7. 8. eidem coniungentes ſatisfactiones humanas, & in officio interceſſionis Mariam virginem, alioſq; ſanctos adhibentes, aſſerimus, & verè eiectum hunc *Pythonis* ſpiritum Diabolum potenti, atque efficaci virtute Chriſti cuius nomini Ieſu nulla vis talis eſt inſita.

Verſ. 19. Occaſio ipſa perſtringitur ſcilicet lucri priuatio huius ancillæ divinatione parti. *Obſervatio.* Auaritia malorum omnium eſt radix, 1. *Timoth. cap.* 6. Imò eſt Idololatria, *Coloſ. cap.* 3. *Epheſ.* 5. Nullumque exiſtit officium tam ſanctum, quod non violarit, ac comminuerit, quique divitias appetunt in multos Diaboli laqueos incidunt, ſeſeque multis doloribus transfigunt, vt peſtem hanc fugiamus. Vide quas Demetrius, ſpe lucri ductus turbas Apoſtolo dederit, *Actorum* 9. & quam conflauerit ſeditionem propter *Dianæ* Templum Idololatricum. Petamus cum Davide à Domino, *Pſalm.* 119. vt animi, cordaque noſtra ad Domini mandata inclinentur, & minimè ad auaritiam hæc peſtis & Eccleſiæ, multiſque Rebuſpub. non detrimentum modò, ſed perniciem attulit. Sequitur perſecutio, qua afficiuntur, Apoſt. *Actor. cap.* 1. raptantur in forum ad magiſtratus ἄρχοντας ϛρατηγὃς; deinde ad præfectos, & duo ipſis impinguntur crimina.

1. Eſt

1. Eſt ſeditionis. 2. Alienæ religionis. Seditio ipſis calumnioſè, & odioſè ingeritur his verbis: Hi Iudæi civitatem noſtram turbăt, Iudæorum nomen Romanis fuit inviſum. Claudij tempore Româ, & ex tota *Italia* erant expulſi: vt ipſis odium conflent, appellant hoc nomine. *Obſerva.* Huius populi ſelecti peccata nedum ipſi eiectionem è terra *Cananæa* lacte, melleq; diffluente, ſed omnium commune odium (Deo juſtiſſimè decernente) procurarunt: diſcamus divinæ voluntati obtemperare. 2. *Obſerva.* Satanæ ingenium mirum in hiſce Romanis accuſatoribus, huiuſq; *Ancillæ Pythonicæ* Dominis, qui incommodum priuatum transferunt in cauſam publicam, totumque vulgus in ſuas partes rapiunt, Techna talis temporibus noſtris à pleriſque frequentata Ingenioſulis quidem, qui quæſtus ſui gratia, aut incommodi ſeſe conſueuerūt veſtire cauſa communi, quod certè eſt iniquum. 3. *Obſerva.* Seditio, atque falſa doctrina pijs impingi ſolent ab impijs, & maximè fidos Chriſti ſeruos: Moyſi ſeditionis crimen inſtitutum à Pharaone inquiente, quin permittis populum vacare operi, *Eliæ* ab *Achabo* idolatra ſceleroſo dicente Prophetæ, tu es, qui Iſraelem conturbas, cui homo Dei non ego inquit, ſed tu domuſque patris tui. Idem crimen *Ieremiæ*, idem *Amozo. 7.* Terra ait *Amazias* nequit ferre verba *Amozi* inquientis *Ieroboamum* regem caſurum gladio, & populum in captiuitatem abducendum, quod executioni fuit mandatum juxta Prophetæ vaticinium: idem Chriſto principi vitæ, ac gloriæ, quem dicunt totius nationis eſſe peruerſorem, ſi eum dimiſeris, non es amicus Cæſaris: idem Petro, atque Paulo, deniqué hac ætate idem fideliſſimis Paſtoribus obijcitur criminosè, ſed nouit Dominus καρδιογνώστης, cui in fide nauant operá, quam lōgè abſint ab huiuſmodi factis, & cogitationibus. 2. Crimen eſt, quod alienos ritus, & religionē aliam proponant quam dicunt, non licet nobis recipere, & obſeruare. Ratio, cùm ſimus Romani, vbi nota humanum ingenium veritati divinæ placita, atque commenta humani cerebri opponere. Romani non alios coluere Deos, referente *Tertulliano*, quam quos colendos Senatus decreuerat. O miſerabilem, miſerandamq; religionem quæ ſtatutis, placitiſque humanis nititur, & fœliciſſimam illam, atq; veriſſimam, cuius fundamentum in Chriſto ſalutis noſtræ petra eſt poſitum. Hinc petant fidi Dei ſerui conſolationem non ſolum quod

quod eam profiteantur, atque doceant religionen ſacris comprehenſam literis, cuius materia eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, verũ etiam quod longiſſimè abhorreant ab huiuſmodi ſceleribus fidis Domini ſeruis obiectis.

Verſ.22. Turba, & Magiſtratus concurrunt ad inferendam iniuriam Apoſt. eoſque in carcerem conijciendos. Vbi obſerua iniquorum Magiſtratuum exemplum populi furori obſecundantiũ, nec non, vt ſupra diuerſorum morum homines ſatis bene conſpirare, atque coire ad perpetrandum malum: qui hiſce gradibus pergunt. 1. Pauli, ac Silæ veſtes lacerant. 2. feriunt, virgiſq; cædunt. 3. in carcerem mittunt. 4. accerſito commentarienſi inijciendos curant in carcerem interitorem. 5. numellâ conſtringunt, & nihil non moliuntur, atque præſtant, quod poſſit ſpectare ad tutam Apoſt. aſſeruationem, at quam nauant operam, euadit inanis, nulla enim vis, neque ars valet DIVINÆ potentiæ reſiſtere. Ad hunc fere modum tractatus *Michaiah*, & *Ieremias* Propheta à carcere in carcerem detruſus, quod verbum Iehouæ de Rege populoque abducẽdis in captiuitatem verè prænunciarit. *Obſerv.* Sors ſeruorum Dei, cùm vera verè dixerint, beneq; fecerint, iniurioſius tractari ab impijs omnis ordinis, quibus vno afflictionis genere non ſatisfit, ſed gradibus quibuſdam progrediuntur, donec ad atrocitatis culmen conſcenderint. Porrò Numella fuit ligneæ machinæ genus, in quam pedes, & collum immittebant.

Verſ.25. Quomodo ſeſe Apoſt. gerunt. 1. precantur, hymnoſq; canunt nocte media. *Obſerv.* Arma Chriſtianorum rebus in arctis ſunt preces, atque gratiarum actiones: Scatet ſcriptura exemplis ſingularia precum effecta indicantibus, *Exod.* 17. *&* 32. *Ioſ.* 10. *Eliæ, Ezech. Iac.* 5. 2. *Obſer.* Anima fidelium ſeruorum Chriſti, vt & verbum vinciri nequit: habent quidem Tyranni poteſtatẽ permiſſu DIVINO in piorum corpora, ſed animas minus valent attingere conſolatione ſpirituali in medijs ærumnis gaudentes, iuxta illud *Davidis Pſal.* 94. In dolorum meorum multitudine conſolationes tuæ Dominæ me refocillarunt. & 2. *Cor.* 1. 5. Sicut afflictiones Chriſti abundant, ita etiam per Chriſtum abundat conſolatio. 3. *Obſerv.* gaudendum nobis cùm patimur pro iuſtâ, bonaque cauſa: Ita Apoſtolus; virgis cæſi, gauiſi ſunt, quod digni ſint habiti pro nomine Chriſti contumelia affici.

Vu *Verſ.26.*

Verſ.26. Liberatio eſt mirabilis: Etenim per terræ motum concutitur carcer, aperitur oſtium, ſoluuntur compedes. *Obſerv.* Omnia obtemperant creatori, atq; cedunt etiam præter nonnunquā & contra naturam operanti, vt nedum hic animaduertere eſt, ſed in illo admirando populi ductu per mare rubrum, illorumque trium puerorum in fornacem ignis coniectorū liberatione, *Dan.* 3. ipſiuſq; Danielis ereptione è faucibus leonis, *Dan.* 6. in hunc omnipotentem Deum recumbamus certa fide.

Verſ. 27. Ad finem capitis, habentur eventa *Pauli*, & *Silæ* liberationem conſequentia. Quædam incidunt in perſonam commentarienſis, quædam in perſonas aliorum, atque illa quæ commentarienſem ſpectant, ſunt partim ante, partim poſt conuerſionem. Ante conuerſionem eſt hoc. Excitatus è ſomno, ſuo ſe conatur iugulare gladio, ſed coërcetur voce Paulina. Vbi nota tametſi homines ſecurè cubitum eant, dormiantque naturali modo, non tamen ſine terrore expergiſci ſolere, niſi bonam habuerint conſcientiam. Poſſunt pij, referente Davide *Pſalm.* 30. veſpertino dolore affici ſed gaudium advenit matutinum. Vt ſine terrore cubemus, atque evigilemus, actiones noſtræ fiant bonâ conſcientiâ: hic commentarienſis ſatis ſecurè dormijt, ſed terroris, deſperationiſque occaſio, ex quo eſt experrectus, ipſi eſt oblata. 2. *Obſervatio.* Motionibus Satanicis ad deſperationem tendentibus ex merâ gratia Dominus occurrit, Satanamque præpedit ab executione propoſiti, legere eſt in vita. *D. Theodori Bezæ*, prurigine laborantis incitati à Diabolo dum per pontem pergeret, vt ſeſe in profundum deijceret, qui divinâ providentiâ eſt conſeruatus, & reſeruatus inſignis verbi DEI miniſter Geneuenſis, ad Domini opus in ſummum Eccleſiæ bonum: Permiſſu divino iuſtiſſimo nonnunquam fit, vt ſceleroſi vel ſibi mortem conſciſcant, vel in ſuum ipſorum interitum ruant, vt expendere eſt in *Saule, Achitophele, Iuda*, alijſque pleriſque. Vt etiam in *Curtio*, qui cum reſponſum datum intelligeret nimirùm terram petere præſtantiſſimum in civitate, eandem hiantem inſiluit, inquiens, an habet præſtantius quidpiam Romana civitas, quam arma, & viros, Lucretia ſe, *Rezias* ſe *Macc.* à *Nicanore* circumcluſus interfecit. Sed concludimus neminem ſaluâ lege, & conſcientiâ ſeſe occidere poſſe.

Verſ.28.

*Verſ.*28. Reprimitur voce Paulina, vbi in Paulo dominantem Chriſti Spiritum obſerua bonum pro malo rependente huiuſmodi ineſſe debet Chriſtianis diſpoſitio, malum vt loquitur Apoſt. *Rom.cap.*12. bonò eſt vincendum. Verè regeniti remittunt offenſas, & iniuriarum illatarum obliuiſcuntur. Contra Papiſtæ tametſi à ſynceris Chriſtianis nulla afficiantur iniuria, tamen in eoſdem etiam religionis ergo ſæuitiam ſummam exercent: addo medium, quo coërcemur à patrando ſcelere in noſtram perniciem vergente eſt verbum à Dei ſpiritu profectum: Simul etiam expende Deum ſummè miſericordem, qui gratiam, huic commentarienſi contulerat, cùm atrociſſimum ſupplicium fuerit promeritus, & deniqùe hic obſerva in medijs extraordinarijs ne pedem quidem mouendum eſſe, niſi Deum habeamus præeuntem.

Verſ. 29. Incipit commentarienſis converſio & 1. gradus eſt arrepto lumine irrupit, acciditque ad pedes *Pauli,* & *Silæ* in veræ humiliationis, deiectique animi ſignum. *Obſervatio.* Vtile eſt hoſtibus veritatis & à fide alienis, vt deijciantur, vide in *Nabuchadnezare,* alijſque. Vbi etiam expende divinam potentiam, quâ tam repentina exiſtit mutatio. 2. *Obſervatio.* Honorabuntur, qui DEVM honorarint etiam ab inimicis cùm fuerint illuminati.

Verſ. 30. Productis ipſis foras, ait; Domini, quid me oportet facere, vt ſeruer, quærit quidem ſalutis viam, ſed actionem in ſe, ſic naturâ ferimur, qui in nobis ſalutis cauſam habere velimus, quam minimè dabitur reperire, ſiquidem ſalutis cauſæ omnes ſint extra nos. DEVS Pater eiuſdem eſt author, Chriſtus acquiſitor, Spiritus Sanctus perſuaſor, fides inſtrumentum quo apprehenditur, quæ nobis naturâ non ineſt, ſed eſt Spiritus Sancti opus. Neque hæc interrogatio eſt ficta, vt illa Pharaonis apud Moyſen, ſed hac Commentarienſis verè ſalutem expetit.

*Verſ.*31. Plena, ac plana ſalutis definitio, quæ eſt illud Dei eximium beneficium ex fide profectũ apprehendente Chriſtum proprium eius obiectum. Verba Pauli ſunt, Crede in Dominũ Ieſum Chriſtum ſeruaberiſq; tu, & domus tua. Quatuor hic expendẽda. 1. Fides. 2. Obiectum fidei proprium. 3. Beneficium fidelium ſci-

licet ſalus. 4. Huius beneficij communicatio alijs, bonum cùm ſit
ſui communicatiuum vt ita dicam. Fides eſt actiua cognitio, qua
Deum cognoſcimus in Chriſto miſericordem, gratiamq; Chriſti
apprehendimus, nobiſq; applicamus ad vitam æternam, qui pro-
inde alio modo ſalutem quærunt, fidem minimè habent, & ita
ſalui eſſe non poſſunt, cùm quicquid ſit extra fidem dicente A-
poſt. *Rom.* 14. exiſtat peccatum. Conemur itaque fidem retinere
in cognitione perſuaſiua, atq; applicatione conſiſtentem. 2. Ob-
iectum fidei propriũ eſt Dominus IESVS CHRISTVS crucifixus.
Neceſſe eſt, fidelis quiſq; Chriſtum apprehendat Dominũ ſuum,
& Ieſum. Dominum quidem redemptionis iure, Ieſum ſeruatio-
nis nomine, quo ſalus cõtinetur, Chriſtum etiam, id eſt, vnctum.
1. In Regem exultationis oleo, qui hoſtes Eccleſiæ debellauit,
morteq; ſua mortem, nobiſq; cœleſte, æternumq; regnum peperit.
2. In Prophetam, qui plenè detexit Patris conſilium in ſalutem
noſtram. 3. In ſacerdotem qui ſeſe hoſtiam gratam, atq; ſuauem
Deo Patri obtulit pro omnium electorum peccatis. Hinc ſequi-
tur nihil loci relinqui in æternæ ſalutis negotio operibus, meri-
tiſque humanis, aut ſatisfactionibus, neq; virginis, ſanctorumq;
interceſſioni. Eſt enim ſolus Chriſtus τ̃ ἡμετέρας σωτηρίας ἀρχη-
γὸς, *Heb.* 2. Iam vi illius ſui ſacrificij ſemel in cruce peracti apud
Deum Patrem in cœlis intercedens vnicus noui fœderis media-
tor. Aduerſarij in triplex Chriſti officium peccant, ac 1. in Regiũ,
quando non contenti Rege Chriſto vnico, & ſolo myſtici cor-
poris ſui capite Papam eiuſdem vicariũ, Eccleſiæq; caput eſſe vo-
lunt, in Prophetiam, cùm traditiones hominum, atq; vera ἄγρα-
φα Propheticis, & authenticis Apoſtolorum ſcriptis exæquent.
Deniq; in ſacerdotale, cùm ſacrificium Chriſti non repetendum
in miſſa ſua reiterent, vt ferunt pro viuis, mortuiſq;. Humanam
etiam Chriſti naturam labefactant, cùm pluribus locis contineri
affirment, diuinam lacerant atq; diſcerpunt, cùm eſſentiales pro-
prietates eiuſdem humanæ naturæ dictitent eſſe cõmunicabiles.
3. Salus, quæ complectitur liberationem ab æterna morte, pœnis
tartareis, horribili illa malorum ſpirituum ſocietate, fruitionem
Dei patris, filij, & Spiritus Sancti Angelorum, ſanctorumque,
vitæ denique æternæ, gloriæque in cœlis ſumma cum iucundita-
te coniunctæ. 4. Eſt, huius beneficij communicatio, quod prola-

tum

tum eſt in totam familiam. Vbi nota incumbere, patribus familiarum, vt familias habeant piè inſtitutas, pro exemplo eſt Abrahamus, *Gen.*18.& clarum extat præceptum, *Deut.*6.7.8. in praxin ductum à Ioſua inquiente, ego, domuſque patris mei ſeruiemus Domino. Applicate ad praxin vſumque veſtrum accommodate.

*Verſ.*32.Medium, quo acquiritur fides, attingitur, ſcilicet verbi prædicatio.*Rom.*10.Quare, verbum eſt prædicandum juxta Chriſti mandatum, *Math.*28. *Epheſ.*4. Profligetur ſatanica illa opinio de nouis revelationibus ſecretò communicandis, Dominiq; verbo adnitamur omnia comprehendente ad ſalutem neceſſaria, cuius prædicati virtute, Spirituſque S.operatione in nobis fides creetur, atque augeatur.

Verſ. 33. 34. Effecta continentur ab hoc commentarienſi converſo profecta. Quorum. 1.eſt eductio *Pauli,* & *Silæ* nocte media, lotioque plagarum, quibus affecti ſunt. *Obſerva.* Mutatus ab illo, qui fuit commentarienſis, mutatam habet vitæ rationem: proinde cum tranſlati ſimus in regnum lucis opera lucis proferremus, cumq; nouum Regem Dei filium Chriſtum habeamus, vitâ novâ eâque piâ, ſanctiſque moribus oblectemur. 2. *Obſerva.* Fides erga Deum obedientiam producit, quam magiſtratibus diſplicere certum eſt: prius obtemperauit iniqua mandantibus, jam converſus, quos numella conſtrinxerat, ſaluos educit ſine omni vitæ periculo, curatque ſanandos. 2.Baptizatur, atque familia, Baptiſmo ſignificatur eiuſdem Chriſto vitæ Domino implantatio, necnon regeneratio, peccatorumq; remiſſio merito ſanguinis Agni Dei immaculati: ſi quæras cum fides ad ſalutem ſufficiat, quorſum Baptiſmo opus? *Reſp.* maximè, cùm fides nequaquam aſpernetur divinas ordinationes, cumque ſacramenti contemptio ſit exitialis. 3.ducit domum ſuam, apponitque ipſis menſam, cibum ſcilicet quo veſcantur. *Obſerva.* Fides non eſt otioſa, ſed per charitatem efficax, incumbit etiam gregi miniſtrare corporalia paſtoribus ſpiritualia ſerentibus, 1.*Cor.*9. *Galat.*5. 4.Exultat, quòd cum vniuerſa domo ſua credidiſſet Deo. *Obſerva.* Fides eſt veri, ſolidique gaudij cauſa, alia gaudiorum genera, ſiue ſint naturalia, ſiue carnalia, ſiue mundana finem ſunt habitura, ſed gaudium ſpiritus, atque fidei permanebit, inquit Chriſtus gaudium meum

nemo auferet à vobis, ita conemur gaudio ſpirituali parte nimirùm Regni Dei perfrui, *Rom.*14.

*Verſ.*35. Modus eductionis Pauli, atque Silæ è carcere, tum eorum diſceſſus ex vrbe deſcribitur ad cap. finem. Hoc verſ. 1. occurrit temporis circumſtantia, quo gubernatores miſerũt ῥαβδούχους ad eos dimittendos. Manſerunt in carcere tantùm noctem, jam exorto die ſunt emittendi. *Obſerva.* Seruorum Chriſti afflictiones, perſecutiones, incarcerationes, non ſunt ſempiternæ, iuxta hanc praxin, & Iehovæ promiſſum, *Pſal.*30. dolor adeſſe poſſit veſpere, ſed gaudium aduenit mane, & 34. Iuſti multæ ſunt afflictiones, ſed ex omnibus illis eripit eum Iehova, & *Pſal.*125. 3. Non quieſcet virga improbitatis ſuper ſortem iuſtorum, vt non extendant iuſti ad vllam iniquitatem manus ſuas. Feramus patienter divinitus immiſſas afflictiones, quæ dulcem juſtitiæ fructum afferent ijſdem exercitis, *Heb.*12. 2. *Cor.*4. 2. *Obſerva.* Argumentum divinæ potentiæ, qua etiam nolentes impelluntur exequi, quod Domino videtur, vt, & expendere eſt in Ægyptijs, qui inviti Iſraelitas exire ſiuerunt. Vocantur impij, Iehovæ ſerui per coactionem vt *Nabuchadnezar, Ier.*25. Iſti etiam gubernatores Paulum, Silamq; volunt emittere terrore divino perculſi, quod cedit fidis Chriſti ſeruis in ſummam conſolationem perpendentibus arcanam Dei potentiam, atque operationem, quâ non modo coercentur ſceleroſi, ſed etiam inviti coguntur afflictis benefacere metu ſupplicij, ſi ſecus faxint, ipſis infligendi: At iſti patrati ſceleris nullâ ducuntur pœnitentiâ, peccatum non agnoſcunt, ſed ſecretò curant Apoſt. dimittendos veriti ne puniantur: celebretur Dominus qui flagitioſos, atroceſque hoſtes ſic reprimit, vt quod maximè velint, minimè omnium fieri permittat. Et ſub finem huius partis notent apparitores caduceatores, atque lictores impium eſſe Dominis impia mandantibus obtemperare. Omnis obedientia hac reſtrictione terminanda ſcilicet in Domino. Vide *Act.*5.

*Verſ.*36. Commentarienſis verè exponit Paulo, & Silæ decretum gubernatorum ipſi annuntiatum per apparitores miſſos, vbi nota huius hominis converſi fidem eſſe ſynceram, & ab omni hypocriſi alienam, quâ ætas hæc in qua verſamur, plurimum laborat, adeò, vt, illud Apoſt. dictum verificetur, 2. *Timoth.*3. formam pietatis habent, ſed eius vim abnegarunt. 2. *Obſerva.* Erga Apoſt.

bene

bene quidem afficitur quos cupit in pace exire ipſis proſperum ſucceſſum precatus. Incumbit Chriſtianis bene velle ſeruis Chriſti, Euangelioque, quo Regnum gratiæ amplificetur in Dei patris gloriam.

Verſ. 37. Detrectat Paulus carcere exire, atque clam eijci. Ratio eſt, quia indictâ causâ cœſi ſint, cùm etiam ſint Romani. Quare vult adeſſe magiſtratus, ac gubernatores, qui ipſos educant. 1. *Obſerva.* Hæc eſt ſors ſeruorum Chriſti, vt virgis, alapiſque cædantur, vide in *Michaiah* verò Prophetâ à *Zidkia* Pſeudoprophetâ percuſſo: in *Ieremia* à *Paſſhure* Sacerdote, *Ierem. cap.* 20. feramus hanc ſortem pro Domini noſtri nomine, atque cauſa. adde non ſolum fidos Domini ſeruos ſupplicijs affici, ſed ignominiæ publicæ exponi, quod tandem cedit in afficientium dedecus indictâ causâ innocentes damnantium. Momentum rationis quo maximè percelluntur gubernatoris eſt, quod exiſtant ciues Romani. *Lege Valeriâ* nefas fuit vincire ciuem Romanum, *Lege Portiâ, legibus* Sempronijs non licuit vlli ciuem Romanum cædere, aut ferire, vel morti dare, niſi Romanis ipſis aſſentiente populo. *Cicero* in Verrem ſeſe defendit, quod ſit ciuis Romanus. Terribile gentibus fuit nomen Romani civis. Nemini licuit impunè attingere corpus Romani civis. *Obſerva.* Licet nobis etiam legibus politicis vti in noſtram defenſionem, quod hic præſtat Paulus, & poſt *Actor. cap.* 25. coram *Feſto* prouocat ad Cæſarem. Chriſtus vtitur legitima defenſione aduerſus percutientem ipſum, *Ioan. cap.* 18. hoc modo, ſi male inquit locutus ſum, teſtare: ſi bene, cur me cædis, ſic Paulus hic ſe tuetur, & ita ſeſe gerit, ne vllum præiudicium cauſæ Chriſti afferatur: ne innocentia traducatur, impijque ab huiuſmodi ſceleribus patrandis reprimantur exemplo hoc publico: Innocentia publicum requirit Teſtimonium, legibuſque locus eſſe debet in rebuſpublicis ad ordinis conſeruationem, ſocietatiſque humanæ. In republicâ benè conſtitutâ nihil temerè, inconſultò, vi, aut iniuriosè fieri debet. Et nos educant. *Obſervatio.* Pedem non eſſe mouendum in rebus extraordinarijs, niſi muniamur authoritate divinâ. Noluit Moyſes vel vigulam poſt ſe relinquere in Ægypto: Proinde nihil efficiendum niſi divina voluntate ſuffulciamur.

Verſ. 38.

Verſ. 38. Renuntiant Magiſtratibus ῥαβδοῦχοι. i. viatores, qui timuerunt cùm audierint P. & S. fuiſſe Romanos. Hic timor nõ eſt filiorum Dei, qui Dominum verè timent, ſed eſt impiorum ſeruilis ille, quo percelluntur propter pœnam lege Romana ipſis infligendam. *Obſerva.* Impij plus mouentur hominum ſtatutis, atque terrentur, quam lege DIVINÂ. Imò huius ſeculi profeſſores maioris faciunt leges humanas, & iura poſitiua, quam ipſum DEI verbum, quod certè arguit exiguum pietatis ſenſum, quicquid loquitentur.

Verſ. 39. Accedunt, precanturque, vt exeant. *Obſerv.* Impiorum magiſtratuum præmium eſt jgnominia, jnnocentia ſceleroſos confundit, Impij volunt patratis ſceleribus ſeſe eximere omni modo, quo valent, tametſi aliquando oblectationem cœperint. 2. *Obſerv.* Magiſtratus turbam ſeditioſam, ac diſcordioſam minimè ſequeretur: Etenim quod furioſo vulgo, prima inſtantiâ arridet, tandem apparebit iniquum, quôque eximi velint, quâcunque ratione valeant: verſemur omnes in huius vitæ curriculo, rebuſque gerendis piè ac ſyncerè.

Verſ. 40. Paulus, & Silas exeunt carcere cum honore. *Obſerva.* Ignominiam convertit Dominus, qua ſunt affecti ipſis in honorem publicè omnis criminis expertes exeunt: verùm illud comprobatur, 1. *Sam.* 2. Honoratum iri eos, qui Iehouam honorarint. 2. Ingreſſi ſunt ad Lydiam ſupra ad fidem conuerſam. *Obſerva.* Prætεritis nobilibus, nobis accedendum ad oriundos obſcuro loco fidem Chriſtianam amplexos, à quibus beneuolè ſumus excipiendi: addo, mutua ſunt fidelium beneficia; hæc miniſterio Apoſt. ad Chriſti gratiam vocata, quæ humaniter ipſos tractat. 3. viſunt fratres, atque conſolantur. *Obſerva.* Pericula ſunt ita devitanda, vt muneris noſtri obeũdi ſemper ſimus memores: atque occupandi non modo docendo, ſed & confirmando, conſolandoque dejectos piorum animos ob ſerium ſummumque peccatorum ſuorum ſenſum. Det nobis Paſtoribus Dominus propter Chriſtum.

CAPVT XVII.

TRES hoc cap. continentur ſtationes, in quibus occupantur Paulus, & Silas. 1. Eſt *Theſſalonicæ* ad verſ. 10. 2. Eſt *Bereæ* ad verſ. 16. 3. Eſt *Athenis* ad finem. *Theſſalonicæ* habes quid egerit Paulus, & quid paſſus ſit; hoc fecit, diſputauit tribus diebus Sabbathinis in Synagoga Iudæorum oportuiſſe Chriſtum pati, ac reſurgere, quem prædicat, vt crucis ſcandalum remoueatur. *Obſerva.* Pauli, Silæque eiectio *Philippis* vſui eſt alijs gentibus in ſalutem: hinc initium datum annuntiandi Euangelium alijs orbis terrarũ partibus in ſalutem ordinatorum ad vitam. 2. *Obſervat.* Iſta duo coniunguntur: benefacere, ac pati. Paulus verbum gratiæ prædicat, quod eſt bonum opus, pro eo tamen patitur, expende in Prophetis, *Iohan. Baptiſta*, Chriſto, Apoſtolis, fidiſque noſtri temporis Paſtoribus. Proinde illud verum comprobatur, quod habet Apoſtolus *Phil.* 1. Datum vobis eſt non ſolum credere, ſed pati pro Chriſto: cum quo ſi συμπάσχωμεν glorificabimur. Sed videndum, ne patiamur vt ſceleroſi, ſed bonam cauſam habentes, cùm verum dicente Cypriano exiſtat illud, non pœna, ſed cauſa facit martyrem. 2. *Obſerva.* In Paulo ſumma eſt conſtantia, ac diligentia in munere obeundo, qui ſibi minimè parcit, modò Regnum Chriſti propagetur: Proficiſcitur per *Amphypolin* & *Apolloniam*, tandem venit *Theſſalonicam*. *Amphypolis* eſt vrbs *Macedoniæ*, ſic dicta, quod ſit quaſi peninſula, jam dicta *Chryſopolis*. Hæc *Apollonia* eſt & *Macedoniæ* vrbs. Eſt alia huius nominis in *Aphrica* ad mare *Ionium*. *Theſſalonica Metropolis Macedoniæ* ſic vocata à *Philippo Macedonum* Rege, qui victoriam de *Theſſalis* inſignem reportauit: contra *Sarracenos* Conſtantius Imperator hac vrbe pugnauit, ſed ſucceſſu infelici nixus cuidam ſomnio, quod ſomniarat ſe fuiſſe *Theſſalonicæ*, cui *Dux* quidam dixit θές ἄλλῳ νίκην. *Theodoſius* Imperator propter cædem nefandam commiſſam in hac vrbe, ab *Ambroſio Mediolanenſi* Epiſcopo communionis jure eſt priuatus, qui Menſes octo templum non ingreſſus eſt, donec ab Epiſcopo Eccleſiæ *Mediolanenſis* reverenter petijt abſolutionem: cui concedit, hoc addito, vt dies triginta elaberentur,

antequam acta capitalia executioni mandarētur. Hæc vrbs quondam luce evangelica colluſtrata ad quam Apoſtol. duas epiſtolas conſcripſerat, jam tenebris ignorantiæ, ſi non mahometicis eſt involuta ſub Imperio Turcico propter verbi contemptum. *Obſer.* Hoc exemplo monemur ne verbum gratiæ, atque ſalutis faſtidiamus, ſi nolimus tanto judicio, talique affici. Ibi fuit Iudæorum Synagoga. *Obſerva.* Iudæi per peccata à Domino ſeſe ſeparauerunt, idcircò à terra *Cananæa* ſunt ſeparati, atque diſgregati per varias partes orbis terrarum, quod Iehovæ noluerint inſeruire in terra promiſſa melle, lacteque fluente. Applicemus. *Scoti* in *Scotia* Deum ſyncerè colant, vitamq; ad divini verbi normam componant, inſtituantq;, ne vt Iudæi exules in *Babylone Sionis* cum dolore recordati ſunt, ita etiam *Scoti* in alias oras traducti *Scotia*, cultuſque divini ibidem celebrati cum luctu recordentur. Expende locum, *Amozi* 8.

Verſ. 2. Secundum morem ingreſſus eſt Iudæorum Synagogam. *Obſervatio.* Muneris noſtri functio debet eſſe noſtra conſuetudo, neque vnquam negligenda occaſio amplificandi Regni Chriſti, exædificandæque Eccleſiæ etiam apud eos, qui nos fortaſſe iniurioſius tractarunt, vt facit hic Apoſt. Qui Iudæis gratiam communicari velit per verbi prædicationem. Iam videamus quid fecerit Apoſt. Nimirùm diſputauit ex ſcripturis oportuiſſe Chriſtum & pati, ac reſurgere. *Obſerva.* Ad veritatem docendam, & confirmandam ſcripturæ ſacræ ſunt afferendæ, neque nobis ſapiendum in ſalutis negotio ſupra id, quod ſcriptum eſt. *Rom.* 12. & 1. *Corinth.* 4. Præſertim cùm ſunt authenticæ, veritatemque complectantur omnem ad fidem, æternamque vitam in Chriſto neceſſariam quæquidem minimè omnium Eccleſiæ authoritate, & approbatione nituntur.

Tanti etiam apud Deum patrem eſt ſcripta veritas, vt cùm de filio monte *Thabore* teſtimonium perhibuerit intra ſacræ ſcripturæ cancellos ſeſe continuerit hoc ſcilicet, hic eſt filius meus dilectus, ex *Pſalm.* 2. in quo mihi complacui, *Iſai. cap.* 42. hunc audite, *Deut. cap.* 18. DEVS Pater nos ad filium remittit, filius verò ad ſcripturas, *Ioan. cap.* 5. Scrutamini ſcripturas proinde in verbo DEI ſcripto à Prophetis, Apoſtoliſque, viris ſanctis tan-

quam

quam in veritate minus dubia, ſed perſpicua atque omnibus ſuis numeris abſoluta nobis eſt acquieſcendum: atque iſtæ ſacræ literæ evoluendæ & explicandæ ſunt, non involuendæ, atque cælandæ vt Papiſtæ faciunt. Qui Laicis, vt vocant ſcripturarum lectione interdicunt: reſque divinas lingua incognitâ tractant, verum hic Apoſtol. adaperuiſſe fertur, & ipſe Chriſtus locum illum, *Iſai.*61. 1. *Luc.cap.*4. Planè ergo ſequitur enucleandas, explicandas, atque applicandas cuilibet hominum ſtatui ſacras ſcripturas eſſe.

Verſ. 3. Duo ſunt, de quibus differit. 1. Eſt de neceſſaria Chriſti paſſione. 2. De eiuſdem reſurrectione. 1. Oportuit Chriſtum pati, ita nimirum Deo patre ordinante, & vt Pater ab æterno decreuit filij paſſionem, ſic filius temporis plenitudine ſeſe ſponte eidem ſubiecit. In quâ hæc ſunt trutinanda. 1. Quis paſſus. 2. In quo. 3. Pro quibus. 4. In quem finem. 5. Quoties. 1. Quis nimirùm Dei filius θεάνθρωπος Deus, & homo vnione hypoſtaticâ, ergo multo maximè eximium eſt Redemptionis noſtræ pretium. 2. In qua natura, ſcilicet humana partim in corpore nimirùm mortem crucis maledictam, qua nos liberaret à maledictione legis. Partim in anima cruciatus illos infernales horribiles, vt iiſdem nos eximeret. Siquidem Deitas minimè poteſt pati, tametſi verè enuncietur Dominum gloriæ eſſe crucifixum per κοινωνίαν ἰδιωμάτων, 1. *Corinth.*2. atque dicatur Deus ſuo ſanguine acquiſiuiſſe Eccleſiam, *Actorum cap.*20. vbi perſonæ tribuitur quod alterius duntaxat naturæ eſt proprium. *Obſervatio.* Hoc λύτρον divinæ juſtitiæ etſi infinitæ abunde ſatisfacit, cùm qui ſit paſſus, Deus etiam extiterit. 3. Pro quibus, ſcilicet pro ouibus ſuis, *Ioan.* 10. Etſi victima filij ſufficiens ſit merito, & dignitate pro omnium hominum peccatis expurgandis, vitio tamen impiorum illud minus applicantium fit, vt ipſis in ſalutem non ſit efficax. 4. In quem ſinem, vt multos fratres ad gloriam adduceret ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν, *Hebr.*2. 5. Quoties ſemel idcircô CHRISTI ſacrificium ſemel in cruce peractum non eſt repetendum, quemadmodum in Satanica illa abominabili Miſſa miſſatici ſacerdotes faciunt.

Ex paſſionibus Chriſti in vſum noſtrum obſeruemus, quantũ malum, & quam horrendum ſit peccatum, quantus exiſtat Dei amor in nos, quantam denique pacem, & reconciliationem pepererit nobis Dei filius per ſanguinẽ crucis ſuæ, vnde & pij, ſancti, gratique in Dominum exiſtamus. Non eſt quod hinc cum papiſtis commiſeratione afficiamur in Mariam virginem tunc temporis dolẽtem filij mortem; nec eſt, quod inflammemur in Iudæos tanti ſceleris patratores, ſed peccati naturam expendentes mortis filij Dei cauſæ, id ex animis deteſtemur, & pro ſalute, vitaque æterna gratis nobis conceſſa, ſed meritò iuſtitiæ Chriſti fide apprehenſæ Divinam maieſtatem celebremus. 2. eſt de Reſurrectione. Chriſtus reuera mortuus potentiâ ſuâ reſurrexit, ſicut fuit à Davide, Pſal. 16. prædictum hiſce verbis: Non ſines ſanctum tuum videre corruptionem. Supra de fructibus Reſurrectionis Chriſti: vnum tantum repeto Reſurrectioni Chriſti vim reſurrectionis electorum eſſe incluſam, qui in illuſtri ipſius aduentu eiuſdem beneficio reſurgent ad æternam vitam, vt etiam reprobi potentia illius maledictionis, *Quo die comederis, vtique morieris*, ad mortem ſempiternam, torminaque nunquam terminanda. & inquit hic eſt Chriſtus, vnctus Domini in Regem, Prophetam, Sacerdotem. De triplici eius officio, vſuque ſuperius. Et Ieſus Seruator, ratio eſt, quia populum ſuum ſeruat à peccatis. Ex eo, & non aliunde ſalus haurienda.

Verſ. 4. Effectum doctrinæ Paulinæ. Quidam Iudæi credunt, fidemque teſtatam faciunt per ſocietatem, qua ſeſe Paulo, atque Silæ adiungunt. Ex Græcis religioſis multitudo magna, mulieresque primariæ non paucæ. 1. *Obſerva.* Verbum gratiæ eſt medium Divinitus conſtitutum ad procreandam fidem in electorum cordibus, quâ purificantur, *Rom.* 10. quod quidem verbum, vt hic, & alibi nunquam fruſtra prædicatur, *Iſai.* 55. Aut enim per ſpiritum cooperantem per idem gratia affertur, atque ſalus animæ, *Rom.* 1. 7. 2. *Cor.* 2. vbi dicitur odor vitæ ad vitam, aut rebellibus, ac infidelibus exiſtit odor mortis ad mortem. 2. *Cor.* 2. minimè quidem naturâ ſuâ, cùm ſit verbum vitæ, ſed per accidens, nimirùm ratione obfirmati cordis, gratiamque oblatam reſpuentis, vt in reprobis eſt conſiderare. 2. *Obſerv.* Fides vera ſeſe exerit in praxin charitatis, quâ fideles ſocietatem ſtatim coeunt mutuam,

colunt-

coluntque. Qui conſortium bonorum aſpernantur,& in ſummos honorum gradus à Chriſti corpore myſtico abſciſſos evehunt, ſatis arguunt fidem ac puram conſcientiam ſe non habere. 3. *Obſer.* Regnum Chriſti omnis ordinis homines complectitur, in quo ſunt viri, fœminæ, liberi vincti, *Barbari, Scythæ, Gal.* 3. *Coloſ.* 3. Imò in hoc regno omnes ſunt Reges coronâ immarceſſibili redimiendi, & in Throno cum capite Principe gloriæ, atque ſalutis collocandi. 3. *Obſerva. Noachi* Prophetia quadantenus eſt impleta de *Iapheto* perſuaſione Divina habitaturo in Tentorijs *Semi.* Etenim Græci hic.i. gentes conuertuntur ad fidem Chriſti, & dicuntur Deum timere, Atque hic timor eſt filialis,obedientiam,jnuocationem, gratiarumque actionem complectens,quiquidem *Salomoni* eſt Sapientiæ initium. Eſt & timor ſeruilis, quo reprobi,& maximè aſpernantes Dominum percelluntur, qualis *Caligula*, qui etſi Deum apertè contemnebat, tamen cùm aliquod ſignum Divini iudicij apparebat,intus exhorreſcebat.

Verſ. 5. Vis intentatur aduerſus Paulum, & Silam, ad verſ. 9. Circumſtantiæ ſunt. 1. perſecutionis authores. 2. Socij. 3. Modus agendi. 4. Capita accuſationis. Authores perſecutionis ſunt Iudæi invidia commoti, & minus fideles. *Obſerv.* Increduli conſueuerunt perſequi fideles. 2. *Obſerva.* Ζηλώσαντες ſceleroſi atque jmpij patratores ſeſe obtegunt velo zeli:expende in multis,&nominatim in Phariſæis, Scribis, Sacerdotibus perſequẽtibus Chriſtum: in Iudæis illis atrociter animatis in Stephanum πρωτομάρτυρα, *Actor.cap.* 7. Velamine Legis, Templique ſeſe operientibus, jmpiiſſima, atque crudeliſſima huius prætextu committuntur. & huius patriæ ſacrilegi lege ſeſe muniunt poſitiua, ſed non Divina ad ſacrilegium tuendum. 2. Socij ſunt ἀγοραῖοι Circumforanei, vagi, otioſique homines ad patranda facinora comparati. *Obſerv.* Omnis generis homines aſtu Satanico coeunt ad perpetrandum malum. vide *Iud.* 9. 2. *Cro.* 20 & noſtri temporis *Hiſpani, Itali, Galli, Barbari, Æthiopes* coire aduerſus ſyncere religionis profeſſores, qui hoſtes manu Divina ſalo, ſoloque fuſi, ſtratique ſunt Deo gloria. 2. *Obſerv.* Otioſi,natique tantum ad conſumẽdas fruges in Repub.non ſunt tolerandi. *Athenienſes* otioſos, atque vagos publicæ ignominiæ expoſuerunt, & ob eum finem conſtituerunt areopagitas,qui in otioſos inquirerent.Incumbit certè Magiſtra-

tibus, vt quiſque ſeſe in vocatione ſua exerceat, ne Reſpub. detrimentum capiat. 3. Forma agendi hæc eſt: Turbam convocant, & Satanicâ arte cauſam faciunt communem. 2. Εθυροϐȣν τ̃ πολιν, quia perturbato ſtatu melius conſequi valent, quod volunt. 3. adoriuntur domum *Iaſonis*, ſed ibi eos nequeunt reperire: At *Iaſonem* fratreſque trahunt ad πολιτάρχας 1. *Observa*. Nemo impius ſtatim conſtituitur in ſupremo impietatis gradu, ſed ſenſim à peccato in peccatum vergit, vt expendere eſt in *Pharaone, Saule*, alijſque illius generis, qui non alijs vt plurimum vtuntur armis, quā vi impetu flāmma, ferro, ſicuti facilè eſt conſiderare in dira illa *Hiſpanica* inquiſitione; in atroci *Gallicana* perſecutione, & nominatim in horrenda illa *Pariſiana* ſtrage, quæ ſatis arguit præ multis alijs religionem illam quam profitentur, non eſſe veram, cùm Religio vera, ſit gratiæ, atque miſericordiæ plena, ſanguiniſque Sanctorum minimè omnium ſitiens. 2. *Obſerv*. Nulli magis ſunt obnoxij iniurijs hoſtium, atque furori, quam Chriſti fratres, quorum ſortem oportet conformem eſſe Principis, Capitiſque conditioni, his in terrarum ſolis, & poſtea in cœlis in ſumma gloria, ac fælicitate. Quorum fratrum dignitas hæredum Regni, & cohæredum Chriſti nondum hic percipitur, ſed plenè percipietur cum Chriſto aſſimulabuntur, videbuntque Deum Patrem ſicuti eſt, 1. *Ioan*. 3. 4, *Capita accuſationis* ſunt duo. 1. Seditionis crimē. 2. proditionis vel læſæ, ac imminutæ maieſtatis Regiæ. Dicunt quod hi ſunt ἀναςατώσαντες τὴν οἰκȣμένlω ſubuertentes ſtatum orbis terrarum, ſcilicet hi, qui pacem, ac reconciliationem mundo in Chriſti ſanguine annuntiarunt. Non eſt nouum huiuſmodi crimen impingi fideliſſimis Dei ſeruis. Dictum eſt à *Pharaone* ad *Moſen*, ab *Achabo*, ad *Eliam*; Tu inquit turbas Iſraelem. Cui reſpondit homo Dei: Non ego, ſed Tu, domuſque patris tui. Scribit *Tertullianus* in *Apologet*. contra gentes, quod Chriſtiani nominis oſores varia ſint commenti crimina in Chriſtianos 300. illis annis poſt Chriſti aſcenſum. Dixerunt Chriſtianos carnibus veſci humanis, & idcircò filios ſuos trucidaſſe, inceſtuoſo coitu ſeſe etiam polluere, caput aſini adorare, crudas carnes comedere, Romani imperij ſtatum evertere, & quæ non excogitarunt, atque effutiuerunt atrociſſimi hoſtes Chriſtianæ fidei. Seditionis læſæque maieſtatis crimine Iudæi principem ſalutis noſtræ Dei filium impetiuerunt.

Sint

Sint fidi Dei ſerui contenti ſorte ſua, ſi paribus, ſed immeritò, falſoque onerentur criminibus, Nouit Dominus cuius honore velificantur in vocatione ſua, quàm longiſſimè ab huiuſmodi abſint, abhorreantq́;. 3. *Obſer.* In *Iaſone*. Ita ordinante Domino nõ deſunt qui ſuis faueant, atque opitulentur. In Ægypto filia *Pharaonis*, fauit *Moyſi*, *Achabi* tempore, *Obadiah* qui in ſpelunca 100. Prophetas occultauit: *Lydiam* conceſſit Dominus fautricem Apoſt. *Act.* 16. Cõmentarienſem, & hunc *Iaſonem*, nec non tempore noſtro in rebus arctis, duriſque nonnullos excitauit Dominus, qui vitæ cum diſcrimine, bonorumque omnium iacturâ, Eccleſiæ, boniſque Reipub. viris ſtrictè adhæſerunt in defenſionem. 2. *Caput accuſationis*, eſt Crimen læſæ maieſtatis, Etenim contra decreta Cæſaris faciunt Regem alium, dicentes eſſe Ieſum: Verum quidem eſt eſſe alium Regem præter Cæſarem, & nemo Chriſtianus Rex id negauerit, præſertim cùm Chriſtianus Rex, Chriſto ſubalternetur, vt ita dicam, neque vllatenus læditur, aut imminuitur maieſtas regia, ſi Dei filius Ieſus Chriſtus regni ſui Rex habeatur, & celebretur. eſſet iam nobis dicendum de hoc Chriſti ſpirituali regno, legibus ſubditis, authoritate Regni, differentijs atq; cõuenientijs cũ regimine politico, quibus omnib. ſuperſedẽdum ducimus vel hoc nomine quod fusè à nobis in quodã tractatu explicata ſint pro modulo noſtro. Porrò obſerua Chriſtum eſſe Regem duplici modo. 1. Naturæ iure, vt eſt ab æterno Dei filius, ſic hæres exiſtit mũdi, *Heb.* 1. quo modo omnia creata ipſius imperio ſubijciuntur. 2. Acquiſitionis titulo, Eccleſiæque reſpectu, quam ſuo ſanguine acquiſiuit, cuius eſt vnicum caput, dans eidem vitam lucemque, *Ioan.* 8. & 14. Vicarium in terris nullum admittens, proinde ſine titulo Divino Papa illam, quam præ ſe fert, prærogatiuam vſurpat.

Verſ. 8. Obſerua conſueuiſſe ſceleris patratores turbam corrogare, atque in partes ſuas inflammare, vt ſupra diximus, quod in hiſce artis frequenti praxi comprobatur.

Verſ. 9. Sequitur liberatio Pauli, ac Silæ. *Iaſon* ſatiſdat, & illi λαβόντες τὸ ἱκανὸν dimiſerunt eos. *Obſervatio.* Ante tempus Divino conſilio definitum, nihil poſſunt impij in bonos quicquid machinentur, quiquidem boni Divinâ gratiâ omnibus difficultabus explicantur.

Verſ. 10. Emittuntur *Beræam* Paulus & Silas per noctem. *Obſer.* Ea eſt ſpiritus ſapientia, quæ Dei gloriã propoſitam habet, vt nulla ratione ab ea deflectat.

Verſ. 11. Iam quid *Bereæ* fecerit, & quid paſſus ſit Apoſt. Prædicauit Chriſtum fructuosè: nam Nobiliores *Theſſalonicenſibus Beraani* μετὰ πϱοθυμίας verbum gratiæ receperunt, & ſcripturas ſcrutati ſunt, an hæc à Paulo prædicata ita ſeſe haberent. *Theſſalonica* eſt Metropolis *Macedoniæ*. Duo notatu digna occurrunt, quæ in hac vrbe evenere. 1. eſt *Vderico* vrbis *Theſſalonicæ* præfecto à *Theſſalonicenſibus* cæſo, *Theodoſius* Imperator exercitum miſit qui promiſcuè ſontes, & inſontes ad 7000. trucidandos curauit, cuius atrocitatis ratione *Ambroſius* Epiſcopus *Mediolanenſis Theodoſium* excommunicauit, cui non patebat ad templum acceſſus 8. menſibus, donec reuerenter relaxationem petijt. de quâ ſupra paulo ante. Alterum eſt de *Conſtantio* Imper. qui bellũ mouere decreuit contra *Sarracenos*, quod ſomniarit ſe in *Theſſalia* fuiſſe, cui vnus ex Ducibus dixit δὲς ἄλλῳ νίκην. Nihilominus tamen non deſtitit proficiſci in expeditionẽ contra *Sarracenos*, à quibus eſt ſuperatus. *Obſerv.* Prœlium temere, & leuibus de cauſis non eſt ſuſcipiendum. *Beræa* eſt civitas *Macedoniæ*, quondam *Venetijs* ſubiecta, iam Turcis, & *Vezaa* dicta, Iam ignorantiæ tenebris involuta, Iam captiuitati, & tyrannidi Turciæ obnoxia, notemus contemptũ lucis, & gratiæ Divinæ, peperiſſe Bereenſibus hanc miſerabilem, atque lamentabilem ſeruitutem, expendamus, & ad vſum noſtrum applicemus, ne eiuſdem ſceleris rei pari ſupplicio afficiamur. Εὐγενεςέϱοι, Generoſiores ſuſcipiunt verbum.

Iſta generoſitas non eſt tam ſanguinis, ac proſapiæ, quam Euangelij ab ipſis recepti reſpectu. Nobiles in ſcriptura ſunt quidam nativitate, & ſanguine, 1. *Cor.* 1. Non multi εὐγενεῖς ſunt vocati. 2. Sunt & gratia, virtuteque ſpiritus, ac donorum ſpiritualium ratione. *Eccleſ.* 8. Beata terra, quando Rex eius exiſtit filius Nobilium, Principeſque eius non comedunt propter ebrietatem, ſed robur. Legere eſt etiam in hiſtorijs evaſiſſe Nobiles propter res præclarè geſtas. Sed vera Nobilitas per Chriſti ſanguinis gratiam eſt definienda: etenim omnes, quotquot ſumus, naſcimur filij iræ Dei, & niſi regeneremur per Spiritum S. & immortale ſemen verbi, nequit fieri, vt nobilitemur, reges in cœlis thronis inſidentes,

tes,divinamque faciem contuentes. *Obſerv.* Hoſtes Evangelij,vtcunque videantur præluſtri loco nati minimè ſunt cenſendi Nobiles, ſed qui verbo Dei gratiam oblatam alacriter amplectuntur in juſtificationem, & ſanctificationem filiorum Dei. 2. *Obſervatio.* Verbum Iehovæ ab omnibus recipiendum, & ſtata tempora obſeruanda prædicationi deſignata, & præſertim diei Dominicæ ſtricta ratio habenda: qua vacandum ſolummodo divinis exercitijs. Sed quid agunt *Bereani*, ſcrutantur ſcripturas. *Obſervatio.* Literæ ſacræ ſunt reuoluendæ, & inveſtigandæ in quibus continetur æterna vita, *Ioan.*5. David Sanctus, atque pius meditatione ſeſe exercuit legis Dei noctes, dieſque. Nulli à ſacrarum ſcripturarum lectione coercendi, non laici, vt Papiſtæ volunt, cùm Evangeliũ ſit potentia DEI in ſalutem omni credenti. *Rom.*1.16. 2. *Obſerva.* Scripturæ veteri, nouoque teſtamento comprehenſæ ſunt inſtar *Lydij* lapidis, ad quem omnis veritas eſt exigenda, & juxta has in omnibus controuerſijs ſtatuendum. Patris de filio teſtimoniũ, hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ex tribus ἱερῶν γραμμάτων locis petitum ſcilicet, *Pſal.*2. *Iſa.*42. *Deut.*18. vt ſupra diximus fuſius: quo Pater nos amandat ad filium, filius vero ad ſcripturas, *Ioan.*5. Itaque in ſacris ſcripturis omnis veritas continetur, & ex eiſdem eſt haurienda.

*Verſ.*12. Effectus prædicationis Pauli, atque exempli boni Nobilium. Multi crediderunt ex Iudæis, ex Græcis non pauci, mulieres etiam honeſtæ. *Obſerv.* Eſt è re Eccleſiæ, ſi nobiles exemplo bono alijs præeant: & certè, ſi Rex exiſtat religioſus, ſæpe vſu venire ſolet, vt & exiſtant religioſi ſubditi. Proinde precibus enixè contendendum, vt qui præſit, pietate, & ſyncera fide ſit inſignis. 2. *Obſerva.* Fides eſt verbi prædicati per operationem Spiritus S. effectum. *Rom.*10. 3. *Obſerva.* Quidam Iudæi ad fidem Chriſtianam converſi ſunt quaſi primitiæ illius gentis Iudaicæ in ſocietatem & gratiam Chriſti aſciſcendæ ante illuſtrem illum filij Dei aduentum. 4. *Obſervatio.* Regnum Chriſti omnis generis, atque ordinis homines complectitur, juxta illud Apoſt. 1. *Timoth.*2. Deus vult omnes homines ſaluos fieri, quo ſignificatur, ex omnium hominum ordinibus, atque generibus Deum patrem in filio ſuo habere electos, quos ab æterno æternæ vitæ, ac gloriæ deſtinauit.

Verſ. 13. Perſecutio aduerſus Paulum, cuius authores deſignantur Iudæi, qui *Theſſalonicâ* venerant *Beræam*. Et modus actionis eſt his verbis σαλεύοντες τόν λαὸν. Cauſa impulſiua eſt, quod audierint Paulum ibi prædicaſſe verbum Dei. *Obſerva.* Quæ ſupra, afflictionis vnius terminus, eſt alterius initium, & verè *Iobus* hominis vitam militiam eſſe ſuper terram. Rite reſpondit Iacobus Pharaoni ſciſcitanti quot annos haberet, dixit dies nimirùm paucos, & malos eſſe perigrinationis ſuæ, *Geneſ. cap.* 47. Sed quæras quomodo convenit cum juſtitiâ divinâ, vt fideles eius ſerui, & electi ad vitam affligantur? *Reſpon.* Eſt Dei voluntas, vt ita ſit, quæ eſt vnica juſtitiæ regula: & iterum, nemo eſt omnium electorum, qui in ſeſe non habeat reliquias peccati ſenſim mortificandas, & abolendas, nemo etiam ſit, qui non multoties actualiter peccarit, adeo, vt in nobis affligendis Dominus iuſtè agat, ſummâque miſericordiâ cum fidiſſimis ſuis ſeruis, cùm omne quod patiuntur, mereantur, vtcunque non eo nomine, quo ab impijs vexantur. 2. *Obſervatio.* Iudæi implacabilis odij exiſtunt aduerſus Dei regnum in quibus tam efficaciter operatur Satan, vt nullis parcant laboribus. *Beræam* venientes ad impediendum Euangelij curſum, verè *Ieremias* de impijs nullam moleſtiam detrectantibus ad perpetrandum malum, *Cap.* 9. & *Ierem.* 4. celebrantur ijdem ſapientes in malis committendis, ſed ignari, in bono faciendo. 3. *Obſerv.* Populus eſt mobilis atque inconſtans qui breui momento huc, illucque impellatur, itaque non ei nitendum. Expende praxin inconſtantis populi in Chriſtum hodie clamantis *Oſianna*, ſtatim poſt intonantis crucifige, in Davidem, quem milites ſummo affecere honore, ſed in *Ziklagi* combuſtione conantes Davidem lapidibus obruere. In Paulo *Act.* 14 pro Deo habito, at paulo poſt lapidibus impetito, recumbendum nobis proinde eſt in ſolum Deum.

Verſ. 14. Liberatio Pauli per fratres, id eſt eos, qui Chriſtum Ieſum profitentur, quem mittunt ſaluum, atque incolumem *Athenas* relictis Silâ, & Timotheo, donec Paulus remiſerit, & ſignificarit, quando ſint mittendi, quo facto, illi etiam *Athenas* veniant. *Obſervatio.* Conſulit Dominus vitæ ſuorum, cùm videntur eſſe in extremis, nec poſſunt impij, quod machinantur perficere ante vocationis noſtræ, atque emigrationis terminum, idque Deo ordinante

dinantes

dinante: quoties legimus Davidem ſummis diſcriminibus explicatum, vide 1.*Sam.*18. quando Saul eum conatus ſit lancea tranſfigere, & 19. quando ſeruos deſignauit ad Davidem trucidandum antequam expergiſceretur, & 23. cùm David copijs Saulinis cinctus vndequaque eſſet. Petrum etiam, & Paulum in extremis periculis verſantes liberatos ad opus Domini peragendum. 2. *Obſerva.* Singularis eſt fratrum amor in Paulum ſynceræ fidei effectum, qui quam poſſunt, nauant operam vt per *Theſſaliam, Bœotiam, Atticam Athenas* vſque ſaluus perducatur electum Domini, vas ad ſalutem ipſis in CHRISTO communicandam, qui ſecundum Deum inſtrumenta exiſtunt vitæ Paulinæ conſervandæ. Eſt etiam in hiſce fratribus ſumma prudentia non recta Paulum Athenas mittentibus ſed per viam maris. Media non ſunt negligenda, in quibus prudentes nos eſſe par eſt, vt ſerpentes, & ſimplices, vt ſunt columbæ: quibus Satanæ organorumq; eius inſultibus ſtrenuè obſiſtamus: atque eo alacrius, quod toties ipſi viderimus fulgentem Iehovæ potentiam eum, eiuſque organa in hac patriâ proſtrauiſſe: atque in nihilum redegiſſe impios, & truculentos illos conatus hoſtium aduerſus Chriſti regnum.

Verſ. 16. Sequitur quid Paulus egerit, & quid paſſus fuerit Athenis. Hoc ſcilicet fecit, prædicauit Chriſtum, & reſurrectionem. Paſſus eſt vero, maledicta, ac ſubſannationes. At occaſio primum venit trutinanda, quæ eſt hæc, quod viderit Athenarum civitatem κατείδωλον, id eſt, idolis deditam. Porrò Athenæ vrbs celebris cum propter inſignes victorias, quas eſt adepta de *Perſis*, tum propter Philoſophorum celeberrimum cœtum, quales erant *Socrates, Plato, Xenophon, Crates*, denique propter amœnitatem, quæ fuit vrbs præclara amœna, ita etiam antiqua: etenim ſcribitur à *Nauclero lib.*1. *Gen.*27.*fol.*62. quod *Cecrops Athenarum* Rex fuerit tempore Moyſis. Et *Minerua* ſapientiæ Dea habita ab ipſis culta, quæ græcè vocata eſt ἀθηνη. *Pauſanias* ſcribit, quod plures fictitij Dij Athenis extiterint, quam in tota Græcia. Quando *Aſiam* ſubiugarunt Romani filios ſuos Athenas miſerunt. vide præfationem offic. Cic. Plerique nobiles ex omnibus partibus ad Philoſophiam addiſcendam, huc confluxerunt. Iam eſt ſub Imperio Turcico, & vix oppiduli faciem refert.

Obſervatio. mutationibus vrbes atque imperia ſubiecta ſunt, nihilque in hoc mundo poſſit eſſe perpetuum: proinde oculos mentis attollamus ad cœleſtem patriam, bonaque illa æterna ibi repoſita pro Dei filijs. Apoſtolus vrbem conſpicit, templum ingreditur, Idololatriam percipit, quare irritabatur ſpiritus eius in ipſo inſtar febricitantium in ſummo gradu, qui feruntur agitari παροξυσμῷ. *Obſerva.* Zelo gloriæ divinæ maximè flagraremus, qui divinitus ad miniſterium vocati ſumus. Zelum Davidis; *Eliæ*, aliorumque Prophetarum expende. 2. *Obſerva.* Sapientes æſtimatione mundi minimè pollent cognitione ſalutari in Chriſto, cuius crux ipſis aut ignota eſt, aut ignominioſa, petraque ſcandali, ſed electis ſolatij, gloriæque plena, 1. *Cor.* 1. *Athenæ* ſunt Idolis deditæ. *Porrò* Idololatria eſt, aut quando idolis cultus divinus defertur, aut quando DEVS non colitur ex præſcripto verbi ſui, quam Iehova punire nequaquam intermittit, niſi interueniente pœnitentià, Idololatria *Salomonis* regno Iudaico ſciſſionem attulit, & *Samaritano*, tandem exitium: hanc fugiamus, atque ex animis auerſemur.

Verſ. 17. 1. Actio *Pauli Athenis.* Differebat in Synagoga cum Iudæis, & religioſis, totuſque ardens zelo gloriæ Dei, quemcunque obuium nactus eſt, qui eum audire ſuſtineret, cum eo diſputabat. *Obſerv.* Semper nobis captanda occaſio eſt amplificandi regni Chriſtiani per Euangelij annunciationem, quod eſt Dei potentia in ſalutem omni credenti.

Verſ. 18. Differit etiam cum Philoſophis, qui ſic vocati ſunt, quod ſapientiam amarent à *Pythagora* ſtudente evitare σοφῶν ambitioſum, & ſuperbum nomen. Epicurei, & Stoici cum eo conflictabantur. Epicurei nomen ſortiti ab Epicuro ſectæ principe: hi quidem in voluptate ſummum bonum ſtatuere, animaſque mortales nullam eſſe Divinam providentiam, Reſurrectionem, atque vitam æternam, non agnouere, quos nimis multi hac ætate moribus, atque opinione referunt, vide 2. *Pet.* 3. Stoici ſunt dicti à Stoa Porticu *Athenis,* vbi ſoliti ſunt docere, quorum Princeps celebratur *Zeno,* qui ſummum bonum poſuere in virtute: hominē paſſionibus, atque affectionibus volebant eſſe vacuum, denique fatum, omniaque certo, atque inevitabili cauſarum nexu evenire aſſerentes, ipſum Deum eodem includebant, vt liberrimè agere

re minimè poſſit: quæ omnia ſunt inepta. Pelagiani non longè aberant ab hoc errore. Phariſæi,qui Legem cum Euangelio cõiuxerunt, & Papiſtæ, qui in cauſa iuſtificationis fidei opera addunt,quorum meritis felicitatem obtineri autumant,inſtar Stoicorum,qui virtute hominis beatitatem metiuntur. *Obſervatio.* quæ fuit ſupra, diſſidentes Philoſophi, & opinionibus diſtracti coeunt ad oppugnandam veritatem, divexandumque Chriſti ſeruum: quem per ludibrium σπερμολογον vocant, nugatorem, vel verborum diſſeminatorem, vbi nota huius mundi ſapientes veritatem ipſam, & eiuſdem aſſerentes irridere, atque cõvitijs proſcindere. Subiungunt, quod videatur ξένων δαιμονίων καταγελλευς εἶναι. Daimonion etſi Græcis ſignificare poſſit Deum vel ſcientem, in ſacris tamen ſemper accipitur in malam partem. Ratio huius appellationis eſt, quod Apoſt. Ieſum annuntiarit, atq; reſurrectionem. Ieſum quidem Dei filium electorum ſeruatorem. De quo ſæpius. Reſurrectio corporum certiſſ. eſt multis rationibus probata, 1.*Cor.*15. quibus omiſſis, affero Chyrilli argumentum à *Phœnice* petitum ſeſe flammis committente, ex cuius cinere reſurgit nouus *Phœnix*, de quo canit *Claudianus*.

Hic neque concepto fœtu, nec ſemine ſurgit:
Sed pater eſt, proleſq; ſibi, nulloq; creante
Emeritos artus fœcundâ morte reformat:
Et petit alternam totidem per funera vitam.

Quia de Reſurrectione corporum antea: nihil amplius iam, niſi quod procul omni dubio ſit futura ad perfectam electorũ glorificationem, & reproborum damnationem contra Epicureos & Sadducæos.

*Verſ.*19. Ducunt Paulum in *Areopagum*, id eſt,*Martis* collem, vbi Iudices qui *Areopagitæ* dicti ſunt de ſummis criminibus cognoſcebant, apud quos aliquando *Socrates* cauſam dixit, poſtea impietatis ab iſtis condemnatus. Hic *Oreſtes* matrem trucidaſſe fertur. *Obſerv.* quod hi ceſſurum exiſtimant Apoſt. in dedecus, & damnũ ipſi in honorem vertitur, regniq́ue Chriſti propagationem quem publicè in loco publico prædicat nullo timore perculſus, niſi qui Dei ſeruis ineſſe ſolet. 2. *Obſerv.* Impij,& rerum Divinarũ ignari,

doctrinam Chriſti putant eſſe nouam, qua nihil antiquius, cùm Chriſtus Ieſus Dei filius ab æterno exiſtens patri conſubſtantialis, gloriâque æqualis Euangelicæ doctrinæ ſit ſubiectum.

Verſ. 21. Morem *Athenienſium* attingit, quod audiendis, & recitandis nouis fuerint dediti, legere eſt eos Cenſores morum conſtituiſſe, qui in otioſos inquirerent, eoſque publicæ exponerent ignominiæ, & hi quidem vocati ſunt ἀρεοπαγῖται. *Obſerva.* Hominis natura eſt rerum nouarum auida, quibus oblectatur, cùm res vna ſit neceſſaria, quam Maria elegit, quæ ab ea non auferetur, nimirùm audire IESV CHRISTI ſermonem, *Luc.cap.* 10. *verſ.* 39.42.

Verſ. 22. Habetur Pauli ſermo ad verſ. 32. 2. Euenta. Pauli ſermo, tribus partibus conſtat. 1. Exordio. 2. Propoſitione. 3. Concluſione. In exordio habes 1. Reprehenſionem *Athenienſium*, quòd ſint δεισιδαιμονέστεροι, id eſt, ſuperſtitioſiores. 2. Occaſionem huius Reprehenſionis, ſcilicet, quòd viderit altare cui inſcriptum erat ἀγνώστῳ θεῷ. *Obſervatio.* Philoſophi non extitere, neque ſemper exiſtunt religioſi. Etenim ψυχικὸς ἄνθρωπος non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, quæ pro ſtultis ducit, 1. *Cor.* 2. Proinde cauendum vt Iuuentus Philoſophicâ diſciplinâ imbuenda ſit præcipuè ſacris inſtituta literis ad ſalutem in Chriſto percipiendam: quibus continetur vera veri Dei Patris, filijque cognitio ſalutaris. 2. *Obſer.* Nulla eſt gens tam barbara, quæ tametſi ignoret, qualem Deum habere debeat, tamen habendum, colendumque exiſtimet. 3. *Obſerv.* Dominus prout eſt è re gloriæ ſuæ occaſionem offert amplificandi regni Chriſti: Etenim Paulus hic inuenit aram cui, &c.

Verſ. 23. Sermonis propoſitio duo complectitur. 1. Quis ſit verus Deus. 2. quomodo colendus. Deſcribitur Deus à Creatione hoc verſ. à gubernatione per prouidentiam, verſ. 26.

Verſ. 24. His verbis à Creatione, Eſt is, qui mundum, & omnia eodem comprehenſa creauit cœli, terræque Dominus. *Obſervatio.* Hinc liquet mundum ab æterno non extitiſſe, vt Philoſophi quidam perperam exiſtimauere, contra quos vide 2. Pet. 3. etiam diſſolutum iri, cunctaque eo comprehenſa, igni purganda, quæ Creatoris imperio ſubijciuntur. Proinde danda nobis eſt opera,

qui

qui Creatoris gratia velimus frui, qua fiet res creatæ omnes nobis arrideant, faueantque; & contra, ſi creatoris gratiâ atque fauore deſtituamur, futurum certè pro divinæ voluntatis ratione, creaturas experiamur inimicas. 2. Quomodo colendus. Modus colendi Dei eſt ſpiritualis, Iehoua ille æternitatem incolens, non habitat in Templis manu factis, nec manibus hominum colitur, alicuius rei egens, cùm ipſe det omnibus vitam, halitumque, & omnia.

Verſ.25. Putarunt Græci *Athenienſes* Numinis præſentiam Templis materialibus affixam, quod minimè quadrat: cùm ipſe teſtetur *Iſai cap.66.* Cœlum eſſe ſuum thronum, terramque filijs hominum eſſe datam. & 1. *Reg.8.* Cùm *Salomon* extruxiſſet domum magnificam, inquit ille, Cœli cœlorum nequaquam te capiunt. Stultum eſt alligare Divinam maieſtatem vlli loco, cùm omnia repleat, imò ipſos cœlos tranſcendat: & cùm ſit Spiritus, *Ioan.4.* rebus artefactis, & manu perpolitis, non eſt colendus. Itaque recedunt à Dei præcepto, qui Imagine repræſentatum Deum adorant. Deum hiſce non egere. vide *Pſal.50. Iſa.66.* vitæ, bonorũq; omnium authorem, ac datorem.

Verſ.26. 2. Pars deſcriptionis eſt à gubernatione. Sed 1. dicit omne genus hominum ex vno ſanguine eſſe conditum, id eſt, ex vna cognatione, ſiue origine, vt habitarent per vniuerſam ſuperficiem terræ, temporibus definitis, terminiſque habitationis eorum. *Obſervatio.* Omnium hominum eadem eſt origo, proinde huius materiæ conditor, adeoque hominum vno, ſimpliciique modo eſt colendus, iuxta Divini verbi præſcriptum in his terrarum ſolis, in quibus commorandum iuxta Divinitus præſtitutos habitationis noſtræ limites, extra quos non licet egredi, ſiquidem prouidentiâ Dei omnes etiam circumſtantiæ ſunt ita coercitæ, vt nihil queat evenire in vlla circumſtantia, niſi quod ipſe decreuit, certiſſimèque nobis hinc ſit emigrandum.

Verſ.27. Finis creationis hominum & collocationis in terris, eſt, vt DEVM quærant: Quare cùm offertur occaſio gratiæ, ipſum quæramus. vide *Iſa.cap.55.* qua inveniri poſſit, quod ſi temporis rationem tam gratioſi minus habuerimus, metuendum, ne cùm maximè velimus, minimè exaudiamur. vide *Proverb.1.*

Quod dicitur ſi forte ψηλαφήσειαν palpando eum invenirent, hoc innuitur homines cæcorum inſtar Deum non niſi palpando inveſtigare poſſe, antequam vera illa lux mũdi illuceſcat, quamuis ſit verum non longè eum abeſſe ab vnoquoque noſtrum. Adeſt quidem generali præſentiâ rebus omnibus creatis, ſed Eccleſiæ, eiuſque membris gratiâ, ac miſericordiâ.

Verſ. 28. Probat adeſſe, in eo viuimus mouemur ſumus. Vitam ab eo habemus vitalem & ſpiritualem quam nobis infundit abſq; coadiutore, πνευματικὴν ζωὴν concedit merâ gratiâ, procul itaq; amandentur operum merita, atque naturæ dignitas. Hoc, quod dixit oſtendit citato arati verſu θεοῦ γένος ἐσμὲν Dei generatio ſumus, quem non laudat ad confirmandum aliquod fundamentum religionis, ſed ad docendum hos Athenienſes etiam per Po.tæ ſui dictum, ſic 1. *Cor.* 15. 31. φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Ex *Meandro*. Et *Tit.* 1. κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται κακὰ θηρία γαστέρες ἀργαί, ex *Epimenide*. Allatio horum verſuum non facit, pro humanis traditionibus ab aduerſarijs in Eccleſiam intruſis.

Verſ. 29. Colligit ergo τὸ θεῖον non eſſe ſimile auro, argento, lapidiue ſculpto arte hominis: quæ materia vtpotè aurum, argẽtum lapides conſueuerunt humano artificio iuſculpi, prout hominibus libuit comminiſci, neq; .n. rudis illa materia, ſed arte quadam formã adepta coli ſolet. *Obſer.* Iehova inviſibilis, & incõprehenſibilis nulla imagine materiali, & viſibili imò, ne vlla quidem ſpecie, aut figura eſt repræſentandus, multo minus eo modo adorandus. Vide 2. præceptum Decal. *Pſal.* 115. verè inquit *Lactantius* ibi nullam religionem eſſe, vbi ſunt imagines, & ipſe *Turca* eas abominatur, quas, cùm *Budam Hungariæ* oppidum expugnaſſet in templo erectas, & collocatas curauit deijciendas, atque confringendas.

Verſ. 30. Concluſio ſermonis Paulini, qua eos ad reſipiſcentiã invitat, ſimulque indicat veterem errorem non excuſare errantes, ſed Dei patientiam cõmendare, qui tamen futurus eſt iuſtus contemptorum judex: at quod dicit Deum quaſi præterijſſe hoc tempus ignorantiæ, id eſt, non æquè accuratè obſeruaſſe: Si cauſam quæras, acquieſce in Dei voluntate, gratoque in Deum ſis animo, qui te (*SCOTIA*) luce Euangelij colluſtrauit. *Obſerva.* Quod invitet ad pœnitentiam. *DEVS Pater* benigniſſimus nolit peccatoris mortem, ſed potius convertatur, viuatque *Ezech.* 33. & teſtatur

Domi-

Dominus noſter, quod non venerit vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, *Luc.cap.5.* Imò ipſum Pharaonem verbo voluit admonitum, antequam plagas illas juſtitiæ effuderat. Hinc diſcamus Deo ad pœnitentiam vocanti obtemperare, ne ſecundo nuntio iudicium afferenti locus relinquatur.

Verſ. 31. Ratio eſt ab vltimo judicio. DEVS ſtatuit diem, in quo iuſtè iudicaturus eſt orbem terrarum, Iudicemque deſignauit filium à mortuis excitatum fide palam omnibus factâ, id eſt, Chriſto mundi iudice declarato per reſurrectionem à mortius. Liquet hinc contra Epicureos DEI filium venturum ad iudicandum viuos, atque mortuos, cum de die aduentus, atque hora minimè conſtet, ſimus vigilantes inſtar virginum prudentum lampadibus oleum habentium, vt cum venerit ſponſus, in cubiculum ſponſi admittamur ad vitam, perfectamque gloriam percipiendam.

Verſ. 32. *&* 33. Concionis huius effecta exiſtunt varia, pro audientium diuerſitate. 1. Quidam ἐχλεύαζον cauillabantur, ſcilicet Epicurei. 2. Alij deſiderabant audire Apoſt. rurſus de hac re. 3. Alij crediderunt, & nominatim *Dionyſius Areopagita*, non is, qui ſcribit de ἱεραρχία Angelorum, neque Aſtrologus vt Papiſtæ per ignorantiam dicunt, atque *Damaris* femina. *Obſervatio.* Verbum eſt odor vitæ ad vitam electis, ſed odor mortis ad mortem reprobis, & nunquam prædicatur abſque fructu, *Iſa.*55. ſumma huius ſermonis eſt, vt cognoſcamus verum Deum cœli, terræque, & omnium creatorem, ac gubernatorem, eumq; colamus iuxta voluntatem verbo expreſſam, id eſt ſpiritu, *Ioan.*4. necnon Dei filium Ieſum eſſe ſalutis noſtræ principem, vitæque Dominum, *Heb.ca.*2. *Act.*3. vt loquitur Chriſtus, *Ioan.*4.

CAPVT XVIII.

HOC caput tribus conſtat partibus. 1. habetur à verſ. 1. ad 18. quid *Corynthi* egerit, & paſſus fuerit Apoſt. 2. ad verſ. 24. oſtenditur, quomodo *Antiochiam Siriæ* redierit. 3. hiſtoria de *Apollo* prædicante *Epheſi*, & quo fructu ad finem. ad verſ. 12. quid Paulus egerit *Corynthi*: & occurrit 1. quomodo occupatus fuerit domi *Aquilæ* cōficiendis tabernaculis, quomodo in Synagoga diſputarit, & poſt *Silæ* atque Timothei reditum ex *Macedonia* quomodo teſtificatus fuerit Iudæis Ieſum fuiſſe Chriſtum, & quonā pacto illi reſtiterint, atque blaſphemarint, quomodoq; ſe purum dixerit ab eorum ſanguine, diſceſſeritque ad gentes ingreſſus domū juſti colentis Deum, qui credidit, ac Baptizatus fuit cum familia, multiſque *Corynthiacis* credentibus, & baptizatis. *Corynthus* præcipua vrbs *Achaiæ* à Cic. græciæ lumen vocatur, ſitū habens inter duo Maria ſcilicet *Ægæum* & *Ionium* ab Horat. vocatur bimaris hoc verſ. Bimariſq; *Corynthi Ianuæ*. Nomen ſortita à *Coryntho Maritonis* filio. Templum habebat extra vrbem Iſidis, & intra veneris, cui mille fere mulieres ſuerant cōſecratæ: fuit quidem opulenta, ſed admodum libidinoſa jam ſub poteſtatem Turcicam redacta. Erat valde difficile hanc vrbem convertere ad fidē Chriſti, cùm varijs ſcateret ſceleribus vt liquet ex Epiſt. Apoſt. ad *Corynth.* factum tamen eſt per Spiritum S. Euangelio prædicato cooperantē, vt pleriqùe Chriſtianam veritatē ſint amplexi. Exemplo Apoſtol. docemur inſignem operam nauare in prolatando Chriſti regno, munereque nobis divinitus impoſito obeundo.

Verſ. 2. Occurrit hoſpitis nomen ſcilicet *Aquilæ*, Iudæi Ponto oriundi, qui in Italiam venit, edicto coactus *Claudij Cæſaris*, cum vxore *Priſcilla Corynthum* acceſſit. *Obſervatio.* Chriſtiani nominis profeſſores exilio, & perſecutionibus ſunt obnoxij, quod multa cum habeat conjuncta bona, ſi bene agentes patiamur, hoc etiam habet, quod nos poſſit memores reddere noſtri his in terrarum ſolis exilij à patria cœleſti, & proinde mouere de emigratione ne rebus terrenis corda agglutinemus, ſed cum Apoſt. *Coloſ.* 3. ſuperna quæramus. 2. *Obſer.* Dominus ſuis prouidet, & neceſſaria præparat ad

ad hanc vitam tolerandam, vt *Ioſepho* in Ægypto, Davidi in deſerto oberranti, *Eliæ* Prophetæ famis tempore à corvis enutriti, 1.*Reg.* 17. & Paulo in vrbe ignota, alienaq; ab Euangelio hoſpitium deſignauit. Verùm illud Davidis, *Pſal.* 34. Leo poſſit eſurie premi, ſed diligentibus Iehovam nil deerit. 3.*Obſerva.* Quod hic *Aquila* fuerit σκηνοποιὸς. Nota debere vnumquemque in vocatione ſua occupari, proinde nemo vitam degeret otioſam, ſed iuxta verbũ Iehovæ in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, & *Iob.* 5.7. natus homo eſt ad laborandum, vt ſcintillæ prunarũ in altum evolant. 1.*Cor.* 11. Qui non laborarit, ne manducet: & ſapiens ille *Salomon* pigrum & deſidem remittit ad formicã, quæ æſtate condit, quibus hyeme fruatur: quare minimè otio indulgendũ, ſed in vocatione cuiq; elaborandum. 4.*Obſer.* Paulus hanc artem exercet, ne initio prædicationis Euangelij *Corynthij* onerẽtur, & vt pſeudoapoſtolis præcidatur occaſio obloquẽdi, qui ſine ſtipendio ſeſe inſinuare conati ſunt in animos *Corynth.* Hinc itaque minimè ſtatuendum miniſtros verbi debere manibus operari ad comparandum victum, cùm miniſterium requirat omnem operam, imò maiorẽ, & ſeduliorem, quam quiuis nauare poſſit, ſit etiam divinitus ſtatutum vt Euangelij annuntiatores, Euangelio viuant, 1.*Cor.* 9. & *Gal.* 6. Qui erudiuntur, inſtitutores ſuos efficerent omnium bonorum participes, nec hoc tantum, ſed grex debet Paſtori obedientiam, *Heb.* 13. 2. honorem, 1.*Timoth.* 5. ſingularem etiam amorem, 1.*Theſſ.* 5.

Verſ. 4. Quid agit Apoſt. diſputat, atq; perſuadere nititur Iudæis & græcis in regnum Chriſti coaptandis, vbi diſce fidelitatẽ Pauli in officio faciundo, necnon ſtudium ſingulare erga gentem ſuam, qui conatur quibus poſſit modis eam, ad Chriſti fidem conuertere in ſalutem ceſſuram, vitamque æternam. Diſputat de hominis miſeria, redemptione, ſaluteque æterna ex Chriſto promanante. *Obſer.* Ex temporis circũſtãtia. Dies Sabbathi lege divina, praxeq; ſanctorũ verbi prædicationi, auſcultationiq; deſtinanda, qua artifices ab ordinaria occupatione, & mercatores à negotiatione ceſſarent, ſeſe divino cultui, operumq; Dei cõtemplationi dedentes.

Verſ. 5. Quid egerit Paulus poſt Silæ, Timotheique reditum ex *Macedonia*, nempe quod fuerit teſtificatus Ieſum eſſe Chriſtum. At 1. Occurrit zelus Apoſtol. expendendus, qui dicitur συνείχετο τῷ πνεύματι, id eſt, conſtringebatur ſpiritu.

1. *Obſerva.* In euangelio prædicando zelo flagrare debent paſtores memores illius inſignis dicti *Davidici*, zelus domus tuæ exedit me, *Pſal.* 69. necnon *Ierem.* maledictus ille, qui facit negligenter opus Domini, ſed tempora in quæ incidimus zelum in paſtoribus, atq; profeſſoribus deſiderant. 2. *Obſerva.* Subiectum in quo prædicando occupatur Apoſt. eſt Ieſus Chriſtus Rex, Propheta, atque ſacerdos Cerimonijs legalibus figuratus, tempore ſtatuto in carne manifeſtatus, qui pro electorum peccatis paſſus in cælum evectus, atque iam collocatus ad dextram maieſtatis in cœleſtibus.

Verſ. 6. Ἀντιτασσομένων δ᾽ αὐτῶν. Hic habetur quod Iudæi reſtiterint, atque blaſphemarint, vbi obſerua in hiſce ſummam indurationem, illudque verificari quod habet *Simeon* in ſuo cantico, ſcilicet Chriſtum eſſe ſignum contradictionis. Cum hoc percipit Paulus excuſſis veſtibus dixit eis ſanguis veſter ſuper caput veſtrum, purus ego, ab hoc tempore ad gentes proficiſcar. Excuſſio veſtium ſanctam Apoſtoli iram notat, ſimplicitatemque Doctrinæ, quam propoſuit, necnon rebellium Iudæorum contemptum ſupra cap. 13. Sanguis veſter ſuper caput veſtrum Phraſis eſt Hebraica, qua ſignificat Iudæos ſibi eſſe exitij authores, ſe vero culpa vacare, quod eos deſerendo tranſeat ad cæteras gentes. *Obſervatio.* Noſtrarum eſt partium, ita ſyncerè, & fideliter defungi miniſtratione noſtra, qui puri ſimus à ſanguine pereuntium. Vide *Ezech. cap.* 3. de excubitore illo divinitus conſtituto, & *Act. cap.* 20. 2. *Obſervatio.* Contemptus verbi divini occaſio eſt remotionis eiuſdem, quare maximè cauendum ne Euangelio oblatam gratiam aſpernemur, ſed amplectamur animis libentibus ac foueamus.

Verſ. 7. Domum iuſti ingreditur deſcripti à pietate, qui Deum coluiſſe fertur, cuius quidem domus non longe aberat à Synagoga. *Obſervatio.* Verbi Dei miniſtri verè colentium Deum domos frequentare debent, minimè vero eorum, qui in peccatis perſeuerantes gratiam divinam faſtidiunt. 2. *Obſerva.* Vera hominis laus à pietate petitur, longe aliter ſentit peruerſus mundus, qui autumat hominem eſſe commendandum à divitijs cito perituris, honoreque evanido.

Verſ. 8. Credit *Criſpus* Synagogæ præſes, & baptizatur, eiuſque familia, multique *Corinthiaci* credunt, ac baptizantur, *Obſerva.* Verbum

bum nunquam prædicatur ſine effectu, per quod ad vitam deſtinati efficaciter vocantur ad gratiam in tempore participandam ſimul etiam Chriſto fide inſiti baptizantur, quoquidem ſignificatur peccatorum remiſſio in ſanguine agni, ſpiritualis regeneratio, vnioque electorum membrorum cum capite.

Verſ 9. Alloquitur Iehova Paulum noctu in viſione eumq; conſolatur. *Obſerva.* Adeſt Dominus ſeruis fidelibus in eorum conſolationem, qui in ſuſcepto munere pergant diligenter, per ſpiritum vero divinum alloquitur Paulum, quo conſolationem ipſi ingerit inquiens noli temere, loquere, ne ſileas. *Obſerva.* Etſi Paulus ſit vas Domini electum laborat tamen hac infirmitate naturali, vt ipſe fatetur, 1.*Cor.*2. ſic Moyſes, *Iſaias* 6. *Ierem.*9. *Ezech. Dan.*9. quos omnes Dominus conſolatur ſapiens Iehova vult ſuos infirmitatis ſuæ eſſe conſcios, qui ad thronum gratiæ confugiant, vt inde ſolamine fruantur. 2. *Obſerva.* à Domino nobis tradita cuncta ſunt annuntianda, vide in prophetarum & Apoſt. praxe, quicquid ſentiãt, aut loquantur homines aduerſus nos, aut veritatem, flocci faciamus memores illius dicti celebris, *Gal.*1. ſi hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.

*Verſ.*10. Tres annectuntur rationes conſolationis. 1. Ego tecum ſum, & ſi Deus nobiſcum, quis contra nos. Omnia cælo, terraque comprehenſa nobis arrident, noſtriſq; ſtant à partibus. Vide *Ier.*1. & *Pſal.*23. Si ambularem in vmbra mortis, non extimeſcerem, volucres cæli fauebunt tibi, ſi fueris apud Deum in gratia, imò ſuper aſpidem ambulabis, & cõculcabis Draconem. 2. ratio nemo te inuadet. 3. ratio quia populus eſt mihi multus in hac vrbe. *Obſer.* In *Oſe.*2.18 tuto ſunt ij, qui Dominum protectorem ac conſeruatorem habent 2. *Obſerva.* Deus inter maximè flagitioſos habet ſuum electum numerum, qui reſervaſſe perhibetur in ſumma illa defectione 7000. qui genua *Baali* non flexerunt. Cuius fundamentũ manet firmum habens hoc ſigillum nouit Dominus, qui ſunt ſui habuit & electos ſuos *Corinthi*, iam per Euangelij prædicationem in Chriſti regnum coaptandos, fideque imbuendos.

*Verſ.*11. Paulus obtemperat, ibiq; manet annum & ſex menſes, verbumq; prædicat divinum, nihil ex ſeſe cõminiſcitur: commenta hominum, traditiones non affert, ſed Euangelium DEI ipſius brachium ad pertrahendum homines ad Chriſtum, *Iſa. cap.*53.

Deiq́ue potentiam in ſalutem omni credenti. Idq́ue magno cum fructu. Expēdamus ſub finem Dei bonitatem in has gentes,quas minus de gratia cogitantes ad gratiam vocauit per Euāgelij prædicationē, cuius efficacia per ſpiritus ſancti operationem eſt maxima in ſalutem ordinatorum ad vitam, vt in pleriſq; luce Euangelica colluſtratis apud nos *Scotos*. Simus grati, rectèque vtamur ſingulari hoc Dei dono.

*Verſ.*12. ad verſ. 21. De Paulo, *Gallione*, Iudæis, *Soſthene* agitur. De Paulo hæc habentur, quæ ſit paſſus, & quæ fecerit. Paſſus eſt calumniam à Iudæis, & interruptionem à *Gallione*. Hæc fecit; nauigauit in *Syriam*, totondit caput,deinde *Epheſum*,cogitans *Ieroſolymam* ad feſtum. Circumſtantiæ huius nouæ moleſtiæ in Paulum ſunt hæ. 1. Temporis. 2. calumniatorum. 3. forma quâ vtuntur. 4.ipſa calumnia.1.Tempus,cùm *Gallio* eſſet proconſul *Achaiæ Græciæ:* Nam *Achæis* auxiliantibus eam græci ſunt adepti. *Obſerva*. Impij convenientem occaſionem obſeruant, quâ diuexent maximè fidos Chriſti ſeruos. 2. *Obſerv*. Iudæi iam ſubijciuntur peregrino Regi, quorum maiores ſub Regibus ſuis, & regno florentiſſimo in Deum rebelles, ac contumaces extiterunt. vide *Zech*.11.de Baculo amœnitatis, & vinculorum. 2. Circum. Qui ſcilicet Iudæi. *Obſerv*. Qui maximè promouerent Dei opus multis quippè obſtricti beneficijs, ſeruiſq; idem promouentibus fauerent, exiſtunt plerunque inimiciſſimi *Davidis* maximi inimici filius *Abſalon*, atq; *Achitophel* cuius verbum pro oraculo celebrabatur: & quis Chriſti hoſtis, *Iudas Iſcariotes*,ex 12.vnus. Satan evocare ſolet ex ipſius eccleſiæ ſinu hoſtes, qui eam excrucient,ὁμοθυμαδὸν. *Obſerva*.Iudæi diuerſis pollentes ingenijs, varijſque moribus præditi inſtinctu Satanico coeunt ad malum opus patrandum : Supra hanc notam exemplis illuſtrauimus. 3. Modus, ducunt ad tribunal, atque ita videri volunt iure agere. *Obſerva*. Nunquam magis oppugnatur veritas, Chriſtique cauſa, quam velo, atque prætextu legis. vide *Dan*.3. *&* 6. *cap*. Si legem impiam pro ſeſe habeant impij, optimè ſecum agi autumant, vt crucifixores Domini noſtri inquientes; Legem nos habemus, ſecundum quam tenetur mori : & ex noſtris profeſſoribus nōnulli ſacrilegi pro ſacrilegio ſuo legem miſerabilem obtrudunt, quâ vires ſacrilegio colligentes ſuo in peccatis magis magiſque obfirmantur.

Verſ.13.

Verſ. 13. 4. Calumnia οὗτος. Loquũtur contemptim de Apoſt. Non eſt hoc nouum, ita ſceleroſos loqui de Chriſti ſeruis, vt *Achab* de *Elia*, Iudæi de *Ieremia*; alijſque Prophetis. *Calumnia eſt.* Quod Apoſt. hominibus perſuadere conetur adorare Deum contra Legem. Vide mendacium inſigne, Dixit Apoſt. Legis cèrimonias fuiſſe abrogatas, legiſque finem, ac clauſulam, complementumq; fuiſſe Chriſtum; Idcircò exiſtit legis obſeruator, veruſque præſcriptor formæ legitimæ Diuinæ adorationis. *Obſerv.* Satanæ organa contra veros, fidoſque Chriſti ſeruos ad labefactandam veritatem mendacijs militant, cuius praxin expendere eſt in Moyſe, Prophetiſque alijs: Chriſto etiam ipſo, fidiſſimiſque huius ſeculi paſtoribus. 2. *Obſerv.* Colendus & adorandus Iehoua iuxta verbi Diuini præſcriptum, non humanæ voluntatis, minimè omnium Imagine, ſed ſpiritu, ac veritate, vt loquiturChriſtus, *Ioan.* 4. Papiſtæ ſtatuas, ac imagines ſculptas erexerunt in Templis ſuis, cùm Iehouæ extet mandatum, ne vllum fiat ſculptile, *Ergo* ſimulachrum quo repræſentetur S. Trinitas non ſculpendum, multò minus ſtatuendum, atque adorandum ſicuti facit plebs Rom. laborans ignorantiâ. Simus nos *Scoti* in Deum grati, qui abominabili hac Idololatriâ nos exemit.

Verſ. 14. Principio verſ. Paulus os aperturus ad loquendum, à *Gallione* præpeditur. vbi obſerua, Seruis Chriſti plerunque os obſtrui, ne pro veritate aſſerendâ loquantur. *Gallionis* iudicium eſt bimembre. 1. eſt, ſi ἀδίκημα ἢ ῥαδιούργημα, κατὰ λόγον vos tolerarem, hic terminum iudicij ſui definit, Etenim ſedet iudex iniuriarum, ac maleficiorum cum ratione vindicandorum. *Obſerva.* Iudicis ciuilis ſubiectum, iniuriæ ſunt, & maleficia, qui ne ſe quidem extra hos cancellos egredi pateretur. Expende quid habeat *Oſeas* 5. 10. Principes Iuda aſſimilantur ijs, qui mouent terminũ, quare effundam in eos excandeſcentiam meam, vt aquam, & ſupplicium *Vzæ, Oſiæ, Sauli* inflictum egredientibus extra vocationis limites, & quiſque manere debet in vocatione in qua vocatus eſt. 2. *Obſer.* Iudices ſententiam ferrent κατὰ λόγον, itaque abſolutã poteſtatem minimè omnium vſurparent, neque ipſis ſtaret voluntas pro ratione: Non enim hominis, ſed Dei judicium exercent.

Verſ. 15. Altera pars ſententiæ *Gallionis*, at ſi quæſtio ſit de ſermone, nominibus legeq; veſtra, nihil ad me, ipſi videritis de Sermone,

ne,

ne, id eſt de eo, quod aliquis (vt veſtra fert opinio) abs re dixerit. *Obſerva*. Prophanus homo putat controuerſiam de religione, quæſtionem eſſe verborum, non rerum. 2. *Obſer*. Verbum non eſt ſubijciendum judicio Magiſtratus, ſed Prophetarum, 1. *Cor*. 14. Rectè quidem *Gallio* ſentit, quod rerum divinarum judicium permittat ſuo cōpetenti Iudici, ſed quod de lege leuiter loquatur, exiguam videtur habere religionis curam cum ad magiſtratum ſpectet religionem tueri. *Verſ*. 16. Abigit Iudæos à tribunali.

Verſ. 17. Quid patitur *Soſthenes* dilectus frater Pauli, 1. *Cor. verſ*. 1. nimirùm verbera. *Obſervatio*. Pij, religioniſque amantes propter bonam cauſam ſæpe iniurioſius tractantur, ſic *Michaiah* 1. *Reg. vltimo* à *Zidkia*, ita *Ierem*. à *Paſſhurc* ſacerdote, *Ierem*. 20. ſic Apoſtoli ex quo ſunt egreſſi Concilio *Ieroſolymitano*, atque hanc *Soſthenes* iniuriam patitur coram tribunali in præſentiâ Iudicis impij nihili facientis hoc facinus. *Obſervatio*. Iuſto Domini judicio contemnitur magiſtratus ille, qui facinoroſos etiam in Iudicio delinquentes non coercet. 2. *Obſervatio*. Organa Satanæ in atrocitate exercenda neque perſonarum, nec temporis, nec loci rationem habent.

Verſ. 18. Quid fecerit Paulus, ſcilicet manet *Corinthi* in tuto. *Obſerva*. Dominus in ſalutem ſuorum in maximis periculis verſantium excubat, ſecretâque potentiâ ſuâ obtegit, & protegit, ne quid damni patiantur proinde conemur eſſe in gratia apud Deum, quâ omnes creaturæ ſtent à partibus noſtris. Valedicto fratribus enauigauit in *Syriam*. *Obſervatio*. Diligentia, atque Conſtantia Pauli nobis Paſtoribus imitanda, quam adhibet in promouendo Chriſti Euangelio. Cùm Paulo *Priſcilla* & *Aquila*. *Obſervatio*. Qui Euangelij propagandi ſtudio tenentur, nullis parcunt laboribus, dummodo gloria Dei promoueatur, Chriſtique gratia ſalutifera amplificetur. Sequitur Paulum totondiſſe caput *Cenchreis*, habebat enim votum. Hoc quidem rarum ſub Euangelio, atq; inſolens, ſed facit Apoſt. propter quorundam Iudæorum infirmitatem ad morem *Nazarenorum*, *Num*. 6. quemadmodum etiam circumcidit Timotheum propter Iudæos & purificatus eſt, *Act*. 21. deniq; omnia factus eſt omnibus, vt omnes Chriſto lucrifaceret, 1. *Cor*. 9. Porrò *Cenchera* portus fuit *Corinthiorum*. Et quod Apoſtol. votum habuiſſe dicatur, non eſt exiſtimandum Paulum poſuiſſe in voto religionē vouere quidem licet ſeruatis circumſtantijs. vide *Pſal*. 76. & *Eccleſ*.

ſi votum

ſi votum feceris , perfice : nam Iehova ſtultis non delectatur. Perperam hinc ſtruunt monachi fundamentum pro ſuis votis illicitis, quæ perimplere minus poſſent. Vt eſt illud de cælibatu, tametſi continentiæ gratia nequaquam donentur.

Verſ. 19. Peruenit *Epheſum*, quæ eſt vrbs in *Ionia* minoris *Aſiæ* condita à tota *Aſia* annis 220. vt ſcribit Plinius libro 36. 4. cuius templum ab *Amazonibus* fuit *Dianæ* dicatum. Vrbs obnoxia quidem magnæ Idololatriæ, nihilominus tamen conuerſa per gratiam divinam in Euangelio ab Apoſtol. annuntiato operantem ad fidem Chriſtianam, ibi Paulus diſputat cum Iudæis : vbi obſerva teneri eum ſummo amore gentis ſuæ. Vide etiam, *Rom.*9. quæ tametſi extiterit maximè rebellis atque ingrata, tamen quam poſſit nauat operam, vt Chriſti gratia fruatur fide in vitam æternam: exemplum ſanè nobis imitandum, tametſi ingrati atque contumaces huius ſeculi homines exiſtant, conemur nos tamen modis omnibus eos Chriſto lucrifacere. 2. *Obſervatio.* Verbum Iehovæ nunquam eſt inefficax, ſed perficit, propter quod emittitur, *Iſa.cap.*55. cuius praxin habemus in *Epheſinorum* conuerſione, qui rogant vt maneat, ſed recuſat, quia ipſi neceſſario incumbit *Ieroſolymam* proficiſci ad feſtum, non quod putet aut approbet feſtum *Ieroſolymis* celebrandum, ſed quod illo ſolemni tempore poſſit offerri occaſio acquirendi plurimos Chriſto. Promittit ſe rediturum, ſed cum hac conditioue, ſi Deus voluerit : idem habet, *Iacob.*4. quæ conditio in omnibus hominum actionibus eſt adhibenda; & quâ pij vti conſueuerunt, verum impij etiam in peragendis maleficijs ſine omni exceptione grandia eloquuntur, vt expendere eſt in Pharaone hanc atrocem vocẽ effundente, *Exod.*9. quo die videris inquit Moyſi meam faciem moriere. Rectè reſpondit Moyſes, non videbo , & verè nam crudelis hic cum ſuis ſtatim in profundum eſt demerſus, ita *Ieſabel* in *Eliam* iureiurando interpoſito promiſit ſe, effecturam vt *Elias* occiſis meritò *Balaamitis* ſimilis eſſet, ſed fruſtrata pœnas dedit iuxta verbum Iehovæ, 2.*Reg.*9. ſic Iudæi 40. ſeſe iureiurando obſtringunt, morte multandum Apoſtolum antequam cibum capeſſerint, ſed divinâ miſericordiâ ad opus Domini reſeruatus Apoſtolus tutus & incolumis. *Obſerva.* Quod Deus pollicetur, certiſſimè præſtabit ſiue ſit miſericordiæ, ſiue Iudicij promiſſum.

2. *Obſervatio.* Seruorum Chriſti maximè fidorum hæc eſt ſors, vt vnâ exantlatâ ærumnâ, nouam ſubinde experiantur, diſcamus æquo ferre animo. 3. *Obſervatio.* Impij male agendo non fatigantur, *Proverb.* 4. Sed Iehova eorum conatus reddit irritos, deridetq́;, Vide *Pſal.* 2.

Verſ. 22. Perigrinatio Pauli deſcribitur in quibuſdam locis ad verſ. 24. Primum venit *Cæſaream Stratonis*, hinc aſcendit *Ieroſolymã*, vbi ſalutata Eccleſia deſcendit *Antiochiam*, Paulatim ibi commoratus diſcedit pergitq́ue per *Galatiam*, atque *Phrygiam*, corroborans diſcipulos. *Obſervatio.* Inter medios etiam hoſtes Chriſtus Eccleſiam habet, quod eſt ſingulare priuilegium principis noſtri, capitiſque Eccleſiæ Regnare nimirùm in medio inimicorum. 2. *Obſerva.* Salutare debemus Eccleſiam, id eſt, optare vt ſtabiliatur in certitudine ſalutis per Chriſtum partæ. 3. *Obſervatio.* Aſſiduitas Pauli, atque diligentia in propagando Chriſti Regno per Euangelium nobis imitanda, quæ clarè conſtat ex locis perigrinationis.

Porrò *Galatia à Galatis Europæ* populis ſic eſt nuncupata, quæ ad meridiem habet *Piſidiam*, ad orientem *Cappadociam*, & *Phrygiam*, quæ maior dicitur, extenditur ad *Lidiam*, eſt & alia ad *Bythiniam* extenſa, cuius Metropolis eſt *Laodicea*, vnde prior ad Timotheũ epiſtola eſt ſcripta. 4. *Obſerva.* Omnibus Chriſtianis in veritate opus eſt confirmatione, cùm hoſtes plurimi fidei noſtræ aduerſantur Satan, interna corruptio peccatum illud peccans, & mundus *ἐν πονηρῷ* iacens, pleroſque reperias, qui à fide defecerunt in ſummum Eccleſiæ ſcandalum.

Verſ. 24. Hiſtoria intertexitur de *Apollo*, qui deſcribitur. 1. à perſona. 2. Qualitatibus. 3. Earum praxè, atque vſu. 4. Donorum, & cognitionis incremento. 5. Profectione in *Achaiam* vbi habes quid illic fecerit nimirum, quod contulerit credentibus per gratiam, & confutarit Iudæos cum vehementia, atque per ſcripturas probarit IESVM illum eſſe CHRISTVM. Quod ad perſonam attinet. 1. Nomen eſt *Apollo*, & natione eſt Iudæus: ei patria eſt Alexandria in Ægypto, vbi Chriſtiana Religio floruit, vbi quondam Doctor extitit Origines. 2. Qualitates ſunt tres quibus imbuitur. 1. Vocatur λόγιος ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ λόγου, id eſt, ratione, qua ſignificatur eum ratione, prudentiâ atque eloquentiâ

tiâ ſpirituali, & Sancta fuiſſe præditum, non quali oratores Ethnici, vt *Demoſthenes* apud Græcos, & *Cicero* apud Latinos, excelluere coloribus, & tropis varijs, quod eſſent dicturi exornantes, ab hac Apoſtol. abhorret, 1. *Corinh. cap.* 2. 2. δυνατὸς ἐν γραφαῖς, quo innuitur ſingulari dexteritate inſtructum quâ potenter vſus eſt ſacris ſcripturis ad veritatem aſſerendam, prædicandam, & confirmandam. *Obſerva.* Verbi divini ſacris literis cōprehenſi magna, efficacia, eſt proinde, *Iſa.* 53. vocatur brachiū Domini, & *Rom.* 1. potentia Dei in ſalutem omni credenti, & *Heb.* 4. verbum viuum, & efficax. *Obſerva.* Verbum Dei in noſtrum ſummum vſum literis eſt conſignatum, vt de Dei patris voluntate informemur, atque in veritate confirmemur. 3. κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου erat initiatus viâ Domini, id eſt, cognitione illa ſalutari in Chriſto Ieſu viâ ad vitam æternam. 4. Eſt praxis cognitionis, quæ ipſi inerat zelo nimirùm Spiritus locutus eſt.

Obſer. Dona divinitus nobis conceſſa ſunt ad vſum accommodanda, atque in praxin ducenda, & certè legitimus donorū vſus eſt cùm primis ſingulare Dei donum, multi bonis Divinis imbuuntur illis quidem communibus, ſed deeſt gratia ijſdem rectè vtendi, vt in Ethnicis expēdere eſt, ac nominatim in multis ſummo loco conſtitutis authoritate, atque potentiâ valentibus, qui ipſi Iehouæ bellum indicere nequaquam exhorreſcunt, vt animaduertere eſt in *Pharaone, Sinnacheribo,* pleriſque alijs. Hinc diſcamus rectè vti Dei donis in gloriam nominis Divini, eccleſiæque commodum. 2. Docuit *Apollo* ἀκριβῶς. *Obſer.* Hac praxi docemur diligenter obire prædicandi munus, in quo præſtando totos nos occupari oportet amādatis rebus ſecularibus extra vocationem noſtram, & quæ traderemus, ſacris eſſent literis cōprehenſa, aut cōſentanea. 3. eſt, *& nihil nouit præter Baptiſmum Ioannis,* id eſt doctrinam de Baptiſmo, ſcilicet pœnitentiæ. Eſt Baptiſmus antiquis vocatus fluminis, eſt & flaminis, eſt etiam ſanguinis, vt verba Chriſti præ ſe ferunt ad filios *Zebedæi* poſſitis ne baptizari Baptiſmate, quo & ego: eſt denique Baptiſmus Doctrinæ, & profeſſionis, vt hic. *Obſerv.* eundem eſſe Ioannis προδρόμου & Chriſti baptiſmū ſubſtantia. *Obſervatio.* Cognitio noſtra in hac vita eſt tantum inchoata.

Verſ. 26. ἤρξατο παῤῥησιάζεσθαι. *Obſervatio.* Verbi Dei mini-

 ſtri

ſtri libere loqui debent Dei eloquia ſine omni metu, & προσωποληψία, expende παῤῥησίαν in fidis Prophetis, Apoſtolis, noſtriqúe temporis ſynceris Paſtoribus. 2. eſt hoc verſ. donorum incrementum per *Aquilam* ac *Priſcillam*. *Obſervatio*. Habenti, id eſt, legitimè vtenti dabitur amplius. Non vero habenti nimirum legitimum vſum donorum etiam ab eo quod habet, auferetur. Vide *Mat. cap.* 25. de talentis bene, atque vno male collocato; & *Luc. cap.* 12. de fido ſeruo. & *Luc. cap.* 19.

Verſ. 27. Conſtituit in *Achaiam* proficiſci, id eſt, *Graciam* ope *Achaeorum* à *Romanis* expugnatam. à fratribus eò adueniens literis commendatitijs eſt exceptus, multumq́; ijs contulit qui crediderant per gratiam. Vbi obſerua fidem eſſe gratuitam nobiſque gratia, operationeque Spiritus S. concedi, per verbum prædicatum, *Rom.* 10. *Ioan.* 6.

Verſ. 28. Magna contentione Iudæos magis, ac magis redarguebat, probabatque per ſcripruras IESVM eſſe illum CHRISTVM promiſſum. vide *Iſa. cap.* 7. & *cap.* 9. *verſ.* 53. *Dan. cap.* 9. *Pſal.* 16. *Ierem. cap.* 31. Poterant increduli iſti Iudæi, vel Cabalæ ſuæ fidentes credere veniſſe Meſſiam, cùm expreſsè ibi habeatur venturum Meſſiam tempore *Hillellis* Diſcipulorum, & liquet *Hillellis* Diſcipulum extitiſſe *Simeonem*, qui CHRISTVM brachijs complexus eſt, *Luc. cap.* 2.

Porrò hic obſerua firmiſſimam rationem redarguendi obfirmatos veritatis hoſtes, eſſe per ſcripturas, quæ, vt ſunt ſuis omnibus partibus abſolutæ, ita etiam omnia complectuntur neceſſaria ad refutandam falſitatem, & ſtabiliendam veritatem, 2. *Timoth. cap.* 3.

CAPVT XIX.

DVÆ ſunt huis Cap. partes præcipuè. 1. continentur actiones Pauli. 2. Perſecutio aduerſus eum intentata *Demetrij* inſtigatione. Actiones ſunt quædam priuatæ cum Diſcipulis quibuſdam in fide Chriſtiana initiatis. Occurrit 1. Temporis circumſtantia, ſcilicet cùm *Apollos* fuerat *Corynthi*. Vbi obſeruandum Eccleſiæ *Corinthiacæ* Dominum curam habere, quam prius Pauli miniſterio plantatam. *Apollos* rigaſſe fertur, 1.*Cor*. 3. Continuat Iehoua, atq; auget in electis ſuam gratiam; neque deſerit inchoatum opus ſalutis, donec medijs à ſeſe ordinatis idem cõpleat. 2. Paulus peragratis ſuperioribus partibus, venit *Epheſum*, vbi, Eccleſiam inſtituit. Partes ſuperiores ſunt *Phrygia*, *Galatia*, *Lydia*, *Liuonia*, *Ionia*, in quâ fuit *Epheſus* opulenta civitas, Idololatriâ, atque magicis etiam artibus celebris, vbi Paulus Chriſtianæ Religionis fundamenta iecit, ad quam eruditam epiſtolã ſcripſit. Apoſtoli ſedulitas, atque fidelitas nobis imitanda, promiſſum Divina voluntate implet; quod Divinæ voluntatis conditionem habebat. Ita David ab *Abſolomo* filio profligatus Divina gratiâ incolumis eſt revocatus. vide 2.*Sam.cap*.7. Sed *Achabus* ſceleroſus Idololatra oblitus huius condititionis, Si voluerit Iehoua, reducet me, læthaliter vulneratus ab *Aramita*, interijſſe perhibetur, 1.*Reg.cap*.22. 3. Reperit ibidem Diſcipulos quadam cognitione imbutos, quos inſtituendos curat. 1. quidem interrogationibus, quarum prima eſt, Accepiſtisne Spiritum Sanctum ex quo credidiſtis? qui reſpõderunt, Imò, ne hoc quidem audiuimus; an ſit Spiritus Sanctus. In interrogatione per Spiritum Sanctum intellige dona illa eximia Spi. Sanct. quæ tum in Eccleſia vigebant vtpote linguarum & prophetandi. In reſponſione eorum, nota ſingularem ruditatem, qui diffitentur ſe, vel de Sp.S. audiiſſe: vbi obſervandum quanta laboramus ignorantiâ, niſi verbi Divini luce cœlitus illuminemur. Inchoata notitia Spiritus per verbum, atque preces eſt fouenda, quo in nobis accreſcant Spiritus Sanct. dona in ſummum noſtrum ſolatium.

Verſ. 2. *&* 3. Quæſtio, in quid ergo baptizati eſtis, qui dixerunt in Ioannis Baptiſma. Summa interrogationis eſt. Qua igitur Doctrina imbuti, & initiati eſtis. Et reſponſionis eſt. Profitemur Doctrinam quam Ioannes annuntiabat, ac Baptiſmo obſignabat ſcilicet reſipiſcentiæ, per Baptiſmum ſignificatur peccatorum remiſſio in ſanguine Agni DEI immaculati. 2. Spiritualis regeneratio. 3. Vnio fidelium cum capite, principeque Chriſto: per quem baptiſta diſcipulos præparauit, quos ipſe Chriſtus perficeret.

Verſ. 4. Exponit Baptiſmum Ioannis, eoſque inſtituit. Vbi tria notantur. 1. Eſt Ioan. Doctrina de reſipiſcentia, *Math.* 3. 2. Quod aqua immerſerit vbi ſignum obſervandum, quo ſignificatur peccatorum omnium abſolutio in ſanguine Chriſti, & 3. Eſt quod Ioannes Baptizatos ad Chriſtum tranſmiſerit, cuius calceorum corrigias ſoluere indignum ſe eſſe ait. *Obſervatio.* Idem fuit Ioan. & Chriſti Baptiſma re, atque ſubſtantia. Ioan. finis præſtitutus fuit Chriſtus Rex, Propheta, atque Sacerdos, quem aduentantem digito monſtrauit, inquiens, ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, quique Spiritu Sanct. ſit baptizaturus. Cum hæc audiunt, baptizantur in nomen Ieſu Chriſti, quod non ita accipiendum, ac ſi rebaptizati fuiſſent, aquave abluti cum prius Ioannis Baptiſmate reſipiſcentiæ ſigno fuerint præparati, iam vero rectè ſint baptizati in nomen Dei patris, filij atque Spiritus Sancti, id eſt, in Doctrinam de vero Deo in ſacris literis traditam, idque ab aliquo verbi divini miniſtro legitimè vocato, ac ordinato.

Porrò quatuor obſeruare eſt Baptiſmi genera. 1. Eſt fluminis aut aquæ à Chriſto inſtitutus. 2. Eſt profeſſionis & Doctrinæ, vt hic Ioannis. 3. Eſt ſanguinis vt verba Chriſti illa præ ſe ferunt, poteſtis baptizari baptiſmate, quo & ego. 4. Eſt flaminis de quo non incommode locus hic accipi poſſit.

Verſ. 5. Cerimonia qua vtitur, eſt manuum impoſitio, de qua ſupra cap. 8. & 13. vide. Huic coniuncta fuere Spiritus Sancti dona.

Verſ. 6. Continetur tantum Diſcipulorum numerus vbi obſerva CHRISTI Eccleſiam per multitudinem non eſſe metiendam.

Verſ. 7.

Verſ.7. Publica actio Pauli in Synagoga habetur: cur diſceſſerit verſ.9. eiuſque aſſidua diſputatio in ſchola tyranni, verſ.10. quam prolatum fuerat Chriſti Regnum in *Aſia* apud Iudæos, Græcoſque 11.12. Doctrina Pauli confirmatur miraculis, & deinceps, ad verſ.21. vbi aſſeritur eiuſdem Doctrinæ veritas, atque authoritas per praxin judicij ſeueri in hoſtes exorciſtas, qui Ieſu nomine ſunt abuſi. *Obſervatio.* Ex verſ.7. dum licet pacificè, verè Deum in patria colamus, ne exules inſtar Iudæorum in remotis partibus eundem colere, atque adorare cogamur. 1. Actio Pauli hac voce exprimitur ἐπαῤῥησιάζετο. *Obſervatio.* Libertas adhibenda eſt in verbi prædicatione, qua vſi ſunt Prophetæ, fideleſque Chriſti ſerui omnis ætatis, cui nobis ſtrictè arcteque adhærendum etiam cum capitis, bonorumque omnium iactura. 2. Diſputat, non armis ſed verbo, rationumque momentis veritatem confirmando, erroreſq; convellendo, vbi nota non armis diſceptandum, non flammis veritatem eſſe opprimendam, ſed rationibus ex ſcripturis ſacris depromptis: contra faciunt Pontificij, qui ferro, ignique cauſam iniquam tueri volunt, atque veritatis aſſertores ad mortem atrociſſimè perſequi. 3. Eſt, hortatur ad ea, quæ ſunt Regni Dei, id eſt, ſermonem facit de rebus divinis, & ad Dei regnum ſpectantibus. Regnum D E I vel γενικῶς conſideratur extenſum ad omnes res creatas, *Pſalm.79.* Regnat Iehova lætetur terra, vel ἰδικῶς reſtrictum ad electos, in quibus minimè peccatũ, ſed Chriſtus per ſpiritum regnat: atque hoc regnum ſanguine D E I eſt acquiſitum, eſtque gratiæ hic, gloriæ in cælis: atque naturâ ſuâ eſt ſpirituale, æternumq;, itaque ſubditos regni oportet eſſe immortales, regeſq; *Apoc.1.* redimiendos corona gloriæ, inq; throno cum principe collocandos.

Verſ.9. Habetur Pauli diſceſſus vbi primum occurrunt occaſiones, quarum. 1. eſt induratio. 2. inobedientia. 3. κακολόγια in viam Dei. Induratio eſt vel naturalis, cui omnes mortales ſubijciuntur, vel eſt habitualis in reprobis continua rebellione aduerſus Iehovæ verbum procurata: hæc induratio augetur vel agendo, id eſt, reſiſtendo voci divinæ, vel patiendo, id eſt, tolerando verbum Iehovæ præterire ſine emendatione. Expende vtrumque modum in Pharaone ſummè obdurato in ſuam ipſius perniciem. Atque hæc induratio eſt verbi divini per accidens effectũ, nimirùm ratione

cordis

cordis reluctantis gratiæ Dei per verbum oblatæ; Si ergo velimus frui gratiâ oblata, ne obfirmemus corda, ſed verbi Iehouæ impreſſionem admittamus. 2. eſt inobedientiâ quæ eſt huius indurationis praxis, quâque augetur induratio rebellionis cetiſſima merces, quæquidem inobedientia æterna perditione eſt mulctanda, 2.*Theſſ.*1. 6. *verſ.* 3. κακολογια in viam Iehouæ, ſiquidem male loquuntur de via Chriſtiana, imò de ipſo Chriſto viua via in cœlum, *Ioan.*14. *Heb.*10. *Obſerv.* Impij non ſubſiſtunt, donec in ſummum impietatis gradum prouehantur Satanico impulſu, vide in *Saule* tandem deſperato, & hic in Iudæis qui ab induratione, ad inobedientiam, ab inobedientia ad maledicentiã in viam Dei progrediuntur. 2. *Obſer.* Malorum hoc eſt proprium convitiis ipſam veritatem inſectari, viamque ijſdem proſcindere, quâ in cælum itur. 3. ex Pauli diſceſſu obſerua deferendos eſſe peruicaces hoſtes veritatis qui ſcilicet ipſam dicterijs inceſſunt memores illius dicti Chriſti margaritas non eſſe canibus proijciendas, & iterum ſi cum pace vos non receperint, pedibus puluerem excutientes diſcedite, atq; meritò cum ſeſe indignos faciant gratia Euangelicâ. Veri, atque ſynceri profeſſores ſeſe ab erroribus Romanæ ſedis ſeparantes minimè Eccleſiæ vnitatem reſciderunt, ſed ad veritatem ſacris literis comprehenſam ſtrictè arctèque pijs omnibus tenendam ſe receperunt. 4. *Obſervatio.* Sedulus eſt Apoſtolus in prædicationis Euangelicæ munere obeundo quem fidi Dei ſerui imitarentur, & prædicat cum fructu etenim.

*Verſ.*10. Audiunt Iudæi, atque græci verbum Ieſu Chriſti ſcilicet gratiæ, & reconciliationis in ſanguine crucis eius.

*Verſ.*11. Miraculis Dei virtute editis, confirmatur Pauli doctrina, atque authoritas, nam Dominus per manus Pauli operatur res non vulgares. *Obſervatio.* Miraculorum effector eſt Deus: homines tantum ſunt inſtrumenta per quæ agit Iehoua. Proinde omnis miraculorum gloria eſt Iehouæ tribuenda, Atque prædicationis verbi incrementum Domino adſcribendum, 1.*Cor.cap.*3. *Pſal.*117. Converſioniſque animæ peccatricis gloria in ſolidum Deo danda, quod eſt miraculum noui teſtamenti.

*Verſ.*12. Modus edendorum miraculorum: Deferuntur à corpore Pauli ſudaria, ſeu ſemicinctia, vt ab ijs morbi diſcederent, ſpirituſque mali exirent, quæ duo non fiunt mediorum, ſed DEI omni-

omnipotentis virtute, & potentiâ arcana. Proinde iſta minimè omnium ſunt adoranda, ſicut Papiſtæ volunt,ſuiſque reliquijs ex hoc loco virtutem,& adorationem conciliare volunt. Illi enim, *Franciſci* calçeos, brachiaſq;. *S.Margaretæ* pectinem. *S.Roſ.*cingulum inter relicta colunt. Sed iſta ſunt putida, humani cerebri commenta.Dominus hic manu ſuâ operatur hiſce medijs tantùm adhibitis. Sanata eſt mulier illa annos 12.fluxu divexata, cùm veſtimenti Chriſti fimbriā tetigerat, an propterea ſanæ mentis quis dixerit in veſtimento fuiſſe virtutem aliquam ſanandi, cùm diſertis verbis in cōtextu habeatur ſenſiſſe Dominum noſtrum virtutem ex ſe emanantem. *Obſerv.* Potens eſt Dominus qui omnes noſtros languores curare poſſit, nihilque Divinæ potentiæ reſiſtere valeat, Imò eidem impuros,maloſq; ſpiritus cedere oporteat.

*Verſ.*12. Confirmatur doctrinæ Euangelicæ,atque Apoſt.Pauli authoritas per iudicium quoddā ſeuerum in Iudæos exorciſtas expromptum,qui Ieſu nomine abuſi ſunt inſtinctu Satanico. vbi hæc ſunt perpendenda. 1. Qui ſunt actores. 2. quænam agendi forma. 3. quod ſupplicium ipſis inflictum. Actores ſunt Iudæi: vbi nota, nullam prærogatiuam, ne beneficia quidem in nos Divinitus collata eximere poſſe mortales præſtigijs ſatanicis,ac deluſionibus,ſi Deum deſeruerint.Ponant itaque continuo ob oculos Iehouam ne Satanæ abuſibus pernicioſis locus relinquatur. 2. *περιερχόμενοι.* Circulatores. *Obſerv.* Magia publico teſtimonio,& authoritate Apoſtolica damnata. 3. exorciſtæ,vocabantur in primitiua Eccleſia qui dono miraculorum pollentes *τοῖς ἐνεργουμένοις*, id eſt, à Dæmonio obſeſſis manus imponebant, at hic, qui ſpiritus malos conabantur eijcere obteſtatione facta per nomen Ieſu. *Obſerv.* Satan per ſua inſtrumenta conatur exequi ea, quæ Dominus, ſed minimè præſtat,excitauit Moyſis, Aaroniſque tempore Magos, qui viſi ſunt virgam in ſerpentem cōvertere, ſed haud quaquam re verâ, ſiquidem Aaronis virga eum deuorauit, *Exod.*7. Ab huiuſmodi præſtigiatoribus cauendum nobis. 4. Nominantur 7.filij *Sceuæ* ſacerdotis. *Obſerv.* Patribus incumbit,vt filij inſtituantur in timore Domini, & pietate, ſed præſertim Paſtoribus, qui continuo memores eſſe debent filiorum *Eli*, 1.*Sam.*2. 4. 2.*Obſerv.* Satan evocat ſibi inſtrumenta ex hominum genere apprimè conveniente.*Achitophelem* adverſus *Davidem* inflammauit;

Iudam ad prodendum Dominum noſtrum Ieſum, neque dabuntur atrociores Eccleſiæ inimici, quã quos ex ipſius ſinu evocat Satan, vide in Papanis. Forma actionis eſt, vſurpãt nomen ſanctum Ieſu, quo abutuntur, dicunt, adiuramus, vos per nomen Ieſu prædicati à Paulo. *Obſerv.* Satan in ſuis inſtrumentis appellatione nominis Ieſu abutitur, ita etiam verbo in Domino noſtro tentando.
Math. 4. Et certè nihil exiſtit tam ſanctum, quod non violarit ſpiritus ille impurus. Hoc quidem expendere eſt in Papiſtis, qui ſola, atq; nuda pronuntiatione nominis Ieſu, dæmonas aiunt profligari, & in Ieſuitis, ſeſe ab Ieſu nomine, atque vita denominantibus.

Verſ. 15. & 16. Supplicium habet duas partes. 1. eſt, terrore percelluntur. 2. vulnerantur. Reſponſum mali ſpiritus terrorem ipſis incutit, & eſt, Ieſum noui, Paulum ſcio, at qui vos? *Obſervatio.* Dæmon nouit Dei filium Ieſum, ſed non notitiâ ſalutari, cùm ſenſurus ſit Dominum noſtrum ſeueriſſimum vindicem impietatis, habentem in ipſum Satanam imperium, qui nihil valeat peragere inuito Dei filio. Nouit etiam Chriſti ſeruos & nominatim Paulum, qui Satanæ nuntio verberatus perhibetur, 2. *Cor.* 12. Proinde ſint omnes attenti, præſertim verbi Dei miniſtri, cùm adſtare feratur dexteræ Iehoſuæ, ad præpediendum opus Iehouæ. 2. *Obſervatio.* Satanæ mancipa ſunt, quotquot eius artibus, aſtuq; vtuntur ad impediendum Regni Chriſti progreſſum. 2. punitionis pars eſt, vulnerantur. *Obſervatio.* Summum eſt punitionis genus, ſi quis à Satanâ diuexetur, poſſent tamen divina potentia liberari, vt in multis animaduertere eſt in Euangelio reſtitutis, addo ſeuerum manere eos judicium, qui Chriſtiano nomine abutuntur.

Verſ. 17. 18. 19. 20. Sequuntur effecta. 1. Timor Iudæos omnes, tum Græcos occupat qui ſunt *Ephesi.* *Obſervatio.* Iudicia divinitus miſſa vel maximè ſcelerosis terrorem incutiunt, vide in Pharaone, *Balcaſſare*, *Daniele Caligulâ* Deum contemnenti, ſed cùm aliquod divini judicij judicium apparebat admodum contremiſcenti. 2. Chriſti nomen magnificatum eſt. *Obſerva.* Armis ſuis militat Chriſtus aduerſus Satanam, eumque vincit, quem certè morte, qui mortis Imperium habebat, deſtruxit, *Hebræ. cap.* 2. Et praxe hac vtitur ad amplificandam nominis ſui gloriam.

*Verſ.*18. 2.Credentes ſunt confeſſi, factaq; oſtenderunt. *Obſerva.* Effectum fidei eſt peccatorum confeſſio.2.qui ait ſe habere fidem, &nequit opera oſtendere mendax eſt,vide *Iacob.*2.

*Verſ.*19. 3.Qui vtebantur curioſis artibus, libros combuſſerunt, non ſolum Magi Aſtrologiam judiciariam, ſed exercentes etiam artes inutiles. *Obſerv.* Credentes bonorum iacturam nihili faciūt ſi per ea præiudicium afferatur regno Chriſti, nota etiam malos libros eſſe comburendos. De ſumma variant interpretes verùm conſtat magnam eſſe.

*Verſ.*20. 5.Effectum, verbum creuit, atque præualuit in electis. *Obſerva.* Vtcumque verbum faſtidiatur ab hominibus flagitioſis nihilominus tamen complebitur, & juxta idem vel ad æternam vitam, vel ſempiternam mortem quiſque judicabitur.

*Verſ.*21. Conſtitutum habet duce ſpiritu per *Macedoniam* tranſire. *Obſerva.*Non ſatis eſt Eccleſiarum per Euangelium fundamenta iacere, ſed & opus eſt confirmentur in fide. 2.*Obſerva.* Impulſu ſpiritus iter ſuſcipit:inconſulto Deo nihil eſt agendum,aut aggrediendum. 3.*Obſerva.* Exiſtat vnuſquiſque in officio obeundo ſedulus,Chriſtianus in Chriſtianiſmo,qui fructus proferat dignos cœleſti vocatione,Magiſtratus in munere ſuo præſtando, Chriſti ſerui in omnibus muneris ſui partibus defungendis fideliter, & prudenter oculis fidei vſurpantes immarceſſibilem illam gloriæ coronam ipſis repoſitam in cœlis.1.*Pet.*5.

*Verſ.*22. Ad finem cap. deſcribitur ſeditio per Demetrium concitata, eiuſdemq; ſedatio per vrbis ſcribam. In ſeditione hæc occurrunt conſideranda.1.occaſio.2.Author.3.Authoris agendi forma.4.effecta occaſionem conſecuta.Occaſio eſt via Domini: etenim oritur propter viam veritatis,verumq; Chriſtianiſmum:contēditur, quâ viâ ſit pergendū in cœlum: Apoſtolus agnoſcit,Chriſtum pro via, ſicut ipſe Chriſtus de ſe prædicat, inquiens ego ſum *Ioan.*4
via,veritas,& vita,illi aliam tuentur,ac profitentur nimirū ſectam Idololatricam,& ſuperſtitioſam. *Obſerv.*Cum ſtabilita eſt Eccleſia *Epheſina* per Euangelium annuntiatū duos annos Satanas tumultū hunc excitat,proinde ne ſimus ſecuri,tametſi Euangeliū apud nos *Scotos* diuina gratia cōſeruetur, cùm hoſtis ille rugiens ſemper excubias agat, inſtigetq; appoſita inſtrumenta ſi non ad extinguendam,ſaltem obſcurandā Euangelij lucem gratiam, atq; gloriam.

2. *Obſerva.* Vera via ad vitam exiſtit occaſio ſeditionis, quemadmodum peccatum, cur ſuperabundet gratia, atque, vt bonæ leges ex malis moribus natæ dicuntur, cauſa tamen propria eſt quæſtus cupiditas. Cauſa cur inter nos & Papanos non convenit eſt hæc eadem via, nos ſolo Chriſto Pontifice noſtro maximo, qui cœlos penetrauit contenti ſimus, cuius virtute hic ſanctificati, ſanguinis ſui merito vita æterna perfruemur in cœleſtibus.

Verſ. 23. Seditionis Author eſt *Demetrius* argentarius, qui templa *Dianæ* fabricari conſueuit illa quidem portatilia, quæ magni illius templi ſpeciem referebant inſtar Papiſtarum, qui agnum DEI in collo depictum circumferunt. Hinc factum, vt maius lucrum in artifices redundet. Iactura itaque lucri eſt huius tumultus cauſa, quam certiſſimè expectabant, niſi Apoſtolus coerceretur, eiuſque Doctrina profligaretur. *Actiones Demetri* partim in convocando, partim orando conſiſtunt. Scopus eſt Paulum eſſe reprimendum, neq; amplius eum in Euangelio prædicando tolerandum. 1. Omnis mali radix eſt auaritia, 1. *Timoth.* 6. cui pleriq; dediti ſeſe multis doloribus vulnerarant, quæ etiam ab Apoſt. *Eph.* 5. *Coloſ.* 2. vocatur Idololatria, & multis extitit exitij cauſa, vt *Acham*, *Ioſ.* 7. Iudæ etiam proditori deſperatè pereunti: ſcribitur de *Tito Veſpaſiano* maximè laboranti hoc vitio, quod ex lotio vectigal quæſierit, dixeritque dulcem ex re qualibet eſſe odorem lucri; cùm Davide oremus Dominum, vt corda noſtra non ad auaritiam, ſed ad mandata divina inclinet, *Pſal.* 119. Actionis pars. 1. eſt convocatio. Etenim convocat artifices diuerſarum artium, ac conditionum. Qui omnes conſpirant ad hanc ſeditionem conflandam. *Obſerva.* Diuerſis moribus præditi, mutuiſq; flagrantes odijs coire, vnanimes conſueuerunt ad facinus patrandum, vide in *Abimelecho*, & *Sichemitis* contra *Ierubbalis* filios coëuntibus concitata diſſenſione mutua divinitus divexatis, *Iud.* 9. & 2. *Cron.* 20. de *Moabitis*, *Ammonitis*, *Seiricolis* contra *Iehoſaphatum* conſpirantibus mutuis etiam vulneribus confoſſis, liberata *Ieroſolyma* cadentibus, in ſcribis, & *Phariſæis*, *Herode*, ac *Pilato* in gratiam redeuntibus ad Chriſtum crucifigendum, & denique in *Hiſpanis*, *Italis*, *Æthiopibus*, *Barbaris*, *Portugallenſibus*, cōcurrentibus ad Euangelij lucem extinguendam, Chriſtique regnum euertendum merito ſuo pœnas luentibus: hinc diſcant fieri mortales, atque atroces non moliri, neq; attentare contra Dominum,

vnctumque

vnctumque eius,ne tali,ſi non grauiore afficiantur ſupplicio. Iam ſequitur initium orationis ſuaſoriæ, noſtis inquit ex hoc opificio noſtras eſſe facultates,id eſt,hanc vitam hoc tolerari, familias etiam ali. Argumentum petitum ab incommodo, vel cõmodo, hoc priuabimur, ſi Paulo, eiuſq; Doctrinæ locus detur, etenim noſtis, atque auditis non ſolum *Epheſi*,ſed multis vbique in *Aſia* perſuaſiſſe Deos manu factos non eſſe Deos, hinc ſequetur omniũ bonorum iactura, quæ ex hoc opificio adipiſcimur. *Obſerva.* Pluris faciunt Idololatræ bona huic vitæ tolerandæ convenientia,quam ſyncerum divinum cultum expende in Papanis, quorum plerique ſeſe ad veram religionem reciperẽt,niſi amor lucri, atq; gloriæ fruendæ,retinendæque cupiditas obſiſteret. 2.*Obſer.* Divini verbi fideliter prædicati à Paſtore divinitus vocato vis eſt maxima, vt hinc liquet in *Epheſinis*,& *Aſianis* ad fidem conuerſis,adde tribui Apoſtolo perſuadere,quod Dei eſt proprium, vt *Gen* 9. Dominus perſuadebit *Iapheto* in *Semi* tentorijs habitare. Verè tandem annuntiauit Apoſt. Deos manufactos minime omnium eſſe Deos,vt loquitur ad *Gal*.4. non eſſe naturâ Deos.

Verſ.27. Argum.à religione: non ſolum nobis cedet in præiudicium, ſed nihili fiet templum *Dianæ*, maieſtaſque eius deſtruetur, quam tota *Aſia*, & orbis colit. *Obſervatio.* Conſueuerunt aſtuti homines, atque turpis lucri cupidi ſeſe religionis fuco obtegere, & palliare, quo nullatenus ipſis incõmodetur, & certè nulla re magis oppugnatur religio,quam prætextu religionis, expende in Iſraelitis ſceleroſis clamantibus templum Domini; in Iudæis atrocibus Stephani lapidatoribus,*Act*.7.Moyſis legem atque templum cauſantibus,adde etiam Idololatras templi Idololatrici maiorem habere curam,quam noſtri temporis profeſſores habent templorũ in cultum divinum deſtinatorum. Quid dicam,certè quod res eſt cum dolore,ſoliciti ſunt mage nobiles, atque alij in equilibus extruendis,quam in domo Dei ædificanda.*Da Domine,ſi placet ſynceriores profeſſores,& meliora tempora.* 2.*Obſer.* Honorificè loquũtur de hac *Diana*,quam finxerũt fuiſſe *Iouis* filiam, omniumq; viuentium. Fotricem πολυμαςον eam appellitantes,vtinam ſi non magis,ſaltem æquè reuerentur de veri, æternique Dei reuerendo, atque illuſtri nomine hac ætate homines loquerentur, qui per Iehovæ nomen abuſiuè & iurant,& peierant,quique per Chriſti vulnera, eiuſque

ſanguinem ſacroſanctum miſerabiliter execrantur. 3. *Obſervatio.* Liberaliores ſunt in fictitiam hanc Deam, eiuſque cultum continuandum, quam exiſtunt, qui haberi volunt apud nos Chriſtiani in verum Deum, eiuſque puram adorationem, qui ſacrilegi ad ſe Iehouæ bona traxerunt, atque retinent. vide *Mal.* 4. Deniq; multitudo non eſt veræ Eccleſiæ nota.

Verſ. 29. 1. effectum. Excandeſcentiâ repleti ſunt. Hinc initium datum huic ſeditioni, atque tumultui. *Obſer.* Ira tandem evadit in furorem, proinde ſtatim coercenda. Ritè dixit Apoſt. ne ſuper iram tuam ſol occidat. vide *Proverb.* 28. 2. effectum. Clamor ſcilicet, Magna eſt *Diana Epheſiorum. Obſerv.* Rabies & clamor ſunt Idololatris pro ratione ex 30. verſ. quomodo ſeditio accreuerit. Tota nimirùm civitas confuſa eſt. *Obſerv.* ex paruis initijs maxima mala enaſci ſolent, quemadmodũ ex ignis ſcintilla totius vrbis incendium, expende in coniuratione *Dathanis, Num.* 16. *Abſalomi* aduerſus *Davidem* patrem, & in hiſtor. *Rom. Catilinæ* in Senatum. Proinde Magiſtratus occurrere debet prudenter, atq; cum authoritate principijs, primoſq; motus tranquillare. 2. *Obſerv.* In tumultu & commotione publica ſæpè iniuria afficiuntur innocentes, vt videre eſt in *Gaio* & *Ariſtarcho*, ſiquidem nihil cum ratione ibidem geritur.

Verſ. 30. Pauli conatus ad ingrediendum, ſed impeditur. 1. à Diſcipulis. 2. ab ἀσιάρχοις. *Obſerv.* Conſtantia in Apoſt. laudanda quæ ſancta prudentia regitur. 2. *Obſer.* Partes gregis ſunt Paſtores ſuos tueri, eorumque vitæ conſulere. 3. *Obſer.* Reperiuntur per Divinam gratiam quidam in cœtu maximè ſceleroſo ſeruorũ Dei fautores: vide tempore *Achabi, Obodiam* Prophetarum tutorem & occultatorem, *Ierem. Ebedmelechum Zedechiæ* Regi dicentem intrepide iniuria afficiunt *Ieremiam*, & tempore Chriſti *Nicodemum*, & *Ioſephum* ab *Arimathæa*. Nec deſunt hac ætate, qui ex animo Chriſti ſeruis fidelibus fauent & patrocinantur. Et *Traiani* tempore *Plinium ſecundum* Chriſtianis fauentem.

Verſ. 32. 33. 34. Educitur *Alexander Iudæus*, qui velit hunc tumultum ſedare: ſed cognoſcentes eum eſſe Iudæum, per duas horas clamant Magna eſt *Diana Epheſiorum. Obſervatio.* Magno inflammantur zelo idololatræ in ſuperſtitione ſua ſuffulcienda.

Verſ. 35. Actiones Scribæ civitatis conantis excitatum tumultum

tum

tum ſedare, mendacio accommodato animalis homo id præſtat, ait enim, Neminem eſſe, qui non agnoſcat magnæ Dianæ civitatem Epheſiorum eſſe ædituam, eiuſque imaginem à *Iove* eſſe delapſam. *Obſerv.* Ψυχικὸι ſolent vti medijs illicitis, Divinæque veritati repugnantibus. 2. pars actionum attingit *Ariſtarchum* & *Gaium*, quibus iniuriam eſſe factam profitetur, cùm neque ſint ſacrilegi, neque in *Dianam* blaſphemi. *Obſerva.* Ethnici ſecùs quã profeſſores noſtri ſacrilegium exiſtimauere peccatum inſigne, ita etiam blaſphemiam, cui hoc ſeculo prophani plerique valdè ſunt aſſueti in ſummũ Divinæ gloriæ præiudicium. 3. Act. ſi quid habeat aduerſus eos *Demetrius*, vel Artifices legem patere ait, Iudicemque deputatum, ſi verò alia ipſis ſuppetat materia aduerſus eos in legitimis comitijs deciſum iri. *Obſer.* Benè in hoc ſentit Scriba, legibus enim viuendum, & iuxta legem omnia ſunt peragenda, alioqui ſumma in Eccleſiam, remque publicam invehetur confuſio.

Verſ. 38. Concludit Scriba cum periculi mentione, quod ipſis imminet ſeditionem hanc mouentibus, qui hunc populi concurſum ferunt, ne rationem cogantur reddere. Lex in ſeditioſos lata apud Rom. ſcilicet erat, quà ſeditioſi, & factioſi, privilegijs privarentur Romanis, atque libertatibus abdicarentur.

Vltim. verſ. cœtus dimittitur. Concludamus hoc modo, Auaritiam, & inſatiabilem cupiditatis ſitim fugiamus, ſeditionem, atq; commotionem publicam in cauſa mala deteſtemur: lege, ac iure cum omnibus agentes ſynceram Euangelij fidem retineamus, & conſtanter tueamur, Regnumque Chriſti pro vocationis noſtræ ratione propagemus, Ita futurum, tametſi hic affligamur ad breue tempus, tamen tandem aliquando omnib. malis exempti cum CHRISTO ſimus triumphaturi.

CAPVT

CAPVT XX.

PRIMA Cap. verba ſatis indicant huius conſequentiam, in quo hæc tractantur. 1. quibus peregrinationibus Paulus *Epheſo* venerit *Troadem*, ad 7. verſ. 2. quid ibi egerit, ad 13. 3. quibus *Miletum*, & quid ibi ad finem cap. ex temporis circumſtantia obſerua ſeditionẽ ab impijs excitatam arcana Dei praxi ita ſedari, vt nemo poſſit percipere, donec præſtiterit, vide *Pſal.* 30. & 34. Cùm itaque piorũ afflictiones & immittantur à Deo, atq; regantur juxta εὐδοκίαν capeſſant conſolationem etiam illi qui conſcientiâ exercentur, fore certo ſtatuentes, vt Divinitus exonerentur, tranquillenturque animi meritò ſanguinis Agni Dei immaculati. Nec non latum vnguem manum extendere poſſe impios vltra quam Deus decreuerit. vide *Pſal.* 125. 2. *Obſerv.* Convocationis poteſtas aſſentiente Magiſtratu eſt penes ἀφορισμένους, qui ſacro miniſterio fũguntur, expende *Act.* 1. & 13. & *Conſtantini* praxin, *Ruff.* 1. approbantis Sacerdotum ſententiam de convocando Concilio *Epheſino*.
3. *Obſer.* Non deſerit Diſcipulos inſalutatos, boniq́ue Paſtoris officium facit, & non Mercenarij, *Ioan.* 10. 4. *Obſerv.* Licet ſalua conſcientia, & inviolata vocatione ſecedere ab impijs, eorũq; tumultu, qui reſeruemur ad meliora tempora, quibus licebit cum fructu munere defungi in gloriam Dei, Regniq́ue Chriſti propagationem. vide præceptum Chriſti, *Math.* 10.

Verſ. 2. Pergit per *Macedonia* partes, quæ eſt in *Europa*, nunc dicta *Albania* Turcico Imperio ſubiecta. Scribitur *Pub. Æmilium* 72. civitates huius regionis ſubuertiſſe. *Obſerv. Macedonia* quondam luce Euangelica colluſtrata, rurſum tenebris ignorantiæ obfuſcata ſub miſera ſeruitute turcica, propter impietatem, verbiq́ue contemptum; ſi nos *Scoti* ijſdem coinquinemur peccatis, ſimile judicium nobis certò expectandum, cùm Deus æquè iuſtus omnibus exiſtat: Aliorum exemplo ſapiamus, verbum Divinum ſit nobis ſingulari curæ, fructuſq́ue vocatione cœleſti dignos proferamus. Iam quid facit Apoſt. Conſolatur, atque hortatur ad perſeuerantiam, conſtantiamq; in fide. *Obſer.* exhortationes neceſſariæ ſunt etiam Eccleſijs conſtitutis, fidemq́ue Chriſtianam amplexis.

Venit

Venit in *Græciam*. *Verſ*.3. Cogitat in *Syriam*,ſed retardatur,mutatq; propoſitum , quod audierit inſidias eſſe ipſi collocatas à Iudæis. *Obſervatio*. Singularis eſt Pauli amor in gentem ſuam conantis bono malum vincere , atque eam ad fidem Chriſti convertere, quo ſalutem, vitamque æternam in ipſo percipiant. Nota etiam in Iudæis ſummam ingratitudinem, imò atrocitatem, quibus ſatisfieri non poſſit niſi ſanguine , & Apoſtoli vita : ſed Dei omnipotentis curam expende in ſerui ſui conſeruationem excubantis, atque in nihilum redigentis impium conatum Iudæorum aduerſus Apoſtolum è viuis, vt illi volunt, tollendum : quem Iehova protegit, & ad eum tuendum fautores excitat. In Pharaonis curia Moyſen in vita conſeruauit Regis filia, in *Achabi Obadiah Prophetis* & nominatim *Eliæ* feruenti Dei ſeruo fauit, *Ebedmelechus Ieremiæ* ſub *Zedechia*, & Chriſto extitere fautores *Nicodemus*, & *Ioſephus*.

Verſ.5. Hi ſocietate coniuncti , quorum nomina verſ.4. exprimuntur præeuntes expectant Apoſt. *Troade*,qui enauigant,Philippis poſt dies azymorum veniũtq; ad eos *Troadem* intra dies quinq; *Verſ*.6.
vbi agunt dies ſeptem,verſ.7. Ibi tria præſtat Apoſt. 1.concionatur ad mediam noctem. 2.panem frangit, id eſt, cœnam adminiſtrat. 3.Euthychum mortuum reſuſcitat, verſ.10.

Verſ.7. Occurrit temporis circũſtantia. Primo ſcilicet,die Hebdomatis,ad verbum,primo die Sabbathi,id eſt Dominico. Ex hoc igitur, loco, & 1.*Cor*. 16. 2.non male colligitur iam tum conſueuiſſe Chriſtianos, hoc die ſolemnes conventus agere , paulatim euaneſcente Iudaici Sabbathi cæremonia : Chriſtus ſua reſurrectione diem Dominicum, cuius habetur mentio, *Apoc*.1. inſtituit: Apoſt.conſuetudine confirmarunt,quẽ nos legitimè obſeruamus, cùm illius quietis ſit complementũ in reſurrectione Domini,quod vetus Sabbathum adumbrabat. *Obſerva*.1.dies Dominicus religioſis diviniſque exercitijs eſt deſtinatus; expende quòd ſupplicium inflictum colligenti ligna die Sabbathino, in cuius locum ſurrogatus eſt dies Dominicus,& *Nehem*.13.*Ierem*.17. 2. *Obſervatio*. Nocturni cœtus per ſe damnari non poſſunt, nec debent, cùm iuſta eorum cauſa ſubeſſe poſſit, adde diligentiam Pauli eſſe eximiam, ſermonem producentis in mediam noctem, & auditorum pariter curam,zelumque,qui libenter audiunt: hanc praxin trutinent auditores noſtri, qui vix ac ne vix quidem vnam horam Eccleſia-

ſtem audire volunt, ſed inſtar excommunicatorum abſque precum & benedictionis beneficio ſeſe ſubducunt. 3. panem fuiſſe fractum ab Apoſtol. perhibetur, quo corporis Chriſti fractio in cruce ſignificatur. Inſtitutionis cœnæ Dominicæ verba non ſunt literaliter, vt ita dicam, accipienda, ſed Sacraẽmtaliter, atque ſignificative, vide *Ioan.* 6. *verſ.* 63. & *verſ.* 35. 1. *Cor.* 10.

Verſ. 8. Noctu lucent lucernæ. Quod nihil facit pro Cereis Papiſticis, quæ lucere ſolent meridie, neque pro eorum prophana conſuetudine facit Tabernaculi candelabrum, iam abolitum & ſignificanter impletum à CHRISTO luce mundi, *Ioan. cap.* 8.

Verſ. 9. Satan meditans offendiculo Eccleſiam turbare, præbet Paulo inſignem occaſionem Euangelij confirmandi. Etenim Eutychus ſomno oppreſſus profundo, ſublatus mortuus à Paulo reſtituitur. *Obſerva.* Concionis tempore ſeria attentione, ſanctiſq; meditationibus ſomnus eſt profligandus, omniſque ſocordia diſpellenda. Ex reſtitutione. *Obſerva.* Vita noſtra promanat à fonte, Dominoque vitæ Ieſu Chriſto, adde miraculum euangelium eſſe animæ in peccatis mortuæ viuificationem per ſpiritum regenerationis in verbo gratiæ operantem: faceſſant illa excogitata, & fucata Papiſtarum miracula. Habes *Eliæ* miniſterio, ſed Domini potentia filium viduæ *Sareptanæ* in vitam revocatum, 1. *Reg.* 17. & 2. *Reg.* 4. *Sunamitidis* ab *Eliſæo*, quæ clarè indicant Dominum mortis, vitæque poteſtatem habere.

Verſ. 11. Guſtans panem, & diu collocutus ad diluculum recedit. *Obſervatio.* Sermones noſtri temporis circumſtantia circumſcribuntur, actioneſque noſtræ non vni alligantur loco: quæ nos admonerent nullam eſſe æternitatem in ſolis terrarum, nihilque eſſe perpetuum, ſed obnoxia mutationibus, & viciſſitudinibus omnia, proinde aſpiremus ad cœleſtia.

Verſ. 12. Non mediocriter ſunt refocillati nedum propter rediuiuum adoleſcẽtem, ſed, etiam, quia hoc miraculo fides Euangelij eſt confirmata, Chriſtique regnum amplificatum. *Obſervatio.* Fidelium proprietas eſt ſummopere gaudere, ob gloriæ divinæ in propagato Chriſti regno coruſcantis illuſtrationem.

Verſ. 13. Perigre proficiſcitur *Miletum*, ac primùm provehuntur *Aſſon*, illinc receptari Paulum. *Aſſos* eſt civitas in *Aſiatico* littore *Attalorum*

lorum olim *Colonia* dicta, *Apollonia Plinio. Mytelene,* verò quo veniunt. *Verſ.* 14. Vrbs in *Inſula Lesbo* ad meridianam eius partem olim celebris vt apud Horat. laudabunt alij *Epheſum*, aut *Mytilenen.*

Verſ. 15. Veniunt cõtra *Chium*, quæ *Inſula* eſt ex cycladibus vna inter *Samum* & *Lesbum* poſita vino olim celeberrima, atque marmore. *Samus Inſula* eſt verſus *Cariam* inter *Icariam Inſulam*, & *Epheſum* littoralẽ, Patria *Pythagoræ* Philoſophi *Parthenia* dicta, & *Anthimuſia,* quod floribus ſit delectata. *Trogellium* parua *Inſula* in ſinu *Baſilico. Obſervatio.* Multiplices, atque variæ Apoſtoli perigrinationes fiunt in regni Chriſti propagationem, ſic inviſiones diverſorum regnorum quibus plerique oblectantur, referri debent in perigrinantium commodum, Eccleſiæque bonum: ſed multi ijs redduntur deteriores, magiſque in veritatem ſynceramque religionem inflammantur.

Verſ. 17. Altera cap. pars de actionibus Pauli *Mileti* præſtitis. In hac oratione valedicit *Epheſinæ* Eccleſiæ, quæquidem oratio complectitur narrationem, & concluſionem. In narratione conuocatis ſenioribus proponit in exemplum vitæ ſuæ innocentiam, officij executionem, ſummamq; Doctrinæ, præmonetque, quid ſit ipſi euenturũ, reſoluitq; *Ieroſolymam* proficiſci, & apertè teſtatur ſe eſſe purum ab omnium ſanguine, cùm non ſubterfugerit annuntiare totum Dei conſilium in eorum ſalutem. *Miletum* eſt oppidum in littore *Ionico*, vt ſcribitur 10. tantum miliaribus *Germanicis* diſtans *Epheſo,* vnde nati perhibentur inſignes *Philoſophi Thales Mileſius, Anaximenes,* hic colitur *Apollos,* qui eorum idiomate vocatur ουλιος. Mileti Paulus ſermonem habet conuocatis ſenioribus poteſtate Apoſtolica. *Obſerva.* Penes Eccleſiam eſt cœtum Eccleſiaſticum cogere vt ſupra probauimus. 2. *Obſerv.* Eccleſia Chriſti eſt *Epheſi* conſtituta, vbi adſunt Paſtores in verbo explicando, & applicando præſertim occcupati, Doctores verbi interpretes, & Presbyteri in diſciplina exercenda verſati. Orationis Paulinæ initium eſt. *Noſtis quomodo à primo die vobiſcum fuerim, & ſeruierim Domino.* 1. Loquitur de officij ſui functione, deinde de vitæ innocentia. 3. de officio. 4. de materia Doctrinæ ſuæ, vt iſta omnia in exemplũ propoſita imitentur in Dei gloriam, atq; Eccleſiæ bonum. Certè ſeruiuit Domino omnem quam potuit operã nauauit miniſterio ſuo perimplendo.

Anaximander.

Obſervatio. Omnibus incumbit Deo inſeruire, vlt. *Ioſ.* Ego Domuſque patris mei. Et *Eſther:* Ego, Ancillæque meæ Domino inſeruiemus. Et profectò ſeruire Deo, eſt vere regnare, Sed nobis Paſtoribus attendendum præ cæteris, vt Divino cultui in obeundo ſacrato munere totos nos religiosè conſecremus, neque vnquam nos patiamur voluntati hominum ſubijci in verbo veritatis annuntiando. Nam cùm Apoſt. Si hominibus placere ſtuduerimus, minimè futuri ſumus ſerui Chriſti. 1. Virtus, quæ in Apoſt. vita eſt expendenda: eſt ταπεινοφροσυνη, id eſt modeſtia, aut mentis humilitas, Paſtori apprimè neceſſaria, vt & Diſcipulis Chriſti commendata ſuo ipſius exemplo in ſuorum Diſcipulorum pedum lotione exhibito. Et *Math.* 11. Diſcite inquit ex me, quia mitis atq; humilis ſum. vide 2. *Philip.* de ſumma exinanitione Chriſti hanc ταπεινοφροσύνην ſequamur, & fugiamus arrogantiam. 2. eſt Apoſt. cura multis lachrymis expreſſa, tanta ſollicitudine capiebatur in Iudæorum ſalutem, vt omnibus quibus potuit modis eos conatus ſit Chriſto lucrifacere, & ad fidem convertere. *Obſervatio.* Verè pij ſummo affici ſolent dolore in cognatorum ſuorum bonum. Optat Moſes libro Iehouæ expungi pro Iudæis, *Exod.* 32. *Samuel* pro reiecto *Saule* luxit maximè quærelis coram Domino effuſis, Chriſtus cùm *Ieroſolymam* aſpexit ignaram eorum omnium quæ ad pacem ſpectarent, fleuiſſe perhibetur, *Luc.* 19. & Paulus pro cognatis ſuis voluit à Chriſto ſeparari, *Rom.* contrario planè modo affici conſueuerunt à vita Dei, fideque Chriſti alieni. Simus nos συμπαθεις. 3. eſt Conſtantia, tentationibus quibus infeſtabatur, deſignata. Ratio tẽtationum, quòd Iudæi ipſi inſidias ſtruxerint, quòd eum ab officio præſtãdo, aut divertere, aut retardare potuerit. Erat alijs multis tentationibus ſubditus, vt legere eſt 2. *Cor.* 12. vbi dicitur datum ipſi fuiſſe carnis ſtimulum, ne revelationum multitudine efferretur. *Obſervatio.* Nemo electorum tentationibus eximi poſſit quoad vixerit; proinde ſimus conſtantes in fide, præmium illud æternum gloriæ nimirùm immarceſſibilem coronam certiſſimè expectantes. vide *Luc.* 22. *Iac.* 1. 1. *Pet.* 5. quibus locis corona, & thronus, vt & ſalus, *Math.* 24. promittuntur. 2. *obſerva.* Maxime laborat hic populus ingrati animi vitio, atque atrocitatis, qui ſubſiſtere nequit niſi Apoſtolo vita eripiatur. Impij in primo, aut ſecũdo impietatis gradu minimè ſubſiſtunt, ſed pergunt

donec

dunec cyathum impleverint, peccata peccatis coaceruãdo, DIVInæ indignationis in ipſos effundendæ. Noſtrarum autem partium erit præcepto Chriſti, Pauliq́ue exemplo malum bono vincere, atque quibus valemus modis atroces etiam hoſtes, ſi fieri poſſit, DIVINÂ gratiâ ad veritatẽ amplectandum adducere. In officio duo ſunt obſeruanda. 1. eſt fidelitas, nihil inquit ſubtraxeram. 2. eſt diligentia, Indicaui vobis, & docui publicè, atq; demonſtratim, quo admonemur in negotio Iehovæ fidelitatem, & ſedulitatem adhibere; rerum mundanarum anxiâ ſolicitudine, & adminiſtratione amandatâ. vide *Math*.25. de talentorum vſu, atque abuſu. *Luc*. 12. de fido œconomo. *Obſer.* vt Apoſt. à Spiritu Sancto erat in omnem veritatem deductus, ſic eam electo Dei populo patefecit, quam literis conſignauit ad Eccleſiæ inſtitutionem publicã, priuatamq́ue.

Verſ. 21. Summa doctrinæ Paulinæ eſt pœnitentia erga Deum, & fides in Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Atque hæc ſunt præcipua Euangelij capita. Reſipiſcentia, de qua Apoſtolo ſermo, eſt vera non qualis Cain, quæ fuit propter pœnæ non peccati ſenſum; Nec qualis Eſaui, cuius lachrymæ effuſæ fuêre inſtar olei in ignem iniecti, quibus magis ira Divina inflammabatur; Neque qualis *Achabi*, quæ fuit temporaria; Nec qualis Iudæ, quæ cum deſperatione erat coniuncta; Nec denique coacta, vt eſt eorum propter naturæ defectum, amplius peccare non valentium, ſed iſta cernitur partim in mentis illuminatione, partim in cordis converſione, atque dolore qui eſt ſecundum Deum, partim denique in vitæ emendatione. 2. eſt fides in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Hæc verba deſignant duo de Fide. 1. quod fides ſit cognitio. 2. quod etiam vim applicandi habeat: Etenim fidelis quiſque cognoſcit Deum Patrem in CHRISTO, paternamq; miſericordiam applicat. Proprium obiectum fidei eſt Chriſtus Dominus noſter Redemptionis iure: vinculo virtuteq́ue fidei Chriſtum apprehendentis omnium bonorum eius ſimus participes. In hac vnione ſpirituali videndum, quemadmodum nos Chriſto per fidem inſerimur, ita etiam ipſe Chriſtus per Spiritum Sanctum nobis vniatur, quod cognoſcemus, ſi ipſius ſpiritus in nobis regnet, virtuſq́ue mortis eius ſit efficax ad eneruandũ peccatum, donec in totum aboleatur. Plerique dicunt ſeſe Chriſto

per fidem eſſe inſitos, quibus Chriſtus minimè eſt vnitus, cùm eius ſpiritu non regantur, vt ex ipſorũ vita impiè acta ſatis liquet.

Verſ. 22. Neceſſitas ipſi impoſita adeundi *Ieroſolymam*, Spiritu etenim impellitur vt eo proficiſci eum oporteat, etiam ad vincula, & afflictiones. *Obſerva.* ſpiritu impellente ſancto, atque duce omni excuſatione ſepoſita Divinum opus aggrediendum, atque perſequendum, etiam cum capitis periculo, corporiſq; atq; bonorum iactura. Expende colloquium inter Deum & Moyſen, *Exod.* 3. *Ier.* 1. obtemperandum itaq; Spiritui S. in fide omni futuri diſcriminis ratione neglecta, illius Chriſti faminis ſimus nos Paſtores memores. Qui animam ſeruare voluerit eam perdet, *Math.* 16. & quid ſi lucretur homo totum mundum, Animæ verò iacturam fecerit. *Obſer.* Sors miniſtrorum verbi in fide, bonaque conſcientiâ ſacratum munus obeuntium eſt hæc, vt nimirùm vinculis conſtringantur, atque afflictionibus exerceantur; expẽde in Prophetis, Apoſtolis, fidiſque Dei ſeruis.

Verſ. 24. Sententia Apoſtoli ſtat firma, nihili facit iſta omnia, Imò vitam charam non cenſet, dũmodo poſſit ſuum curſum implere cum gaudio. *Obſerv.* Vt nihil tam exiſtit Apoſtolo charum, quam miniſterij ſacri functio, ita nos exiſtimaremus nihil prædicationi Euangelij in quo Dei, Chriſtique gloria relucet in tota vita comparandum. 2. votum ſuum conſequuntur, qui vnicè optant, vt bene defungantur ſua vocatione. expende locum 2. *Timoth.* 4. Curſum conſumaui, &c. & certè gaudium ſequitur ex bonæ conſcientiæ teſtimonio, ſi perfungamur legitimè vocatione noſtra; neque deerunt nobis dona Divinitus vocatis, & ordinatis ad Domini opus peragendum. *Obſerv.* Muneris Euangelici functio conſiſtit maximè in teſtificatione Euangelij gratiæ, quod ſic vocatur, quia donum vitæ æternæ, quod Euangelio annuntiatur ratione noſtri eſt gratuitum virtute meriti Chriſti in nos gratuito collatũ. Multis inſignitur Euangeliũ nominib. cõſolatione plenis: vocatur *Rom.* 1. 17. *Dei potentia in ſalutem omni credenti*, verbũ reconciliationis, 2. *Cor.* 5. Brachium Iehovæ, *Iſa.* 53. & Regnum Dei verſ. ſeq. quæ omnia indicant inſignia Euangelij effecta.

Verſ. 25. Habetur prædictio, quòd non ſint dehinc viſuri Apoſtoli faciem, quo dicto occaſio flendi ipſis præbetur, vt poſt videbitur, alloquitur eos quibus tranſiens prædicauit Regnum Dei, quod

quod dici ſolet his in terrarum ſolis gratiæ, in cœlis verò gloriæ, vt eſt naturâ ſpirituale, ita eſt in animis electorum potentia Spiritus Sanct. erectum, & ſtabilitum.

Verſ. 26. Proteſtatio quod ſit purus ab omniũ ſanguine, & propterea, ſi perierint, nullam in Apoſtolo culpam fore.

Verſ. 27. Ratio, quòd ipſis omne Dei conſilium annuntiarit. *Obſerv.* Ita nos in officio faciẽdo debemus gerere, vt nihil nobis Divinitus traditum gregi curæ noſtræ commiſſo ſubtrahamus, vt ſi perierit, quod abſit, pereuntis ſanguis à nobis minimè requiratur. vide *Ezech.* 3. *&* 33, 2. *Obſer.* Verbũ Dei literis cõſignatũ ab Apoſt. eſt ſuis partibus abſolutum, proinde nullo modo ambigendum, quin omnia ad fidem, ſalutemq́ue neceſſaria comprehendat, 2. *Timoth.* 3. *verſ. vlt.* 3. *Obſer.* Chriſtianæ fidei profeſſores hiſce debent virtutibus exornari, modeſtia (ſcilicet). 2. cura graui. 3. conſtantia in bono. 4. fidelitate atque diligentia in functionibus ſuis. 5. reſipiſcentia vera ex fide manante, & quanquam ipſos maneant afflictiones, atque vincula, tamẽ minimè omniũ fidem deſerant, recolentes animis illud Apoſtoli, *Rom.* 8. *&* 2. *Timoth.* 2. ſi Chriſto compaſſi fuerint, corregnabunt: nec non momentaneas has afflictiones æternum pondus gloriæ nobis conficere in Chriſto.

Verſ. 28. Admonet Eccleſiæ *Epheſinæ* Epiſcopos, atq; Presbyteros, vt ſint vitæ inculpatæ, atq; Doctrinam ſanam prædicent diligẽter, atq; attentè. Exhortationem hanc rationibus munit, quæquidem duabus conſtat partibus. 1. his verbis attendite voſmetipſos. 2. his, totumq; gregem. In ipſis requirit duo ſcilicet ſanctá vitam, & inculpatam. 2. Doctrinam ſanam. Epiſcoporum, & Presbyterorũ vita priuata debet eſſe ſancta, necnon publica, & Domeſtica. Vide 1. *Timoth.* 3. Qui ſuam ipſius familiam regere minus nouit, quomodo gubernabit domum Dei, duabus vocibus complectitur Chriſtus, quæ præcipua in Paſtore requiruntur, nimirùm ſalis, quò ſanam *Math.* 5.
Doctrinam, atq; cœleſtem ſapientiam ſignificat, & lucis, qua vitæ ſancta, & inculpata converſatio denotatur. Si ſeparentur iſta, cauendum, ne quod vnâ extruimus, altera manu deſtruamus, multi in vitam noſtram ſunt intenti, proinde integritati daremus operã, ne habeat malignus mundus, quod meritò nobis impingat, ſed vt bene etiã audiamus ab ijs, qui ſunt foris. 2. *Gregem totum.* Cura nobis incumbit de toto grege iuxta illud, cognoſce vultũ gregis tui. *Prov.* 27.

Obſerv.

Obſerva. Nemo putaret ſeſe eximendum verbi regulâ, virgâue diſciplinæ Eccleſiaſticæ, cùm divinitus ſit ſtatutum, vt omnes per verbum informentur, & ſi delinquant, reformentur, in veritate etiam confirmentur, capitiq; Chriſto conformentur, in quo vitam gloriamque æternam ſortiantur. Vide *Ier.* 1. *cap. verſ. vlt.* 1. ratio eſt, ab authore vocante ſcilicet Spiritu S. Qui vos vocauit ad diligentem gregis inſpectionem. *Obſervatio.* Legitima vocatio ad opus ſanctum authorem habet ſpiritum Dei, quo qui deſtituuntur, currere dicuntur non miſſi, vt Pſeudoprophetæ, apud *Ierem.* & *Ezechi.* 2. *Obſervatio.* Epiſcopus idem qui Presbyter re, & ratione. Etenim quos paulo ante vocauit Presbyteros, iam eoſdem vocat Epiſcopos, vox itaque Epiſcopi non eſt dignitatis aut prælationis ſupra fratres, aut authoritatis, ſed eſt officij, atque commune omnibus legitime vocatis, ac ordinatis, ſacro miniſterio fideliter prudenterque fungentibus: Sed, quam ſint abuſi Epiſcopi nomine mortales quidam ad ſtabiliendam, & exercendam tyrannidem in Eccleſiam Dei, ſatis cognitum viris doctis ac ſapientibus, quâ quidem tyrannide (Deo in ſolidum gloria) exempta & libera remanſit Eccleſia *Scoticana*, freta verbi παῤῥησια, atque libertate divinitus conceſsâ, quam faxit præpotens ille Dominus ſartam tectam retineat, & ad poſteros illibatam tranſmittat. 2. ratio eſt à fine ordinationis. Et eſt ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. Duo hic innuũtur. 1. eſt: verè docere, & diligenter. 2. prudenter regere. Rex ab Homero vocatur ποιμὴν τοῦ λαοῦ. Chriſtus hæc nobis commendauit, *Io.* 21. vbi trinis vocibus iniungit Petro, imponitq; hoc onus, Petre, amas me, paſce oues meas. Vide 1. *Pet.* 5. 3. ratio: à dignitate Eccleſiæ, quam Deus ſuo ſanguine, per κοινωνιαν τῶν ἰδιωματων dicitur acquiſiuiſſe. Attribuitur Chriſto θεανθρώπῳ in concreto vt loquuntur, quod humanæ naturæ duntaxat eſt proprium, cuiuſmodi eſt & illud, 1. *Cor.* 2. vbi dicitur, Dominum gloriæ non crucifixiſſent, cum crucifixio in Deum propriè non cadit. *Obſervatio.* Redemptionis Eccleſiæ λύτρον eſt ſanguis Dei: peccatum itaque opinione mortalium exigui momenti, Dei patris æſtimatione, eſt maximi, cùm expiari non potuerit, niſi ſanguine filij Dei, cuius merito juſtificatur, cuius virtute ſanctificatur, vt tandẽ plenè glorificetur Eccleſia quæ propriè ad Deum ſpectat: & proinde nemo in Eccleſiam poteſtatem vſurparet. *Obſervatio.* Hic ſanguis purgat omne

omne peccatum, 1.*Ioan.* 1. ex quo manat vita electis & reconciliatio cum Deo patre, *Coloſ.* 1. Purgamur ergo, atque plenè lauamur in fonte illo domui Davidicæ recluſo ab omni naturali immunditie, atque peccato actuali, *Ezech.* 13. 1.

Verſ. 29. 4. Ratio à neceſſitate. Hoſtes enim irrepent in Eccleſiã ergo duo ſtatuuntur hoſtium genera. 1. eſt irrepentium in Eccleſiam Dei *Epheſinam* hoc verſ. 2. ex ipſa Eccleſia, qui exorientur, ſi nanciſcantur occaſionem: atque hos vocat lupos, qui gregi minimè parcent: eodem vocantur nomine à Chriſto, *Math.* 10. ad vos venient pellibus ouinis tecti, intus tamen ſunt lupi voraces. *Obſervatio.* Fas eſt nobis falſos Doctores, atque hypocritas talibus nominibus appellitare, fecere Prophetæ, Ioan. Baptiſta. Chriſtus *Herodem* vulpẽ, *Luc.* 3. & Apoſtoli ergo ne ſinamus nos hac παῤῥησίᾳ priuari. 2. *Obſerva.* Fuêre, atque ſunt in Eccleſia Dei hypocritæ falſa pro veris obtrudentes in ſummam fidelium iacturam: ne offendamur, continuabitur bonorum atque malorum, ſyncerorum & hypocritarum permixtio, donec judex mundi Dei filius aduenerit in gloria ad faciendam tritici, paleæque ſeparationem, vide *Math.* 13. & 1. *Cor.* 5. 5. ratio eſt à ſuo exemplo. Tres annos verſatus eſt Apoſt. apud *Epheſ.* quibus non intermiſit dies, & noctes etiã multis cum lachrymis eos admonere. Ergo. *Obſerva.* Hanc ſummam Apoſt. diligentiam, fidelitatem ac operam collocatam in munere ſacro obeundo imitemur, noſque totos ſpartæ, quam nacti ſumus ſanctæ vt ita dicam, dedamus exornandæ.

Verſ. 32. Precatione, & optatione claudit primam partem exhortationis commendans eos Deo, verboq; gratiæ, id eſt, Euangelio, quo velit eos inſtrui, atque regi ſecluſis omnibus operibus, ſimul etiam monet Deum poſſe ſuperſtruere, & dare ipſis, quod hæreditatis iure poſſideant cum ſanctificatis omnibus. *Obſerva.* Tota laus exædificationis Eccleſiæ eſt tribuenda Deo. Expende 1. *Corint.* 3. & *Pſalm.* 127. vbi dicit κληρονομίαν daturus eſt Deus, duo notare vult. 1. eſt hæreditatem ipſis eſſe deſignatam, atque paratam merito Chriſti, quæquidẽ, 1. *Pet.* 1. vocatur immortalis, incorrupta, quamquidem Sanctus ille David præ rebus omnibus delegit, quæ nos in cœlis manet. 2. eſt Dei donum, *Rom. cap.* 6. vita æterna vocatur χαρίσμα τȣ͂ θεȣ͂ quaquidem donandi ſunt electi ſoli Chriſti ſanguine, & gratiâ ſanctificati.

*Verſ.*33. Dehortatur ab auaritia, & hortatur ad beneuolentiam erga infirmos oſtendendam, concluditque hunc ſermonem precibus, ſummi amoris oſculo indice Apoſtolum ad nauim deducunt. Deſignat hoc verſ. tria obiecta cordis auari, ſcilicet 1. aurū. 2. argentum. 3. veſtitum. Plerique hæc appetunt animo longè alio præditi, quam *Samuel* ille Propheta Dei, qui ne quidem populi aſinum, bovemve accepit vir integer, 1. *Sam.* 12. Alia fuit *Gehaſi* mens, qui pecuniam, & indumenta à *Namane* accepit, ſed à Deo inflictam lepram auaritiæ mercedem, 2. *Reg.* 5. necnon *Achams* lapidibus cum ſuis obruti, qui rem ſurripuit excommunicatā, *Ioſ.* 7. deniquæ *Iudæ* proditoris, qui ſibi mortem conſciuit. De auaritia omnium malorum radice, vide 1. *Timoth.* 6. & quòd vocetur jdololatria, *Eph.* 5. *&* *Col.* 3. quam auerſemur, & fugiamus Paſtores nos eccleſiæ Dei, cùm nullum exiſtat officium tam ſanctum, quod nō violarit, ac comminuerit: eccleſiæque Dei plurimas non ſolum turbas dederit, ſed ſummum detrimentum, imò perniciem attulerit.

Verſ. 34. oſtendit qualem operam nauarit, vt ſibi ipſi ſufficeret neceſſariâ, alijſque cum ipſo verſantibus. quòd manibus laborauerit & tentoria fecerit, vide *Act.* 18. de hac re ſupra. ad eum locum lectorem remittimus. *Obſervatio.* Viri boni, & fideliſſimi Dei ſerui rerum penuria nonnunquā laborant, vt videre eſt in *Davide*, in exilio verſanti, cùm miſit ad durum illum *Nabalem*, & in *Elia* à coruis enutrito. 2. *Obſerv.* Vſus bonorum hic eſſe debet, vt nō ſolum nobis, ſed alijs etiam Chriſti membris leuandis commodemus.

Verſ. 35. ad beneuolentiam in infirmos oſtendendam. *Obſer.* debemus opitulari infirmis, & pauperib. quod cedet in noſtrum cōmodum, cùm qui dat pauperi fœneretur Domino, *Prouer.* 19. & iterum; qui egenis dat non egebit, *Prouerb. cap.* 28. & *Eccleſ.* 11. Proijce panem tuum ſuper aquas, & multo poſt eum reperies: & *Iſai.* 58. Ciba eſurientem, domumq; tuam deduc vagantem, ſic lux tua erumpet, vt meridies; Iuſtitia tua te antecedet, & Dei gloria te cōplectitur: Expende quod habetur *Math.* 25. circa cap. finem, de cura, neglectuque pauperum. Verba hæc Chriſti nomine laudata μακάριον ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν ab Apoſt. totidem ſimul non leguntur in ſacris: Verùm ſumma colligi poteſt ex varijs ſcripturæ locis, & nominatim ex *Math.* 10. *verſ. vlt.* Qui vni horum

dederit

dederit potum frigidæ, non carebit mercede: *& alijs citatis locis.*

*Verſ.*36.Concludit hanc admonitionem precatione geſtus,&c. Decumbit flexis genibus, vt *Epheſ.*3.& ipſe Chriſtus coram Patre eſt humiliatus. Inter precandum ergo & corporibus, atq; animis proſternamur,& in fide precemur,vt iuxta voluntatem Divinam petita impetremus. Supra attigimus varia eaque inſignia piorum precum effecta, vide *Exod.*17. *&* 32. *Ioſ.*10. *Iſa.*38. *Math.* 15. *Iaco.*5. *Obſerv.* cum Paſtore congregati fideles orarent, vt facta quaſi omnium precum coniunctione magis glorificetur Dominus, & petita conſequamur per Chriſtum.

*Verſ.*37. Magnus fletus ortus eſt. *Obſerv.* Euangelij profeſſores non ſunt ἀπαθεῖς vt Stoici, ſed ſenſu mutuo tanguntur; Et Euangelium non tollit affectus, ſed temperat. 2. eſt, ruunt in collum Apoſt. atque eum oſculantur: atque hoc oſculo ſacram cordis affectionem teſtantur, non eſt inſtar *Ioabi,* qui oſculo dato *Amaſiam* occidit; nec *Iudæ* proditoris, qui Magiſtrum prodidit. Sed proficiſcitur hoc oſculum à fide,atque charitate. *Obſerv.* grex amanter affici debet erga ſuos Paſtores,vt habetur 1.*Theſ.*5. ſingulari amore eoſdem complecti debet.Longè aliter *Dathan,Core,& Abiram,* à terra abſorpti in Moyſen ſunt affecti;& ſeditioſi illi ciues *Geneuenſes* malè animati in *Farellum & Calvinum* piiſſimos & doctiſſimos viros,quos illi quatuor ſeditionis authores vrbe *Genevenſi* eijciendos curarunt,qui tanti ſceleris ſinguli poſt pœnas dederunt,vt legere eſt in Calvini vita pet Theod.Bezam ſcripta, & cauſa extitit admodum exigua tanti facinoris patrati in illos eximios Dei ſeruos,nimirùm quod panem azymum in Cœna Domini non libenter tolerarint, feſtorumque dierum obſeruationem. *Obſerva.* Viri ſynceri nihil admittunt ſine Divini verbi teſtimonio.

*Verſ.*38. Triſtantur, atque ad nauim deducunt. Nota honoratum iri eos qui Iehouam honorauerint. Reliquum eſt vt in fide perſeueretis, Pſeudodoct. caueatis, à Deo enixè contendatis vt verbo gratiæ ſanctificemini, Auaritiam vitetis, liberalitatem ſectemini, precibus incumbatis, amore fidos Chriſti ſeruos proſequamini,quæ omnia Dominus vobis largiatur per Chriſtum;cui cum patre Spirituq; Sancto ſit omnis gloria,honor,& Imperium.

CAPVT XXI.

HOC Cap. complectitur duas partes. 1. indicatur, quibus itineribus Paulus *Mileto* profectus ſit *Ieroſolymam*, & quænam memorabilia inciderunt. 2. quid *Ieroſolymis* egerit, & paſſus fuerit. *Obſervatio.* Perſtringimus, vt ſupra Apoſtoli ſedulitatem, & fidelitatem in officio obeũdo, quotieſcunque offertur occaſio huius notæ, vti hinc diſcamus nos Paſtores miniſterium diligenter, & officiosè, implere quod à Domino accepimus: fecit Apoſt. vt ipſe teſta-
Rom. 15. tur verè, Euangelium ab *Ieroſolymis* ad *Illyricum* abundare, etiam ſummò cum vitæ diſcrimine: hanc praxin conemur imitari *αποσπασθεντας* avulſos. Nota in hiſce Pauli comitibus eccleſiæ *Epheſinæ* Senioribus veræ fidei effectum, ſcilicet Amorem ſingularem, quo ſunt Apoſt. proſequuti, quo libenter non ſunt paſſi niſi auulſum Paulum diſcedere, cùm apud eos tres annos verſatus Euangelij prædicatione Eccleſiam plantauerit: Iam officij admonet, proinde ab ijs faceſſere non potuit ſine dolore. *ευθυδραμειν.* Qui bonum habent propoſitum regni Chriſti propagandi, ſic à Deo diriguntur, vt rectè pergant quo inſtituunt, bonoque fruuntur ſucceſſu: Et primùm perueniunt *Coum. Coos* alias *Cœa* Inſula in mari *Ægeo* ex *Cycladibus* vna *Apelles* inſignis pictor, & *Hippocrates* nobilis medicus ibid. oriundi. *Aſtypolia* etiam dicta fertilis, & vino abundans, *Strabo* 14. *Rhodus* inſula in *Licio* mari eloquentiæ ſtudio, & arte nauali celebris, à *Doribus* originem habens, *Strab. lib.* 14. *Patara* vrbs *Lyciæ* recenſetur inter maximas vrbes à *Strab. lib.* 14. Ibi *Apollinis* templum. Et quia hic fingunt *Apollinem* oracula dediſſe, dictus eſt *Apollo Pataræus. Cyprus* inſula inter *Cilicia, & Syriæ* littora olim 9. Regnorum, Præteruecti naui hanc inveniunt, vt in *Phœniciam* navigent. Nota.

Verſ. 2. Promouendo operi ſuo Dominus media offert.

Verſ. 3. Deuehuntur *Tyrum*, quæ eſt metropolis *Phœnicum*, cuius mercatores à Propheta vocantur Principes, *Iſa. cap.* 23. & Propolæ Nobiles mundi. Hic *Origines* eſt ſepultus, Et *Fredericus Barbaroſſa* mortuus.

Verſ. 4. Permanent *Tyri* dies ſeptem inventis Diſcipulis fidem

Chri-

Chriſtianam amplexis, qui prædicebant per ſpiritum, quæ pericula imminerent Paulo, illud quidem vt Prophetæ, at humanâ affectione illum deterrebant, ne *Ieroſolymam* proficiſceretur. *Obſer.* Donis divinis pollentes naturalibus affectionibus non vacant, & certè mortalium nemo omni ex parte ita eſt regenitus, quin corruptæ naturæ aliquid in hac vita in ipſo ſit reliquum. *Tyrus* vrbs fuit multis ſceleribus inquinata, vt ex Chriſti dicto liquet *Math.* 11. nihilominus tamen hic ſunt Diſcipuli ad fidem Chriſtianam conuerſi iuxta Prophetiam de *Tyro* ab *Iſaia* æditam. 23. vbi merces *Tyria* futuræ ſint Iehovæ ſacræ, & *Pſal.* 45. *Tyri* filia donis ornata aderit in eccleſia. Quæcunque ergo de gentium vocatione à Prophetis ſunt prædicta, certum eſt impletum iri. Secundum eſt in hoc verſ. Diſcipuli dicebant Paulo per ſpiritum ne aſcenderet *Iecoſolymam*. Quæras quomodo hæc inter ſe conveniunt? Vinctum ſe ſpiritu dicebat Apoſtol. cap. 20. qui *Ieroſolymam* pergeret, nunc quomodo ſpiritu prohibetur? *Reſp.* Nulla hic repugnantia. Apoſt. quidem ſpiritus impulſu neceſſario proficiſcitur *Ieroſolymam*, hi verò diſcipuli eodem ſpiritu intelligentes vincula, atq; afflictiones eum ibi manere diſſuadere conantur ſingulari amore in Apoſtol. ſed ignari exiſtunt propoſiti divini. Prophetæ futura nonnunquã prædicunt, ſed ignorare poſſunt Dei inſtitutum, vt *Ionas*. Cognouit *Niniven* evertendam, at divinum propoſitum non eſt plenè aſſequutus. *Obſervatio.* Verus hic in Apoſtolum exiſtit diſcipulorum amor, tametſi nitantur Apoſtoli curſum retardare, qui horum prædicatione, & præmonitione ad crucem tolerandum præparatur.

Verſ. 5. Diſcedit, & non obtemperat diſcipulis, vbi habes conſtantiæ exemplũ in Apoſt. qui cum capitis etiã periculo pergit ad officium præſtandum. Sic *Abrahamus* patriam deſeruit, & ſequutus eſt Dei vocantis vocem in fide: expẽde infælicem illius Prophetæ interitum ſeducti ab alio Prophetæ ad edendum contra mandatum Iehovæ *Bethele* conſumpti, atque attriti à *Leone*, 1. *Reg.* 13. Diſcipuli, Apoſtolum cum vxoribus & liberis concomitantur: vbi obſerua humanitatis, & charitatis exemplum. Charitas ergo eſt benigna, non agit perperam; non inflatur; non cogitat malum, 1. *Cor.* 13. & denuò obſerua honoratum iri eos, qui Iehovam honorarint, 1. *Sam.* 2. & ait Chriſtus, qui patrem, matrem, vxorem &

liberos mea cauſa reliquerit, atque Euangelij, centuplum recipiet hic cum perſecutionibus, ſed mundo futuro æternã vitam. 2. *Obſer.* Horum diſcipulorum familiæ ſunt religioſè inſtitutæ in pietatis, atq; charitatis officijs. Longè abſimiles hi ſunt pueris Prophetæ *Eliſæo* illudentibus, ex quibus ab apris ſilua egreſſis 42. ſunt abſumpti. Quod agunt, eſt. Poſitis genibus precantur, vide quæ diximus in hæc verba ſup. cap. Addimus hoc in loci circumſtantiam (*ſcilicet in littore*) vbiq; precandum eſſe, neque hanc piam actionem certò loco eſſe aſtringendam, cùm fideles vbicumq; verſentur, ſint Spiritus Sancti templa, in quibus poſſent Deo patri mediatoris vnici noui fœderis filij Dei Ieſu Chriſti nomine preces nuncupare, faceſſat illa aduerſariorum opinio de quorundam locorum ſingulari ſanctitate, deque precibus certis locis alligandis, cum ſub Euangelio liceat Chriſtiano, vbi commode potuerit precari. Vide verba Domini noſtri, *Ioan.* 4. addo in praxin, atque imitationem noſtram non pudere eos publicè fidem, ac religionem profiteri.

4. Reg. 2.

Verſ. 6. Mutuo ſeſe amplectuntur. Conſuetudo hæc obtinuit ſancta, & vetus, vt fuit illud oſculum ſanctum de quo Apoſt.

Verſ. 7. Perueniunt *Ptolemaida*, quæ eſt *Phœniciæ* vrbs maritima, vbi fratres in Chriſto ſalutant, vnumque diem apud eos manent. *Obſerva.* Salutandi ratio inter Chriſtianos eſt probata, ſed videndum ne ſalutemus vt *Ioab*, qui *Abnerum*, *Amaſamq;* amicitiæ ſpecie occidit, 1. *Reg.* 20.

Verſ. 8. Cæſaream veniunt non illam, quæ eſt Philippi, nec quæ eſt in *Cappadocia*, cuius Epiſcopus fuit *Baſilius Magnus*, ſed quæ dicitur turris Stratonis, extructa in gratiam Cæſaris *Auguſti*: Ingrediuntur domum Philippi Euangeliſtæ vnius è 7. Diaconis, qui Euangeliũ annuntiauit *Samaritanis*. Evangeliſta medium quaſi locum inter Apoſtolum, & Paſtorem occupabat, quo nomine inſignitur Timotheus, 1. *Timoth.* 4. Hic Philippus habebat. 4. filias dono prophetandi inſtructas, i. quæ divina inſpiratione, & revelatione futura callerẽt prædicere, *Ioelis* Prophetia partim impleta, *Ioel* 2. *Obſerva.* Philippus vxorem habebat, & familiam piè inſtitutam, ergo Paſtoribus fas eſt vxores habere, & cõiugium minimè eſt vocandum pollutionis nomine, vt dixit Papa *Siritius*. Vide *Heb.* 13. Paſtorumque familiæ ſunt piè erudiendæ, expendamus Abrahami praxin, *Geneſ. cap.* 18. promiſſumque divinæ gratiæ continuandæ, &

contra,

contra, quid *Eli* ſuiſque filijs evenerit divino judicio.

*Verſ.*10. Habes prædictionem *Agabi* Prophetæ de Paulo *Ieroſolymis* vinciendo. Hic *Agabus* cap.11. prædixit famem in vniuerſo orbe futuram, & evenit tempore *Claudij* Cæſaris. Atque hoc quod eſt eventurum Paulo per ſignum indicat iuxta morem propheti- *Verſ.*11.
cum, vide *Iſa.*20. *Ierem.*13. de cingulo. 19. de vaſe teſtaceo. 28. de jugo, *Ezech. cap.*12. de profeſſione parietis domus ſuæ, vnde ſarcinas exportat, ſignificante populi deportationem in Babylonem. *Obſervatio.* Seruorum Chriſti maximè fidelium hæc eſt ſors nimirùm vinculis conſtringi, atque perſecutionibus, afflictionibuſque ſubijci.

*Verſ.*12. Perſiſtunt in diſſuadẽdi propoſito, ſatis amanter agunt haud dubiè, ſed divinum opus conantur præpedire, vt & Petrus, *Math.*16. oſtenduntque fletibus ſyncerorum animorum affectum, quibus Apoſt. verſ.13. quid facitis flentes, & comminuentes cor meum. *Obſervatio.* Chriſtiani non ſunt ἀπαθεῖς vt Stoici. David στόργη cum Abſalomum filium audiuit fuiſſe occiſum, fleuit amare, vocibuſque repetitis amorem in filium eſt teſtatus. Sed audiamus Apoſtoli reſponſum, non ſolum ſum paratus vinciri, ſed pati pro Chriſto. Vox Chriſtiano homine, & fido Dei ſeruo digna, ſi *Verſ.*13.
ferat divina voluntas, cur non pro divini nominis gloria in euangelio lucente volentes pateremur, ſicuti martyres multi. Vt legere eſt in Hiſtor. Eccleſ.

*Verſ.*14. Divinæ voluntati acquieſcunt, & dicunt fiat voluntas Domini: cogitationes, actioneſque noſtræ referri debent ad divinam voluntatem, atque in ea conquieſcere. David cum fugiſſet à facie Abſolomi filij, dixit, ſi inveni gratiam in oculis Iehovæ reducet me, ſin ſecus, fiat voluntas Domini. In hâc voluntate divina nobis acquieſcendum etiam in hoc deplorabili, & deplorando ſiue conamine, ſiue praxe, de quo dicendum nihil, niſi præeunte veritatis luce, tantùm ſanctè revereamur juſta D E I judicia.

*Verſ.*15. *Ieroſolymam* proficiſcitur. Per ſignificationem notemus nobis in cœleſtem *Ieroſolymam* pergendum, vbi vita, atque gloria ornati ſemper ſit vincendũ: & nos in his terrarum ſolis non habere civitatem permanentẽ, quæramus in fide eam, quæ ſupra eſt.

*Verſ.*16. Itineris ſocij ſunt Cæſarienſes nonnulli. Et *Mnaſon*

Cyprius

Cyprius antiquus diſcipulus. Apoſt. hoſpes. *Obſervatio.* Verè fideles & Chriſtiani nolunt deſerere fidos Chriſti ſeruos in periculis verſantes; & electorum fides eſt charitate efficax Apoſt. à *Mnaſone* hoſpitio excipitur verum amorem teſtante, atque alacritatem in hoc officij genere præſtando notat. *Verſ.* 14. Vbi habetur fratres eos libenter excepiſſe.

Verſ. 18. Paulus vna cum alijs introijt ad Iacobum, & omnes Presbyteri adfuerunt, hic Iacobus extitit Eccleſiæ *Ieroſolymitanæ* Paſtor. *Obſervatio.* Dominus noſter regnat ſingulari privilegio in medio inimicorum. Tametſi multi fuerint ibidem hoſtes veritatis, nihilominus princeps ſalutis noſtræ ſuum habet thronum, Eccleſiamque ex Paſtoribus, Doctoribus, atque Senioribus diſciplinam exercentibus conſtitutam, qui amplexu mutuum amorem declarant.

Verſ. 19. Exponit quid Dominus per miniſterium fecerit. *Obſerva.* Propagati regni Chriſti gloria eſt Deo in ſolidum tribuẽda, 1. *Cor.* 3. Ego plantaui, *Apollos* rigauit, ſed Dominus dedit incrementum, & 15. non ego ſed gratia Dei mecum. 2. *Obſervatio.* Miniſterium eſt divinitus inſtitutum ad propagandum Chriſti regnum, cuius adminiſtratores ſermonem haberent de rebus ad ædificationem ſpectantibus.

Verſ. 20. Deum glorificant. *Obſerva.* Omnium actionum ac eventorum hic debet eſſe ſcopus, vt Dominus glorificetur in operibus juſtitiæ, miſericordiæque ſuæ, quæquidem hic cernitur in tot Iudæorum per Euangelium converſorum ad fidem Chriſtianam conuerſione. Alterum eſt in hoc verſ. quid de Paulo Iudæi *Ieroſolymitani* audierint nimirum, quod docuerit Iudæos inter gentes, ἀποςασίαν à Moyſe, atque, ne circumciderent filios, neq; juxta Ritus Moſaicos viuerent. Apoſtolus legem Moſaicam per Chriſtum impletam docuit fuiſſe abrogatam, circumciſionem quoque, quia id impletum, quod per eam ſignificabatur, atque in eius locũ Baptiſmus à Chriſto ſit ſurrogatus. *Obſerva.* Religio priſca Iudæorum non facilè antiquatur, & Papiſmus ſine omni veritatis fundamento quorundam animis inſitus nequit extirpari, conſuetudo mala evadit in habitum, qui facilè non poſſit elui. Sed obſeruemus, ſemper ſynceræ Dei veritati locum eſſe dandum, & non prauæ antiquitati.

Verſ. 21.

Verſ.21. Conſilium Presbyterorum Apoſtolo datum, quo Iudæorum mentes offenſæ tranquillentur. Et hoc eſt, vt cuidam ritui ab ipſis obſeruato, nimirùm purificationi ſeſe accommodet: dicit eſſe viros quatuor habentes votum, id eſt voto obnoxios. His aſſumptis vult Apoſtolum ſanctificari cum eis, atque addere ad eorum ſumptus, vt radant capita, vt omnes norint nihil eſſe eorum quæ de te fama acceperunt, ſed te quoque eſſe legis obſeruatorem. 1. optat Apoſt. conſecrari. Hic de impuris non agitur, ſed de ijs, qui *Nazareatus* voto eſſent obſtricti. Iubetur Apoſt. addere ad eorum ſumptus, vt non tantùm interfuiſſe, ſed præfuiſſe videatur; & poſtea dicitur Paulus dies purificationis denuntiaſſe: & quamuis in *Nazaræorum* oblationes eſſent ſumptus decreti, licebat tamen ijs aliquid adijcere. *Obſervatio.* Hic purificandi ritus purgationem fidelium à peccatis per Chriſti ſanguinem adumbrauit, 1.*Ioan.*1. de voto *Nazareatus*, vide *Num.6.*

Verſ. 25. oſtendit gentibus ad fidem Chriſti converſis non eſſe conceſſum, vt hunc ritum celebrent, ſed ipſis eſſe imperatum ſtatuto Concilij *Ieroſolymitani*, vt idolothytis, ſuffocato, ſanguine, & fornicatione abſtineant. De quibus ſupra cap.15.

*Verſ.*26. Purificat ſe Apoſt. Quæritur an hoc iure fecerit. *Reſp.* Iudæorum infirmorum rationem habuit, vt & prius, cùm *Timotheum* circumciderat, & caput *Cenchreæ* totonderat, hoc facit vt infirmis nuper ad Chriſti gratiam vocatis conſulat, qui nondum plenam libertatis Chriſtianæ cognitionem ſunt aſſequuti: accipe etiam huius purificationis finem fuiſſe gratiarũ actionem, Eccleſiæque ædificationem, cuius quidem maior habenda eſt ratio, quã ritus purificationis. Cerimoniarum legalium ante Chriſti filij Dei ἐνσαρκωσιν Divina inſtitutione vſus extitit neceſſarius, poſt incarnationem, quadantenus tolerabilis infirmorum ratione, ſed iam in eccleſia conſtituta atque in fide cõfirmata, nullo modo tolerandus, nec retinendus. Paulus denuntiat purificationis dierum expletionem, vſq; dum oblata fuit pro vnoquoq; eorum oblatio: hæc expletio ſignificanda erat Sacerdotib. Etenim quo die finiebatur *Nazaræorum* votum offerenda erant ſacrificia.

*Verſ.*27. Vide quid patiatur Apoſt. nimirùm perſecutionem à Iudæis totam turbam concitantibus. *Obſerv.* Zelo præpoſtero inflammati confuſionis, atque magnorum ſcelerum exiſtunt au-

thores,& qui maximè Dei ſeruis fauerent,& patrocinarētur, ſummi plerumque ſunt,& grauiſſimi inimici;expende in Davidis aula *Achitophelis* & *Abſolomi* filij conſpirationem: Iudæ aduerſus Chriſtum proditionem, & hîc,Iudæorum in Paulum machinationem per turbæ concitationem. *Obſerv.* Satanæ vafrities eſt hæc in ſuis, particulare, vt ita dicam, efficere cauſam communem, atque ita atrocitatem obtegere, vel religionis, vel boni publici ſpecie. At quid agunt. 1. manus in Apoſt. inijciunt. 2. auxilium implorant etiam ob vnius hominis apprehenſionem. 3. accuſant, & accuſationis capita ſunt tria:& loquitur,inquiūt,contra populum, quod eſt falſum,cum populi ſalutem in Chriſto diligenter atque ſolicitè quæſierit. 2. contra legem, non moralem quidem, quam ſentit ſeruandam, vitæ obedientiæ, gratitudiniſque noſtræ in Deum regulam. Cerimonias dixit eſſe abrogatas,& Chriſtum eſſe patefactum, in quo ſalus & vita æterna peti debeant. 3. contra locum, qui aſſerit verum cultum Dei loco non eſſe alligatum. Omnis terra, quam occupant fideles, eſt *Cananæa*;omnis civitas *Ieruſalem*; omnis familia,*Sion*; Chriſtianus quiſque, Templum ſpiritus ſancti, locuſque in quo, & ex quo celebretur Dominus, & adoretur, *Ioan.*4. Quartum quod Apoſt.impingitur, eſt, quod polluerit locum iſtum ſanctum, græcoſque in templum introduxerit, viderant enim *Trophimum Epheſium* in vrbe cum eo.verſ.29. *Obſerva.* Superſtitioſi & videri volentes religioſi,in externis obſeruationibus ac ritibus autumant Dei cultum conſiſtere : locaque in ſeſe eſſe ſancta, cùm locis nullis inſit ſanctitas naturâ, & ſi locus vllus feratur ſanctus, id quidem propter Dei præſentiam. vide *Exod.ca.*3. Papani,veritatis hoſtes,magnam ſtatuunt religionem in locis, alijſque circumſtantijs. 2.*Obſerv.* Atroces ſeruorum Dei hoſtes,gradibus quibuſdam aſcendunt in ſæuitiæ culmen.Nam crudeles iſti oſtio templi clauſo,nituntur Apoſtolū trucidare, ſed Divinâ gratia ipſi invigilante,in vita conſeruatur, & reſeruatur ad opus Domini peragendum; quo peracto, atque vocatione impletâ martyrio coronatur. Nihil poſſunt vel truculentiſſimi in Christi ſeruos, antequam miniſterij curſum Divinitus deſignatum compleverint.

*Verſ.*31. Habetur Pauli liberatio. Truculentus eorum conatus Divinâ potentiâ coercetur, per tribunum cohortis. *Obſervatio.*

Dominus

Dominus inter prophanos invenit, qui impios impiorum conatus præpediant, adeſtque ſuis in rebus maximè arctis. Experide liberationem & conſervationem Davidis in ſummo vitæ diſcrimine verſantis, cùm apud *Zicklagum* lapidibus eum obruere ſtatuiſſent. In *Ezechiæ* protectione cincto exercitu *Sinnacheribi Regis Aſſyriorum*, *Iehoſaphati* ab *Ammonitis*, *Moabitis*, *&* *Seiranis* coniuratis, 2. *Cron. cap.*20. & tandem in admirabili illa exemptione populi Iudaici ad necem deſignati, crudeliſſimi *Amanis* opera, *Eſth. cap.* 3. 4. In periculis itaque cùm verſamur, recurrendum nobis ad thronum Divinæ gratiæ, atque potentiæ: vbi in tuto collocabimur.

*Verſ.*32. Cùm *vident tribunum, ceſſarunt verberare Paulum*. *Obſerva.* Magiſtratus authoritas ita agnoſcenda, vt, quo præſente ſceleroſi à facinoribus patrandis deſiſtant.

*Verſ.*33. Iuxta Prophetiam *Agabi* vincîtur Apoſt. *Obſerv.* Verbum Iehovæ per Prophetas annuntiatum ſemper implebitur, vtcunq; muſſitet in contrarium infidelitas, & peccator iuxta verbum Divinum etiam 100. annos natus, maledictioni ſubiacebit, *Iſai.* 65. 2. *Obſerv.* Plenè Apoſtolus non liberatur. eſt ſors piorum, vt cruce, atque afflictionibus non omnino eximantur: verùm diſpenſatione Divinâ afflictiones exiſtunt remiſſiores. 3. *Obſerv.* Iſte Tribunus non vult eum damnare indictâ cauſâ, donec & audiatur, & intelligat, quid fecerit: hæc praxis omnibus Magiſtratibus imitanda.

*Verſ.*34. Cùm nihil certi propter turbam cognoſci poſſit, iubetur duci in caſtra 37. Propter violentiam turbæ portatur à militibus. *Obſerv.* Concitata turba ſine ratione prorſum furit: nullo modo atrocitatis facto, atque inſaniæ. 2. *Obſerv.* Providentiâ Dei arcana inter perditiſſimos pijs & fidelibus incumbit: vt hîc videre, atque alibi; Clamant enim iſti rabidi, tolle eum; At non id dixit Dominus, qui vult ſeruum ſuum miniſterium implere, antequam è medio tollatur.

*Verſ.*37. Petit à tribuno, vt ipſi liceat loqui. *Obſerva.* Bona cauſa iniquè accuſatis animos addit. *Cicero* cum dixit pro *Milone* viſis *Pompeianis* militibus contremuiſſe fertur, longè aliter afficitur Apoſt. ſpe, & æquitate bonæ cauſæ, quæ facit magnanimum. Dicit Paulo tribunus, noſti græcè? Deinde.

*Verſ.*38. Nonne tu es Ægyptius ille qui ante hos Dies ad ſeditionẽ concitaſti, & eduxiſti in deſertum. 4. millia ſicariorum? De iſto Ægyptio, qui 30. millia hominum coegit, vide *Ioſeph. lib.*2. *cap.*12. de bello Iudaico. Porrò vtitur ſicariorum nomine græcè loquens græca tamen inflexione. Sicarius autem à ſica dicitur. *Obſervatio.* Prophani homines ſiniſtram de ſeruis Dei fidis opinionem habent. 2.*Obſerva.* Extitere ſemper ſeditioſi, qui nouos motus quærant, atque converſiones rerum bene conſtitutarum, ſi res gerantur malè optanda mutatio, & medijs legitimis fælicior ſtatus Eccleſiæ, atque reipub. procurandus.

*Verſ.*39. Paulus quis ſit planè fatetur, & vnde oriundus, celebri ſcilicet civitate *Tharſo* in *Cilicia. Obſervatio.* Omnis diſſimulatio fugienda maximè in cauſa religionis.

*Verſ.*40. Paulo venia conceditur, atque loquitur lingua Hebræa dicens, vt ſequitur ſeq. cap. *Obſerva.* Licet vti Apologia non ſolum ſacro officio ornatus, ſed Chriſtianis ne impiè, atque iniuſtè damnentur, & ſic veritati præjudicium afferatur.

CAPVT XXII.

CAPITIS partes ſunt duæ. 1. habetur Apoſt. ſermo. 2. ſermonis eventa. Oratio complectitur exordium, & narrationem. In exordio beneuolentiam, attentionemq́; captat tribus nominibus Iudæos compellans. 1. virorum. 2. fratrum. 3. patrum. 1. admonet quales naturâ ſimus, tantum viri corrupti, tametſi etiam hac voce virtus denotari poſſit. 2. indicatur fœlix noſtra omnium cõditio, quod ſimus fratres in Chriſto, Chriſtiq́; fratres, filijq́; Dei per gratiam hæreditatis illius cœleſtis, vitæ æternæ ibi atque gloriæ participes. 3, oſtenditur reverentia quam ipſis defert. *Obſerva.* Honos deferendus, quibus oportet, *Rom.*12. Petit audiri; concedunt.

*Verſ.*2. Silentq́ue quod Hebræa lingua ipſos alloquatur. *Obſerv.* nemo indicta cauſa condemnari debet, vide *Deut.*17. & *Nicodemi* reſponſum *Phariſæis* datum, *Ioan.*7.

*Verſ.*3. Incipit narratio anteactæ vitæ, qua breuiter ſuam tum vocationem, tum Doctrinam, vt Divinam aſſerit: oſtendit ergo

primum

primum quis ſit, ſcilicet Iudæus. vnde oriundus nimirum vrbe *Tharſo* in *Cilicia*. 1. *Obſervatio*. In narrationibus hypocriſis fugienda, &, quod verum eſt ſimpliciter dicendum. Sed ætate hac deplorabili viget maximè diſſimulatio, & religionis, ſanctimoniæ, atque modeſtiæ fuco, facinora, & vulpinas artes palliant. 2. habetur educatio, nimirum in hac vrbe, ad pedes *Gamalielis* inſtructus Apoſt. κατ' ἀκρίβειαν τȣ̃ πατρῴȣ νόμȣ. *Obſer*. A teneris inſtituendi ſunt pueri piè ac religioſè, vt Moſes in omni Ægyptiorũ ſapientia, ſic *Daniel* ſanctè inſtitutus, ita etiam Timotheus in ſacris literis ἀπὸ τȣ̃ βρέφȣς, quæ eum ſapientem reddiderunt in ſalutem. Patribus proinde opera danda, vt liberi piè inſtituantur in timore Domini, qui eſt ſapientiæ initium. additur zelo flagraſſe, ſed cæco, & ſine ſcientia, vt poſtea cenſuit. *Obſerva*. Debemus quidem in religionis cauſa pio zelo inflammari, gloriæque divinæ propagãdæ, dixit David ad omnium fidelium imitationem, zelus domus tuæ exedit me. Ætas in quam incidimus plurimũ deferbuit à priſtino maiorum zelo in Evangelij negotio, imò non pauci exiſtũt tepidi, proinde ore Chriſti eijciendi, *Apoc*.3. & pleriq; πρόσκαιροι, qui temporibus ſeſe accommodant, & aſſentiuntur altiſſimâ hypocriſeos ſpecie: ſimus ſynceri, zeloque feruidi in cauſa Domini, & cum Cypriano dicamus in pietate modum eſſe, nullum tenere modum.

Verſ.4. Perſecutio Pauli, qua lethaliter perſecutus eſt profeſſionem Chriſtianam, viæ nomine hic deſignatam. *Obſerva*. Converſus Apoſt. non obtegit peccatum, ſed planè fatetur, contra multi hoc ſeculo quibus poſſunt involucris facinora ſua velant: longè ſecus David, qui non ſolum coram *Nathane* Propheta peccatum agnouit, & confeſſus eſt, ſed confeſſionem ſcriptis mandauit in Dei gloriam, Eccleſiæq; vſum, *Pſalm*.32. & 51. vbi regnat Spiritus ſanctus, ibi delictorum editur confeſſio, quæ eſt veræ pœnitentiæ primus gradus. Cõtra vbi Satan obtinet, ibi peccator ab omni cõfeſſione præpeditur. Satanico aſtu impelluntur peccatores multi, vt quod malum eſt, ſcilicet patrare ſcelus, id bonum, & iucundum eſſe putent, & iterum quod bonum eſt nimirum fateri facinus, & pœnitentiâ duci prorſus id eſſe malum. Hinc fit vt plerique minimè omnium pertrahi poſſint ad confeſſionem: ſed diſcamus nos planè fateri peccata cum dolore cordis, qui eſt ſecundum Deum,

vt in gratiam recipiamur per Chriſtum. 2. *Obſerva.* Perſecutores Eccleſiæ ſubſiſtere nequeunt, donec ſanctis vitam eripiant, niſi coerceantur: & in atrocitate exercenda nullam ſexus exceptionem admittunt aut ætatis, nam in omne genus hominum Chriſtianam religionem profitentiũ, imò in infantes Satanicè & crudeliter deſæuiunt, vt ſatis liquet in *Gallia, Italia, Hiſpania.* 4. Conatus eſt Apoſtol. vincire ſanctos *Damaſcenos,* vinxitque multos *Ieroſolymis:* & iterum ipſe coniectus eſt in vincula, ſed propter bonam cauſam. Vbi obſervandum, tametſi impiorum affligentium ratione iniuſtè paſſus ſit Apoſtolus, tamen juſtiſſimi Dei reſpectu juſtiſſimè hanc ſortem tulit: & ſupplicium, quod merito ſuſtinuiſſet ſuo, juxta juſtitiæ divinæ exactam normam, idipſum Dominus ſeruo ſuo ad gratiam conuerſo conuertit in beatam caſtigationem.

Verſ. 5. Apoſt. citat teſtes, nimirùm ſummũ Pontificem, & Preſbyterium. *Obſervatio.* Ad perhibendum veritati teſtimonium teſtibus duobus aut tribus opus eſt, *Deut.* 18. 2. *Obſerva.* Literis olim res nefariæ vt & hoc tempore erant incluſæ: expẽde praxin *Achabi,* & *Ieſabelis* in lapidationem *Nabothi,* item *Amanis, Aſſueri* tempore per obſignatas literas ſigillo Regio conantis ſemel, & ſimul totam ſtirpem Iudaicam funditus delere, atq; extinguere, qui truculentus *Aman* merito ſuo cruci eſt ſuffixus, quam *Mardochæo* præparandam curauit: Sapiant atroces Eccleſiæ hoſtes, ſi ad gratiam ſpectant, exuantque immanem illam ſæuitiam, quam atrociter exercere conſueuerant.

Verſ. 6. Incipit Pauli converſio cum eſſet prope *Damaſcum*, lux multa è cœlo eum circumfulſit. *Obſervatio.* Primus conuerſionis gradus eſt illuminatio, mens hominis primum obfuſcata, cœleſtis veritatis luce rurſus primum eſt colluſtranda. 2. eſt. *Verſ.* 7. Cecidit in ſolum. *Obſerva.* Si viſio lucis eum perterritum proſtrauit, quanto magis proſternentur impij, cum lux, Iudexque mundi IESVS CHRISTVS ſeſe inflamma ignis manifeſtabit. 2. *Theſſ.* 1. Tunc dicent, cadite montes, noſque abſcondite à facie Agni, *Apoc.* 6. 3. eſt. Audiuit vocem *Saul,* quid me perſequeris? 1. *Obſerva.* Eccleſiæ hoſtes poſſunt nuncupari perſecutores, & qui CHRISTI corporis myſtici vera membra perſequuntur, certum eos ipſum Chriſtum caput & principem perſequi, tam arcta eſt membrorum,

rum, capitiſque coniunctio, vide *Iſa.*63. *Coloſ.*1. ſuppleo, quæ deerant, &c.

*Verſ.*8. Reſpondet Apoſt. Quis es Domine? Vbi apparet converſionis primum effectum, dum Dominum appellat quem eſt hoſtiliter paulò ante perſecutus, cui ait Chriſtus, ſum IESVS *Nazarenus*, quem tu perſequeris. Nomen primum eſt ſalutis, ſecundum eſt educationis: nam *Nazarethi* fuerat educatus. *Obſervatio.* 1. qui vocati ſunt ad gratiam, & fidem, tametſi extitere ſummi inimici, atque perſecutores Chriſtiani nominis, & faſtiditores, nihilominus tamen reverenter ſentiunt, & loquuntur de Domino noſtro, quem agnoſcunt ſalutis principem ac vitæ æternæ. 2. *Obſerva.* Non eſt alibi quærenda ſalus, quam in IESV nomine, *Math.*1. *Act.*4. *Apoc.*7.

*Verſ.*9. Præſentes ſocij viſa luce ſteterunt attoniti, ita, vt progredi non poſſent. *Obſerva.* Terroris cauſa eſt, naturæ iam labefactatæ infirmitas.

Verſ. 10. Quærit Apoſtol. quid debeat facere. *Obſervatio.* Nobis dari debent à Chriſto mandata, quæ obeamus: Iniunctiones humanæ in ſalutis negotio minimè admittendæ. Iubetur *Damaſcum* proficiſci, vbi intelliget quid ſit ipſi faciendum. *Obſervatio.* Voluntati ſuæ revelandæ Dominus tempus, & locum habet præſtitutum, conſueuitque per partes, res obſcuras patefacere.

*Verſ.*11. Ducitur per manum ab alijs, cùm præ gloria lucis minimè videre poſſit. *Obſervatio.* Si tanta huius lucis gloria extiterit, quanta futura illius lucis gloria in vultu divino reſplendens.

*Verſ.*12. Ananias deſcribitur ἀνὴρ εὐσεβὴς bono ornatus omniũ teſtimonio. *Obſerva.* Pietati operam demus, quæ ducenda pro magno lucro, habetq; vitæ præſentis, atq; futuræ promiſſionem; addo vera commendatio cadit in virum pium, cui piè, & ſanctè ſtudendum: at hac ætate homines facinoribus ſeſe nobilitare ſtudent inſtar *Heroſtrati* qui templum *Dianæ*, famæ amplificãdæ, ac continuandæ ergo, combuſſiſſe fertur.

*Verſ.*13. Ananias dicit ei, recipe viſum. *Obſervatio.* Ananias non contulit Paulo viſum, ſed fuit tantum inſtrumentũ Domini Ieſu Chriſti lucis mundi, qui reſtituit ipſi facultatẽ videndi. Subiungo con-

conuerſionem eſſe opus diuinũ, *Ierem.*31.converte me Domine,& conuertar. 2. *Obſerva.* Quoſdam vocat Dominus in vtero vt *Ieremiam, Ierem.*1. 2. ætate media vt Paulum. 3. In mortis articulo, vt furem illum cum Chriſto crucifixum, ſed videndum ne ſingulari, atq; vnico hoc exemplo reſipiſcentiam procraſtinemus, ſed quandiu conceditur, ſupplicium divinum ſerio dolore, qui eſt ſecundum Deum tempeſtiuè anticipemus.

*Verſ.*14. Hinc ad finem, tres ſunt partes. 1. Oratio *Ananiæ* ad Paulum. 2. Colloquium Pauli cum Chriſto in ἐκστάσει. 3. Orationis Paulinæ eventa. *Ananiæ* oratio hæc complectitur. 1. vocationem Pauli; & vocationis authorẽ ſcilicet Deum. 2. fines propter quos eſt à Deo ordinatus. 3. exhortationem, vt Paulus baptizetur.
1. *Obſerv.* Vnus eſt omnium pater, vnaquê vera & ſyncera religio. 2. *Obſerva.* Vocatio noſtra ad miniſterium Deum debet habere authorem, vide *Act.*20. *Heb.*5. huius vocationis certitudini nobis attendendum: etenim exoriente perſecutione, latius atque atrocius graſſante, legitimæ vocationis perſuaſione fidelis Paſtor ſuffulcietur, *Amozi* 7. vt conſtet nos divinitus vocatos. 1. videndum vt ſpiritus Dei atteſtetur nos eſſe divinitus emiſſos. 2. dona idonea, num ſint in nos collata. 3. ſi eorum donorum legitimũ vſum habeamus. 4. eorundem incrementum. 5. num gloriam Dei ſpectemus, Eccleſiæque commodum, & gregem Chriſti cum Apoſtolo reputemus noſtrum eſſe gaudium, atque coronam. 1. finis eſt, nimirùm vt Dei voluntatem cognoſceret. Duplex eſt Dei voluntas. 1. Arcana in quam inquirere eſt nefas. 2. revelata Euangelio cuius ſumma eſt, vt in Ieſum Dei filium crucifixum credamus, & credentes vitam habeamus æternam. *Obſerva.* Nemo cognoſcere poteſt divinam voluntatem in ſalutem, niſi is quẽ DEVS ab æterno ad eam cognitionem deſignauerit: Pendet enim efficax vocatio noſtra à divina ordinatione: Cognoſcimus autẽ nos ad vitam ordinatos, ſi fidem habeamus, *Act.* 13. ſalutemq; in Chriſto nobis eſſe partam certò intelligamus. 2. finis eſt, vt videres hunc juſtum, id eſt, Chriſtum ab Ioanne cap.2. ſic vocatum, vt & ab *Iſaia Sol* juſtitiæ vocatur, & *Ierem.*23. Dominus juſtitiæ, duobus nimirùm modis. 1. quia in ſe juſtus, ſiue divinam, ſiue humanam naturam ſpectes. 2. quia per obedientiam legi præſtitam & crucis paſſionem juſtitiam peperit nobis; quæ noſtra quidem eſt per

imputa-

imputationem, quâ fide apprehenſâ coram Deo cenſemur juſti ſine operibus legis, quibus vt cauſis juſtificatio noſtra minimè omnium tribuenda. Rectè Auguſt. opera non præcedunt juſtificandos ſed ſequuntur juſtificatos, & *Bernardus* ſunt via regni, ſed non cauſa regnandi, aſſerimus nos ſine bonis pietatis, ac charitatis operibus neminem poſſe in regnum cœlorum peruenire vtpotè veræ, viuæque fidei effectus, ſed ſemper è numero cauſarum ſalutis quæ ſunt extra nos, ipſa reijcimus. Sed quomodo viderat Apoſt. hunc juſtum, ſcilicet in viſione. Abraham vidit ante incarnationem fidei oculis diem Chriſti, ac gauiſus eſt: Apoſtoli vidêre humani corporis præſentiam: Nos jam fidei oculis immortalem, & glorificatum Dei filium vſurpamus, tametſi corporeis oculis minimè viderimus, exultamus tamen gaudio ineffabili, & glorioſo: ſicuti eſt, Domino dante in cœleſtibus facie ad faciem contuebimur ſeruatorem noſtrum Agnum Dei immaculatum. 3. vt audires. *Obſervatio.* Chriſti ſummi Epiſcopi animarum noſtrarum vox in Eccleſia eſt audienda, non itaque humanæ traditiones recipiendæ, ſed verbum Dei ſcriptum ſuis partibus abſolutum ſtrictè arctèque retinendum. Patris extat teſtimonium de filio, *Math.* 17. hunc audite, & filius iterum nos relegat ad ſcripturas, *Ioan.* 5. vbi ait ſcrutamini ſcripturas, ergo vox DIVINA ſonat in ſcripturis ſacris, & in ijs petenda. 4. finis vt Apoſt. exiſtat teſtis apud omnes eorum quæ vidit, &, audiuit. *Obſervatio.* Teſtimonium noſtrum perhibendum eſt de viſis, auditiſque, quæ certa ſunt, neque pro veris agnoſcenda, & renuntianda, quæ falſis plerumque rumoribus hominum perferuntur. 4. in Ananiæ oratione, vt baptizetur Paulus, id eſt, vt hoc ſacramento in Eccleſiam recipiatur, & declaretur membrũ corporis Chriſti myſtici hocque ſigno, patris, Chriſti filij, Spirituſque Sancti nomine, exhibito ipſi ſignificetur merito ſanguinis Chriſti peccatorum omnium remiſſio, atque cum ſalutis principe, capiteque Chriſto ſpiritualis vnio per ſpiritum ex parte Chriſti, per fidem ex parte Apoſtoli: vbi dicit ablue non aliter eſt accipiendum, quam vt patiatur peccata ablui Chriſti Agni Dei immaculati ſanguine, fideque apprehendat remiſſionem, non eſt exiſtimandum penes nos eſſe vim abluendi peccata, cùm in ijs, atque offenſis ſimus

mortui, *Epheſ.cap.* 2. Sed cùm in ſacris huiuſmodi phraſis occurrit, præcandum cum *Auguſtin.* Da domine, quod iubes, Iube, quod vis, tunc non fruſtra iubebis. Cùm CHRISTVS iubet Lazarum mortuum, atque in ſepulchro quatriduum fœtentem ſurgere; ipſi Lazaro, omnis ſurgendi poteſtatis experti, poteſtatem concedit, vitamque, author vitæ retribuit.

*Verſ.*17. Redit Ieroſolymam, In Templo precatur. Fuit in *ἐκςάσει*, viditque IESVM, quem audiuit dicere, recede Ieroſymis, quia non recipiunt tuum de me teſtimonium.

1.*Obſervatio.* Templum eſt precibus, pijſque exercitiis deſtinatum, iuxta illud *Iſaiæ.* Domus mea, domus orationis vocabitur. Precibus ſedulam nauemus operam, quibus præclara, ſed ſolius CHRISTI merito, conſequimur. vide *Exod. cap.* 17. Precum continuarum vi de *Amaleco* tandem fuſo: & *Exod.ca.*32. *Ioſ.cap.*10. *Math.cap.*15. *Iacob.cap* 5. de efficacia precum *Eliæ*.

2. *Obſervatio* infidelitas, verbique DIVINI contemptus cauſa impulſiua exiſtit, qua impellitur Dominus mandare ſeruis ſuis vt vrbes, populoſque deſerant. Hic admonitos vos velim imprimis, ne DEI verbum, Divinum de Chriſto teſtimonium, fidoſq; eius ſeruos aſpernemini, aut reijciatis.

Verſ. 19. *&* 20. Quid Ieroſolymis fecerit, planè fatetur, nimirùm, quòd vinxerit, atque in carcerem tradiderit multos Sanctos. vide Cap.8. & quod interfuerit cædi *Stephani*.

Obſervatio. Qui ad gratiam efficaciter eſt vocatus, apertè in gloriam DEI, anteactæ vitæ peccata confitebitur. Expende praxin Davidis, 2.*Samuel.cap.*12.

2. *Obſervatio.* Hæc eſt piorum, ac fidelium ſors, vt vita priventur propter veritatem. Vide in *Ignatio, Polycarpo, Dorothæo*, alijſque.

3.*Obſervatio.* Qui ſceleri aſſentitur, coram DEO reus cenſendus eſt.

*Verſ.*21. Iubetur proficiſci ad Gentes, qui ipſis Euangelium prædicet, in regni CHRISTI amplificationem.

Obſervatio. Simus memores mandati DIVINI in muneris ſacri functione; conemurque, qua poſſimus fide, ac diligentiâ miniſterium implere.

Verſ. 22. Euenta orationis Paulinæ: & primum eſt Iudæorum reſpe-

reſpectu: verbum ſiquidem audiunt, at non cum fructu. *Obſervatio.* Commune eſt bonis, atque malis audire verbum Domini, ſed in ſalutem audire, per Chriſtum eſt electis proprium. Attendite itaque, quomodo auditis verbum, ſit fide mixtum, vt loquitur Apoſt. *Hebr.*4. vti vobis ſit odor vitæ ad vitam, & non mortis ad mortem, ſicuti eſt reprobis. 2.*Obſerva.* Tanta eſt hoſtium atrocitas in Chriſti ſeruos, vt eorum libidini minimè ſatisfiat, niſi Dei ſerui è medio tollantur.

*Verſ.*24. Partes tribuni ſunt: jubet duci in caſtra, flagellis cædi, ac examinari.

1. *Obſervatio.* Iniquus iudex eſt qui indictâ causâ damnat.

2. *Obſervatio.* Impij homines nihili faciunt bonos tormentis afficere, qui etiam conſueuerunt verbera, & tormina examinationi præmittere.

Cùm ducitur Apoſtolus, inquit Centurioni, Licetne Roman. Iudæum natum flagellare?

3. *Obſervatio.* fidis Dei ſeruis licet vti legitimâ defenſione, quò audito Centurio, refert Tribuno, cui terror inijcitur.

4. *Obſervatio.* Malam conſcientiam facilè occupat terror: pluris etiam, non regeniti, leges homininum poſitiuas faciunt, quam legem Dei ſacroſanctam. Paulus laxatur: Non ſunt itaque piorum vincula ſempiterna; amplifica hanc notam praxi, & exemplis.

CAPVT XXIII.

PARTES Cap.ſunt duæ. 1. habetur quid agit,& patitur Paulus coram concilio. 2. quomodo Iudæorum inſidijs liber evadit. 1. ἀτενίσας. *Obſerv.* Impios coram concilijs hominum conſtanti vultu conſiſtere,atque Dei ſeruos nō deijci animis bonam habentes cauſam. 2. Narrat quomodo bonâ conſcientiâ Deo ſervierit ad hunc vſque diem. *Obſerv.* Bonæ conſcientiæ teſtimonium omnium calumniatorum calumnijs eſt opponendum, quod poteſt nos in maximorum malorum acerbitate ſuffulcire. Porrò conſcientia eſt intelligentiæ pars in creaturis logicis cum ſenſu cordis ex cognitione promanans, & ex facto aliquo reſultans, quod conſequitur lætitia, aut dolor, terror, aut gaudium. Hanc Deus reliquit in hominis animo, quæ obſeruet omnia, accuſet, vel excuſet, teſtetur, iudicet,& quandoque executoris partes præſtet, vt in *Achitophele*,& *Iuda* conſiderare eſt. 2. *Obſerv.* Deo eſt ſeruiendum, cui ſeruire, eſt regnare, non ſeruiremus hominibus, quibus etiam placere minimè daremus operam, ſi ſynceri Chriſti ſerui eſſe velimus: Galat. 1. Inſigne eſt illud *Ioſuæ* dictum 24. Eligite vtram viam velitis ſequi, Ego,& domus patris mei inſeruiemus Domino: & *Eſther*, cum ancillis loquitur in eandem ſententiam.

Verſ. 2. *Ananias* Pontifex aſtantibus imperat, vt Pauli os cæderent. *Obſerv.* Hypocriſis in iniquam actionem erumpit, quæquidem cælari poſſit ad tempus, ſed vno, aut altero opere tādem ſeſe exeret, qui æquitate cæteris præiret iniquam in Apoſtolum fert ſententiam: Magiſtratus juſtitiâ atque clementiâ pollerent, *Pſal.* 45. 2. *Obſerv.* Non deſunt impijs ad manum inſtrumenta ſceleroſa, quæ quoduis facinus exequantur, non defuêre Pharaoni in Ægypto facinoroſi, qui infantes Iſraelitarum in riuum conijcerent, nec Nabuchadnezari ſatellites nefarij, qui tres illos pueros in ignis fornacem inijcerent; necnon qui Danielem in antrum Leonum: Neque Iudæis ſerui, militeſque impij qui Chriſtum Dominum noſtrum apprehenderent vt crucifigeretur; fuêre, ſunt, atque futuri ſunt omni ætate ſcelerum promptiſſimi patratores.

3. Ob-

3. *Obſerv.* Prophetarum ſors, & ſeruorum Chriſti eſt hæc, imò ipſius Chriſti, vt ipſis impingatur alapa. Habes exemplum in *Michaia*, bucca percuſſo à *Zidkia* pſeudopropheta, 1. *Reg.* 22. in *Ieremia* à *Phaſſure* Sacerdote pari modo cæſo: Denique in ipſo Dei filio Domino noſtro, *Ioan.* 18. à Pontificis ſeruo verberato, cui Chriſtus; Si male dixi, teſtes cita. Si non, cur me cædis. Conſolationem hinc petamus, Si cum Chriſto paſſi fuerimus, cum eodem regnabimus, 2. *Timoth.* 2.

Verſ. 3. Apoſtolus denuntiat Ananiæ forè, vt Deus eum percutiat, vocatque eum parietem dealbatum, id eſt hypocritam, iuxta Chriſti dictum, *Math.* 23. vbi vocat Phariſæos ſepulchra dealbata: addit rationem, quia ſedet iudex, vt ſecundum Legem iudicet, nihilominus tamen mandat contra legem, vt ipſi os cædatur. *Obſerv.* qui Iudices exiſtunt, juſtitiæque executores eſſent, ſunt plerumque à judicio, & æquitate maximè alieni. 2. *Obſerva.* quâ menſura menſus fueris, eadem remetietur tibi, *Math.* 7. *Eccleſ.* 7. Exemplum in *Adombezeco* atque *Achabo*, expende hiſtoriam, *Iud.* 1. *&* 1. *Reg.* 22. diſertis verbis fatetur *Adombezecus*, Vti ego feci, ita mihi retributit Dominus: & hic in Anania, qui, vt hiſtoria perhibet à *Manaimo* Iudæorum duce in bellorum Iudaicorũ initijs atrociter eſt trucidatus. 3. *Obſerv.* verbum Iehovæ complebitur, de cuius veritate, ſi hominibus perſuaderi poſſit, homines huius ætatis, in peccatis minimè perſeuerarent, neque in ſcelera præcipites ruerent, ſed ſeria non ſerâ reſipiſcentia ad Deum converterentur. 4. *Obſerv.* Hypocritæ ſibi malum creant, & iniqui Iudices ignominiæ atque dedecoris ſibi exiſtunt authores ſceleratis conſilijs & actionibus nefandis. Pharao ſibi interitum repentinum accerſiuit; ſic *Balcaſſar, Dan.* 5. ſic *Sinnacherib.* à filijs trucidatus, ſic *Antiochus* læthaliter Dei manu percuſſus. Sint itaque ſapientes ſummo conſtituti loco, ſibique temperent ab atrocitate in fidos Chriſti ſeruos, certò ſcientes ſi eam exercuerint, fore, vt meritis ſuis pœnas pendant.

Verſ. 4. Sicne inquit quidam Pontifici maximo convitiaris: *Obſerva.* Adulatorum ingenium hoc eſt, vt Dominorum ſuorum honoris prætextu gratiam inire velint, cùm nihil propoſiti habeant præter quæſtum, & inanem gloriam: exemplis abundat hæc ætas.

*Verſ.*5. Reſpondet Apoſtol. non noui fuiſſe Pontificem : poteſt quidem fieri vt ignorarit, cùm diuturnũ tempus effluxerit, ex quo fuit *Ieroſolymis:* aut verè non nouit fuiſſe, cùm iniquè ſeſe geſſerit, quod à Pontifice longe eſſet alienum. *Obſervatio.* Facit prælatorum iniquitas, vt minimè ab alijs agnoſcantur, aut diſcernantur in ipſorũ dedecus. Diſcant in honoris gradu conſtituti ita ſeſe gerere, vt iniquitate, atque iniuſtitia ſibi haud procurent ignominiam, & contemptum. 2.*Obſerva.* Ex Pauli reſponſo liquet populi gubernatorem convitijs non eſſe proſcindendum, *Deut.*22. *Exod.* 22. Principi populi tui ne maledixeris. In hac lege duo ſunt expendenda. 1. eſt, Magiſtratus & Rectores eſſe oportere contra *Anabaptiſtas*, *Rom.*13. 1. *Pet.*2. qui ſi non eſſent, confuſio maxima in Rempub. & Eccleſiam inveheretur. 2. eſt, vt ipſis honos, & obedientia ſed in Domino deferatur, *Rom. cap.* 13. *&* 1. *Pet. cap.* 2.

*Verſ.*6. Euaſio Pauli habetur à Iudæis. Vbi 1. habes occaſionem, quæ eſt nimirum diſſenſio inter membra Concilij, ſcilicet *Sadducæos* & *Phariſæos.* Paulus ſe *Phariſæum* profitetur, atque in judicium vocari, quod ſpem, & reſurrectionem mortuorum tueatur. *Obſerva.* Divino decreto ſectæ inter ſeſe diſſident, vt veritas aſſeratur, regnumque Chriſti propagetur. De mortuorum reſurrectione, vide 1. *Corinth. cap.* 15. hæc tantum hac vice. Articulus reſurrectionis eſt contra *Sadducæos* eandem impiè negantes. 2. expende, qui ſint reſurrecturi, ſcilicet pij ad vitam, impij ad condemnationem, *Ioan.*6. 3. quibus corporibus, ijſdem nimirùm, quibus nunc ſunt præditi, quæ tunc immortalitate, atque incorruptibilitate redimientur.

Obſervatio. Qui gaudere velint hac generali corporum reſurrectione, vt beneficio, ſtudeant frui reſurrectione primâ, quæ eſt à peccati morte, in nouitatem vitæ, & ita haudquaquam guſtabunt ſecundam mortem, *Revelat.*20. Quod diſſideant obſerua inſtabilem eſſe concordiam quæ non eſt fundata in Domino, & facilè diſſipari poſſe, qui in vnitate fidei non coaleſcunt. Dominus nullo negotio diſiungit impios, atque in ſeſe invicem armat. Vide *Iud.*9. de *Abimelecho* & *Sichemitis* contra ſe invicem flagrantibus odio, *Moabitis*, *Ammonitis*, & *Seiricolis*, 2. *Cron.*20.

Hi

Hi fuère errores *Sadducæorum*: inficiati ſunt fuiſſe, Angelos contra ſcripturas, animarum immortalitatem, quæ hîc, Spiritus nomine notantur. 3. Reſurrectionem Phariſæi hæc aſſeruerunt: diſſidentes itaque ſunt *Saducæorum*, & *Phariſæorum* ſententiæ.

Liberatur Apoſt. per tribunum è ſummo diſcrimine: etenim ipſi vitam eripere propoſuerunt, ſed ſeruorum Dei ne capillus quidem capitis decidet, ante tempus præfinitum, quo, ſi Iehovæ videtur, ſanguinis effuſione, vitæque profuſione in aliorum gratiam, veritatem ἀυτόπιςον ſint obſignaturi: Addo erumnas, & perſecutiones piorum non eſſe ſempiternas, quas tandem terminatas, excipiet læta, & jucunda immortalitas per Chriſtum.

Verſ. 11. Chriſtus Dominus adſtans, conſolatur Paulum, erigitque, ne fatiſcat, aitque oportere eum teſtari de Ieſu Romæ, ac *Ieroſolymis*: & hanc facultatem perhibendi teſtimonium de Chriſto ipſe Apoſtolo concedit. *Obſerva.* Dominus ſuis adeſt in extremis, quos animat ad munus fideliter obeundum: expende in Ioſepho, Moyſe, *Iſaia 6. Ieremia*, & dixit Apoſtolis ſuis, dabo vobis os, & ſapientiam cui omnes, qui aduerſabuntur vobis, non valent reſiſtere.

Verſ. 12. Conſpiratio noua aduerſus Paulum initur. Coniuratores ſunt Iudæi 40. 1. *Obſervatio.* Qui maximè Chriſto eiuſque ſeruis patrocinarentur, exiſtunt plerumque ſeueriſſimi & atrociſſimi hoſtes, vbi gentium populus Domino haberi poſſit devinctior, at ingratiorem Iudaico non reperies. Modus conſpirationis: ſeſe anathematizant ſolemni jureiurando, obſtringuntque ſeſe nec eſuros, nec bibituros donec Paulum occiderint. Ita Pharao dixit Moyſi, ſi faciem meam videris, morieris. Rectè, inquit, Moyſes, nam tuam faciem rurſum non videbo: Etenim periit ille tyrannus in mari rubro. Sic *Ieſabel* impiiſſima, & crudeliſſima, 1.*Reg.*19. inquit, Dij addant mihi hæc atque hæc, ſi non ſit *Elias* futurus ſimilis vni eorum ſacerdotum *Baalis*, quod improba mulier præſtare non potuit, at ipſa optatum non conſecuta à *Iehu* eſt occiſa. Cuius ſanguinem lamberunt canes, juxta *Eliæ* prophetiam, 2.*Reg.cap.*9.

Ne ſimus temerarij vouendo,& promittendo,quod non eſt penes nos implere. Sed quos citant aſſeſſores, nimirum Seniores, & Sacerdotes. *Obſer.* Satan in ſuis inſtrumētis nunquam efficacius exequitur ſuum propoſitum, quam cum quoſdã evocat ex ordine Eccleſiaſtico, exempli gratiâ Iudam ad Chriſtum prodendum, aut ex intimis piorum ſeruis, vt *Achitophelem* aduerſus *Davidem*, qui ambo ſeſe ſuſpenderunt.

Verſ. 15. Expende inſidias & technam, ſcilicet Concilium ſignificat tribuno, vt Paulus educatur, ac ſi velint aliquid perfectius ex eo ſcire, & tunc ſeſe paratos fore ad eum interficiendum antequam appropinquet: Ioabus tali techna, & machinatione occidit *Abnerum*, 1.*Reg*.3. & *Amaſam*, 2.*Sam*.20. *Obſervatio.* Satanæ organa, atque ſeruorum Chriſti oſores non apertè agunt, ſed clandeſtinò, tanquam præter inſtitutum aliud agerent. Quibus in crudelitate non ſatisfit niſi ſanctorum ſanguine reſpergantur, & ſatientur, expende in ſtrage illa truculentiſſima *Pariſiis* edita.

Verſ. 16. Habetur modus,quo enotuit hæc conſpiratio per Pauli ſororis filium. *Obſerva.* Deus habet varios modos liberandi, ſeruandiq́ue ſuos, & tot media, quot ſunt creaturæ, quibus impij, ac ſceleroſi hoſtes Eccleſiæ deluduntur in ſuis conatibus: Ingreditur ad Paulum, narratq́ue machinamentum, Paulus vocat centurionem, quem rogat, vt deducat juuenem ad tribunum qui habet, qnod ipſe narret,centurio paret: obſerua in eo humanitatem imitandam, & quod Paulum vocet incarceratum Apoſtolum eo inſigniri titulo, in quo ſit gloriandũ, ita etiam vnicuiq́ue, cui Chriſti crux eſt ſuauis.

Verſ. 19. Tribunus eum alloquitur ſeorſum ne res pateat. Chilo quæſiuit quid regibus eſſet difficile. *Reſp.* arcanum cælare. *Obſerva.* Hæc eſt Domini potentia, vt faciat omnia media inſeruire operi ſuo peragendo, imò ex inimicis reddat amicos ſi ſit è re gloriæ ſuæ, vti in hoc tribuno expendere eſt, quem antea Paulus ſenſit inimicum, & mandatorem, vt compedibus vinciretur.

Verſ. 20.& 21. Narratur conſpirationis aduerſus Paulum hiſtoria vera. *Obſer.* Veritas eſt repetenda,cui addendum nihil,nec detrahendũ, ſed hæc ætas miſerabilis abundat mendacibus, qui demunt,adduntq́ue, imò multa ab alijs nunquam cogitata comminiſcuntur.

*Verſ.*22. Habes modum liberationis Paulinæ per milites cum eo ad Felicem miſſos. 2.per epiſtolam. *Obſerva.* Ordinaria media non ſunt negligenda. Partes epiſtolæ ſunt tres. 1. eſt Superſcriptio, qua 1. habetur, quis ſcribit, ſcilicet *Lyſias*,qui iam velit Paulum liberari, quem prius iuſſerat verberibus cædi. 2. cui Felici στρατηγῷ. 3. quid ei optat, ſcilicet χαίρειν, vt εὐπράττειν græcis. Hic Felix obſcuro loco natus per *Claudium* Cæſarem ad tantos honores evectus eſt, vt multos ex Nobilibus ſuperarit. *Suetonius* ſcribit, quòd fuerit trium reginarum maritus;& *Ioſephus* quod *Ionathanem* ſacerdotem crudeliter interfecerit. 2. Narratio continet. 1.quod Paulus fuerit à Iudæis apprehenſus. 2. quod conati ſint eum per inſidias è medio tollere. 3. quod ipſe eum liberarit per exercitum, cùm percæperat fuiſſe Romanum. *Obſervatio.* Maioris eſt momenti non modo apud minus regenitos, ius vt vocant poſitiuum, quàm eſt DIVINUM, ſed etiam plerumque apud Chriſtiani nominis profeſſores. Verbum Iehovæ ſyncerè, ac fideliter annuntiatum non adeò prævalet,vt lex humana quæ tantum in corpus, huiuſque vitæ bona poteſtatem habet. cùm illud ad animam penetret: reuolvetur dictum CHRISTI; Quid ſi homo totum mundum acquirat, & animæ iacturam faciat, quo eam redimet. 4. Præoccupat, quod multos cum eo miſerit, nimirùm quod inſidias ipſi Paulo poſuerint Iudæi. *Obſervatio.* Si ſit opus, etiam ſerui Chriſti in periculo verſantes,hominum præſidio ſunt muniendi. Milites præſtant, quod ipſis iniungitur. *Obſervatio.* Fideles ſerui pia Dominorum ſuorum mandata obirent. *Perveniunt Antipatrida* vrbem ab *Antipatro* dictam, deinde Cæſaream,Felici dant epiſtolam,quam legit, Paulum coram eo ſiſtunt, qui rogat ex qua ſit provincia, imperatq́ue vt cuſtodiatur in *Herodis* aula, donec veniant accuſatores. *Obſervatio.* Nemo indictâ cauſâ damnandus.

CAPVT XXIIII.

HOC Cap. habetur Pauli accuſatio,ad verſ.10. 2. hinc ad verſ.23. reſponſio Pauli. 3. ad finem Felicis actiones cum Paulo. verſ. 1. occurrit circumſtantia temporis, hiſce verbis, poſt dies quinque. *Obſervatio.* Summa eſt atrocium hoſtium vigilantia,in pernicioſo propoſito complendo, *Proverb.* 4. Impij non dormiunt, niſi malum patrarint. 2. Accuſatores ſunt Ananias pontifex, Seniores Eccleſiaſtici, & Magiſtratus cum *Tertullo* oratore. *Obſer.* Omnis ordinis homines,authoritate, & poteſtate valentes, qui Chriſtum, eiuſque ſeruos tuerentur, prodeunt ad accuſandum: non nouum, ſi tale exemplum occurrat. Addo æquitatem cauſæ Chriſtianæ, ſynceræque religionis,multitudinis numero nō eſſe metiendam: Cùm multi ſint vocati, pauci electi, *Math.* 22. & via ſit lata, quæ ad interitum,arcta verò,quæ ad vitam ducit. Plures etiam multo in ſynagoga papiſtica reperias, quā in vera,ac reformata. 2. Paulus ſolus contra tot conſiſtit,pro ſe, Chriſtum, bonam cauſam, puramque conſcientiam habens, cuius virtute aduerſus omnes prævalet: *Moſes, Pharaonem,* multoſque Ægyptios, ac etiam Magos habuit aduerſarios,ſed Iehovæ potentiâ prævaluit. *Michaia* 400. falſos prophetas, *Achabumq́;* Regem,ſed victor evaſit DIVINÆ veritatis aſſertor propheta: *Elias* 400. pſeudoſacerdotes *Baalis,* ſed prævaluit: *Eliſeus* exercitum Regis *Syriæ,* ſed Propheta ſaluus remanſit: *Ieremias* Reges ac Principes, Sacerdoteſque,atq; populum, ſed non prævaluerunt aduerſus Dei hominem Prophetam. Concludamus, Si Deus nobiſcum (vt ſemper fidis ſeruis aderit) quis contra nos ? *Rom.* 8.

Verſ. 2. Habetur hoc verſ. proceſſus,formaq; procedēdi. Ac primum orditur,aſſentatorum more à Felicis commendatione,& in ea prædicat,beneficium pacis Iudæis,per eum collatum. 2. multa κατορθώματα toti nationi data, & verſ.3. gratias agi vbiq; à tota gente optimo Felici dicit. Hæc faciunt ad benevolentiam conciliandam. Scribit *Ioſephus lib.* 2. *cap.* 11. *&* 12. hunc Felicem cœpiſſe quendam Ducem *Sicariorum,* atq; in Ægyptum profligaſſe, qui Iudeam diuexabat. *Obſerv.* Magiſtratus partes ſunt, ſubditorū pacem pro-

procurare. Iubemur precari pro Regibus & authoritate inſignitis, vti vitam pacificam degamus in pietate, ac honeſtate: Et certè pax optanda vtpote ſummũ Eccleſiæ, & Reipub. ornamentnm, ſed quæ ſit in Domino, quæque nihil habeat inſidiarum. Etenim teſte *Nazianzeno*, etiam iuxta verbum Divinum, melius eſt bellum pace impia, & à Deo diſtrahente: Optemus piam pacem cũ *Davide*; gratiq; ſimus pro ea, tot annos apud nos duráte, & cõtinuata cum *Evangelio*: Magiſtratibus incũbit pro officij ratione, hanc ſartá tectã conſeruare, populoq; Dei quæ vtilia ſunt, procurare. 2. *Obſer.* Felix non verè vocatur optimus, cũ extiterit flagitioſus, vt ſupra audiuimus, quiquidem fuit Nobilis vt Nobilis latro apud *Cic.* Quem Iudæi ex animis merito oderunt, Nobilem tamen vult ſalutari. vbi nota hypocriſin coniunctam cum aſſentatione.

Verſ. 4. Attentionem poſtulat, & vt audiatur, *Verſ.* 5. Crimina recitat, quæquidem Paulo impingit, vocatque λοιμον peſtem quòd multos, vt ille vult doctrinâ ſua infecerit. *Obſerv.* 1. Impij etiam ſcelerosum, & atrox habentes propoſitum, audiri volunt: vt etiam in fidos Chriſti ſeruos calumnias expectorent, convitiaque evomant. Primum crimen ſpeciale eſt ſeditionis. *Obſerva.* Omni ætate hæc calumnia in fideliſſimos Chriſti ſeruos fuit inſtituta. Scimus quid *Achabus Eliæ* vero Prophetæ Domini, dixerit, ſcilicet inveni te inimicũ meum, qui das turbas Iſraeli; Cui Propheta: Tu inquit, domuſq; patris tui perturbatis *Iſraelẽ*. hoc etiã crimẽ Chriſto impactũ, multiſq; martyribus, & Chriſtiani nominis profeſſoribus ſub 10. illis perſecutorib. vide *Tertull. in apolog.* contra gentes, & hoc maligno mundo traducuntur ſerui Dei, & Paſtores Euãgelici, ſeditionis, ſed nouit Domins quã longè abhorreant, abſintq; ab hac ſatanicâ calũniâ. Si qui in rerum natura, certè miniſtri maximè abhorrent à ſeditione, qui piam pacem ſuadêre conantur, & Magiſtratibus in Domino etiam dyſcolis obedientiam. 2. Crimen eſt quod ſit πρωτοστατης ſectæ *Nazarenorum*. Hi *Nazaritæ* docuerũt populum tueri ſuam libertatem adverſus Romanos, quod & hi accuſatores cenſuerunt, ſed quia Felicis odium Apoſtolo conflare velint, contra eum allegant. *Obſervatio.* ſceleroſi calumniatores vti conſueuerunt aduerſus eos quos odio proſequuntur, etiam eo crimine, quod ipſi oderunt, in ſeruorum Chriſti perniciem, & hoc quidem aſtu Satanico.

2. *Obſerva.* *Nazarenorum* nomen fuit odioſum hoc ſeculo, vt tempore 10. perſecutionum nomen Chriſtiani. Iulianus Apoſtata vocare conſueuerat Chriſtianos per contemptum *Galilæos,* & Chriſtum per ludibrium *Galilæum,* qui tandem læthaliter vulneratus in hæpate, ſanguine vola prehenſo, vultuque in cœlum contorto cruoreque eodem conjecto, *Viciſti tandem Galilæe,* fatus eſt. 3. Crimen eſt, quod templum polluerit. *Obſer.* Hypocritæ malitiam, atroxq; propoſitum, religionis, ſanctitatiſque velo obtegere ſolent. Rebelles Iudæi, quique Deos ſecuti ſunt alienos, ſolebant dicere, Templum Domini, Templum Domini. *Ierem.* nulla re magis oppugnatur veritas, quam prætextu Religionis. Expende morem *Ieſuiticum:* illi *Ieſuitaſtri* præ ſe ferunt eximiam ſanctimoniam, cùm nihil quærant, tam ſolicitè quam mundanas opes, atque gloriam ſecularem.

Verſ. 6. Fatentur ſe apprehendiſſe Paulum, atque de eo ſtatuiſſe ſecundum legem judicare. *Obſervatio.* Legem prætendunt ſceleroſi ad ſcelera patranda: non agunt ex lege Divina aut conſentanea, ſed vt Iudæi illi cum Chriſto, habemus legem inquientes, & ſecundum legem noſtram debet mori.

Verſ. 7. Deus ita ſaluti ſuorum invigilat, vt antequam deſint inſtrumenta ad liberandum ſuos, ipſe etiam excitet alioqui inimicos ſeruorum ſuorum fautores, vt hic animadvertere eſt in *Lyſia* quondam mandatore, vt Paulus ligaretur, verberibuſque cæderetur.

Verſ. 8. Probatio capitum accuſationis per teſtes, at quales, nimirùm qui erant perſecutores ac accuſatores Iudæos, qui aſſentiūtur dictis Tertullianis, omniaque vera eſſe aſſerentes. O ſingularem impudentiam, & ſtupendam audaciam. *Obſerva.* Omnes modeſtiæ & mediocritatis fines tranſeunt, qui odio flagrant, ſanguinemque ſitiunt ſeruorum DEI, cùm animarum iactura nihili faciunt mendacia in Paulum inpingere.

Verſ. 10. Reſpondet Paulus, cuius reſponſum tribus cōſtat membris. Sed orditur dicendo ſe libenter loqui coram Felice, cùm cognouerit eum huic populo diu præfuiſſe, atq; ideo intelligat eum probè noſſe Iudæorum mores. *Obſerva.* Iudex ſedet aptus, ac competens in dignoſcendis cauſis, qui accuſatorum ingenia, criminiſque qualitatem bene nouerit. Primum membrum reſponſi eſt

negatiuum.

negatiuum. Negat ſe eſſe ſeditioſum, probatq́; à temporis circumſtantia. Sunt iam dies duodecim, poſtquam aſcendi *Ieroſolymam* ad adorandum quodquidem fecit, propter infirmos Iudæos Chriſto lucrifaciendos, ſeptem erant conſumpti in voto, & quinque iam ſunt elapſi, vt veni Cæſaream, quodnã ergo tempus ſeditioni mouendæ reliquum: ſed clarius, nemo reperit me in templo diſputantem, nec tumultum mouentem, neque in Synagogis, neque in ciuitate, ergo, quæ de ſeditione in me torquentur, ſunt manifeſtè falſa. *Obſervatio.* Accuſati vel claris rationibus, vel teſtibus impactum crimen refellere debent.

Verſ. 13. Habetur, quòd minus probare poſſent, de quo Apoſtolum accuſant. *Obſervatio.* Cauſa teſtibus probanda duobus ad minimum, lex diſerta, in ore duorum, aut trium ſtabit omne verbum, *Deut.* 19.

Verſ. 14. Secundum membrum reſponſionis, & complectitur quatuor capita confeſſionis Paulinæ. Primum fatetur ſe eâ viâ, quam illi vocant hæreſin adorare Deum patrum. *Obſerv.* Veritatis hoſtes, & nominatim Papiſtæ, hæreſeos inſimulant, veros profeſſores, ac ſciſmatos, quod deſeruerint Synagogã illam Papiſticã, at Eccleſia Chriſti vera, ab erroribus, qui aſtu Satanico, hominumq́; ſtudijs in Eccleſiam irrepſerunt, receſſit. 2. *Obſer. Deus Pater Patrumq́; Deus æternus,* & eſſentiâ vnus, perſonarum diſtinctione trinus, ſpiritu, ac veritate eſt colendus, *Ioan.* 4. quo modo patres verè coluerũt; non in imagine, nec per imaginem cùm ſit contra expreſſum Dei mandatũ. 2. quod credat omnibus, quæ ſunt in lege, & prophetis: obſerua adæquatum fidei obiectum eſſe Dei verbum, at proprium eſſe Ieſum Chriſtum qui legis, & prophetiarum omnium eſt clauſula, atque ſcopus. Lex eſt pædagogus ad Chriſtum, & huc collimãt omnes prophetæ, in Chriſto inquit Apoſt. omnes promiſſiones 2. *Cor.* 1
ſunt etiam, & Amen, id eſt, in Dei filio fiunt, ac in eodem complementum habent. Non ſunt itaque expectandæ nouæ revelationes, neque recipiendæ humanæ traditiones, nec vera, vt loquitantur, non ſcripta, ſed in verbo Dei ſcripto ſuis omnibus numeris abſoluto eſt acquieſcendum, vnde omnia ad fidem, ac ſalutem neceſſaria depromenda. Vide finem cap. 16. 3. eſt de reſurrectione juſtorum, & injuſtorum. Iuſtorum quidem beneficio, ac virtute reſurrectionis Chriſti ad vitam æternam. Iniuſtorum verò, vi

illius maledictionis, ſcilicet quo die comederis ex fructu arboris illius vetitæ, vtique morieris ad ſempiternam mortem. Demus operam, qui ſimus primæ reſurrectionis participes in hac vita, & ſic in nos mors ſecunda poteſtatem non eſt habitura, *Revel.* 20. atque hunc articulum de reſurrectione tuetur Apoſtol. contra *Sadducæos.*

Verſ. 16. In hoc ſeſe exercet, vt ſine offendiculo conſcientiam habeat apud Deum, & apud homines ſemper. Conſcientia ſupra fuit declarata, quæ Deum reſpicit, cordium ſcrutatorem, in hominum animis relictam, aut ad accuſatoris, aut excuſatoris parteis obeundas. Conemur retinere in omnibus actionibus fidem, bonamque conſcientiam, quibus freti in periculis, atque perſecutionibus, intrepidi ſubſiſtemus.

Verſ. 17. Rem geſtam vere narrat Apoſt. quam Tertullus orator multis modis corruperat. *Obſervatio.* Spiritu veritatis acti, vera loquuntur, ſed impuro Satanæ impulſi, omnino faſa.

Verſ. 18. Recenſet, quid fecerit: eleëmoſynas attulit, quo tempore invenerunt Paulum ſanctificatum in Templo, non tamen cum turba, neque cum tumultu: ergo Apoſt. non polluit templũ.

Verſ. 19. Vult Aſiaticos Iudæos adeſſe, atq; accuſare, ſi quid habeant, quod in Apoſt. dicant. Hinc collige Aſianos fuiſſe inimicos Pauli, qui aduerſus eum, populum concitarant.

Verſ. 20. Quibus permittit Paulus, vt ſi quod in eo inuenerint iniuſtè factum, ipſi dicant. *Obſervatio.* Parati ſunt fideles ſerui Dei ferre vel ſtrictiſſimam examinationem.

Verſ. 21. Oſtendit, quod in judicium vocatus ſit, propter vnam vocem editam, de mortuorũ reſurrectione, quum inter eos ſtaret. *Obſerva.* Fidei Dei ſerui, veritatis ergo, calumnijs impetuntur, ſed vincit veritas: deinde atrociter eoſdem perſequuntur: deniq;, cùm vident ſeſe hiſce technis nihil proficere, legi fucum prætendunt. Hiſce modis, cũ capite noſtro IeſuChriſto, egerunt Iudæi, & eccleſiæ hoſtes, ijſdẽ machinamẽtis, in veros Eccleſiæ Paſtores vtuntur.

Verſ. 22. Felix de impietate judicare nequiuit, niſi clarius eius viæ ratione compertâ, quam Paulus profitebatur. De ijs vero, ad ſeditionẽ ſpectantibus cenſet, *Lyſiam* audiendum: proinde ampliat reum: & ſententiam procraſtinat. *Obſerva.* In cauſis ſub judicium cadentibus, ſententia minimè ferenda, niſi vtrâque parte audita,

Deut. 19.

Deut. 19. lex extat diſerta, condemnandum eſſe neminem, indictâ causâ: adde calumniatores ſpe ſua, atque expectatione deluſum iri. Scribitur de impijs, quod malum machinantur, at mendacium proferunt. Expende in Pharaone interminante, ſe fideli Dei ſeruo Moyſi vitam erepturum, coercito DIVINÂ potentiâ, à cogitati facinoris perpetratione. Et in impijſſima *Ieſabele*, *Eliæ*, vt illa autumavit, mortem certiſſimè decernente: ſed fruſtrata propoſito. 2. *Obſer.* Niſi res in controuerſiam vocata, nominatim capitalis, per teſtes idoneos fuerit diſertè probata, non eſt facienda deciſio. Scitè, & appoſitè dixit Romanus ille, de vita hominis nulla ſatis diuturna cunctatio eſſe potuit.

Verſ. 23. Cura hic habetur Felicis, de Paulo cuſtodiendo. *Obſer.* DIVINA prouidentia ſemper excubat, in ſuorum conſeruationē, ita vt etiam nonnunquam à fide alienos, amicos faciat, afflictioneſq; ſeruorū Domini, ita moderetur, vt intermiſſione facta, ipſis liceat reſpirare, vireſque, DIVINÂ gratiâ, ad ferendam qualemcumq; ſortem, recolligere. Non ſinit præpotens ille Iehova virgam improbitatis quieſcere, ſuper ſortem iuſtorum, vt non extendant iuſti, ad vllam iniquitatem, manus ſuas, *Pſal.* 125. Cæterum arcanâ Dei potentiâ, ita flectitur Felicis animus, vt præceperit Centurioni, ne quem prohiberet ex ipſius familiaribus, ei miniſtrare, aut eum adire: incredibilis quædam veritatis vis apparet etiam inter homines alioqui prophanos. *Verſ.* 24. Oſtenditur aliquot poſt diebus, Felicem, cum *Druſilla* vxore, Iudæa accerſiuiſſe Paulū, & audiuiſſe eum de fide, quæ eſt in Chriſtū. *Druſilla* ſoror fuit Ægrippæ, de quo poſtea loquitur lucas, fæmina libidinoſiſſima, quæ ab *Azizo*, Emeſenorum rege, circumciſo, ad hunc Felicem, *Pallantis* liberti *Neronis* fratrem, tranſijt. *Obſervatio.* Quod Felix Paulum de fide in Chriſtum. Euangelium, Dei organum, ad fidem gignendam in ſalutem credentium, eſt audiendum, cuius ſubiectum, eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, nobis factus ſapientia per verbum, juſtificatio per juſtitiā acquiſitam, ſanctificatio per ſpiritum, & redemptio per ſanguinē effuſum in cruce, cum ſenſu iræ divinæ. Sicuti nos amplecti Chriſtū per fidē dicimus, ita etiam videndum vt Chriſtus in nobis regnet per ſpiritum. 2. eſt, Apoſt. diſputat de juſtitia, quæ vel eſt DIVINÆ naturæ propria, aut humanæ, aut habitualis, qua fide apprehenſa, nobiſque imputata, cenſemur juſti coram Deo, aut denique eſt

civilis

civilis illa ſuo ambitu omnes virtutes cõplexa quæ reddit cuique quod ſuum eſt; nihil abſurdi ſi locus hic intelligatur de Divina, ciuiliq́ue iuſtitiâ. Etenim Felix erudiri opus habuit cùm in iuſtificatione per fidem, tum in civili, quippè homo minus integer. Sint Iudices in exercendo iudicio, iuſti. 3. Differit de temperantia, extitit Felix intemperans, & in multa ſeſe ingurgitauit flagitia: Numeratur temperantia inter fructus Spiritus, *Galat.* 5. & cernitur præcipuè in voluptatibus moderandis: ſtudeamus temperantiæ: quæ dicẽte illo prorogat annos. 4. eſt de iudicio venturo: hoc iudicium, quo omnes iudicabuntur viui, mortuique, ſecernitur ab illo quotidiano, de quo ſermo eſt *Pſal.* 7. his verbis, Deus iudicat iuſtum, & eum, qui contemnit quotidiè judicium venturum, vel eſt particulare poſt mortem primam, quando electi hominis anima cœleſti gaudio accenſetur, aut Reprobi morti ſempiternæ, vel generale poſt illam Domini noſtri ἐπιφάνειαν, quo quidem æternæ vitæ ſententia ſecundum electos ferenda, aut mortis perpetuæ in reprobos. Recordemur huius judicij, pœnitentiam agamus, Divinæ voluntati obtẽperemus, vt hoc quidem tempore electis lætiſſimo, reprobis verò maximè formidabili. Iudice Chriſto pro nobis ſentiente, & pronuntiante verbum vitæ iucundiſſimum fruamur. Effectum diſputationis Paulinæ eſt tremor quo occupantur Felicis artus. *Obſervatio.* Verbum ſemper eſt efficax, fidelibus quidem eſt odor vitæ in vitam; reprobis verò odor mortis in mortem, 2. *Cor.* 2. *Baltaſſar* viſo digito in pariete ſcribente, atque ſignificante totus ita contremuiſſe, fertur *Dan.* 5. vt tibiæ corpus vix potuerint ſuffulcire. Magna eſt vis conſcientiæ, vt qui puram habent, minimè metuant; qui verò pollutam mortem ſemper ob oculos verſari putent. Milites illi, qui ad prehendendum Dominum noſtrum acceſſerunt reſpondentem, *Ego ſum Ieſus ille Nazarenus,* vox quidem in ſe ſalutifera, proſtrati ſunt. 2. iubetur Apoſt. abire. *Obſerv.* Potentes minus regeniti non poſſunt pati ſynceros miniſtros, ſed libenter quidem aſſentatores. audiunt *Tertullum* placidè. & *Galatæ* Paulum initio vt Chriſtum, aut Angelum ſuſceperunt, ſed ex quo ipſis cœpit dicere veritatem, factus eſt ipſis inimicus.

Verſ. 26. Notatur in Felice auaritia, omnium malorum radix magiſtratui, officioque ſancto fungentibus maximè fugienda, expende

pende interitum *Achanis*, *Ioſ*.7.etiam *Gehaſi* ſupplicium,2.*Reg*.5.*Balaami* facinus, *Samuelis* integritatem,qui dicitur 20.annis præfuiſſe, neque bovem aut aſinum cuiuſpiam accepiſſe. Dicamus cum illo nullum eſſe officium tam ſanctum, quod non violarit, ac comminuerit auaritia, & rogemus Dominum cum Davide,vt ad divina ſtatuta non ad avaritiam Dominus corda inclinet noſtra, *Pſal*.119. Paulus non dat. *Obſervatio*. Non ſolum fidelibus Chriſti ſeruis videndum ne peccent, ſed etiam ne peccandi occaſionem præbeant.

Verſ.27. Exacto biennio in locum Felicis ſurrogatur *Portius Feſtus*. *Obſerv*. Officia,& dignitates non ſunt res ſempiternæ,etenim ſub DIvina providentia temporibus gubernantur, converſioneſq; rerum humanarum exiſtunt perpetuæ. Vbi illa gloria ſummorum 4.Imperiorum,vbi Iſraelitici regni dignitas ne nitamur rebus perituris,ſed ſpem in Iehova collocantes ad permanentē illam gloriam aſpiremus. Tandem nota hominis non regeniti ingenium, qui gratiæ ineundæ à Iudæis ergo vinctum reliquit Apoſtolum: in politicis hoc idem tempore noſtro obſeruabis velificātibus honori ſuo,etiam cum æquitatis, bonæque conſcientiæ jactura.

CAPVT XXV.

HOC Capite oſtenditur quid *Cæſareæ* actum ſit cum Paulo coram *Feſto* præſide,ad verſ.13.deinde quid coram Rege *Agrippa* reliquis verſ. ad finem. In parte prima notantur tria. 1.quæ proceſſum præcedunt. 2.proceſſus. 3.*Euentum*. Primùm dicitur, quod Cæſarea Ieroſolymam venerit. *Obſervatio*. Requiritur ſedulitas in judicibus in munere ſuo obeundo, & maximè operam nauarent inſignem regno filij DEI Regis regum ſtabiliendo,ac amplificando, cui faxit Dominus ſedulo incumbat,invigiletque Rex noſter corde ſyncero.

Verſ.2. Accuſatores ſunt ſummus Pontifex,& præcipui Iudæi. *Obſervatio*. Impij malitiæ, ac atrocitatis ſuæ nullum finem faciunt, & qui Paulo maximè fauerent, atque patrocinarentur, exiſtunt atrociſſimi hoſtes, operam quam potuit nauauit maximā in hiſce

Iudæis inſtituendis ad ſalutem, vitamq́; æternam in Chriſto percipiendam, ſed beneficio quo ab his afficitur eſt ſeuera contra vitam accuſatio, nihil enim aliud moliuntur, niſi, vt Apoſtolo vita adimatur, addo impios multis alioqui partibus diſſidentes in machinatione aduerſus Paulũ vnanimes coire. Hic præualet potentia Satanica permiſſu Divino, vt ſupra ſæpius obſeruauimus.

Verſ. 3. Crudeles hi primum rogant, vt *Feſtus* acceſſat Paulum *Ieroſolymam*, interim ſtatuunt Apoſtolum in via trucidare. *Obſerva.* Legis velamine, æquitatiſque, hoſtes ſeruorum Dei ſolent obtegere ſuum facinus, ita Iudæi aduerſus Chriſtum dixêre legem habemus, ſecundum quam debet mori. Sic adoratio illius imaginis à *Nabuchadnezare* erectæ decreto fuit ſuffulta, *Dan.* 3. cui tres illi pij juuenes minimè obtemperauere. Necnon contra *Danielem* conſultum ſtatuerũt de *Daniele* è viuis tollendo, *Dan.* 6. cui minus paruit Propheta Divina potentia à Leonibus nequaquam diſcerptus, vt atroces illi aulici voluerunt. Non deſiſtunt impij ab atrocitate ſua, donec aut conſequantur, quod volunt permittente Domino, aut omnino reprimantur, ac deludantur.

Verſ. 4. P. *Feſtus* non aſſentitur, quod factum arcano ſpiritus motu. *Obſervatio.* Facile quidem eſt omnipotenti Iehovæ conatus impiorum eludere, vide *Pſal.* 2. propoſitum Pharaonis de populo opprimendo redegit in nihilum, ſic *Nabuchadnezaris* de 3. pueris cõburendis, ita etiam *Antiochi* Regis *Syriæ* aduerſus *Ieroſolymam* inflammati, 2. *Mac.* 9. ſic *Iberorum* aduerſus Euangelij ſynceros profeſſores cõiuratorum. Corda hominum ſunt in manu Dei, & quo vult inclinat illa, *Prov.* 21. dicitur de Regis corde. In præpotentem Deum recumbamus certa ſpe, & fiducia. Etenim qui confidit in Domino ſtabit ſicut mons *Sionis* & in æternum non remouebitur, *Pſal.* 125. 2. *Obſerva.* Æqui judicis partes ſunt non aſſentiri impijs impiorum poſtulatis, vt fecit *David*, qui rogatus vt in *Saulem* vlciſceretur, abiit, inquiens, inijciam manus in vnctum Domini; de *Davide* etiam perhibetur corde fuiſſe compunctũ, quod fimbriam veſtimenti *Saulis* abſciderit. 3. *Obſervatio.* Verbum Iehovæ manet inviolabile. Decreto Divino oportet Paulum Romæ prædicare Euangelium: machinentur itaque ſceleroſi, quicquid velint, valeantque, non priuabitur vitâ fidelis Dei ſeruus, donec curſum vocationis ſuæ perimpleuerit, ac conſummauerit.

Verſ. 5.

Verſ.5. Mandat *Feſtus*, vt accuſatores *Cæſaream* deſcendant, & ſi qua in eo ſit improbitas, eum accuſent. *Obſervatio.* Sontes ſunt accuſandi, non inſontes, qui nihil mali patrarint.

Verſ.6. Iubetur Paulus ſiſti, & ſiſtitur. *Obſervatio.* Licitis magiſtratuum petitis eſt obtemperandum, verbo multo magis divino, vtinam ita obedirēt homines legi DEI, vt & ſtatutis poſitiuis, quibus etiam non eſt neganda obedientia, ſi à lege Dei non diſcrepent. Sed pleriq́ue hac ætate adduci non poſſunt, qui legi DIVINÆ obſequantur, aut veritatem DIVINĀ, ſic altâ mente reponāt, vt certiſſimè exiſtiment executioni eſſe mandandam, hinc fit, vt ſpreto Domino multi precipites eant in omnia flagitiorum genera, quibus det Dominus meliorem mentem.

Verſ.7. Accuſatores prodeunt, ac primum circumſtant. vbi nota potentiâ ſua conantur terrere Apoſtolum, & opprimere. 2. multa dicunt in Paulum, ſed nihil probant, laus Deo. *Obſervatio.* Hoſtes Eccleſiæ, atque ſeruorum Dei conſueuerunt comminiſci plurima in Chriſtianos. Lege *Tertull. in Apol.* contra gentes. Confinxerunt in Chriſtianos eo tempore, quod fuerint inceſtuoſi, humanarum carnium comeſtores, etiam crudarum, liberorum trucidatores, & imperiorum everſores, capitiſq́ue Aſinini adoratores. Itaque fuere, & ſunt hac tempeſtate qui fidis Chriſti ſeruis crimina intentare, atque calumnias inſtituere non deſiſtant, ſed deficientibus teſtibus cauſa cadunt, actum certè eſſet de ſanctis, ſi ſceleroſis liceret decernere ſine probatione, & teſtibus.

Verſ.8. Reſpondet Apoſt. quod non offenderit aduerſus legem, templum, nec *Cæſarem.* Legem quidem ſeruauit etiam ad lucrifaciendum Iudæos Chriſto, Cerimonijs quibuſdam ſeſe accommodauit, vt purificationi. *Obſervatio.* Lex Dei obſeruanda, cui vitæ actiones ſunt conformandæ: Magiſtratui in Domino obediendum, & honos deferendus, *Rom. cap.* 13. 1. *Petri* 2. pro quibus etiam precandum, vt quietam ac tranquillam vitam degamus cum omni pietate, & honeſtate, 1. *Timoth. cap.* 2. 2. *Obſervatio.* Regnum Chriſti non pugnat ita cum mundanis imperijs, vt ſimul minus valeant conſiſtere, ſi legitimè adminiſtrentur, optimè conveniunt, ſeſeq́ue mutuis auxilijs ſtabiliunt, quæquidem revera diſtincta ſunt, vt alibi diximus.

3. *Obſervatio.* Vt ſeditionis crimen fuit Chriſto impactum, ſic proditionis etiam fidis ipſius ſeruis, quam ex animis deteſtantur, docentes diſertè magiſtratuum corpora eſſe ſacroſancta, quibus & obedientia, & reuerentia ſit præſtanda.

Verſ. 9. Feſtus cupiens inire gratiam apud Iudæos, inquit, vis *Ieroſolymam* aſcendere. *Obſervatio.* Summa eſt humani animi inconſtantia, cui non eſt nitendum, in ſolo Deo nobis recumbendum, qui eſt ſalutis noſtræ petra. Recuſat Paulus, qui vult iudicari à Cæſare, ad quem prouocat: ratio, nihil mali Iudæis feci. 2. ratiocinatur per dilemma, ſi quid commiſi non recuſo mori, ſi verò nihil eſt eorum, quorum me accuſant, nemo poteſt me illis condonare, Cæſarem appello. *Obſervatio.* Legitima defenſione, legiſque beneficio nobis fas eſt vti. Ambroſius iudicari voluit Mediolani, vbi docuit, & Athanaſius à corruptis Concilijs noluit cenſeri. Apoſtolus hic ſuæ innocentiæ nititur, bonæque conſcientiæ teſtimonio, quo ſuffulcitur. Subiungo, qui delictis ſuis mortem merentur, vltimo ſunt afficiendi ſupplicio.

Verſ. 12. Feſtus iubet Paulum ad Cæſarem proficiſci adhibito in conſilium concilio. *Obſerva.* Feſtus nihil tale cogitans teſtibus etiã principibus Iudæorum improbitatẽ, & Pauli innocentiam in apertum proferens Eccleſiam Dei mirificè confirmat. *Obſerv.* Hæc eſt piorum ſors, vt vna exantlata afflictione, noua continuo curſu ſubſequatur. Feramus crucem æquis animis, quam tandem excipiet beata immortalitas, *Rom.* 8. *Act.* 14. *Heb.* 12. 2. *Cor.* 4.

Verſ. 13. Quatuor vicibus hactenus accuſatus Paulus. 1. coram populo. 2. Pontifice & Senioribus. 3. Felice. 4. Feſto. Iam videndum, qua occaſione adductus ſit, atque productus coram *Agrippa* Rege, quibuſque modis Pauli productio illuſtretur. Hoc verſ. occaſio ſtatuitur producti Pauli coram *Agrippa Herodis Agrippæ* filio, cuius mortem *Lucas* deſcripſit, Act. 12. 23. ſcilicet Rex cum *Bernice* ſorore deſcenderat *Cæſaream* vxore quondam *Polemonis* Regis *Lyſorum*, cum qua frater *Agrippa* (vt refert *Ioſephus*) inceſtuoſum ſtupium commiſit populo etiam notum. *Obſer.* Omnia fiunt atq; reguntur DIVINÂ providentiâ in gloriam ſui nominis, electorũque vtilitatem. Mouetur hic Rex DIVINITUS *Cæſaream* deſcendere, vt Paulum audiat, cauſamque cognoſcat, quem audit, & vt ſub finem cap. 26. teſtatur *Agrippa*, ſeſe perſuaſum fere, vt Chriſtianus

eſſet, atque in Paulo nihil eſſe morte dignum. *Obſerva*. Miſericordia Domini, ſuorum conſervationi ita invigilat, vt etiam Ethnici à fide alieni de innocentiâ ſeruorum Chriſti teſtimonium perhibeant. 2. *Obſerv.* non vacat Paulus diu conſolatione: nam poſt certos dies deſcendit *Agrippa* innocentiæ Paulinæ teſtis. Sed hæc eſt piorum conditio, vt nouis ſubinde afflictionibus exerceantur. *Salutaturi Feſtum. Obſerva*. Modus ſalutandi etiam ab Ethnicis obſeruatus, multo magis obſeruari, & frequentari debet à Chriſtianis. Apoſtolus ſemper attexit ſuis Epiſt. ſalutationes animi optimè affecti indices, hortaturque ſanctos, qui ſeſe mutuo illo oſculo ſancto conſalutent.

Verſ. 14. Cùm ibi manſiſſent, *Feſtus* proponit Pauli cauſam, quem vinctum à *Felice* quondam Præſide relictum, dicit, &c. *Obſerva*. Etſi veritatis profeſſores, & qui videri volunt religioſi, vt hi accuſatores Pontifex ſummus, & Seniores, calumnijs Dei ſeruos impetant, convitijſque proſcindant, Dominus tamen excitabit Feſtum aliquem, qui ſuorum cauſam ſit verè propoſiturus, & Regem candidè atq; ſyncerè inſtructurus. Expende quæ ſequuntur. Effecit Dominus *Danielem*, gratioſum etiam apud *Nabuchadnezarem, Dan*.3. Idem ille præſtabit, cùm viſum fuerit fidelibus ſuis ſeruis. Reperit *Obadiam* in *Achabi* aula *Eliæ* Prophetæ fautorem, *Ieremiæ Ebedmelechum Æthiopem*, & *Ionathanem* filium in *Saulis* familia, *Davidi* amicum. *Relictus vinctus*. Hæc eſt Pauli ſors, gaudetque hoc titulo *Epiſt.ad Phile*.verſ.1. δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. O quam glorioſum pro Chriſto vinciri & pati? Prophetæ vt ſupra vincti, Apoſtoli etiam, fideles denique Domini ſerui ætate omni, nec non vinciendi ad ſeculi conſummationem. Simus contenti ſorte noſtra, atque hinc petamus conſolationem, quod Dei ſpiritus in nobis efficaciter agens nequeat vinciri; quodque omnibus afflictionibus daturus ſit Dominus exitum felicem, atque lætum.

Verſ.15. Principes Sacerdotum, ac Seniores petentes damnationem aduerſus Paulum. *Obſervatio*. Qui eſſent Pauli fautores, Euangelijque promotores etiam à ſeſe inuicem diſſidentes. P. exiſtunt inimici. Impij conveniunt in hiſce aduerſus Chriſti ſeruum criminationibus inſtituendis, ſed ſuprà hanc rem exemplorum inductione illuſtrauimus. Addo vnum hoſtes ſemper tenere

curſum nimirùm, vt damnetur Paulus, Iudiciſque ignoratione ad ſuum inſtitutum abuti.

Verſ. 16. *Feſti* reſponſio. Recuſat condonare Paulum ad pœnam, priuſquam in conſpectu habeat accuſatores & locum defenſionis accipiat ſuper criminatione. *Obſervatio.* Iudicari debet nemo, niſi accuſatores præſentes ſint; Imò cùm accuſatur ſenior, accuſator adferret duos teſtes aſſiſtentes, qui teſtentur accuſationem minimè eſſe friuolam, 1.*Timoth.cap.*5. De iure Romano inquit ille, Nulla ſatis diuturna cunctatio eſſe poſſit de hominis vita, huc accedit illud *Pſal.*116. Precioſa in oculis Iehovæ eſt mors ſanctorum. *Obſerv.* Locus relinquendus accuſato, qui ſeſe defendat, vtaturque defenſione legitima.

*Verſ.*17. Cùm huc conveniſſent. *Obſerva.* Facile conveniunt improbi ad malum patrandum, vt hic loquitur abſque vlla ἀναϐολῃ, vbi obſerva non eſſent dilationes, nec rerum ampliationes, procraſtinationeſue in iudicijs, ſed cauſæ precedente cognitione quam expeditiſſimè deciderentur iuſtitia exerceretur, & nulla eſſet perſonarum acceptio.

Verſ. 18. Accuſatores nullum crimen obijciebant eorum quæ ego ſuſpicatus eram. Nota Paulum hic innocentem declarari, atque accuſatoribus impingi crimen falſariorum. Pilatus binis vicibus Chriſtum pronunciauit inſontem, ſed tandem peruerſus morti crucis adiudicauit.

*Verſ.*19. Capita inſtituta aduerſus Paulum breuiter recenſet, ſed leuiter, atque prophanè. *Obſervatio.* Homines βεϐηλοι & ſentiunt, & loquuntur prophanè de rebus religioſis. 1. eſt δεισιδαιμονια. 2. de Ieſu defuncto quem Paulus aſſerit viuere. Duo hic occurrunt. 1. eſt de morte Chriſti, vnde vita noſtra. 2. eſt de reſurrectione, ac vita, de quibus ſupra. Amplius non moritur Chriſtus, ſed viuit in cœlis dextræ Dei patris omnipotentis aſſidens in ſumma gloria, Eccleſiam congregans, regenſque verbo, & ſpiritu, eamque exercens per crucem, hoſteſque confuſione involuens, quam poteſtatem omnibus partibus exercebit, donec ad iudicandum viuos, mortuoſque venerit.

Verſ. 20. Dubitat Feſtus. itaque vult Apoſtolum Ieroſolymam proficiſci. *Obſerv.* Cauſa intricata non eſt ſubito decidenda.

*Verſ.*21.

Verſ. 21. Indicat Paulum Cæſarem appellaſſe, ſeque iuſſiſſe eum ſeruare donec ad Cæſarem mitteretur. *Obſervatio.* Cùm legitima exiſtit appellatio, appellator ad iudicem competentem ablegandus.

Verſ. 22. Deſiderat audire Paulum. *Obſerv.* Audire Dei ſeruum pro ſe vera loquentem, eſt quidem laudabile, vbi etiam in Apoſtolo impletur quod Dominus de eo prædixerat *Ananiæ.* Aſſentitur Feſtus Regi. *Obſerv.* Licita poſtulantibus fas eſt obſequi.

Verſ. 23. Poſtero die veniunt *Agrippa, & Bernice* cum multa phãtaſia, id eſt apparatu regio. Eſt autẽ φαντασια ſpecies quæ videtur, ſi nihil ſubſit, vt in aëre, & nubibus. Talis pompa aulica in caterua celebri veſtitu ornatu inceſſu moribus denique cernitur, adſunt Tribuni & eminentes eius vrbis cives, iubente Feſto, adductus eſt Paulus, qui pro ſe vnicum DEVM pro multis habet.

Verſ. 24. Oratio Feſti de Paulo, qua primum repetit iniquam Iudæorum petitionem, vt Apoſt. morte mulctaretur, vociferantes nõ oportere eum viuere amplius, ſed nihil probant, ſiquidem nihil morte dignum feciſſe dicitur: rurſum abſoluitur Paulus: *Verſ.* 25.
qui ad Cæſarem eſt mittendus. quem vocat Dominum, quam ap- *Verſ.* 26.
pellationem ab adulatoribus ortam tyranni primum affectarunt, poſtea boni Principes non recuſarunt, vt ex *Plinij* ad *Traianum* tertium Eccleſiæ primitiuæ perſecutorem, epiſtola apparet. In fine verſ. 26. oſtenditur cur productus ſit Apoſtolus, vt ſcilicet inquiſitione habita, habeat Feſtus, quod ſcribat verſ. vlti. 27. Ratio aſſignatur. Præter rationem videtur, vt eo mittatur vinctus, & crimina in eum collata minus ſignificentur. *Obſervatio.* Actiones noſtræ rationibus ſunt muniendæ; nihilque faciendum niſi legitima ſubſit cauſa.

CAPVT

CAPVT XXVI.

HOC Cap.habetur Pauli apologia permittente Rege *Agrippa.* Partes omnino ſunt duæ. 1. Oratio Pauli. 2.Euenta. Oratio complectitur exordium 1.2.3. 2.Narrationem : qua continetur vitæ Paulinæ deſcriptio,& Doctrinæ.

*Verſ.*1.Permittitur Paulo pro ſe dicere. *Obſerva.* Hæ ſunt partes æqui Iudicis accuſatum audire, antequam iudicet, tametſi plerique morte dignum cenſeant. *Alexander Macedo* reſeruabat alteri parti alteram aurem, ne quid iniquè decerneret, qua praxe declarauit ſeſe à ſtudijs partium alienum.

*Verſ.*2. Paulus extenſis manibus pro ſe reſpondet. *Obſervatio.* Bona conſcientia ſuffulcit accuſatum, additque animos Chriſti ſeruis, ne accuſati fatiſcant. Apoſt. ſæpè appellat bonæ conſcientiæ teſtimonium, vt ſupra.verſ.2. In exordio beneuolentiam iudicis captat, ſeque prædicat beatum hac præſertim ratione, quòd ipſi liceat reſpondere omnibus coram Rege,de quibus poſtulatur à Iudæis. *Obſerv.* Eſt quædam putatiua beatitas,ſi concedatur nobis cauſam noſtram apertè agere. Verùm beatitudo vera in peccatorum remiſſione Dei fauore, huiuſque iucundiſſimi,atque ſuauiſſimi aſpectus contemplatione cernitur, *Pſalm.*16. & 32. & 119.

2. *Obſerva.* Hodie,habet Apoſtol. ſuum diem,quo poſſit reſpondere,& accuſatores ſuum tempus poſtulandi: At dies Domini ille magnus, terribiliſque omnem hanc accuſationem reexaminabit,& quæ ſubſunt iniqua,in apertum proferet. Conceditur quidem ſycophantis hiſce temporibus calumniari, ſed poſtulabuntur coram Chriſti tribunali in eorum ſempiternum exitium,niſi gratiâ Diuinâ reſipiſcant. 3.*Obſerva.* Non deſunt Apoſtolo accuſatores, hæc eſt ſeruorum Chriſti ſors, quâ ſi fruamur pro Diuinæ voluntatis ratione, patienter feramus, memores illius, *Rom.*8. Si cum Chriſto paſſi fuerimus,cum eo glorificabimur;& 2.*Timoth.*2. regnabimus. 4.*Obſerva.* Sunt accuſatores Pauli,atque inimici Iudæi nimirùm,qui ſingulares exiſterent fautores, atq; amici, quorum ſaluti enixè ſtuduit.O ingratam,& malitioſam gentem,cùm obedien-

obedientiam in Domino, reuerentiam, amoremque præſtarent, *Hebr.*13. 1.*Timoth.*5. 1.*Theſſ.*5. vitæque huic neceſſaria tolerandæ, 1.*Cor.*9.quibus poſſunt modis omnibus conantur Apoſtolo vitam eripere. Diſcant greges officio ſuo ritè defungi erga Paſtores ſuos, ne ſint ſycophantæ, iniqui poſtulatores, ingrati ſeruorũ Chriſti hoſtes, malum pro bono reddentes, illius dicti *Salomonis* memores, *Prover.*17.Qui reddit malum pro bono,malum ab eius domo non recedet.

*Verſ.*3. Sentit Apoſt. ſe beatum maximè, quod cognitione rituum & quæſtionum Iudaicarum *Agrippa* valeat. Hi ritus ſunt cerimoniæ à Iudæis obſeruatæ in rebus religioſis. Quæſtiones ſunt de rebus controuerſis inter ſectas Iudæorum, Phariſæorum, Sadducæorum,& Eſſenorum. *Obſerva.*Qui ſeſe palliant religionis prætextu, ſcinduntur in diuerſas ſententias. Phariſæi ex lege iuſtitiam petebant, meritiſque operum acquiri putabant. Sadducæi Angelos ſpiritus eſſe negabant; reſurrectionẽ etiam mortuorum, animæque immortalitatem inficiabantur. Eſſeni omnia communia aſſerebant. 2. *Obſerv.*Rarum quidem, atque ſingulare beneficium eſt,ſi Iudex cognitione rerum valens reperiatur,& certè Iudex debet eſſe rerum iudicandarum gnarus.

*Verſ.*4. incipit Narratio, quæ tria complectitur. 1. de Pauli vitâ ante conuerſionem .2. de conuerſione. 3. quæ egerit poſt conuerſionem. Quod ad ipſius vitam attinet, appellat ipſos Iudæos teſtes qualem duxerit ab ineunte ætate *Ieroſolymis*. *Obſerva.* Educãdorum puerorum ratio cum primis habenda,& parentibus, præceptoribuſq; opera danda, vt piè atq; ſanctè inſtituantur;etenim pia, ſanctaque educatio, vitæ per gratiam producit ſanctitatem, quæq; imbibunt ab ineunte ætate,arctiſſimè retinent; quare ſcholæ ſunt inſtituendæ, atque fouendæ pro pueris erudiendis in omnì diſciplinarum genere, ſed præcipue in ſyncera religione, fuit quidem vt perhibetur academiâ *Ieroſolymis* pro informandis adoleſcentibus : huiuſmodi cura nos teneret ſolicitos in Eccleſiæ, Reique publicæ vtilitatem.

*Verſ.*5. Indicat ſe ſtrictè vixiſſe ſectæ Phariſaicæ profeſſorem, citatque teſtes Iudæos,qui ipſum nouerunt. *Obſerv.* Teſtes idonei ſunt hi, quibus accuſatus probè eſt cognitus,invidi & iniqui non admittendi, vt Iudæi quidam calumniatores, qui in rebus notis,

 & pro

& pro Chriſti ſeruo facientibus ſilent. *Obſerv.* vita eſt probè traducēda, Apoſtolus vixit ſtrictè more Phariſaico, quamdiu illi ſectæ adhæſerat, quæquidem Iudæorum opinione extitit præcipua. Nemo exiſtimet me probare illam ſectam, hoc tantum obſeruo ex ſtricta illa Pauli viuendi ratione, diſcere nos debere ſub Euangelio piè, ſanctèque viuere.

Verſ. 6. Continetur caput controuerſiæ, atque ſic ſeſe habet. Accuſatur Apoſt. 1. propter ſpem promiſſionis factæ Patribus. 2. propter reſurrectionem mortuorum, verſ. 8. Tres ſunt teſtes maximè idonei veræ doctrinæ, ſcilicet Deus, veri patres, ſynceræ eccleſiæ conſenſus, vt *Beza* obſervat rectè. Spes promiſſi eſt de Ieſu Chriſto. Deus pater in paradiſo promiſit ſemen mulieris cōtriturum caput ſerpentis; Idem patribus repetiuit *Noacho, Abrahamo,* in cuius ſemine omnes gentes eſſent benedicendæ, *Iſaaco, Iacobo,* cuius vltimæ voluntatis pars eſt hæc quod *Siloh* ſit venturus, quo ſignificatur pellicula illa quâ infans in vtero involuitur, hac deſignatur Chriſti humana natura, quiquidem *Goel* à *Iobo* dicitur, & *Gimmanel* ab *Iſa.* 7. In quo omnes promiſſiones, vt loquitur Apoſt. 2. *Cor.* 1. ſunt *Etiam* & *Amen.* Etenim in Dei noui fœderis mediatore fundantur, atq; in eo complentur. *Obſer.* Idem eſt Chriſtus Dei filius vnicus mediator patribus promiſſus & nobis exhibitus, cuius diem vidit *Abrahamus,* atque gauiſus eſt, *Io.* 8. Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt & in ſecula, *Heb.* 13. Eadem eſt fides hunc Chriſtum amplectens, eadem denique religio.

Verſ. 7. Oſtendit 12. tribus Deo die ac nocte ſeruientes ſperare ſe ad hanc ſpem peruēturas. *Obſer.* Certa ſpe, atq; fiducia in Chriſtum, generis humani redemptorem recumbendum, promiſſionibuſque Divinis innitendum, Deoque patri, dies, nocteſque inſeruiendum, qui in Chriſto ipſi ſimus accepti.

Verſ. 8. Probat mortuos reſurrecturos. 1. à Dei potentiâ. 2. à Chriſti reſurrectione, cuius ipſe ſit teſtis idoneus. Deus facillimè poteſt mortuos reſuſcitare; Et reſurrectio noſtra in Chriſti reſurrectione eſt incluſa, *Ergo* certò ſtatuendum futuram mortuorum reſurrectionem, contra Sadducæos, & Epicureos. Ex reſurrectione Chriſti diſce, quod ſit Dei filius, *Rom.* 1. 3. 2. quod ſit Dominus viuorum, ac mortuorum, *Rom.* 14. 3. quod plenè ſatisfecerit pro omnium electorum peccatis 1. *Cor.* 15. Ratione noſtra: hæc ad nos redundant

dundant commoda. 1. quod reſurrexerit propter iuſtificationem noſtri, *Rom.* 3. 2. propter ſanctificationē, *Rom.* 6. 3. quod reſurrectionis noſtræ virtus ſit incluſa in reſurrectione Chriſti, qui vocatur duabus rationibus πρωτότοκος τῶν νεκρῶν. 1. quod vi ſua reſurrexerit non amplius moriturus. 2. quòd vt diximus, noſtra reſurrectio ſit incluſa in reſurrectione Chriſti vnici eccleſiæ capitis.

Verſ. 9. Qualis extiterit ante converſionē, diſertè fatetur. *Obſerv.* verè converſus ad Deum, & gratia cœleſti præditus peccata ante cōmiſſa non modo non vult celare, ſed in apertum proferre vult, atq; ad poſteritatē tranſmittere: expende in *Davide, Pſal.* 32. & 51. 2. *Obſ.* Peccatū occupat imprimis cogitationē, idcirco cogitationi diligēter attendendū ne Satan malos motus in eā ingerat. 3. *Obſ.* hæc eſt Satanæ vafrities, qui efficiat te credere ritè quidē officio te eſſe defunctū, cū delinquis & in Chriſtū, eiuſq; regnū machinaris.

Verſ. 10. Habetur vbi primum perſecutus eſt ſanctos, ſcilicet *Ieroſolymis*, vbi ſancti pace fuiſſent gauiſi, ibidem perſecutionem patiuntur, & Sancti ſunt electi ſpiritu, ſanguineque Chriſti ſanctificati, atque hæc eſt ſanctorum ſors, vt ſæpius ſupra obſervavimus, vt incarcerentur, & perſecutionem patiantur. *Obſerv.* Hæc facinora non patrantur ab Apoſt. ſine authoritate; vti cōſueuerunt facinoroſi crudelitatem ſuam poteſtate munire, atque legibus.

Verſ. 11. Fatetur ſe puniuiſſe ſanctos per ſynagogas, & coegiſſe blaſphemare. *Obſerv.* Eccleſiæ hoſtes ita agitantur, & perpellūtur à Satana, vt modis omnib. conentur Divini nominis gloriam proculcare, imò extinguere. Sed minus prævalent apud fideles in veritate confirmatos. *Polycarpus* martyr rogatus à procōſule, vt Chriſto malediceret, Reſpondit ante flammas; Quomodo inquit poſſum maledicere Regi meo, cui 86. annos ſeruio, nec in vlla re me læſit vnquā, & liberè dixit. Audi Chriſtianus ſum, addo rabie Diabolica incitari & agitari eos, qui in Eccleſiā atrocitatē exercent.

Verſ. 12. Sequitur Pauli conuerſio. Vbi. 1. occurrit temporis locique circumſtantia. 2. modus conuerſionis. 3. informatio Pauli ad miniſterium obeundum, & teſtificandum de Chriſto Dei filio. Tempus his verbis deſcribitur, atq; locus. *Cum proficiſcerer inquit Damaſcum*, quæ eſt præcipua civitas in Meſopotamia fretus authoritate, & procuratione Principum, ac Sacerdotum. *Obſervatio.* Dominus hoſtium Eccleſiæ ſuæ conatus impedit, quando ſunt in ipſa ferè executione. Expende in Pharaone perſequente

populum Iſraeliticum ad mare rubrum. In *Amanis* atroci conamine, & decreto Regis *Aſſueri* de contrucidandis vno die Iudæis omnibus per prouincias diſgregatis, in *Antiocho Epimane*, ſæuas minas detonante ſe ſcilicet *Ieroſolymam* effecturum congeriem lapidũ, in viſceribus interim morbo incurabili cœlitus læthaliter percuſſo, & denique in claſſe illa *Hiſpanica*, cui cum nihil ad victoriam deeſſe videretur procella divinitus exorta diſiecta, diſpulſaque eſt, & pars magna mari abſorpta. 2. *Obſervatio.* Res peſſimæ confici ſolent ab Eccleſiæ hoſtibus per authoritatem, & procurationem, atrocia Satanæ organa hoſteſque bonorum, lege, & poteſtate regia ſeſe ornatos volunt, atque inſtructos: ſicut Iudæi in crucifigendo Chriſto inquientes; legem habemus, ſecũdum quam mori debeat. Vide in hanc rem, *Dan.* 6.

Verſ. 13. Habetur modus conuerſionis. Vidit Apoſt. lucem cœlitus ſplendentem, quæ ſplendorem ſolis ſuperabat, eumque circumfulſit, & eos, qui cum eo fuere. Primùm ſignum offertur præſentiæ Domini, & poſt ſignum, ſequitur vox. *Obſervatio.* Signo verbum eſt coniungendũ: vide in transfiguratione Chriſti monte *Thabore*, vbi Chriſti facies ſplenduit, vt ſol, & veſtimenta alba ſunt facta, vt lux, vox eſt ſubſecuta Dei patris, vbi nubes lucida inumbraſſet eos dicens, hic eſt filius ille meus dilectus in quo acquieſco, hunc audite. 2. nota lucem fulgere è cœlo, non oriri huiuſmodi lucem ex natura. Eſt quædam lux reliqua etiam in homine ψυχικῷ, quæ poſſit eum reddere ἀναπολογητον, ſi eandem detineat in iniuſtitia, nec, vt par eſt, creatorem glorificet, at hæc ad ſalutem non ſufficit. Oportet luce mundi Ieſu nimirùm Chriſto colluſtremur in vitam æternam, ne ergo in nobis, neque in liberi arbitrij viribus lucem, ſed è cœlo petamus, atque in Chriſto, qui eſt lux mundi, *Ioan.* 8. *Luc.* 2. 3. *Obſerva.* Cùm venit, apparetq; Chriſtus ſecum lucem affert, ſed cum venit Satan princeps tenebrarum aſportat tenebras. vbi ergo ſplendet lux Euangelica, ibidem & ſol iuſtitiæ Ieſus Chriſtus, præſentiæ itaque Chriſti τεκμήριον eſt Euangelij lux, etſi à nobis Dei filius, vt homo longo diſtet interuallo, nihilominus tamen per ſpiritum verbo ſalutis cooperantem nobis fidelibus adeſt, cœleſtique luce nos illuminat, cuius claritas omnem ſolis ſplendorem multis modis ſuperat: At quantus quæſo ſplendor illius ἀπροσιτȣ in cœlis ſupremi Dei,

quo

quo ſumus in omnem æternitatem, cum gaudio ineffabili, & ſempiterno colluſtrandi.

Verſ. 14. Continetur huius lucis effectum, ſcilicet omnium caſus in terram, atque proſtratio. *Obſerv.* Si iſta lux cum filio coniuncta hos deijciat, quanto magis proſternet reprobos Dominus, cum in flamma ignis apparebit ad tribuendam vltionem ijs, qui Dominum non cognouere, neque obtemperarunt Euangelio, qui ſempiterna perditione multabuntur à Domini præſentia, gloriaque poteſtatis eius, 2. *Theſſ.* 1. quo tempore dicent reprobi; cadite montes ſuper nos, atque occultate nos à facie agni. Audiunt vocem, quæ eſt Chriſti, *Saule Saule*, quid me perſequeris, & durum eſt tibi contra ſtimulos calcitrare. *Obſervatio.* Eccleſiæ perſecutores nominatim poſſent appellari etiam facta ingeminatione. Vide *Ierem.* 4. *Michaa* 6. *Luc.* 13. 2. *Obſerva.* Chriſtus nunc glorificatus perſecutionem patitur, idque duobus modis. 1. in membris vt hic & *Coloſ.* 1. ſuppleo quæ deerant afflictionibus Chriſti. 2. in cauſa Verſ. 22. hanc viam ad mortem vſque ſum perſecutus: expendant ſanguinolenti hoſtes, cùm eccleſiá perſequuntur, aut ſeruos Chriſti, eiuſve cauſam, tum eos perſequi Chriſtum ipſum, qui decernente Chriſto, niſi Divinâ gratiâ reſipiſcât æternis afficiendi ſunt ſupplicijs. Affici etiam ſenſu malorum populi ſui fertur, Deus Pater, *Iſa.* 63. Spiritus etiam ſanctus, 1. *Pet.* 4. Proinde ſancta trinitas noſtris afflictionibus compati, cedit in ſolatiũ noſtrum. Diſcamus nos affici, atque tangi ſenſu calamitatem Eccleſiæ, obtemperãtes Apoſt. præcepto, *Rom.* 12. flete cum flentibus, & *Hebr.* 13. memores eſtote vinctorũ tanquam vna cum illis eſſetis vincti. 3. *Obſer.* Durum quidem eſt contra Chriſtum contendere, vide *Dan.* 2. lapidẽ illum monte exciſum ſine manibus contriuiſſe imaginem illam terribilem, id eſt, Chriſtum quatuor illa ſumma imperia in nihilum redegiſſe: hoc tantum monitos velim rebelles, vti Chriſto principi gloriæ, atque poteſtatis cedant.

Verſ. 15. Dicit Apoſt. quis es Domine. Dei filius vocatur Dominus, creationis, *Ioan.* 1, *Coloſ.* 1. redemptionis, 1. *Pet.* 1. & conſeruationis iure, *Coloſ.* 1. Ergo ſeruiamus Domino noſtro, eumq; pro vnico Eccleſiæ capite vitã lucemq; membris tribuente agnoſcamus, eique reuerentiam deſeramus, quam iam in Apoſt. conuerſo obſeruare potes, qui cogitur eum revereri, quem antea atrociter

eſt perſecutus, cogentur, velint, nolint crudeles Chriſti, Eccleſiæq; hoſtes Dei filium gloriæ principem, vitæ Dominum, mundiq; judicem tandem agnoſcere. *Reſp.* Sum Ieſus quem tu perſequeris, id eſt, ſeruator. Nomen hoc Dei filio inditū ab Angelo, *Math.* 1. & additur ratio, quod ſcilicet eſſet populū ſuum ſeruaturus à peccatis.

Verſ. 16. Iubet Paulum exurgere, atque ſtare. Vbi obſerua eum qui Apoſtolum deiecit, eundem erigere. Sequitur informatio. Apparui, inquit Chriſtus, vt te ὑπηρέτην miniſtrum deſignarem, teſtemque eorum, quæ vidiſti, tum eorum, in quibus apparebo tibi. *Obſervatio.* Miniſtrorum deſignator eſt Chriſtus ἀρχιποίμην. Itaq; non currendum, antequam mittamur, atque divinitus vocemur, *Heb.* 5. 2. *Obſer.* Optimè cum ijs agitur, qui gratioſâ Chriſti potētiâ proſternuntur ad conuerſionem. Inquit David. Bono fuit mihi, me affligi, vt diſcerem ſtatuta tua, *Pſal.* 119. 3. *Obſer.* Nomen quo inſigniuntur ſerui Chriſti, eſt ὑπηρέτης, nos hoc admonemur miniſtrationis noſtræ, atque prædicationis Euangelij. Væ inquit Apoſt. 1. *Cor.* 9. niſi Euangelizauero. Contenti ſimus nominibus nobis divinitus impoſitis, inanem titulorum gloriam aſpernantes, ſimus re, atque nomine ſerui Chriſti, veritatemque ſacris literis conſignatam ſyncerè, atque fideliter annuntiemus.

Verſ. 17. Oſtenditur Paulū fuiſſe erutum ex hoc populo, & gentibus ad quas nunc per Chriſtum mittitur. *Obſerva.* Pauli ereptor, atque liberator ſemper extitit Dominus, neque potuerunt coniurati hoſtes ipſi vitam eripere, antequam munus ſuum compleſſet: quo perfunctus honorifico mortis genere in gloriam Domini, Eccleſiæque vſum fuit affectus.

Verſ. 18. Finis miſſionis Paulinæ, vt, nimirùm eorū oculos aperiat, vt ſe conuertant à tenebris ad lucem, à poteſtate Sathanæ ad Deum, vt remiſſionem peccatorū, ſortemq; inter ſanctos accipiāt per fidem quæ eſt in Chriſto. *Obſer.* Oculi mentis aperiri dicuntur per Euangelij prædicationē, tanquam per medium divinitus ordinatum, ſeruiſq; Chriſti Spiritus S. organis, id quidem tribuitur, ſunt enim σύνεργοι, 1. *Cor.* 3. ſed propriè illud præſtat Dominus per ſpiritum, *Act.* 16. fertur cor *Lydiæ* aperuiſſe. 2. *Obſer.* Euāgelij ſcopus eſt ad Chriſti cognitionē adductos, atq; in eo per fidem apprehen-
rem. 31. ſo juſtificatos, & ſanctificatos ſeruare. Cōuerſio eſt Dei opus, quæ eſt à tenebris in lucē, à poteſtate Satanæ ad Deum quæ eſt peccati, atque tenebrarum: ad Deum inquam lucis cœleſtis authorem,

æter-

æternæq; vitæ largitorem in Chriſto, remiſſionemq; peccatorum in eius ſanguine qua freti beati exiſtimus, *Pſal.*32. quod beneficiũ nos quidem vt Dei donum recipimus, proinde non putidis hominum meritis acquiritur. 3. *Obſer.* Remitti nobis primum oportet peccata, antequam poſſemus frui illa cœleſti hæreditate. Quæ vocatur κλῆρος, quia nobis Divina ſorte eſt deſignata, merito poſſidenda hæredis mundi Ieſu Chriſti filij Dei, qui duplicem dicitur habere titulum ad regnum cœleſte. 1. naturalem, quia eſt filius vnicus primogenitus, proinde omnium hæres. 2. acquiſitionis iure, quia ſanguinis effuſione, imò vitæ poſitione idem acquiſiuit, quoquidem ſanctificati per fidem fruentur electi.

*Verſ.*19. Sequitur obedientia Pauli cœleſti viſioni præſtita. Viſio Chriſtum præſentem habebat, qui partim luce cœleſti, partim voce cœlitus ædita apparuit. *Obſerva.* Cum Chriſtus adeſt, lucem apportat, contra tenebrarum princeps tenebras, illuminationis donum eſt è cœlo. 2. *Obſerva.* Qui ſanctos Chriſti, eiuſque cauſam perſequuntur, ipſum Chriſtum feruntur perſequi, imò Eccleſiæ vexatores totam vexant trinitatẽ vt ſupra oſtendimus, *Iſa.* 63. *Act.* 9. *Coloſ.*1. 1. *Pet.* 4. in Pauli obedientia nota Domino vocanti obtemperandum, neq; ratio divinæ voluntatis imperantis tibi exigenda, ſed ſimpliciter obſecundandum, vt hic facit Apoſt. & fecit *Abrahamus* ſola fide in Dei veracis promiſſum recumbens, natale ſolum, charoſq; amicos deſeruit, profectus in terram ignotã. Magna vis fidei, quæ non quærit cauſam Divini mandati, ſed obedit. At plerumq; ea eſt electorum etiam infirmitas, vt niſi efficaci perſuaſione cœlitus informentur, mandatum Iehovæ detrectent, vt percipere eſt in Moyſe, qui initio renuit adire Pharaonem, donec eum Deus verbo, atque miraculis inſtruxerat, & confirmarat. Sic *Iſaias* viſo Iehova *Iſa.*6. legatione illa de indurando populo fungi recuſauit, donec gratia, & potentia Divina fuerat inſtructus, & confirmatus: Ita *Ierem.*1. ſic *Ionas* à Domino *Niniven* miſſus tergiverſatus in *Tharſum* cogitauit, coactus tamen eo, quo Dominus inſtituerat proficiſci: Concludo voluntati Domini, vtcumque nobis videatur ardua obediendum. 2. *Obſervatio.* Dominus prophetis ſuis in viſionibus, nonnunquam in ſomnijs Moyſi facie ad faciem, Paulò in ὀπτασίᾳ hac apparuit. nobis vero ſub Euangelio in filio ſuo clarè eſt locutus, proinde noſtra conditio fœlicior quam fuerit patrum, viſio noſtra eſt apertiſſima filij manife-

ſtatio,

ſtatio, & diſertiſſima voluntatis Divinæ in Euangelio patefactio, quam nobis præ multis conceſſit Dominus ex mera miſericordiâ, quā fouêre, ac retinere conaremur, memores illius dicti, *Prov.* 29. Vbi viſio ceſſat, ibi populus *fiparang* nudatur. 3. *Obſerva.* Non in vno tantum, ſed in omnibus parendum eſt Divino mandato. Saul quidem in parte obtemperauit. vide 1. *Sam.* 13. & 15. eiuſque exitum miſerabilem, cap. vlt. addo omnibus hominū præceptis Dei præceptum debere præponderare. Accepit Apoſt. à Pontifice, & Senioribus mandatum, qui Damaſcum proficiſcatur, ſanctoſque vinctos *Ieroſolymam* adducat, id temporis obtemperauit, ſed iam imperante Domino vt proficiſcatur ad gentes, prædicetque Euangelium, obtemperat. Quare concludo cum Apoſto. *Act.* 4. Melius eſſe Deo, quam hominibus obedire.

Verſ. 20. Mandati executio. 1. Prædicat *Damaſci.* 2. *Ieroſolymis* 3. per omnem regionem Iudeæ. 4. gentibus annuntiat Euangeliū. *Obſerv.* ex Pauli diligentia in obeundo munere, Paſtores occupari debent in Chriſti regno propagando, neque rebus à vocatione alienis immiſcerentur. Tria ſunt quæ annunciauit. 1. eſt μετανοεῖν. 2. ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν θεόν. 3. ἔργα τῆς μετανοίας ἄξια πράττειν. Euangelij ſummam hiſce complectitur, quæ poſita eſt in vera, & ſeria reſipiſcentia fidei viuæ effecto. Prophetæ in hac doctrina multum laborarunt. Ioan. Baptiſta Chriſti πρόδρομος, Pœnitentiam agite, inquit, Nam appropinquauit regnum cœlorum, fructuſque requirit pœnitentia, atque emendatione dignos; Cùm ait ſecurim eſſe ad radicem poſitam, omnemque arborem non ferentem fructum, exciſum iri. 1. eſt μετανοεῖν quod continet peccati agnitionem cum dolore pio coniunctam, qui efficit pœnitentiam ad ſalutem, 2. *Cor.* 7. 2. eſt ad Deum converſio, quæ eſt Sancti Spiritus opus, *Ier.* 31. Simus nos cùm Dominus operatur, Divinæ operationis iuſtrumenta. 3. Opera digna emendatione. Bona opera in renatis requiruntur, quia ſine ipſis fides eſt mortua, vt arbor ex fructu cognoſcitur, ſic ex operibus fides. *Obſerv.* Cùm iubemur àd Deum convertere in ſcripturis, meminerimus primum hac exhortatione indicari non quid valeamus, ſed quid debeamus facere: & iterum exhortationibus incluſam eſſe Dei gratiam, qua poſtulemus nobis dari, quod requirit. Dicamus cum *Auguſt.* epiſt. 24. Da Domine quod iubes, iube quod vis, tunc non fruſtrà jubebis,

bebis. Iuſtiſſimæ offerũtur nobis cauſæ hac tempeſtate reſipiſcendi, cùm tot ob oculos obuerſentur iræ Divinæ τεκμήρια, at huius ſeculi tam deplorabilis ſtatus, vt neque verbo Dei eiuſque interminationibus, neque iudicijs moueri poſſent. Proinde quæramus Deum, cùm inveniri queat, *Iſa.* 55. ne occaſione neglecta, cùm velimus minimè audiamur, ſed repetentinis cum fatuis illis, 1. *Proverb.* afficiamur ſupplicijs.

Verſ. 21. Crudelis conatus *Aſianorum* Iudæorum in Apoſt. Horum inquit cauſa Iudæi me in templo comprehenſum tentarunt διαχειρίσασθαι interficere. *Obſer.* Iniurioſius tractantur ſerui Dei. veritatis ergo. Expende in prophetis, *Io. Baptiſta*, Apoſt. martyrib. *Gal.* 4. Initio me recepiſtis, vt Angelum Dei, imò vt Chriſtum Ieſum, oculoſque veſtros effoſſos dare voluiſtis, ſed iam quia veritatem dico, inimicus vobis factus ſum. 2. *Obſerva.* Seruorum Dei hoſtes exiſtunt hi, qui maximè amici eſſent, cùm Domini legatis multis nominibus ſint devincti. O miſeram ingratitudinẽ hominum cæcorum, atque rebellium? Sunt Ethnico illo *Alexandro* deteriores, qui dicere ſolebat magis ſe eſſe deuinctum *Ariſtoteli* præceptori, quam patri; cùm pater tantùm dederit ei eſſe, *Ariſtoteles* verò bene eſſe. Si ingratum dixeris, inquit ille, omnia dixeris. Ingrati animi vitium effugite, ne ſitis tanquam *Pincerna* ille, cuius ſomnium *Ioſephus* expoſuit, immemor *Ioſephi*, nec inſtar *Achitophelis* in *Davidem* cõſpirantis cum *Abſolomo* filio, neque inſtar *Iudæ* proditoris, ſed re, atque verbo gratorum animorum effecta ijs, quibus ſecundum Deũ eſtis obligati, declarate ſine omni diſſimulationis ſpecie. *Vbi.* In templo. *Obſerv.* Nulla circumſtantia etiam religioſa coercere poteſt, atque reprimere atroces, rabieque furentes, à propoſito ſuo pernicioſo. Perſona Pauli non eſt illi aſylo, cùm ſit homo, neque profeſſio, cùm ſit Chriſtianus. Neque templum Deo conſecratum, & negotijs Iehovæ ſacris, neque Apoſtolatus, non eruditio, non ſedulitas in munere obeundo; deniq; non vita ſanctè, pièque acta. Iſta omnia minimè præpediunt Iudæos à conatu ſuo crudeli de trucidando Paulo. Nihil certè reperias in optimo homine quod valeat reprimere atroces perſecutores, quin eum prehendant, poſcantque ad ſupplicium; Nihil impijs placere poſſit, niſi vitam Apoſt. habeant. Ita *Pharao* eſt *Moyſi* interminatus, *Exod.* 10. Sic atrox & ſuperba *Ieſabel Eliæ*, vterque tamen Propheta

ſaluus remanſit, Pharao cum ſuis in mari rubro perijt, *Ieſabel* à canibus lacerata, atque diſcerpta, cuius ſanguinem, iuxta Prophetæ vaticinium, lamberunt. Sed quoties ſunt conati Apoſt. interficere, bis ante inſidias poſuerunt, & lapidibus tentarũt obruere, evaſit tamen Divinâ gratiâ, functuſq; eſt officio cum multa παῤῥησία, donec Domino viſũ fuerat eũ martyrio coronatũ ex hac ſtatione evocare. Sequitur. *Verſ.*22. Sed auxilium à Deo nactus perſtiti ad hũc vſq; diem, teſtificans iſta tum paruis tum magnis, nec quicquã dicens extra ea, quæ Prophetæ, & Moſes futura prædixerũt. *Obſer.* Eſt *Iehova* qui ſuis auxiliatur in periculis, ergo à Domino rebus in arctis opem imploremus, atq; cum *Davide* dicamus, Da nobis Domine auxiliũ ab hoſte, alioqui vanitas eſt auxiliatio humana, ſupra *Lyſias* Paulum liberauit, patefactis inſidijs miſſus eſt *Cæſaream* declaratus inſons coram Felice, & Feſto, Iudæorũ inſidijs & gentium eſt ereptus, *Act.*9. apud *Lyſtrenſes* præcibus fidelium liberatus, terræ motu ex carcere Philippis, à ſeditione *Epheſina, Act.*19. ſemper auxiliator aderat Dominus Apoſtolo: ſimus forti animo in cauſa Chriſti, cùm ſuis maximè adſit Dominus, cùm humanũ auxilium omnino deficit, recordemur cum *Davide*, ſi pater, materque me deſeruerint, Dominus tamen me colliget. In Moyſe habes exemplũ in vita reſeruato à filia Pharaonis, alijſq; prophetis. *Obſerva.* Quod ſancti perſiſtunt in perſecutionibus, Dei donum eſt, etenim non alia quam Divina manu ſuffulciuntur, proinde in periculis nunquam ſuccumbamus, ſed conſtanter pergamus in officio faciundo. 3. *Obſer.* Fundamentum Apoſtolicæ Doctrinæ ex prophetarum oraculis depromendũ, *Luc.*16. habẽt Moyſen & Prophetas, *Ephſ.*2.

*Verſ.*23. Prædixerunt Prophetæ Chriſtum eſſe paſſurum, ac primum ex reſurrectione mortuorũ lucem annuntiaturũ huic populo, & gentibus. 1. innuit Chriſtum non futurũ talem regem, qualẽ ſibi Iudæi ſomniabant, ſed ferendis noſtris calamitatibus, & peccatorum pœnis eſſe deſtinatũ. Tria ſunt hic à prophetis prædicta. 1. eſt de paſſione Chriſti. 2. de reſurrectione. 3. de luce afferenda gentibus. Hæc tantum attingemus, Chriſtum anima paſſum eſſe pœnas tartareas, & corpore ignominioſam, atque maledictã crucis mortem, cum ſenſu in animo iræ Divinæ ob omnium electorũ peccata, hinc fidelibus vita glorioſa emanat. De reſurrectione Chriſti & beneficijs inde fluentibus ſemel atq; iterum diximus:

in

in qua omnium fidelium ad vitam æternã, reſurrectio incluſa eſt. Et 3. prædicunt prophetæ eſſe lucem mundi, qui omnem in mundum venientem illuminet. Vocatur ſol juſtitiæ, *Iſa.* ſtella matutina, *Luc.*1. *Pet.*1. *Luc.*2. lux revelanda gentibus ijs, ſcilicet, ſedentibus in vmbra mortis. Duo ſunt, quæ maximè nos oblectant: Lux nimirùm, & vita, quæ duo eſt Chriſtus. Vita *Ioan.*14. atque iſta, & Iudæis, & gentibus ad vitam ordinatis communicantur, dirutâ enim maceriâ, vtraque facta vnum in Chriſto coaluerunt per fidem, alienæque gentes à vita Dei eiuſdem fiunt participes.

Verſ. 24. Orationis Paulinæ eventa, in Feſto, in *Agrippa*, atque ijs, qui aderant. Cùm hoc modo Paulus pro ſe reſpondiſſet, ait Feſtus magna voce, inſanis Paule. Hoc eſt effectum in Feſto, qui rationem addit impiæ vocis æditæ, ſcilicet, multæ literæ te ad inſaniam adigunt, ſtultum judicium Feſti de pio, ſynceroque Chriſti ſeruo. Reuocate quæſo in memoriam quæ dicta actaque ſunt ab Apoſtol. hactenus, & clarè videbitis ſana, ſanctaque mente Apoſtolum ſemper fuiſſe præditum. *Obſervatio.* Feſtus Paulinæ orationis curſum interrumpit, vbi obſerua non libenter audire, iniquos Iudices ea, quæ ipſis non arrident, aut non intelligunt, populus etiam ſemper velit audire iucunda & plauſibilia, atque ludicra, plerumque præfert DIVINÆ veritati, *Iſa. cap.*30. Populus rebellis eſt filij mendaces, qui nolunt audire legem Iehovæ, qui dicunt videntibus, ne videatis, & prudentibus ne prouideatis nobis recta loquimini nobis blanda, prouidete illuſiones, ſed videndũ nobis Paſtoribus ne hominibus placeamus, ſi ſerui Chriſti eſſe velimus, *Galat.*1. vbi dicit Feſtus inſanis Paule. Nota ſapientiam Dei prophanis eſſe inſaniam; crux Chriſti ſtultitia gentibus, 1. *Corinth.*1. Iudæiſq; offendiculum. Sed ſermo de cruce Chriſti ijs quidẽ, qui pereunt, ſtultitia eſt, nobis verò, qui ſeruamur, potentia Dei. Addit ibi Apoſt. videte vocationem noſtram, non multi nobiles ſunt vocati; & præclara eſt illa ſententia lib. ſapient. Nos inſenſati, inquit, vitam eorum æſtimabamus inſaniam. *Iulianus* Apoſtata CHRISTVM *Galilæum*, per ludibrium vocabat, ſed tandem cogitur dicere læthaliter vulneratus, viciſti tandem *Galilæe.* Sic *Caligula* contemnere ſolebat Dominum, ſed cùm apparebat aliquod ſignum DIVINI judicij cohoreſcebat. Sequitur ratio, multæ literæ te adigunt ad inſaniam, aſcribit prophanus

homo cauſam eruditioni, & literaturæ Pauli, vt ſupra cap.2. populus ſermonem ab Apoſt. habitum diuerſis linguis attribuit nouo vino. *Obſer.* Ignarorum & illiteratorũ iudicium de viris eruditis eſt ſiniſtrũ: illud tritum exiſtit verum ſcientia inſcitiam habet inimicam. Perperam putant indocti eruditionẽ efficere homines phreneticos, atq; lunaticos, ſed non eſt ita, eruditio enim, atq; inſtitutio ſanctificata reddit hominem ſapientem, eccleſiæ, reiq; publicæ vtilem. Sed ignari rerum vulgò loquũtur, adoleſcentes non eſſe literis imbuendos, ne deſipiant. Quid eſt quæſo tam bonum, aut ſanctum, quod non poſſit rapi in abuſum? Paulus inſigniter eruditus, Moſes fidelis in tota DOMO Dei ſeruus inſtructus in omni ſcientia Ægyptiorum. Cura, proinde adhibenda in inſtituendis pueris, etſi literæ, & literati hoc ſeculo contemnantur, redibit tamen volente Deo & literis, & literatis ſuus honos.

Verſ. 25. Reſponſio Pauli. Non inſanio præſtantiſſimè Feſte, ratio, quia loquor verba veritatis ἀληθειας καὶ σωφροσυνης, id eſt, ſobrietatis. Quaſi σωζουσα τὴν φρονησιν. Obſeruanda venit Pauli modeſtia, ac reuerentia magiſtratui etiam δυσχολῳ delata in noſtram imitationem, ſimul etiam nos oportere loqui veritatem tametſi odio peruerſi homines in nos inflammentur.

Verſ. 26. Probat à Regis teſtimonio, qui nouit narrationem de Chriſto ſic geſtam eſſe. *Obſervatio.* Impij vel inviti veritatis teſtes efficiuntur. Inquit Apoſt. Scit etiam iſta Rex apud quem liberè loquor: nam latere eum quicquam horum non arbitror, neque enim id in angulo geſtũ eſt. Cognouit *Agrippa* Rex legem & prophetas fuiſſe ex DEO, ſed donum applicandi non habuit. *Obſervatio.* Reges non tantum debẽt noſſe legem & prophetas, ſed in iiſdem meditari. *Pſal.* 1. *&* 119. *Deut.* 17. 18. 2. *Obſerva.* Debemus nos Paſtores in παῤῥησιᾳ, & magnanimitate loqui eloquia Dei: Moſes non timuit Pharaonẽ, quod viderit eum qui inviſibilis eſt, *Heb.* 11. *Elias* non *Achabum* prophetæque alij non principes non populum metuebant, ſed fideliter verbum DIVINITUS acceptum annuntiauerũt. Conemur nos fideles eſſe, atque magnanimes in muneris ſacroſancti functione. *Neque id in angulo geſtum eſt.* Audiuit de patriarchis, liberatione ex Ægypto, promulgatione legis, adiunctiſque miraculis, Iudæiſque per monarcharum DOMINIA diſperſis: hoc proinde regem latere non potuit. *Obſervatio.* Bona fiunt, & peraguntur

apertè,

apertè, ſed mala occultè, etenim qui male facit, odit lucem, & opera mala, vocantur opera tenebrarum.

*Verſ.*27. Credis *Agrippa* prophetis, ſcio te credere. *Obſer.* Etſi Paulus ſit captiuus, dicatque cauſam è vinculis, non poteſt tamẽ muneris ſui obliuiſci, officij noſtri ſemper memores eſſe debemus, neque, quandiu fungi vocatione licet, vllæ calamitates, aut miſeriæ mundanæ nos avocarent, aut retardarent. 2. *Obſervatio.* Prophetis fides eſt adhibenda, cùm ſint ſelecta Dei organa, veritatemque ſcriptis verè ac fideliter conſignauerint.

*Verſ.*28. *Agrippæ* reſponſio. Perſuades mihi propemodum, vt fiam Chriſtianus. *Obſervatio.* Chriſti electum vas eſt Apoſtolus cui tribuitur perſuadere per prædicationẽ Euangelij, cùm ſit proprium Dei opus, *Gen.*9. Deus perſuadere dicitur *Iapheto*, vt habitet in *Semi* tentorijs. 2. *Obſerv.* Hic habes exemplar expreſſum eorum, in quibus mundi curæ ſuffocant ſemẽ verbi. Hypocritæ & mundani volunt commendare Euangelium atque prædicatorẽ, ſed quid præterea *Agrippa* ſcripturas non negat, quarum authoritatẽ ſcire poſſit eſſe à Deo, ſed honorum mundanorum reſpectu præpeditur, ne Chriſtum amplectatur, & profiteatur. Legitur de *Theodoſio* apud *Ieſephum*, quod dixerit à *Iudaiſmo* adduci ſe poſſe ad Chriſtianiſmũ niſi metueret ſe à ſuis, honoribus non affectum iri. Expende idem in Papiſtis, & ætatis noſtræ hominibus. 3. *Obſervatio.* Quid eſt eſſe Chriſtianum, eſt in ſe per ſpiritum Chriſtum habere, eumque fide amplecti, atque noſſe in perſona eſſe θεάνθρωπον, in officio triplici Regem, Prophetam, Sacerdotem, per applicationem ad juſtitiam, & vitam æternam, gloriamque in cœlis percipiendam.

*Verſ.*29. Optarim à Deo inquit Apoſtol. &, vt propemodum, & admodum non tu modo, ſed omnes etiam, qui me audiunt hodie facti eſſetis tales, quales, ego ſum, exceptis his vinculis. *Obſerva.* Eximia eſt Apoſt. affectio propter Chriſti regni amplificationem; optauit eſſe ἀνάθεμα pro conatis ſuis, *Rom.*9. Et Moſes expungi libro vitæ priuſquam Dei gloria in miſericordia erga populũ ſuum non eluceret. 2. *Obſerva.* Sepius antea obſeruauimus vincula, perſecutiones, & id genus alia, manere maximè fideles Chriſti ſeruos, quorum ſtatu nos affici par eſt. Vide *Hebr.*13. proinde Eccleſiam illam *Geneuenſem* præclaram quidem, ac ſynceram non ſolum εὐλογίᾳ ſed aſſiduis precibus adiuuaremus.

*Verſ.*30. Cùm autem hæc dixiſſet, ſurrexit Rex, ac Præſes, & *Bernice*, & qui conſederant cum eis.

*Verſ.*31. Cùm ſeceſſiſſent loquebantur alij ad alios nihil morte aut vinculis dignum facit homo iſte.

*Verſ.*32. *Agrippa* verò *Feſto* dixit, Dimitti poterat homo iſte, niſi appellaſſet Cæſarem. vbi obſerua Paulum ſolemniter abſolui, nõ tamen dimitti. 2. *Obſerv.* Etſi ad tempus ſerui Chriſti impetãtur, ac grauentur calumnijs, nihilominus tamen tandem aliquando eorum innocentia declarabitur etiam à prophanis, ſi non ſemper hiſce in terrarum ſolis, haud dubiè in illa filij Dei ἐπιφανεια. Proinde ſimus ſtrenui per Dei potentiam aſſertores veritatis, cauſæque Chriſti nihili facientes impiorum hominũ calumnias, cùm certo ſciamus innocentiam noſtram aliquando apparituram in ſummum noſtrum ſolatium, & calumniantium ignominiam.

CAPVT XXVII.

HOC Cap. narratur quibus itineribus Paulus *Romam* deducendus vna cum ſocijs, ſeu vectoribus reliquis venerit in inſulam *Melitam*, initio cap. 28. & quomodo ipſe vna cum illis ex naufragio ſaluus euaſerit. Navigatio hæc Pauli periculi plenâ, potentiâ tamen Divina ipſi incumbente protegitur, ac cõſeruatur in viuis ad opus Domini peragendum, ſcili. ad teſtificandum nominatim *Romæ*, de Domino, vti fuit oraculo Divino præmonitus. cap. 23. 11. Indicat quæ præcipua loca attigerit in iſta navigatione per mare Mediterraneum autumnali, quæ incidit in hyemis, principium idcircò periculis plena, de quibus per Paulum divinitus admonitus, *Nauarcha*, qui non obtemperat, quare revera experitur quid ſit Divinam Paulinam vocem aſpernari facto naufragio, omniumq; mercium iactura, ac tritici. Propoſitio cap. eſt, Paulus tandem Magiſtratus decreto *Romam* per diverſa pericula mittitur, nõ ſine innocentiæ ſuæ teſtimonijs. Membra ſunt. 1. cauſæ peregrinationis. 2. Comites. 3. initia infelicis nauigationis, huc accedit Pauli præmonitio de futuro periculo. 4. malorum incrementa. 5. ipſum naufragium. Cauſa huius navigationis *Romam* verſus primariâ eſt Domini oraculum, cap. 23. quo iubetur teſtificari

Romæ

Romæ de Domino. *Obſerv.* Omnium actionum, operum, & eventorum cauſa primaria, qua nulla eſt prior, eſt decretum Domini immutabile,quod nullis cõſilijs humanis,nulla arte,aut praxi labefactari,aut infringi queat:quoties ſunt Iudæi conati Paulo vitã eripere; minimè tamen valuere ante tempus. Dei decreto definitum expende in Moſe conſeruato,& *Pharaone* in mari pereunte,in *Elia & Ieſabele*. Proinde nobis eſt pendendum à DIVINO decreto, certo ſciẽtes nihil nobis vnquã eventurum, niſi quod Iehoua decreuerit. vide reſponſum *Davidis* ad *Simeum*,2.*Sam*.16. 2.cauſa eſt decretũ Regis *Agrippæ*,& Feſti Præſidis Magiſtratus ordinarij. *Obſ.* Vt decernit Dominus omnia,quæ eveniunt,eventaque, & rerum exitus;ita etiam mediâ,quibus ad ea perveniatur. Omnia ergo fiunt Deo ordinante,atque decernente,quodquidem Dei decretũ non tollit hominum deliberationes,& mediâ, ſed ordinat,tametſi omniâ rationeDei decernentis neceſſario eveniant ratione noſtri, tamen contingenter exemplis abundat ſacra ſcriptura. Admonemur ordinarij Magiſtratus ſententiam non eſſe contemnẽdam æquitati conſonam.Etenim Dominus per illum agit,etiamſi ille in finem quem habet Dominus propoſitum, ſententiam non pronunciet, neque nos intelligamus. 2. *Comites*, Tradiderunt Paulum,ac quoſdam alios captiuos Centurioni nomine *Iulio* cohortis *Auguſtæ:* Eramus inquit Apoſt.verſ.37. vniuerſa capita in nauigio 276. Comites fuêre 4.generum. 1.erant infames,quibus annumeratur Paulus. 2. viri honeſti, politicis officijs ornati, vt *Iulius Centurio*,& ſimiles, quibus commiſſa erat captiuorum,& nauis cura. 3. fideles,vt *Ariſtarchus & Lucas*, qui in tantis malis Apoſtolo adhæſerunt. 4. mixti generis,vt milites,atque Nautæ. *Obſer.* Sors eſt ſanctorum vt non ſolum niſi mundo exire velint, in impiorũ ſint ſocietate,ſed etiam cum ſceleratis reputentur. Paulus hic vinctus inter prædones,Chriſtus inter latrones,cum vno *Barrabba*,qui dimittitur; etiam inter latrones Ieſus crucifigitur. Ioſephus in carcere cũ ſceleroſis. *Obſerv* Facinoroſi eorundẽ ſcelerum ſocij iuxta legẽ ſunt plectẽdi, innocentes non opprimendi.Rectũ judiciũ ferendũ, quod eſt Dei,non hominis. 3. *Obſer.* Dei bonitas duram alioqui piorum ſortem cõſolatione quadam temperat. *Lucas* & *Ariſtarchus* ſunt fidi Apoſtol. comites, officioſi atque pij. *Ariſtarchus* prius eſt comitatus Apoſtol. ex *Macedonia*, *in Aſiam*, ex *Aſia*

in

in Iudæam, etiam *Romam* vſque, de quo ſupra 19. & *Coloſ.*4. Deus in Moyſis conſeruationem præordinauit *Pharaonis* filiam. *Eliæ Obadiam, Davidi Ionathanem,* Chriſto filio *Nicodemum* atque *Ioſephum.* Non deerunt nobis in afflictionibus Divina conſtitutione conſolatores. *Ieremiæ* Prophetæ fideli fauebat *Ebedmelechus, Ierem.*38.9.

*Verſ.*2. Divina ordinatione inveniunt nauem *Adramitenam, Lyciam.* Eſt enim *Adramitum* inſula *Lyci* maris, & eſt civitas *Aphricæ.* Hæc nauis manſit in hac vrbe. Propoſuerunt nauigare per littora *Aſiæ,* deueniunt *Sidonem,* quæ eſt maritima civitas è regione *Libani* mõtis, olim metropolis *Pheniciæ,* vbi Chriſtus etiam docuiſſe perhibetur, *Mat.*15. In hac ſtatione commendatur *Iulij* in Paulum humanitas, quod Paulo conceſſerit ὡςε, vt ad amcios profectus ἐπιμελειας τύχειν, curaretur. Vix inter Chriſtiani nominis profeſſores tantam invenias benevolentiam. Hæc eſt Domini cura in ſuos, vt etiam ſuis efficiat fauere alienos à gratiâ, ſicut *Pharaonem Ioſepho,* alioſque multis multoties Chriſti ſeruis.

*Verſ.*4. Illinc provecti ſublegimus *Cyprum,* quòd venti eſſent adverſi. *Sidone* nauigaſſent verſus Septentrionem per Occidentem, ſed ventus coegit eos nauigare omnino verſus Occidentem. *Cyprus* inſula à Septentrione *Cilicium* mare habet, ab Occaſu *Pamphyliam,* à Meridie *Phenicium,* ab ortu *Syriacum*: olim nouem Regna habuit, hodie *Venetis* paret, quemadmodum *Creta, & Corcyra* ampliſſimæ Inſulæ.

Obſer. Quæ hic geruntur omnia, terra, mariq; non ſuccedunt ex animi ſententia, ſed Dominus aduerſis nos exercet propter bonas cauſas, vt nimirum eum agnoſcamus, atq; in rebus arctis ad eum confugiamus, neq; efferamur continuo fælici rerum ſucceſſu, qui eſt ſtultis plerumq; exitio, *Prov.*1. Applicemus ad huius vitæ curſum in cœleſtem patriam, multa ſunt impedimenta, quæ nos remorentur atque impediant, hoſtes exiſtunt interni, atq; externi, contra quos totis viribus ad portum nobis eſt proficiſcendum. *Myra Lyciæ* eſt civitas à *Myro fluv. Strabo lib.*14. ex *Archemidro* ſex *Lyciæ* maximas civitates refert, *Xanthum, Patharam, Pinaram, Olympum, Myram, Tlon.*

*Verſ.*6. Imponuntur in nauem *Alexandrinam* ſcilicet Ægyptiam, quæ Romam petebat. Naufragium hic factum, *Appianus* in Pauli perigrinationibus obſeruat. A *Myra* ſecundũ *Aſiæ* littus ad *Gnidum*

paruam

paruam inſulam *Cariam* ſpectantem; hic natus fuit *Eudoxus* mathematicus. *Creta* hodie *Candia*, olim centum vrbibus inſignita. *Creta* Iouis magni medio iacet inſula *Ponto. Virg. Salmon* in *Creta* eſt promōtorium χαλῷ λιμλω civitas *Creta Aphricam* ſpectans. *Laſea* civitas *Creta* littoralis. In hac ſexta ſtatione *Cretenſi* illud inſigne eſt, quod indies magis magiſque tempeſtas creſcit adeò, vt periculoſiſſima ſit deinceps nauigatio. *Obſerv.* Communibus iudicijs ne ſancti quidem eximuntur, *Ezechiel* in captivitatē, ſic *Daniel* abductus. Sæpè, vt inquit Apoſt. iudicium incipit à domo Dei. 1. *Pet.* 4. Paulus atque Lucas hac periculoſa navigatione non eximuntur, quæ incidit in medium Septemb. & Octob. elapſo Iudæorum feſto expiationis.

Verſ. 10. Pauli præmonitio de futuro periculo. Diſſuadet, ne nauigent. 1. arg. ὕβρις ignominiâ erit coniuncta. 2. πολλὴ ζήμια, ingens erit damnum. Nam merces, frumentum, & quicquid cōtinetur naui, amittetur. 3. Nauis ipſa peſſundabitur. 4. erimus, quotquot ſumus, in periculo. Hinc docemur ſummo in diſcrimine verſantibus ſuis Dominum non deeſſe ſalubri conſilio, quo non ſolum ſibi, ſed & alijs prodeſſe valeant; ſed refractarij atque infelices plerunque non obtēperant, vt hic Nauclerus: qui cùm non obediunt veris ſeruorum Chriſti admonitionibus, abeunt præcipites in ſuam ipſorum perniciem. Expende in gentibus reluctantibus Prophetis; in Iudæis, *Ier.* 44. aientibus, nolumus facere hoc verbum, in *Achabo* ſequi recuſante conſilium *Michaia*, in *Zedechia Ieremiam* averſante, atque in pleriſque alijs vocem Divinam à Prophetis æditam, aſpernantibus. Demus nos locum Domini per ſeruos præmonitionibus. 2. *Obſerv.* Qui videri volunt periti, plerumque errant, atque decipiuntur. De tempeſtatibus, atque procellis rectius Paulus, quam Nautæ iudicat. Pictor aliquando de coloribus male; Iuriſperitus de legibus, quia ſpiritu Dei non aguntur. Rectius idiota Divino ſpiritu præditus. 3. *Obſervatio.* Habes hic adumbratum piorum ſtatum in hoc mundo, id eſt hic continuis agitantur afflictionum procellis. Feramus æquis animis hanc ſortem, quâ Chriſto capiti noſtro conformes reddimur. Addo hunc etiam eſſe eccleſiæ militantis ſtatum, vt ſinu ſuo bonos, & malos, ſimplices, atque hypocritas capiat: Zizaniâ tritico permiſcebuntur, donec princeps gloriæ redierit ad faci-

endam ſeparationem, *Mat.* 13. bonorum atque malorum ante ἐπι-φανειαν illã filij Dei perſonalis, vt ſic dicã non eſt futura ſecretio.

Verſ. 12. Navigatio Apoſtoli periculi plena in *Italiam* hoc cap. deſcribitur, vti audiuimus, iam alia diſcriminis attexitur ratio, nimirùm ſumpta à portu ad hybernandum minus appoſito, cœperunt conſilium pleriq; etiam illinc ſoluendi, experturi ſi quo modo valeant, *Phenica* pervenire, illicq; hybernare, qui portus eſt *Creta* ſpectans ad *Africum* & *Chorum*. 1. *Obſerva*. Occaſione vtendum in rebus agendis præſertim divinis. Tempus oblatæ gratiæ non faſtidiendum, ſed obuijs vt dicitur vlnis Dei miſericordia amplectenda, vide ne differamus, donec affligamur, impius vult dicere, cùm affligitur ſurge Domine, & opẽ fer. Pharao cum Dei manus ipſi incumberet dixit ſe populum Iehovæ dimiſſurum, ſed ceſſante, non præſtitit, proinde obfirmatus rex ille impius tantæ rebellionis aduerſus Dominum in mari rubro pœnas dedit: Nulla circumſtantia reprobum ſupplicio deſtinatum ſeruabit, *Ioab* de mandato Regis etiam altaris cornua apprehendens, occiſus eſt. 2. *Obſervatio*. Contenti eſſe debemus commoditate divinitus oblata, hi non ſunt, ſed cum omnium diſcrimine portũ alium volunt quærere. Nemo viuit contentus ſorte à Domino deſignata, populus nolebat acquieſcere in pane cœlitus demiſſo, ſed carnem appetebat, quam accepit cum maledictione, *Pſal.* 78. *Heluetiani* vt hiſtoriæ produnt non contenti ſolo ſuo, in *Galliam* volebant migrare, vbi ſedem poſuere ſummo cum eorum damno. Sapiamus.

Iſa. 55. *Ierem.* 2.

Verſ. 13. Vento Auſtrali, ac Meridionali aſpirante viſi ſibi propoſiti cõpotes Cretam præterlegebãt (ἆσσον interpretor propius.)

Verſ. 14. Verum non multo poſt impegit in Cretam (à cuius littoribus propterea abrepta fuit nauis) ἄνεμος τυφωνικὸς ventus turbulentus, qui vocatur εὐροκλύδων, qui flat abortu brumali. Hic ventus à *Plinio lib.* 2. 28. vocatur Nauigantium peſtis. *Ane north eaſt wind furious and ſtormie*. *Obſerva*. Initio proſpera metuenda, etenim neſcitur qualem exitum ſint habitura, non eſt exultandum, cùm nauigatur vento ſecũdo, ſed tunc maximè cõtrahenda ſunt turgida vela. Applica, peccati principiũ apparet facile, atq; jucundum, ſed qui in eo progrediuntur animæ jacturam facient. Hi provehuntur ſatis ſecũdo vento, ſed tendere ſeſe ignorãt ad naufragiũ. Cùm itaq; omnia ex ſententia animi tibi ſuccedũt, tunc attende, etenim nõ noſti quid ſerus veſper vehet. *David Pſ.* 73. vidit affluen-

tes bonis mundanis in loco admodum lubrico conſtitutos, itaque cum Regio Propheta dicamus, Doce me conſilia tua Domine, & tunc aſſume me in gloriam. *Obſerv.* Mutationes rerum ſunt repentinæ. *Nabuchadnezar* præter expectationem ad *Beſtias* ſubito ablegatus; ſic *Baltaſſar* trucidatus; ſic *Antiochus* læthaliter percuſſus repentinò mortuus eſt, *Herodes* à vermibus arroſus, *Act.* 12. cauete ne fiduciã collocetis in rebus terrenis cito perituris, ne animo efferatur, qui obrepſit ad honores, cùm illud verum vel experientia noſtra ſit cõprobatum, tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant.

Verſ. 15. Cùm abreptum eſſet Nauigium & non poſſet ἀντοφθαλμεῖν, i.e. obniti vento, dato nauigio flatibus ferebamur, incrementum periculi coëgit eos omnia nauis armamenta eijcere. *Obſervatio.* Vnuſquiſq; vitam omnibus rebus etiam chariſſimis hanc tẽporalem præfert, cur non vita illa æterna etiam cum omnium bonorum jactura, ſi res poſtulat, potiri volunt.

Verſ. 16. Cùm infra paruam Inſulam, quæ *Clauda* vocatur, curſu delati eſſemus, vix potuimus ſcaphæ compotes fieri.

Verſ. 17. Qua ſubducta, adiumentis vtebantur ſuccincta naui, timentes, ne in *Syrtim* inciderent, ſummiſſis velis, ita ferebantur. *Clauda.* Inſula eſt verſus Orientem à *Creta*, *Syrtes*, *Strabone*, teſte eſt maior, & minor, à συρω, traho, vel συρρεω, confluo. 2 *Obſerva.* Hominis ingenium, ars, potentia ſi qua eſt nihil poteſt contra DIVINÃ voluntatẽ, ſatis eſt Iehouæ ſi minimæ creaturæ vim cõcedat ad labefactandos, imò ſupprimendos omniũ hominũ conatus, quare ſtudendũ nobis Deum ſemper habeamus propitium: ſic futurum, vt omnes cœleſtes, atque terreſtres creaturæ noſtris ſtent à partibus, ſi verò offenſum & excandeſentem habeamus Iehovam, cœlum, ignis, aër, aqua, ventus, terra, vermes, conſcientia noſtra, & quę non aduerſum nos armari poſſent. Cur ergo metuendi ſæui & atroces hoſtes eccleſiæ, atq; aſtuti, cùm nullum conſiliũ valeat aduerſus Dominũ: quam facillimè immania illa monſtra nihil præter crudelitatem ſpirantia, & ſcelera anhelantia poteſt Dominus proſternere, ac extinguere. *Verſ.* 18. Incrementum adhuc periculi, vehementi agitati procella ἐκβολὴν ἐποιοῦντο. 19. proprijs manib. eijciunt armamenta nauis. *Obſer.* Exitus tandẽ oſtendit nullos ſibi peius conſulere, quam eos, qui ſeſe ſuæ prudentiæ regendos tradunt, væ prudentib. in oculis ſuis, & *Prov* maior ſpes de ſtulto, quã de eo, qui ſibi videtur ſapere. Itaq; nos divinitus admoniti ſapiamus ad ſobrietatem. *Iſa.* 5.

*Verſ.*19. 2.*Obſerva.* Hoc ijs euenire ſolet,qui nolunt vel minimam jacturam facere, coguntur ſuis manibus omnia in profundum jacere, propterea quod in anguſtias radacti vitæ præſentis rationem habent, vtinam, vt dixi ſupra, tanti fieret pleriſq; æterna vita,cuius, etſi lucretur homo totum mundum, jacturam fecerit,quonam redimet: vitæ æternæ ſimus ſtudioſi.

Verſ. 20. Cùm neq; ſol neque ſydera apparuiſſent ad complures dies,& tempeſtas non parua incumberet,jam ablata erat omnis ſpes ſalutis noſtræ. Extremum hoc diſcrimen. *Obſervatio.* Qui verbum ſalutis audire nolunt, & eidem obedire,tenebris involuuntur, 2.*Theſſ.*1. qui Deum non nouêre, nec Euangelio obtemperauerunt,pendent pœnam æterni exitij.Itaque ſi in luce verſari, eademque frui velimus, Divino verbo nos regi patiamur,quod dixit *David* fuiſſe lucernam pedibus ſuis. 2. *Obſerva.* Paulus etiam Dei vas electum eodem implicatur periculo cum cæteris vectoribus, quare non eſt putandum pios, atque ſanctos viros, temporaneis judicijs exemptum iri. *Daniel* cum populo in captivitatem abductus, ſic *Ezechiel*, *Zwinglius* fidelis Paſtor Eccleſiæ *Tigurinæ* in bello *Helvetico* crudeliter interfectus, in cuius corpus atroces illos hoſtes ſæuijſſe à *Sleidano* ſcribitur,verum obſeruandũ & hoc,quod impijs ſupplicium infligitur, à Domino ſeuero Iudice idem pijs, & ſanctis obtingit à patre beato ſuorum caſtigatore.

*Verſ.*21. Habetur oratio Pauli,qua eos conſolatur. *Obſer.* Paulus à multis longe eſt alius,quorum cõſilium ſi non fueris amplexus, amplius conſulere detrectant. 1. orationis pars eſt exordium reprehenſiuum. Audiuiſſetis me,& nõ ſoluiſſetis,*Candiâ*, ſic nullum fuiſſetis damnum paſſuri. *Obſervatio.* Immorigeri ſunt arguendi,& qui ſibi malum volunt accerſere,quod facit Apoſtol.minimè metuens in tanto periculo.Pius,vt inquit pſalmiſta, & juſtus non timet,cum mala noua audit, *Pſal.*112.

*Verſ.*22. Hortatut vt bono ſint animo.*Obſer.* Tametſi Apoſt.ſit in vinculis,ipſius tamen ſpiritus non vincitur,neque vinciri poteſt. Exhortationis ratio, nullius vitæ futura eſt jactura, ſed tantũ nauis. *Obſer.*Reuelat Dominus ſeruis ſuis arcana, *Amoz.*3.*Eliſæo* detegitur,quod fuit concluſum in concláui Regis *Aramitici*, 2.*Reg.*6.

*Verſ.*23. Certificatio, aſtitit mihi hac nocte Angelus Domini, cuius ſum ego,quẽ etiam colo 24.Dicens, ne metue Paule, oportet

tet te Cæſari ſiſti,& ecce condonauit tibi Deus omnes,qui tecum nauigant. 1.*Obſerva*. Angeli ſunt ſpiritus miniſtratorij, *Heb*.1.in vita hac electis inſeruiūt,vt *Eliæ*. Figunt tentoria circa ſanctos, *Pſal*. 34.in huius vitæ exitu,*Luc*.16.& in 2.illo Chriſti aduentu ab omnibus mundi plagis cōgregabunt electos.Iam in cœlis ante thronum celebrant DIVINAM maieſtatem,paratique ſtant ad exequendum DIVINA mandata, vt legere eſt de Angelo illo τ̃ πρωτοτόκων Ægyptiorū occiſore exercituſq; *Sinnacheribi*. 2.*Obſer*. Quod apertè ſe profiteatur eſſe Dei ſeruum profeſſio, DIVINI nominis ſtrictè arctèq; tenenda, neq; vnquam propter Chriſtianam fidem erubeſcendum, ſimus memores dicti Chriſti illius grauiſſimi: Qui me coram hominibus negauerit, ego illum coram patre meo cœleſti. 3.*Obſerva*. Oportet te ſiſti coram Cæſare. Verbum Iehovæ haud dubiè omni ex parte implebitur. Vt ſupra illuſtrauimus.

Verſ.24. Condonauit tibi omnes,qui tecum nauigant. *Obſerva*. Propter præſentiam Pauli,vt per occaſionem ſeruantur etiam impij:parcit ſceleroſis ad tempus propter electos ſuos: expende *Gen*. 18.& *Sodomam* non fuiſſe conſumptam,atque in cineres redactam donec pius Lotus civitate exierat. Vide etiam *Ier*.5. vbi ſpondet Dominus ſe *Ieroſolymis* parſurum ſi vnus vir pius ibi reperiri poſſit. Sic etiam periculis plerique involuuntur, & plectuntur propter vnius hominis delictum,vide primū in *Iona*.2.in *Achanis* exemplo. *Ioſ*.7.

Verſ.25.Concluſio ſermonis Paulini, qua vult eos eſſe bono animo,cùm credat Deo ita fore, quemadmodum locutus eſt,ſimul indicat in Inſulam oportere eos incidere, quam non nominat. *Obſerva*. Fides in Deum, eiuſque verbum recumbit; neque promiſſionum DIVINARUM cauſam quærit. Vide exemplū in *Abrahamo*.

Verſ.27. Διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ ἀδρίᾳ. Διαφέρεσθαι dicuntur in mari,qui nullo certo curſu feruntur, ſed nunc huc, nunc illuc rapiuntur ἀδρ. intelligit mare extra *Ceraunos Scopulos* circa *Ciliciam* & *Melitam*. Interior eius ſinus *Venetias* vſque vocatur mare *Adriaticum*, quo dividitur *Dalmatia*, ab *Italia*. *Strabo*,*Ptolemeus*, Orientale *Siciliæ* littus mari *Adriatico* allui ſcribit. *Obſer*. Ad promiſſam & certam ſalutem per medias tempeſtates, atque per ſumma pericula pervenitur, vitaque noſtra multis miſeriarum, ac erumnarum procellis eſt obnoxia. Expende in omnibus ab initio fidelibus, *Act*.14. per multas afflictiones ingredi nos oportet regnum cœlorū:& ſeruos

Dei canticum Moſis & Agni cantaturis in cœleſtibus,prius oportet tranſire per mare vitreum,*Apoc.*16. 2.*Obſervatio.* Nullum conſiliũ,nulla peritia valet aduerſus Dei potẽtiam. Vide *Pſal.*107. Nouerunt mirabilia Dei,qui nauibus mare ſulcant,cùm ingruit tempeſtas,huc,illucq; feruntur,neq; eos iuuat peritiá. Proinde à Deo ſemper pendendum , qui immutat tempeſtates, vt ipſi videtur, &
Daniel 2. imperia, regnaq; , imò cuncta,quæ temporibus gubernari dicuntur.Eſt nox media cũ incerti feruntur, ſuſpicátur appropinquare ſibi aliquam regionẽ. *Obſerv.*Senſum quendam Deus liberationis futuræ ingerit ſuorum animis, ne deſperent, ſed pendêre diſcant certa ſpe ab omnipotẽtis manu, ita etiam guſtum quendam æternæ vitæ,atq; gloriæ in verbo, in viſione ſuis communicat. *Iſa.*6.

Verſ. 28. Explorant bolide,id eſt perpendiculo,vel plũbo nautico maris altitudinem,& invenerunt paſſus viginti,& paulul m inde progreſſi demiſſa bolide, invenerũt paſſus quindecim, quod fuit certiſſimum argumentum,vel adeſſe inſulas,vel cõtinentem, aut loca vadoſa,quorum metu non audent procedere, ſed in anchoris conſiſtunt. *Obſerv.* Corda,atque conſcientiam exploremus, vt agnoſcamus,quo ſint in ſtatu,quantoque diſtemus intervallo à portu noſtro,in quo tuti navigabimus.

Verſ. 29. metuunt,ne in loca aſpera incidant. Timoris cauſa eſt conſcientia non ſatis pura,quæ ſi plene expurgaretur metui, nullus relinqueretur locus . Petrus in mari timuit ne obrueretur exiguâ fide præditus, quare animæ anchoram intra velum iaciamus in ſalutem noſtram;*Heb.*6. Optant diem vt luce frui poſſent. Si diem redemptionis,& ἐπιφανείας filij Dei adeo optarent homines,bene certè cum ijs ageretur. Omnes creaturæ expectant exerto capite, *Rom.*8. ſed ita hac ætate viuitur, vt à pleriſque, neque expectetur, neque optetur. Sed dicamus nos cum Euangeliſta, etiam nunc Ieſu veni ἀπὸ. 22. ſi Diei lux in tenebris verſantibus eſt iucunda, & ſolatij plena, quantam quæſo iucunditatẽ, & conſolationem afferret mentibus ſol juſtitiæ, lux illa mundi IESVS CHRISTVS , & cùm in luce illa cœleſti videbimus lucem,quanto gaudio perfundemur.

*Verſ.*30. Nautis conantibus ſugere è naui demiſſa ſcapha in mare ſub obtentu velut è prora anchoras extenſuri. *Obſervatio.* Nullum eſt tam turpe factum ad quod diffidentia , & malæ conſcientia

ſcientia hominem non impellat. Vide in populo Iſraelitico. Cùm Moyſes in montem aſcendit qui aureum vitulum conflauit, & adorauit. In *Achitophele, Saule, Nerone, Iuda, Diocletiano,* horrore conſcientiæ ſibi mortem conſciſcentibus. 2.*Obſervatio.* Hæc eſt miſera carnis proprietas, vt non nitatur promiſſo diuino, cùm ſucceſſus promiſſo aut non ſtatim reſpondet, aut procraſtinatur, ita fit, vt impendente periculo, vt fidem pleriquе abnegent, & naturæ infirmitate ſic raptentur, vt penitus Dei verbo diffidant. Populus in Ægypto initio credidit Dei promiſſo, ſed cùm videret ſtatim non impleri, obmurmurauit, *Exod.*5. Dominus inquit te aſpiciat, atque iudicet, quod feceris odorem noſtrum coram Pharaone fœtere, & ſeruis eius, dederiſque nos in eius manus, vt interficiat. Cùm exiret Ægypto credidit, ſed cùm atrocem Ægyptum videret inſequentem, & perſequentem, Moyſen & *Aaronem* cædis accuſat, *Exod.*14. Quoties in deſerto, &c. *Nautis conantibus. Obſervatio.* Impij ſibi conſulunt etiam vel aliorum cum maximo damno, vel exitio, qui nauim gubernarent, ſtudent effugere alijs omnibus in diſcrimine verſantibus; ſi Paſtor gregem deſerat, Paſtoris nomen, & honorẽ non meretur & grande facinus patrat, eſt quidẽ talis mercenarius, at Paſtor bonus vitam ponit pro ovibus. *Ioan.*1

*Verſ.*31. Dixit Paulus Centurioni, niſi iſti in naui manſerint vos ſeruari non poteſtis. Etſi promiſſionum Dei exitus à cauſis medijs ſimpliciter non pendet, tamen Dei beneficentia indignos ſe reddunt, qui oblata media vel temere, vel diffidẽtiâ non amplectuntur. Dominus non eſt tentandus, atque media Divinitus ad finem deſtinata non ſunt negligẽda. Poteſt ſi velit Dominus ſine medijs operari, ſed ipſi nõ videtur: medijs proinde à Deo ordinatis ita vtamur, vt omniũ eventorũ gloriam ſupremo Domino aſcribamus.

*Verſ.*32. Parent, abſciderunt ſcaphæ funes, & ſiuerunt eam excidere. *Obſervatio.* Pia & vtilia præcipientibus eſt obtemperandum, vt Paſtoribus Chriſtique ſeruis in Dei gloriam & Eccleſiæ ædificationem mandantibus.

*Verſ.*33. Hortatur Apoſt. vt cibum caperent oriente die, & iam agitur dies 14. ex quo ieiuni permanetis nullo cibo ſumpto. *Obſer.* Trepidante mundo ſoli fideles non modo quieti manẽt, ſed alios ſuo etiam exemplo confirmant. Moſes non metuit Pharaonẽ, quia vidit eum qui eſt inviſibilis, nec *Elias Achabum,* nec *Ieſabelis* obiratæ minas,

minas, *Eliſæus* non exercitum *Aramitarum*, etenim fideles Dei ſerui, ſemper habent Deum vt David ob oculos, *Pſal.* 16. itaque non extimeſcunt.

Verſ. 34. Rurſus hortatur, vt cibum capeſſant, & rationem attexit hoc enim ad ſalutem veſtram ſpectat, nullius enim veſtrum capillus ex capite cadet; Hebraicum proverbium, quo ſignificatur prorſus ſaluos, & integros ipſos fore. *Obſerv.* Cùm grex noſtræ curæ commiſſus periclitatur, tunc exhortationes & conſolationes ſunt adhibendæ, ne animus fatiſcat, ſed potius pane cœleſti refocillatus corroboretur. 2. *Obſerv.* Corpora ſunt alenda ad huius vitæ conſeruationem, quæ neceſſe eſt interire, ſi non alantur. At in ijſdem alendis ne ſimus nimij, cùm eſcæ ſint ventri deſtinatæ, & venter eſcis: Deus autem & hunc, & eas abolebit, 1. *Cor.* 6. 13. Laboremus pro illo cœleſti cibo qui non perit, ſed permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis; hunc enim pater ſignauit, id eſt *Deus*, *Ioan.* 6. 27. ad hunc cibum capiendum noſtrarum eſt partium continuò vos hortari, quo in vobis foueri, ac promoueri poſſit inchoata illa vita æterna in cœlis perficienda. Neceſſaria eſt hæc exhortatio, cùm fere omnes hac ætate nauſeâ laborent, inſtar populi in deſerto Manna cibum cœleſtem faſtidientis. Hiſce det Dominus meliorem mentem.

Verſ. 35. Actis gratijs capeſſit cibum in conſpectu omnium, fidelis diſcipulus magiſtrum imitatur, qui accepto pane gratias egit; quo docemur, ne vnquam vſurpemus cibum, aut alia DEI dona, niſi præmiſſâ gratiarum actione. Etenim cibus, ſi non verbo, ac precibus ſanctificetur, non magis proderit, quam fruſtum terræ. Exiſtunt admodum ingrati ſibi metipſis præiudicium afferentes, qui benedictionis Divinæ petendæ, & laudum Domino dandarum obliuiſcuntur, ſit hæc diſciplina communis, ſed maximè menſarum, vbi nunquam manum cibo admoueamus, donec gratias egerimus, & benedictionem Dei imploremus, & nobis, & creaturis, quibus veſci debemus. Extendatur quod dicimus ad ſpiritualis cibi ſumptionem, præſertim diebus Dominicis, alijſque ordinarijs, quibus convenitur ad verbum audiendum, precibus enixè contendite, vt Dei verbum attentè primum audiatis, deinde per gratiam ſpiritus ſancti recipiatis, & animis altis reponatis; denique, vt in praxin ducatis in DEI gloriam,

veſtrumque

veſtramque ſalutem : huius admonitionis contemptus cauſa exiſtit, cur multi ſine fructu domum redeant. 2. Cœpit edere, vt naturali alimento nutritur corpus, ita cibo cœleſti vitæ pane ſpiritualis homo alendus occultus ſcilicet ille cordis, 1. *Pet*. 3. Itaque medium DIVINITUS ordinatum non eſt faſtidiendum, ſi deſignato tempore cibo privemini, quam auidè oblatum arripitis; cur non tali, ſi non maiori deſiderio cœleſtis pabuli tenemini. Quæſo, vt oblata occaſione omni ſacras conciones frequentetis, vt non ſolum in vobis inchoata æterna vita foueatur, ſed nouâ ſubinde gratiâ coroboretur.

36. *Verſ.* Bono iam facti ſunt animo. *Obſerv.* Vexationes, & animorum anxietates non ſunt ſempiternæ. Facit Iehoua veſpere vt diverſetur fletus, ſed mane adeſt cantus. Applica ad ſpiritualem anguſtiam animæ & conſcientiæ, quæ tandem poſt multas agitationes, & dubitationes meriti ſanguinis Chriſti apprehenſione, & in eo DIVINÆ miſericordiæ perceptione tranquillabitur.

Verſ. 37. Erant in naui 276. hic numerus facit ad certitudinem promiſſionis DIVINÆ declarandam, de omnibus conſeruandis, & intelligamus vnum Deum multos ac paucos æquè tueri poſſe incolumes, tam facilè Moyſen in Nilum eiectum, quam populum in deſerto, & in ſolis terrarum æquè ac in mari rubri. In hanc DIVINAM potentiam oculos Rex Iuda *Aſa* coniecit, quando hiſce verbis eſt precatus : Non eſt tibi difficile Iehova auxilium ferre multis, aut ijs, qui nulla potentia ſunt præditi: nota vbi vocat ψύχας, id eſt, homines in naui aduerſarios non rectè ratiocinari; qui ex *Act*. 2. vbi habetur, non derelinques ψύχην μȣ ἐν ἅδη animam Chriſti fuiſſe in inferno. Cum ψύχη commode capiatur pro toto homine, vt & *Rom*. 13. πᾶσα ψύχη & ἅδης, & Scheol pro ſepulchro, *Apoc*. 20. θάνατος καὶ ἅδης ſunt coniecta in lacum.

Verſ. 38. Κορεσθέντες δὲ τροφῆς. Satiati cibo conijciunt frumentum in mare. Si obtemperaſſent conſilio divino per Paulum ipſis dato, neque ὕβριν, neque ζημίαν fuiſſent paſſi. *Obſerva.* Faſtidientes divinam vocem, & damnum, & dedecus pati oportet. Expende in originali mundo, in *Sodomitis*, in Aegyptijs, atq; in omnium ordinū hominibus. Beati qui audiunt Dei verbum, atq; cuſtodiunt illud, *Luc*. 11. 2. *Obſerva.* Opes non ſunt nimis ſollicitè congerendæ, quia citiſſimè diſperguntur, tempus etiam dabitur, quo DIVI-

narum poſſeſſor, eiſdem velit priuari. Multo minus in ijs collocanda fiducia quippe rebus incertis,ac perituris,1.*Timoth.6.*neque in vere bonorum albo cēſendis, cùm verè bona in reprobos non conferantur, ſicut incertæ opes: quibus impendente periculo,vel ingruente morte maximè velint ſeſe exonerari.

*Verſ.*39. Cùm autem dies ortus eſſet, terram non agnoſcebant, ſinum vero quendam animaduerterunt habentem litus,in quem conſilium ceperant, ſi poſſent expellere nauim 40. igitur anchoris ſublatis permiſerunt eam mari.*Obſer.*Tum maximè expectandæ ſunt tempeſtates cùm portus proximat. Applicate ad cœleſtis vitæ curſum. Populus quo magis appropinquauit terræ *Cananaa*, eo in maioribus verſabatur diſcriminibus. Ita quo magis proximamus portui cœleſti, eo certè plurib. exponimur, imò inuoluimur periculis, quare præmoniti ſapiamus, atque infractis animis per omnia pericula in cœleſtem patriam pergamus. 2.*Obſer.* Poſt noctem ſequitur dies, poſt tenebras, lux, eramus quondam tenebræ,nunc vero lux in Domino,ambulemus vt filij lucis,qui male faciunt,oderunt lucem. Nox iam eſt elapſa, & dies eſt, ergo vt in die decenter progrediamur, *Rom.*13. certò nobiſcum ſtatuentes habituros nos tandem diem, poſt quem non ſequetur nox.

[...]heſ.5.

*Verſ.*40. Cùm verſamur in ſummo diſcrimine,nitamur Dei promiſſo, eiuſque manui nos committamus, vt in portum ſalui perducamur, ad id etiam ſecundum Deum operam noſtram accommodemus media legitima minimè negligentes.

*Verſ.*41. Sed cum incidiſſent in locum bimarem. Sic vocatur *Iſthmus*, quod vtrinque mari alluitur illiſerunt nauem, ac prora quidem fixa manebat immobilis,puppis verò ſoluebatur præ vndarum violentia. *Obſerva.* Nulla ars, nulla vis, nullum conſilium poteſt omnipotentis manui reſiſtere. Supra.

Verſ. 42. Conſilium militum, vt vinctos trucidarent, ne quis, cùm enataſſet, effugeret. *Obſerv.* Incredulis nihil eſt perfidioſius, nec magis ingratum. Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur vt canit ille, vide ſimile, *Act.*12. in militibus *Herodis.* Conſeruatur Apoſtol. in viuis, quia oportuit eum teſtificari Romæ de Domino. Huius vitæ filum non abrumpetur, donec munere nobis Diuinitus impoſito perfuncti fuerimus.

*Verſ.*43. Centurio volens ſeruare Paulum. *Obſerva.* Deus etiam

eos

eos reperit inter hoſtes, quorum opera conſeruet ſuos, *Obadiam* in *Achabi* aula *Eliæ* fautorem; in *Saulis Ionathanem* filium *Davidi* amicum; in *Zedechiæ, Ebedmelechum; Ieremiæ* patrocinantem.

Verſ. 44. Reliqui vero partim in tabulis, partim quibuſdam nauis fragmentis, & ita factum eſt, vt omnes ſalui euaderent in terram. *Obſervatio.* Bonitas Dei vincit hominum malitiam, & in extremis liberat atque tuetur ſuos. Expende in populi liberatione ſummo in diſcrimine verſantis; Davidis etiam frequenti protectione. Hic idem Dominus ſuos ſpiritualibus tentationibus obnoxios expediet: noſque multis circumventos difficultatibus ac remoris in via deducente in cœlum tandem in cœleſti portu per Chriſtum cui cum patre & ſpiritu ſancto ſit in æternum gloria, tutos collocabit.

CAPVT XXVIII.

PARTES cap. ſunt tres. 1. oſtenditur quid memorabile geſſerit Apoſt. in Inſula *Melita.* 2. quibus itineribus inde Romam venerit. 3. quid Romæ egerit. Acta Pauli in Inſula *Melita* ſunt duo. 1. eſt excuſſio viperæ in ignem, quæ manum eius invaſerat, ita, vt ab illa minus læderetur. 2. eſt ſanatio ægrotorum. Caſus ille de vipera illuſtratur contrarijs judicijs incolarum, qui primum cenſuerunt Paulum eſſe homicidam. verſ. 4. deinde eſſe DEVM. verſ. 6. Verna nauigatione, & qua tandem *Italiam* appulerunt, Romamque pedeſtri via ſint ingreſſi. Hybernant in *Melita.* In deſcribenda hac hyematione ſeruatur hic ordo. 1. vbi hyemarint. 2. quomodo ibidem ſint tractati. 3. de vipera quæ Pauli manui adhæſit ſine incommodo in ignem coniecta, vnde Paulo acceſſit magna dignitas, reliquas audiemus circũſtantias ſequenti concione Deo volente. *Melita.* Sunt duæ Inſulæ iſtius nominis. Hæc eſt in *Siculo* mari inter *Africam,* & *Sciciliam,* hodie *Maltam* vocãt, quam *Rhodienſes* milites iam poſſident, & tuentur contra *Turcicam* tyrannidẽ. Alia eſt in *Hadriatico* ſinu inter *Italiam* & *Epidaurum Epiri,* vt tabula perigrinationum Pauli rectè exprimit. De hac *Malta Plinius lib. 3. cap. 9.* Hinc catuli *Melitei* exportantur, ex *Strab. cap. 6.* Hic templum Iunonis olim, quod ſpoliauit. Verres, vt eſt apud Cicero. ver. 6.

Porrò ab incolis cognoſcunt, quod dicitur *Melita*. Nam ſol & ſydera per dies 14. non apparuerunt, alioquin ad *Cynoſuram* dirigentes nauim facilè animaduertiſſent ſe in *Siculo* eſſe mari, & ſic *Sicilia* in conſpectu eſſe potuiſſet, & inde *Aphrica*, nec procul *Italia*. *Obſer*. Verax Deus, quod promiſit, præſtabit, nulla media vel maxime reluctantia valent arcere, Iehovam à ſuo fine conſequendo. Garriant ſubſannatores, vt *Ezech*.33. vbi nunc eſt illud verbum, tandem verbi ipſius & complementum videbunt. Et dicat *Epicurus*, vbi nunc promiſſio aduentus Domini, 2.*Pet*.3. certè veniet, & non tardabit. 2.*Obſerv*. In ſummis periculis non eſt deſperandum, cùm maximè in deſperatis cõſueuerit Dominus ſuam potentiam exerere. Vide in Pharaonis, & Ægyptiorum perſecutione aduerſus Iſraelitas intentata, qui ſummas in anguſtias erant adducti, adeò vt nullus locus videretur relictus euaſioni. Cùm atroces Aegyptij eſſent ipſis à tergo, vtrinque montes, & ante mare, Dominus tamen extenſa manu eos deduxit incolumes, Aegyptioſq; in mari perdidit. Expende etiam in illa obſidione *Ieroſolymitana* contra *Ezechiam*, cui cùm omnis ſpes liberationis fere eſſet adempta per Angelum vna nocte 185. millia occiſa ſunt de exercitu
Cro.20. Regis *Aſſyriorum*, & de *Iehoſaphati* liberatione & conſeruatione populi Dei ad necem deſignati *Amanis* opera *Aſſueri* tempore. Exemplis abundamus domeſticis. 3.*Obſ*. Salui manent amiſſa naui. Eccleſia hodie, & ſcholæ ſeruantur licet nauis, qua feruntur, & continentur, peſſundetur, id eſt, imperia, atque regna euertantur, & reſpub. mutentur, Chriſti tamen Eccleſia, quæ Pauli Doctrinam audit, ſequiturque, enatat ſalua in portum. Eccleſia eſt Domus inædificata petræ, flent licet venti, ac tempeſtates, tamen non mouebitur. 4.*Obſer*. Si locus orbis vnus eijciat eccleſiam, aut aliquod eius membrum, deſignatus eſt alius ad eam recipiendam. Lotus *Sodoma* remotus, ante iudicium divinitus inflictum receptus eſt in alium locum: Moſes Aegypto exul in terram *Midianam*; *Elias ab Achabo & Ieſabele* fugiens extitit viduæ Sareptanæ hoſpes; *David* à *Saulis*, & *Abſolomi* facie, Divinâ providentiâ reperit locum tutum, Eccleſia iam terra *Cananæa* remota, apud nos *Scotos* locum *Domicilio* cœpit, quæ ſi merito noſtro ſit tranſportanda, non deerit ipſi locus in terrarum orbe, etiam inter medios hoſtes.

Verſ.2. Barbari verò præſtabant nobis non vulgarem humanitatem,

tatem, accenſa enim pyra exceperunt nos omnes propter imbrem vrgentem, & frigus. Barbari habiti ſunt, qui nec latinè, nec græcè loquebãtur, initio græcis dictæ ſunt omnes exteræ nationes, quia aſpera magis, ac horridiore lingua videbantur vti: Inde mutato Imperio, & ad Romanos tranſlato Latini vocarũt Barbaros, qui Latini, aut Græci ſermonis eſſent ignari, & ob id à cultu humanitatis, & ſapientiæ alieni *Melitani* tales dicuntur, quia habitata eſt illa *Inſula* mixtim ab *Aphris*, & *Italis*. Cicero teſtatur punica bella maritima citca hanc *Inſulam*, bona parte geſta fuiſſe, proinde probabile lingua vſos fuiſſe punica, *Schytha Ouidium* reputabant Barbarum vt illo verſ. Barbarus hic ego ſum, quia nõ intelligor illis. Vide 1. *Cor.* 14. 1. *Obſer.* Simus nos *Scoti* grati in Iehovam, qui nos Barbarie exemerit, & luce Euangelica colluſtrauit, & politeia donarit, quibus faxit Deus, vtamur ad ipſius nominis gloriam, noſtramque ſalutem. Neque *Barbarus*, nec *Scytha* ſecluditur à regno Chriſti, *Gal.* 3. teſtimonium dant humanitatis, quæ virtus nos nobis vnire debet. Hi amiſerũt omnia bona naufragio, madidi ſunt ex marinis vndis, pluuia, quæ inſtat, percelluntur, & frigore hyberno, quibus nihil poſſit eſſe optabilius igne, quo refocillentur. *Obſervatio.* Humanitatis eſt ſuccurrere ea præſertim parte, qua laborat miſer; in frigore veſtem; in eſurie panem; in ſiti aquam; in morbo remedium; in aduerſis conſolationem adhibere; erranti viam monſtrare; non pro pane lapidem; pro medicina venenum porrigere, quod facere ſolent homines fraudulenti, & improbi. Applicemus ad res diuinas. Mens obtenebrata illuminanda; cor diſtortum rectificandum afflictiones ſanctificandæ; zelus frigidus calfaciendus verbo, & igni ſpiritus; incaleſcant ergo omnes vires, ac facultates in pietate, zeloque flagremus DIvinæ gloriæ, qui certè in nobis eſt remiſſior. Optemus ergo enixe quidem à Domino, vt in animis, affectibuſque noſtris, zelum cum ſcientia accendat, vt cum *Cypriano* modum eſſe putemus, in pietate nullũ tenere modum. *Obſerv.* Etſi ſunt Barbari, tamen naufragos hoſpitio excipiunt. Quid ergo ab his qui Barbari nec dici, nec haberi volunt, requiritur, vide *Math.* Qui dederit potum frigidæ, *Hebr.* 13. de *Abrahamo*, & *Loto*, qui Angelos humana ſpecie hoſpitio exceperunt, hoſpites quidem opinione ſua præſtantiores. *Geneſ.* Hoc facit aduerſum vos ſpeciem pietatis habentes, qui pauperum bona detinetis, & ad veſtros vſus ſacrilegè applicatis, quod

 debetis,

debetis,pendere detrectatis in ſummum egenorum præiudicium.

Verſ. 3. Cum igitur convoluiſſet Paulus virgultorum faſtes & impoſuiſſet in pyram vipera è calore prorepens invaſit eius manū. Paulus communibus miſerijs laborabat. Ergo vir bonus non debet eſſe otioſus in communi calamitate. Refert Ariſt. in politicis *Herculem* ob id ab *Argonautis* relictum,quod in naui communes labores nauticos nollet ſubire. Vipera invadit eius manum. Εχιδνα dicitur quaſi ἐχουσα ὀδίνην ἐν ἑαυτῃ. Etenim cum ſui pernicie parere dicitur. Hodie tamen ſcribitur à quibuſdam eam parere vipetulas ſuperſtite matre in ſingulos dies vnam parit ad 20. ſic ab ægrè pariendo nomen habet, vide *Plinium lib.* 10.62. hoc certum eſt immedicabile eſſe ipſius venenum,& implacabile in homines odium, ideò hic conatus fuit Satanicus perdendi Paulum, niſi Dominus ſecreta virtute ad alium finē direxiſſet in regni Chriſti amplificationem per prædicationem Euangelij. Morſus viperæ de odio Satanæ nos admonet,peccatiq; toxico, quo inficimur, ac paſſim mordemur. *Obſervatio.* Pios quidem pericula ex periculis manent, ſed glorioſo ſemper exitu. Expende in periculis Davidicis, atque aliorum piorum. Nobis quidem ſemper attendendum, atque in Divinam providentiam oculi conijciendi. David ſemper Iehovam ob oculos propoſuit,proinde dixit ſe nec motum nec quaſſum iri, *Pſal.* 16.

Verſ. 4. Barbari videntes pendentem Beſtiam ex ipſius manu dicunt. Omnino homicida eſt homo iſte, quem ſeruatum è mari ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν vltio non ſinit viuere. Temerarium Melitenſium judicium de Paulo. Quod ex hoc eventu perperam de ipſo judicent. Sic colligunt mordetur à vipera; Ergo eſt homicida, quaſi omnes morſi à Vipera homicidæ ſint, cùm bonos contingat morderi,nec id ſemper ſit pœna peccati,ſed potius ſit inflictum ad declarandam Divinam maieſtatem. Etſi res aduerſæ ſunt peccatorum cauſa immiſſæ,tamen Deus in affligendis hominibus non ſemper peccata reſpicit, temere iudicant, qui vel non expectant exitum, vel ex rebus proſperis,aut aduerſis vnumquemque æſtimant. Tale prope erat judicium de cæco nato, *Ioan.* 9. de interitu *Galilæorum*,& ruina turris *Siloamiticæ, Luc.* 13. *Obſerva.* Homicidium meretur mortem, & Divinam vltionem. Expende *Num.* 35. δίκη. More ethnico pro ſeuera Dea ſcelerum vltrice illa à Poëtis

Iouis

Iouis & *Themidis* filia fuit habita. Mathematici eam in *Zodiaco* locarunt, cuius officium eſſe dixerunt hominis ad Dei tribunal protrahere, clam peccantes prodere, fugientes perſequi, ac tandem ſupplicijs afficere, vnde videmus hac occaſione, vt inquit ille prodi atrocia ſcelera. Viuamus piè ac ſanctè, juſtèque retinentes fidem, & bonam conſcientiam.

Verſ. 5. Excuſſa Beſtia, nihil mali eſt paſſus, verbum Iehouæ impletum, bibetis potiones intoxicatas ſine damno, & *Pſal.* 91. ſuper aſpidem ambulabis, conculcabiſque Draconem. *Dan.* 6. *Daniel* non diſcerptus à leonibus, & tres illi pueri in ardentem ignem coniecti minimè combuſti, & *Num.* 23. non eſt incantatio aduerſus Iacobum. Etſi moliatur Satan Dei electos perdere, id non confectum dabit, eos quidem vexare poteſt Divina permiſſione, ſed Ieſus ille filius Dei, ſemen mulieris, cõterens caput ſerpentis, dabit ſuis poteſtatem conculcandi Satanam, omnemque aduerſariam poteſtatem.

Verſ. 6. Mutant ſententiam & rectè, ſed quod Paulum Deum eſſe autumant, id quidem perperam, vt *Lyſtrenſes, Act.* 14. Paulum *Mercurium* appellantes, & *Barnabam Iouem*, ſed ſtatim poſt conabantur Apoſt. lapidibus obruere: O quam mobile vulgus *Oſianna* Chriſto hodie, ſed cras crucifige. Beluæ multorum capitum non eſt nitendum. Opinio falſa cuiuſdam numinis aut Divinitatis quam ineſſe putabant creaturis, fictitijs Dijs ac Deabus initium dedit. Gratia Deo, qui nos cognitione veri Dei vnici & perſonis trini ex verbo ſuo ſcripto imbuit.

Verſ. 7. Hoſpitio habentur à Publio Inſulæ primario quæ *Melita* pertinebat ad *Siciliæ* præfecturam, vt liquet *Act.* 6. Cicero in Verrem. *Obſerva.* Divites huius publij exemplum ſequantur in beneuolentia in deſtitutos extendenda, & diſcant opibus legitimè vti, alioqui futurum vt bona illa quibus vtuntur, fruuntur, reddant ipſos coram Deo magis ἀναπολογήτους, & vt hoc accommodemus ad inſtitutum, ſimus in illam celeberrimam & ſynceriſſimam Eccleſiam Geneuenſem, à truculentiſſimo, & atrociſſimo illo, ſubaudiæ Duce divexatam beneuoli, qui eandem religionem, & diſciplinã omni ex parte profitemur: cuiuſq; fructus ad nos *SCOTOS* in ſummum noſtrum ſolatium laboribus indefeſſis Paſtorum & profeſſorum illius dilectæ civitatis redundauit,

quos

quos certè, etſi nunquam viderimus verè diligimus in Domino. 2. *Obſervatio.* Vt Deus decreuit hos in viuis conſeruandos, ita huius Publij, atque aliorum animos flectit ad implendum ſuum decretum. Quare qui duriori ſunt animo in afflictos, miti Dei ſpiritu minus reguntur; qui verò libenter erogant in vſus piorum, Diuina illa & cœleſti gratia certè ſunt perfuſi.

Verſ. 8. Factum eſt autem, vt Publij pater febribus, ac dyſenteria detentus decumberet quem præmiſſis precibus, factaque impoſitione manuum ſanauit. Πυρετὸς ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ab igni δυσεντερία ſanguinis fluxus cum excoriatione, & exhulceratione inteſtinorum. *Obſerva.* Seruum Dei quamuis miſerum, & egentem excepiſſe nullum vnquam pœnituit. Expende quid boni attulerit *Elias* viduæ Sareptanæ cuius filium reſuſcitauit, & quid commodi apportarit *Eliſæus Sunaminitidi,* cuius filium etiam vt omnipotentis inſtrumentum vitæ reſtituiſſe fertur. 2. *Obſerva.* Omnes ſubijcimur morbis ex humoribus redundantibus & vitiatis, ſtomachoq; male affecto naſcentibus à peccato quidem initium habentibus, tametſi propter peccatum non ſemper infligantur. Tamen cùm ægrotamus, meminiſſe debemus peccatum morbo noſtro initium dediſſe, qnando excruciamur animis, aut valetudine mala, tunc nobis in mentem veniat, quo in ſtatu ſemel fuerimus in Adamo nimirùm optimo, miſerijs, calamitatibus, morbiſque omnibus exempti: Quare pœnitentiam agamus, & in fide contendamus, vt malis omnibus, quibus iam ſubijcimur ſoluti, puræ illi conditioni reſtituamur, & natura noſtra perfectè ſanctificetur. Hi quidem morbi electis peccati ſunt indicia, & caſtigationes, ſed ſunt pœnæ æternos illos, atq; horribiles cruciatus præcedentes impijs, & in peccatis pereuntibus. Paulus ingreſſus eſt. *Obſer.* Inviſere debemus ægrotos, verboque conſolationis erigere, atque armare contra inſultus ſatanicos, ſimulque ſpem certam facere morbidis æternæ vitæ, ac ſalutis in Chriſto. *Modus.* Precatur, manuſque imponit. Hanc formam obſeruauit Chriſtus. Vide *Ioan.* 11. de reſuſcitatione Lazari. Impoſitio manuum in primitiua Eccleſia ſpiritus ſancti donum, & ſanationis coniunctum habebat, ſed iam ceſſante dono, vnctio etiam illa extrema, tunc vſurpata, ceſſaret. *Obſerva.* Paulus dicitur ſanaſſe Publij patrem, cùm tamen fuerit tantùm organum operationis Diuinæ, cōmunicat cum ſeruis & opere, &

honore, quos vtriuſque participes eſſe vult: Vocantur συνεργοί: preces Pauli ſatis indicant non eſſe eum ſanatum virtute Pauli, ſed Chriſti, cuius miniſter exiſtit Paulus: propterea cauendum ne inſtrumentis divini operis vlla gloriæ pars aſcribatur, ſed in ſolidum Deo: applicemus, ad res divinas omnes mortales ſunt obnoxij animi morbo læthali, ſi non curentur: Medicus noſter adhibendus eſt Ieſus Chriſtus, qui omnes langores noſtros ſanat, *Iſa.* 53. medium quo vtitur, eſt Euangelij prædicatio, etenim morbo quo laboramus ad interitum, medetur per ſpiritum verbo ſuo cooperantem. Patiamur itaque nos curari partim informatione, partim reprehenſione, vtramque verbi divini partem ſine excandeſcentia admittamus.

Verſ. 9. Sanantur & alij ergo Chriſti ſalus eſt communis, non vni tantum genti affixa. *Ind.* vide captiuo Paulo, minimè tamen in eo Dei virtutem fuiſſe captiuam. Ipſe Satan in ſuis inſtrumentis operantem Domini manum non poteſt reprimere, ac impedire.

Verſ. 10. Habetur gratorum animorum officium, nominatim in duobus. 1. in honore exhibito. 2. in neceſſariorum ſubminiſtratione. Officium hinc veſtrum diſcite erga vigiles eccleſiæ Dei Paſtores, & Deum in ſuorum gratiam etiam benefacere. Vt, vt ita ſit, ingrati tamen exiſtunt plerique in Dei dilectos ſeruos, qui pro gratitudinis officijs, calumnias & conuitia rependunt. Sed ex Chriſti verbis conſolationem petamus, *Math.* 10. & *Luc.* 10. qui vos deſpicit, & ille me, qui verò me, & eum qui me miſit, contemnit.

Verſ. 11. Tribus itaq; poſt menſibus devecti ſumus in naui *Alexandrina*, quæ in Inſula hyemauerat, cui erat inſigne *Caſtor*, & *Pollux*, ſic ſolebant ornare nauium proras, vnde naues quoque denominabantur, vt *Centaurus*, *Phœnix*. Fingunt *Iouem* cum *Leda* cõgreſſum ſub cygni ſpecie *Pollucem* procreaſſe, & *Helenam*. *Tyndarum* verò *Caſtorem* eadem nocte. *Obſerva.* Idola ſanctos nullo modo conſentientes non polluunt: omnis tamen occaſio, & mali ſpecies eſt devitanda.

Verſ. 12. Devehuntur *Syracuſas*, vbi triduum manent. *Syracuſæ*, *Scicilia* vrbs præcipua, quæ à Cic. actione 6. in Verrem dicitur *Saragoſa*.

*Verſ.*13. Circumlegentes deveniunt Rhegium eſt civitas *Italiæ* oppoſita *Meſſanæ Siciliæ*. Mare interiectum non patet amplius 60. fere & 8.miliaribus. Hic *Italiam* cum *Scicilia* coijſſe proditum eſt: quare Rhegium à ῥηγνυω deductum videtur,id eſt,rumpo. Auſtro ſtante veniunt *Puteolos* à puteis ſulphure abundantibus, vel à pudore.

*Verſ.*14. Fratres reperiunt. *Obſervatio.* Dominus prophanorum etiam corda,vt libet in ſuorum gratiam flectit.

Verſ. 15. Fratres audientes de rebus noſtris inquit in occurſum ad torum *Appij*. Via *Appia* ſtrata opera militari,lõga,atq; lata mare verſus excurrente ab *Appio* cæco vocata,in quas tres erant tabernæ verſus campaniam,Româ,quæ diſtabat fere vnius diei itinere.Hi fratres ſunt Euangelij profeſſores Chriſto Dei filio fide,charitatis verò vinculo inter ſe devincti.*Obſerv.* Veri fratres fraternitatẽ colunt, atq; opere teſtantur quippe fide, ac charitate præditi vbi eſt ſyncerus amor pietatis,ibi eſt & verus amor ſeruorum Chriſti,qui etiam fertur in calamitoſos eius ſeruos , at huius tempeſtatis homines cum vel ſqualidum vel vinctum, vel miſerum, vel derelictum fidum Dei hominem vident, vix ſaluis oculis eum intuentur,ſed ſeſe ſubducentes abdunt in occultum. *Obſerva.* Italia tunc temporis fideles fratres ſinu ſuo eſt cõplexa , jam Papiſtas veritatis hoſtes continet, ſapiamus hoc exemplo, & fructus Euangelio dignos proferamus piæ, ſanctæque vitæ.

*Verſ.*16.Romam veniunt,à Centurione traduntur vincti præfecto,ſed Paulo permiſſum eſt ſeorſum habitare,cùm milite,qui ipſum cuſtodiat, & non manet in cuſtodia publica, ſed in hoſpitio, quod ſibi conduxerat. *Obſer.* Verbum Iehovæ ſemper implebitur. Apoſtolus iuxta oraculum Divinum incolumis per multa pericula Romam perducitur,nihil poteſt Dei promiſſum reddere irritũ. Promiſit filium ſuum in carne appariturum id præſtitit,promittit Dominus ſe rediturum,*Ioan.* 14.id quidem præſtabit. 2.*Obſerva.*In Centurione animaduerte fidelitatẽ , exequitur enim verè, quod ipſi fuerat imperatum, *Sontes* non dimittit ſed præſidi tradit, Paulum verò habitare permittit cum milite cuſtode, quod cognouerit Paulum nihil patraſſe,vbi rurſum nota,id quod decernunt homines à fide alieni aduerſum Dei ſeruos,cedit quidẽ in eorum cõſeruationẽ,vt eſt hæc cuſtodia,quę tutum reddit Paulum ab omni

vi externa: occurrit illud *Ioſephi* dictũ, *Gen.vlt.* aduerſus me inquit, malum cogitaſtis, ſed Deus diſpoſuit in bonum, imò ipſa peccata cedunt in electorum bonum: quorum ſenſu, & dolore qui eſt ſecundum Deum reſipiſcunt, & DIvinâ gratiâ in Chriſto fruuntur.

Verſ.17. Conuocatis Iudæorũ primis conatur ſe ipſis approbare. Vbi meminit ſe eſſe Apoſtolum. *Obſer.* Promiſcua multitudo non eſt convocanda, ſed cogendi ſunt viri delecti prudentia, & experientia rerum valentes, idcirco bene conſtituuntur divinitus Reges ſapientes, in Provincijs Gubernatores, in vrbibus Conſiliarii ſelecti viri qui republicæ gubernacula teneant, quia populus vt inquit ille, Belua eſt multorum capitum. Amanter eos alloquitur dum vocat eos viros fratres, quod facit ad piam beneuolentiam conciliandam: deinde purgat ſe, nihil ait feci aduerſus populum, patrioſque ritus: accuſatus tamen fuit, quòd legem violauerit, in templum locutus fuerit, ſeditionem excitauerit in Cæſarem, quare eum conati ſunt Iudæi multis modis ſcilicet aſtu, vi, lege è viuis tollere, quem Dominus ſaluum conſeruauit, donec vocationẽ plenè obierat, cõſolatio ad nos redundat Eccleſiæ Dei Paſtores ſi ſceleroſi nos multis modis fuerint perſecuti vt è medio tollamur, id nunquam confectum dabunt niſi Domino fuerit viſum, noſq; operis Domini omnes nobis cõmiſſas partes abſoluerimus. *Obſer.* Alia legitima debet eſſe inquiſitio, antequam quis condemnetur, aut abſoluatur. Lege cautum eſt, ne quis damnetur indicta cauſa. *Deut.17.*

Verſ.19. Attingirur cauſa appellationis Paulinæ ſcilicet Iudæorũ contradictio, ne dimitterer. *Obſer.* Vtendum quidem medijs à DEO oblatis ſedita vt gloriam Dei, & non noſmetipſos quæramus, legis beneficio fas eſt vti, at non prouocandum ad tribunalia infidorum magiſtratuum, niſi neceſſitatè cogamur, & attendendum nobis, ne accuſatores accuſare videamur, ſed potius noſmetipſos legitimè ac modeſtè tueri.

Verſ. 20. Indicat, cur eos aduocauerit, nimirùm, vt videret eos & alloqueretur, ſubiungit cauſam cur vinctus ſit, ſcilicet, eſt Spes Iſraelis pro qua hac catena circumdatus ſum, & *Galat.6.* inquit, ſtigmata gero in corpore pro CHRISTO. Spes Iſraelis. 1. Eſt Iehova ipſe, *Ioel 3.* Dominus eſt ſpes populi ſui. & *Ieremia cap.17.* Spes mea in afflictione (Domine.) *Pſalm 142.* Tu es ſpes mea, & portio mea, in terra viuentium. 91. Spes mea

(Domine) & munitio mea tu es. 2. Meſſias promiſſus eſt ſpes Iſraelis, & vocatur gentium expectatio, *Act.*26. lux etiam reuelanda gentibus, gloriaque populi Iſraelitici, *Luc.*2. Paulus ergo, quia contendebat Chriſtum DEI filium veniſſe, ſpem populi DEI in quo ſalutem & vitam æternam certiſſimè expectarent, atque ſperarent, idcircò fuit vinctus. *Obſeruatio.* Omnis in religione controuerſia eſt pro Chriſto. Si bene Chriſti perſona intelligeretur, ſi officium triplex, ſi beneficia hinc emanantia, contentiones omnes, & diſſidia in Eccleſia facilè componerentur, & ceſſarent. Oſtendi antea veritatis hoſtes in humanam Chriſti naturam peccare, cùm eam pluribus in locis ſimul eſſe fateri cogantur, in DIvinam; cùm eſſentiales eiuſdem proprietates ſcindant dicentes humanam habere omni præſentiam à DIvina, ſi hanc concedant, neceſſe eſt, aut eſſentiales DIvinæ naturæ proprietates, vt ita dicam, diſcerpi, aut ſcindi, aut alias omnes DEitatis proprietates humanæ Chriſti naturæ tribui. Peccant etiam in officium filij DEI regium, cùm non ſint contenti vnico rege capiteq; Eccleſiæ, Vicarium ſubſtituentes. In ſacerdotale: cùm à Sacerdotib. ſuis Chriſti vnicum perfectum & æternum ſacrificium in miſſa ſua Satanica volunt repeti, & reiterari contra expreſſam Dei veritatem, *Epiſt. ad Heb.* Denique in propheticum eius munus: cùm Eccleſiæ obtrudant humana commēta, traditiones, & vera, vt vocant non ſcripta, quæquidem αὐτοπίστῳ Dei verbo, atque omnibus ſuis numeris abſoluto exæquant: omnibus etiam Paſſione Chriſti, morte, & obedientia acquiſitis beneficijs, non ſolum meritis humanis, & ſatisfactionibus ſuis præiudicium afferūt, ſed omnino vim & efficaciam detrahere conantur. Quapropter; inter reformatas Eccleſias iuxta diuinam veritatem ſacris ſcripturis comprehenſam, & Synagogam illam Papiſticā non conſiſtit controuerſia, & diſſenſio in rebus vt quidā loquitantur exigui momēti, ſed in eſſentialib. vt ſic loquar ſynceræ religionis capitibus ac fundamentis. Proinde; nulla poteſt fieri reconciliatio, nulla vnio, nulla firma concordia, donec Papani illi, erroribus omnibus abdicatis Chriſto gloriam ſuam in ſolidum reſtituant, atque nobiſcum veritatem illam verbo Dei ſcripto contentam, & verè intellectam amplectantur, & nobiſcum profiteantur, vitâ etiam ſanctâ per viuæ fidei effecta exprimant. 2. *Obſeruatio.* Chriſtus eſt ſpes noſtra,

proinde

proinde pro eo crux ſubeunda, multo melius decet Chriſtianum vinciri, vt vincat & triumphet in cœlis, immò catena circumdari pro Chriſto, quam monili aut torque aurea, *Act.*21. Sum inquit Apoſt. non ſolum paratus vinciri pro Chriſto, ſed mori: &, *Philip.*1. in vita, ac morte Chriſtus eſt mihi lucrũ: & *Rom.*14. ſiue viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus. Iudæi ſi Cabalam ſuam fuiſſent ſcrutati, diſcere potuiſſent Meſſiam ſpem Iſraelis veniſſe, etenim ſcribitur venturum *Hillelis* Diſcipulorum tempore, & conſtat *Hillelis* Diſcipulum *Simeonem* fuiſſe, qui *Luc.*2. brachijs Chriſtum complexus eſt. Adde complementum prophetiæ, *Dan.*9.

*Verſ.*21. Iudæorum præcipuorum reſponſio, cuius pars prima attingit perſonam Pauli. 2. cauſam, aiunt, nos neque literas de te accepimus ex Iudæa, neq; adueniens vllus fratrum annuntiauit, aut locutus eſt aliquid de te mali, quibus verbis Paulum innocentem declarant. *Obſerv.* Dominus malorum linguas, & manus ita moderatur, continetque vt nihil poſſint exequi niſi eo decernente, ac permittente in ſanctos ſuos ſeruos. Vult quædam dici quæ bona ſunt, & in ſuorum commodum publicari. Quædam permittit fieri, vt illud *Simei* dictum in *Davidem*, 2.*Sam.*16. quod agnoſcit *David* à Domino emiſſum.

*Verſ.*22. Optant audire, Pauli ſententiam de Meſſia, cui paſſim contradicitur, ſanctum quidem, ac pium deſiderium: quid enim conſolatione plenius & magis ſalutare, quam audire de ſalutis principe, gloriæ, vitæq; Domino? *Obſer.* Ex animo vellem vos huiuſmodi deſiderio teneri, imò zelo inflammari ad audiendum de Chriſto in Euangelio oblato, vobis in vitam æternam: ſed dolendum, cùm aut ægrè, aut cum faſtidio, atque tædio verbum ſalutis audiatur: velim hoc à vobis emendari nobis in diſciplinam traditis, horaſque ſeptimanæ concionibus deſtinatas præciſè obſeruari. Capeſſendi cibi ad corpus alendum tempus ſtrictè obſeruatur, cur non æquè ſoliciti, ſi non magis de animabus alendis per cibum illum cœleſtem eſtis? dico vobis apertè, & dolenter niſi verbi divini τ̃ ἀκοὴν maioris feceritis, futurum iuſto Dei iudicio, vt ſpirituali fame laborantes huc, illucque vagemini ad ſumendum panem cœleſtem, & eum tamen non reperiatis, neque vobis eo frui liceat, vide *Amoz.* 8. 2.*Obſervatio.* Veritas de Chriſto αἱρέσεως nomine perperam vocatur, ſynceriq; Chriſti profeſſores heretici.

Francis Papiſtis *Heugonitæ*, quos atroces illi veritatis hoſtes capitibus plectunt, omne genus ſæuitiæ in ipſos exercent, profeſſorem natione, *Scotum* loris & verberibus ceciderunt, multos ſtrangularunt trucidarũt, jugularunt in crudeli illa ſtrage *Pariſienſi*, inſignis ille, & celeberrimi nominis Admiralius atrociter trucidatus, in cuius corpus poſtea ſæuitum, Petrus Ramus Doctiſſ. Philoſophus de culmine præcipitatus occubuit. Tam horrenda ſanctorum cædes extitit, vt ſequanam ſanguine fluxiſſe feratur. Sed tanti ſceleris authores tempore DIVINITUS ſtatuto pœnas dederunt, actores etiam daturi. 3. *Obſerva*. Chriſto contradicitur. Idipſum habetur, 2. *Luc*. 34. Ecce poſitus eſt iſte, ſcilicet, Chriſtus in caſum, & reſurrectionem multorum in Iſraele, & in ſignum cui contradicatur, id eſt, pro ſcopo eſt deſtinatus, & conſtitutus à Deo, & in caſum reproborum ſua pereuntium culpa, atque in reſurrectionem electorum quibus datur, vt credant, vocatur lapis offenſionis ad quem ſceleroſi impingunt, propterea eius crucem exiſtimant eſſe ſtultitiam, & gentes offendiculũ, & *Turca* contemptum per ludibrium vocat ſuſpenſum Deum, quaſi nequeat ex morte vita, ex crucis ignominia ſalus, atque gloria Eccleſiæ promanare. Vt, vt ita exiſtiment reprobi, nos tamen cum Apoſt. in cruce Domini gloriemur, & præ illa excellenti de Chriſto cognitione, omnia ducamns σκύβαλα, *Philip*. 3.

Verſ. 23 Statuitur dies, conveniunt, ſermonem habet de Dei regno, & IESV CHRISTO ex lege Moſis & Prophetis à mane vſque ad veſperam. Prædicauit ἐν τῇ ξένια prohibitum vt ſcribit *Tertul*. ſtatuto publico ne templa eſſent publica: jam DIVINÂ gratiâ fas eſt nobis publicè in tempis Euangelium annuntiare. Sed obſerua, tametſi commodè, atque decenter fiat, vt verbum gratiæ prædicetur in locis ſtatutis, tamen DIVINI nominis cultus non eſt circumſtantijs alligandus, & prædicare licet ἀχαίρως καὶ εὐκαίρως κατ' οἴκους, καὶ ἐν γάμοις *Act*. 20. & vt habetur, *Ioan*. *cap*. 4. licet Deum ſpiritu, & veritate vbique terrarum colere. At repetendum hoc vbi Eccleſia eſt conſtituta ſub Chriſtiano magiſtratu templa in eum vſum deſtinata pijs atque DIVINIS illis exercitijs maximè eſſe idonea, vt DIVINI nominis gloria in cœtibus ſanctorum celeberrimis admodum reluceat. Argumentum ſermonis Paulini eſt Regnum Dei, quod dupliciter eſt conſiderandum. 1. generali

rali

rali modo, cuius ambitu omnia continentur, imò ipſe Satan ita gubernatur Divinâ providentiâ, vt nihil invito Deo præſtare poſſit, vide *Iob.* 1. & *Math.* & *Pſalm.* 79. Regnat Deus, lætetur terra. 2. ſpeciali, atque hoc regnum ſpecialiter perpenſum reſtringitur ad Eccleſiam, & eſt partim gratiæ hiſce in terrarum ſolis, partim gloriæ hic inchoatæ, futuro mundo conſummandæ, & in omnem æternitatem prorogandæ. Idem re regnum gratiæ & gloriæ, ſed ratione, & modo diuerſum. Regnum gratiæ per verbi ſceptrum, Sacramenta & diſciplinam adminiſtratur. Perfectæ gloriæ hiſce non eget, quippe perfectionem, beatitudinem, & omnium bonorum plenitudinem eſt conſecutū. Natura huius regni eſt ſpiritualis, in rebus externis minimè conſiſtit, ſed in ipſa anima, & conſcientia ſedem habet; eſt vniuerſale ratione locorū, temporum, & perſonarū; eſt regnum lucis oppoſitum tenebrarum Regno, cuius princeps eſt Diabolus, quodquidem regnum tenebrarum, vt à principe regni lucis ſenſim per prædicationē Euangelij conficitur, ſic tandem illuſtri ſuo aduentu abolebitur, cuius ruina & deſtructio, nunquam reparabitur, *Apoc.* 18. ſubditi regni gratiæ ſunt electi ad gratiam, & fidem efficaciter vocati. Lex regni eſſentialis eſt verbum Dei ſcriptum: externæ leges quæ κατὰ το πρέπον ſunt, vel ad rationem docendi, vel condendarum legum εἰς το ἐυσχημον, vel modum ferendarum cenſurarum ſpectant. Authoritas huius regni eſt, qua electi ad fidem convertuntur, aut obſtinati merito ſuæ rebellionis magis obdurantur. Diſtinguitur hoc Regnum Chriſti ſpirituale re ipſa atque eſſentia à politico, vt à nobis eſt oſtenſum in illo ſermone, in illa verba habito tempore ſynodi. Primum quærite regnum Dei, &c. *Mat.* 6. *Obſervatio.* Dominus lucis & vitæ debet in nobis regnare, cum ſimus eius ſubditi, vt cum Apoſt. poſſimus dicere viuo non amplius ego, ſed viuit in me Dominus. Regnat rex noſter in inimicorum medio, donec inimicos poſuerit ſcabellum pedum non ſine oppoſitione Satanæ, atque peccati, ſed poſt omnium ſanctorum collectionem regnaturus abſque omni oppoſitione. Iam ad dextram Dei patris omnipotentis ſedens eccleſiam colligit, regit, cruce exercet, defendit, confundit hoſtes per indurationem propter rebellionem, inflictam & per finalem deſperationem, quam ſæui atque truculenti Eccleſiæ Dei inimici ſibi accerſunt.

2. Theſſ. 2

2. *Obſerva-*

2. *Obſer.* Conueniunt Regnum Chriſti, ac politicum in authore Deo, in ordine, in fine ſupremo ſcilicet, Dei gloria, & ſubordinato ſcilicet, populi ſalute. De Chriſto Ieſu, ex lege & prophetis. Mutuus eſt legis ac Euangelij conſenſus. Hinc argumentum pro ſcripturæ ſacræ authoritate. Expende *Gen.* 3. de ſemine mulieris 49. de *Silo* venturo, *Numer.* 24. de ſtella Iacobi, &c. claræ extant prophetiæ paſſim de Chriſto, & noui, veteriſque teſtamenti ſumma eſt harmonia.

Verſ. 24. Effecta ſermonis Paulini habentur diuerſa. 1. Ex ijs enim quidam credunt, quidam non. *Obſerva.* Verbum eſt credentibus odor vitæ in vitam; incredulis verò odor mortis in mortem; non quidem naturâ ſua, eſt enim efficax organum in ſalutem omni credenti, ſed per accidens ratione infidelitatis, ac contrarietatis impiorum, *Iſa.* 55. 9. 10.

Verſ. 25. ἀσύμφωνοι, vox eſt à muſicis mutuata. Diſcordantes extitere, & linguis diuerſis ſunt vſi. *Obſer.* Illud Chriſti dictum verum comprobatur, non veni miſſurus pacem, ſed gladiũ, vt pater à filio diſſideat. At Chriſtus Rex pacis? Neq; verbum reconciliationis propriè cauſa exiſtit diſſentionis, ſed quia obfirmati animis verbo gratiæ ita reluctãtur, vt non ſolum illud reijciant, & averſentur, ſed odio in fideles oblatam gratiam recipientes inflammentur, atque exæſtuent. At ignari rerum & impij plagarum divinarum, & effuſorum judiciorum Euangelio cauſam aſcribunt, & illud *Ierem.* 44. noſtro tempore verificatur, lege locum cognitum. *Cum autem nos adolemus rebus cœleſtibus, & libamus eis libamina, verſ.* 19. *& Eccleſ.* 7. 10. Ne dixeris cur dies priores fuerint meliores iſtis, nam non ſapienter rem iſtã exquiris: quare per divinam ſapientiã concludendum, malorum omnium cauſam peccatum, non autem Euangelium eſſe. Diſceſſerunt cùm Paulus hoc verbum dixiſſet. *Obſervatio.* Verbum gratiæ non per ſe, ſed per accidens monet Iudæos diſcedere ab Apoſt. ſcilicet ratione animorum perverſitatis, & rebellionis. *Achabus* nolens audire *Michaiam*, quem dixit nunquam prophetaſſe ſibi bonum, ad *Aramitas*, relicto *Michaia* in carcere, diſceſſit: ſic *Sedechiah Ieremiam*, ſic Pharao Moyſen deſeruit, quòd veritatem dixerint. Applica, ſi concionatus fueris de miſericordia divina etiam perditiſſimis communicanda in Chriſto, libenter audieris, ſed ſi de pœnis infligendis ob patrata ſcelera,

minimè

minimé ſuſtinent, ſi merito reprehēderis, id quidem non patiuntur, ſi veritatem dixeris, fies inimicus, & ſi loco minus poſſint cedere publico, animo tamen à te exiſtent alieno, & cōciones haud frequentabunt, ſi fieri poſſit ſine honoris, dignitatis, exiſtimationis, commodique ſui jactura. 3. *Obſeruatio.* Officium eſt boni Paſtoris reprehendere, atq; iudicia annuntiare pœnitentiam minus agentibus cuiuſcunque ſint ordinis, aut conditionis, cùm nequaquam ſit perſonarum acceptio in Chriſti regno. *Ieremias* de mandato Divino contra Principes, Sacerdotes, & populum concionatur, & vaticinatur καλῶς. Spiritus Sanctus locutus eſt patribus per *Iſaiam*. 4. *Obſerva.* Amor Dei in populum elucet, cùm excitarit, atq; miſerit Prophetas ad prædicandam veritatem, quorum præſentiam ferre valeant, & vocem ſine conſternatione audire: Maieſtatis Divinæ præſentia nos infirmos, & peccatis coinquinatos prorſus extingueret, & Divina vox tantum terrorem incuteret, vt animis deiecti proſterneremur. Populi hæc ſunt ad *Moyſen* verba, ne loquatur nobis Iehova ne moriamur. Addo, vt ſupra, veram & authenticam eſſe ſcripturam, quippe ab ipſo primum Deo, deinde ab hominibus non priuato motu incitatis, ſed Dei ſpiritu actis profecta, proinde cùm legitimè vocatus Paſtor loquitur Dei verbum exiſtimandum eſt eum loqui per ſpiritum ſanctum. Subiungo in vſum noſtrum cùm Patribus ſit locutus modo obſcuriore, nobis ſub Euangelio in Filio ſuo clarius, & luculentius: vide *Heb.* 1.

Verſ. 26. Vade ad populum iſtum & dic, auditu audietis, ſed non intelligetis: videntes videbitis, & non cernetis, ex *Iſa.* 6. *Obſerua.* Prophetarum teſtimonia ſunt laudanda ad Eccleſiæ informationem, reformationemque inſeruitque Dei verbum omnibus temporibus. Idem legere eſt *Mat.* 13. *Mar.* 4. *Luc.* 8. *Ioan.* 12. *Rom.* 10. *Vade. Obſerv.* Mitti debent à Domino, ac legitimè vocari, qui concionatoris partes fideliter obire velint, non currendum antequam mittamur, & donis idoneis inſtruamur. Cùm *Iſaias* vidit Deum throno inſidentem Angelis ſtipatum, atque ſe expendiſſet hominem labijs pollutum, viſus eſt detractare miſſionem, ſed ex quo gratiā ſpiritus ſenſit, dixit ſtatim hic ſum, mitte me. Tria ſunt hic expendenda. 1. eſt Iudæorum peccatum. 2. eſt incredulitatis cauſa, ſcilicet cordis craſſities ſeu induratio. 3. Pœna peccatum his verbis,

auditu audietis, ſed non intelligetis, videntes, &c. *Obſer.* Verbum Iehovæ debet audiri, deinde intelligi, & tandem in praxin duci, Beati pronuntiantur à Chriſto, qui audiunt verbum Dei, atque cuſtodiunt illud. Graue ſane iudicium, quando auditur, ſed ſine fructu, cui ſane iudicio multi hac ætate ſubiacent miſerabili, & miſeranda incredulitate ſua. *Videntes videbitis ſed non cernetis*, id eſt, Domini judicia non apud vos trutinabitis. *Obſervatio.* Horrendum judicium, cùm populus ob oculos propoſita Dei iudicia non expendit, nec ijſdem mouetur, ſi non ad momentum, vt Pharao præſente plaga aliquem ſenſum habẽs, ſed ceſſante ad ingenium rediens. *Applica.* Hiſce temporibus in quæ incidimus, ea eſt hominum ſtupiditas, vt neque verbo, neque comminationibus, neq; iudicijs cœlitus miſſis moueantur. Dicat verè mihi aliquis, ſi emendatio vitæ ſit in vllo hominum genere, ſi vera extet reſipiſcentia, an Idololatra deſerit Idololatriam; an adulter adulteriũ, an blaſphemus blaſphemiam, an prophanus prophanitatem, imò pleriq́ue peccatis delectantur ſuis, quod eſt ſupremus impietatis gradus. Præterita indicia nulli recolunt, præſentia negligunt, futura non apprehendunt, ſapiatis quandiu locus gratiæ relinquitur, ne ab igni divinorum judiciorum conſumamini.

Verſ. 27. Incredulitatis cauſa eſt cordis durities quæ partim eſt naturalis, partim agendo, & reſiſtendo divinis admonitionibus augetur, partim tolerando verbum Domini præterire ſine emendatione exemplum in Pharaone, cuius cor natura pingue, ac craſſum agendo, & patiendo pinguius, & craſſius evaſit, donec tandem iuſtam indurationis, ac rebellionis mercedem retulit nimirùm in mari rubro cum ſuis ſubmerſionem. Hæc tria ſunt obſeruatu digna, Deum, Satanam, ipſum denique hominem cor indurare. Deus indurat ſubtrahendo gratiam, ſed non eſſentiam aut potentiam, cùm etiam agat potentiſſimè infligendo indurationem vt iuſtam rebellionis pœnam. Satan indurat cor per efficacem actionem infundendo malitioſos motus aduerſus Deum eiuſq́ue verbum. Et ipſe peruerſus homo indurare dicitur cor ſuum partim reluctando verbo Divino per Satanæ inſtigationem, partim vt dixi ſuſtinendo admonitiones pias pertranſire ſine ſeria reſipiſcentia. Expende locum 2. *Theſſ.* 2. 11. vbi perhibetur Deum mittere efficaciam deceptionis vt credant mendacio,

&

& damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed acquieuerunt in iniuſtitia & auribus βαρέως audiuere. *Obſerva.* Iudicia Divina non audiuntur libenter. 2. *Timoth.* 4. ſunt quidam habentes aures pruriētes, qui veritati volentes minimè auſcultant. Petite à Domino per Chriſtum, vt & aures, cordaque ſanctificentur ad audiendum, & recipiendum verbum DIVINUM. 3. *Eſt pœna.* Quæ eſt ipſorum pernicies. *Obſerva.* Qui per DIVINAM potentiam non convertuntur, nunquam ſanabuntur, precibus à Domino cōtendamus, vt nos conuertat, atque ſanet. *Ierem.* 31. Occæcati ſuorum culpa inevitabilem expectent damnationem. *Obſervatio.* Ab officio peragendo minimè deterreamur, tametſi viderimus populum indies deteriorem, fructuſq; profeſſione dignos non proferre, cùm iuſto Domini iudicio id ipſis obtingat, propterea quod oblatam veritatem ſint auerſati. Atque omnium calamitatum, pœnarumque quas patiuntur impij cauſa eſt DIVINI verbi contemptus. Expenda in Originalis mundi deſtructione *Sodomitarum,* Pharaonis, atque Ægyptiorum. Itaque vocem DIVINAM attentè, ac reverenter audiamus, animis reponamus, & in vita ſanctè, pièque acta exprimamus.

Verſ. 28. Complementum illius dicti, quod habetur, *Iſa.* 5. Auferam ſepem, & deſtruetur, exedeturque vinea, cùm fructum non producit, quem expectauit Dominus. *Obſerva.* Ambulemus digni cœleſti vocatione, atque coram Domino ſinguli piè, ac ſanctè verſemur. Γνωστὸν ἐν. Paſtor debet fideliter eloqui Dei iudicia, & nullatenus conniuere, tametſi ſcelerum ſuorum manifeſta redargutione auditorem exaſperet: quæ eſt natura perverſi populi, vt capiat prophetas, qui puluillos conſuant, quo peccatis ſuis, & voluptatibus indormiant, *Ezech.* 13. σωτήριον. Hæc ſalus gentibus miſſa arguit incredulitatem reproborum non poſſe irritam facere Dei fidem, vnde ſumma nobis aſſurgit conſolatio aduerſus omnes corruptæ naturæ dubitationes, & Satanicos inſultus cùm in CHRISTO IESV fide certam ſalutem apprèhendamus. Vocatur ſalus Dei, quia Deus eiuſdem eſt author: Dei filius eandem paſſione ſua acquiſiuit: cuius certitudinem Spiritus Sanctus electis applicat: & per verbi prædicationem ad gentes mittitur, vbi habes prophetiæ *Noachi* complementum Deus perſuadebit *Iapheto* habitare in tentorijs *Semi, Gen.* 9. vide *Ezech.* 47. de aquis emanan-

tibus è templi limine figurantib. Spiritus Sancti, gratiam affatum gentibus eſſe communicandam in Chriſto. Simus nos *Scoti* in vltimam orbis partem, terræque fines reiecti, memores tanti beneficij, lucis nimirùm Euangelicæ apud nos clarè coruſcantis cum gratiarum actione videmus tempore noſtro illam Davidis prophetiam impletam Regi nimirùm *Sionis* filio meo inuncto dabo in poſſeſſionem fines terræ, danda nobis opera, vt ſimus grati, deinde ne contemptu noſtro, vitaque impiè acta prouocemus Dominum ad remouendum tantam lucem.

Verſ. 29. Cùm hæc dixiſſet, exierunt Iudæi multā habentes inter ſe diſceptationem. 1. *Obſerva.* Nullum habemus hic permanentem locum, aſpiremus ad patriam cœleſtem. 2. *Obſerva.* Scinduntur in diuerſas opiniones verbū Iehova eūdem in omnib. effectum nō producit, natura ſua eſt vitæ odor, vt ſupra diximus ad vitam, per accidens ratione rebellantis cordis, & obfirmati eſt odor mortis in mortem, 2. *Cor.* 2. & Euangelium non eſt cauſa diſſidiorum, ſed Euangelij contemptus.

Verſ. 30. Manſit Paulus totum biennium in proprio conducto μιθωματι & excipiebat omnes, qui ad ipſum ingrediebantur. Supra in vinculis ſub Felice, ergo vincula manent fideles Chriſti ſervos, & crux crucem ſequitur. Pij cenſentur indigni qui communi luce fruantur, vitaque, & libertate, ſed ſceleroſi multi, ac flagitioſi viuebant genialiter, & tranquillè ſub *Nerone* atroce perſecutore, interim Paulo grauibus vinculis coercito. Expende hác communem ſortem piorum in fidiſſimis Dei prophetis *Michaia, Ieremia* atque alijs, &c. qui etſi vinciantur tamen in ijs Dei ſpiritus, neque verbum Divinum vinciri poteſt. Cui prædicato non deerunt electi auditores.

Verſ. 31. Prædicans regnum Dei, ac docens, quæ, ſunt de Domino Ieſu Chriſto cum omni libertate, neminè prohibente. De Dei Regno ſupra diximus, & de ijs quæ ſunt de D. Ieſu Chriſto fusè. Hoc tantum ſub finem obſerva materiam, in qua occuparetur fidelis Paſtor eſſe Dei regnum cuius caput, ac Princeps eſt Dei filius Ieſus Chriſtus. 1. titulo naturali quia Dei patris filius. 2. titulo acquiſitionis, quia ſanguine ſuo effuſo cunctis fidelibus regnnm cœleſte peperit. Μετα πασης παῤῥησιας. *Obſerva.* Verbum Domini liberè eſt annuntiandum, & omnibus intrepidè applicandum.

Expende

Expende prophetarum, Apoſtolorum, & omnium temporum fidelium Paſtorum παῤῥησίαν, & nominatim ſeruorum Chriſti, qui primi apud *Scotos* Eccleſiam per ſynceram Euangelij prædicationem inſtaurarint: quam nos conemur imitari, qui ab illorũ zelo plurimum defecimus, libertatem regni Chriſti quadantenus imminutam ac labefactatam redintegratis viribus tueamur, etiam cum vitæ iactura, ſi Domino videbitur, quam vt ab ipſo Deo in ſuo verbo expreſſam accepimus, traditamq; ac conſeruatam ab illis primis inſtauratoribus, ſartam tectam ad poſteros tranſmittamus, quod det nobis Dominus per Chriſtũ cuius legatione fungimur. 3. ἀκολύτως, ſucceſſus eſt fælix. Verbum Domini, vt ita dicam currit velociter, etiam coram hoſtibus, & quis poteſt curſum Euangelij impedire, ſolis motum præpediat, ſi viſum Domino, qui verbi DIVINI progreſſum velit reprimere. Inanem collocant operam machinatores iſti in Chriſti regnum, qui putent poſſe ſeſe vel vi, vel aſtu Satanico tantam lucem extinguere, & regno filij DEI euerſo, tenebrarum regnum ſtabilire. In hac hiſtoria, habes Chriſtiane lector. 1. ſynceræ, veræque religionis fundamentum deſcriptum Ieſum Chriſtum θεάνθρωπον τῆς σωτηρίας ἀρχηγόν, καὶ τῆς ζωῆς κύριον fide apprehendendum in ſalutem, vitamq́, æternam. 2. ſtatum Eccleſiæ primitiuæ figurantem vniuerſalis Eccleſiæ ſortem in terris militantis. 3. conditionem fidorum Paſtorum Eccleſiæ Dei, qui eſt afflictionibus ſubijci. 4. DIVINAM prouidentiam Eccleſiæ, Paſtoribus inuigilantem: hæc vt par eſt, diligenter, & amanter expende, in vſum tuum, ac emolumentum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui, cum Patre, Spirituque Sancto ſit omnis gloria.

Summa Deo, ſoliq́ue vni, laus atque poteſtas,
Sit decus, Imperium perſonis ordine trinis.

FINIS.

Errata ſic Corrige.

Prior numerus paginam, ſecundus verſum denotat.

PAg.7.lin.2.lege, fonteq; 4.17.Magiſtratu præeunto.15.36.perduntur.16.2.deſperatus.19.24.Totyla.21.34.dirigendæ.22.1.ſit.23.20.miſſionis. 24.26.Epiphane. 25. 20. informantos. 28. 9.remouet. 29.8. Edam.32.11.ſubſtantiæ.40.33.conformados. 43.1.ſuis. 46.21.impure. 47.5.deceptus. 63.30.Dominium. 68.12. ipſa. 70.27.candidior. 83.5. ſpoſpondit.ibidem 22.Queſtionis. 86.24.vult.ibid.25 ad apertionem. 87.25.virtutem.93.14.interitui.94.23.habuere.95.36.propoſitum. 96. 17.indicium,exereret.97.5.præditam.98.11.hic. 110.27.obtegat.112. 8.valet.116.22.ſenſim.120.4.ſociamve.125.18.extenſa.129.3.deſudaremus.131.31.ibi.133.21.populus.237.1.vult.ibi.28.deferendus. 142. 9.vult.ibid.37.ſacramento.143.22.filios.149.4.decretum.157.6.cõſtituiſſet.ibid. ſtabiliviſſet.158.23. Ego.160.5.Rubo. 162.17.Dominum. 163.18.fidelem.164.15.coercione.173.33.velum.176.10.nihil ipſi.183. 12.mille. 189.6.dele humanitatis. 192.30.cunctas. 196.17.enim. 221. 27.ille.228.28.optandus. ibid.31.vino ibid.32.ſolidum. 233.4.auram. ibid.31.erudituram.242.30.ſolum, 249.1.ſignificavit. ibid. 22.Patri. 255.35.religio.256.31.autumant.260.6.Patre.264.20.prædicatio. 270. 3.Herodes. 271. 30. exſpectationem. 275. 34 dignitatis. 279.25.huic. 285.34.ad ibid.opprimendum.286.17.longanimis ibid.24.viceſimum 287.18.ſupputatione.293.23.Iterum.308.1.novum ibidem 31.impellente. 220.26.Maledictum. 327. 11.Barnabas. 335.4.conteret. 340.26. Propheticum. 343.31.republica. ibid. 35. virgulam. 350.21.aſſimilabuntur.351.32.huius. 378.31.Balthaſare. 382. 27.Obadiam.397.31. Propheta 399.36.permanentem. 404. 16.ornatis. 417. 26. Antipatre. 422.28.Fidi. 433.11.rebus. 445.31.cognatis. 448.12.amicos. 452.3.redacti. 466.11.qua.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM quæ hoc opere continentur.

A.

ABrahamus cur Pater multarum gentium 77
Abrahami vocatio ex Meſopotamia 138
Abraham Deo vocanti obediens fuit 139
Abrahæ filij ſunt duum generum 290
Achab Baalem adorauit 170
Adulatores Principũ aulis exulare debent 276
Adulatorum ingenium 413
Ægrotos inuiſere, & conſolationibus erigère debemus 464
Æneas paralyticus per Petrum reſtituitur 229
Æthiopes vnde ſic dicti 205
Afflictiones non ſemper propter peccatum immittuntur 62
Afflictiones vnius finis eſt alterius initium 116
Afflictiones nō ſunt ſigna malæ cauſæ 124
Afflictionum omnium quantitatem & qualitatem metitur Dominus 155
Afflictiones pijs apprimè ſunt vtiles 311
Afflictiones electorum iuſtitiæ diuinæ non repugnant 354
Agabus vniuerſalem famẽ prædicit 265
Agabus Pauli vincula prædicit 399
Agabi Prophetia in Paulo impletur 403
Ambitio periculoſa peſtis 99
Amazias Idumæorum idolum adorauit 170
Ambroſius Theodoſium Imperatorẽ iure communionis priuauit 197
Anabaptiſtæ ſacros conuentus auerſantur 107
Anabaptiſtarum error de Magiſtrat. 206
Ananias hypocrita, ſacrilegus, diffidens & ambitioſus fuit 99
Ananias ad Saulum mittitur 219
Ananias Saulo viſum reſtituit 221
Ananias Paulum percutere iubet 412
Ancilla ſpiritum Pythonis habens, à Paulo liberatur 333
Angelus Apoſtolorum liberator 111
Angelorum reſpectu Eccleſiæ munus 111
Angeli incumbunt electorum ſaluti 271
Angelum an vnuſquiſque ſibi deſignatum habet 273
Anima hominis electi è corpore egreſſa ſurſum tendit ad Creatorem ſuum 37
Animæ electorum non vagantur, nec dormiunt, nec rediguntur in nihilum, nec ad purgatorium abeunt 44
Antiochus Epiphanes in inteſtinis morbo incurabili percutitur 16
Antiochenſes egenis Chriſti membris ſubueniunt 267
Antiochena Eccleſia ieiunauit 279
Apoſtoli errori obnoxij fuère, & errarunt 5
Apoſtolorum numerus cur duodenarius eſſe debuerit 20
Apoſtoli replentur gratia ſpiritus, non autem eſſentia 26
Apoſt. ex tẽpore loquũtur diuer. linguis 26

Apoſtoli

Apoſtoli potentia Chriſti redduntur magnanimes 28
Apoſtolos cur obſcuro loco oriundos elegerit Chriſtus 86
Apoſtoli ſuperioris manus organa 106
Apollos Eccleſiam Corinthiacam à Paulo plantatam riganit 373
Aquila hoſpitio Paulum excipit 362
Arrius diuinitatem Filij Dei inficians expoſitione viſcerum, interemptus eſt 16
Aſcenſionis Chriſti tempus, locus vnde & ad quem, & modus 7
Aſcenſionis Chriſti teſtes 8
Aſcenſionis Chriſti beneficia 8
Aſſentatores Principes mortales diuinis titulis exornare ſolent 277
Auaritia malorum radix 15
Auaritia Magiſtratibus maximè fugienda 424
Athanaſius à cocruptis Concilijs noluit cenſeri 428
Authoritas ſine Dei timore eſt exitialis 88
Aurelianus à ſuis occiſus fuit 140

B.

BAalis inſtar non eſt Deus noſter 161
Baptiſmus Chriſti & Iohannis non differunt ſubſtantia, ſed adminiſtrationis forma 5
Baptiſmi priuatio non eſt exitialis, ſed contemptio 38
Baptiſmi apud Papiſtas peruerſio 46
Baptizandi ſunt liberi fidelium 54
Sine Baptiſmo morientes non detruduntur in infernum 54
Baptizandi qui ſint 55
Baptiſmus non à vetula vel muliere, ſed à Miniſtro legitimè vocato, celebrari debet 211
Baptiſmus non facit ſanctos, ſed ſanctificationem obſignat 253
Baptiſm. vel eſt fluminis, vel flaminis 257
Barbari tempore Apoſtolorum qui fuerint 461
Bar-Ieſus Pſeudopropheta in Papho 281
Barnabas Antiochiam mittitur 261
Barnaba laus cur ſacris literis conſignata 262
Barnabas ſuæ exiſtimationis non eſt ſtudioſus. 263
Berœani Theſſolonicenſibus nobiliores exſtitère 352
Berœani ſcrutantur ſcripturas 353

C.

CAlumniatores ſpe ſua fruſtrantur 423
Carnis noſtra ſubſtantia perpurgabitur in altero Filij Dei aduentu 41
Cananæa terra cœlum figurabat 148
Cananæorum terra per ſortes diſtribuitur 286
Caro Chriſti corruptionem non potuit ſentire 41
Carnis corruptio electis quaſi regenerationis initium eſt 294
Centurio commendatum Petro à pietate in Deum & iuſtitia in homines 242
Chriſtianorum colloquia qualia debeant eſſe 4
Chrſtianum eſſe quid ſit 264
Chriſtianorum arma in rebus arctis ſunt preces 337

Chriſtus Archipropheta eſt per Moſen promiſſus 72
Chriſti caro & ſanguis in Sacramento Cœnæ non ſunt localiter 2
Chriſtus an in Adamo peccarit 32
Chriſtus cur non ſtatim à reſurrectione in cœlum aſcenderit 3
Chriſtus corpus habet verè humanum 32
Chriſtus cur Pſal.xvi. ſanctus dicatur 41
Chriſti cum Moſe comparatio 72
Chriſtus Dominus vivorum & mortuorũ 3
Chriſtus duplici modo Rex eſt 351
Chriſtus etiam glorificatus patitur, idque duobus modis 437
Chriſti humana natura non permiſcetur cum diuina, neque conuertitur in eam 44
Chriſti humana natura localiter cœlo comprehenſa eſt 71
Chriſtus in qua natura paſſus ſit 347
Chriſtus in ὑποςάσει eſt verè Deus & homo 32
Chriſtus iuxta diuinã naturã potentia, implet omnia, Eccleſiam verò gratiâ 2
Chriſtus lapis offenſionis 470
Chriſtus lux & vita noſtra 443
Chriſtus mortuus mortem vicit 35
Chriſtus quomodo Dei filius 294
Chriſtus rediturus, quomodo & in quem finem 9
Chriſti reſurrectionis probatio 35
Chriſti reuiſicatio & reſurrectio 3
Chriſtus ſecundũ quid, & quid paſſus ſit 442
Chriſtus ſuſcitatus ex fratribus 72
Chriſtus vnctum notat in triplex offic. 45
Cibo manus non admoueatur, niſi gratiarum actio præceſſerit 456
Circumciſionis deſinitio & vſus 142
Circumciſio duplex 178
Ciborum diſcrimen ſublatum 239
Circumciſio in primitiua Eccleſia ad tempus tolerabilis fuit 329
Claudius 4. Imperator libidinoſus fuit & à matre ſtultus habitus 271
Claudus ab vtero virtute Chri. ſanatur 304
Commentarienſis conuerſio 339
Commentarienſis baptizatur cum tota familia 341
Communio bonorum qualis fuerit in primitiva Eccleſia 58
Concilia & Eccleſia errare poſſunt 88
Concilia Papiſtarum cur illegitima 114
Concilium Ieroſolimitanum 318
Concilium malum mala profert decreta 88
Concilium Nicenum & Carthaginenſe tertium errarunt 5
Concilium Nicenum non habet articulum, Deſcendit ad inferos 39
Concordia maximè laudanda in Eccle. 97
Concordia regnat, vbi Dei ſpiritus locum habet. 23
Confirmatio non eſt ſacramentum 47
Confirmationis vſus apud Patres 47
Conſcientia bona ſumma eſt conſ.la. 136
Conſcientia bona vis magna eſt 271
Conſcientia quid ſit in homine 412
Conſcientia magna vis eſt 87
Conſcientiæ teſtem improbi aduerſus ſeſe habent 87
Conſilium humanum aduerſus Deum diſſipabitur 123
Conſuetudo mala euadit in habitum 400
Contemptorum vocis Chriſti pœna triplex. 73

 Con-

Controuerſia omnis in religione eſt pro Chriſto 468
Controuerſiarum decidendarum quis legitimus modus 316
Conuerſio non eſt penes nos 52
Conuerſio eſt Dei opus 438
Cordis auari tria obiecta 394
Cordis compunctio vnde promaneat 51
Conuerſioni quoddam tempus relinquere Domini eſt conſuetudo 102
Cornelij religio non pendebat à ſupremi Magiſtratus authoritate 234
Cornelius non ſolum ſui, ſed & familiæ rationem habuit 235
Cornelij preces & beneuolentia in pauperes an aliquid promeruerint apud Deum 235
Corinthus quondam vrbs valde libidinoſa, iam ſub poteſtatem Turcicam redacta eſt 362
Corpus Chriſti edere eſt credere in Chriſtum crucifixum 6
Criſpus Synagogæ Præſes credit & batizatur 364
Crux ad patriam cœleſtem plana via eſt 311

D.

DAuid ab ouibus vocatus in Saulis locum ſuffectus eſt 20
Dauid typus Chriſti 17
Decius in exilio mortuus 140
Decretum Dei omnium actionum, operum & euentorum primaria cauſa eſt 447
Decreta mala actutum executioni mandantur 88
Demetrius ſeditionem concitat 379
Deſcendere dicitur Deus cum ſuam potentiam exerit 162
Deus quomodo omnia in omnibus 42
Deus quidem patiens, ſed & iuſtus eſt 286
Dies Dominica in Iudaici Sabbathi locum ſucceſsit. 11
Dies Iehouæ magnus 30
Diei Dominicæ ſtricta eſt habenda ratio 353
Diei Dominicæ inſtitutio 385
Diabolus reproborum corda implet 100
Diffidentiæ exempla 99
Diocletianus deſperabundus ſibi manum attulit 141
Diſcipuli Chriſti deſcriptio 230
Diſcipuli Antiochiæ Chriſtiani dicti 264
Diſcrimen Iudæorum & Gentium per Chriſti gratiam ſublatum eſt 246
Diuinationum diabolicarum varia genera 334
Diuiſio propter veritatis aſſertionem eſt legitima 203
Doctores qui 278
Dominus ſuis adeſt in extremis 415
Dominus impia mandantibus obtemperare impium eſt 342
Domitianus à ſuis trucidatur 140
Donorum incrementum accipiunt qui conceſsis prioribus fideliter vtuntur 133
Dorothæus quando martyrium paſſus, & quid ſcripſerit. 196

F.

ECcleſiæ afflictiones myſticè dicuntur Chriſti 17

Eccleſiæ Chriſti turbatores certum manet ſupplicium 123
Eccleſia Epheſina & Galatiana errarunt 88
Eccleſiæ fundamentum eſt Chriſtus 84
Eccleſiæ exedificationis tota laus Deo tribuenda 393
Eccleſia habet ſua tempora exercitijs diuinis conſtituta 61
Eccleſia hic non eſt perfecta, ſed perficienda 59
Eccleſia Martyrijs maximè amplificatur 150
Eccleſia per multitudinem non eſt metienda 374
Eccleſiæ primitiuæ inſignia 12
Eccleſiæ primitiuæ exercitia & notæ 55
Eccleſia pro Petro incarcerato precatur 270
Eccleſiæ veræ eſſentiales notæ 46
Electio Mathiæ ad Apoſtolatum 21
Electionis Paſtorum modus 21
Electio Dei duplex 285
Electionis & reprobationis non eſt alia cauſa quærenda quam beneplacitum Dei 330
Electorum ſtatus poſt hanc vitam 42
Eloquentia ſupernaturalis Spiritum Sanctum authorem habet 27
Epheſus ciuitas idololatria & magicis artibus celebris fuit 373
Epicureorum fatalis neceſſitas 69
Epicureorum opiniones 356
Epiſcoporum ac Paſtorum munus 391
Epiſcopus & Presbyter idem ſunt ratione, & re 392
Erroris cauſa eſt diuini verbi ignorantia 6
Eſſeni omnia communia aſſerebant 433
Euangelij gloria non pendet ab authoritate hominum 12
Euangelium non tollit affectus ſed temperat 395
Euangelij præcipua capita 389
Euangelium ſuis numeris abſolutum eſt 2
Euangelij prædicati magna efficacia 81
Euangelium varijs nominibus inſignitur 390
Euangelium vnde ſic dictum 193
Euangeliſta quid ſit 398
Eunuchus fidem profeſſus, baptizatur 211
Eutychus mortuus à Paulo reſtituitur 386
Exorciſtæ in primitiua Eccleſia quales fuerint 377

F.

Fames à Deo immittitur 145
Faſtidientes diuinam vocem & damnum & dedecus patiuntur 457
Feſtus Paulum inſanire ait 443
Fides Chriſtiana non tollit debita officia præſtanda ſuperioribus 237
Fides hominem verè Deo commendat 132
Fides inſtrumentum eſt apprehendens ſalutem in Chriſto 67
Fidei obiectum eſt Ieſus Chriſtus crucifixus 340
Fides quid ſit 340
Fidelium diſperſio Eccleſiarum vnio eſt 190
Fœderis forma & ſubſtantia 76
Fœderis hæredes qui ſint 76
Fatres Domini qui fuerint 12

Fratres quomodo dicãtur omnes fideles 14
Fredericus Barbaroſſa Tyri mortuus 396
Fugere Chriſti ſeruis nonnunquam fas eſt 157.188
Fugienda ſocietas eorum qui diſparis ſunt religionis 245
Fundamentum Apoſtolicæ doctrinæ ex Prophetarum oraculis eſt depromendum 442

G.

Gamalielis conſilium pro Apoſtolis 122
Gentium vocatio 297
Genua corporis in oratione ſunt flectẽ. 185
Genus fœmineum aptum ad dolos 299
Gratia Dei duplex eſt 261
Gratia diuina inopinantes occupat 300
Gratia diuina externis non eſt alligata 141
Gratia fit noſtra per fidem 31
Gratia offertur omnibus 31
Gregis partes ſunt Paſtores ſuos tueri 382
Guiſius iugulatus à ſeruis Regijs 141

H.

Hebræi ſic dicti ab Hebero 126
Herodes à vermibus arroſus 16
Herodes Agrippa malè accepit quoſdam ex Eccleſia 268
Herodes aduerſus Tyrum ac Sidonem bellum meditatur 274
Herodes ab Angelo percutitur 277
Honos deferendus quibus oportet 404
Hoſtes Eccleſiæ ſunt vel irrepentes in Eccleſiam, vel ex ipſa Eccleſia 393
Hoſtes veritatis obfirmati per ſcripturas redarguendi ſunt 372
Hypocritas manet repentinum & ineuitabile exitium 101
Hypocritas reperire eſt in ſanctiſsimis cœtibus 130
Hypocritæ ſemper futuri ſunt in Eccleſia 393
Hypocritæ ſibi malum creant 413

I.

Iacobus obtruncatur 269
Iacobus Alphæi filius Petri ſententiam confirmat, & ſuam ſubijcit 321
Iacobus Eccleſiæ Ieroſolymit. Paſtor 400
Iaſon fautor Apoſtolorum 351
Idololatras ſupplicium manet grauiß. 169
Idola res vanæ ſunt & libri vanitatis 306
Idololatria quid ſit 356
Idololatris rabies & clamor ſunt pro ratione 382
Idololatriæ & variarum ſuperſtitionum apud gentes initium 65
Ieſu nomen, vt pijs ſuaue, ita impijs maximè exoſum eſt 125
Ieroboamus vitulos erexit Dathane & Bethele 170
Ieroboami manus arefacta reſtituitur 268
Ieſus probatur eſſe Meßias 289
Ignorantia cauſa eſt cur homines in Chriſtum inſurgant 291
Ignorantia coram Deo neminẽ excuſat 68
Ignorantia duplex 68
Imagines doctrinæ ſunt vanitatis 171
Imaginum cultus diuiſit inter Orientales & Occidentales Eccleſias 172
Impij à peccato in peccatum pergunt 270
Impij æquitate cauſæ deſtituti ad vim confugiunt 80
Impij propoſito ſuo fruſtrantur 102

Impij

Impij præterito Deo ſolos homines reſpiciunt 88
Impiorum conatus in nihilum recidunt 114
Impiorum propoſita in ipſorum caput redeunt 218
Impij quod volunt exequi nequeunt, nec quando 224
Impij plus mouentur hominum ſtatutis quam lege diuina 344
Impij quandoque veritatis teſtes 444
Incredulis nil magis ingratum 458
Induratio vel eſt naturalis, vel habitualis 375
Infantes non ſunt ſecludendi à fœdere 75
Inferni variæ à Papiſtis ſtatuuntur ſpecies 37
Chriſti ad infernum localis & realis deſcenſus refellitur 37
Intentio bona non facit actionē bonam 169
Inuocatio eſt Sp. ſancti actio 31
Ioh. Huſſus atrociſſimè combuſtus 111
Ioſeph Iſmaelitis venditur 144
Ioſeph typus Chriſti 145
Ira malus conſiliarius 122
Iſraelis cuſtos non dormitat 112
Iſraelitæ vnde ſic dicti 285
Iudas electus ad miniſterium, ſed non ad vitam 15
Iudæ horribilis interitus 16
Iudæ delictum & delicti effecta 14
Iudæi iudicibus non contenti Regem quærunt 287
Iudæi ſeſe vita æterna indignos præbuerunt 297
Iudæi mēdacio militāt aduerſus Paulū 367
Iudicijs communibus, ne ſancti quidem eximuntur 459
Iudæi 40. conſpirant aduerſus Paulum 415
Iudicij extremi deſcriptio 10
Iudæi primogeniti in familia Dei 53
Iudæi quomodo filij Prophetarum 75
Iudiciorum Dei vſus 101
Iudicia Dei temporalia bonis & malis ſunt communia 146
Iulianus Apoſtata ſcholis abolitis Eccleſiam perdere conatus eſt 25
Iulianus in hepate vulneratus occubuit 141
Iuſtificari quid ſit 295
Iuſtinus Mart. ex Samaria prodijt 191

L.

Legibus politicis Chriſtianis vti licet in defenſionem ſuam 343
Legis & Euangelij mutuus cōſenſus eſt 472
Legis peritia ſine Chriſto veritatis odium eſt 190
Legis velamine hoſtes veritatis ſuum facinus ſolent obtegere 426
Lex non fuit data ad nos iuſtificandū 296
Lex Pædagogus ad Chriſtum 71
Lex triplex Iudæis data fuit 179
Libertas adhibenda eſt in verbi prædicatione 375
Libertas loquendi cum zelo gloriæ Dei maximè confundit hoſtes Chriſti 86
Libertini contra Stephanum inſurgunt 133
Limbus Patrum refutatur 38
Linguæ diſcectæ igneæ ſuper Apoſtolos quid ſignificarint 24
Linguarum diuiſio, quæ quondam arrogantiæ pœna fuit, feſto Pentecoſtes in benedictionem conuertitur 26
Linguarū donum extraordinariū Eccle. primitiuæ conceſſum, iam deſijt 253

Loca in ſeſe nulla ſunt ſancta 402
Lucas medicus 1
Lupi vocantur hoſtes Eccleſiæ 393
Lux mentis è cœlo exſpectanda eſt 436
Lydiæ beneuolentia erga Paulum & Silam 333
Lydiæ conuerſio 332

M.

Magiſtratui ex officio incumbit tueri inſontes 154
Magiſtratus ſunt ex diuina inſtitutione 287
Manaſſes innocentum ſanguine fecit fluere Ieroſolymam 296
Mandatis Domini obediendum etiam cum vitæ diſcrimine 11
Manuum impoſitio vnde 130.131.199
Manna cœlitus demiſſum 164
Manuum impoſitionis in Nouo Teſtamento vſus fuit duplex 280
Maſsiniſſa corporis ſui tutelam canibus commiſit 91
Mariæ aſſumptionis figmentum 12
Matrimonium non eſt Sacramentum 48
Maximinus cum filio in fruſta conſciſus fuit 140
Mediator noſter cur Deus & homo 33
Mendicus ne ſit in Iſraele 97
Media diuinitus ad finem deſtinata non ſunt negligenda 455
Melitenſes temerè de Paulo iudicant 462
Melitenſes Paulum Deum autumant 463
Minæ cum Euangelio iungendæ ſunt 296
Miniſterium totum requirit hominem 128
Ad Miniſterium quales eligendi ſint 20
Miniſtrorum verbi munus 6
Miniſtrorum electio pendet à Domino 21
Miniſtris an aurum & argentum poßidere liceat 64
Miracula initio plantandæ Eccleſiæ Deus adiunxit 57
Miracula per regulam verbi Dei exploranda ſunt 65
Miracula cur Euangelio iungantur 105
Miracula cur nunc ceſſent 133
Miraculorum finis Dei glorificatio eſt 66
Miracula quæ etiamnum in Eccleſia locum habent 192
Molok idolum fuit Ammonitarum 170
Morborum omnium cauſa peccatum 464
Mors eſt quaſi requies quædam 37
Mors prima reprobis formidabilis 147
Mors ſanctorum eſt quædam dormitio 188
Mors violenta non eſt iræ diuinæ argumentum 269
Mortuorum corpora decenter tractari debent 232
Mortuos deflere licet, ſed in fide & ſpe 189
Moſes typus Chriſti 156
Mundus, præfert latronem & ſceleratum pio & religioſo 67
Multitudo non eſt nota veræ fidei & religionis 13
Mutationes rerum repentinæ 451
Mundi turbati & commoti cauſæ 29

N.

Nabuchadnezar ad beſtias ablegatus 108
Nazaritæ quid docuerint 419
Nazarenorum nomen odioſum 420
Nero ipſe ſibi mortem conſciuit 140
Naturarum Chriſti diſtinctio 293
Nicolaus Diaconus dicitur initium dediſſe ſectæ Nicolaitarum 130

Nomina quibuſdam ordinatione diuina indita fuerunt 328
Nobilitas vera per Chriſti ſanguinis gratiam eſt definienda 352
Nomini Ieſu nudo nulla vis inſita eſt ad profligandum diabolum 335
Nuptiæ cum alienigenis non contrahendæ 328
Nuptiæ impiæ multum damni apportant 287

O.

Obedientia Magiſtratibus debita certis cancellis conſtringenda eſt 90
Officia & dignitates non ſunt res ſempiternæ 425
Opera ſupra, contra vel præter naturam ſoli Deo adſcribenda 68
Opera non præcedunt iuſtificandos, ſed ſequuntur iuſtificatos 409
Operibus vt cauſis in negotio iuſtificationis nullus locus relinquitur 120
Opes non ſunt nimis ſolicitè congerendæ 457
Ordinati ad vitam credunt 298
Ordinaria media non ſunt negligēda 417
Ordinandi poteſtas propriè eſt Paſtorum 312
Ordinatio Dei non excuſat ſceleris patratorem 291
Ordo non eſt ſacramentum 47
Origines Tyri ſepultus 396
Oſculo Paulus dimittitur 395
Otioſi in Repub. non ſunt tolerandi 349

P.

Papa abſolutam poteſtatem quidlibet agendi in Eccleſia ſibi arrogat 127
Papa non tantum in Eccleſiam, ſed & in hominum conſcientias ſummum ius arripuit 324
Papa poteſtatem in Eccleſiam ſine titulo legitimo vſurpat 260
Papa Petro, ſecundum Thomam, longè inferior 63
Paphnutius Concilio Niceno reſtitit 318
Papiſtarum error de vi ſanationis oſſibus & veſtimentis Petri inſita 108
Papiſtæ dicunt nuda nominis Ieſu pronunciatione profligari dæmones 31
Papiſtæ locis ſanctitatem alligant 148
Papiſtæ in officium Chriſti triplex magnopere delinquunt 211
Papiſtæ laicis ſcriptu. lectione interdicūt 347
Papiſtæ multis inter ſeſe capitibus diſſidentes de trucidandis Proteſtantibus nimis benè conueniunt 101
Paſtoris eſt verbum Dei æquè ſecare 25
Paſtoris boni præcipuæ occupationes 128
Paſtoribus fas eſt vxores habere 398
Paulus ad pedes Gamalielis inſtructus 405
Paulus à Chriſto conſolatur 415
Paulus à Feſto innocens declaratur 430
Paulus & Barnabas Eccleſiæ parent 317
Paulus & Barnabas ſententiæ Petri ſubſcribunt 321
Paulus & Barnabas Antiochiæ Euangelium predicant 327
Pauli & Barnabæ diſſidium 327
Paulo Angelus apparet humana ſpecie 331
Paulus & Silas ad Magiſtratus rapti ſeditionis & alienæ religionis accuſant. 336
Paulus & Silas miracu. è carc. liberāt. 338
Paulus carcere exire detrectat 343
Paulus & Silas exeūt carcere cū honore 344

Paulus

Paulus ex ſcripturis diſputat 346
Paulus & Silas noctu Beræã emittũtur 352
Paulus Athenas ducitur 354
Paulus Corinthi manibus operatur 363
Paulus noctu in viſione à Deo cõſolatur 365
Paulus Corinthi moratur annum & ſex menſes 365
Paulus votum habens caput totondit 368
Pauli doctrina miraculis confirmatur 376
Paulus ſpiritu impulſus Ieroſolymam proficiſcitur 390
Paulus tres annos verſatus eſt Epheſi 393
Paulus etiam cum capitis periculo munus ſibi impoſitum proſequitur 397
Paulus Tharſo oriundus 405
Paulus ſe Eccleſiæ perſecutorem fuiſſe publice fatetur 405
Paulus flagellis ceditur 411
Paulus coram Felice accuſatur 419
Paulus ad Cæſarem prouocat 428
Paulus Romam mittitur 446
Paulus naufragium prædicit 449
Paulus cum cæteris periculo implicatur 452
Pauperibus ſubueniendum eſt 394.97
Peccati author non eſt Deus, ſed Sathan & reprobus homo 14
Peccatorum confeſsio primus eſt veræ pœnitentiæ gradus 405
Peccata ex gratia propter Chriſti meritum remittuntur 252
Peccatum ex propoſito & deſtinata malitia aduerſus Chriſtum eiuſque gratiam admiſſum eſt irremiſsibile 68
Peccatum publicum, publicè arguendum 34
Peccatum quomodo Deus velit 18
Peccatum occaſio eſt cur abundet gratia, non autem cauſa 203
Peregrinationis noſtræ terminus eſt vita æterna 43
Perſecutiones decem grauiſsimæ 111
Perſecutiones ſtatuta periodo ſuboriuntur 187
Penuria nonnunquam laborant fideliſſimi Dei ſerui 394
Perſonam non reſpicit Deus 247
Periculis nemo temerè ſeſe exponat 12
Pentecoſtes Feſtum cur inſtitutum & quomodo 23
Petrus præfatur in electionem Mathiæ 12
Petrus non fuit caput Cathol. Eccleſiæ 13
Petrus ebrietatis crimen remouet 28
Petrus Moſen & Eliam cognouit quos nunquam ante viderat 42
Petrus & Ioannes συνέργοι 60
Petrus paupertatem ſuam profitetur 63
Petra ſignificabat Chriſtum 165
Petrus in exſtaſin raptus 238
Petrus à Iudæis accuſatur quod introierit ad gentes 255
Petrus incarceratur 269
Petrus ab Angelo liberatur 271
Petri vmbra ægrotos ſanauit 108
Petrus vidit cœlum apertum 238
Pharaonis cor indurauit Deus non nuda permiſsione, ſed etiam actione ſua iuſta & efficaci 170
Philippus Diaconus Eccleſiæ Samaritanæ plantator fuit 191
Philippus 4. filias habuit dono prophetandi inſtructas 398
Pœnitentiæ variæ ſpecies 202
Poteſtas cogendi cœtum Eccleſiaſticum penes quos ſit 4
Poteſtas clauiũ qualis Petro data fuerit 13

Popu-

Populo uiti fundamentum periculoſum eſt 270
Preces ad Deum Patrem ſunt dirigendæ Ieſu Chriſti nomine 21
Preces piorum exauditæ 113
Preces ſunt neceſſariæ ijs qui in officio conſtituuntur 130
Precibus ſecretus locus idoneus eſt 12
Precibus Iudæi habuére ſtata tempora 61
Preces certo loco non ſunt aſtringendæ 398
Promiſsiones Dei populi impietas non facit irritas 11
Prophetarum ſcholæ Ieroſolymis fuerunt 265
Prophetæ & Apoſtoli Spiritus Sancti fuerunt amanuenſes 15
Propheticum Chriſti officium 45
Prophetæ legitimi à Deo excitantur 72
Prophetæ qui 278
Prouidentia Dei omnia includit 14
Prouidentiæ diuinæ omnia patent 22
Pſeudoprophetarum indefeſſum ſtudium eſt veritati ſeſe opponere 281
Publij Pater febribus ac dyſenteria detentus à Paulo reſtituitur 464
Purgatorij commentum refellitur 38

Q.

QVæſtio, cùm omnia Deus crearit, an etiam peccatum 306
Quæſtio de circumciſione & iuſtificatione in Eccleſia Antiochana exorta 315
Quæſtio, an homo legem præſtare poſsit per Dei gratiam 220
Quæſtio, an Paulus Timotheum circumcidendo non peccarit in decretum Cõcilij Ieroſolymitani 329
Quæſtio cur Deus permittat Diabolo poteſtatem perſtringendi hominũ oculos 334
Quæritur, cùm fides ad ſalutem ſufficiat, quorſum baptiſmo opus eſt 34
Quomodo Deus Eccleſiam ſuo ſanguine acquiſiuerit 392

R.

REditus Chriſti tempus curioſe non eſt inquirendum 9
Reditum Chriſti ſigna præcedentia 9
Regnum Chriſti ſpirituale eſt 6
Regnum Chriſti non eſt aſtrictum terræ Cananææ, verum ad terræ terminos protractum 6
Regnum Chriſti omnis ordinis homines complectitur 349
Regnum Chriſti cum mundanis imperijs non pugnat 437
Regium Chriſti munus 45
Regnum Dei vel generaliter, vel ſpecialiter conſiderandum 3
Religio Chriſtiana vt antiquiſsima, ita & certiſsima eſt 74
Regula obedientiæ inferiorum erga ſuperiores 118
Religio omnibus fidelibus ſemper vna eademque fuit 321
Religio vera ſanguinis Sanctorum minimè ſitiens eſt 350
Reliquiarum ſanctorũ cultus refutatur 377
Remiſsio peccatorum à ſolo Deo eſt 295
Reſipiſcentia quid ſit. 52.

Reſipiſcentia, papiſtici ſacramenti, definitio 120
Reprobi ſunt incurabiles 274
Reprobi per diuinam manum repentinò feriuntur 282
Reſurgendum à peccatis ad iuſtitiam 80
Reſurrectio Chriſti quid nos doceat 251
Reſurrectionis Chriſti commoda 3
Reſurrectio Chriſti probatur 293
Reſurrectionis mortuorum probatio 434
Rubus ardens quid ſignificarit 159

S.

SAbbathum perpetuum 43
Sabbathi exercitia qualia eſſe debeant 284
Sacramenta ordinandi poteſtatem ſolus Deus habet 142
Sacramenti naturam evertit transſubſtantiatio 142
Sacramentis non eſt alligata gratia 253
Sacræ ſcriptu. omnibus ſunt explicãdæ 347
Sacerdotale Chriſti officium 45
Sacrilegium idololatriæ grauius vitium 99
Sadducæorum errores 433
Salutandi ratio Chriſtianis vſitata 398
Sacrificium Chriſti non eſt repetendũ 347
Salutem noſtram non pendere ab obſeruatione legis Moſaicæ 220
Salus per Chriſt. parta eſt certiſsima 44
Sapientia Dei prophanis eſt inſania 443
Sapphira aperte mendax 103
Sathan aduerſarium ſignificat 100
Sathan Eccleſiæ perturbatores è ſinu ipſius Eccleſiæ excitare ſolet 325
Sceleroſis parcit Deus ad tempus propter electos ſuos 453
Scientia inſcitiam habet inimicam 444
Sciſma omne fugiendum 263
Scholæ inſtituendæ & fouendæ 433
Scriptura ſcripturæ eſt componenda 6
Sriptura ſacra Spiritum ſanctum habet authorem 15
Scriptura ſacra inſtar lydij lapidis eſt 353
Sauli crudelitas in perſequẽda Eccleſia 190
Saulus ſpirat contra Diſcipulos 214
Sauli ſingularis ſæuitia. 215
Sauli conuerſionis modus 216
Saulus ieiunio in officium præparatur 219
Saulus ab Anania baptizatur 222
Saul Pythoniſſam conſuluit 288
Seruis Chriſti falsò traductis ſeſe purgare licet 28
Serui Dei ſunt os Domini ad populum 69
Seruorum Chriſti ſors communis 80
Seruorum Chriſti triũphus eſt ſub cruce 91
Seruire Deo eſt regnare 95
Sepultura peccati nos admonet 105
Seruos Chriſti affligi non eſt nouum 124
Seruis Chriſti fidis non deerunt alimẽta 238
Seſsio Chriſti ad dexteram Patris quid ſignificet 49
Signo tribuitur quod eſt rei ſignificatæ 26
Simon Magus ſe Deum Patrem & Filium, Helenam vero meretricem ſuam Spiritum ſanctum nominauit 194
Simon Magus fidem tantum temporaneam habuit 195
Siritius Papa S. Matrimoniũ vocauit pollutionem 240
Signa quæ fideles de electione & ſalute ſua

ſua certos reddunt 298
Sortium vſus quando legitimus 22
Sothenes verberibus excipitur 368
Spiritus ſanctus cur igni comparetur 25
Spiritus ſanctus eſt omniſcius 241
Spiritus ſanctus eſt diſtincta in Trinitate perſona 279
Spiritus dona non ſimul conferuntur 96
Spiritus S. præcipua dona 29
Spiritus S. quomodo Apoſtolis communicatus feſto Pentecoſtes 23
Spiritus S. totum regenerationis opus adſcribendum 26
Stephanus coronam ſignificat 129
Stephani vultus eximia ſpecie à Deo condecoratur 136
Stephanus lapidatur 183
Stephani ſepultura 188
Synod. quãdo legitimè decernere queat 326

T.

TAbernaculi Moſaici deſcriptio 173
Tabita in vitam reuocatur 232
Tempus oblatæ gratiæ non eſt faſtidiendum 450
Terræ cõmotio ſignum diuinæ præſentiæ 96
Terræ motu Laodicea, Coloſſa, & Hierapolis à Deo euerſæ fuerunt 96
In Templis res politicæ tractari non debent 59
Theſſalonica propter verbi contemptum Imperio Turcico ſubeſt 346
Timor filialis electorum Dei 228
Timothei deſcriptio 328
Timotheus à Paulo circumciditur 329
Titus Veſpaſianus ex lotio vectigal quæſiuiſſe dicitur 380
Traianus hydrope exſtinctus fuit 140
Trinitas Sancta noſtris aſſlictionibus compatitur 437
Turca Chriſtum ſuſpenſum Deum vocat 470
Tyrannorum impijs decretis non eſt obediendum 152

V.

VAlerianus cute exutus fuit 140
Verbum Chriſti æquipollet ipſius facto 4
Verbo Deus præmonet antequam plectat au caſtigat 17
Verbum Dei nequit vinciri 115
Verbum Dei non tantum audiendum, ſed & in praxim ducendum 166
Verbi diuini contemptus primus ad apertam idololatriam gradus eſt 168
Verbi diuini contemptus omnium plagarum cauſa eſt 296
Verbum Dei literis conſignatum eſt ſuis partibus abſolutum 391
Verbum & Sacramenta ſunt coniungenda 249
Verbi eſſentiale effectum eſt vita 256
Verbi predicati contrarij effectus 180
Verbum predicatum prodeſſe non poteſt, niſi Spiritus conſolationis cooperetur 228
Verbi predicatio à precibus eſt inchoanda 128
Veritas non querit angulos 106
Verbi regula nemo eximendus 392

Veritas literis conſignata Spiritui S. accepta ferenda eſt 326

Vicarium non patitur Chriſtus 49

Vinculis conſtringi ſeruorum Chriſti ſors eſt 399

Vipera Pauli manum inuaſit 462

Viſionum varia genera 241

Virtutes quibus verè Chriſtiani exornari debent 391

Vita aut creata, aut increata eſt 41

Vita æterna cur refrigerium dicatur 70

Vitam bonam ſequi ſolet tranquilla mors 103

Vita æterna eſt donum Dei 393

Vnctio extrema ad tempus tantum in Eccleſia locum habuit 47

Vocatio ad Miniſterium Deum debet habere authorem 408

Vocatio efficax pendet à Diuina ordinatione 408

Voluntas Dei duplex 408

Vox Chriſti in Eccleſia audienda 409

Z.

ZOrobabel Templum Ieroſolymitanum reexſtruxit 61

FINIS.